Пътища към познание за вечните сили на човешката душа

GA 70b

Рудолф Щайнер

1. Светогледът на немския идеализъм. Размисли относно нашите съдбовни времена — 25 ноември
2. Светогледът на немския идеализъм. Размисли относно нашите съдбовни времена — 26 ноември
3. Светогледът на немския идеализъм. Размисли относно нашите съдбовни времена — 28 ноември
4. Вечните сили на човешката душа в светлината на духовната наука — 29 ноември
5. Начини за познаване на вечните сили на човешката душа — 8 януари
6. Начини за познаване на вечните сили на човешката душа — 10 януари
7. Как може да се осъществи изследване на свръхсетивната същност на човека? — 12 януари
8. Хармонията между духовната и естествената наука и погрешните схващания за първата. Сградата, посветена на нея в Дорнах — 14 януари
9. Светогледът на немския идеализъм. Размисли относно нашите съдбовни времена — 15 февруари
10. Светогледът на немския идеализъм. Размисли относно нашите съдбовни времена — 19 февруари
11. Забравеното търсене на духовна наука в развитието на немската мисъл — 21 февруари
12. Забравеното търсене на духовна наука в развитието на немската мисъл — 29 февруари
13. Забравеното търсене на духовна наука в развитието на немската мисъл — 2 март
14. Забравеното търсене на духовна наука в развитието на немската мисъл — 13 март
15. Начини за познаване на вечните сили на човешката душа — 14 март
16. Забравено търсене на духовна наука в рамките на развитието на немската мисъл — 17 март
17. Здравословен емоционален живот и духовно изследване — 19 март

1. Светогледът на немския идеализъм. Размисли относно нашите съдбовни времена

Уважаеми участници!

Германската нация е въвлечена в изключително сериозна борба. Борба, която разтърсва и пулсира във всички нас. Борба, в която нова вълна от съдбата на нашата нация трябва да се изгради от кръв и от оръжейни действия.

Това е време, когато, може да се каже, най-отдалечените крайности на човешкото чувство, човешката емоция и човешкото въображение се сблъскват, преминавайки през сърцата ни. Дълбока скръб, която се разпростира върху безброй загуби, болка и мъка, кръв – всичко това осигурява един вид основа, но такава, която е увенчана с атмосфера на ентусиазъм, атмосфера на блаженство от това, което членовете на германската нация са способни да направят, за да запазят и осигурят, пред лицето на наложената им желязна необходимост, това положение в света, това положение в европейската култура, което са наследили като ценно наследство от бащите си, като ценно наследство от историческото развитие на самата Европа. В такова време, в което се формира нова съдба от кръв и военни дела: Но най-важните неща на настоящето, на такова настояще, се говорят с различни думи, отколкото тези, които могат да бъдат изговорени в такова размишление, каквото е тази вечер. Оръжията говорят, разбира се, в преносен смисъл. Смелостта говори, храбростта на онези, които са изложени на големите исторически полета на нашите настоящи събития.

Но особено в такова време всичко трябва да ни е близко, което е свързано с цялостното отношение, с всички задачи, с цялото чувство и воля на немския народ. Затова може би е уместно да посветим един час размисъл на това, което може да се оформи в душата ни, когато обърнем погледа си към нещо, което се е развило не в доблестта на оръжията, не в арената на външни събития, а дълбоко в най-съкровеното същество на самата душа. Но ние чувстваме, може би повече от обикновено, особено в такова време, как – както кръвта тече през всички части на човешкия организъм, кръв тече през теб – така и сила, такава есенция тече през всички изрази на живота на народа. Затова в днешното си размишление бих искал да представя като един от симптомите на немския характер това, което бих нарекъл светоглед на немския идеализъм.

Бих искал да го представя такъв, какъвто е бил включен в различните светогледи на европейските народи. Народите, които се борят помежду си в нашето настояще време, също са били засегнати във взаимоотношенията си от съдържанието на техния светоглед, тяхната концепция за живота. И в тази борба на светогледи и концепции за живота се е появило това, което може да се нарече светоглед на германския идеализъм. Не бих искал, скъпи дами и господа, да изпадам в тона, в който изпадат враговете на Германия днес, когато се опитват да опишат

германското мислене и германското чувство на собствения си народ. Мисля, че е много по-подходящо за германския характер да остави фактите да говорят сами за себе си. Особено в тази област, където са заложени най-съкровените и свещени блага на човешката душа. Преценката за значението на германския народ в развитието на човечеството може да се формира само от спокойно, сериозно, обективно разглеждане на фактите за духовното развитие на самото човечество. Ако сега разгледаме взаимовръзките на онези народи, с които германският народ е влязъл в контакт в хода на по-новата си борба за светоглед, ако ги разгледаме, тогава се очертава централна тема именно от онази гледна точка, която е била възприемана от години в тези лекции, също в този град, от това място, от гледна точка на духовната наука, от която ми е било позволено да изнасям лекции всяка зима от години и в този град.

Ако някой иска да надникне в душата на една нация, тогава е необходимо първо да се вгледа в същността на отделната човешка душа. Днес не мога да обсъждам подробно мислите, които често съм изразявал тук за тази отделна човешка душа; ще ги засегна само от гледна точка, която би трябвало да доведе до нашето размишление днес. Подробностите, които ще бъдат споменати днес, ще бъдат тема на утрешната лекция. Но като посоча някои от нещата, които ми беше позволено да кажа тук през годините, като ги докажа и от основите на духовната наука, може да се каже, че пред погледа на духовното изследване тази човешка душа не се представя като смътния прилив на вътрешен живот, както толкова често се представя пред днешното учение за душата, което е по-повлияно от позитивистичен - така да се каже - възглед. Духовната наука счита това смесване на всички индивидуални изрази и структури на душевния живот, както често се среща във външната душевна наука днес, за също толкова ненаучно и безплодно за истинско съзерцание на живота, колкото би сметнала и неуспеха да се разложи водата на водород и кислород при научно наблюдение, когато човек иска да я разгледа във връзка със световните явления. Често съм казвал, както тук, че както химикът разлага водата на водород и кислород, за да може да я наблюдава в нейния контекст в природния свят, така и духовният наблюдател трябва да изследва човешката душа в нейното „същество“, което не е произволна абстракция, която не съответства на просто външно съждение, а на реално преживяване на това, което съставлява целия обхват на човешкия душевен живот.

Духовният изследовател трябва първо да раздели този човешки душевен живот на сбор от онези процеси, които той обозначава с термина „чувствена душа“. Тази чувстваща душа е свързана с елементарните ефекти на човешката душа, с това, което, бих казал, все още е директно освободено от физическото, телесното. Чувствената душа е свързана с това; с това, което все още се намира отчасти в кръвта ни; с това, което се откъсва от вътрешните ни чувства, за да се превърне в импулси на нашето същество, без ние да сме в състояние да го излъчим напълно със

светлината на нашето съзнание. Чувствената душа е духовна, но тя е частта от човешката душа, която е най-тясно свързана с тялото от всички части на човешката душа. Но тя е и душевният елемент, който кара човешкото същество да насочва душата си навън. Именно душевният елемент одушевява сетивата: очите, когато гледат навън в света, който трябва да бъде наблюдаван от човешкото същество; другите сетива, когато те влизат в контакт с околния свят.
Един душевен елемент, който след това се откъсва повече, който е вече по-проникнат от човешкото съзнание, от вътрешната интенционалност на човешката душа, който е по-малко обвързан с елементарното на човешката физическа природа, е умствената или емоционалната душа. Разбира се, от една страна, скъпи уважаеми присъстващи, този умствен или емоционален човек е по-свободен от външната физическа природа, отколкото сетивната душа, но е и по-беден заради нея. Цялото богатство, което се излива в душевния ни живот чрез елементарните импулси на цялата ни човешка природа, изливани в сетивната душа, вече не присъства в интелектуалната или разумната душа. Като разумна душа тя е вътрешна, но е по-слабо свързана с целия обхват на външния живот на природата.
Душевният елемент, в който човешкото същество може най-добре, бих казал, да изпълни настоящата си задача в този живот чрез присъщата му дейност, е тогава съзнателната душа. Това е душата, чрез която човешкото същество най-добре разбира себе си като личност, най-много осъзнава себе си като индивидуалност в света. Това е способността, чрез която човек може да развие най-високата степен на съзнание в себе си, чрез която може да познае себе си като Аз. Но именно душевният елемент, тъй като е най-вътрешен, показва най-малко как човек е свързан с всички дълбини на външното съществуване. Това е душевният член, който е най-тясно свързан с човешката съвест, с това, което е най-лично за човешкото същество, и в същото време е най-отдаден на това, което човешкото същество определя и трябва да определи като свои полезни цели, които се задоволяват във външното съществуване.
Точно по същия начин, за да използваме още едно сравнение, което показва как духовната наука мисли изцяло от гледна точка на естествената наука, точно по същия начин, както в дъгата има седем цвята, но можем да ги проследим до три - точно както в дъгата има три цветови нюанса и наблюдението на тези три нюанса не съответства на някакъв аматьорство, а на истинска наука - червеникаво-жълтият нюанс, зеленикавият нюанс, синьо-виолетовият нюанс - така и триадата от тези нюанси присъства в живота на душата: сетивната душа, душата на ума или чувството и съзнателната душа. И както единната светлина се изразява чрез нюансите на дъгата, така е и чрез нюансите на душата, чрез трите, бих могъл да кажа и начина на действие на човешката душа, това, което описваме като действителния Аз, като реалността на човешкото вътрешно същество. Точно както светлината се появява през жълто-червеникавото, през зеленото, през синьо-виолетовото, така и Азът се

появява чрез сетивната душа, чрез умствената или емоционалната душа, чрез съзнателната душа.
Сега, уважаеми присъстващи, точно както можем да открием тази структура в индивидуалната човешка душа – както казах, мога да спомена това само днес – така можем истински да опознаем душите на народите само ако ги осветим от гледната точка, която получаваме от този поглед върху самата човешка душа. Тогава получаваме прозрението, че доколкото душите на народите се изразяват в цялостното човешко развитие, самите тези национални души са нюансирани по такъв начин, че една национална душа изразява повече характера на сетивната душа, друга – повече характера на умствената или емоционалната душа, а още една национална душа – повече характера на съзнателната душа. Това всъщност не е произволен начин на гледане. Не е, бих казал, натрапчива абстракция, когато човек разглежда народите от Западна Европа, западно- и югозападноевропейските народи, по този начин, според характера на техните народни души. Напротив: безпристрастното изучаване на начина, по който народната душа се изразява, води до такова схващане.
Нека сега разгледаме душевната природа на италианския народ от тази гледна точка. Разбира се, скъпи читатели, индивидът се откроява от своя народ, когато се стреми към това. Но затова има национален характер, който носи нюанса на националната душа. Няма нужда да се конструира нещо произволно, а само да се навлезе в това, което – ако човек има само една водеща нишка от познанието за човешката душа – естествено следва от природата на народната душа. Тогава следващото разсъждение може да се определи като в никакъв случай не безплодно, както ми се струва.
Нюансът на човешката душевна природа, който се изразява в италианската душа, може да се опише като природа на сетивната душа. И ако ние, уважаеми присъстващи, обърнем погледа си, погледа на душата си, към културното развитие, което се излива върху народите на Европа от зората на съвременното културно развитие, от шестнадесети или седемнадесети век, в него откриваме възможността да се запознаем с различните душевни нюанси и техните взаимни взаимоотношения и техните взаимни сили на влияние, бих казал, по един безпристрастен начин. Откриваме, че по един много особен начин през шестнадесети век се появява това, за което може да се каже, че е задачата, която е била именно задача на италианската национална душа, поради характера на нейната сетивна душа. Да, именно най-великото нещо, което дойде от тази страна, както от това време, така и от това, което непосредствено предшестваше това време, ни свидетелства, че то има този характер.
Нека вземем личността, която толкова често се споменава, когато се говори за зората на съвременния мироглед. Нека вземем Джордано Бруно; той, който стана жертва на фанатизма на противоположния мироглед от шестнадесети век. Когато

позволим на специфичния мироглед на този човек да ни въздейства, ние усещаме в тази личност ехото на това, което идва до нас от Данте. Чувстваме в него, в мирогледа на Джордано Бруно, ехото на това, което идва до нас в цветовете и богатството на формите от картините на Рафаело или Микеланджело. Какво откриваме във всичко това? Точно когато се задълбочим в начина, по който Джордано Бруно се представя на света, как той се представя на света - поставяйки се в него, оглеждайки цялата вселена, пробивайки това, което средновековният светоглед все още е виждал като външна граница - как той пробива небосвода на пространството и посочвайки към безкрайността, както е могъл да го направи чрез сетивната си дейност, вдъхновена от вътрешно чувство, тогава можем да си кажем: Той е създал този образ на света, който е едновременно научен и художествен, от прякото възприятие, от същата вътрешна душевна дейност, чрез която Данте, по силата на чувствата си, е създал това, което е чувствал за отделните членове на своя народ, в могъщия образ, който е създал на духовните светове, в които душата преминава през портата на смъртта според неговото виждане. Съществено – днес можем само да се докоснем до това – в светогледа на Джордано Бруно, а също и в светогледа на неговия предшественик – от когото е възприел много, Телезий, а също и в светогледа, който Галилей е вплел в своя светоглед, виждаме навсякъде, че основният акцент е върху насочването на вниманието на човешкото същество към това, което външните възприятия [и това, което] дава сетивният свят. Да се изследва този сетивен свят по такъв начин, че да се използват и всички сили на ума, тоест силите на ума или душата, силите на съзнателната душа, за да се постигне сетивният образ в съвършенство. Виждаме това като задача, която се отваря пред нас в тази област на културата на националната душа.

Така виждаме как в югозападна Европа се заражда картина на света, която дължи величието си преди всичко на факта, че е съсредоточена върху външната чувственост и всички други сили на душата, които не са чувственост, се използват, за да събудят тази чувственост по чист начин. Този мироглед произлиза от елементарните сили на сетивната душа.

И ако се издигнем до западните народи на Европа и разгледаме френската култура от тази гледна точка, ще открием изразени в нея - днес мога да опиша тези неща само симптоматично, като поставям пред вас отделни личности като живи симптоми на историческото развитие. Ако погледнем тази култура, ще открием човек като Картезиус, като Декарт, в началото на XVII век, оформящ в картина на света, бих казал, самата същност на тази култура. И ако се ангажираме с този светоглед, ако се запитаме: какви сили в човешката душа оформят този светоглед, за разлика от силите на сетивната душа, които току-що бяха цитирани за италианския светоглед? Ще открием, че това са силите на интелектуалната душа или душата на чувството. Точно както бих могъл да кажа, че италианската концепция за света би трябвало да представи на човешката душа това, което бих могъл да нарека чисто сетивна

природа, така и концепцията за света на научния интелект, или това, което тук можем да наречем чисто рационалистични съждения за света, би трябвало да формира концепция за света. Човешкият ум, който е толкова насочен към крайното в човешкото схващане за света, именно защото е поставен в крайното човешко същество, е култивиран от Картезиус: Какви са източниците на твоята сигурност? Как можеш да кажеш нещо сигурно за това, което е истинско, което е истинско, реално? И тъй като черпи от източниците на мисълта, от рационалността на човешките същества, Картезиус, Декарт, развива рационализма като - бих казал - характерен израз на френската национална душа. Този интелект преди всичко се привързва към това, което е непосредствено налично: към самото човешко аз, към вътрешната личност. Той се опитва да постигне сигурност на живота и света от тази вътрешна личност, от онази сила, която от своя страна е най-тясно свързана с тази личност. „Мисля, следователно съществувам!“ - световноизвестната поговорка на Декарт. Човек се уверява в съществуването си, като осъзнава своя ум, който работи в него. Той не може да се съмнява в ума си. Следователно, той може да намери в ума си източниците на сигурност, които могат да му бъдат дадени.
Но от него, драги уважаеми присъстващи, се очертава картина на света, върху която се излива цялата природа на ума. Умът има особеността, че е, така да се каже, самодостатъчно цяло в себе си, а също и в обкръжението си в човешката личност. Той не излиза извън границите на човешката личност. Бих искал да кажа: Декарт също остава в известен смисъл в мисленето. Той не стимулира в себе си другите сили на душата, онези сили на душата, чрез които можем да позволим на цялото човешко същество да се влее в природата и нейните тайни, за да усети и усети тази природа и да живее с нея. Декарт остава в мисленето, остава в ratio. Това характеризира целия му мироглед. Характеризацията, която е особено характеризирана, драги присъстващи, от факта, че Картезий, като се фокусира само върху самоувереността - върху това, което собственото му мислене го уверява като сигурно - стига до убеждението, че животните са само живи машини. Те не са одушевени като хората. Мисленето, което се е затвърдило в собствената личност - бих искал да кажа - не намира изход от себе си, за да се потопи с любов във външната природа. То дори не достига до душата за животинския свят. Бездушни машини, механизми, движещи се машини са животните. [Той прониква още по-малко до същността на другата природа. За да стигне до сигурност, реализмът отнема средствата, чрез които би могъл да проникне до душата на цялата останала природа. Човек би искал да каже: Този светоглед искаше да осигури човешката истина; и по този начин я осигури, че се отказа от начин на живот в природата. Така виждаме картина на света, върху която се разпростира – бих искал да кажа – това, което човек намира в себе си чрез мисленето си. Тази картина на света след това е проработила през цялото развитие на френския мироглед. Днес я откриваме в известен смисъл у Бергсон и Бутру. Навсякъде виждаме как хората се осланят на

това, което би трябвало да следва само от човешкото мислене. Виждаме я да се появява особено характерно в края на осемнадесети век, [...] където се изразява в материализма на френската мисъл като мироглед, който е по същество бащата на целия теоретичен материализъм, [да] на всички материалистически мирогледи от най-ново време; пред който Гьоте веднъж, като се изправи срещу него – и по този начин в личността, в която мирогледът на немския идеализъм е бил най-ярко представен – се е изправил срещу Гьоте, казвайки: Там ни е представен светът на движещите се атоми. Ако можехме поне да видим някаква причина защо тези атоми се движат и ако можехме да видим защо целият ни красив, разнообразен и великолепен свят с всичките му чудеса произтича от тези движещи се атоми.
Но материализмът – така вярва Гьоте – [...] живее само в някои представи за движещи се атоми и не показва – тъй като няма нужда да показва – колко е свързано това, което той по този начин приема, че стои зад явленията, с голямото разнообразие и красота на световните явления! Виждаме един от най-германските от германците, Гьоте, да се бунтува срещу този материалистически мироглед. Този мироглед изразява целия характер на интелектуалната душа или душата на разума.
И ако погледнем британската култура от тази гледна точка, ще открием, че тази британска култура, такава каквато е започнала в по-ново време, директно насочва силата на човешката душа към това, което е разпространено пред човешкото наблюдение. Виждаме как се появява Бейкън фон Верулам - личност, която изисква от човешката душа по най-проницателен начин да пречисти всичко, [което я отвежда далеч от това, което може да наблюдава, като е в света, това, което може да наблюдава със сетивата си - със съзнанието, което е свойствено на нас като човешки същества!] Бейкън искал да пречисти светогледа от всичко, което човек може да внесе в него чрез самото си мислене, чрез задълбочаване във вътрешното си „аз“.
Точно както сензуализмът е светогледът, съответстващ на италианския национален характер; точно както рационализмът е светогледът, съответстващ на френския национален характер, така е и така нареченият емпиризъм, фокусирането върху външната реалност, която, разбира се, първоначално има значение само за човешката съзнателна душа, за това, в което човек иска да се постави тук като земно същество със своите съзнателни цели. Тази външна реалност, това, което е дадено в емпиризма, както се казва, е обект на външната съзнателна душа. Това е, което човек иска да постигне, когато я разглежда от гледна точка на нейните характерни свойства, британския светоглед, тоест цялото съдържание, което може да съдържа. И от зората на съвременния духовен живот до Дарвин и Спенсър, до настоящия английски светоглед, ние откриваме тази основна черта навсякъде. Но виждаме, че в последно време, колкото и да е странно, тя се е обединила с това, което живее толкова истински в съзнателната душа. Съзнателната душа, както казах по-рано, се стреми да опознае човека чрез целите, които той преследва като

външно същество на земята в непосредствената си сетивна среда. Съзнателната душа се фокусира върху тези цели. Върху това, което е полезно за човека. Нека се върнем към примера на Дарвин. И виждаме от формата, която Дарвин е дал на теорията за развитието на органичното, как принципът на полезността вече се разглежда в ставането на същества. Същества възникват и се усъвършенстват в борбата за съществуване. Как в борбата за съществуване? Защото същество, което е организирано по такъв начин, че е най-полезно за себе си, измества останалите.

Характерно е, че появата на така наречения прагматизъм – това наименование е измислено в Англия и по-скоро в Америка – е най-новата форма на преобладаващия там светоглед. Какво е този прагматизъм? Той пита: Да, до каква степен човек, който иска да се доближи до истината чрез мисъл, може да стигне до истината? Доста силно се усещаше, че човек всъщност не може да се образова с душевните си сили само чрез мисли. Да, но какво са просто мисли? Какво са мислите, които човек може да формира, когато гледа явленията? Съществува ли свят от мисли, за които би могло да се каже, че са реални? Човек минава през света, както се казва, той гледа нещата. Той мисли за тях. Има ли някаква сила, която формира истината в човека? Така че прагматизмът пита. - Не, човек не може да намери такава външна сила. Но човек формира понятия и след това може да ги има. Как може да ги има? По такъв начин, че те да му позволят да обобщи явленията на света по целенасочен начин. Този прагматизъм не търси някакъв фон на източник на истина, а се стреми да формира такава концепция, която е целесъобразна за обобщаване на множеството явления, като по този начин обобщава множеството явления по най-добрия възможен начин. Това е концепция, която може да бъде възприета, защото служи за обобщаване на явленията. Няма друг източник на истина.

Когато говорим например за единство в проявлението на човешката душа – можем да предположим това единство от казаното – тогава можем да обобщим отделните изрази на човешката душа по целенасочен начин.

Когато говорим за гравитация, не го правим поради някаква вътрешна истина. Няма нищо друго, което да ни подтиква да говорим за гравитация, когато формираме понятието за гравитация, освен факта, че то съответства на целта да се обобщят много явления, които срещаме в света, под едно обединяващо понятие.

Полезността се излива върху целия човешки стремеж към мироглед в рамките на прагматизма.

По никакъв начин не се опитах да характеризирам фактите от гледна точка на симпатия или антипатия, а се опитах да идентифицирам водещата нишка на мирогледите на трите националности според нюанса на душата, който се изразява в съответния народ, в съответната култура. Вижда се, че това, което накратко характеризирах – и затова може да изглежда само произволно – но именно ако

човек се задълбочи, всякакъв произвол би изчезнал, би могъл да се проследи през целия обхват на развитието на мирогледа на съответните народи – това ни свидетелства: италианската култура е развила особено характера на сетивната душа; френската култура – характера на рационалния ум или интелектуалната душа; британската култура – характера на съзнателната душа.
Нека сега обърнем погледа си към центъра на Европа. Нека се опитаме да позволим на погледа на тази душа за кратко да се рее върху онези явления, които ни се представят и в последния период на човешкото развитие. Този нов период се обявява по особен начин. Там виждаме, бих казал, в един мироглед за красотата, Джордано Бруно създава от пречистена чувственост, в състояние на пиянска чувственост. Но едновременно с това виждаме през шестнадесети век, през седемнадесети век във Франция, Монтен създава от интелектуалната или емоционалната душа мироглед на чистото съмнение. Тук виждаме, у Монтен, бих казал, по различен начин, по-малко изобретателно, по-малко философски, отколкото у Декарт, но у него как се изразява един от най-значимите белези на тази култура. Виждаме как той е ограничен до това, което само човекът е способен да мисли, до това, което е свързано с неговото мислене; но в същото време той усеща, че това мислене е ограничено в своята валидност като истина от факта, че то пребивава само в нас. Това му поражда съмнение относно външния сетивен свят. Ето защо Монтен казва: Да, външните сетива ни предоставят определен образ на външния свят. Но трябва ли това да е истина? Нямаме средства да знаем, защото можем само да вярваме на разума си. Но нямаме средства с него да докажем, че нещо, което не се разкрива, е нещо съвсем различно от това, което можем да подозираме зад сетивните явления. Сетивните явления могат да бъдат подвеждащи. Но може ли това, което имаме в разума, да ни каже истината? Виждаме, че искаме да докажем нещо в разума си. Но скоро осъзнаваме колко подвеждащо е било това разсъждение в нас. Сега трябва да докажем отново това, което сме доказали. И това ни се представя веднага, сякаш от тази или онази гледна точка. Но е съмнително. Започваме да изискваме доказателство за доказателството на доказателството. Истинският мъдрец, казва Монтен, е единственият, който се съмнява във всичко, който върви през света с душа, която може да понесе съмнение.
И в областта на светогледа, съвременникът на италианеца и французина е именно Бейкън, който иска да отнесе човешката душа, както аз я характеризирах, към това, което е чисто обект на външна полезност. Този негов съвременник, независимо какви възражения би могъл да има човек срещу него, независимо каква гледна точка би могъл да заеме: характерно за развитието на Централна Европа, характерно за развитието на немската народна култура, е тази личност – съвременник на Джордано Бруно, опиянен, така да се каже, от чувственост, от съмняващия се Монтен, от Бейкън, който се позоваваше само на външен емпиризъм, е Якоб Бьоме, дълбокият немски мистик. Той – който, докато Джордано Бруно иска

да свърже пияния ум с целия свят, с външната чувствена безкрайност на света, който, докато Монтен иска да намери човека мъдър единствено когато е способен да се съмнява във всичко, съвременникът на Бейкън – е Якоб Бьоме, [съвременният съвременник на точно този Бейкън], който, когато иска да насочи човека към истината, го отклонява от всичко, което би могъл да си представи или развие в себе си, и го насочва към простото интелектуално и концептуално обобщение на феномените на съзнателната душа. Съвременник на тези трима, които насочват човека навън, е Якоб Бьоме, който едновременно с това насочва вътрешния си път към онези сфери, в които човешката душа може да влезе, когато стане напълно осъзната за себе си в най-дълбоката си вътрешност.
И нека се обърнем към тази прекрасна картина на света на Якоб Бьоме. Виждаме как този съвременник на Монтен, най-големият съвременен съмняващ се, търси сигурности, носени вътрешно от най-дълбоките душевни способности, в един чисто духовен, свръхсетивен свят, в един свят на човешката вътрешност, която той едновременно с това, защото е човешка вътрешност, знае, че е вътрешността на това, което ни изправя във външния свят, във външното съществуване. Голямото сходство на това, което човек намира, когато най-дълбоко се впуска в своята вътрешна същност, с това, което човек намира, когато най-широко се скита из целия обхват на външното съществуване, това е, което Якоб Бьоме иска да покаже, изхождайки от немската душа.
Най-големият търсач на сигурност – съвременник на най-големите съмняващи се. Най-големият вярващ в човешката вътрешност и същевременно най-големият отричащ това, което човешката вътрешност би могла да твърди със сигурност за всяко явление в света. Виждаме как в зората на по-новото развитие на света се появява ум, възникнал от културата на германския народ, който иска да стигне до центъра на душевното същество и от дейността на този център иска да освети всичко, което живее в животите в сетивната душа, в интелектуалната душа или ум, в съзнателната душа, като светлина в цветовите нюанси, които външно изглеждат разделени на червеникаво-жълто, зеленикаво и синкаво-виолетово. Култура на Аза, култура, която намира своя път в човешката вътрешност, търси, защото е ясно, че ако се потопите достатъчно дълбоко в тази човешка вътрешност, ще намерите в тези дълбини, в бездната на човешката вътрешност, вратата към това, което все още е зад това, което пияната наука на Джордано Бруно намира като външност. Якоб Бьоме знае как да открие вътрешното ядро на тази външна проява за себе си, в съответствие със своята нагласа и с тона на своята картина на света, като се спуска в собственото си вътрешно същество. Така, в сърцето на Европа, в зората на по-новата еволюция на човечеството, откриваме картина на света, която мистицизмът е характеризирал чувствително.
Дори и да го смятаме за несъвършен от днешна гледна точка,... откриваме, че той задава тона за развитието на светогледа, показвайки ни - както казах, той не е

предназначен да представи някакъв догматичен светоглед, а само да характеризира развитието - как немският светоглед се стреми да търси силите, които би трябвало да формира в човешкото его, което е осъзнато да се потапя в духа на вселената само когато се задълбочи достатъчно дълбоко, в човешкото его, в интимното, в най-съкровената природа на самата човешка душа. И ние откриваме този характер, дами и господа, запазен през цялото по-ново развитие.
Този, който стои сякаш като първи крайъгълен камък на това по-ново централноевропейско, това по-ново духовно развитие на светогледа, е много погрешно разбиран: Кант. Често на хората им се струва, че Кант е искал да предложи светоглед на съмнението, светоглед на несигурността. Но по друг начин това, което Кант е искал, също се е формирало от дълбините на его-природата на човешкото същество. И сега нещо много особено в по-новото развитие излиза наяве. Както казах, искам само да подчертая фактите, нека развитието се характеризира с поне стремеж - не знам докъде ще го постигна, но поне стремеж - безпристрастност към фактите. Едно нещо по-специално ни идва от това немско развитие. Това, което трябва да вдъхновява човека в най-съкровената му същност, макар и да не е пряко реално, е поставено във фокуса на душата: идеята, идеалът. Най-чуждото нещо за времената, в които е живял Кант, и за културата, от която произлиза Кант, би бил днешният британски възглед, изразен в британския светоглед: истината не трябва да има друг източник [освен целесъобразността, за която трябва да се обобщят външните явления]. Защото абсолютно ценно, така че без съмнение нищо, което би могло по някакъв начин да отнеме сигурността, не би трябвало да се доближава до нея, абсолютно сигурно е това, което прави човешкия живот ценен, макар че не е външна чувствена реалност, а идеята, идеалът. Този светоглед смяташе, че идеите и идеалите достигат до човешката душа и ѝ дават най-високата стойност. Без значение дали човешката душа постига такава висока стойност от природата или от някакъв друг източник, тя постига най-високата стойност чрез факта, че идеите могат да присъстват в нея. И сега, повече или по-малко несъзнателно, Кант вече живееше с импулса да елиминира всичко, което не искаше да признае абсолютната, безусловна валидност на идеите, тяхната най-висока стойност за човешката душа. Той откри, че е развита наука, появил се е светоглед, който се основава на сетивния свят. Но човек не може, със силите, идващи от душата му, да схване този сетивен мироглед по такъв начин, че да стигне до неговите директни източници – ако мога да използвам педантична дума, но тя е от самия Кант – до „нещото само по себе си“. Затова Кант се опита да стигне до дъното на тази сетивност, до тази външна реалност, такава, каквато тя се представя на човешките сетива, да внесе яснота в нея. Той изследва човешкия душевен живот по свой начин. Той открива: Това, което се представя като сетивен свят, не е непосредствената реалност. И човешката душа изобщо не е способна да проникне в непосредствената реалност със силите, които притежава. Само чрез онези сили,

които са силите на идеята, силите на идеала, тя може да преживее реалността непосредствено в себе си. И така виждаме забележителното нещо за Кант: че той не иска, както често се смята, да представи светоглед на съмнението, на безпочвеността, на непризнаването, а че търси светоглед, който би премахнал всяко съмнение, като изясни, че не можем да знаем нищо за сетивата, но тъй като не можем да знаем нищо, можем да дадем още повече значение на факта, че това, което се проектира в душевния ни живот като идея, като идеал, има безусловна стойност. Чувствеността не бива да ни смущава в съзерцанието ни на абсолютно ценното, идеята, идеала, чрез сигурността, която притежава. Кант не представя светоглед на съмнението, а светоглед, който се стреми да елиминира съмнението от света. Той обаче стига до заявлението, че трябва да се бори със знанието. Кант го казва, за да направи място за вярата. Отначало той вярва само, че един вид вяра може да се разгърне за това, което влиза в човешката душа по идеализиран начин; но точно това го характеризира: идеалът, идеята, е толкова ценна за него, че самият той детронира знанието заради него.за да осигури на този идеал правилния трон, правилния световен статут.

И сега виждаме как отделните герои на светогледа на немския идеализъм следват това. Виждаме как директно – бих казал – самият национален философ на германците, как директно Йохан Готлиб Фихте, възприема този кантиански светоглед. Нека погледнем назад към рационализма, към чисто интелектуалния светоглед на Декарт, който представлява оригиналната форма на светогледа на френската популярна култура: „Мисля, следователно съществувам“. В мисленето се вижда нещо, на което може да се вярва като източник на сигурност. Но от това мислене трябва да се заключи – но не искам сега да се забърквам във философски бръщолевения или да стигам до това по някакъв друг начин освен чрез заключение – че това мислене се основава на същество, първосъщество, което може да бъде разпознато чрез мисленето, което може да бъде разгледано, защото доказва, че то трябва да е там, защото човек мисли. То е там, защото човек мисли, защото мисленето произтича от него. Всичко това, ако се вгледате внимателно, е толкова чуждо на забележителната, великолепна – бих казал дори героична, в светогледен смисъл – душа на Фихте. Фихте създава един съвсем различен поглед върху човешкото вътрешно същество, върху най-дълбоката душа. Такъв, който е изключително труден за разбиране и днес. Защото Фихте не иска да стигне до душата, до егото, като го схване в неговото битие. По-скоро Фихте иска да схване битието [в неговото пораждане] като акт на правене, тоест, за да преживея егото си като себе си, трябва непрекъснато да създавам себе си. В момента, в който загубя творческите сили в себе си, когато не мога, от непознати дълбини, да се поставя в пряко съществуване за моето вътрешно същество, аз вече не съм его. С това мисълта, „аз мисля“, се потапя във волята. И неразривното единство на волята и мисълта се поставя в основата на човешкото его. В същото време характеристиката

на аз-а се отнася до нещо, което е в състояние на постоянно творчество, на постоянна дейност. Ти си със себе си само ако постигаш това състояние на битие със себе си всеки момент. Доколкото можеш и създаваш себе си, във всеки момент от своето сетивно-физическо и интелектуално съществуване, ти си аз.
Какво иска Фихте, най-националният от немските философи? Той иска да схване центъра на човешкото съществуване и иска да го схване по такъв начин, че да не развива в него трайно, действително трайно, [че търси] неизменно същество, а непрекъснато активно, никога непочиващо. Човешкото същество, което тогава е свое собствено творение. Най-чудесното нещо за силата, за човешките способности, поставени в центъра на светлината на душата, ни се явява едновременно с центъра на светогледа на Фихте. И тук, в този център, Фихте иска да схване самопораждащия се Аз, Азът, който е надарен не само със способността да мисли за своето битие, но и със способността непрекъснато да желае себе си. Тук той иска да схване едновременно не в едно съществуване, което човек иска да търси зад привидностите, което човек иска да търси тук или там чрез някаква друга наука, а във волята, която самият Аз поражда, Фихте иска да търси това, което живее вътре, в тази човешка воля, в тази човешка вътрешна дейност, чрез която Азът непрекъснато се поражда: идеята, идеала. Азът поражда себе си и в този поток на самопораждане идеята, идеалът, се влива. В този поток на самопораждане се влива непосредствено в него най-интимното съвместно съществуване на божествено висшия идеал, божествено чистата идея, с това, което човекът нарича най-интимното си вътрешно преживяване.
И сега, бих казал, Фихте стига до може би най-смелата – разбира се, има много спорни неща, но все пак: най-смелата – мисъл, която един мислещ светоглед, един просто мислещ светоглед, някога е измислял. Фихте разглежда този самосъздаващ се Аз, този Аз, който е в единия момент, защото се самосъздава, но не просто поддържа това битие сега до следващия момент, а и живее чрез делата си в следващия момент и отново в следващия момент, който никога не почива, винаги се самосъздавайки – Фихте разглежда този Аз и в него сега намира своята реалност. Истинската реалност трябва да се измерва със стандарта на тази реалност. Какво, както току-що видяхме, нахлува в този Аз? Докато този Аз твори, идеите и идеалите се вливат в неговите творчески сили. Те са абсолютната ценност.
Но сега това Аз, с помощта на телесната организация, се изправя срещу външния сетивен свят. Този външен сетивен свят е постоянен, той е нещо, което не може да се самосъздаде и следователно е по-малко реален от Аз-а, който непрекъснато се самосъздава. Защо тогава Аз-ът, това абсолютно творческо Аз, навлиза в по-малко реалния сетивен свят? Защото това Аз, с идеите, идеалите, с моралния дълг - който се влива в идеите, идеалите, в това Аз - се нуждае от поле на дейност, за да се изживее. За Фихте светът на сетивата не е там сам по себе си, а, както казва той, като чувствителен материал за приемане на дълга, т.е. на идеите и идеалите. За

Фихте светът е там, защото задълженията, идеите и идеалите са от първостепенно значение в духовния живот и защото тези идеи и идеали се нуждаят от свят на сетивата, за да бъдат активни. Следователно светът на сетивата трябва да е там като следствие от идеите и идеалите. Днес не е нужно да навлизаме в това, което имаме на душата си, може би срещу обхвата или фундаменталната истина на такъв светоглед; Искаме само да се впуснем в пътя на народния стремеж. Искаме да се впуснем в това, което се стреми в душевната сила на народа да познае истината. Искаме да проследим характера на този народен стремеж във времето, което предшества онова, в което германският народ създава своята държава, външната структура на неговата дейност, която сега трябва да защитава с кръв и оръжие, но която е създал, защото е черпил силата за това от това, което предшества тази държава, но което е вкоренено в най-дълбоката особеност на германската национална душа. И от тази гледна точка нека насочим погледа си и към човека, който сега е продължил Фихте по известен начин, който е работил редом с Фихте, след Фихте, многократно изпитания Шелинг.
За да се съсредоточи върху това, което формира основната същност на Фихте, върху светоглед, който е преди всичко проникнат от идеите и идеалите, които се вливат в човешките същества и които изискват външна чувственост, защото идеите и идеалите - за да изпълнят светогледа - се нуждаят от обект, в който да действат, надграждайки върху тази фихтеова предпоставка, Шелинг също се задълбочава в този център, в човешкото его. Този център, където, според възгледа на Фихте, това мислене е свързано с душата на света. Но Шелинг, той чувства различно от Фихте. За него изглежда прозаично, изглежда абстрактно да се назове цялата природа с цялото ѝ разнообразие, с всичко, което радва сетивата ни, с всичко, което насърчава нашето благополучие, нашето щастие, с всичко, в което умът толкова охотно, толкова охотно се потапя, от което черпи толкова много - това, което се разпростира в широката, видима природа - което я гледа само от гледна точка, че тя е там, за да даде чувствен материал на дълга, на духовното в картината на света, което се влива в егото; Шелинг намира това за невъзможно предвид отношението си. Бих казал, че в него има твърде много немско чувство.
Величието на Фихте е немската воля. Величието на Шелинг е немският ум, който с любов иска да се ангажира с най-малките и най-великите явления на природата, с това, което се излива славно през пространството, това, което се разпростира във времето. Но докато той иска да проникне във всеки детайл с любящ ум, той е наясно и с едно нещо: сигурност, сигурност, истинска реалност могат да бъдат намерени само там, където се потопите в себе си, където можете да намерите съюза на човешката душа със световната душа в собственото си аз. Това, което търсите там и [...] намирате, го намирате, защото го преживявате директно, защото го преживявате по такъв начин, че като съществувате, сте едновременно със себе си [...] като това, което като истинска реалност пулсира през живота. Това, което

можете да намерите в себе си, никога няма да намерите във външната природа. Затова се изпълнете с това вътре в себе си, което може да бъде отражение на най-дълбокото и в тази външна природа. И така, това, което Шелинг е преживял вътре в себе си, е нараснало до такава степен, че когато е наблюдавал природата, се е сливал с външното съществуване на природата. Така самата природа станала за него душевна и духовна. Така Шелинг се вглежда в природата и си казва: същността на човешката душа почива в нея. Но когато аз погледна навън в природата, тя е същата същност. Гледам камъка: той има нещо, свързан е с нещо, което е като същността на човешката душа; само че я е омагьосало във форма, във външна природа; то я е привело във форми. И така растителният свят в цялото му разнообразие. И така животинският свят. И така също външният физически човешки свят. Ако искам да се изразя образно: за Шелинг става сякаш - преди човешката душа да влезе в това физическо съществуване - една световна духовна душа, дълбоко свързана с човешката душа... това, което човешката душа само и чувства в себе си, първо се е разпростряла пред себе си във форми, така че човешката душа може да види себе си тук два пъти..., и нейната същност се е изляла, магически се е изляла в пространството и времето, както живее навън в природата.
Но тогава Шелинг си казва, ако е така, ако тази природа е омагьосана душа-същество, тогава аз трябва да открия - когато преживея природата, като се поставя напълно на мястото на всяко отделно същество, във всяка отделна форма на живот - духа на природата, който живее навсякъде. Но не го намирам за скучен, гледайки природата. Трябва да я създам. Душата ми трябва да създаде от душата ми това, което живее най-дълбоко в животните, растенията и камъните. Душата ми трябва да се постави на това място и по този начин да го създаде. Оттук и смелият израз на Шелинг: да разбереш природата означава да създадеш природа.
И трето, виждаме човека, който най-пълноценно е развил този мироглед на немския идеализъм, макар и само в абстрактни мисли, които са трудни за разбиране за някои. Виждаме Хегел, човекът от Щутгарт, дълбокомислещия, най-дълбокия от тримата. Можем да наречем Фихте най-могъщия, човекът на немската воля, Шелинг - човекът на немския ум, можем да наречем Хегел човекът на самия немски разум. Докато Шелинг се потапя в природата, но само като взема със себе си творческата сила на егото, за да не просто да разбере природата, а да създаде природа от човешката душа чрез съзерцание, Хегел иска, така да се каже, от душата, от това, което тя е непосредствено, от вселената, която тя създава за себе си според фихтеовото его битие, от което иска да проникне в това, което е душата, заедно с най-дълбоките световни мисли. От индивидуалния дух, от индивидуалното его, Хегел иска да отиде до световния дух, който е свързан в един момент с индивидуалния дух на човека.
От човешкото его към световното его, Фихте търси човешка същност, която притежава в себе си силата непрекъснато да създава и по този начин да се развива

и образова. Шелинг търси в човека силата, която може да създаде в идеалния образ на света това, което е присъщо на природата, докато Хегел търси в човешката душа това, което може да приеме в себе си божествения световен дух, където може да води диалог с този божествен световен дух. Докато Шелинг иска да излее цялата човешка душа в душеподобната природа, Хегел иска да потопи цялата тази човешка душеподобна природа в същността на световния дух, в същността на световната душа. И той е ясен за едно нещо: когато душата гледа отвъд това, което се разпространява навън, когато живее напълно със себе си, тогава тя общува със световния дух. Тогава това, което живее в нея като понятие, като идея, като идеал, е това, което световният дух оставя да се влее в нея. И като преминава от идея на идея, развивайки целия организъм от идеи, които може да развие, душата не просто следва себе си, не, тя осъзнава, че когато се отдръпва от всичко външно по този начин, тя се обединява със световния дух. Тя не мисли сама за себе си, самият световен дух мисли своите мисли в нея. Аз се отдавам на мисленето на световния дух, на управлението на световния разум. В резултат на това в душата се разпространява целият организъм на световната идея - светогледът на немския идеализъм.

Можем със сигурност да кажем, уважаеми присъстващи, че Фихте е търсил човешкото его в неговата сила, в неговата самотворческа дейност, но е останал - и тъй като смело се стреми към най-великото, това най-велико - бих казал - само по себе си е грешката на своята добродетел, то има своята едностранчивост. Фихте се е спрял на това самотворчество на егото на нещо, така че трябва да се каже, на мястото, където е спрял, защото човешката душа всъщност създава себе си само като познаващо същество. Затова е характерно, че Фихте нарича това, което е създал като философия, като мироглед, теория на познанието. Начинът, по който Фихте схваща това самотворческо аз, е всъщност само познаващият човек. Но за нас е важен пътят, не догма, не абсолютна истина, а търсенето на немската национална душа. Би искало да се каже: Всичко, което е разпространено в тази човешка природа, в това, че тя преживява цялата пълнота на света на чувствата, че цялата външна природа се отразява в нея, всичко, което се формира в целостта на човешкия вътрешен душевен живот, с неговата дълбока болка, неговото високо блаженство и дълбоко страдание, не е пряко обяснимо по начина, по който самосъздаващият се Аз е активен у Фихте. Единственото нещо, което може да се обясни, е – бих искал да кажа – познаващият Аз. Ако човекът стоеше в света като познаващ, като просто разпознаващ, ако единствената задача на човека в света беше да има знание, тогава би било както е мислил Фихте. Но ние виждаме едно чудесно развитие на силата във факта, че, от една страна, цялото мислене, цялото изследване, цялото размишление е посветено на включването на този единствен импулс в светогледа на немския идеализъм. Дори и Фихте да е вярвал, че отговаря на всички загадки на света, той не им е отговорил в тяхната цялост, но е показал

едно-единствено нещо: Как човекът, като познаващ, като познаващ, като изследващ света, стои пред себе си? И как той, като познаващо човешко същество, е свързан с източниците на съществуване? Да вложи този нюанс в светогледа на немския идеализъм е била, в края на краищата, задачата на Йохан Готлиб Фихте.
При Шелинг откриваме как цялата външна природа се превръща за него в нещо – бих искал да кажа – което стои пред душата му, както човешка физиономия стои пред нашата душа. Ние не я възприемаме просто като описваме отделни линии, като характеризираме нейния израз, а я възприемаме по такъв начин, че възприемаме душата да говори чрез нея в нея, в нейната вътрешност, и се оставяме да бъдем повлияни от това, което стои зад физиономията, като душеподобно. Така това, което се разстила пред човека в природата, в нейното чудесно дълбоко единство, се превръща във великата физиономия на световната душа, която Шелинг се е опитал да разгадае. Но тъй като той се заема в най-строгия смисъл на думата да твори навсякъде: наслаждавайки се на природата и наблюдавайки я, той може да създаде само толкова, колкото вече е било разкрито от природата според характера на неговото време. Този общ характер на човешкото душетворчество, доколкото душеподобното е отражение на творението на природата, това е, което Шелинг разкрива. Но докато човекът е свързан с природата по такъв начин, че цялото му задълбочаване в душевния му живот не може да замести за него непосредственото преживяване, любящото занимание с явленията, доколкото човек може да ги наблюдава, Шелинг вярва, че може да създаде отвътре за природата повече, отколкото простото предразположение към наблюдение. За пореден път, с грешката на една голяма духовна добродетел, той схваща едностранчиво един нюанс от светогледа на немския идеализъм!
Хегел се стреми да преживее самия господстващ световен дух в човешката душа. Той се стреми да има такива мисли в душата, такъв развиващ се разум, сякаш самият световен дух е накаран да говори в душата. Но Хегел остава едностранчив. За него този световен дух не се явява като единственото [което във всяка дейност веднъж придава същността на дейността на едното същество, а друг път, в друга дейност, разкрива различна същност]. У Хегел този световен дух се явява като великия логик, който единствен разкрива детайлите на световния разум и световният разум става единственото всесъществуващо. Но за да се представи това единно нещо в неговата характеристика пред света, да се включи този нюанс в светогледа на немския идеализъм, тази грешка на една голяма добродетел, тази едностранчивост, беше необходимо, за да се схване мисълта в най-висшата ѝ степен: Човекът, когато се потопи във вътрешността си, може да се отдалечи от своето его до такава степен, че да е толкова мощно активен в своето его, че да угаси самото това его, за да може световният дух да блесне в него! За да схванем тази мисъл с най-голяма интензивност, тя трябваше да бъде схваната по този

едностранчив начин. Защото в търсенето на истината най-важна за нас е силата на разбирането, а не самият световен дух да бъде възприеман като обикновен логик. Но ние също виждаме, ние също знаем, уважаеми присъстващи, как тези три нюанса в светогледа на немския идеализъм са тясно свързани с цялостния духовен стремеж на немския народ. Защото, когато тази световна еволюция на немския народ е трябвало да се оформи в личност, когато най-дълбокият, най-интимен и същевременно най-всеобхватният и най-живият човешки и духовен стремеж на този народ е трябвало да се въплъти в Гьоте, тогава, бих казал, той е въплътил в синтез това, което се е появило с най-голям акцент на едностранчивост у Фихте, Шелинг и Хегел. Но едновременно с това, като изгражда мислите, бих казал, с цялата вътрешност на човешката душа и с всички сили на природното съществуване, живеейки чрез тях по образа на самата човешка стремяща се личност във Фауст, [като го характеризира по такъв начин, че както Гьоте го е изобразил], универсалността на стремежа на човешката душа към светлина може да се появи само в ново време от [тази] народна култура, която търси светлината в центъра на живота на душата, докато другите съвременни култури търсят индивидуалните цветови нюанси на душата. Виждаме, но виждаме природата на човешкото его, каквато е винаги творчески активна, каквато трябва да се намесва във всеки следващ момент, за да създаде своето битие наново, да се трансформира. Виждаме това ясно - само в цялата му широка жизненост и в пълно изобилие - бих казал - чистия идеал в човешкото същество, въплътено във Фауст, в онзи Фауст, чието мото е: „Който се стреми, ние можем да го изкупим!“ В онзи Фауст, който наистина ни е представен като съществуващ в конкретното, в непосредствено елементарното, стремящ се към това, което Фихте представя като теория. Така че този Фауст-Аз непрекъснато се създава през целия сюжет на Фауст, за да вмъкне последователно своя Аз в други сфери, други полета на световното съществуване, за да се свърже с други сфери, с други полета на световното съществуване.
И виждаме как Шелинг живее като нюанс, погледът на Шелинг като нюанс във „Фауст“. Шелинг стои пред природата, както пред великия магьосник, и преживява: дори да е илюзия, илюзия е да се запали голям стремеж; казвам не да се изобрази, а да се запали. Шелинг стои пред природата, сякаш може да я създаде отвътре, като иска да я разбере. Да разбереш природата означава да създадеш природа – и виждаме Фауст, преобразен в живото, в пълнотата на човешкото съществуване. Фауст, както иска да достигне до „цялата жизнена сила и семе“. Как копнее с всички сили, които сами по себе си са магическа сила, да схване това, което създава и живее в природата, да се съедини с нея, да се съедини с духа на природата. Той иска духът, духът на живота, който „се надига и отлива в приливите и отливите на живота, в бурята на действието“, да стои пред него. Той не се стреми да създаде природата, той се стреми да разбере, той търси това, което създава в природата, като гений на света и делото.

Шелинг е търсил по абстрактен начин в душата си твореца в природата. Фауст е търсил центъра в природата, където се намира същността, която като творец стои в опозиция на създаденото. Подобно на Шелинг, той иска да постигне жива сила, която твори така, както твори природата. Фауст, от друга страна, се стреми да разкрие такова същество, което тече и се излива от едно отделно същество към друго в природата и ни показва не само това, което е било омагьосано и създадено, но и това, което живее във всичко създадено като творец.
И точно както Хегел, като философ, е вплел нюанса на разума си, който би трябвало да е разговорът на самия световен дух в отделната човешка душа, в светогледа на немския идеализъм, така виждаме - и това от своя страна се прилага в живото толкова възхитително в цялото стремеж на Фауст - виждаме като цел, която ни се явява, това, което човек може да преживее в най-съкровеното си същество, когато винаги се е стремил, когато се е сродил с всички самотворчески сили, които Азът непрекъснато създава и проучва, но по този начин непрекъснато се развива, непрестанно се развива. Когато човек е преминал през това, когато е почукал на онези порти, през които природата отключва своята креативност, когато е намерил духа, към който се обръща като „Възвишен Дух, ти ми даде всичко, всичко“ - с други думи, духът, който творецът стои срещу създаденото - той преминава през всички възможни етапи на човешкото развитие до този, където е способен, когато очите му се затварят, когато ослепява, когато стои непосредствено пред смъртта, да се съедини със световния дух. Вярно е, че Гьоте тук докосва едно вътрешно преживяване на единението на човешката душа със световния дух, което в своята изобилие и преживяно съдържание безкрайно надхвърля чистата абстракция на разсъждаващия световен дух на Хегел. Но отношението е едно и също и в двата случая.
Бихме могли да цитираме още много примери и навсякъде бихме видели немския начин на търсене на основите и източниците, които стоят в основата на идеите и идеалите, така че светът да не е просто символ пред външните сетива, а като преплитаща се, вълнуваща се картина на света от идеи и идеали. И подобно на тази картина на света на немския идеализъм, подобно оформяне на това познание изисква то да може да каже: Да, всяка външна чувственост е такава, че може да се намеси това, което е най-ценното за душевния живот: идеите и идеалите, произлизащи от божествените източници на света. По този начин, в смисъла на човешкия стремеж в немската култура, това, което се стреми към светогледа на немския идеализъм, се поставя в рамките на другите светогледи. И аз вярвам, че немецът може обективно да опише като свой стремеж това, което е било характеризирано там, без да може да повярва, че клеветническите обвинения, отправени сега от враговете му, имат някаква стойност. Той може да каже: Той не търси отделните цветови нюанси на душата; той търси това, което - подобно на светлината, проблясваща през отделните цветови нюанси - проблясва и тече през

тези отделни цветови нюанси като най-съкровеното, като най-доброто от човешката душа.
И наистина може да се каже, драги присъстващи, че когато човек посочи този мироглед на немския идеализъм, той разкрива нещо, което не може да живее във всяка душа. Разбира се, изглежда така; но две неща трябва да се подчертаят. Мога само да загатна за тези две неща, но те биха могли да бъдат обяснени и по-подробно, ако се впуснем в явленията, които току-що бяха посочени. Толкова голяма, толкова мощна беше волята в този стремеж към мирогледа на немския идеализъм, по времето на Германия, което беше най-значимото време на идеалистическа борба – както нашето настояще време несъмнено ще се яви като най-значимото време на истинска борба – така че този мироглед на немския идеализъм в най-идеалното време на Германия сякаш се представя пред съзнанието ни, че можем да кажем: Това, което хората, които са се стремили да постигнат мирогледи и най-разнообразни задачи през деветнадесети век и до наши дни в нашата култура, са се опитали да проникнат от различни гледни точки, за да разберат по-точно тези отделни представители на мирогледа на немския идеализъм. Дори техните противници винаги по някакъв начин са се опитвали да проникнат в този мироглед от различни ъгли, поне да се борят и да се борят с него. И каквито и светогледи и житейски нагласи да са се развили оттогава, ние можем да усетим пулса на немския идеализъм навсякъде, дори от противоположни гледни точки. Можем да го усетим и до днес. Усещаме го като нещо, което принадлежи към най-доброто от немския характер, към това, което се реализира в този немски характер. Усещаме го като един от най-характерните изрази на немската същност. Усещаме го като това, което симптоматично обозначава величието и силата на немската мисия и което може да бъде обозначено така, защото в такова обозначение наистина има стремеж, който не може да накара това обозначение да изглежда като мегаломания, а че с тази характеристика е свързана най-пълна скромност.
Така виждаме, че все още стоим вътре – и до каква степен стоим вътре, ще трябва да обясня утре в лекцията – виждаме как стоим вътре с целия си стремеж към пълното разкриване на това, което е било поразено по онова време, което е било поразено от отделните хора. Това е единственото нещо, което искам да подчертая: величието на мирогледа на немския идеализъм. Преди всичко, той е свързан с това, което е направено до днес от онези, които са се стремели към разбиране за света и живота, и това, което ще бъде направено за онези, които ще следват в този смисъл още дълго време.
Другото нещо, което искам да подчертая, е, че всеки импулс на един мироглед, който навлиза в светогледа, първоначално се появява у малцина хора. И начинът, по който се случва, не е определящ за начина, по който функционира. Но ако човек се задълбочи в него, не интелектуално, а по-скоро от гледна точка на чувството и

емоцията, не от гледна точка на догмата, а от гледна точка на волята, от гледна точка на особената ориентация, която е в основата на мирогледа на немския идеализъм, тогава човек открива, че в него има нещо, което все още може да се живее, което все още може да се развива, което може да се каже: от него може да възникне нещо, което няма никаква прилика с трудните за разбиране аргументи на Фихте, Шелинг и Хегел, нещо, което може да се развие по такъв начин, че да бъде лесно разбрано от най-простия ум.
Уважаеми участници! Едва след години потапяне в този светоглед на немския идеализъм, стигнах до пълното убеждение, че в него има нещо, което може да бъде вложено в човешката природа от детството нататък, че има троица, към която човек може да бъде възпитан, към чувство за себесъздаване в Аза, което директно дава на човека - бих искал да кажа - във всичките му стремежи религиозна черта, както беше при Фихте. Не философията на Фихте, а силите, които са живели във философията на Фихте, да ги оставим да въздействат върху самия човек и да ги пренесем в общата култура, върху простия човек, върху всеки отделен човек, това ще бъде възможно един ден. Да осъзнаем, че в човешката душа живее нещо, което е тясно свързано с природата, с това, което живее в най-съкровената част на природата, това специално отношение към природата, този живот с ума към природата, това чувство за себе си в... Тенденцията на Хегел е човекът да може да се спусне толкова дълбоко в душата си, че да може да води диалог там със самата световна душа. Хегеловата склонност на човека да може да се спусне толкова дълбоко в душата си, че да може да води диалог със самата световна душа, че когато се освободи от живота във външния природен и сетивен свят, да чуе как хармонията му със световния дух отеква духовно в него, това отношение към божествено действия, управляващ световен дух, което, без дори да е познат хегелианският мироглед с логическия му характер, ще бъде насърчавано в най-простата душа от човека, на когото искам да предам това, което имам предвид. Светогледът на немския идеализъм, не такъв, какъвто е догматичен, а такъв, какъвто е бил живян като цел, като духовен импулс, може да стане популярен. И колкото и парадоксално и странно да звучи, ефектът, който този светоглед на немския идеализъм може да има върху човешката душа, какво може да предизвика в човешката душа, как може да настрои тази човешка душа духовно, чувствено, работейки, създавайки в ежедневието, е също толкова възможен, колкото по-дълбокият смисъл на приказките на братя Грим става част от човешката душа. Не е по-трудно да се живее интимно със смисъла на приказките на братя Грим, със смисъла на немската народна приказка, немските народни легенди, отколкото с смисъла на това, което живее в светогледа на немския идеализъм. Но това ни насочва към развитие на това, на което този светоглед на немския идеализъм е коренът, в далечни бъдещета. И това, което е предопределено да се развие, ще се развие, колкото и много да кръжат около Германия, около немския народ, онези,

които искат да се борят срещу съществуването на немския народ. Голямото доверие, което германецът може да има в бъдещето си, може да произтича от прозрението за това, което е свързал с най-святото си, с националното си чувство. И така, от чувството, което може да се поеме от светогледа на германския идеализъм, от това, към което е било стремяно, и от факта, че тези сили, които биха могли да се стремят към такива неща, са в германската нация, голямата увереност, която германецът има в по-нататъшното си развитие, която той може да изрази в увереността, която може да има във всички трудни борби и ужасни борби, в които е замесен и все още би могъл да бъде замесен. По този начин, без да се прибягва до симпатия или антипатия, и най-вече без да се прибягва до антипатия, предубеждения или омраза към това, което другите национални души трябва да оформят, може да се опише особеният характер на германския национален стремеж, както той се изразява в един от цветовете му, в световната картина на германския идеализъм, и може да се каже: Тези, които могат да разберат нещо подобно, ще разберат дали германският народ има мисия, специфична за него, към която трябва да се придържа, независимо от националността си. Дали има много разбиране за този светоглед на германския идеализъм в наше време, особено сред нашите врагове, е друг въпрос. И отново: като говори за този мироглед на немския идеализъм, немецът може едновременно да покаже, че може да говори различно, може да говори от духовна гледна точка и че това е различно от начина, по който днес говорят много от онези, които искат да оспорят съществуването на немца, които са му наложили необходимостта от ожесточена борба за това съществуване. Мисля, уважаеми присъстващи, че германецът трябва само да подчертае по такъв начин най-дълбокото в неговия мироглед - и по никакъв начин да не развенчае онези клевети, които обгръщат и Германия, които обгръщат германския народ. Нека видим колко различно трябва да се говори в контекста на германската същност. Това е и прост факт. Уважаеми присъстващи! Какво например е трябвало да измислят жителите на Великобритания, за да оправдаят това, което се изразява в сегашната им борба? Как е трябвало германците просто да посочат, че необходимостта от борбата им за съществуване им е била наложена, докато жителите на Великобритания е трябвало да посочат? Те е трябвало да посочат нещо, което не може да се опише като нищо друго освен маска. Можеха ли да посочат нещо, за което германецът да може да каже: той е трябвало да създаде германската държава през последните десетилетия, след като германецът, по своята природа, е работил за тази държава дотогава? Могат ли жителите на Великобритания да оправдаят необходимостта от своето съществуване по начина, по който са я създали чрез Бурската война, по почти същия начин, както германецът може да оправдае това, което германецът прави днес като следствие от войната от 1870/71 г.? Истинските причини трябваше да бъдат прикрити там. За да се докаже,

че борбата за свобода на другите народи не е идеалът там, е достатъчно да се обърнем към историята на Великобритания.
Французите трябваше – и това отново не е нещо, което произтича от някаква омраза, а от простото характеризиране, от простото обективно характеризиране на фактите – да измислят нова софистика чрез умовете на Бергсон и Бутру, които характеризират германския мироглед, като искат да заключат от най-съкровения му характер – както Бутру искаше в лекция, която изнесе пред френската си публика, основана на този германски мироглед – че по самия си характер той е мироглед, който иска да завладее всичко в света, който иска да се сблъска с всичко по войнствен начин.
Бергсон е трябвало да измисли своя собствена философска софистика, за да покаже как борбата на Франция срещу германската същност е борба на духа срещу материята, борба на цивилизацията срещу варварството. Виждаме как разцъфтява една съвсем нова софистика.
Русия се е подготвила добре за това, което е трябвало да направи, за да се подготви по съответен начин за това, което сега заплашва германската същност оттам. Русия се нуждае от нов термин за старата си заблуда, за да не посочва мисията си като нещо естествено, както правят германците, а да посочва нещо, което живее като заблуда. Отново, тук не е намерението да се прави характеристика отвън, но тъй като естествено нямам време да характеризирам подробно до каква степен стремежът, който ни заплашва от Изток, е заблуда, бих искал да цитирам друг ключов свидетел, дух, който трябва да знае това, дух, който е най-дълбоко вкоренен в съвременния руски интелектуален живот, великия Соловьов, който е поставен в деветнадесети век и който – бих искал да кажа – събира целия руски интелектуален живот заедно сякаш във философски фокус за размисъл. Той говори за това как друг дух на Русия обобщава световноисторическата мисия на Русия с думите: Защо Европа не ни обича, защо Европа се страхува от нас? Данилевски поставя този въпрос. И той казва:
„Европа се страхува от нас като от новия и по-висш тип култура, призвана да замени грохналата романо-германска цивилизация.“
Тези думи изразяват цялата заблуда на Изтока. Не бива да се отрича, че семената, покълващи на Изток, съдържат великолепни и могъщи семена за бъдещето на човечеството. По начина, по който те живеят сега, ще го характеризирам, като прочета отговора на Соловьов, великия руснак, на тази характеристика на Данилевски:
„Въпреки това, както съдържанието на книгата на Данилевски, така и по-късните му признания и тези на неговия приятел-съмишленик“
- което означава определен Страхов -
„Европа ни гледа с опасение и недоверие, защото в руския народ живеят тъмни и неясни стихийни сили, защото духовните и културните му сили са бедни и недостатъчни, но защото

исканията му са ясни и рязко определени. Призивите за това, което руският народ иска като нация, отекват мощно в Европа: че иска да унищожи Турция и Австрия, да победи Германия, да завладее Константинопол и, ако е възможно, също и Индия.“

Великият руснак Солоухов характеризира всеобхватната русофобия много преди тя да се прероди в нова форма, много преди да се прероди във вида, в който в момента представлява заплаха от Изток. И след това продължава:

„И когато ни питат как възнамеряваме да възнаградим това, което сме унищожили и загубили, как предлагаме да благословим човечеството, какво духовно и културно подмладяване можем да внесем в световната еволюция, тогава трябва или да мълчим, или да изричаме безсмислени фрази.“

Не искам да казвам това; един от най-великите руски умове характеризира това, което изглежда като руска заблуда от Изток, по следния начин.

„И“

той продължава,

„Ако горчивото признание на Данилевски е вярно, тогава Русия започва да се разболява“

написана през 80-те години на деветнадесети век,

„тогава, вместо да се питаме защо Европа не ни обича, би трябвало по-скоро да си зададем друг, по-важен въпрос, който е по-близо до нас: защо и как се разболяхме? Русия е все още доста физически силна, както показа в последната руска война; така че нашето страдание е морално. Ние сме обременени, по думите на един стар писател, от греховете, скрити в националния характер и за които не сме наясно - и затова е преди всичко необходимо да ги изведем наяве с ясното съзнание.“

Написано през 80-те години на деветнадесети век!

„Докато сме духовно обвързани и парализирани, всички наши елементарни инстинкти само ще ни вредят. Съществениятят, всъщност единственият съществен въпрос за истинския патриотизъм не е въпросът за властта и призванието, а за греховете на Русия.“

Може да възникне въпросът: Дали това е руският патриот, който е разпалил настоящата война с идеалите на лудостта, която Соловьов отхвърля тук, или е Соловьов, който по този начин енергично посочва от какво се нуждае Русия и какво със сигурност не би могло да доведе до тази война?

За да оправдае Италия това, което е развила от своя план за завладяване на света като свои настоящи действия – би трябвало да е твърде подробно, би се стигнало до твърде много подробности, ако човек иска по някакъв начин да характеризира странните думи на д'Анунцио, но мисля, че ще може да добави цялата особеност на това, което звучи като оправдание оттам, към оправданието на противниковите държави, ако просто посочи едно-единствено нещо: Италианският народ търсеше оправдание за настоящите си действия и бяха изречени много, много думи; но винаги се споменаваше една по-специално, което показва, че французите се нуждаят от нова софистика, англичаните се нуждаят от нова маска, руснаците се нуждаят от старата си заблуда, а италианците се нуждаят – от нов светец. Чрез напълно профански средства егоизмът е канонизиран! Защото думата „свещен

егоизъм“ като оправдаваща същност на това, което възниква отдолу, многократно се чува от нас отново и отново.
Може да се остави на обективната преценка дали това – както може да се каже за най-съкровената част на германеца, както в смисъла на светогледа на германския идеализъм – дали това оправдава по-обективно мисията на германския народ или софизма, маската, заблудата там и дори новия светец там.
С оглед на светогледа на германския идеализъм, уважаеми присъстващи, както в един от нюансите в същността на германската национална душа, с която германецът толкова интимно иска и трябва да се свърже днес, с оглед на многото нюанси в тази национална душа, също и именно в този нюанс на германския идеализъм, светогледа на германския идеализъм, човек може да разпознае в него и това, в което вярвам, че с цялата си скромност – без да е виновен за това, което толкова клеветнически се говори за германеца от всички страни днес – с цялата си скромност германецът може да каже, че разпознава по три начина това, което е негов дълг днес. Той чувства по три начина, че това е негов дълг днес. Той се чувства оправдан по този троен начин пред най-съкровената част на своята съвест, съвестта си като човешко същество и като част от историята, знаейки, че няма право да говори по софистичен начин за други по-нисши национални духове, за техните варварски навици. Той трябва само да си спомни най-свещената част от собствения си стремеж и да разпознае тази най-свещена част от собствения си вътрешен стремеж като ценното, свято наследство на германската праистория. Тогава той може да почувства, че единственото нещо, чрез което знае как да се позиционира силно в германското настояще и по правилния начин - е любовта към германското минало и към всичко, което германското минало е предадено на германеца на настоящето, към която той трябва да се придържа, за която отстоява любовта си, защото я разпознава в най-съкровената си същност, която го прави щастлив, която го вдъхновява, която го издига над болката и страданието. Това е любовта към миналото.
И това, което го поддържа през трудните задължения на настоящето, е вярата му в настоящето на немския дух, в силата, която изтича от този немски дух в настоящето и която трябва да доведе до това, което ще задържи немския дух в позицията му толкова здраво, колкото е била предадена от светлото минало. Любовта към миналото и вярата в настоящето се присъединяват към третата, която извира от другите две и която влива в душата сила и увереност, които следват от другите две по жив начин. Те присъединяват първите две, любовта и вярата, към основателната надежда, извираща от най-съкровената природа на немската същност - за да използваме тази дума на Фихте - за бъдещото изпълнение на това, което миналото е вдъхновило за немца, към което се стреми немското настояще. Любовта към миналото, вярата в настоящето, надеждата за бъдещето: това е, което ни държи заедно в нашето трудно, но и блажено настояще, в тяло, душа и дух.

2. Светогледът на немския идеализъм. Размисли относно нашите съдбовни времена

Уважаеми участници!

В нашето непосредствено настояще, обектът на днешното ни разглеждане на човешката душа би трябвало да е наистина много близо. Във време, когато съществените процеси повдигат толкова големи въпроси, едновременно с всичко болезнено и едновременно с всичко възвисяващо, в такова време загадката на човешката душа и въпросът за вечните сили, които могат да присъстват в нея, се представят пред тази душа с особена сила. Въпреки че тази загадка, която е предмет на днешното размишление, разбира се, винаги е такава, която трябва да занимава човешкото мислене и човешкото чувство в най-дълбок смисъл. В продължение на много години говорих за въпроса, който е в основата на днешните размисли, от много различни гледни точки, всички от които са в рамките на духовната наука, за чиято природа и характер често съм имал честта да говоря. И днес тази тема ще бъде разгледана от определена гледна точка. Много от това, което уважаемите слушатели, които често са посещавали тези лекции, вече са чули, ще се появи отново днес в определен контекст, но ще се опитам да разгледам много от това, което е било засегнато през годините, от различна гледна точка. Когато възникне въпросът какво се крие в човешката душа, например чрез раждането и смъртта, като нещо отвъд временното, като вечни сили, тогава човекът обикновено си мисли, че това вечно в човешката душа трябва да се изследва въз основа на това, което човек открива, когато разглежда своята душа или душевния процес на човешките събития в света като цяло. Както е добре известно, повече или по-малко грубо материалистичният или позитивистичният подход, или подходът, който се представя за строг в естествената наука, се противопоставя на подобно разглеждане, ако стигне до заключението, че в човешкия душевен живот се изразява нещо вечно - човешкото мислене, чувство и воля, както те се изразяват във времето. Тук достатъчно често е подчертавано, че духовната наука, както е предвидена тук, не иска да развива никаква опозиция срещу големите постижения на днешния научен мироглед. Напротив, тя иска напълно да признае дълбоко оправдания характер на научния мироглед, че иска да бъде продължение на научната нагласа, на научния начин на гледане на нещата, отвъд сетивното към духовното. Ако се обърнем към това, което се разгръща в човешката душа в ежедневието, като съдържание на мисленето, като съдържание на чувствата, като импулси на нейната воля, тогава, относително казано, научният начин на мислене ще се справя лесно с всичко, което се предлага от една повече или по-малко духовно ориентирана наука за душата. Той ще се справя лесно с възраженията. И обратно, този или онзи светоглед, който също се смята за духовен, приема твърде лекомислено научните възражения. Винаги трябва да имаме предвид, че научните

възражения, които говорят срещу душевно същество, съществуващо отделно в човека – срещу душевно същество, което е съществувало преди човекът да влезе в сетивно съществуване чрез раждане или, да речем, зачеване и остава налично, когато човек е преминал през портите на смъртта. Тези възражения срещу приемането на такова душевно същество, повдигнати от гледна точка на естествената наука, която се стреми да се развие в светоглед, със сигурност не бива да се отхвърлят лекомислено. Защото, ако човек просто заключи чрез преценка, с обичайните средства на днешното мислене и изследване, че разпознава вечно същество от тези или онези особености на душевния живот, тогава за този, който се е запознал, е свикнал с естественонаучното мислене - и казвам изрично, по оправдан начин, възраженията, които човек би могъл да направи по такъв начин, че да каже: Да, някои духовно ориентирани мислители твърдят, че съществува специално душевно същество, което трябва да се мисли отделно от физическото тяло у човека. И все пак, цялото разглеждане, ходът на човешкия живот, показва колко тясно свързани са душевните явления с физическия живот. Може да се наблюдава как, при развитието на телесните процеси от ранно детство, духовно-душевните процеси също се развиват в същата степен, както физическите промени,трансформира и - както често се казва - въпреки че това е относително понятие; така човек вижда как с всичко това се развиват напълно и силите на въображението, силите на паметта, целенасоченото и смисленото. И когато човек види, че друго нещо се развива паралелно с определена поредица от явления, така че все по-ясно и отчетливо се вижда как първата поредица от явления - в този контекст физическият сетивен свят - трябва да съществува като основа за другата, за втората поредица от явления, за душата и духовното, тогава човек е оправдан - бих казал - да мисли за душата и духовните явления като зависими от физическото тяло, точно както светлината на пламъка е задължително свързана със свещта. И когато след това видим как нарушаването на физическото тяло в тази или онази форма просто изключва определени душевни и духовни сили, когато можем да проследим клинично как заболяванията на този или онзи телесен орган, на нервната система, мозъка, определени душевни процеси просто се изключват, тогава човек е оправдан да говори за това колко зависимо е душевно-духовното от физическо-телесното като функция, в резултат на това, както се казва. Мога само да намекна за общата посока на мисълта, която това предполага, посоката на възраженията, които могат да бъдат повдигнати срещу една леко преувеличена психология. И ние трябва да слушаме много внимателно подобни възражения пред лицето на великите, мощни, проницателни, човешки прогресивни резултати на естествената наука. Да, може да се каже дори повече. Тези възражения, които, разбира се, биха могли да бъдат умножени, тези възражения, ако човек се впусне в тях, тоест, ако наистина се научи да мисли научно, те елиминират много от полето, което традиционно се изтъква за независимостта на психическите и духовните

явления и за предположението за специално душевно същество, поради причините, които човек толкова често има.тогава е оправдано да се говори за това колко зависима е душевно-духовната част от физическо-телесната част като функция, в резултат на това, както се казва. Мога само да намекна за общата посока на мисълта, която това предполага, посоката на възраженията, които могат да бъдат повдигнати срещу една леко преувеличена психология. И ние трябва да слушаме много внимателно подобни възражения пред лицето на великите, мощни, проницателни, човешки прогресивни резултати на естествената наука. Да, може да се каже дори повече. Тези възражения, които, разбира се, биха могли да бъдат умножени, тези възражения, ако човек се задълбочи в тях, тоест, ако наистина се научи да мисли научно, те елиминират много от полето, което традиционно се изтъква за независимостта на психическите и духовните явления и за предположението за специално душевно същество, поради причините, които човек толкова често изтъква.тогава е оправдано да се говори за това колко зависима е душевно-духовната част от физическо-телесната част като функция, в резултат на това, както се казва. Мога само да намекна за общата посока на мисълта, която това предполага, посоката на възраженията, които могат да бъдат повдигнати срещу една леко преувеличена психология. И ние трябва да слушаме много внимателно подобни възражения пред лицето на великите, мощни, проницателни, човешки прогресивни резултати на естествената наука. Да, може да се каже дори повече. Тези възражения, които, разбира се, биха могли да бъдат умножени, тези възражения, ако човек се задълбочи в тях, тоест, ако наистина се научи да мисли научно, те елиминират много от полето, което традиционно се изтъква за независимостта на психическите и духовните явления и за предположението за специално душевно същество, поради причините, които човек толкова често изтъква.

Сега, духовната наука, както е разбирана тук, изобщо не се основава на такава гледна точка, от която науката трябва да бъде опровергана по някакъв начин. И, както ще видим след малко, тя действа по съвсем различен начин от голяма част от това, което също се защитава по традиционен начин от жизнеспособната доктрина за душата. Духовната наука, в известен смисъл, е напълно съгласна с естествената наука, когато тя представя всичко, което може да представи чрез внимателно наблюдение за това как мисленето, чувството и волята, както се разкриват в човешкото същество, зависят между раждането и смъртта от физическата организация, от всичко, което се развива в рамките на тази физическа организация. Духовната наука няма да се изправи директно срещу нито едно от възраженията или заключенията, които се изтъкват от тази страна срещу някои от нещата, изложени от гледна точка на жизнеспособна доктрина за душата. Защото духовната наука може да каже „да“ на това, което е предложено в положителен смисъл от естествената наука. Духовната наука е на гледната точка, че всичко, което може да

бъде интуитивно схванато за човешката душа в рамките на обичайния ход на живота, наистина е свързано - точно както естествената наука мисли, че е, и както ще мисли все по-ясно, както все повече ще осъзнава с по-нататъшното си развитие. Всичко, което се случва в душевния живот в течение на времето между раждането и смъртта, е свързано с тялото по начина, по който естествената наука първоначално мисли, когато се развива в мироглед. И със средствата за мислене, чувстване и воля, със средствата за развитие на душата, които са и тези на обикновената психология или науката за душата, човек не се доближава до това, което е в основата на временния живот на човешката душа като вечен. Временният живот на човешката душа е обвързан с физическата организация, дори за духовната наука. Точно както звукът, ако трябва да бъде физически чут, е свързан с инструмента и иначе не може да бъде внесен във физически чуваемия свят, така и душевният живот, който човек познава първо, е душевният живот, който присъства в нашия физически живот; този душевен живот е свързан с телесния инструмент и също зависи от този телесен инструмент за своите свойства, за своя здравословен и болен ход.
Но духовната наука показва - и тук тя се превръща в нещо подобно в една по-висша, духовна област, на начина, по който естествената наука се е превърнала под влиянието на по-нови изследователски направления в сетивната област; тя се превръща в духовно изкуство на експериментирането, само че обектът на експеримента е собственият душевен живот и че човек не извършва външни действия или изпълнява външни задачи, а че обектът на експеримента е самият душевен живот. И процесите, които излизат наяве в експеримента, са интимни, вътрешни, душевни процеси, душевни процеси, които всички имат общ характер; общия характер, който те водят в изследването отвъд това, което представлява хода на ежедневния душевен живот. Ако продължаваме да мислим, чувстваме и желаем в рамките на границите, в които са ни необходими за нашия външен физически живот, тогава можем постепенно да проникнем с тези мисли, чувства и воля в онези области, в които вечността на човешката душа се разкрива. Силите, които притежаваме в обикновения живот, бих използвал този израз, трябва да бъдат вътрешно укрепени, вътрешно променени, развити в нещо различно от това, което са в ежедневието, за да могат, когато станат нещо различно, когато се появят в душата в различна метаморфоза, отколкото са в ежедневието, да навлязат в онези области на съществуване, в които може да се разкрие това, което е в основата на човешката душа като вечно.
Преди всичко можем да разгледаме една от основните сили на нашия душевен живот, самото мислене. Това мислене, което ни служи в ежедневието ни, физически живот, е способно на развитие. То може да бъде развито. Точно както човек може да доведе силите на природата до определени условия, така че в хода на експеримент да разкрият тайните на природата или законите на природата, така и човек може да доведе мисленето до определени условия, при които то разкрива и

разкрива нещо различно от това, което може да разкрие в своята, бих казал, самодадена форма. За да се случи това, е необходимо преди всичко това мислене да присъства в нашия душевен живот по по-силен, по-интензивен начин, отколкото е добре и необходимо и полезно за ежедневието.
Често съм казвал тук, че в духовната наука тази интимна вътрешна дейност се нарича „медитация“ – това е технически термин, като друг термин. Духовният изследовател трябва да се стреми към тази интимна вътрешна дейност, която мисленето трябва да предприеме със себе си, така че то да води отвъд себе си, така че една мисъл да стане присъстваща в душата по начин, по който иначе не би присъствала. И няма значение, че мисълта като такава присъства със съдържанието си, а че мисълта – ще кажа определена мисъл например – се задържа по-дълго, отколкото иначе сме свикнали. Да задържим мислите в душата си, така че човек да осъзнае, че задържа тази мисъл, която вътрешна дейност е необходима, за да бъде, ако мога така да се изразя, мислещ. До това се свежда: да упорстваме в мисленето по различен начин, да мислим по различен начин, отколкото сме мислили иначе в ежедневието и [също] в обикновения научен живот. Когато поставите една мисъл в центъра на вашия умствен живот – и няма значение дали тази мисъл отразява нещо външно реално или не – когато поставите една мисъл в центъра на вашия умствен живот, когато сте способни да концентрирате цялата сила на вашия умствен живот върху тази мисъл, да я съберете в тази мисъл и сега да я задържите и поддържате, като по този начин развиете възможността – и тази способност може да се придобие чрез постепенна практика – да видите, така да се каже, как да задържите една мисъл, да упорствате в силата на мисълта. Тогава човек преживява – колкото и странно да изглежда това в началото за външния физически живот, за обичайния ежедневен живот и за обичайния научен живот – човек преживява нещо специално с това мислене.
Важното е да бъдем внимателни, когато се занимаваме с такъв вътрешен процес, и да не извличаме мисъл, избрана произволно от останалите мисли. Защото, ако човек просто извлече такава мисъл, има вероятност с нея да се появят всякакви неща, свързани с тази мисъл в душата. И тогава човек може да се поддаде на всякакви илюзии и измами и да изпита нещо специално, докато към подобно мислене се прикрепят само неясни, подсъзнателни импулси на чувство или усещане. По-добре е да вземем мисъл, която човек получава отнякъде, имам предвид чрез някакъв съвет или по някакъв друг начин от това, което духовната наука изважда наяве, мисъл, която човек иначе не е свързал с душевния си живот, която може да види в нейната простота, към която не може да се прикрепи нищо, което да ни заблуждава – ако поставим такава мисъл в центъра на душевния си живот и я повтаряме отново и отново: със сигурност отнема повече от кратко време, отнема месеци, често години, преди да направим дори най-простите наблюдения в тази област. Но това може да се случи и много бързо, зависи изцяло от способността за

преданост, която човек може да развие в такъв вътрешен процес. Ако човек може наистина да усети това специално поведение на душата вътрешно, да го преживее вътрешно, тогава това преживяване е това, което го повежда по пътя на по-нататъшното развитие на мисленето, на по-нататъшното развитие на силата, която иначе се преживява в мисленето, отколкото в ежедневието или в обикновения научен живот. Специалните помощни средства, достъпни за правилното изпълнение на такива вътрешни упражнения, са описани в моята книга „Как да познаваме висшите светове“ и в други книги, които я следват. Принципът, съществено нещо, е, че вътрешната дейност на душата е насочена в посока, която иначе е непозната за нея, но която е именно посоката на съсредоточаване върху силата на вътрешното осъзнаване, на преживяването, което е в основата на мисленето.
Ако извършите подобно упражнение, за което мога само да загатна принципно, отново и отново, тогава наистина ще изпитате, че в [душевния ни живот] присъстват скрити сили, сили, които наистина са постоянно активни, но не се осъзнават в ежедневието и в обикновената наука. Човек не създава нещо ново, когато се държи както е посочено, а осъзнава това, което винаги присъства. Всичко зависи от намирането на вътрешното самообладание, вътрешното спокойствие, отдадеността на спокоен, съсредоточен умствен живот, за да се разгърне това вътрешно самонаблюдение, че посоченият процес, преживяването на действащите сили на мисълта, наистина е нещо. Но когато човек е успял да схване, че там се разкрива нещо, което преди това е било непознато, и когато продължава да задълбочава това познание за преди това непознатото, тогава ще последват най-значимите вътрешни процеси на човешкия душевен живот. Тогава човек преживява процеси, които вътрешно го осветяват, за които е имал също толкова малка представа, колкото този, който никога не е преживявал, че чрез специални процеси във физическата лаборатория водата може да се разложи на водород и кислород – също толкова малко, колкото човек има представа какво има във водата. В случая с физическата лаборатория това са външни процеси; в случая с душевния живот това са вътрешни усилия, вътрешно развитие на силите, които изваждат от тъмните дълбини на съществуването непознатото. Това, което се извежда наяве, носи нещо, което онези, които са се опитвали да намерят пътя си към духовното, винаги са познавали. Пътят към духовните светове винаги е бил търсен, в зависимост от човешките сили, действащи в хода на човешкото развитие. Той е бил откриван по различен начин в различните епохи, отколкото трябва да се намира днес. Точно както природата е била разглеждана по различен начин в древността и трябва да се разглежда по различен начин днес под влиянието на по-новия научен начин на мислене, така и пътят към духовните светове е различен днес; и пътят, който може да се поеме днес, след точката на развитие, която човечеството е достигнало, е това, което ще обсъдим тук по-специално. Но по всички пътища, които са били поети, ние многократно се сблъскваме с факта, че се появява, така да се каже, абстрактна

дума, която може да се зърне тук-там, когато се говори за мистериозни същества, за откровения за непознатите светове, за скритите светове. Това е думата, че този, който наистина иска да изследва силите, които са в основата на човешкото същество като духовно същество, трябва да се приближи до „портата на смъртта“ по пътя на своето изследване; че той трябва да се доближи до преживяването на смъртта по пътя, ако иска да продължи по пътя, който посочих.
Колкото и просто да изглежда, съществото не се крие в това, което може да се опише като просто, а в усилието, което човек полага, за да се обръща към душата отново и отново, както беше споменато. Това, до което човек стига по този начин, наистина го води до разбирането на древната поговорка: „Изследвайки духовните основи на душата, човек стига до портата, до прага на смъртта“.
Сега просто ще опиша накъде води посоченият път. Преди всичко, има обобщение на всички душевни сили и това, което се обобщава там, е много особено концентрираната сила на мисленето. Човек постепенно преживява това обобщение на душевния живот. Чрез обобщаването на душевния живот човек навлиза все по-дълбоко в разбирането на собствената си човешка природа. Това знание не се предава толкова чрез понятия, колкото чрез преживяването как това напрегнато, ободряващо мислене го довежда до състояние на ума, до душевно настроение, чрез което човек внася нещо в душевното си преживяване, което, бих казал, го доближава особено до това какво е да си човек в света. Ако човек опознае мисленето по неговия път, тогава първо навлиза в душевния живот, чувствайки се свързан, бих казал, отвън, с това, което представлява човешката телесна организация. Човек се учи по този начин, като е воден през посочената вътрешна душевна работа, като е воден по нов начин към човека, той опознава нещо в човека, което не е знаел преди. Човек опознава, по жив начин, колкото и прекрасно да звучи, това, което е свързано с човека тук, в земния живот, между раждането и смъртта, и което винаги представлява сбора от онези силови образувания, които носим в себе си и които, като живеят винаги в човека, износват човешкия организъм и в крайна сметка водят до смърт.
Това, до което човек стига, е ярко преживяване на факта, че докато е принуден да живее тук, на земята, човек винаги носи в себе си сбор от сили, организация на сили, оформяне на сили, което се променя по време на живота, но което винаги се свежда до действително поглъщане на външния физически организъм. И по същество това е мъчително преживяване, изпълнено с вътрешна трагедия. Човек опознава нещо като втори човек в себе си, духовен човек във физическия човек. Но този духовен човек е този, който непрекъснато поглъща физическия човек. И сега човек опознава – точно както човек опознава във физически експеримент наличието на някакво вещество, някакъв елемент, който може да излезе наяве само чрез експеримента – така сега човек опознава каква е всъщност силата в него,

дейността в него, която се разгръща като мислене, и всичко, което е свързано с мисленето във физическия живот тук.
Когато това мислене е доведено до най-далечната си точка по описания начин, тогава човек се научава да разпознава от какво зависи мисленето като мислене. То зависи от факта, че в комплекса от сили, които ни поглъщат като физически човешки същества, които ни поглъщат като физически човешки същества, има такива сили, които са в основата на мисленето. И човек се научава да схваща великата истина, че мисленето зависи от онези сили, които постепенно поглъщат човешкото същество и дори водят до неговата смърт. Запознаваме се с тясната връзка между мисленето - започваме от обикновеното, ежедневно мислене, само го довеждаме до крайна точка, така да се каже - и разрушителните, поглъщащи сили на човешкото същество. Откриваме връзката между смъртта и най-висшето нещо, което в момента разгръщаме във физическия свят, а именно мисленето. Ето защо това преживяване е толкова мъчително. Не можем да не признаем напълно гледната точка на духовната наука в живия вътрешен опит на естествената наука.
В това живо вътрешно преживяване ние научаваме, че всъщност сме способни да мислим само защото сме довели умиращите сили до специална точка на развитие, отвъд останалия жив свят. Но това създава специално вътрешно настроение у духовния изследовател. То произвежда в него всичко, което произтича от вътрешното преживяване: с вашето мислене, както можете да го развиете тук, във физическо-сетивния свят, с това мислене вие сте обвързани с физическото тяло. Докато това физическо тяло може да издържи да бъде използвано, да бъде използвано от определени формиращи сили, дотогава можете да развивате вашето мислене!
Но след това, след като човек е преживял това, става ясно, че наистина има втори човек в човешкото същество, човек, който в това физическо съществуване изразходва външната човешка природа, но който е цялостно същество; втори човек в човешкото същество, който, точно както живее в нашето физическо съществуване, живее, като се посвещава на потреблението, на потреблението на физическата организация. Ние не произвеждаме това, което преживяваме тук, чрез мислене; ние се учим да го наблюдаваме. Срещаме нещо, така да се каже, и в момента, в който го открием, забелязваме, че то винаги е там в човешкото същество. Срещаме нещо; откриваме този вътрешен човек в човешкото същество. Но също така откриваме, че този човек няма нищо общо с конкретната външна телесна организация, а че е активен в нея. Това, което е в основата на телесната организация, и всъщност това, което изразходва нейните сили, може да бъде открито само чрез изтласкване на обикновения живот на душата отвъд самата нея. По този начин човек открива втори човек в човека, който първоначално има особеността да консумира обикновения физически живот. Но именно в това потребление то извършва дейността, която се формира в обикновения ни живот като мисловна дейност отвътре.

Но човек също така забелязва, и това може да е само резултат от наблюдение, от наблюдението, което човек придобива по този начин, както беше описано, но също така забелязва, че това, което постепенно се консумира във физическия живот на физическата човешка организация, че то я е и изградило. Онази част от човешкия душевен живот, която е преминала през раждане или зачеване, за да се облече във физическата телесна организация, може да бъде само преживяна. И когато човек е довел опита дотук, както сега е очертано, човек наистина получава прозрение за човешката природа дотолкова, че може да каже: Вие сте открили в себе си това, което, поглъщайки, позволява на вашето мислене да блести през живота между раждането и смъртта, но което ви е довело и в този телесен живот; това, което, преди да се появите като мислещо същество, е изградило вашия физически организъм за мислене.

По време на физическия живот човек винаги изразходва мисловната си сила и открива, че тази сила е била налице, преди мисленето да е осветило първите му мисли; че тази сила се е трансформирала в силата, която поражда мисленето. Но преди да се трансформира, тя е била там, защото нищо в нашия свят не възниква просто така, а се трансформира. Това, което е в основата на мисленето, преди мисленето да се е разпалило, първо е изградило организма, който се изразява в мисленето, който от своя страна премахва в мисленето.

И така, ние гледаме отвъд раждането или зачеването към това, което е влязло във физическия свят от духовен свят. Но в процеса на изследване на това бих казал, че това, което е свързано с преживяването на отношението на душата, е, че докато живеете между раждането и смъртта, вие сте обвързани в мисленето си с факта, че това второ човешко същество е активно във вашата физическа организация. Вие сте свързани с него.

И най-ужасяващото е, че когато опознаете вътрешния експеримент от тази страна, както току-що беше описан, нямате никаква перспектива: къде отива тази сила, след като е погълнала физическото тяло? Отначало човек може да си я представи само във връзка с физическото тяло. Знае се само, че това наистина е силата, която е довела човешкото същество в сетивния свят, в сетивното съществуване; но как е да излезеш в духовния свят, когато човешкото същество умре, как е да влезеш отново в духовния свят, все още не може да има никакъв опит за това. По посочения начин може да се схване как, бих казал, пътят на развитие е тръгнал от духовното, за да се изгради този човек и да се доведе до точката, в която изграденото отново се отнема и в това отнемане се появява великолепното свойство на човешкото мислене. Това, което може да се нарече медитация, каква вътрешна концентрация, сега трябва да се развие по съвсем различен начин, ако човек иска да напредва. Подчертано е, че вътрешните душевни процеси са доведени до специално развитие, до специално развитие на мисленето, чрез този първи експеримент, който посочих.

Но човек може да постигне и специално развитие на душевния живот, до развитие, което води отвъд ежедневието и чисто научния живот, като вече не развива мисленето, а волята, волята, която е в основата на това, което ни позволява да преживяваме живота активно. Говорим за тази воля в ежедневието си, в обикновеното си научно мислене. Но говорейки за нея по този начин, ние по никакъв начин не обхващаме всичко, което се крие в нея. Точно както мисленето има скритата страна, която току-що описах, която води до такава крайна точка, каквато посочих, така и волята има скрита страна, само че тя се оказва съвсем различна. За да се опознае основата на волята, не е достатъчно просто да се развие волята, каквато ни съпътства в живота, когато сме активни; човек трябва, така да се каже, да развие в себе си възможността не само да действа, не само да бъде активен, но да бъде активен с много по-висша част от душевния си живот, отколкото е свикнал в ежедневието. Човек трябва да може да свърже волята си по-вътрешно с волевия импулс, отколкото обикновено прави в ежедневието. Човек може да си изгради навик за тази вътрешна концентрация на волята, за разлика от по-ранната концентрация на мислите, като свива живота на волята, като създава моменти, създава мигове - те със сигурност не е нужно да са дълги, но трябва да се повтарят отново и отново, ако искаме изпълнението да даде плод - когато създавате моменти, в които се оттегляте от външния свят и гледате навътре към света на вашите желания, към света на вашите копнежи, към импулсите на вашата воля, които можете да разгърнете, към онези импулси на вашата воля, които можете да съчетаете с великите цели на човечеството по такъв начин, че те да блестят в душата, когато идеалите на човечеството блестят за нас - накратко, когато можем да се ангажираме с волята си навътре по такъв начин, че да можем да внесем тази воля по-силно в полето на внимание, отколкото можем, когато насочваме това внимание към външната форма, която даваме на света. Като позволим на тези или онези импулси на волята да се влеят в това, което правим, когато например размишляваме по такъв начин, че да си кажем: „Ти направи това“ и след това да се опитаме да си спомним импулса на волята, който е бил замесен. Когато погледнете назад към делата си в живота и обърнете внимание на това как волевият импулс е [включен], когато погледнете как сте желали, как сте насочвали волевата посока, накратко, когато се сближите със силите на волята.

Ще кажа още нещо, което изглежда съвсем просто в своята характеристика: Но целият плод на работата зависи от това човешката душевна организация да бъде водена отново и отново към такава дейност, към такова преживяване, както току-що беше посочено, като концентрация на волята, така че човек действително да преживее това, което може да се преживее по този начин: да преживее, така да се каже, ново раждане в себе си; да се почувства проникнат и укрепен от това, което преди е избягвало от вниманието му, от ново човешко същество; отново от ново

човешко същество, но сега от човешко същество, което живее чрез него като вътрешен волеви човек.
Но не това е важното откритие. Това вътрешно затопляне и озаряване на себе си, това вътрешно укрепване на себе си с волевите импулси, с които човек се е запознал, с това, което може да бъде волята в човек, което пулсира в действията ни като воля, това вътрешно преплитане, това вътрешно запознаване, това в крайна сметка води до развитие на волята, така че човек прави откритието: Има нещо във волята, като зародиш, като семе в него, което винаги е там, което е там, когато човек действа в ежедневието, но което му убягва, на което не обръща внимание, което остава несъзнателно. Но то е там като живо същество, но като същество, което от своя страна трябва да предизвика много специално настроение на душата, защото е отново един вид разтърсващо преживяване. Ако сте се сблъскали с преживяването на смъртта по начина на специалното развитие на мисленето, което аз характеризирах, по начина, по който го характеризирах, по начина, по който живо си го представяте, по начина, по който живо го преживявате – с други думи, ако развиете волята, се научавате да разпознавате нещо друго: Човек се научава да разпознава същността на човешкото страдание, същността на болката, в живо съзерцание. Защото човек всъщност живее в същността на болката; в същността на тази болка, която е лишение, директно усилено до точката на живо преживяване. Защото това, което човек, като зародиш, като семе, знае как да роди от волята – като го е преживял – се оказва това, което в настоящия му живот като човешко същество няма място, няма позиция.
Имаш преживяването, което възниква, когато си си казал – и трябва да си го кажеш, защото то ти се налага – тогава чувстваш: Ето те с физическата си организация, с това, което можеш да преживееш с хората като цяло, ето те в този живот. Това, което си преживял чрез това, което си, в това, че си човек на волята, е създало в теб зародиш на волята, вътрешно, сега новопреобразено човешко същество. Но това човешко същество е неадекватно за това, което си сега в настоящето. Толкова е неадекватно, че когато го осъзнаеш, то представлява нещо като нож, пронизващ кожата.
Разбира се, тъй като е преведено във физическото, то е само символично. Но човек разбира как страданието се причинява от нещо, което принадлежи на вътрешно същество, влизащо в конфликт с външната форма на това същество, с това, което се случва отвън. Човек вижда, че това, което може да осъществи тук, в живота, е по същество неподходящо за това, което се развива вътре като зародиш на волята. Точно както нещо, което разрушава тялото, бих казал, е неподходящо за човешката организация, така е и това, което сега се развива като волеви зародиш – в началото не може да се намери по-добро име за него – като волево семе; което винаги е там, като несъзнателна болка в дълбините на душата.

Но е мъчително преживяване, когато човек открие тази способност за болка, тази възможност за болка у човека. Защото всяка конкретна болка, всяко конкретно страдание е от същия вид като това страдание, което човек открива.
Духовното изследване не е нещо, което протича по такъв абстрактно-еднообразен начин, както външното изследване, а е нещо, което е свързано с човешките чувства и вътрешни преживявания, които стигат до дълбините на живота.
И така, природата на страданието се изучава по този начин. И така човек опознава, едно до друго, това, което е смъртоносно в човека и като смъртоносна сила разгръща най-славните сили на мисленето; човек опознава това, което се крие в човека като страдание в самата основа на душата му, и това, което живее в силите на волята; човек се научава да разпознава, че тази воля не би съществувала, ако несъзнателната болка не лежеше в дъното на душата. Но човек се научава да разпознава и като довежда тези два полюса на иначе несъзнателния душевен живот до своето съзнание, така да се каже, той се научава да разпознава как те принадлежат заедно. И човек се учи пред тях - и човек може да се научи да го разпознава само чрез духовен опит, човек може да се научи да го разпознава само чрез духовен опит - човек се учи да разпознава как едното трябва да бъде обхванато от другото, така че това, което трябва да бъде отделно тук, във физическия живот на човека, за да може [човешкото същество] да развие този физически живот между раждането и смъртта, и това, което трябва да бъде отделно тук, трябва взаимно да се обогатяват, трябва да се съберат, за да може човешкото същество да премине през портата на смъртта и да влезе в духовен живот след смъртта. Защото това, което човек се учи да разпознава по този начин, е, че това, което сме познали като това второ човешко същество, което съдържа смъртта в себе си, може да бъде изкупено от физическата организация на тялото.
Това, което може да има изкупителен ефект върху това второ човешко същество, е волевото семе. И когато първото, човешкото същество, което се е съединило със смъртта, така че смъртта бавно поглъща живота – когато това човешко същество се освободи от физическото тяло, когато физическото тяло вече не му служи, тогава е настъпил моментът, в който волевото семе може да завладее това човешко същество и това, което иначе носи само смърт, се развива в нов живот, който сега навлиза в духовния свят и носи в този духовен свят всичко, което човекът е развил като импулс на волята, това, което е съживил в себе си, бидейки същество, което желае със сетивата. А също и това, което развиваме като най-съкровен душевен живот, защото и то е свързано с волята. Волята излъчва навън в целия душевен живот. Това, което развиваме чрез това подсъзнателно семе-същество на волята, завладява нашия човек, носещ образа, който ни е пренесъл във физическото съществуване, и го изнася отново, така че човешкото същество сега да може да премине през духовния свят между смъртта и новото раждане. Защото животът,

който сега започва след смъртта, започва по точно обратния начин на това, по което започва физическият живот тук.
Чрез духовната наука човек може да опознае елементите, които съставят този живот. Но опитайте се да видите какво би могло да се характеризира като съдържание на това живо същество, което излиза в духовния свят през портата на смъртта. Какво е то? Това е, което човек преживява, когато е довел мисленето си до най-висока степен, което – бих казал – като самия, самия край на перспективата на мисълта, перспективата на мисълта, се представя на душата.
И с това се обединява елементът на волята, който, само че в различна форма на съзнание, е това, което носим със себе си през смъртта. И ако сега сравним това, което носим през смъртта, което първоначално е съдържанието на съзнанието, с това, което развиваме в човешкия си живот между раждането и смъртта, случаят е, че в обикновения живот първоначално развиваме външната физическа форма; едва от нея възниква съзнанието. Обаче, както беше посочено, духовната наука ни е показала, че тази физическа телесна организация едва сега е изградена.
И така, чрез раждането или зачеването и смъртта, ние следваме какви са вечните сили на човешката природа, които трябва да бъдат внесени в полето на изследване чрез обучение, чрез издигане на съзнанието. Сега, в тази духовна наука, ние правим точно това, което прави някой, който иска да опознае пълния обхват на растителния живот. Какво прави той? Той вижда как този растителен живот се разгръща в цвета, в плода, в семето. След това той проследява как от същото това семе, което се развива на върха на растението, възниква начало и как началото се развива отново, и той вижда, че краят и началото е семето.
По този начин, като изваждаме от съзнанието това, което преминава през портата на смъртта, това, което е плодът на този земен живот, ние го виждаме във връзка с това, което като семе, като начало, е в основата на земния живот. И виждаме, когато гледаме през портата на смъртта, бих казал, семето на един нов живот, ние също виждаме това семе да дава плод в живота, който започва тук, на земята. Но това развива перспективата за повтарящи се земни животи.
Това, което днес изглежда толкова гротескно за хората, но което Лесинг, в зората на по-новия духовен живот, е усетил по такъв прекрасен начин от немската култура, идеята за повтарящи се земни животи, която духовният живот на Лесинг в края на литературния му завет върху „Образованието на човешкия род“, за да направи това научен резултат, е задачата и възможността на духовната наука, в това, че духовната наука схваща това, което действа в човешката природа като вечно.
И така можем да кажем, че това, което може да се схване като вечно, е съвсем различно дори от най-проницателните философски концепции, използвани в опит да се схване вечното в човешката природа. Грешката, която е допусната в тази област, скъпи присъстващи, и която, така да се каже, изложи тази наука за душата, каквато беше, на всички предизвикателства на естествената наука, достигнала

толкова високо ниво на съвършенство, грешката, която е допусната, е, че човек продължава да мисли, че трябва да постулира нещо повече или по-малко фино субстанциално – дори само като пречистена материя, като пречистена субстанция – но като нещо във външния живот, което може да се преживее, като основа за живота на душата. Грешката е, че човек търси живота на душата в неподвижно същество, към което, така да се каже, се прикрепят душевните феномени. Защото това, което човек предполага в живота на душата като такава душевна субстанция, не може да бъде намерено в действителност; феномените на душата откъсват човека от резултатите на естествената наука. По-скоро човек трябва да живее в тези феномени на душата и това, което тогава намира, е чисто духовен живот, съдържащ вечните сили на човешката душа. Чисто духовен живот, който може да бъде схванат само в съзнанието на човешката душа. Точно когато човек е толкова добре свикнал с най-простите идеи на естествената наука, вижда това, което, разбира се, много малко хора могат да видят днес: пълното съответствие на особено смислените научни концепции с подобни изследвания в духовната и душевната област.
Може би Вие, уважаема госпожо, знаете как цялото състояние на движение, силата и посоката, преминават от едната билярдна топка към другата. Именно като знаем как същото състояние, което е в едната, преминава във втората, можем да управляваме движението и посоката на двете билярдни топки. Би било грешка, която, разбира се, става очевидна, да си представим, че нещо вътре в едната билярдна топка прескача във втората. Нищо материално, нищо съществено не преминава, но въпреки това състоянието, което преминава, се определя от състоянието на първата топка. То е нещо, което е напълно несвързано с това, което се случва с първата топка в непосредствен смисъл.
Така че трябва да отделите всичко, което смятате за вечни сили на човешката душа, от това, което можете по някакъв начин да си представите като субстанциално и което можете по някакъв начин да си представите като съдържащо се в обикновеното мислене, чувстване и воля. То трябва да се развива чисто в съзнание. Защото това, което се пренася в духовните светове, е съзнание; защото те наистина не са нищо друго освен елементи на съзнанието. И това, което например обикновеният пантеизъм не може да схване, е, че именно съзнанието преминава през портата на смъртта. И така, как - тази мисъл би могла да се осъществи в най-широк смисъл, защото духовната наука е способна, със своите средства, както вече често съм посочвал, както може и в по-късни лекции, да проследи по-нататък и сферата на свръхсетивните светове, да покаже подробно - как сега тази човешка душа между смъртта и новото раждане отново развива тези сили: Точно както семето развива и разгръща силите на новото растение, така и при преминаването си през чисто духовния свят между смъртта и новото раждане то разгръща това, което една човешка организация - съответстваща на силите на предишната човешка

организация от предишния земен живот - от своя страна ще развие в нов земен живот.
Ние гледаме отвъд индивидуалния живот на земята към повтарящите се животи на земята. И чрез това, което е описано като вътрешен душевен експеримент, чрез него наистина стриктно се пренася - съответстващо на научната нагласа и научния начин на мислене - върху духовната страна на човешкия живот.
Колкото и необичайни да са били резултатите от естественонаучния начин на мислене за хората сравнително наскоро, така че всичко, което е било свикнало със старите идеи, им се е съпротивлявало – колкото и необичайни да са били тези идеи, толкова необичайни са, разбира се, резултатите от духовната наука за съвременното мислене. Но всеки, който проследи развитието на истината чрез развитието на човечеството и опознае законите на развитието на истината, може да поеме съзнанието, че точно както научният начин на мислене си е проправил път срещу всякаква опозиция, срещу предразсъдъци и срещу всякаква опозиция, така и духовната наука ще си проправи път.
Разбира се, за някой, който вярва, че е здраво стъпил в естествените науки, духовно-научният мироглед, както често изглежда днес, трябва да изглежда много по-парадоксален, отколкото коперниканството е изглеждало на хората, които в по-ранния си начин на мислене са вярвали, че земята е в центъра на вселената и че тази вселена е ограничена отгоре от синия небесен свод. Казах това и преди. Но това, което тези хора са преодолели: да вярват, че небесният свят, в който живеят, е ограничен отгоре от синия небосвод – как тези хора са го преодолели и как са се убедили, че този син небосвод всъщност не е граница, че пространственият свят е безкраен, че светове върху светове са вградени в пространството; как са стигнали до знанието, че този син небосвод е продукт на собственото им въображение, което се простира само до тази точка – по този начин хората ще научат, че това, което се представя в живота на душата между раждането и смъртта, е ограничено само между раждането и смъртта, защото самото човешко въображение първоначално се ограничава. Такъв духовен небосвод съществува, но всъщност е нищо. Отвъд раждането и смъртта, силите на човешката душа са вградени в безкрайността на времето. И както свят след свят може да се наблюдава в пространството, така и човешкият живот след човешки живот може да се наблюдава в безкрайността на последователността на времето, като някои принадлежат заедно, други се развиват отделно.
Разбира се, всеки, който чрез това, което разпознава като резултати от духовната наука, е проникнат от истината на тези резултати от духовното изследване, може много добре да разбере как и днес трябва да се развива противопоставянето на тази духовна наука. По-добре от други, които не стоят на земята на духовния изследовател, духовният изследовател може да разбере, когато някой, след като може би е чул за първи път или в самото начало нещо, което изглежда толкова

гротескно, може би толкова глупаво, толкова фантастично, - ако го е чул, ако след това каже: Наистина е странно, какви гротескни фантазии, какви блатни цветя на човешкото въображение се появяват днес в нашата така наречена прогресивна култура! Такова противопоставяне може да се разбере доста добре, както би могло да се разбере всичко, което беше издигнато срещу Галилей, срещу Коперник и техния мироглед. - Което, разбира се, не е предназначено да внушава някакво историческо сравнение.

Но не само току-що споменатото, но и много други неща попадат в хоризонта на човешкото съзнание, така че това, което иначе поразява душата ни като необяснима загадка на живота, става обяснимо.

Нека видим как духовното изследване ни води до тези конкретни резултати: че в човешкото същество има втори човек, който, така да се каже, носи смъртта. Когато видим това, тогава можем да подходим и към такъв резултат с – бих искал да кажа – една необичайна житейска загадка.

И днес, когато се представят духовно-научни резултати, човек не бива да се страхува да предложи нещо, което може да изглежда доста диво фантастично за единия или другия, дори ако човек е напълно сериозен по отношение на подобни резултати от изследването.

Човешкият живот не свършва само защото този вътрешен човек, когото описах, постепенно поглъща живота, за да се свърже със семето на волята, да премине през портала на смъртта и да се подготви за нов живот в духовен свят между смъртта и новото раждане. Виждаме такива смърти стократно, хилядократно да се случват около нас в нашето настояще време, които насилствено прекратяват живота на човек отвън, като го правят жертва на велик, смислен контекст. След това виждаме, че това, което съществува като формиращ контекст, като второ човешко същество - но такова, което, така да се каже, престава да бъде живо между раждането и смъртта, така че може да оживее едва в момента на смъртта чрез семето на волята - като това второ човешко същество, преди жизнеността му цикъл на земята да е завършил, преди да е извадил от себе си в мисълта всичко, което може да развие като мислене по посочения днес начин, че това второ човешко същество се отделя от физическото тяло.

След това имаме забележителния факт, че външната физическа организация е откъсната от втория човек, тоест чрез външни физически връзки преди времето, от куршум или нещо подобно отвън – това, разбира се, не трябва да възниква по собствено решение – както се случва с толкова много процъфтяващи човешки животи в нашето настояще време. Че външната физическа организация е отнета от втория човек, че това, което е животворящо, се свързва с този втори човек, с човека на смъртта. С други думи, виждаме това, което е имало потенциал във физическия живот да се изрази като по-нататъшно мислене, да навлезе преждевременно в духовния свят. Но е същото в духовния свят, както и във физическия свят. Както го

познаваме за физическия свят, тъй като сме научили за закона за запазване на енергията, как се произвежда топлина от работата, как работата се трансформира в топлина, как всичко се трансформира, нищо всъщност не възниква в сетивния свят, но всичко се трансформира – така е и в духовния свят. Това, което е присъствало по отношение на сили, така че тези сили да са могли да продължат да живеят дълго време, остава присъстващо, но се променя. И сега възниква – както казах, ще го кажа отново: може да изглежда доста парадоксално, доста странно, доста диво фантастично, но е честен продукт на начина на мислене, който се развива на място, който се опитах да характеризирам от определена гледна точка с няколко щриха днес – за тези, които честно изследват в тази област, възникват и други явления в допълнение към преждевременните смъртни случаи, които възникват по този начин в човешкия живот.

Наистина ли е толкова странно, уважаеми присъстващи, че чрез вида изследвания, които бяха характеризирани тук тази вечер, че чрез този вид изследвания се създава връзка за нашето наблюдение, за нашето съзнание, между разширяващия се физически и духовния свят? И не е ли ясно за всеки разумно мислещ и чувстващ човек, че духовни елементи постоянно навлизат в нашия физически свят, че тези духовни елементи поддържат и оживяват физическия живот? В една определена област виждаме, бих казал, благотворно влияние на духовното върху физическото човешко развитие, в името на човешкия прогрес.

Когато разглеждаме човешкия живот, както се е развивал от историческа епоха в историческа епоха, виждаме, че начинът, по който човешките същества творят от своите сили, се състои от два елемента. Един вид сила, която придобиваме, като биваме възпитавани като деца, като развиваме силите си, като постепенно ги придобиваме; така че да знаем точно какво сме направили, било то какво е направил възпитателят, или какво сме постигнали чрез самовъзпитание, чрез самодисциплина, за да стигнем до това или онова развитие на силите на душата. Но има и друга сфера от сили, на които ние, като човешки същества, сме особено благодарни, чувствайки, че в тези сили се простира един съвсем различен свят.

И когато говоря за тези сили, нямам предвид само силите, които възникват у великите, божествено надарени гении, а по-скоро всеки човек се нуждае от нещо от това в най-простите житейски ситуации – дори ако само малка част от него присъства в мнозина – от това, което наричаме творчески сили на гения, онези сили, за които знаем, че не сме придобили, но които, както казваме, са „изляти в нас от божествена благодат“, са ни „дарени“. Ние ги имаме, тъй като са в нашата природа, проникват в нас като наше божествено наследство. Независимо дали търсим тези сили в най-простия човек, който се нуждае от тях, или дали ги виждаме да се проявяват в творенията на велики гении в полза на човечеството – тези сили са там. Те представляват проникване на духовни елементи в непрекъснатия умствен

живот на историята, тъй като волята на човешкото същество се разгръща в историческия живот, докато действа чрез гения.

И когато духовният изследовател, развил душата си до такава степен, че вече може да наблюдава това явление, като например преживяването на силите на гения, с отвореното духовно око, което получава, когато може да наблюдава такива, както беше посочено, тогава възниква особена връзка между силите, които действат в гения, и жертвените смърти, мъченическите смърти. Точно както при пряко наблюдение се открива зародишът на волята в индивидуалния човешки душевен живот, който ободрява това, което е носител на смъртта в индивидуалната човешка физическа организация, така и когато се погледне с духовното око, което е било тренирано чрез медитация, както е описано, върху връзката между това, което иска да живее в историята като гениални сили - да използваме този израз - човек забелязва връзката между тези сили, които се явяват като гениални, и това, което е управлявало като жертвени смърти.
Колкото и мистериозна и прекрасна да е тази връзка, тя е връзка като тази между причина и следствие. Човек научава това, което е все още толкова необичайно за днешното човешко схващане за света, човек научава това, че може да гледа с уважение към божествената, изпълнена с мъдрост връзка и в историческия живот. Човек се научава да разпознава, че жертвените смърти, мъченичеството и ранното увяхване на човешкия живот формират причините. Зад чувствените и интелектуалните връзки се разкрива, че тези жертвени смърти, тези мъченичества, се сливат в ефекта на онези способности, които се изразяват като гениални способности в хода на човешкото развитие, като по този начин постепенно разкриват мистериозното.
И както човек разпознава това, което също се представя в природата като следствие от съвсем различен вид във връзката му със съвсем различната причина, така човек опознава причината и следствието в индивидуалния човешки живот, доколкото той е вкоренен във вечните си сили и преминава през раждане и смърт, но също и това, което стои в историческия контекст.
И така се открива поглед от гледна точка на духовната наука върху значението на такива епохи като нашата. По напълно безпристрастен, в никакъв случай ненатрапчив начин, това води до - бих искал да кажа - вътрешно разбиране за това какво се случва в такива епохи. И възниква вътрешно разбиране защо трябва да се създават причини чрез жертвоприношения за нещо, което по-късно ще се появи в човешкия живот като сили, които ще служат на благосъстоянието и прогреса на този човешки живот.
Наистина, чрез опознаването на връзките на човешкия живот чрез духовната наука, разбирането се разпростира до много неща, които иначе са неразбираеми и

болезнени. Основата на надеждите, които сега проникват в централноевропейското население, е безкрайно широко поле на болка и страдание.
Духовната наука наистина не е подходяща да прави хората тъпи, опитвайки се да ги утешава по тривиален начин за болката им. Току-що видяхме, че страданието трябва да се разпознае като един от елементите, които водят човешкото същество към духовния живот, въз основа на душата. Като се запознае с вечните сили на човешката душа, които тя преминава през портата на смъртта при всички обстоятелства, като се запознае със значението на тези сили, които са останали неизразходвани в живота, на хора, които преминават през портата на смъртта чрез ранна смърт, като ги види в голям исторически контекст, така че да може да си каже: Ако един скъп приятел също трябва да умре, мъдрото ръководство на човешкия прогрес изисква от мен да го направя. Когато човек си каже това, той със сигурност обхваща това правило на мъдростта във всички световни явления. Но това не трябва да се приема като тривиална утеха, като банална утеха. Индивидуалната болка, която чувстваме, е оправдана; индивидуалното страдание, което прониква в душата ни, е оправдано; наистина ще се научим да бъдем силни в страданието, когато ни се даде поглед към света, който ни показва духовната наука; ще бъдем силни в страданието. Ще научим смисъла на страданието, но няма да се изкушим да притъпим живота, опитвайки се да се утешим по лесен начин. Не сплескана, а по-скоро задълбочена е цялата радост, но и цялата болка в живота, когато опознаем дълбините на живота чрез духовната наука.
Успях само да загатна как човек може да намери пътя, като бъде воден да гледа на процесите в духовния живот по също толкова ясен - може да се каже научен - начин, както в днешно време се гледа на външните природни процеси. И това е съвсем различен начин на гледане на нещата, който първо трябва да се развие от човешката душа.
Най-добрите, които са живели в развитието на човечеството, са посочвали този начин на гледане на нещата. Нашето време е призвано да насочи вниманието на човечеството към този начин на гледане на нещата, да включи резултатите от този начин на гледане на нещата в културния живот. Има се предвид това, което Гьоте нарича очи и уши на духа и което се развива от духовната организация на душата, точно както физическите очи и физически уши се развиват от телесната организация. То възниква по същия духовен и душеподобен начин, по който телесната организация възниква по естествен начин. И когато в този контекст се казва, че способността на човешкото същество да възприема ясновидство и ясночуване трябва да бъде развита, за да може да гледа в духовния свят, никога не бива да се забравя, че това, което тук се има предвид като истинско духовно-научно ясновидство и ясночуване, е пълната противоположност на това, което толкова често се нарича ясновидство или дори ясночуване. Духовно-научният резултат, скъпи уважаеми присъстващи, вече е склонен да бъде омаловажен от

много хора, тъй като се говори за специални, спящи способности в душата, чрез които могат да бъдат изследвани вечните сили на човешката душа. И наистина е резултат от научното отношение да се отнася това, което в обикновения, тривиален смисъл се нарича ясновидство и ясночуване, към сферата на халюцинациите, към сферата на илюзиите и във всеки случай да не се търсят пътища, водещи в духовния свят чрез развиването на такива способности, които в обикновения живот се наричат ясновидство и ясночуване. И тук бих искал да кажа, че духовната наука е напълно в съответствие със здравословния научен метод на изследване, защото онези способности, които наистина се разгръщат като нови душевни способности по посочения днес път и които, както казах, могат да бъдат намерени подробно в споменатите книги, са духовни способности; те са способности, които душата развива именно когато стане независима от тялото, когато вече не е активна с помощта на телесната организация. Докато това, което може да се случи в обикновения живот, болезнено, като халюцинация, като илюзия, се състои именно в това, че е, така да се каже, карикатура, сянка на истинското ясновидство, истинското ясночуване. Да, духовната наука ни води именно до това да осъзнаем, че правилният начин да познаем духовните светове е да разгърнем силите, които могат да се борят с обикновеното ясновидство, тривиалното ясновидство в човека, така че то да не се проявява, това, което обикновено е известно като ясновидство. Защото ясновидството, за което днес се говори като истинско ясновидство, може да бъде познато само по посочените пътища. Ясновидството, което е общоизвестно, се състои именно във факта, че неговите сили се развиват във физическото тяло; че това са сили, които възникват именно защото духовното има по-силен разрушителен ефект върху физическото, отколкото в обикновеното мислене. Обикновеното мислене представлява нормалното: как вторият човек работи и трябва да работи разрушително, за да може човешкият живот да се развива по правилния начин. Развитието на така нареченото ясновидство, което отива в халюцинаторното, илюзорното, визионерското, е показано от духовната наука [както е описано от мен тук] като нещо, което трябва да се характеризира: че този втори човек развива по-силни разрушителни сили. Но това, което може да се преживее в тази карикатура, в този сянка на истинското ясновидство, е много по-интензивно свързано с човека във времето, отколкото обикновеното мислене, ежедневното мислене, е свързано с този човек. Ако човек, чрез достигане до болезнени халюцинации, до болезнени илюзии, до някакво често възхищавано образование на душевния живот, тогава това, което може да бъде внесено в душата му по този начин, е нещо много по-мимолетно от обикновените, мимолетни идеи и неща от живота. Човек може да достигне вечните сили на човешката душа само когато мисленето и волята са развити по посочения начин до по-високо ниво, до свръхсетивна точка, а не до инфрасетивна.

Съществува вътрешна връзка, скъпи мои, между това, което казах вчера, и това, което казвам днес. Макар че не говоря за нищо, което се е появило в развитието на светогледа с течение на времето, това, което се е развило днес, все пак има известна обективна връзка с обсъжданото вчера, с това, което е било свързано със светогледа на немския идеализъм. Не във връзка, която непременно би произлязла логически, нека сега посоча връзката на това, което се смяташе вчера, с това, което се смяташе днес. Връзката се крие по-скоро в чувствата, които могат да се влеят в душите ни днес. Затова се извинявам, ако преходът към заключението днес не е избран със строга логика, а по-скоро е избран по такъв начин, че да се формира от чувствата, които трябва да ни благословят днес, ако се чувстваме човешки същества, ако преходът към заключението се формира от тези чувства.
Вчера видяхме как немският идеализъм изразява стремеж, така че една от водещите му фигури, най-националистически настроеният немски философ, Йохан Готлиб Фихте, търси силно развитие на волевия елемент, който, развивайки се от момент на момент, създава човешкото его. А сега виждаме, в рамките на светогледа на немския идеализъм, стремеж, който произтича директно, както беше описано вчера, от субстанцията, от духовната субстанция на немския национален характер; виждаме стремеж, който сочи към медитация на волята. Световната история за веднъж е установила факта, че душата може да следва път, който днес наричаме медитация на волята.
И ако погледнем на другия полюс, към Хегел, в рамките на светогледа на немския идеализъм, виждаме в неговото мислене - което отвежда логиката дотолкова, че дори световният дух, с който човешкото его иска да се обедини, се превръща в чист логик - виждаме това мислене да поема по пътя, който само трябва да се следва по-нататък. И това мислене не води дотам, докъдето е довело Хегел в определен момент от неговата психология, а води до самото сплитане на духовния живот, до който Хегел още не е стигнал, но до който води неговият стремеж, ако се продължи с тази енергия. И по подобен начин Шелинг - всъщност всяка личност, която се развива в рамките на истинския светоглед на немския идеализъм - също стои по отношение на това, което духовният изследовател днес трябва да счита за път към самата духовна наука. Така ни се представят световноисторическите събития и нашето време ще ни извини, че обръщаме внимание на тези световноисторически събития. Където и да се постави човек в спектъра на световната духовна култура, където и да търси нещо, което толкова интензивно представлява стремеж, който може да намери своето продължение само в духовното изследване, той не го намира по такъв вътрешно интензивен начин, както в светогледа на немския идеализъм.
Вижда се това, към което, поради нуждата от развитие на човечеството, духовният изследовател трябва да се стреми днес; вижда се как то блести като в някаква зора в чистото мислене на Хегел, в размишлението на Фихте върху силната воля, което

дори в самия Фихте е стигнало дотам, че Фихте веднъж е говорил за чувството, чрез което се изследват [свръхсетивните] неща, които могат да бъдат разпознати също толкова малко - както Фихте се изрази пред публиката си в последните си берлински лекции, които изнесе - колкото чувството на обикновените хора трябва да бъде разпознато от слепите, както се разпознава цветът. Ако позволим на тази мисъл да проникне в душата ни, можем да стигнем до по-нататъшно развитие на мисълта, което може да означава: Ако се опитаме да разберем духовното изследване днес като елемент, който трябва да ни е скъп, ако искаме да го въведем като нов елемент в духовния прогрес на човечеството, човек се опитва да го характеризира правилно и намира то оправдано в своята необходимост, исторически оправдано, когато погледне назад към развитието, което германският национален дух е преминал по това време, когато - както беше посочено вчера - светогледът на германския идеализъм е бил най-славно, най-високо развит.
Изглежда сякаш самият германски национален дух, чрез личностите, характеризирани вчера, е изпаднал в медитация, за да направи първия подход към нещо, което ще носи бъдещето, и следователно това, което се постига на сцената на германския идеализъм. Не ни ли говори този германски идеализъм, тази медитация на германската национална душа по такъв начин, че трябва да кажем: тя носи в себе си силите на много далечни бъдещи развития?
Фактът, че германският национален дух, германската национална душа е развила такава медитация с течение на времето, е възприела такъв подход към нещо, което се представя като семе на плод на бъдещето, не означава ли, че жизнеността, способността за живот, моралната сила на германския национален дух, на тази германска национална душа, е налице? Не виждаме ли вече как семето покълва в това, което трябва да бъде плод на бъдещето? Може ли да се позволи то да загине чрез свят от врагове, това, което дава плодове именно поради факта, че ги съдържа като семена? Това, което е предразположено, което следователно носи в себе си необходимостта от своето развитие, ще се развие, ще се оформи в света, дори ако съществуването му бъде оспорвано от врагове, които се въдигат срещу него.
Така германският национален дух във всяко чувство на германската душа се чувства обединен със силите, които живеят в бъдещето, и така се надява на своето развитие в бъдещето, така се надява на своята победа над всяка опозиция, така живее с увереност в бъдещето във всеки германец, който може да почувства това.

3. Светогледът на немския идеализъм. Размисли относно нашите съдбовни времена

Уважаеми участници!

Във времето на огромната борба за съществуване, в която се намира немският народ, може би е възможно да се погледне какво се крие в немската душа, в немския дух, от гледна точка, тоест от гледна точка на начина на чувство на един духовно-научен мироглед, като съдържание на най-святата и висша духовна задача на тази душа, на този дух. Вярвам обаче, че по този начин не излизам извън рамките на действителната духовна наука, защото от различните наблюдения, които имах привилегията да направя тук през годините, стана ясно колко тясно трябва да разглеждам един духовно-научен мироглед като свързан с това, към което немският дух, към което немската национална душа, ще се стреми и винаги се е стремила по самата си природа, по най-съкровената си природа. И така, макар че утрешната лекция също ще бъде насочена към това, което ни вълнува толкова дълбоко в нашето настояще, в по-тесен смисъл тя ще бъде посветена на чисто духовно-научна тема. Днешната лекция служи по-скоро като размисъл върху това, което е било мислено за уникалния характер на развитието на германската нация от всички онези, които са размишлявали по-дълбоко върху този уникален характер на развитието на германската нация и върху нейната задача в цялостното развитие на германския дух. Вярвам, че не би било германско да се имитира методите, които сега често се използват от враговете на германския народ, онези методи, които са родени от омраза, от раздразнение или от желанието да се оправдае по някакъв начин едно начинание, за което човек не иска да търси истинските причини засега и може би не може да търси веднага в настоящето.

И така, нека отправната точка не бъде взета от нещо, което би могло да ни насочи към характеризиране на немския идеализъм от непосредственото настояще, а по-скоро нека отправната точка бъде взета от мисълта на една немска личност, която в относително спокойни времена, в памет на големи, значими преживявания с един от най-великите немски умове, е искала да даде отчет за немския характер. Отправната точка е взета от думите, които Вилхелм фон Хумболт е вмъкнал през 1830 г., когато е записал размисъла си върху Шилер, по това време този размисъл върху немската природа - от онези думи, с които Вилхелм фон Хумболт, един от най-добрите немци, е искал да характеризира как немската природа, когато действа духовно, във всички сфери на човешката дейност от центъра на човешката душа, човешкия дух, от най-дълбоката вътрешност на човека, на човешкия дух; как немската природа не може да мисли за човека фрагментарно в неговата духовна връзка с поезията, философията и науката, а как немската природа иска да схване човека по неговия всеобхватен начин и, обобщавайки всички сили, които се изразяват във великите умове на миналия век, винаги иска да доведе до разкритие

това, което в цялостността на човешкото същество движи душата в най-съкровената ѝ същност. Именно в този дух Вилхелм фон Хумболт, големият приятел на Шилер, се стреми да характеризира немската същност през 1830 г. Той казва:

„Да се гледа на изкуството и на цялата естетическа дейност от истинската им гледна точка е нещо, което никой народ не е постигнал в същата степен като германците, дори и тези, които се гордеят, че са поети и които признават всички епохи за велики и изключителни. По-дълбоката и по-вярна насока у германеца се крие в по-голямата му вътрешна насоченост, която го държи по-близо до истината на природата, в склонността да се занимава с идеи и усещания, свързани с тях, и във всичко, което е свързано с това. По това той се различава от повечето по-нови народи и, по по-точното определение на понятието за вътрешна същност, също и от гърците. Той търси поезия и философия; не иска да ги разделя, а се стреми да ги съчетава; и докато този стремеж към философия, дори чиста, абстрактна философия, която често е дори сред нас в нейната незаменима съществена работа, живее в народа, импулсът също ще издържи и ще придобие нова сила, която могъщи умове безпогрешно осигуриха през последната половина на миналия век. Поезията и философията по природа са в центъра на всички интелектуални начинания; само те могат да обединят всички отделни резултати; само от тях единството и ентусиазмът могат да се влеят във всичко едновременно; само...“ те наистина представляват това, което човекът е, тъй като всички други науки и умения, ако можеха да бъдат напълно отделени от тях, биха показали само това, което той притежава и е усвоил. Без този фокус, който едновременно осветява и разпалва ентусиазъм, дори най-обширните знания остават твърде фрагментирани и ефектът върху облагородяването на индивида, нацията и човечеството е възпрепятстван и обезсилен, което в края на краищата може да бъде единствената цел на всяко изследване на природата и човека и необяснимата връзка между двете.

Такива умове винаги са се стремели да разберат какво е германщината, опитвайки се да проникнат в същината на германския характер. И никога не са искали да попаднат в капана на издигането на германския характер за сметка на други характери. Ако сега потърсим характерна черта на интелектуалното развитие на човечеството, която също е свързана с думи като току-що цитираните, ще я открием в това, което се нарича идеализъм; термин, който буквално може да се разбира само като отнасящ се до германския мироглед.

Това не означава, че идеализмът е нещо, което се среща само в рамките на германския народ; това, разбира се, би било нелепо твърдение. Човешката природа навсякъде се стреми от външния сетивен живот към царството на идеалите и тази универсална черта на идеализма не е била подчертавана от никой по-силно от най-германския от германците. Но съвсем друг въпрос е, когато човек прозре факта, че в рамките на германското развитие идеализмът е свързан не само с индивидуалния стремеж на индивида, с това, чрез което индивидът се откроява от съвкупността от народа, но и когато види, че идеализмът е нещо, което е свързано с най-съкровената природа на германския народ, и прозре факта, че германският идеализъм разцъфтява от самия германски национален характер. Днес ще размишляваме върху това и върху факта, че по един много уникален начин този

германски идеализъм е издигнал германския мироглед до царството на идеите и с право може да се каже – както много от най-добрите германци са заявили като свое убеждение – че животът в царството на идеите по такъв начин е отчетливо германска особеност!
Колко малко е необходимо, за да се омаловажи каквото и да било друго, когато се споменава тази немска особеност, се потвърждава в самото това разсъждение от факта, че отправната точка сега е взета, може би, от сравнение на немското чувство и немската креативност с други чувства и други творения в област, където от определена гледна точка дори на чуждите чувства и чуждата креативност може да се даде абсолютен приоритет.
Бих искал да започна с един образ, с един противоречив образ. Представете си, че сте пред картината, която всички познават, поне в репродукция, която Микеланджело е създал в Сикстинската капела – картината на „Страшния съд“. И сравнете преживяването, което можете да имате пред тази картина, с това, което можете да имате, когато гледате картината „Страшният съд“ на немския художник Корнелиус в Лудвигскирхе в Мюнхен. Стоите пред картината на Микеланджело и имате впечатлението, че имате голямо, мощно чувство за загадката на човечеството по един всеобхватен начин. И гледайки картината, напълно забравяте за себе си. Попивате всеки детайл от този образ, съчувствате на всяка линия, всяка цветова схема и когато се отдалечите от този образ, имате чувството, желанието да можете да стоите пред този образ отново и отново. Впечатлението, което отнасяте със себе си, е следното: Можете да преживеете тази картина само ако я пресъздадете в съзнанието си, забравяйки всички детайли и позволявайки на въображението си да се развихри, така че да виждате фигурите и цветовете живо пред вас.
И ако човек си представи връзката на човешката душа с картината, която Корнелий е създал тук за църквата в Мюнхен, той няма да получи същото ослепително впечатление от дизайна и може би няма да почувства душата така, сякаш е привлечена от окото, а очите, от своя страна, с дейността си, почиваща в това, което художникът е създал; но въпреки това ще се почувства пренесен в светите царства на художествена фантазия преди картината и ще има преживяване, което не върви ръка за ръка с това, което вижда, по същия начин, както при картината на Микеланджело, а което живее в душата като второ душевно преживяване редом с това, което виждат очите – раздвижвайки всички най-дълбоки и най-висши чувства, чрез които човек е свързан с хода на света. И много от това, което не може да се види в картината, си проправя път от дълбините на душата и богатство от мисли ни свързва с онези импулси, от които художникът е създал, които оживяват чрез това, което е създал, но които може би не се намират директно в неговата картина. И човек напуска картината с чувство на копнеж да визуализира този образ отново и отново чрез издигането на чувствеността във въображението, както е нарисувана отвън; но човек се чувства пренесен чрез образа с душата си в жива връзка с

действията на световния дух; човек чувства: не само работата на художественото въображение, но и това, което може да бъде преживяно от човека на сцената на мисълта, ако е способен да влезе в тази сцена на мисълта по такъв начин, че да почувства и преживее това, което свързва душата със загадките на света, това, което свързва душата с началото и края на всяко ставане на чувственото и моралното, на чувствените и световните събития. Човек трябва да премине от образа на Корнелий към сцената на мислите и това е така, защото Корнелий, който е един от най-немските художници, е трябвало да рисува по немски начин според цялото си разположение, цялата си природа, тоест: Той не можеше да не отиде и на сцената на мислите в изкуството. Както казах, човек може да постави картината на Корнелий далеч, далеч под тази на Микеланджело в абсолютния художествен смисъл. Не това е въпросът, а по-скоро, че всеки народ има своята задача в света и че дори в изкуството - когато е така свързано с германския национален дух, както беше при Корнелий - дори изкуството се издига на арената на мисълта.
От този образ ще преминем към друг, който може би илюстрира как един от най-германските германци преминава от арената на мисълта към това, което го засяга от заобикалящия го свят. Ще проследим Гьоте, докато стои пред Страсбургската катедрала. От биографията на самия Гьоте знаем как той е почувствал безкрайно задълбочаване в душата си, когато е стоял пред Страсбургската катедрала. Какво е чувствал той по това време? Това, което е чувствал по това време, трябва да се характеризира, ако човек иска да го характеризира по-точно, като се покаже контрастът. Може да се каже, че немският светоглед на Гьоте тогава е бил изправен пред естествен, елементарен начин от начина, по който френският светоглед му се е явявал по това време, чиято стойност за общото развитие той, Гьоте, със сигурност най-малко е искал да омаловажи. Цяло богатство от исторически импулси са действали в това, което Гьоте е чувствал в душата си по онова време при вида на Страсбургската катедрала, на мястото, където немската природа е трябвало да се бори толкова упорито срещу френската природа, на мястото, където днес отново трябва да се пролее немска кръв, за да се защити немската природа от френската природа.
Следващото разсъждение може би илюстрира историческите импулси, които несъзнателно са действали у Гьоте по това време. Когато по-новите народи през последните векове - може да се каже - са излезли от залеза на човешкото духовно развитие с качествата, които са дали на тези народи сегашния им характер, там, в това време, откриваме френски ум, който ни показва толкова ясно какъв е най-съкровеният импулс във френския мироглед, доколкото той не произтича от индивида, а от индивидуалността на народа. Имам предвид Декарт, който живее от XVI до XVII век. Декарт също така издига човечеството на сцената на мисълта от френската същност. Като самотен мислител, изникнал изцяло от това, което образованието на неговия народ от неговото време можеше да му даде, Декарт

стои в зората на по-новото духовно развитие с въпроса: Как може човек да постигне сигурност относно истинските причини за съществуване? Какво е наистина вярно в това, което се явява на човека в потока от явления пред очите и душата му? Френският дух, от който произлиза Декарт, в края на краищата е дал един от най-големите и най-значителни съмняващи се, Монтен, който е направил съмнението почти съдържание на здравото, истинско човешко чувство. Само душа, вярва той, върху която е излято съмнение, е мъдра душа, душа, която си казва: „Откровенията на външния свят на пространството и времето се появяват пред сетивата ми; но кой смее да каже, че сетивата не мамят?“ В мен мислите, които искат да се докажат, ми се появяват, извиращи от това вътрешно аз. Но ако се вгледате по-внимателно, както казва Монтен, тогава за всяко доказателство възниква необходимостта да се намери ново доказателство. Няма източник на истина, нито отвън, нито отвътре. Неразумен е този, който вярва безусловно във всяка истина. Само мъдър е този, който подхожда към всичко със съмнение, защото само съмнението е подходящо за това, което може да се развие като отношение на мислещия и виждащ човек към света.

И именно от това съмнение, като упорит борец за постигане на сигурност в истината, Декарт развива своето мислене. Той започва от съмнението. Сега, няма ли точка, до която човек може да се задържи, когато това море от съмнение се излее? - пита той. Той намира само едно нещо в широкото море от съмнение, в което душата първоначално плува, когато влиза в света: сигурността на собственото мислене; защото ние сами правим това, винаги можем да го извикаме. Следователно можем да вярваме в мисленето; само дотолкова сме ние, когато мислим. Така, по свой начин, Декарт издига човечеството до нивото на мислене.

Но сега има нещо особено в това – и наистина не искам да отправям едностранчива, пренебрежителна критика – което е специфично френско в светогледа на Декарт, че Декарт сега преживява в душата си всичко, което тази сигурност на собственото мислене може да даде, че той се стреми да покаже всичко в душата, което душата може да получи от сигурността на собственото си мислене, как самата душа намира Бог от мисленето. Но от тази гледна точка на сигурност Декарт не може да стигне до това, което царува като истина в природата, обграждаща човека. Той издига човечеството до сцената на мислите; но той ограничава сцената на мислите до границите на преживяванията на душата.

И е характерно, много характерно, че Декарт, в стремежа си да изследва всичко, което мисленето може да намери, се заплита с това мислене в чисто човешката вътрешна същност, не може да избяга от тази вътрешна същност и, започвайки от душата, не може да намери път към това, което живее и съществува в природата. Дори животните, колкото и парадоксално да изглежда на хората днес, са само ходещи машини за Декарт. Душа може да се припише само на това, което мисли; но мисленето не може да отиде отвъд душата, не може да проникне в това, което

живее и съществува в природата. Животните са механизми, растенията също, всичко е нищо повече от часовников механизъм, защото душата се завърта в себе си. Но това имаше последствия и доведе до това Франция да се превърне в класическата страна на чисто материалистичния светоглед в по-ново време, който се е наложил, когато Гьоте се е почувствал част от него. По това време френският светоглед е бил доминиран от неспособността да се види нещо друго освен механизъм в нещата, които ни заобикалят в света и ни възвишават и радват. Така се е родила онази материалистическа философия, която така прониква и е в основата на мирогледа на Волтер; онази материалистическа философия, която се изправяше срещу Гьоте и за която той казва: „Ако тя, въпреки че е толкова безплодна и пуста, само се опита да обясни от движещите се атоми нещо, което човешкото око вижда.“ Но дори опит не е направен. На мястото на всепроникващата Природа е създадена суха, безплодна, механична тъкан.

Така се чувстваше Гьоте. Това беше чувството, което се настани в душата му, когато позволи на светогледа, който толкова характерно се беше издигнал от френското национално чувство по онова време, да окаже влияние върху него, и именно това той несъзнателно почувства да тежи върху душата си, когато с душевното си чувство... от германската природа, обърна поглед към извисяващия се в небето шпил на Страсбургската катедрала и почувства в душата си, във външни пространствени форми, човешкия дух, който се стреми от пространството към безпространствената-безвременна духовна душа. Човек би искал да каже: В Страсбургската катедрала живият светоглед на Гьоте за германската култура се откроi на фона на механичния светоглед, който го притискаше на заден план, тежейки върху душата му като тогавашния най-нов френски материализъм.

И сега, в този период, ние виждаме именно в немското развитие стремежа на душата, от съзерцанието на природата и човечеството, да се издигне от дълбините на немската душа, от най-съкровеното си същество – както ще го характеризираме след малко – да се издигне към сферата на мисълта; но не на сцената на мисълта по такъв начин, че тя да бъде толкова ограничена за човешката душа, че тя вече да не може да намери пътя си към великата, широка реалност на природата, а по такъв начин, че душата да чувства живата възможност да се потопи във всичко, което създава, живее, работи и е в природата. Трябва да се подчертаят два умове в немското развитие, които показват особено през това време каква е немската природа по отношение на търсенето на мироглед в най-съкровеното ядро на битието. Единият от тези умове, който като външна личност се поставя в стремежа към мироглед, и другият, който всъщност не стои като външна личност, а отново е създаден от немската природа като идеална фигура.

Един от тях се казва Кант. Нека се опитаме да си представим Кант, особено в периода от германската история, когато този образ, създаден във връзка с Гьоте, се е появил в хода на германското развитие. С какво всъщност се е занимавал той?

Лесно е да се каже, че Кант би се опитал да накара човешкото познание да се съмнява във всякаква истинска реалност около 1780 г. – тоест около времето, когато Гьоте е имал това чувство, когато е била публикувана „Критика на чистия разум“ на Кант. Всъщност, който се впусне в най-съкровения нерв на Кантовото начинание, открива в него и противоположността на най-съкровената природа на начинанието на Декарт. Кант не приема, че човешката душа е отделена от най-съкровения източник на света и световния дух. Кант застава пред света само като се пита: Как можем да открием тайните на света? Чрез това, което човекът развива в сетивното наблюдение на света. Кант не вярва, че по този начин човекът може да навлезе в истинските източници на битието. Следователно Кант не се бори със знанието, а по-скоро, като привидно се бори със знанието, той всъщност се бори със съмнението. За да отклони съмнението от човешката душа, съмнението относно това, което трябва да е най-важно за тази душа, Кант търси достъп до източниците по различен път от този, който може да се достигне чрез обикновеното познание. Следователно, думите са били изречени от дълбините на душата на Кант: Той трябваше да детронира знанието, за да направи място за вярата. Но за него вярата е притокът в човешката душа на концептуалния свят на духа, на идеи и идеали, идващи от божественото. И за да могат те да живеят в човешката душа, за да не бъдат смущавани от външно познание, за да може човешката душа да има вътрешна сигурност, Кант детронира външното познание, приписвайки му само възможността да се стигне до откровение, а не до истинска реалност.
И, можем да кажем, Кант си е затруднил преодоляването на валидността на идеите и идеалите за човешката душа. Преди да започне критиката си на разума, той се е занимавал със спиритуалиста Сведенборг. Това, което Сведенборг е постигнал като духовна визия за това, което се крие зад сетивния свят, Кант е изследвал с намерението да разбере дали има друг път през портите на природата към източниците на природата и духовното съществуване, освен този, който може да победи външното интелектуално познание. И от съзерцанието на спиритуалиста Сведенборг, Кант е излязъл с това, което е имал предвид: да разшири арената на мислите за идеи и идеали, като детронира знанието, което може да се занимава само с външния свят на привидностите.
Задълбочен и индивидуализиран, този Кантов стремеж сега се проявява – бих казал – в идеална фигура, в идеалната фигура, която за мнозина с право е едно от най-великите поетични и художествени творения на човешкото съществуване до момента, под формата на Гьотевия Фауст. И като разглеждаме Гьотевия Фауст, както ни го представя Гьоте, ние директно виждаме пътя на немския идеализъм към арената на мисълта. Как всъщност изглежда Гьотевият Фауст? Със сигурност е добре известно как Гьоте кара своя Фауст да се стреми към източниците на съществуване и изглежда почти излишно да се казва нещо повече за Гьотевия Фауст. Но може би си струва да си припомним, че две черти на човешкия духовен живот са неразривно

свързани с Гьотевото Фаустово творение, които показват по един много особен начин един вид човешки духовен живот, който, когато се разгледа внимателно, изпъква от непосредствената природа на немския характер. Кои две черти тогава са неразривно свързани с Гьотевото Фаустово творение, независимо от личното мнение на човек за тези черти?
Човек може, така да се каже, да се присмее на тези две черти, ако ги разглежда отделно от това произведение от гледна точка на един особено възвишен материалистически мироглед. Но тези две черти са толкова сериозно свързани със светогледа на Гьоте и с това, което Гьоте смята за немски мироглед, че въпреки това трябва да ги мислим като пряко свързани с това, което Гьоте е чувствал в основата на импулса за мироглед, въпреки често тривиалния начин, по който материалистическият мироглед се спира на тези две черти. Едната е начинът, по който Фауст се изправя пред стремежа към познание за природата. И с това е свързан фактът, че Фауст, след като се чувства неудовлетворен от всички външни сетивни и интелектуални знания, посяга към това, което се нарича магия. Суеверните представи, свързани с тази дума, могат да бъдат отхвърлени.
Как ни се представя този магически стремеж? Той ни се представя по такъв начин, че можем да кажем: Фауст се отнася към природата по такъв начин, че чувства: Фауст се чувства едно цяло с всичко, което може да бъде възприето директно от човека, и с това, което може да бъде интелектуално схванато въз основа на сетивните впечатления. Но той също така се чувства изключен от тайните на природата; той чувства необходимостта да развие нещо, което не присъства в човека, който само директно се поставя в света, но което първо трябва да бъде развито от най-съкровените дълбини на природата. Човешкото същество трябва да бъде разширено по такъв начин, че в него да покълне нещо, което създава живи връзки отвътре в самата жива природа: разширяване на човешкото същество отвъд това, което човек намира, това, което е дадено от сетивата, и това, което живее в мисленето, към което Декарт посочва човечеството; да направи тази човешка природа по-жива, отколкото е поставена от собствената си непосредствена формираща сила.
Следователно, това, което сетивата предлагат, е за Фауст само кора, която сякаш покрива истинската същност на природата. Тази кора трябва да бъде проникната и под тази кора трябва да има нещо в природата, което работи и живее в нея по душевно-духовен начин, точно както работи и живее душевно-духовното в самия човек. Така Фауст стои като жив протест срещу това, което Декарт описва като сцена на мислите.
И в това, че Фауст търси духа, който „се носи нагоре-надолу в потоците на живота“, оформяйки, работейки и живеейки навсякъде, в това, че Фауст търси „всякаква сила на действие и семе“, той е самият противник на онзи картезиански мироглед, който съвсем последователно и извън собствената си природа и фолклор, гледа към

природата и чрез нейната фолклорна природа я обезживява и обездушава, превръщайки я в механизъм. Това, което никога не би могло да се намери, следвайки пътя на Декарт, е за Фауст пряката отправна точка в определен момент от живота му. И с тази черта, която можем да опишем като магическа, която не търси понятия, идеи, мисли в природата, а чрез тях търси това, което живее и работи в природата, както душата живее и работи в нас – с тази черта е пряко свързана друга в легендата за Фауст, която от своя страна може да бъде осмивана, ако се разглежда отделно от легендата за Фауст. Пряко свързано с това е нещо, което може да се опише като особено отношение на човешката душа към злото, което срещаме в образа на Мефисто в историята за Фауст. Това зло в историята за Фауст не е нещо, което просто концептуално навлиза в човешкия мироглед или се разглежда като обикновен закон, например закон на природата. По-скоро това зло не е по обичайния антропоморфен начин, а по начина, по който съзнателно се появява от човешките борби – това зло е персонализирано, превърнато в същество, което драматично се изправя срещу човека. Точно както Фауст се стреми, от една страна, към това, което се предоставя от сетивата и интелекта, докато се стреми да пробие кората на мозъка, за да търси живото, така той трябва да пробие това, което изглежда като просто морална легитимност, да проникне до това, което се преживява в живата духовност зад повърхността на психическите преживявания като личност, като същество.

Така, от една страна, Фауст се стреми към живото зад сетивния свят, в контраст с природата; от друга страна, Фауст се стреми към връзка между човешката душа и злото, която сега прониква и – бих казал – в черупката, която се издига над по-дълбоката душа от ежедневната. И в двата аспекта Фауст търси изход от усмирителната риза, в която например Декарт и неговата философия са затворили човешката душа: навън в природата, в духовните дълбини на душата! И че този стремеж към връзка със злото, не като концептуална идея, а като положителен опит, е дълбоко вкоренен в духовното развитие на немския характер, може да се види от факта, че през 1809 г. немският философ Шелинг, силно вдъхновен от Гьоте, Шелинг през 1809 г. в своя трактат „Философски изследвания върху същността на човешката свобода и свързаните с нея обекти“, е дълбоко загрижен за въпроса за произхода на човешкото зло. Така, повдигайки въпроса: До каква степен това, което навлиза в нашия свят като зло, е съвместимо с мъдрия божествен световен ред и божествената доброта? - се стига до отговора: За да се разпознае злото, човек трябва не само да се пристъпи към самите основи на съществуването, но и към това, което Шелинг, в хармония с други умове по онова време, нарича „неоснователни основания на съществуването“. Така силата на злото оживява, толкова живо в рамките на немския мироглед, че трагичната борба на човешката душа със злото може да бъде разбрана в нейната жизненост, а не само от понятия.

И ако свържем това, което Гьоте е въплътил в своя „Фауст“ от немско чувство, с това, което Гьоте понякога е казвал, когато е искал да характеризира хода на собствения си ум, многократно ще се върнем към онзи прекрасен прозаичен химн на Гьоте за природата, написан през 1880-те години:

„Природа! Ние сме обгърнати и прегърнати от нея... Непоканена и непредупредена, тя ни въвлича в цикъла на своя танц“;

след това прекрасните думи в него:

„Тя е мислила и непрекъснато размишлява; но не като човешко същество, а като природа.“

Това означава: Гьоте е наясно с едно нещо: сплитането на механична мрежа от понятия върху природата не осигурява разбиране на природата. Само такова по-дълбоко търсене в съществуването на природата създава познание за природата, чрез което човешката душа намира в дълбините на това природно съществуване това, което е свързано с това, което може да намери в дълбините на собственото си същество, когато проникне в тях.

Сега можем да се запитаме: Дали такъв стремеж, както може да бъде характеризиран от Кант, може да бъде характеризиран чрез идеалната фигура на Гьотевия Фауст - изолиран ли е този стремеж, просто индивидуален, или има нещо общо с общия стремеж на немския национален дух, немската национална душа? Дори ако човек вземе предвид Кант, абстрактния философ, който едва се е осмелил да се отдалечи на няколко мили отвъд Кьонигсберг и е прекарал целия си живот в абстрактно мислене, той намира това ясно и очевидно, именно в начина, по който той си проправя път от по-ранния си мироглед към по-късния си, навсякъде, където той, въпреки затворничеството си, се развива от всичко, което в немския национален дух се стреми към сигурност, и как, благодарение на този национален дух, той всъщност не е стигнал до стесняване на човешката душа до сферата на чисто човешкото мислене, а е бил отведен до хоризонта, на който му се е явила цялата гама от идеи и идеали, които дават на човека импулси в хода на неговото човешко развитие. Човек е изкушен да каже, че това, което по-късно е изразено от най-немския от немските философи, Фихте, вече живее в Кант; че това, което е станало толкова скъпо за немския мироглед, особено от осемнадесети век нататък, вече живее у Кант.

Този немски светоглед започнал да цени светоглед, който не е нужно да бъде обезпокояван от това, което се представя на сетивата, заради абсолютната валидност на това, което е човешки дълг, любов, божествена преданост, морален свят. Когато човек погледне света и обмисли начина, по който е поставен в него, той вижда себе си обграден от полето на видимост на чувствените впечатления и това, което може да различи зад тях; но той също така вижда себе си поставен по такъв начин, че в най-строгия смисъл не може да си представи стойността на света без тази втора страна на света; той вижда себе си така поставен, че зад него, в душата му, действат божествените идеали, които стават негов дълг и дело, и тези

идеали не носят грубия чувствен характер, който има светът на външното движение и външното откровение. Човек би искал да каже: Когато немският ум гледа към - символично казано - сковаността и гладкостта на естественото съществуване, към механичното движение в разгръщането на природните процеси, той чувства нуждата да осъзнае: Как може човек да се чувства комфортно в това, което е толкова безразлично по природа, това, което се явява в идеалите като изискване, като дълг, като морален живот - как може човек да се чувства комфортно в това, което се явява като най-висша ценност на живота, като морален идеал, как реалността на моралните идеали се свързва с реалността на външната природа? Това е въпрос, който може да се усети толкова леко, но който може да се открие и в огромна дълбочина, сърцераздирателна. И така е бил усещан в най-добрите немски умове по времето, когато се е формирал светогледът на Кант. Чувствеността трябвало да бъде представена по такъв начин, че да не е пречка за моралния свят, който тече чрез хората в света. Моралът не трябва да бъде реалност, която се представя безразлично и срещу която моралните идеи трябва да се отблъскват. Превръщайки се в действие чрез хората, моралните идеи от духовния свят не трябва да се отблъскват от твърдата материалистическа бариера на чувствения свят. Това трябва да се приеме като дълбоко чувство, тогава човек разбира защо Кант иска да детронира обикновеното знание, за да може да се мисли за истински източник за моралната идея. Тогава човек разбира Йохан Готлиб Фихте, който е измислил парадоксалното „но“, което произтича от дълбокия немски стремеж: Цялата чувственост, всичко, което можем да видим и усетим отвън и да мислим за външния свят, е само „сензибилизираният материал на нашия дълг“. Истинският свят е светът на управляващия дух, който живее себе си, като бива усещан от човека в идеи и идеали. И това е истинската реалност, това е, което пулсира през света като поток, това, което се нуждае само от нещо, към което може да се приложи, за да го илюстрира. За Фихте чувствеността няма самостоятелно съществуване, а е чувствителният материал за човешкото изпълнение на дълга. От философия, която се стреми да валидира всичко духовно, която трябва да се стреми към това от присъща склонност към идеализъм, са произлезли такива думи; и човек може да намери такива думи едностранчиви – това не е въпросът, въпросът не е да се превръщат такива думи в догма. Но важното е да се приемат като симптоми на стремеж, който живее в един народ; и да се признае, че такива умове, които творят в смисъла на такава дума, издигат немското до арената на мисълта именно поради идеалистичния характер на германската национална душа.

За да се даде живот на мисълта, човешкото познание и стремеж трябва да надхвърлят това, което Картезиус може просто да открие. И „Фауст“ на Гьоте, този образ на най-висшия човешки стремеж, този образ, за да се разбере, който човек първо трябва да преодолее, като позволи на много немски образователни елементи да влязат в сила, от какво произлиза той? Той наистина не е нещо, което е

измислено или създадено от отделен човек; по-скоро произлиза от легендите и поезията на самия народ. Фауст е живял в народа и Гьоте е бил запознат с куклено представление на „Доктор Фауст“; и в простия народен герой той вече е видял чертите, които е издигнал само до сферата на мисълта. Нищо не илюстрира по-ясно от „Фауст“ на Гьоте как нещо върховно може да възникне от това, което живее най-дълбоко, най-интимно и най-елементарно в простото народно същество. Би искало да се каже: не само Гьоте и неговата природа са създали Фауст, а по-скоро Гьоте е създал Фауст като зародиш, който се е заложил в германския национален организъм, и му е дал своята същност, въплътил го е в такъв смисъл, че това въплъщение съответства едновременно на най-висшия стремеж на германския дух към арената на мисълта.

Не стремежът на изолирани личности извън тяхната идиосинкразия, а именно когато ни се изправя в своето величие от цялостния национален характер, тогава той е резултат от немския идеализъм. И как работи мисълта в рамките на този немски идеализъм? Човек стига до разбирането за това как тя работи именно чрез сравняване на този немски идеалистичен стремеж на мисълта с това, което също е стремеж на мисълта, да кажем например у Декарт. У Декарт мисълта ограничава човека в най-тесни граници; тя работи като просто мисъл и като такава остава ограничена в света, в който човек живее непосредствено със своите сетива и ум. В рамките на немския идеализъм личността не просто търси мисълта, докато тя навлиза в душата, а мисълта се превръща в огледален образ на това, което е живо извън душата, това, което живее и се движи през вселената, това, което е духовно извън човека, това, което е над и под духа на човека, на което природата е външното откровение, а животът на душата е вътрешното откровение.

Така мисълта се превръща в образ на самия дух; и като се издига до нивото на мисълта, германецът се стреми да се издигне чрез мисълта до живия дух, да проникне в онзи свят, който живее зад завесата на природата по такъв начин, че проникващи през тази завеса, човекът не само визуализира нещо, но и прониква със собствения си живот в живот, който е сроден на неговия. И отново, тъй като човекът не е доволен от това, което може да преживее в душата си, той се стреми да проникне в това, което се крие зад мисленето, чувството и волята, за което тези три са външни обвивки, за което дори мисълта е само вътрешно откровение, в което човек живее и работи, в което познава себе си като в живо същество, което създава сцената на мислите в него.

И така можем да видим как, особено в онези времена, когато немският ум, привидно толкова откъснат от външната реалност, от външния опит, се е стремял към светоглед, този немски ум се е чувствал изцяло доминиращ и вплитащ се в арената на мисълта. И на първо място е Йохан Готлиб Фихте, който разглежда външната природа само като външен стимул към това, което всъщност иска да търси, за когото, както вече беше споменато, целият външен сетивен свят се е

превърнал само в чувствителен материал на нашия дълг; който иска да живее само в това, което може да проникне от дълбините на света по умствен начин и може да бъде непосредствено осъзнато пред човешката душа. Това е същността на неговия мироглед, че за него е валидно само това, което изплува по съзерцателен начин от най-дълбоките дълбини на душата и се обявява за изплуващо от най-дълбоките дълбини на света.

За неговия последовател Шелинг, стремежът към природата, фаустовският стремеж, става толкова жив вътре в него, че той смята за безполезно всяко познание за природата, което се стреми да се изрази само в понятия за нея. Само когато човешката душа започне да разглежда цялата природа като физиономия на човека, само когато природата се разглежда по такъв начин, че природата е физиономия на духа, който царува зад нея, само тогава човек живее в истинско познание за природата; но тогава, проникващи през кората, човек се чувства творчески в природата. И отново, парадоксален, но подходящ израз за същността на немския характер е поговорката на Шелинг: Да разпознаеш природата всъщност е да създадеш природа! Разбира се, това е едностранчиво твърдение в началото; но поговорка, която представлява едностранчивост, не е нужно да остане такава; по-скоро, ако бъде правилно разпозната, това творческо познание за природата ще накара ума да се замисли навътре, да събуди спящи сили в себе си, които проникват до духовните източници на природата. Източникът, зародишът на това, което може да бъде истинска духовна наука – можем да го намерим именно в този мироглед на немския идеализъм!

При третия от немските идеалистични философи, при Хегел – който е труден за разбиране и толкова далеч от много хора – този оживен характер на арената на мисълта се проявява по същия начин в рамките на немския идеализъм. В наше време, когато абстрактното е толкова много осъждано, а самата мисъл е толкова малко обичана, този мироглед ни се струва странен. И все пак Хегел се чувства тясно свързан с търсещата духа страна на природата на Гьоте. Съдържанието на неговия мироглед – какво е то, ако не просто мислене, преход от една мисъл към друга? С неговия мироглед ни се представя мисловен организъм; необходимостта е създадена за нас, така че ние стоим лице в лице с един просто мисловен организъм, който можем да създадем само като го създадем, както бихме направили с всеки друг организъм чрез сетивата си. Но зад това представяне на мисловен организъм стои съзнание, определена нагласа. Това е отношението, че когато човек се отърси от своя мироглед, от всички усещания, от всяко сетивно възприятие, за няколко мига на светоглед, когато се отърси от всичко, което иска и чувства като индивиди, когато се предаде на това, което е битие, сякаш самата мисъл прави една стъпка след друга, тогава този човек се потапя в свят, който е мислещ свят - но вече не е неговият мислещ свят - така че той вече не казва на този свят: „Мисля, следователно съществувам“, а по-скоро духът на света мисли в мен и аз се отдавам на духа на

света като театър, така че в това, което давам като душа на всепроникващия дух на света, този дух да може да развива мислите си от сцена на сцена и да ми покаже как основава мислите си на светосъществуването.
И най-дълбокият религиозен импулс е свързан със стремежа да се преживее в душата само това, което тази душа може да преживее, когато се отдаде изцяло на мисленето, което мисли себе си в нея. Трябва да се гледа и на тази Хегелианска философия, на това толкова идеалистично отклонение от германската същност, по такъв начин, че да не се приема като догма, в която човек може да се кълне или не, а като нещо, което може да стои пред нас като симптом на германското стремеж в определено време. В хегелианския мироглед световният дух се явява, така да се каже, като просто мислител.
Но колкото и вярно да е, че е било необходимо много повече от само мислене, за да се оформи светът, въпреки това е вярно, че пътят, който някога е водил до него, според логиката, е един от онези, които създават у човека отношение към живота, който царува зад битието, и отвеждат човека към сцената не на абстрактна, интелектуална мисъл, а на живата мисъл, която има световен опит в опита на мисълта. Тримата идеалисти – Фихте, Шелинг и Хегел – са се стремили да издигнат човешкия дух до царството на мисълта в три различни посоки: Фихте, като се опитва да хвърли светлина в дълбините на човешкото его, а не като Декарт: „Мисля, следователно съществувам!“ Защото, ако Фихте беше успял да стигне само до мисълта на Декарт, той щеше да каже: Срещам в себе си едно закостеняло съществуване, съществуване, което трябва да гледам. Но това не е его. Аз съм его само ако мога сам да си осигуря съществуването по всяко време. Не мога да стигна до моето его чрез акта на мисълта, не чрез просто мислене, а чрез акт на действие. Това е непрекъснат творчески процес. То не разчита на това да гледа на своето битие. То напуска предишното си битие, но като има силата да се създаде отново в следващия момент, от самото действие, то възниква отново и отново по нов начин. Фихте не схваща мисълта в нейната абстрактна форма, а в нейния непосредствен живот на самата сцена на мисълта, където той твори живо и живее творчески.
И Шелинг, той се опитва да разбере природата и с истински немско чувство се потапя в тайните на природата, въпреки че човек, разбира се, може, ако иска да приеме твърденията му като догма, да ги представи като фантастични. Но той се потапя в природните процеси с най-дълбоките си емоции, така че не се чувства просто като пасивен наблюдател на природата, като същество, което просто гледа природата, а като същество, което се потапя в растението и твори с растението, за да разбере растителното творение. Той се стреми да се издигне от сътворената природа към творещата природа. Той се стреми да стане толкова интимен със сътворяващата природа, колкото с човек, с когото е приятел. Това е архетипно немска черта в природата на Шелинг.

От своя гледна точка, Гьоте се стреми да подходи към природата по подобен начин, както го изразява неговият „Фауст“, като към „гръдта на приятел“. След това Гьоте казва – за да опише колко далеч е всеки абстрактен наблюдател от подобно съзерцание на природата – че той, като външен натуралист по отношение на земята, е приятел на земята. В Гьоте немският дух се чувства толкова човешки, толкова непосредствено жив в духа, който царува в природата, в желанието да бъде научен, в това, че иска да издигне самата наука до нивото на мисълта.
И какво става с хегеловата логика – абстрактната, студена, трезва мисъл у Хегел – какво става с нея? Когато човек се замисли как често на човека му се струва чиста логика и я сравни с това, което преобладава в хегелианския идеалистичен мироглед, тогава първо получава правилното впечатление за световното значение на този хегелиански идеализъм. При Хегел това, което изглежда най-далеч от мистицизма, самата ясна, кристално чиста (може да се каже) кристално студена мисъл, се усеща и преживява по такъв начин, че макар мисълта да преобладава в душата, това, което душата преживява в мисълта, е пряко мистично преживяване; защото това, което Хегел преживява в мисълта, е сливане с божествения световен дух, който сам по себе си прониква и живее чрез света. Така при Хегел най-голямата яснота и концептуална трезвост се превръщат в най-топлия и жизнен мистицизъм. Тази магия се постига чрез начина, по който немският дух се издига от своя пряк, жив идеализъм до царството на мисълта. По този начин той доказва, че важни са не отделните изрази, които възникват, а основната основа на душата за търсене на мироглед. За Хегел се казва, че е сух логик. В контраст с това може да се каже: този, който нарича Хегеловата логика суха и студена, самото това, което той е способен да се изправи срещу тази логика по правилния начин, може да усети как тя пулсира от немския идеализъм; този, който може да усети привидно абстрактните мисли, изплетени една от друга в творчеството на Хегел, може да усети най-живата топлина на душата, необходима, за да се освободи цялата човешка индивидуалност от човека и да се свърже с божественото, така че у Хегел логиката и мистицизмът вече не могат да бъдат разграничени; че макар нищо мъгляво да не преобладава в него, във всичките му детайли преобладава мистична основна черта.
Дори и днес немският ум, дори противниците на немския идеализъм, се е опитвал многократно да изследва фундаменталния идеализъм на тази немска същност в неговото значение като загадка. И най-добрите немски умове, дори тези, които са противници на Фихте, Шелинг, Хегел – ако се обърнете към тях, ще откриете, че немското развитие се състои в усвояването на все повече и повече от основните импулси на този идеализъм. Как тези основни импулси могат да доведат до живо преживяване на духовните светове, е обсъждано често и ще бъде обсъждано още по-често.
Трябва да се обърне внимание само на това как – може да се каже – немският идеализъм, след като е достигнал една от върховете на немския мироглед, след

това е продължил да оказва влияние върху немския интелектуален живот като различен импулс. Това е бил период в рамките на този немски интелектуален живот и е бил преживяван в умовете на най-, най-първия ред до средата на деветнадесети век, до последната третина на деветнадесети век, когато е било схващано, че такова творчество, каквото е изразено например във „Фауст“ на Гьоте, където мисълта наистина завладява директно въображението и може да разгърне драматично творчество – е било мнението, че това е възможно само в рамките на поезията, но че развитието на човечеството показва, че например музиката има различна област; че музиката е, така да се каже, областта, която не схваща най-висшето в човека по заобиколен начин, както се търси чрез поезия като поезията на „Фауст“ – че музиката е областта, в която чувствеността трябва да бъде схваната директно. Един аргумент, с известно основание след преживяванията, които са могли да бъдат натрупани до този момент в развитието на човечеството, е контрастът между сагата за Дон Жуан и сагата за Фауст; друг е колко погрешно е да се нарича сага за Фауст; твърди се, че това, което тази друга сага, която показва човека, напълно погълнат от сетивното преживяване, може да бъде съответно изобразено само в рамките на музика, която директно поражда и завладява чувствеността.

Начинът, по който германецът не се издига на сцената на мисълта абстрактно, а по оживен начин, също е довел до опровержението на този възглед. В Рихард Вагнер в по-ново време имаме духа, който е триумфирал над чисто външния елемент в музиката, духа, който се е стремял да задълбочи обстановката на мислите, така че самата мисъл да може да обхване елемента, за който се е смятало, че живее само в музиката. Да одухотвори музиката от гледна точка на мисълта, да покаже това, също е било възможно само за германския идеализъм. Може да се каже: Рихард Вагнер показа, че в най-крехкия елемент за мисълта няма нищо, което би могло да устои или да се противопостави на силата на живота, която преобладава в германската мисъл. В своята философия и в своя възглед за природата германецът се е опитал да представи природата на душата по такъв начин, че това, което изглежда механично и външно сковано, губи механичното си качество, а това, което иначе би изглеждало по формален начин, оживява и се движи толкова одухотворено и живо, колкото самата човешка душа. От друга страна, на стихията, която се лее в непосредствената чувствена последователност от тонове, е позволено да търси своята връзка, своя брак с това, което води човешката душа към най-високите висоти и дълбини в сферата на мисълта, в музиката на Вагнер, която по този начин е осъществила издигането на един артистично-чувствен елемент в непосредствено духовна атмосфера.

Този аспект на германския идеализъм, който води до резултат, който може да се характеризира като душа, стояща на сцената на мисълта – исках да характеризирам този аспект днес с няколко щриха. Тази черта на германския идеализъм, това живо

разбиране на иначе мъртвата мисъл, е една страна от природата на германския народ, но е забележителна страна. Тя ще се яви като забележително явление за всеки, който е способен да се постави в германския национален характер чрез ободряването на мисълта в себе си. Всъщност германецът не може да стигне до основната черта на характера на своя народ, освен като проникне все по-дълбоко в самопознанието на човешкото същество. И това германецът може, както ми се струва, да почувства най-остро в нашето непосредствено настояще, където тази германска същност наистина трябва да се защити в борба, наложена ѝ, където тази германска същност трябва да осъзнае себе си, като води борба, която чувства, че ѝ е подобаваща, произтичаща от задачата, която ѝ се струва като свещена, поверена ѝ от самите световни сили и световни могъщества.

И макар днес, по различен начин от времената, за които основно говорихме, германецът да се бори за своето световно положение, за своето световно значение, все пак трябва да осъзнаем, че германецът днес влиза в една световноисторическа борба. По-дълбоката връзка между борещата се през хода на света германска душа и кървавите събития на деня, които обаче ни носят блаженство от болката и страданието – бъдещата история ще трябва все повече и повече да установява тази по-дълбока връзка.

Не исках нищо повече от днешното си размишление, освен да покажа, че германецът няма нужда да говори от омраза или възмущение, когато иска да сравни природата си с тази на други народи. Не е нужно да посочваме природата на германската душа, за да се възвеличим, но за да признаем задълженията си, дадени ни от световната история, можем да посочим това. И не е нужно, както за съжаление се случва днес в лагера на нашите врагове, да измисляме всякакви неща, които могат да послужат за омаловажаване на противника, а можем да посочим положителното, което действа в германската национална същност. Можем да оставим фактите да говорят и те могат да ни кажат, че германецът не иска, а трябва, според способностите си, които са вдъхновени от световния дух, своята природа, своите способности - без никаква арогантност - в сравнение с природата на другите народи.

От тази гледна точка, не е нужно да изпадаме в това, в което за съжаление изпадат много от нашите противници. Ние гледаме към Запада. Със сигурност не е нужно да правим това, което правят французите, които, като искат да характеризират германската природа в нейното варварство, както си мислят, в нейната низост, искат да се издигнат; наистина, французите се нуждаеха, както вярват, от нова софистика, за да направят това. И умовете, които говориха високо за германския характер непосредствено преди войната, дори в известни учебни заведения, сега, както виждаме, могат да намерят възможност да защитят мнението, че предвид естеството на своя мироглед, германецът не може да не завладее и, както казва Бутру, да асимилира това, което го заобикаля; защото германецът не иска смирено

да се издигне, както мисли Бутру, до източниците на съществуване, а твърди, че е свързан с тези източници, че носи божеството в себе си и следователно трябва да носи и всички други народи в себе си. Този германски мироглед със сигурност е дълбок; но не е замислен нескромно.
Може би германецът също не се нуждае от това, което се търси днес от британците, когато трябва да се характеризира германският характер. Британците, подчертавайки особеностите на собствения си национален характер, никога не са проявявали особен интерес към проникването в германския национален характер. Когато през четиридесетте години на XIX век Германия преминаваше през това развитие, то беше, бих казал, самият израз на това, което германецът може да преживее в плана на мисълта. Начинът, по който мислеха учениците на Хегел, този на Шелинг и неговите ученици, се усещаше като твърде абстрактен, твърде логичен и че от страна на Шелинг се полагаха усилия да се постигне по-голяма живост на самите мисли на сцената на мислите. Докато при Хегел се усещаше, че той позволява на една мисъл да произлиза от друга с логическа строгост, Шелинг искаше хората да възприемат мислите като активни, живи неща, които не е необходимо да се доказват в логиката, точно както това, което се случва от човек на човек в живото взаимодействие, не може да бъде обхванато в логиката. Той искаше да го схване по нещо повече от логика, искаше да го схване по жив начин и ето как на сцената възникна голям спор, който германецът се опитва да освети със светлината, която иска да запали от живото си знание. Англичаните наблюдаваха този възникнал спор. Лондонски вестник написа статия, която им се стори остроумна, за този спор, в която се казваше: Тези германци всъщност са неясни визионери. Мнозина са загрижени за въпроса кой е прав: Шелинг или Хегел. Истината е, че Хегел е неясен, а Шелинг още по-неясен; и този, който открие тази мъдрост, която е приблизително еквивалентна на гледната точка да не се изучава светът, когато е осветен от слънцето, а в нощта, когато всички котки са черни или сиви, най-лесно ще се справи с нещата.
Но всеки, който днес проучва какво е решено във Великобритания относно необходимостта от случващото се в германската нация, може би ще се сети за подобни „дълбоко разбиращи“ думи, особено когато тези думи се използват предимно за прикриване на това, което всъщност се случва – и това, което човек не иска да си признае. Нова маска е наистина това, от което съвременна Великобритания се нуждае, за да характеризира отношението си към германския дух, нова софистика е това, от което се нуждаят [френските] философи, за да очернят Германия – нова софистика, в която са се озовали точно след избухването на войната. А италианците? Те също се нуждаят от нещо, което да ги успокои относно собствените им действия в настоящия момент. Без арогантност германецът може да каже: това ще го издигне в трудната световна ситуация, когато помисли точно за дълга, възложен му от световния дух, докато придобива себепознание и

това се превръща в познание за германската същност. Това, което трябва да направи, произтича от познаването на германската същност. Когато Д'Анунцио е изрекъл своите звънки думи преди избухването на италианската война, той наистина не се е задълбочил толкова дълбоко в италианския фолклор, колкото е могъл. Но ние, германците, които с радост сме се потопили в това, което римският дух е създал, не смеем да повярваме, че кухите думи на д'Анунцио наистина идват от най-дълбоката същност на италианската култура, а че идват от мотивите, от които д'Анунцио се нуждае, за да се оправдае. Другите се нуждаеха от софистика, от маска, за да извадят причините за войната от собствената си почва, така да се каже. Италианецът се нуждаеше от нещо друго, от оправдание, което очаквахме да дойде в следващите години, от странно оправдание: Той се нуждаеше от нов светец, светец, новоназначен точно в рамките на профанния, „свещен егоизъм“. Виждаме го да се повтаря отново и отново и именно към него виждаме представителите на италианския характер да се обръщат многократно. Беше необходим нов светец, за да се оправдае стореното.

Може би това ще може да отведе обективния, безпристрастен наблюдател на германския характер до място в рамките на днешните исторически събития; защото германската уникалност не произтича от такава „софистика“, такъв „маскарад“, нито от „назначаването на нов светец“, а от човешката природа, от това, което тази човешка природа позволява да говори чрез себе си, какво най-добрите умове са разкрили на този народ, но и какво тези духове са се надявали за народа, защото това е също особеност на тази германска природа, която може да се опише, като се каже: германецът винаги се е стремял да насочи погледа на душата към това, което се е събудило в него от сцената на мислите, и от това е искал да разпознае и каква надежда може да таи за това, което неговият народ може да постигне.

И днес, когато трябва да развием любов, голяма любов, към това, което предците на германския характер са установили в германската национална душа и национална сила, за да се поставим в днешните исторически събития чрез тази любов, днес, когато се нуждаем от вяра в силата на настоящето, днес, когато се нуждаем от уверена надежда за успеха на това, което германската същност трябва да постигне за бъдещето – днес можем да погледнем по точно такъв начин на това, което германците винаги са обичали, вярвали, надявали са се в контекста на своето минало, настояще и бъдеще. И така, нека завършим с думите на човек, който наистина е непознат днес в най-широките кръгове, но който в самотни мисли е искал да проумее популярното и интелектуалното от Гьотевия Фауст в онези години на германския живот, в които Германия все още не е създала германската държава в съвременната ѝ форма. В онези години, които предшестват делата на германската мощ, през 60-те години на 19-ти век, един самотен мислител размишлява върху идеята, че във въображението си, в душевния си живот, в идеализма си, германецът иска да се издигне до най-високото, което може само някак си да предчувства. Той

притежаваше сила, която трябва да развива, и която сигурно е заложена в природата му и която ни дава надеждата, че тази сила ще се реализира плодотворно, победоносно в действие. С думите си е цитиран един прост немски наблюдател на Фауст, наблюдател на поезията, който наистина показва, че немският характер крие бъдещи сили. Като посочва думи, които самият Гьоте, интуитивно проектирайки се в немското бъдеще, е изрекъл като шестдесет и пет годишен старец, той свързва собствените си думи с тях и казва:

„Сериозният стил, високото изкуство на древните,
изначалната тайна на вечните форми,
тя е позната на хората и на боговете,
ще прелиства скалите като книги.
Защото това, което Омир и Сципионите създадоха,
никога няма да живее в учената оранжерия!
Те искаха да ни пресадят в оранжерията;
но немският дъб се разрасна в цялото!
Буря от растеж го е обзела,
тя е отнела стъклото на оранжерията със себе си.
Сега расте, о, дъбе, расте за радост на света.
Вече виждам нови слънчеви аури да летят.
И когато сивите ми мигли се затворят,
все още ще се излива мека светлина,
от чието отражение на тези звезди
покойните внуци ще се научат да виждат,
да докладват в пророчески по-висши видения
за Бога и по-висшето човечество."

И зрителят на „Фауст" от шейсетте години продължава:

„Нека добавим и пожеланието думите на Учителя, който ни гледа от по-добри звезди с мека светлина, да се сбъднат за неговия народ, който търси пътя си към яснотата в тъмнината, объркването и поривите, но с Божията воля, с неразрушима сила, и че „в онези по-висши разкази за Бога и човечеството, които поетът на Фауст очаква от идните векове, и това немско дело, вече не символична сянка, а красива, жизнеутвърждаваща реалност, един ден ще намери своето място и своето прославяне редом с немската мисъл и немското чувство!"

Вярваме, че в наше време, от кръвта и творческата енергия, от смелите дела на нашето време, могат да се изпълнят надеждите, изразени от най-добрите сред германците и произтичащи от най-дълбокото германско национално чувство. Вярваме, че в тези трудни дни германецът може да развие до силата си, над която се разпростира атмосферата на омраза, още една: че може живо да осъзнае, за да укрепи силата си, любовта към това, което е предадено в дух и сила, в живота и делото на бащите му като свещено наследство, защото може да бъде убеден, че като се пропива с тази любов към миналото, намира силата, в която да вярва; защото в тази вяра и тази любов той може да намери надеждата за онези плодове, които трябва да разцъфнат за германския характер от кръв и страдание, но също и

от благословеното дело на настоящето, което германецът извършва не от войнственост, а от преданост към необходимост, наложена му от историята.
И така, в трудните времена, през които преминаваме, следното трябва да бъде част от германския живот, германския труд, германското чувство и мислене: това, което може да поддържа германеца, може да го издигне и може да го води през трудната борба, в която се намира: любов към германското минало, вяра в германското настояще, уверена надежда за германското бъдеще!

4. Вечните сили на човешката душа в светлината на духовната наука

Уважаеми участници!

Въпреки че загадката, която се съдържа във въпроса за вечните сили на човешката душа, трябва винаги да е под ръка като един от най-важните въпроси на живота за всяка мислеща, чувстваща човешка душа, тя все пак трябва да е такава в нашето време, в нашето непосредствено настояще - в което загадката на смъртта и следователно от която, в нашето време, нещо важно трябва да се развие от историческа необходимост, в такова време, в което загадката на смъртта се доближава до човека по хиляди начини, този въпрос за вечните сили на човешката душа също трябва да му бъде особено близък. През годините съм имал възможността да говоря тук, на това място, за много аспекти на духовната наука и затова част от казаното днес ще звучи познато на нашите уважавани слушатели, които са били тук много пъти преди. Въпреки това, днес бих искал да говоря от една специфична гледна точка - от гледна точка на духовната наука - за това, което в дъното на душата надхвърля раждането или, да кажем, зачеването и смъртта и се разкрива като вечната част на истинското духовно изследване.

Когато се говори за тези вечни сили на човешката душа, днес възникват възражения - това трябва да се подчертава отново и отново - срещу твърдението на причините, които единият или другият трябва да изведе за вечните сили на човешката душа от тази или онази наука за душата. Възникват възражения, оправдани възражения, от гледна точка на онзи светоглед, който вярва, че стои на твърдата основа на научното изследване. И голяма част от недоразуменията, които се внасят в духовната наука, както е разбирана тук, се основават на факта, че отношението на духовната наука към естественонаучния светоглед на настоящето не се разглежда по правилния начин. Често съм подчертавал, че духовната наука, както е разбирана тук, не иска по никакъв начин да бъде в противоречие с оправданото изследване на естествената наука. Напротив, духовната наука би искала да включи в изучаването на духовния живот на човека именно онази духовна култура, която естественонаучният начин на мислене на новата епоха е дал на външната материална култура и на съзерцанието на външния сетивен свят и външната природа. Не в раздор, а в пълна хармония с това, което науката ни разглежда от оправдана гледна точка, би искала да стои духовната наука. (Следователно, тя се обръща към това, което тази или онази психология има да каже за вечните сили на човешката душа във връзка с духовната наука).

От друга страна, духовната наука не гледа на многото неща, които естествената наука може да каже в противоречие, а напротив, съвсем съчувствено. В рамките на съвременната психология се правят заключения от преценки, разсъждения, едни или други понятия и наблюдения върху живота на душата, както той се представя в

ежедневието или в науката. Правят се едни или други заключения, че това, което се проявява в душата на човека във времето между раждането и смъртта, се основава на духовна същност, която преминава през портата на смъртта и навлиза в духовен свят; от тази конвенционална психология се изтъкват аргументи, че душевният живот на човека е нещо независимо от външния физически живот, който в своето възникване и умиране не може да зависи от законите на физическия живот.
В противовес на това, възраженията на естественонаучния възглед за настоящето винаги ще бъдат оправдани. Вече няколко пъти посочих значението на тези възражения и затова мога накратко да ги посоча отново днес. С право може да се каже: Ако погледнем хода на този душевен живот, видим как той се развива от помрачения си вид в ранното детство до зрялост, видим как се развива от зрялост към старческите условия на човешкото същество, ще видим как това развитие, наречено духовно, върви напълно успоредно с телесно-физическото развитие, как с формирането на нервната система и другия организъм на човешкото същество от детството нататък, постепенно се развиват и духовните способности, как те от своя страна загниват с физическия разпад. Наистина може да се каже, че всеки, който погледне на това с правилно научно отношение днес, ще види, че духовният живот, както се проявява в ежедневието, а също и в науката, наистина изглежда като пламък, който не може да съществува без свещта, който е зависим от свещта и трябва да изчезне със самата свещ. Определено може да се твърди такъв паралелизъм между духовния живот, който сякаш се разпалва от функциите на физическото тяло, и физическото тяло. И особено когато човек погледне онези клинични изследвания, които показват как умствените способности се изключват, когато човешката нервна система е болна, как определени умствени изрази вече не са налице, когато този или онзи орган е болен, ако човек го погледне, не може да не каже: Колкото и да ни се иска да вярваме на заключенията на някои психолози, научният възглед е толкова силен, че едва ли можем да избегнем пълното си одобрение на това, което е представено от гореспоменатата страна.
И затова трябва да се подчертае, че голяма част от противопоставянето на научната общност в наше време произтича не от неприязън или антипатия към някое от духовните предположения, а напротив, от съвестно търсене на това, което новите изследвания имат да кажат на човека за човека. И в известен смисъл е дори правилно да се каже: Разбира се, днес не всички физически телесни процеси могат да бъдат пренебрегнати, но науката е на път да направи този преглед все по-пълен и може да се приеме, че от научна гледна точка ще дойде времето, когато човек ще може да намери пълен паралелизъм между физическите телесни процеси и духовните изрази на човешката душа в този живот.
И така, трябва да се каже: В сравнение с преобладаващо научното отношение, някои хора - които говорят за вечните сили на човешката душа - изпитват трудности. Но духовната наука напълно отчита научното отношение и научните

постижения от непосредственото минало и настояще. Всъщност, що се отнася до хода на човешкия душевен живот между раждането и смъртта, тя, въз основа на своите изследвания, е напълно оправдана да стои на основата на научния мироглед. Тя стои на тази основа по причини, които ще блестят в своето оправдание от много неща, които ще бъдат казани днес. Що се отнася до това, което се развива в душата между раждането и смъртта като мислене, въображение, усещане, чувстване и воля, и това, което виждаме да се разкрива в ежедневния ни психически живот, трябва да се каже, че то е тясно свързано с инструментите, които нашето тяло, нашето физическо „аз“; но духовната наука, както е разбирана тук, не се основава на идеята, че човек може да открие по-дълбоките страни, по-дълбоките сили на човешката душа, ако само съсредоточи погледа си върху това, което се случва в този душевен живот във времето между раждането и смъртта. Точно както духовната наука се основава на факта, че това, което може да се види директно в природата чрез сетивата, това, което може да се заключи чрез ума въз основа на сетивните възприятия, е само външното откровение на духа на природата, така и духовната наука се основава на факта, че дълбините на душевния живот също са скрити от този ежедневен и, в обикновения смисъл, научен душевен живот зад самия него. Духовната наука, както е предвидена тук, се основава на факта, че онези изрази на душевния живот, които са пряко достъпни за човешкото същество, такова каквото е поставено в своето съществуване във физическия свят, не са това, което може да се опише като вечно, а че човек трябва да погледне зад завесата на душевните явления, които се представят директно, за да стигне до истинската природа на човешката душа, точно както човек трябва да погледне зад завесата на природните явления, за да стигне до истинската природа на духа в природата. Следователно, задачата на духовната наука е да намери пътя вътре в душата към източниците на нейната истинска природа. И тук трябва да се каже: В познанието на духовната наука, определен принцип се представя на душата по всеобхватен начин, който важи и във външната естествена наука, но който обикновено не е толкова общоприет за всеобхватния живот на света, към който принадлежи и духовното, по по-общ начин, въпреки че днес е общопризнат във външната естествена наука. Казва се: Силите на природата действат по такъв начин, че никоя сила не изчезва напълно, а силите се трансформират. И трансформацията на природните сили, в която се проявява тяхната сила, е наистина основен принцип на съвременния научен мироглед. Превръщането на работата в топлина, от топлина в работа и т.н. е нещо, за което често се говори. Този принцип на трансформацията на силите е приложим и днес ще видим конкретно приложение на него в духовния живот.
В частност, това, което се проявява в раждането и смъртта на човека, това, което се разкрива като нашия душевен живот в ежедневието, е трансформация на вечните сили в човешката душа, и тъй като вечните сили се трансформират във временните, защото се оформят в това, което ни се представя в обикновеното мислене, чувство

и воля, тези три не могат да представят формата, в която вечното трябва да се появи, когато човешкият душевен живот се разглежда в неговата основна природа. Не чрез прилагане на обикновените сили на душата такива, каквито са, човек стига до вечното в човешката душа, а чрез търсене на път от дейността на душата в обикновения живот към съвсем различна дейност, чрез развиване на спящи сили от обикновените душевни процеси, които не са там в обикновения живот, защото са били трансформирани в тези обикновени сили на душевния живот.
Има два начина за упражняване на душевния ни живот в обикновения ни живот: единият е по-съобразен с начина, по който си представяме и чувстваме, с начина, по който си представяме и чувстваме като човешки същества; другият е по-съобразен с начина, по който желаем като човешки същества. Чувството е, в края на краищата, нещо средно между мисленето и волята. Днес ще се опитаме да видим как, от една страна, може да се развие въображаемата природа на човешкото същество, а от друга - волята, така че чрез това развитие човекът да може да стигне до познание за вечните сили на човешката душа. Единствената фундаментална сила, която за първи път се появява във външната си форма в обикновения душевен живот, е мисленето. Начинът, по който мисленето се разкрива в този обикновен душевен живот, води само до един вид общ преглед на това, което ни се дава чрез сетивата. Духовната наука сега търси - и по този начин действа изцяло в духа на истинския научен мироглед - духовната наука сега търси, точно както естествената наука се опитва да подслушва тайните на природата чрез външни експерименти, да намери пътя към онези сфери, където душевният живот може да разкрие своите тайни чрез интимни душевни експерименти. Обикновеното мислене, както се случва в ежедневието, не е достатъчно за това; но това мислене е способно да се развива, способно е да се засилва - и това вътрешно укрепване на мисленето също е било споменавано тук няколко пъти. Техническият термин се използва, за да опише това, което душата трябва да направи, като „медитация“ и под това се разбират вътрешно предизвиканите, особено силни мисловни процеси, които в обикновения живот не протичат по този търсен начин, а по различен начин. В обикновения живот ние използваме мисленето, за да създаваме образи на нашата сетивна среда и на това, което се случва в човешкия живот, които могат да бъдат възприети отвън, които можем да приемем като въображение. Това е важно за обикновения живот. Сега, като погледнем отблизо вътрешния живот на душата, като си поставим за цел да преследва душевния живот, както естественият учен преследва природата в експеримента, духовната наука открива, че мисленето има съвсем различна страна. Може би мога да направя тази друга страна на човешкия ум по-разбираема, като кажа, чрез сравнение, че когато човек работи с ръцете си, той прави това или онова; резултатът от работата на ръката тогава е там, може да се види външно. Ако човек работи непрекъснато с ръката си, той не само прави това, което е видимо външно, но знаем, че когато работи по този начин, той променя вътрешната сила на

самата ръка; ръката става по-силна и по-сръчна, насочва се в определена посока на дейността си. Нещо се постига от самата ръка. Бих казал, че това върви успоредно на дейността на външно видимото: усъвършенстване на боравенето, в допълнение към резултатите, постигнати от работата! Същото е и с човешкото мислене. Човешкото мислене, докато се развива,поражда мисли за това, което се намира в околната среда или другаде в хода на света. Тези мисли са основното нещо в началото, точно както външните резултати са за ръчния труд; но докато се извършва, той се укрепва вътрешно, е нещо, което претърпява определено развитие в себе си. Разбира се, ние гледаме развитието в ръката; но всъщност не гледаме на интимното вътрешно развитие, което мисленето претърпява в мисленето. Духовният изследовател обаче взема това, което е в основата на това, и го развива систематично чрез вътрешен експеримент върху това какво е вътрешното укрепване на мисленето. По този начин той внася в сферата на мисленето един съвсем различен начин на работа, отколкото обикновено е така. И точно това се случва в медитацията. Определени идеи се въвеждат многократно в мисловната дейност, но това се прави по такъв начин, че целта не е да се получи някакво конкретно съдържание за това или онова. По-скоро целта е да се гарантира, че мисленето, така да се каже, остава в себе си, в дейността по задържане на определени идеи, които произволно се въвеждат в мисленето. Вие виртуално поставяте мисленето си в определено стационарно състояние, оставате в определена мисъл, концентрирате целия си душевен живот върху тази мисъл. При това не е важно да се поставите в душевния живот на някакви идеи, които означават това или онова във външния свят, а е най-добре да използвате идеи, които получавате от съветите на духовната наука, които можете ясно да видите; Защото, ако използваш идеи, които иначе би взел от живота, тогава не можеш да знаеш - понеже си бил свързан с тях - дали към тези идеи са прикрепени остатъци от чувства и всякакви волеви импулси и ти ги изваждаш наяве. Човек, така да се каже, не е в състояние да схване напълно в чистотата на идеите, които поглъща по този начин, така че да знае: нищо не е прикрепено от дълбините на душевния живот, което може да го заблуди.

Важното е разбираемото, фактът, че човек изгражда такива идеи от няколко елемента – най-добрите идеи са тези, които са алегорични и не се отнасят до нищо външно и реално, така че човек може само да упорства в усилието да се придържа към такива идеи. Важното не е, че подобно мислене е вярно в този или онзи смисъл, а че човек намира вътрешния мир, за да държи всички сили на душата заедно за известно време, да ги концентрира върху тази една точка, така че чрез това засилване тази сама сила да се засили неизмеримо и да стане това, което може да бъде. Така че именно вътрешното спокойствие, прилагането на вътрешната сила, откъсването от останалата част от живота е важно в този вътрешен експеримент. Това трябва да се вземе предвид преди всичко: че тази духовна наука, за разлика

от обикновената философия, не се стреми да проумее това или онова чрез мислене. Това е оправдано в обикновената наука, в ежедневието, навсякъде другаде, но не води до проучване на това, което духовната наука иска да проумее. Това мислене, което води до резултати в обикновения смисъл, не се оспорва по никакъв начин от духовната наука – защото тя е базирана на житейската основа – но за своите цели духовната наука зависи от прилагането на мисленето, което иначе се използва за придобиване на знания за света, единствено за развитие на душата, така че тя да се издигне от обичайната си гледна точка към различна гледна точка. Важното е мисленето да не се използва, както обикновено се използва в живота, за да се изследва нещо, а да се използва само за да се образова нещо в човешката душа, като средство за изразяване.

Така че това различно използване на мисленето в човешкия душевен живот е това, което има значение. Това, с което човек е свикнал по отношение на мисленето в обикновената наука, трябва напълно да се пренебрегне. За обикновената наука мисленето служи за предаване на някакъв вид знание. В духовната наука не се разглежда всичко, което мисленето може да прави иначе, а по-скоро това, което мисленето прави със самата човешка душа.

Сега мога само да загатна за принципа на това, което трябва да се случи в човешката душа в резултат на медитацията с цел духовно изследване. Повече подробности можете да намерите в книгите, например в моето писание „Как да познаваме висшите светове“. Защото това, което развивам тук накратко, е само общ план за това, което представлява едно дълго пътуване на душата, което трябва да бъде подкрепено от най-разнообразни вътрешни, интимни процеси и което прави необходимо човешкото същество – за някои това отнема по-малко време, за други повече – да се занимава вътрешно по този начин, да се връща към него отново и отново и по този начин да укрепва вътрешното си мислене.

Но тогава в човешкия душевен живот настъпва моментът, който показва, че мисленето по този начин може да отведе душата, така да се каже, отвъд самата нея, и това е така, защото това, което често и днес се разбира единствено и изключително като оправдан философски мироглед, не може да бъде включено, когато се говори за пътищата на душевния живот, които току-що бяха характеризирани, и че критикува това, което духовната наука иска и е способна да направи от съвсем различна гледна точка от тази, която може да се постигне само чрез извършване на току-що споменатия вътрешен експеримент. Ако човек го направи, тогава той стига – защото духовната наука предполага определени процеси в човешката душа, които наистина водят надолу в дълбините на душевния живот и нагоре към висините – човек стига по определен начин до вътрешно мъчителни преживявания на душевния живот. Тези преживявания, които човек има, са необходимо следствие, те са, така да се каже, и маркери, етапи, че човек е достигнал определена точка по пътя, но те не са това, което наистина има значение.

Важното е, че вътрешно засиленото мислене води отвъд себе си. И точката, която води натам, е била обозначена отдавна с дума, която само онези, които са разбирали напълно, поне са придобили представа за пътищата на човешката душа чрез такива вътрешни духовни опити. Духовната наука, както е разбирана тук, има само една валидност, има само възможността да възникне в рамките на нашата настояща човешка култура. Точно както външната наука е напреднала и сякаш е излязла от сумрака на невежеството, за да достигне обхвата на нашето днешно познание за природата, така и всичко, което човек може да извади от дълбините на душата си, тъй като духовната наука не е била там в миналото. Но през всички времена, дори ако е трябвало да се направи по друг начин, освен в настоящето и бъдещето, хората са търсели пътищата на духовното изследване и са описвали това, което може да се характеризира само по току-що посочения начин, до което човешката душа достига, когато дойде от точката във временния живот на душата към нейните вечни сили. Това е било описано с думите: Човек се приближава до портата на смъртта. И тази дума има определено дълбоко оправдание. Защото вътрешно душевно състояние, вътрешно душевно настроение се случва в определен момент от развитието на душата.

Така, когато е настъпило укрепването на мисленето, както е описано, където, така да се каже, човекът се отдръпва - но вече не чрез своя произвол, чрез абстрактно мислене, а чрез сили, които завладяват душата му, чиято духовна реалност той сега може да почувства и преживее за първи път - чрез които той се отдръпва от целия външен свят и се води към човека, към самия себе си, към това, което той представлява като човек в света, човек се учи чрез това, че мисленето, така да се каже, влага силата си в собственото си същество, като се ободрява отвътре. Човек опознава това мислене като един вид оформящо същество, чрез което човек чувства, във вътрешно чувство на сила, сякаш удвоена, чувствайки нов вътрешен човек в обикновения човек.

Ако трябва да опиша въпроса по-точно, бих казал: човекът е в обикновения си живот; той не само вижда обкръжението си, но и чувства, че физическото му същество се разширява в пространството, ограничено от кожата му. В обикновения живот обаче той усеща това вътрешно същество само много смътно. Той го усеща по-малко скучно, когато това физическо същество е пронизано от болка. Така че това, което човек изпитва скучно като усещане за физическото си същество, той го преживява по нов начин. Той се чувства сякаш е изпълнен и - бих искал да кажа - пронизан от вътрешни, духовно организиращи сили; той усеща втори човек в човека. И това, което сега преживява, може да бъде представено само в пряко съзерцание. Наистина, както човекът, който иска само да спекулира, никога няма да открие, че водата се състои от водород и кислород, ако има вода пред себе си, без да е проведен експериментът, така и човек, без да е проведен този вътрешен, интимен, душевен експеримент, не може да има пред себе си, така да се каже,

редом с това, което той като човешко същество вече е чувствал и преживявал в себе си преди, и което сега, чрез засиленото мислене, като ново, второ човешко същество, изпълващо първото, стои емоционално пред него.
Но преживявайки това второ „аз“ в себе си, човек го преживява като свързано с това, което в човека вече не е градивна, а напротив, разрушителна сила. Човек осъзнава – и това е знание, което може да се придобие само чрез описаното преживяване – че докато човек живее тук, във физическото тяло, между раждането и смъртта, в него живеят сили, които непрекъснато поглъщат тялото му и които в крайна сметка всъщност представляват това, което води това тяло към смърт. И човек се научава да разпознава, че този втори човек, когото сега е открил, в когото мисленето, което е било засилено в себе си, е кристализирало, че този човек е най-висшето развитие на това, което се разкрива в човека като дейност, като ефект на силите, които водят до физическа смърт. Ние имаме силите на живота в нас – сега забелязваме това – които винаги водят до нашия растеж, нашето възстановяване във връзка с това, което консумираме в живота; но откакто сме влезли във физическия свят, ние винаги сме имали и силите на разрушението в нас, които поглъщат тялото. И човек се научава да осъзнава, че ако не може да използва тялото, ако не беше това в нас, което използва тялото, изобщо не бихме могли да стигнем до мислене в смисъла, в който го имаме като човешки същества; човек се научава да осъзнава, че в известен смисъл най-висшият разцвет на силите на смъртта се случва пред погледа на душата ни, в това, че виждаме мисленето, което по този начин вътрешно се организира духовно в своята сила, като втори човек в човека.
Това е мъчителното преживяване; научаваме се да осъзнаваме, че трябва да притежаваме не само градивни, но и разрушителни сили в себе си и че именно най-благородните от тези разрушителни сили са свързани с нашето мислене. Това, че сме способни не само да развиваме сили на живота, но и да го подкопаваме, е свързано с много неща; но фактът, че можем да мислим, се очертава като най-висшия разцвет. Така намираме за оправдано древното мистериозно учение, че човешкото същество трябва да влезе през портата на смъртта, ако иска да стигне до душевните източници на съществуване. Трябва да видим какво създава смъртта в нас, за да изследваме действителната природа на мисленето в нас. И когато доведем мисленето до най-високия му връх, то сякаш надхвърля собствената си същност и ни се показва като това, което е в нас като второ човешко същество, но което представлява най-висшия разцвет на разрушителните сили.
И сега - казах: Човек се учи да разпознава това, което намира там, само като го гледа духовно. Човек се учи също от него да разпознава, че това, което се утвърждава чрез кондензираното - нещата винаги се разбират духовно - мислейки като второ човешко същество в човека, че това всъщност не е свързано с това, което е в нас чрез нашето раждане, което е в нас чрез силите на наследството, а че се

доближава до това физическо тяло от духовния свят. От начина, по който се отнася към физическото тяло, от начина, по който го обхваща, когато го гледате, знаете, че физическото тяло не произвежда тези сили от себе си и можете да проследите тези сили в духовния свят и сега опознавате в пряко духовно виждане духовния факт, че човешкото същество произлиза от духовен свят, в който е било неговото същество преди раждането или - да кажем - зачеването, и че, съединено с това, което силите на наследството могат да дадат на човешкото същество, духовното същество се обединява. Бих искал да кажа: точно както мъжкото и женското се обединяват, така и трето се обединява с това, което идва от духовния свят и което, като се включва в тялото, се трансформира по такъв начин, че го обзема и го организира изцяло. И като се напряга по такъв начин, че поглъща това тяло, световното мислене се появява в трансформацията на духовното, както се случва между раждането и смъртта. Външното познание, което идва от физическия свят, ни оставя относително безразлични по отношение на най-съкровеното усещане на душевния ни живот; духовното познание, което по този начин ни довежда до източниците на душевния живот, не може да отсъства без вътрешна трагедия, обземаща душата. Човек наистина влиза в контакт с това, което е било живо в духовното, но което е трябвало да се превърне в сила на смъртта, като човешкото същество оживява за физическото. Човек се научава да разпознава, че това, което постепенно се развива във физическия човек от детството до зрялостта, е трансформацията на силите и че тези сили трябва да останат скрити от обикновения поглед именно защото са се трансформирали от духовното в това, което можем да наречем физическо мислене. Но ние виждаме това, което живее и диша в човека, да излиза от вътрешността на физическото тяло, да излиза от духовната си основа и там да умира, след като е било духовно живо, за да може човекът да стане физически жив и да се развива. Духовният живот, който съставлява човека преди раждането, е бил трансформиран в нещо физически смъртоносно, за да може физическото да съществува в живо развитие между раждането и смъртта.

Казах, скъпа публика, че това, което днес все още често се нарича единственият легитимен философски мироглед, не може да се справи с това и е разбираемо, че трябва да се обърне срещу тази духовна наука, защото този обикновен философски мироглед няма орган, който да се занимава с тези интимни душевни процеси, които трябва да се осъществяват с вярна преданост, ако човек наистина иска да постигне познание за душата.

Видяхме, че мисленето трябва да се развива по такъв начин, че да напредва до определена точка и след това да надхвърля себе си, оформяйки се. Този път на душата всъщност има много малко общо с това, което често се нарича мистика в обикновения живот, но обикновеният философски мироглед разпознава само това, което се нарича мистика. Тази мистика всъщност има нещо съвсем повърхностно подобно на истинските пътища в духовния свят. А именно, обикновеният мистик -

този, който има предчувствието, че мисленето трябва да се използва по различен начин, отколкото в обикновения живот - иска да потисне това мислене, да потисне мисленето в един неопределен вътрешен, емоционален живот, така че то да се замъгли, така че нещо тъмно и мъгливо да царува в душата. Напротив, истинският духовен път не се стреми да угаси това мислене, а се стреми да го засили в себе си, стреми се да го доведе до най-висшата му енергия. Следователно, това, което одухотворява душата, не е тъпото, мъгливо, мистично настроение, което се страхува от мисленето, защото вярва, че то не може да се появи в нея в истинската му форма, а мисленето се търси именно [в истинския духовен път]. Върховната яснота се разпространява все повече и повече, докато пътят на душата се следва до точката, в която мисленето, така да се каже, надхвърля самото себе си. Така, следвайки този път на душата, човек стига до разпознаването на това, което се е съединило с нашия физически организъм от духовния свят чрез раждането или, да кажем, зачеването; човек се научава, така да се каже, да погледне назад към по-ранния духовен опит на душата, която е слязла във физическия живот. Но той е точно свързан с този опит, опитът на смъртта. Човек се научава да разбира, че ако може да гледа само по този начин на духовния живот, той се научава да разбира смъртта, но не повече от смъртта; човек се научава да разпознава, че е било пожелано, така да се каже, от духовното, едно духовно същество да се въплъти физически, че силите, които преди са били в духовния свят, са физически погълнати, че това същество е водено до смърт, че именно в процеса на деградация се крие целта на развитието.
Но ние вече не учим. Бихме се научили да разбираме смъртта, но все още не бихме могли да схванем вечните сили на човешката душа. Те могат да бъдат схванати само ако проведем вътрешния, интимен душевен експеримент в друга посока, в посока на чувството и волята. Точно както резултатите от мисленето не са в рамките на ежедневното мислене, така и не всичко, което може да се постигне чрез ежедневното волене, чрез което човек извършва действията си, е в рамките на ежедневното волене, чрез което човек извършва действията си, ако сега човек също така укрепи тази воля вътрешно по такъв начин, че да насочи вниманието си към това, което всъщност се случва в тази воля, към това, към което тя обикновено не е насочена. Ние искаме, ние извършваме действията си в обикновения живот. Именно защото сме погълнати от действията, ние не виждаме какво се развива много мистериозно във волята, както тя се развива от детството ни нататък, докато ние искаме. Можем да кажем: ние преживяваме волята, но в обикновения живот не я гледаме; не насочваме вниманието си към нея. Да, човек първо трябва да се тренира, човек трябва отново да направи вътрешния душевен експеримент, за да развие способността да фокусира вниманието си толкова интензивно върху волята, че да може да разпознае какво се крие вътре. Това се постига по-специално чрез създаване на моменти в живота, в които човек фокусира вниманието си върху това във волята, към което то обикновено не е насочено. Да кажем: Вие анализирате

ежедневието си, пожелали сте това или онова; сега поглеждате назад към начина, по който сте се държали. Визуализирате се; мислите отвътре, гледате се, визуализирате как е възникнало намерението да направите това или онова и по този начин гледате себе си във вашата воля.
Дори такова вътрешно експериментиране не може да проработи, ако се прави просто няколко пъти. Разбира се, зависи от нагласата на индивида – но трябва да се прави отново и отново и това трябва да се подчертава многократно. Може да се каже отново: Не зависи от това да се отделя много време за това; не е важна продължителността на времето, а интензивността, която човек развива, истински прецизното, внимателно преследване на тези волеви процеси. Тук е особено важно да се опитаме да изпитаме собствената си воля, като живеем интимно с нея, например, като се запитаме в духа си: Ако планираш това или онова, как цялото същество, което е в теб, би се съгласило с това. Когато изпитваш намерения вътрешно, когато си вътрешно свързан с това, към което човек може да се стреми, когато го преживяваш вътрешно, тогава се запознаваш все повече с волята и тогава правиш откритие, което отново е шокиращо. Защото сега откриваме вътрешно човешко същество, но такова с напълно различна природа от описаната по-рано. Да, човешката природа е много разнообразна! Като разглеждаме волята, ние откриваме в човека, който желае, сякаш постоянно скрит вътрешен наблюдател. В обикновения живот нямаме представа за това. Ние имаме нашето самосъзнание! То се разпростира върху нашите наблюдения в живота; но като наблюдаваме волята си, както е описано, ние откриваме вътрешен наблюдател, нещо, което гледа духовно също толкова на вътрешните механизми на нашата воля, колкото и на процесите в нашата среда. Откриваме ново съзнание. И точно както първото преживяване е мъчително, защото ни довежда, така да се каже, до прага на смъртта, това второ преживяване е мъчително, защото не може да бъде преживяно в дълбочина по никакъв друг начин, освен като се научим да разпознаваме природата на страданието в света. Човек се учи да разпознава на какво всъщност се основава страданието; човек се учи да го разпознава, като наистина се учи да обръща внимание на този наблюдател в себе си. Защото този наблюдател има особеността, че винаги ни гледа. Той е друг човек в нас, той гледа от своето съзнание към развитието на нашата воля. Говоря за реалност, за нещо, което наистина е в човека и което става все по-силно и по-силно, както човек желае през живота си. Така се научавате да разпознавате нещо, което е зад волята на човека, научавате се да разпознавате това като пълна реалност, но по такъв начин, че то всъщност има също толкова малко общо с човека, който живее във физическото между раждането и смъртта, колкото другият има много общо с това, което сте познали като краен резултат от мисленето. Тъй като този наблюдател, който винаги ни гледа отзад, така да се каже, съдържа тези дегенеративни сили и по този начин е замесен във всяка дейност на нашето физическо същество, той никога не е в позиция наистина да се

намеси в това, което се случва в нас. Той има най-силното желание да бъде като другия човек,да се нахвърли в човека като другия човек; но той не може да се намеси в нашата организация от своето съзнание. Той иска тази организация, но не може да намери точка на атака в тялото ни.
И така наистина опознавате тези двама души в себе си като реалности, тези двама души, които са толкова реални, колкото е възможно да бъдат физическите субстанции. Опознавате ги като противоположни полюси, но опознавате втория човек по такъв начин, че знаете: той е на път да се превърне в личност, оформена като вас. В това тяло той не може да го направи. Ако искате добро, той опознава вътрешната доброта на вашата воля и се обогатява, като гледа тази вътрешна доброта. Ако желаете зло, той се научава да го свързва със своето същество и се научава да разпознава как то може да бъде преодоляно; но не може да се намеси в настоящата ви организация. - Човек се научава в този втори човек, който е просто съзнание, да разпознава това, което започва да живее в нас като семе [както семе пониква от растящото растение].
Човек се учи да разпознава какво преминава през портата на смъртта, какво влиза в духовния свят, когато физическото тяло се разложи. Но точно както човек има този втори вътрешен човек пред въображението си, той се научава да разпознава: Когато вторият завладява първия, когато вторият - който е възпрепятстван от тялото да бъде повече в нас от просто съзнателен човек - когато това вече не е възпрепятствано от присъствието на тялото, той завладява това, което е организацията на разграждащите сили, свързва и формира семето, което напредва в духовния свят. Ние опознаваме какво преминава в смъртта. Ако погледнем начина, по който нашият физически живот се появява от духовния свят, така да се каже, като непосредствен разцвет на нашия преждевременен духовен живот, и как мислите и духовните сили са били трансформирани в това, което поглъща тялото, за да погълне тялото, за да произведе физически преживявания, тогава чрез втория път човек вижда това, което отново се подготвя да премине през портата на смъртта, за да се съедини след това с това, което е било там преди раждането. Това са интимни вътрешни процеси, но те водят със същата сигурност към истинско разбиране на вечните сили на човешката душа, както външните научни експерименти водят до разкриване на тайните на природата. И по същество цялото интелектуално отношение е същото като това, на което се основава наблюдението на природата.
Как наблюдаваме растението? Наблюдаваме го, като го проследяваме от семето нагоре през корените, листата и цветовете, докато семето се развие отново, и в това виждаме повторението на старото и началната точка на новото растение. По този начин ние следваме духовно в човешкото същество това, което влиза чрез раждането от духовния свят, следваме това, което се развива като духовно семе, свързваме края с началото, както правим с растението. Точно както свързваме

плода, цвета и семето на растението с това, от което растението пониква, и по този начин виждаме по-ранното с по-късното, така и духовният изследовател вижда, развивайки споменатите като интимни процеси в себе си; той вижда как човешкият живот е свързан с човешкия живот. В повтарящи се земни животи човешкият живот се развива. Пълният човешки живот се представя на духовния изследовател като живот между раждане и смърт, като живот между смърт и ново раждане, като повторно влизане в земния живот и т.н.

И доктрината за повтарящите се животи на земята, която се яви толкова величествено на хората в значителна епоха на духовния живот у Лесинг, е време тя да получи научна основа днес, в това, че човекът променя вътрешното си същество, както променя природата, за да подслушва нейните тайни чрез експерименти. Но по този начин човек се запознава с вечното във временното и по този начин се свързва с духовните процеси, точно както се свързва с природните процеси около него чрез науката. Изучавайки физическата страна на човека, ние откриваме сливането на това, което откриваме в нашите изследвания на минерали, растения и животни, в нашето съзерцание на природата; намираме го концентрирано в човека. Човекът е вграден в лоното на природата, но е вграден и в духовния живот на космоса чрез силите, които открива в себе си по пътищата на душата. И щом духовните очи и уши се отворят, човекът гледа в духовния свят.

Разбира се, трябва да се подчертае, че почивката в духовния свят е от съвсем различно естество от почивката във физическия свят. Когато се изправим пред физическия свят: неговата светлина свети в нас, неговите звуци също, ефектите на топлината се случват в нас, ефектите на външния свят продължават в тялото. Това, което природата ни прави, ние го преживяваме чрез факта, че сме духовно същество, обгърнато в тялото. Тъй като сме в духовния свят, е необходимо да не се предаваме просто пасивно, но пребиваването в духовния свят изисква постоянна дейност. Видяхме, че човек намира този духовен свят, като развива укрепване на мисленето и повишено внимание към волята. Тези дейности, които започваме в рамките на обикновения живот на душата, ни водят към вечните сили на живота на душата. Но щом си вътре, трябва да си ефективен, трябва да си активен. В противен случай, ако не сме способни активно да преживяваме битието, като се чувстваме в нашата вечност, то ще изчезне от нас, дори ако вече сме го хванали, толкова лесно, колкото ни се изплъзва сън. Защото този живот в сънищата по същество не се различава от живота в сърцевината на съществото, който преминава през раждане и смърт, когато тази сърцевина на съществото се оттегля от физическото тяло; но този живот в сънищата е деликатна тъкан, която извиква образи. Душата не е достатъчно силна вътрешно, за да прозре напълно това, което преживява в сънищата. Сега, както душата е свързана с духовното по подобен начин, както тялото с физическия свят, така и щом вътрешните, свързани с душата органи са развити изобщо, те могат да бъдат развити в духовна наука, която представя света

като духовен организъм, точно както физическата наука представя физическия организъм. В тази връзка може да се направи препратка към моята „Окултна наука“ или моята „Теософия“. Или ако желаете по-кратка книжка, бих ви насочил към много похвалното писание на Лудвиг Дайхард: „Кой е Мефистофел?“, където ще намерите кратък откъс от това какво е духовната наука.
Опитах се да покажа как човек може да стигне до вечните сили на човешката душа. От това може да се види, че духовната наука, както е разбирана тук, не влиза в никакво противоречие с естествената наука, защото не твърди, че това, което се развива в човешката душа в ежедневието или в научните наблюдения, има вечно значение. Човек трябва да излезе отвъд този обикновен живот на душата, ако иска да намери силите, които водят отвъд смъртта и раждането като нещо вечно.
Разбира се, човек не развива вечните сили, а само познанието за тях. Това, което съзерцава това знание, е винаги в човешката природа. Точно както човекът създава природата в науката, той създава вечните сили в духовната наука. Той само насочва погледа на душата към това, което винаги е в човешката природа. В този смисъл духовното изследване говори от същата позиция като науката.
Вижда се обаче, че тази духовна наука е подходяща да внесе в живота ни чрез своите резултати нещо, което е от огромно значение за живота. Когато човек знае за своите вечни сили, той знае, че е в хармония с духовното, което прониква и тече през света; той знае, че е, така да се каже, в покой в това, което тече през света като духовно. Духовното се търси в директния опит, защото пътят към това духовно се крие в собствения душевен живот. Следователно, духовната наука не говори за духовния свят абстрактно, както прави абстрактната философия, а говори конкретно, описвайки духовния свят така, както външната наука описва физическия свят. Тя се доближава до загадките на този свят. И както естествената наука не говори общо за природата, а по-скоро изследва отделни природни обекти, отделни растения, животни и минерали, така и духовната наука се стреми да проникне зад загадките на човешкия живот в най-широк смисъл.
Днес една от многото загадки ни изправя пред нас в непосредственото ни настояще. И тъй като ни изправя пред нея, ще бъде обсъдена в края на тази лекция. Говоря за тази мистерия със знанието, че разбира се, може да има мнозина сред уважаемите слушатели, които, ако се задълбочат в такива подробности, могат да намерят въпроса, който като цяло може да се стори доста фантастичен, за връх на фантазията; но духовният изследовател не може да бъде обезкуражен от подобни неща. Точно както човечеството, дори великите умове, е смятало за връх на фантазията, когато светът е възникнал, че Земята се върти около Слънцето; и както хората, които са го смятали за дива фантазия, са свикнали да го приемат сериозно, така е и с цялата истина. Днес все още трябва да се смята за фантастично, че нещо подобно на случилото се с физическата вселена сега се случва и с духовния космос на човека. Начело на по-новите светогледи, задачата на тези, които трябваше да

дадат новия импулс, беше да посочат например: Казано е, че там горе небесният свод ограничава външното пространство; но там горе няма нищо. Вие самите правите това. Това е ограничението на нашето виждане. Отвъд несъществуващата граница, пространството продължава, изпълнено догоре. Точно както пространственият небосвод е бил пометен в миналото, така и времевият небосвод е пометен от духовната наука, която показва, че само човешкото обусловяване на възприятието води до този времеви небосвод. Там няма абсолютно нищо. Духовният небосвод се простира във времевата безкрайност. Човекът напредва през повтарящи се животи на земята. Човек трябва да погледне пътя, който истината изминава през развитието на човечеството, ако иска да намери силата да защити това, което противоречи на обичайното мислене. Но всеки, който е запознат с хода на съвременното научно развитие, ще може да намери такава сила и ще се убеди, че, разбира се, хората ще говорят за глупост, блян, дива фантазия, когато се правят подобни твърдения, както е и днес. Но научните открития също са имали тази съдба и духовните научни открития също ще имат тази съдба. Те също ще станат нещо естествено. Точно както днес се говори за много светове, така и за повтарящите се животи на човека ще се говори като за истина, основана на духовно наблюдение, която може да бъде постигната по описания начин.
Фактът, който особено ни трогва днес и който бих искал да разгледам, е, че толкова много смъртни случаи по необичаен начин ни сполетяват в непосредственото настояще. Говорим за естествена смърт, която човек претърпява. Говорим за смърт, причинена от вътрешни заболявания. Но днес разглеждаме смъртта, която е насилствено нанесена на човек отвън, да речем, от куршум или нещо подобно, в разцвета на живота. И не бих искал да се поколебая да споделя това, което духовната наука може да изследва относно особеностите именно на такива смърти, които толкова яростно ни изправят пред настоящето по хиляди начини, какво има да каже духовната наука за тези смърти, преживявани на бойното поле. Виждаме как вторият от двата описани типа човешки същества, съзнателният човек, не е предизвикан от вътрешната човешка организация, как физическият организъм е насилствено отнет от духовния човек, как се свързва с това, което живее в човека като сили на смъртта. В тази смърт волевият зародиш завладява мислещия човешки организъм, този духовен организъм, който се оказва вторият човек. Точно както чрез силен удар отвън физическият организъм е отнет от душевно-духовния, така и семето на волята и разлагащата се част от тялото на мислещия, тялото на мисълта в човека, биха могли да продължат да работят рамо до рамо дълго време. Те са били насилствено събрани заедно. Семето на волята завладява мислещия преждевременно и го води през портата на смъртта.
Това, което би могло да разкрие дълго развитие на неговите сили на земята, е прекъснато. Откъде идва това? Може да се посочи, че се извършва трансформация на силите. Това, което човешкото същество би могло да притежава дълго време,

трябва да е било трансформирано. Точно както натискът, който упражнявам, когато докосвам нещо с пръст, се трансформира в топлина, така и сила, която привидно изчезва, се трансформира в друга. И тук трябва да погледне духовният изследовател: Къде в света е това, което е предадено на света по този начин, неизразходвано за отделния човек? Къде е това налично в света? Духовният изследовател се вглежда в процесите на света, когато е обучил душата си по обяснения начин и търси това, в което това, което е предадено на света по този начин, би могло да се трансформира и е взето от отделния човек – изразът не е замислен лошо. И сега духовният изследовател открива – това е толкова сигурен резултат от духовното изследване, колкото се представя в естествената наука, че разкритото изобщо не може да се очаква, но то се оказва сигурно, когато се представи на окото, също и тук с духовно наблюдение, проведено по подходящ начин – духовният изследовател открива, че сили навлизат в света в рамките на развитието на човечеството, сили, които извират от човешката душа, така че човек знае: те не са били придобити от човешкото същество.
Ние образоваме хората, ние проектираме образованието си по такъв начин, че това, което е в душата, се оформя от усилията, вложени в способности; но все пак откриваме други сили в човешката природа, които се появяват по такъв начин, че не можем да им добавим в описания смисъл. Това са силите, които наричаме гениални сили на човешката природа, чрез които се постигат големи постижения в областта на изкуството, науката и т.н. Но не само великите постижения се дължат на тези гениални сили; дори най-простият човек се нуждае от изобретателен талант. Гениалните сили варират само по степен при най-простия човек, който всеки притежава, може би в по-малка степен, изобретателната сила, която извира сякаш по магия от дълбините на душата, която, както се казва, е вдъхновена в човека от божествената благодат и извира от него, която не може да бъде извадена по програмен начин чрез образование на самоочевидни сили. Но в хода на човешката история, докато тя се развива по такъв начин, че всички човешки души са съдържащи се в нея, някои и други от тези сили се появяват. Силите на гения се появяват - може да се каже - появяват се като пратеници от духовния свят в човешката душа, като нещо, което не изглежда да е пряко свързано с нормалната човешка природа, а по-скоро като нещо, което е добавено. Духовният изследовател обяснява - като прави много, много отклонения, както трябва да се прави и в научен експеримент - как това, което се появява, е трансформираната форма на това, което възниква от съединението на силите-семена на волята с дегенеративните сили в по-ранен период от нормалния. Защото, когато физическото тяло е насилствено отнето от душата, както сега преживяваме хиляди пъти, това, което остава неосъществено, се предава на по-късните поколения, то се появява отново в човешките сили на гения. Разкрива се мистериозна връзка в хода на човешкото развитие, която разтърсва човешката душа.

И както природата се разкрива чудесно, може да се каже, и непознатото излиза на повърхността на явленията по начин, който преди е бил невъобразим, така и връзките в целия живот на човек се появяват чрез духовното изследване. Постепенно връзката на живота се разкрива. Ако човек държи духовния си поглед насочен към вечните сили на човешката душа и техните форми на трансформация в живота, може да се каже: Не обикновеният душевен живот, който се изчерпва между раждането и смъртта и не може да премине през портата на смъртта, а висше съзнание, което е наблюдател в нас, което може да бъде изследвано само от други сили, преминава през портата на смъртта; именно съзнанието, не неопределен душевен живот, а именно съзнанието преминава през портата на смъртта и влизайки в духовния свят, ние влизаме със съзнанието си - човекът. Точно както напредваме във физическия си живот от несъвършена физическа форма към все по-съвършена и след това обратно към нейното влошаване, така и в духовния свят започваме от съзнание между смъртта и ново раждане, което включва силите, чрез които то от своя страна е способно да се спусне отново и да живее в нов земен живот. Така че не чрез обикновените сили на душевния живот, а чрез, така да се каже, ясновидски сили, чрез силите на духовните очи и духовни уши, човек достига до вечните сили на човешката душа.
Но всеки, който се задълбочи в същността на духовната наука, ще види, че това, което обикновено се нарича ясновидство и с което човек може да е толкова доволен, с право се гледа с безпокойство от обикновената наука. Тези, които не искат да се задълбочат в истински духовно-научни методи, естествено ще могат лесно да кажат: Е, човек не е доволен от това, което обикновената наука може да изследва, а трябва да се придобият специални способности. В края на краищата човек вижда такива в ненормални човешки души; и защо това, което се придобива по изкуствен начин, трябва да е нещо по-висше от това, което човек вижда в ненормални човешки души! Тези, които се задълбочат, ще открият, че духовната наука, особено по отношение на това, което често се нарича ясновидство, всъщност е напълно в съответствие и в пълно съгласие с естествените науки; Защото това, което естественото изследване може само да предположи, е точно това, което показва истинското наблюдение, което се постига по описания начин, а именно, че това, което се нарича халюцинации и т.н., това, което често се нарича ясновидство, че това е тъмната сянка на истинското ясновидство и че по начина, по който протича такъв болезнен душевен живот, човек не стига до вечни човешки сили, не до свръхсетивни, а до подсетивни сили, до това, което е карикатура на ясновидството. Това, което често се описва като видение, при което човек халюцинира сънливо или си представя илюзии, не показва вечните сили на човешката душа, а сили, които са много по-временни от това, което обикновеното мислене и воля пораждат.

Това обикновено мислене ни доминира, живее в нас конструктивно, разрушително; но това, което живее в халюцинации, в това, което се нарича ясновидство в тривиалния смисъл, е подсетивно; то притиска човешкото същество по-дълбоко във физическото. Докато истинското ясновидство се издига до свръхсетивното виждане, халюцинаторното ясновидство се притиска по-дълбоко в телесността и показва това, което е много по-временна от обикновеното временно, това, което е много по-мимолетно от това, което може да се придобие чрез обикновеното мислене. След като се осъзнае, че особено по отношение на патологичните душевни явления духовната наука не е насочена срещу научното отношение, а дори го потвърждава, дори го отвежда надолу в по-дълбока област, в това, което обикновено се нарича ясновидство, за да покаже, че истинското ясновидство се постига чрез сили, придобити по описания начин, тогава човек няма да свързва духовната наука с никакво старо суеверие, а ще я разглежда като нещо, което не само представлява обикновено здраве, но и по-висша форма на здраве - а именно, съжителство с духовните сили.

Човечеството обаче първо ще трябва да се откъсне от обичайните си модели на мислене, за да се запознае с вътрешния смисъл на пътя към духовните светове. И голяма част от недоразуменията произтичат единствено от факта, че патологичните отклонения в душевния живот се наричат просто ясновидство и хората нямат представа как тези патологични отклонения в душевния живот, както и мистицизмът, разкриват духовните изследвания като истинския път към духовния свят, като по този начин демонстрират, че има вечно ядро на човешкото същество, което принадлежи на духовния свят, точно както физическото тяло принадлежи на физическия свят.

Това, което великите умове интуитивно са замислили, е истина: самият човек е този, който от епоха в епоха пренася това, което живее в една епоха, докато душата преминава от раждане в раждане. Така в днешната медитация се опитах да покажа от определена гледна точка възможността човек да се свърже – да се свърже по научно точен начин – с вечните сили на душата си. Бих искал да ви помоля да ми позволите да завърша, като не свързвам това, което се опитах да ви представя, по рационален начин, а заради това, което се случва в света днес, което се развива от безбройните кръвни жертвоприношения, което от своя страна се разпространява като блажена атмосфера в надежди за бъдещето, защото е толкова близо до душата ни – позволете ми, така да се каже, да изградя заключението с логика на чувството. Вчера се опитах да обясня как във великия идеалистичен период на германския народ, когато сцената на мисълта е била взета от най-дълбоките основи на човешката природа, как в този период най-великите личности на германците, които са се появили не само чрез развиване на своята индивидуалност, но и чрез създаване от националната субстанция, са показали пътя на народа към духовните светове. Посочих, че не става въпрос за догматично приемане на резултатите, до

които са стигнали тези идеалистични мислители и поети, а за разглеждане на това как те са се стремили да извадят наяве силите, които се крият в народа. Тогава пътят, който успяхме да характеризираме вчера, който ни се представи като пътят, който самият германски народ е поел към царството на идеите, ни се явява като вътрешен духовен път, по който народът се опитва да излезе от това, което може да се преживее в ежедневието, за да се издигне над себе си до сили, които са свързани с вечното! Медитацията е това, което духовната наука нарича този интимен вътрешен път на душата, който се преминава по два начина чрез концентриране върху вътрешното същество. Не даваме ли почти погрешно тълкуване на Фихте, ако се съсредоточим върху развитието на волята, както говорихме за нея днес? И ако прочетете късните лекции на Фихте, които той е изнесъл преди смъртта си, ще откриете, че той наистина говори за такова висше съзнание, за висш смисъл, който се отваря, за съзнание, което съпътства обикновените хора. Там имаме едната страна на медитацията. Имаме другата страна на медитацията, например, при Хегел. Имаме усилието да схванем света в мисленето. Хегел е положил усилието да доведе мисленето дотам, че то, преодолявайки себе си, да покаже на човека разрушаващите сили. Следователно, при Хегел външният живот също се появява в хода на мисловния образ към мисловния образ, организирайки се. Така че действителните вечни сили на човешката природа не се появяват в рамките на тези немски философи; но ние виждаме пътя към тях. Така виждаме как немският народ медитира в този период, през осемнадесети, през деветнадесети век. Немският народ медитира пред форума на световната история, така че той стои пред нас.

И може би мога да призная, че човек може да има истинска, истинска надежда за бъдещето на духовната наука в човешкото развитие, когато погледне връзката между това, което тази духовна наука иска да бъде, и най-доброто, което е постигнато в рамките на немския идеализъм, където цялата нация е преминала през своята медитация и е тръгнала по пътя, който би трябвало да води към вечното. Погледната в тази светлина, духовната наука може да изглежда като зародиш, но зародиш, произлизащ от самия народен дух, който лежи на сцената на мисълта в немския идеализъм. И поради тази вътрешна необходимост – че в немския народ е положен зародиш чрез неговата световноисторическа медитация, зародиш, който трябва да се развие – човек може да придобие твърдата вяра, твърдата увереност във вътрешната сила на растежа на този немски народ. И човек може да стои в този народ, особено във време, когато е толкова обграден от врагове, с тази вяра, която му казва: Това, което е покълнало по този начин, ще даде плод в най-далечни времена – невъзпрепятствано от всички враждебни предразсъдъци и всички враждебни сили, които се надигат срещу такова национално развитие.

И такава непоклатима вяра в триумфа на германския национален дух произтича и от духовната сфера. Именно истинското самосъзнание за природата на германския

народ във връзка с духовното развитие на човечеството дава тази увереност, тази непоклатима увереност, с която германецът може да стои, както и неговите врагове около него се издигат и как те също клеветят неговата природа - която той така разбира, както беше описано вчера - и как те също искат да преследват тази природа, да я клеймят като еретична, да я доказват по всякакъв начин с резултатите от своята омраза. Той не е длъжен да връща това, той може да стои по различен начин и да гледа по различен начин на това, което ще стане с великите исторически събития на настоящето, когато трябва да прави такива големи жертви. Когато германецът погледне назад към времето, когато цялата германска нация е медитирала по този начин, когато тя почти е изчезнала под чуждо управление като външна проява на Райха, когато погледне живия духовен път в своята нация, тогава той може, съвсем за разлика от злоупотребяващите, софистични методи на своите противници, да посочи едното нещо, което произтича от подобно съзерцание: всичко, което се казва и прави срещу германската природа, се изтъква или говори, германецът, гледайки връзката на своята природа с духовния свят, може да каже: Ако човек се опита - в духовен смисъл, но в оправдан смисъл - да отвори книгата на съдбата на световната история, ако се опита да изследва в ума си онези страници, които следват тази, която е в момента, тогава германецът може да отправи към всички свои противници, към всички свои врагове една-единствена дума, дума, която го вдъхновява, за разлика от тяхната толкова често изразявана омраза, думата, която отваря главата, която говори на германската душа от знание, главата, в която германецът вярва и в чието плодотворно съдържание е твърдо убеден, и която се нарича: Германското бъдеще.

5. Начини за познаване на вечните сили на човешката душа

Уважаеми участници!

Това, което имам да ви кажа днес за пътищата към познанието на вечните сили на човешката душа, в никакъв случай няма да е подходящо, за да предизвика незабавно убеждение в нашето време. Дори онези, които говорят от гледна точка на духовната наука, както тук се има предвид духовната наука, не се поддават на подобна илюзия. Може да става въпрос само за съобщения, направени с цел стимулиране, съобщения за изследователски метод, който вярва, че може да каже нещо със същата сигурност и същата увереност за душевния живот, неговия смисъл и значение във вселената, както по-новата естествена наука изразява нещо за връзките на силите на природата, смисъла на това или онова природно събитие в цялостния световен контекст. Именно защото духовната наука, както се има предвид тук, е, така да се каже, продължение на постиженията на природата, на начина на мислене, може да се каже и на духа на изследването, за духовния живот, който е интегриран в човешкото развитие чрез научния мироглед през последните три до четири века. Но тъй като тази духовна наука търси своето поле в духовните светове, е необходимо нейните научни и изследователски методи да са съвсем различни от изследователските методи и изследователския подход от естественонаучна гледна точка. Именно за да може духовната наука да бъде, така да се каже, сестра на естествената наука, тя трябва, тъй като нейната област е толкова различна, да поеме по други пътища и други методи. И така, методите и пътищата, които трябва да ви опиша, отначало ще се различават напълно от онези пътища и методи, които се стремят да подслушват тайните на природата чрез външна манипулация и действие. Но отношението е същото.

Духовната наука също се стреми, така да се каже, да подслушва тайните на духовния свят чрез духовно експериментиране. В духовната наука човек не се занимава с пътищата към познанието на духовните тайни, нито с някакви експерименти, които могат да бъдат наблюдавани външно със сетивата и чиито фактически последователности могат да бъдат комбинирани чрез силите на външния ум. Когато се говори от гледна точка на духовната наука за „Пътищата към познанието на вечните сили на човешката душа“, човек се занимава с най-съкровените процеси на душата. Ако ги наречем експерименти, те са много съкровени, вътрешни душевни експерименти, експерименти, които не могат да бъдат наблюдавани външно.

Целта, към която тези вътрешни душевни експерименти трябва да водят, е вътрешно познание за онази същностна сърцевина на човешкото същество, която не е достъпна нито за външните сетива, нито за ума, необходим за обикновения живот и обикновената наука. По-скоро до нея може да се достигне само чрез сили, които

първо се активират в душата. Следователно, бих казал, че от самото начало пътят на духовната наука е различен в известно отношение от пътищата на всички други науки и от пътищата на мисълта и действието в обикновения живот.
В обикновения живот и в обикновената наука ние също се опитваме да получим прозрения за нещата от света и техните процеси. И когато сме получили прозрения, чрез които вярваме, че можем да прозрем закономерната връзка на отделните факти, да прозрем отделните неща, тогава сме завършили усилията си в обикновената наука, а също и в естествения живот.
Сега може да се каже за духовната наука: това, което е краят, заключението по отношение на изследването и мисленето за обикновената наука и за обикновения живот, е само началото. Всички онези дейности, които ни водят до желаната цел в обикновената наука, са там само за да подготвят душата за това, което след това ще пробуди силите в тази душа, чрез които може да се постигне прозрение за духовните светове.
И така, това, което духовният изследовател има да каже, е в много отношения много, много по-различно от конвенционалното мислене и концептуални навици на настоящето, отколкото това, което се е казвало за структурата на Вселената, за движението на Земята, Слънцето и т.н., е било много по-различно от това, което се е мислило за тези неща непосредствено преди това.
Следователно не е изненадващо, че това, което духовният изследовател има да каже, не се приема толкова лесно в наши дни. Достатъчно е само да си спомним колко време отне това, което трябваше да се каже за структурата и пътищата на Вселената и нейните тела от гледна точка на по-новия научен мироглед, да се утвърди в по-широки кръгове, въпреки дългогодишните възгледи. И фактът, че хората не вярват на всичко от самото начало, е нещо, което е също толкова разбираемо и разбираемо, колкото е дори похвално от определена гледна точка. Следователно, не бива да се изненадваме, ако някои от нещата, които духовният изследовател има да каже, все още звучат фантастично, като сън днес. И така, някои неща наистина ще трябва да бъдат казани, особено днес.
Когато човек за първи път погледне писанията и публикациите, които се изпращат в света от гледна точка на духовната наука, както е предвидено тук, някои от тях ще му се сторят като сън, като фантазия. Как би могъл човек да разпознае, че това физическо тяло на човек, което вижда с очите си и което външната наука изследва с възхитителните си методи, че това обикновено физическо тяло е основано на по-фино тяло – независимо дали го наричате етерно тяло или нещо друго, няма значение – че върху него е основано по-фино тяло, тяло, което е абсолютно невидимо за обикновеното око и [за обикновените методи на изследване]; и че може да се знае нещо за това по-фино тяло, което на пръв поглед изглежда с право нещо невероятно.

И изглежда също толкова невероятно, когато духовният изследовател трябва да каже, че когато човек е отишъл да си почине след работа и сега се е предал на сън по отношение на външни събития, нещо от това, което е природата на човека, се е появило от физическата организация, от физическо-телесната организация, нещо, което представлява различен душевен живот от обикновения дневен душевен живот. И в този различен душевен живот - нека го наречем различно съзнание от съзнанието на деня или както и да го наречем, няма значение - в това различно съзнание, в този различен душевен живот, човешкото същество живее, докато се събуди отново. И когато се събуди отново, този различен душевен живот се появява във външното физическо тяло.
И когато духовният изследовател трябва да твърди, че нещо от вечната същност на човешкото същество живее в това, което излиза от физическото тяло при заспиване и се завръща в него при събуждане, нещо от вечната същност на човешкото същество живее в това, което излиза от физическото тяло при заспиване и се завръща в него при събуждане. Само в обикновения живот човек може да не осъзнава какво преживява между заспиването и събуждането. Отново, това е нещо, което за обикновените навици на мислене днес все още има нещо подобно на сън. Човек със сигурност има право да говори за тези неща, уважаеми присъстващи, само ако може да покаже в един свят от факти – дори ако този свят от факти е непознат – че наистина може да се стигне до нещо като по-фино тяло и различен вид душевен живот, различен вид съзнание.
Сега, процесите, чрез които човек може да изследва това по-фино тяло – това, което е в основата на физическото тяло, което очите виждат като невидимо човешко същество – тези методи са интимни; те не се основават на някаква магия, някаква фалшива математика или фалшив мистицизъм. По-скоро те са методи, които са изцяло в съответствие с това, което човек вече прави в обикновения си, ежедневен психически живот, само че в неговото продължение. Това, което трябва да възникне като интимен процес на душата, това, което трябва да се осъществи като интимен процес на душата, дами и господа, е преди всичко нещо, което може да се опише като укрепване на вътрешния живот на мисълта, за което обаче човек няма реална представа в обичайния ход на живота на душата.
Технически, в смисъла на духовната наука, тези вътрешни дейности, тези вътрешни упражнения, се наричат: концентрация и медитация в душевния живот. Какво е концентрация, какво е медитация в душевния живот? Медитацията е форма на визуализация, форма на мислене, само че малко по-различен вид визуализация и малко по-различен вид мислене от обикновената визуализация и обикновеното мислене. И тъй като не искам да говоря по неясен начин, а искам да съобщя най-определеното, бих искал да опиша, поне по принцип, процеса на медитация, процеса на концентрация на мисленето, този вътрешен душевен експеримент - по

принцип. Всичко останало може да се намери в книгите, а именно в моята книга „Как да познаваме висшите светове“ или в моята „Окултна наука: Контур“.
Въпросът е, че за да продължи обикновения ежедневен мисловен процес и мисловния процес, който практикува в обикновената наука, човекът - за да продължи обикновения ежедневен мисловен процес и мисловния процес, който практикува в обикновената наука, човекът - за да продължи обикновения ежедневен мисловен процес и мисловния процес, който практикува в обикновената наука, човекът поставя в центъра на съзнанието си много специфични идеи, които може да наблюдава.
Няма значение как тези идеи се отнасят към външната реалност, нито каква истинностна стойност имат първоначално; следователно е дори по-добре да не се вземат идеи, които са запазени от паметта, или идеи, които изобразяват нещо външно, а да се вземат символични, алегорични идеи. Да речем, нека си представим – дори и да няма истинностно съдържание, няма значение; след малко ще видим защо няма значение – нека си представим например, че светлината се разпространява в пространството и в тази светлина живее мъдрост. – Както казах, как това се отнася към която и да е истина не е важно.
И сега трябва да подредите целия обхват на душевния си живот, целия си душевен живот, така че да не мислите нищо друго освен тази една идея: мъдрост, обливаща се в светлина – така че целият ви душевен живот, който иначе е разпределен в процесите на реалността, впечатленията от реалността, променящите се впечатления, целият този душевен живот да се държи за тази една идея за определен период от време.
Казах, че не зависи от истинностното съдържание на това, което човек поставя в съзнанието си. Няма значение дали поставяте нещо външно, нещо изобразено, в съзнанието си, а има значение каква е вътрешната дейност; важно е душата да извършва дейността с особено усилие, да живее в възвишено усилие на волята и по този начин да упражнява дейността, която е необходима, за да постави една-единствена идея в центъра на съзнанието, да я задържи за по-дълъг период от време, дори и само за минути.
Като правите тези упражнения отново и отново, в продължение на месеци – това не отнема много време, въпреки че този период от време естествено зависи от разположението на душата на човека, който ги изпълнява – ако практикувате с вътрешно усилие и обръщате особено внимание на това как се движите навътре в деликатна волева дейност по този начин, за да схванете тази идея – защото това е важното – тогава постепенно забелязвате, че целият душевен живот се променя. Разбира се, това се променя само за онези моменти, когато човек предприема тези душевни упражнения. Целият душевен живот постепенно чувства, че се откъсва – това е вътрешно преживяване – от всичко, в което иначе живее. И успехът първоначално е много особен.

Първоначално успехът е, че ако сега се опитате – и трябва да опитате това, за да завършите упражнението – ако сега се опитате да потиснете идеята, която сте довели до центъра на съзнанието си, тоест, ако искате да излезете от медитацията отново – или дори по-рано – тогава ще видите всякакви идеи, изникващи от дълбините на вашето съзнание. Всъщност човек е изкушен да каже, че никога преди не е имал толкова много възможности да види какъв огромен брой идеи непрекъснато се стремят да се издигнат над прага на съзнанието и да получат власт над душата, както чрез това упражнение. Ако сега продължите това упражнение, настъпва известна промяна: постепенно имате усещането, че се движите само в спомени за живота, във всякакви спомени за живота, през който сте преминали, откакто сте започнали да мислите и наблюдавате света по съзнателен начин. Всякакви спомени, които са ни заляли, било то наскоро или отдавна, възникват; и човек се чувства, бих казал, поробен за известно време от изникващите вътрешни душевни спомени, душевните спомени.
Сега човек трябва да придобие способността - и тя идва горе-долу от само себе си, ако продължава упражнението отново и отново - да наблюдава, че сега - дори и да възникват спомени от живота - начинът, по който те влизат в съзнанието, е различен от спомените от живота, които обикновено възникват в съзнанието: споменът от живота ще възникне като сън. И има едно нещо, което човек забелязва преди всичко, което е изключително важно да забележи: то не се задържа в паметта, а преминава като образ от сън. Човек знае точно: това са спомени от живота; те сега нахлуват, но не извикват в съзнанието ни спомени като такива сега - като са там сега; те не предизвикват спомени. Те идват, те си отиват; те ни измъчват, те ни поробват, така да се каже; но те не предизвикват нови спомени като такива, те са като наводняващи сънища; но това е едно съгласувано цяло, едно наводняващо цяло.
Сега трябва да продължите медитацията си, изправени пред всички тези вътрешни преживявания. Винаги трябва да продължавате да правите упражнения като описаните. Правейки това, постепенно ще развиете способността да контролирате тази маса – може да се каже – от чисти преживявания-сънища, които се появяват. Вие получавате контрол над тях. Човек става техен господар по такъв начин, че може постепенно да ги заглушава и приглушава чрез собствената си воля. И тази воля става толкова силна чрез медитация, продължаваща и продължаваща, че човек наистина изпразва концептуализираното пространство, в което възникват тези идеи, за да го превърне в свободно визуално поле.
Да, скъпи мои, това, което току-що описах, първо трябваше да опиша абстрактно; но то не се преживява по такъв абстрактен начин. Преживяването е невероятно дълбоко. И това е особеното на духовно-научното изследване: пътищата, които човек трябва да поеме, са изпълнени със смислени, мъчителни вътрешни душевни преживявания. Като продължава подобни упражнения, човек достига до определен

момент от времето до преживяване, което е наистина мъчително; и когато то се случи, знае: той е достигнал определена точка, до която трябва да стигне, за да има някаква перспектива за по-нататъшен напредък в духовното изследване. Каква е тази точка?

И, уважаеми присъстващи, духовната наука, както е разбирана тук, е наистина възможна, бих казал, едва след три до четири века естественонаучно мислене, включено в човешкото развитие, в духовното развитие на човечеството. Тя може да възникне само по подобни причини, поради които постиженията на Галилей, Джордано Бруно и Кеплерианците са могли да възникнат само в своето време. Но това, което трябва да се намери за настоящето и за бъдещето по определен начин чрез тази духовна наука, винаги е занимавало човешката душа. Не мога да говоря за това подробно сега, защото би било твърде далеч, ако се обяснява как нещо подобно на тази духовна наука се е развивало в по-ранни епохи на човешкото развитие. Тя е била много по-несъзнателна, може да се каже, много по-инстинктивна, ако мога да избера неточна, но описателна дума. Но от силите, които хората са имали по онова време - които не са били силите, които, така да се каже, започват да развиват човечеството сега - хората са стигнали и до точката, която имам предвид сега, където човек стои, така да се каже, на входа на духовния свят. И те описаха преживяването, което човек има сега – има го в момента, който описах, и все още има днес и трябва да го има – те описаха това, скъпи уважаеми присъстващи, с дума, която човек наистина разбира, когато е преминал през съответните преживявания, с тежка дума. Те казаха: „Човешката душа стига до определен момент в своето развитие, преди да може да влезе в духовния свят, до „портата на смъртта“.

Както казах, научаваш се да разбираш какво означава това, когато стигнеш до точката, за която говоря: в момента, в който избледнееш, приглушиш описаните ти съноподобни душевни спомени, ти също така осъзнаваш, че именно защото можеш да мислиш като човешко същество, откакто си погълнал силите на мисълта в себе си, особено в силите на мисълта – не само в силите на мисълта, но особено в силите на мисълта – се вижда онази сила, която, малко по малко, докато се развива в човека – развива се постепенно или дори понякога внезапно – води човека към смърт.

Тези сили на човешката природа, на телесната човешка природа, тези сили, които са активни в тази човешка природа и които са инструмент, така да се каже, инструмент за най-славното нещо, което имаме във външния, във физическия живот: за мисленето - това не са конструктивни сили, не са конструктивни жизнени сили; плодоносните жизнени сили са склонни да притъпяват човека, да потискат съзнанието му под формата на сънища. Това, че съзнанието на човек може да стане достатъчно ярко, за да мисли, се дължи на факта, че в него има сили на смъртта, на разпадането и разрушението. Това, което е физическият инструмент за нашето

мислене, е тясно свързано с това, което действа в човешката природа като сили, които носят смърт.
Духовната наука е в пълна хармония с естествената наука - особено с онази част от естествената наука, уважаеми присъстващи, която като цяло ще набере популярност. Духовната наука не е на мнение, че мисленето, както се практикува в обикновения физически живот, не се нуждае от физически инструмент. То се нуждае от физически инструмент. Тоест, където и да се случва, обикновеното мислене се нуждае от физически представи, които се осъществяват. Но това са разрушителни представи. И в момента, когато чрез медитация човек е довел мисленето си до точката, която описах, когато може да замени мислите и да развие мисленето чрез самото мислене, той се сблъсква с пълна яснота как обикновеното физическо мислене е свързано с физическия инструмент - тоест с разрушителната сила, със смъртоносната сила - на обикновената памет. Човек има вътрешно преживяване да стои пред портата на смъртта. Сега знае какво означава това: има сили в душата, които могат да се отделят от тялото, но които, отделяйки се, трябва да гледат и на това, което е смъртоносно в тялото.
Това е мъчителното преживяване. Това е, което е било наричано от хиляди години в средите, където тези неща са били известни като „стъпване на прага на смъртта“. Но довеждайки го до това преживяване, човек се е сблъскал със силата, която живее в мисленето – имайте предвид, скъпи уважаеми присъстващи, не с мисленето, което ни занимава във физическия живот, а със силата, която живее в него и която сега е освободил – човек я е довел до точката на истинско изправяне пред себе си. Така сме излезли от себе си.
Но не бива да оставаме едностранчиви по начина, по който току-що описах. Ако останем по този начин, ще опознаем сферата, в която живеем с мисленето си, едва когато сме го отделили от физическото тяло. В момента, в който сме стигнали до точката, която ви описах, човек знае, че живее и се движи в по-фин елемент от обикновеното. Знае какво означава да живееш с обикновеното си съзнание, с очите си, с ушите си, със зрителните и слуховите си усещания, да живееш в обикновените си мисли. Знае какво означава това. Но знае и какво означава да живееш извън това.
Но задържането на това състояние е изключително трудна задача. И тъй като е трудно, човек първоначално не може да достигне тази точка без силни, най-силни усилия на волята от вътрешна природа. Но този път не трябва да остава едностранчив. И не остава едностранчив, дори чрез това, което правим в медитация. Като не упражняваме волята си по такъв начин, че да движим крайниците си, да ходим, да вършим някаква физическа работа или дори да вършим умствена работа с мозъка, а като упражняваме волята си в медитация, ние едновременно култивираме волята си, вътрешна духовна воля. И постепенно се учим да усещаме волята си по съвсем нов начин, да я преживяваме вътрешно.

Ако не постигнем това чрез медитация – а ние го постигаме чрез медитация, ако я практикуваме, както е описано например в моята книга „Как да познаем висшите светове“ – няма да постигнем вътрешния контрол над волята си, тогава ще стигнем до описаната точка; но тогава ще се случи нещо като духовен припадък или дори като сън. Ще преминем в безсъзнателно състояние, няма да можем да пренесем егото си в новото състояние.
Но като едновременно с това укрепваме волята си – а ние я укрепваме, както казах, чрез това вътрешно усилие, което по този начин има пряк ефект върху мисленето, както беше описано – като укрепваме волята си, ние пренасяме егото си в новото състояние, пренасяме го в онази фина телесност, в която [тъкаме и живеем] първоначално, както описах, след заглушаването и убиването на представите, което се крие в съответното разширяване на времето – ние пренасяме егото си, пренасяме волята си в нея. И сега се случва ново мъчително преживяване, мъчително събитие за душата, което сега трябва да бъде преживяно отново.
Ако първото беше преживяване, което, както казах, ни запозна с преживяването на смъртта в душата - теоретично преживяно от душата [смъртта] - запозна ни с това, което може да се нарече „истинска смърт“, тогава другото нещо, което преживяваме сега, е това, което може да се нарече: човек се учи да разпознава основата на това, което преминава през света като болка, като болка и страдание.
Следователно, всеки, който е извървял пътищата към вечните сили на човешката душа, винаги ще може да ни каже какви са причините, поради които болката и страданието трябва да заливат и нахлуват в света. Защото това пренасяне на собственото его, на собствената воля, в новия свят е свързано с болезнено усилие, с пълно усилие, което е свързано и с най-дълбоката, най-дълбока самота. Останалият свят е сякаш погълнат в началото. Човек е сам в една огромна, огромна празнота, сякаш със себе си. Отначало човек е пренесъл в този свят само собствената си воля и по този начин собственото си его.
Сега се научавате да разпознавате, че всичко, което възниква, което влиза в съществуване, трябва да премине през сферата на страданието – което е просто закон на света. И човек се научава да разпознава, че всичко, което пулсира през света като един прекрасен свят, в красоти и мъдрости и в други полезни и приятни неща, че това може да бъде само като цвета, който изниква от растението – но в корените, като под земята, има страдание и болка.
Тези, които не биха признали това за реалност, биха били в същото положение като някой, който отказва да признае, че трите ъгъла на триъгълника са 180 градуса. Ако нещо иска да бъде триъгълник, тогава трите ъгъла трябва да са 180 градуса. И така, всичко велико, всичко славно, всичко красиво, всичко, което се развива хармонично в света, може да се развие само от елемента на болката. И тази болка на душата сега трябва да бъде разпозната отново, когато човек навлезе в първичния елемент.

Но сега, на този етап от пътя на познанието, се случва нещо, скъпи участници, което, когато бъде описано, изглежда още повече като фантазия, като сън, защото човек е свикнал да приема подобни неща според това, което е валидно в момента, сякаш са предвидени преносно, сякаш алегорично представляват нещо. Но както ги описах тук, те представляват нещо - представляват реални, действителни вътрешни преживявания на душата, реалности в дори по-висш смисъл от външните реалности на физическото пространство и физическото време.
Това, до което стигаме сега, е следното: човек се научава да разпознава, че всяка воля – и наистина е пренесъл волята в съвсем различна сфера, в сферата – нека го кажем, не мисля, че трябва да се страхуваме от думите – в сферата на етерния опит. След като волята, собствената воля, е била пренесена там, човек се научава да разпознава, че тази воля, която управлява в човека, сега се основава на това, което може да се нарече действително духовно-душевно ядро на човешкото същество, но което не идва по-рано във външното - може да се каже външно по отношение на своята обективност, вътрешно по отношение на самите нас - което не може да бъде възприето по друг начин, освен чрез заглушаване на мислите по описания начин. Сега осъзнавате, че във цялата воля, която управлява ръцете ни, ходенето ни, цялата ни работа, всичките ни копнежи, че във цялата тази воля има ядро, но такова ядро, което има съзнание, което е същество.
Това е невероятното нещо, най-скъп подарък, но е просто истина: човек сега открива друго съзнание в себе си, вътрешен зрител - но както казах, човек разбира това само ако приеме материята не като образ, а като реалност - човек открива в себе си вътрешен зрител, когото носи непрекъснато в себе си, който също действа, който има свое собствено съзнание.
И този зрител, когато го откриете – открит в светлината на това, което самите вие сте създали чрез вашата медитация – който може да се появи само в този нов елемент, в тази нова сфера, вие разпознавате този вътрешен зрител като онова, което е предшествало нашето раждане, или да кажем, нашето зачеване, и [разпознавате], че преминаваме през портата на смъртта, след като физически преминем през смъртта.
По този начин е открит елементът, духовният свят, в който може да живее нашият вътрешен човек, както и самият вътрешен човек. Това е нещо съвсем ново. И отсега нататък човек се учи да разпознава как да вижда в духовния свят. И човек трябва да каже: всичко е просто подготовка. Виждането може да дойде само от само себе си. Защото всичко, което сме си поставили за цел да направим, е било просто подготовка. Беше като това, което природата е поставила за цел да ни даде око. И щом окото е там, то вижда. Ние сме формирали вътрешното око. Имаме вътрешния орган на зрението, духовното око; имаме и духовен слух – както се казва в израза на Гьоте. Пренесли сме вътрешния си зрител в света, в сферата, която самите ние сега сме създали. Сега живеем в духовния свят и този зрител в човешкото царство

започва да вижда, да вижда това, което винаги е около нас в духовния свят, но което не може да бъде възприето от обикновеното човешко съзнание; точно както този, който без физическо наблюдение няма представа, че около него има въздух, може също да вярва, че пространството около нас е празно, така и духовният свят ни обгражда, той живее около нас.
Но органът, духовното око, духовното ухо трябва първо да са там. И за да се подготви, да се подготви за това, цялата сила на мисълта, всички сили, които иначе прилагаме в обикновената наука и в обикновения живот за постигане на цел, трябва да бъдат приложени за подготовка.
Следователно, скъпи присъстващи, се случва и нещо странно, че колкото и странно да звучи: Докато очите виждат, а ушите чуват обикновените външни явления – накратко: сетивното възприятие – обикновеният ум комбинира, докато човек първо трябва да погледне тези явления и след това да разбере, докато човек размишлява, наблюдава с мисъл, човек първо трябва да разбере и осмисли това, което преживява в духовния свят, и след това, когато го е разбрал и осмислил, може да получи прозрение. Тогава човек може да види в духовния свят.
Уважаеми присъстващи, след като ви описах по положителен начин как човек може да подготви душата си, за да може истински да възприема духовния свят с разширено духовно око и духовно ухо, след като ви описах това, уважаеми присъстващи, бих искал да насоча вниманието ви и към всички опасения, които с право са повдигнати от казаното от мен. А има не само логически, но и практически много съществени опасения.
Вземете например факта, че трябва да развием мисленето си в медитация и концентрация до определена точка и че след това разглеждаме това, което сме развили там в душата си, като мярка за нещо, за да влезем в друг свят.
Както казах, духовната наука не иска да противоречи на естествената наука по никакъв начин, ако е разбрана правилно. Но естественият учен, който все още не е достигнал до правилното разбиране на духовната наука, а именно на нейния свят, сега с право, с пълно основание - подчертавам го изрично - ще възрази: Е, ти, ученик на духа, с какви илюзии се трудиш! Ти вярваш, че чрез концентрацията си, чрез медитацията си, си развил мисленето си до такава степен, че то може да възприеме нещо съвсем ново. Ти не знаеш колко несъзнавано, колко тъмнина има в душевния живот на човека. Ти носиш всичко това със себе си по пътя на мисълта си. Помисли само как естественият учен знае или може да знае как, чрез специфичните предразположения на нервната система, как чрез всичко, което е вродено в нашата нервна система, чрез нашето наследство, как чрез това човешкото същество носи много специфични предразположения, за които не знае нищо, мисловни посоки, мисловни тенденции, как ги влачи след себе си. Не е ли тогава съвсем очевидно, че ако човек тренира мисленето си, може да се каже и малтретира го, тогава възприема нещо привидно ново, но всъщност само нещо, което отдавна чака в

несъзнателния, подсъзнателния душевен живот и само изглежда като нещо ново, защото не е дошло до съзнание по-рано, не е прекрачило прага на съзнанието по-рано? И духовният изследовател трябва изрично да признае подобни фактически възражения на естествения учен като оправдани. И те са дори фактически оправдани; защото онези хора, които по лесен начин, без внимателния начин на това, което е обяснено например като метод на духовна научна медитация в моята книга „Как да познаваме висшите светове“, които искат лесно да влязат в духовния свят, без внимателното наблюдение на този метод, те много лесно стигат до убеждението, че виждат нещо съвсем ново. Тогава те говорят за всякакви неща, но нямат нищо пред себе си освен своите илюзии, това, което раждат от собствената си душа, по простата причина, че не знаят, че са го имали в душите си преди и едва сега, чрез усилията си, го изваждат навън.

Тези хора, които искат лесно да навлязат в духовния свят, не стават самите теоретици, а илюзионисти. Те се предават на всяка възможност, която трябва да им се яви като нещо ново. Така че е необходим не само теоретичен, не само логичен, но и практически път. Но първото, което е важно, е духовният теоретик да е способен внимателно да изследва своя изследователски път стъпка по стъпка и изследователският му път да го води именно до това, до постепенно оглеждане на това, което е навлязло в душевния му живот в хода на живота му; и да е способен да приглуши, да убие всички идеи, които възникват - това е, което има значение. Защото, като наистина се научите да практикувате този акт и се научите да го разпознавате, да го управлявате вътрешно, вие не само приглушавате съзнателните идеи, които възникват, но знаете много добре: вие приглушавате и всички несъзнателни идеи; вие преодолявате мисленето в мисленето.

Какво е това? Това може само да се преживее, само да се осъзнае. Но всичко зависи от факта, че нещата се преживяват и осъзнават – точно както всичко зависи от преживяването на истината във външния свят.

И така, скъпи дами и господа, това, което се представя от тази страна на естествената наука, е, на първо място, напълно оправдано. Но има и нещо друго, което трябва да се каже. Естественият учен ще каже: Да, ние сме добре запознати с онези болестни състояния на ума, в които човек вярва, че има специално прозрение. Но ние знаем физическите причини, които водят до илюзии, до халюцинации; това, което вие излагате тук, са само по-фини илюзии, по-фини халюцинации. Трябва да се каже, скъпа госпожо, че духовният изследовател е напълно съгласен с това, което естественият учен казва по този начин. Защото именно чрез пътищата, които той поема и които ви описах, поне на принципа, всичко това се преодолява. Човек се учи да го разпознава и преодолява: това, което в обикновения смисъл, в суеверния или иначе обикновен смисъл, се нарича ясновидство. И ако някой иска да нарече виждането с духовните очи и духовни уши, както го описах, ясновидство, тогава под ясновидство трябва да разбира нещо

съвсем различно от това, което толкова често се разбира в обикновения живот и което толкова често се разпознава с леко сърце като нещо, което може да доведе до особено духовни светове. Всичко това, което се явява там като халюцинация, като илюзия и което също е в основата на обикновеното ясновидство, което не е, най-скъпи присъстващи, излизане от сърцевината на душата от тялото, а е много по-висше и по-мощно явление, което е прякото и съзнателно възприемане на духовния свят от духовното око и духовното ухо. Ясновидството, като илюзия, и това, което също е в основата на обикновеното ясновидство, което не е, най-скъпи мои, излизане от сърцевината на душата от тялото, а много по-дълбока връзка с тялото, отколкото обикновеният, ежедневен живот на здравия, нормален човек.
И това, което в обикновения живот често се нарича ясновидство, не води до това, до което, както ще чуем, води истинското ясновидство, за което говоря днес. Вместо това, то води до учене – докато човек разпознава с обикновеното здравословно мислене това, което е благоприятно за човека между раждането и смъртта, чрез това ясновидство, което поради болестна организация обвързва душата с тялото по-силно, отколкото е обвързана иначе, човек се научава да разпознава нещо, което има много по-малко значение: Човек не се научава да разпознава нищо вечно за човешката душа, а напротив, нещо много по-временно, отколкото се научава да разпознава с обикновеното, ежедневно мислене. Следователно, тези прозрения струват много по-малко, отколкото в обикновеното, ежедневно мислене. Точно както човек става зависим от тялото, когато изпитва дори най-малката болка, независимо къде, така и когато има някаква болестна тенденция в тялото, вътрешният живот на душата се концентрира върху него. И човек живее, ако мога грубо да се изразя, в по-малка част от тялото; докато с обикновеното мислене човек живее в цялото тяло.
Но – бих искал да кажа – ясновидството, което води съзнателно в духовния свят, води именно извън физическото. Следователно, то е там само когато това физическо може да се наблюдава като външно нещо – като други външни неща, до нас, извън нас – по начина, който описах.
Ако вие, скъпи уважаеми присъстващи, вече сте стигнали дотам, че наистина да изпитате този вътрешен зрител, тази вътрешна сърцевина на душата, тогава живеете в духовен свят. Преди всичко, вие живеете в духовния свят, който е нашият свят преди нашето раждане – или нека кажем, преди нашето зачеване и след нашата смърт.
И сега няма такова нещо като това, което обикновено се нарича доказателство за безсмъртие, но сега има преживяване на това безсмъртие за духовния изследовател и човек опознава тези душевни ядра.
Да, скъпи мои, когато човек иначе опознае това, което съответства на това душевно ядро, тогава го научава по един много неподходящ начин. Защото какво е това душевно ядро? Дали то по някакъв начин е налично и в човека?

Виждате ли, съзнанието, което всъщност изобщо не е съзнание, което човешкото същество има от заспиването до събуждането, което живее в това ядро на душата и живее в това, което е вътрешният зрител. Само че това съзнание е толкова слабо от момента на заспиването до момента на събуждането, че всъщност изобщо не е съзнание; тоест, възприятието, всичко, което човекът преживява вътрешно, е толкова притъпено, че го обгръща безсъзнание. И чрез усилията, които е положил, човек може доброволно, не само насън, но и доброволно, да извлече от тялото същото нещо, което иначе се преживява само насън, и несъзнателно да живее като дух сред духове, сред душевно-духовни същества, и сега съзнателно да живее в него.
Следователно, духовният изследовател, защото може да усети мисленето си по такъв начин, че то живее в по-финото тяло, както го описах, и защото живее, като усеща волята си и опознава волята, в която човешкото същество живее несъзнателно, когато заспива и се събужда. Следователно, духовният изследовател може да говори за по-финото тяло, а може да говори и за другото тяло, което може да бъде преживяно отделно от физическото тяло по време на сън. Но в съня ние го опознаваме по такъв начин, че знаем, така да се каже – трябва да го изразя образно сега, въпреки че всичко това може да се изрази с доста научни термини, но това би ни отвело твърде далеч сега – че когато това вътрешно душевно ядро – това, което е извън тялото по време на сън, извън физическото тяло, тогава това, което всъщност живее в ядрото на душата [...] живее в ядрото на човешката душа като сънища и отразява какви са сънищните феномени, какви спомени от живота са те или други подобни.
Но това не е, което всъщност живее в сърцевината на душата. Когато сърцевината на душата бъде преживяна извън тялото – както може да се случи чрез духовно изследване по посочения начин – тогава човек знае какво е тази сърцевина на душата.
Да, какво е тогава? Това, което преминава през портата на смъртта, това, което са нашите плодове на живота, това, което мислим, чувстваме и постигаме, и това, което в нашето мислене, чувстване и постигане между нашето раждане и смърт като плодове, като подготвени зародиши, пренася през портата на смъртта.
И ако сега го погледнете по начина, по който е описано, ще осъзнаете от всичко това, което не идва в съзнанието ни в обикновения живот, но се развива в нашето вътрешно същество, точно както растителният зародиш се развива в цвете, за да се превърне в следващото растение, също както човек знае, че природата на растителния зародиш е такава, че той може да се развие отново в растение, така че знае, че това, което живее във вас като наблюдател, като това второ същество, като другия човек, това, което е там вътре, е зародишът на нов живот на земята. Знаем, че то трябва само да премине през период на развитие в духовния живот между смъртта и новото раждане и това, което се развива в индивидуален земен живот, се

развива толкова истински, колкото индивидуалният растителен зародиш се развива в ново растение. Само че във външния физически свят може да има препятствия за растителния зародиш в неговото развитие; докато в духовния свят не може да има препятствия за душевния зародиш, но при всички обстоятелства той ще влезе в друг земен живот!
[И докато обикновеният спомен - който човек забелязва, казах, когато образите в паметта се появяват по този начин, как човек може след това да ги приглуши] - докато този обикновен спомен престава, докато човек се чувства сякаш изпразнен от всички образи в паметта в момента, в който е приглушил образите, сега се появяват образите, които му дават да разбере: Преди вашето раждане или зачеване, вие сте били в духовния свят. Вие сте произлезли от това; като физическо човешко същество вие не сте продукт само на бащините и майчините елементи, а трети елемент от духовния свят се е присъединил към тази двойственост, и с бащиното и майчиното, и с наследствения поток, това, което идва от предишното ви съществуване на земята. По този начин, чрез вътрешно изследване, повтарящите се земни животи стават сигурност, както може да каже духовният изследовател, дори ако тази сигурност се възприема различно от тази на естествения учен. Те се превръщат в научна истина, повтарящите се земни животи, които в по-скорошен духовен живот са разцъфнали отново по такъв блестящ начин, първо за Лесинг. Тези повтарящи се земни животи.
Това добавя резултати към другите резултати на науката за развитието; те ще бъдат включени от духовната наука в духовното развитие на човечеството. Но не само чрез осъзнаването, че човешкият живот преминава през повтарящи се земни животи, човек навлиза в духовния свят, а наистина придобива способността да изследва в духовния свят.
Но трябва да осъзнаете, скъпа публика, че това изследване в духовния свят е различно от това във физическия свят. Това трябва да се подчертае. Този, който за първи път чува, че има такова нещо като истинско ясновидство, прозрение в духовния свят, вярва, че когато духовният изследовател осветява духовния свят, тогава той има духовния свят пред себе си в такива впечатления, както физическият човек има пред себе си външния физически свят.
Да, виждате ли, няма съмнение за това, уважаеми присъстващи! Духовният свят е по-реален от физическия; но не е като физическия. Докато във физическия свят нещата се разпространяват и след това влизат в нашите мисли, тоест, влизат в нашето поле на съзнание чрез нашите сетивни органи, духовните същества, в чиято сфера влизаме чрез духовно изследване, влизат чрез нашия волеви елемент, но това няма силата на онзи произвол, който би възникнал, ако само това, което външният естествоизпитател знае, че е дух. И тъй като, както казах, не искам да говоря с мъгляви термини, а винаги с конкретни термини, скъпи настоящи, не искам

да се страхувам да намекна и за това как се случват подобни духовни преживявания сега, в сравнение с обикновеното ясновидство.
Напълно осъзнавам, че като правя подобни твърдения от специфичната област на духовните изследвания, трябва да се изложа още повече, отколкото вече, на риска подобни неща да бъдат възприемани като фантазии, като сънища; но те не са. Те не са в смисъл, че идеите на Коперник и Галилей не са били фантазии, въпреки че техните съвременници са смятали така. Защото точно както Галилей, дори и да не го е казал в действителност, се твърди, че е казал: „И все пак се движи!“, духовният изследовател трябва да каже пред лицето на всички възражения, които се повдигат срещу вглеждането в духовния свят: И душата, човешката душа, тя въпреки това гледа в духовния свят! Тя се научава да разпознава, че в нашата среда има духовно, както и физическо, само че то навлиза в нашето съзнание по различен начин, по един наистина ясновидски начин.
Един пример: Това е очевидно, скъпи присъстващи – човек не прави това от нескромност, а защото трябва да се направи – човек трябва да даде такива примери от собствения си опит в широката област, които сме имали възможност да наблюдаваме. [Ще] споделя един прост факт.
Виждате ли, скъпа публика, този, който първо трябва да направи това или онова във физическия свят, за което е необходима определена духовна сила, която той може да си мисли, че може да постигне, дори в определена ограничена област, практикува такава дейност интензивно и вече не осъзнава нищо друго освен това, че я практикува интензивно. Това чувство обаче спира при духовния изследовател. Например, може да се случи така, че трябва да направите нещо в определен период от време, да организирате нещо артистично. Ако сега трябва да организирате това артистично нещо, тогава трябва да го извлечете от дълбините на душевните си сили, бих казал, дори и да е в ограничена степен: изобретателни сили, сили, които изследват нещо, което все още не е налице. В известен смисъл трябва да станете продуктивни.
Когато самият аз веднъж бях в подобна ситуация, толкова живо ми дойде на ум на кого всъщност се дължи нещо специфично в тази дейност. Преди години, скъпа публика, почина една моя приятелка, която ми беше близка приживе, личност, която беше изцяло артистична в цялостното си душевно развитие. Тя премина през портата на смъртта. С душа, с която човек е бил свързан приживе – така учи духовната наука – човек остава свързан с нея, независимо дали е несъзнателна, както трябва да бъде за недуховния изследовател, или съзнателна, както може да стане за духовния изследовател. Години по-късно, когато бях призован да изпълня определена задача, която включваше това, което тази друга личност е считала за специалните сили на душата си, знаех, че всичко, което успях да постигна по този начин, е пропито с тази душа! За да се наблюдава това обаче, скъпи присъстващи, е необходимо да се умеят всички критерии. Разбира се, знам, че естественият учен

или човекът, който цени само научния мироглед, може да каже: Е, това влезе в душата ти; това след това излезе от душата ти. Човек може да говори така, стига всяко приложение да остане мъгляво. Но когато човек види как силите на починалата душа удряха като приток в увеличената воля и след това я издигаха в съзнание, когато го погледне по този начин, както гледа на това, което е пред очите му като опитен човек, тогава, скъпи присъстващи, няма как да се отрече духовният свят и връзката на човешката душа с него, точно както няма възможност да се отрече външният физически свят, когато го виждаш с очите си.
И така, това, което сега навлиза в съзнанието не чрез външни, а чрез вътрешни органи, се превръща в съдържание на един конкретен духовен свят - духовен свят, в който не само мъртвите са така наречените мъртви, но и в който присъстват и други духовни същества, които са активни в еволюцията на света и живеят в него, слизайки във физическото съществуване, на което човек става, така да се каже, негов събрат, след като духовните му очи и уши са отворени по току-що описания начин.
Трябва да се подчертае отново и отново: Разбира се, за нашето време това трябва да изглежда по-фантастично и нелепо за мнозина, отколкото на хората, които някога са вярвали, че земята е неподвижна и слънцето се движи, както и цялото звездно небе, и които след това са чули за Коперник: Това трябва да е различно. Но това, което някога е било блян, фантазия – както е в „Преображение“ – по-късно се превръща в нещо естествено, както това, което е изглеждало парадоксално за човечеството преди, се е превърнало в нещо естествено. И тези, които са запознати с тези нови резултати от изследванията, знаят, че този разговор за духовния свят един ден ще стане нещо естествено.
Дори не можете да започнете да предполагате каква е разликата, която прави навикът на мислене, какво означава, че не сте свикнали дори да обмисляте подобно нещо. Но духовното изследване се простира и до други неща и ще избера друг пример от тази широка област.
Виждаме, скъпи читатели, не само хора, които, така да се каже, са изживели живота си пълноценно, да преминават през портата на смъртта; виждаме хора, които преминават през портата на смъртта в ранна младост; виждаме хора, които преминават през портата на смъртта - в наше време, особено болезнено за душата ни - не защото вътрешните, смъртоносни сили ги изпращат към смъртта, така да се каже, а защото преминават през портата на смъртта чрез външни причини, чрез външно насилие, чрез куршум или други подобни.
Когато духовният изследовател фокусира вниманието си върху тези така наречени ранни смърти, които се случват, тогава той стига до възглед, до осъзнаване, което също така кара тези ранни смърти да се появяват в света по смислен начин.
В крайна сметка, ние не го правим по друг начин и в науката: виждаме отделни факти; стремим се да разпознаем тяхната същност и да намерим връзка в тях. Така

постъпва и духовният изследовател с това, което сега познава духовно. И когато духовният изследовател, воден от вътрешния си път, е изминал определен път в духовното изследване, тогава, ако мога така да се изразя, когато вътрешните обстоятелства са благоприятни, вътрешните душевни условия, човек бива доведен до определени вътрешни фактически връзки. Ако човек се концентрира върху определен контекст на фактите, по начина, по който е придобил способността да медитира, тогава в душата, в духовното око, възникват други контексти на фактите и човек разпознава връзката в процеса.
По този начин духовният изследовател може да се концентрира – но както казах, само когато е преминал през описаните днес пътища – той може да се концентрира върху това: Човешкият живот стига до физически край в ранна младост по насилствен начин, чрез изстрел или нещо подобно. Душата преминава през портата на смъртта по такъв начин, че не онези сили, които действат вътрешно в организма, са оказали влияние и са довели до смърт отвътре в организма, а чрез насилие отвън, чрез инцидент и други подобни, такъв човешки живот загива, преминава през портата на смъртта. Ако човек се концентрира върху това – но както казах, със силите, които е придобил по пътя на духовното изследване – тогава му идва на ум друг факт и той разпознава връзката между тези два факта.
И този друг факт е следният: дори в обикновения човешки живот се сблъскваме с два различни аспекта в определена област. Наблюдаваме как децата растат. Ние сме например възпитатели или учители на тези деца. Знаем много добре: ние полагаме усилия да образоваме детето в това или онова. Ще се стремим към това или онова знание чрез това или онова, което произтича от детската душа. Но при някои деца, които обучаваме и които имат потенциал да станат по-учени, по-талантливи, по-интелигентни от самите нас като учители и възпитатели, забелязваме, че нещо изплува от неизмерими дълбини. При едно дете това може да е нещо скромно, при друго дете може да е потенциалът на гений. Виждаме в малкото и в голямото появата на гениални сили от човешката душа. И сега разпознаваме връзката между тези привидно далечни факти. Това, което се проявява в по-късен период, често години по-късно, при някое дете по особено гениални начини, е преминало през духовното развитие, през невидимото духовно развитие и има своята причина в насилствената смърт, която може да бъде причинена от външно насилие. Не е нужно да е същата душа; но някое човешко същество загива. През какво преминава, когато душата му е насилствено откъсната от тялото по този начин, това се съобщава на чисто духовния свят и се преплита с човешка душа - с една много различна човешка душа може да се преплете - това е в живота между смъртта и новото раждане! И тази душа внася тази сила, която идва именно от такава смърт, в новия живот. И тези сили възникват като гениални сили. Това не винаги е нужно да е така, скъпи присъстващи, не винаги е нужно да има тази причина! В бъдещето на развитието на Земята може би ще бъде съвсем

различно, когато се развият гениални сили. Но за живота, който можем да видим, това първоначално е просто странно мистериозна връзка, връзка, която със сигурност предоставя прозрения, които са наистина такива, че човек може да каже: духовната наука предоставя прозрения, които ни дават прозрения за смисъла на живота - дори когато този живот ни докосва особено силно, особено болезнено на някои места. Можем също така да изследваме болката и страданието като смислени явления в живота. И духовната наука води до определена по-висша гледна точка - въпреки че не е там, за да прави хората плитки, повърхностни хора, които са отвъд болката и страданието. Не, болката и страданието трябва да се усещат, иначе те не могат да станат причината, която сега произтича от тях. Ако човек вярваше, че духовната наука би била просто средство за притъпяване на болката и страданието, тогава тя би елиминирала болката от света и би предотвратила появата на това, което би трябвало да възникне от болката и страданието. Не, духовната наука не притъпява болката, но от определена по-висша гледна точка тя показва как болката и страданието също се вписват в смисъла на живота.

Накрая, трябва да насоча вниманието ви към още един момент, уважаеми присъстващи: абсолютно погрешно схващане е да се вярва, че духовната наука е в някакъв разрив с естествената наука по отношение на своите възгледи! Не, духовната наука напълно признава всичко, което тя постига от своя страна, и също така напълно признава това, което постига експерименталното изследване на душата. Духовната наука е в много по-голям мир с тези други науки, отколкото тези други науки искат да бъдат в мир с духовната наука. Съществува наука за душата, която се стреми да открие чрез всякакви видове размисъл. И мнозина днес вярват в това, дори в онези среди, които практикуват публична психоанализа, наука за душата. Те вярват, че чрез наблюдение на мисленето, чувствата и волята, каквито живеят в човека, може да се разбере какво е безсмъртното, какви са вечните сили на човешката душа.

Духовната наука по-специално показва, че естествената наука е по същество права от гледната точка, която все повече отстоява днес. Всъщност, духовната наука може би заема дори по-силна позиция, отколкото самата естествена наука вече има днес. На онези, които казват, че човек може да познае нещо, което съответства на безсмъртието, в обикновеното мислене, което човек развива тук, във физическия свят, или в своята воля или чувство, естественият учен правилно възразява: Да, погледнете човешкото същество, неговото мислене, чувство и воля: ако част от мозъка е парализирана от някаква сила, цяла част от душевния му живот може да се провали. Виждаме също, че мисленето, чувството и волята, точно както организмът се е развил от ранно детство, също се променят. Виждаме ги като свързани с организма. Не виждаме ли как това мислене, чувство и воля са свързани с организма?

От днешна гледна точка, естественият учен може с право да възрази на онези, които искат да докажат безсмъртието от обикновеното мислене, чувстване и воля.
Но духовната наука показва също, че това обикновено мислене, чувство и воля, това обикновено, това уникално мислене, чувство и воля, което се утвърждава във физическия живот с обикновената наука, че това е свързано с инструмента на тялото. И тук духовната наука води до нещо друго, [а именно, че] това, което е в това мислене, чувство и воля, първо трябва да се развие в човешката душа! То винаги е там; но първо трябва да се изясни: И това е безсмъртната същност. И това е същността, която е била там преди раждането, или да кажем, преди нашето зачеване и която ще бъде там след нашата смърт. Това е различно състояние на съзнанието, това е състояние, което гледа назад към нашия живот на земята – не несъзнателно, а [по-висше състояние на съзнание]; защото духовният изследовател също се развива до по-висше съзнание, както ви показах. И това е, което носим през портата на смъртта.
Не бива да вярваме, че духовният изследовател, внимателно проправяйки си път нагоре, има предвид нещо ново; тази вечна същност се съдържа във всяка душа; духовният изследовател само я вижда – тя е във всяка човешка душа, точно както, разбира се, един обект е там, дори и да не го гледате. Само гледането му е това, което носи духовната наука. Но духовната наука показва, че освен мисленето, чувството и волята, които са във физическото тяло и са свързани с тялото, има и други, които не са свързани с тялото и които могат да бъдат разпознати като такива. Това, че духовният свят трябва да бъде разпознат по различен начин от физическия свят, е това, което съставлява същността на духовната наука. И така, духовната наука води до вечните сили на човешката душа – които, развити, вече се съдържат в мисленето, чувството и волята, които са свързани с тялото – които могат да бъдат открити, когато се развие това, което живее като вечно ядро на битието в човека, и не може да бъде възприето само от обикновеното мислене, чувство и воля за обикновеното съзнание. Ново, различно от обикновената сила на съзнанието на човешката душа, тази духовна наука трябва да разкрие за човешката душа!
Както казах, съвсем разбираемо е, уважаеми присъстващи, че все още много неща трябва да се случат, преди по-голяма група хора дори да видят нещо в това, което днес беше предложено като малък стимул, но което вече съществува днес като обширна духовна наука, точно както съществува обширна естествена наука.
Но, скъпи присъстващи, всичко трябва, бих казал, да влезе в света в състояние на покълване. И че въпреки това има известна нужда в човечеството, това е много добре известно на всеки, който може да опознае, бих казал, по-съкровените сили, действащи в човешките души. В своето съзнание много хора днес все още се съпротивляват да приемат това, което е загатнато тук; но в подсъзнателните и несъзнателните душевни сили, голям брой хора, без да го осъзнават днес и да искат да го признаят, голям брой хора копнеят за такова познание за душевния живот,

каквото е загатнато и каквото трябва да дойде - толкова сигурно трябва да дойде, колкото по-новата естествена наука е дошла на мястото на средновековната естествена наука.
И като външен знак, че с подобни възгледи вече не стоим изцяло на една нереална основа, може да се посочи в заключение – така че, както казах, може да се приеме като външен знак – че вече е било възможно, чрез постоянната готовност на голям кръг приятели на този духовно-научен мироглед да правят жертви, е било възможно да се изгради структура за тази духовна наука, структура като черупка за тази духовна наука, тук в Швейцария, в Дорнах, близо до Базел. Както казах, споменавам го само като външен знак; като външен знак за реалността, за реалната основа, върху която човек може да стои, когато говори за тази духовна наука.
Трябва вече да има известно разбирателство в по-широк кръг, ако трябва да се правят жертви, за да се създаде такъв външен вид за тази школа на мисълта днес. Основният фокус днес може да бъде насочен единствено към същността на духовната наука в тази сграда. Тези от вас, уважаеми присъстващи, които един ден ще обърнат вниманието си към тази сграда в Дорнах, близо до Базел, ще видят, че дори във външните форми и в цялото обзавеждане на тази сграда, нещо ви посреща, бих казал, към старите архитектурни стилове, към старото обзавеждане на сгради, както духовната наука е към старите навици на мислене на хората.
Много грешки и недоразумения са разпространени относно тази сграда в Дорнах. Недоразуменията и грешките за нея биха могли да накарат човек да повярва, че дори хората, които са я виждали, изглеждат сякаш очите им не са виждали това, което е там! Чувал съм например да се казва, че вътрешността на тази сграда е изцяло изпълнена с всякакви мистериозни символи и магически фигури. Както казах, ако насочите вниманието си към тази сграда и я погледнете, няма да намерите нито един от често използваните магически символи и фигури, нищо подобно – просто нов начин на строителство, начин на строителство, който прави сградата един вид обвивка за мислите и идеите, които ще живеят в нея. И точно както по-ранните сгради са били обвивка за по-ранни неща, така и тази сграда трябва да има различни форми, защото е среда за други неща. Точно както в Древна Гърция обвивката е била създадена за гръцките мисли от всеобхватността, която е била достъпна за гърците, така и с нашата сграда тук е създадено нещо, и не по нехудожествен начин - защото всяка алегория, символика и други подобни са нехудожествени - не по нехудожествен, а по художествен начин, направен е опит да се създаде сграда в стил, подходящ за тази духовна наука. Защото тази духовна наука може да се излее във форми, може да живее живота си, без при това да се иска да се спекулира. Без да има символи или алегории, тя може да се преведе във форми във всичко. С художествено чувство [човек може да внедри това, което живее в духовната наука, във външните форми на всички изкуства - архитектура, език, скулптура].

И когато се случат такива неща, например, някой казва: Да, харесвам някои неща в тази сграда, но ето ви седем колони от едната страна и седем колони от другата страна също; защо имате това? Това не е символ. Тези, които изучат въпроса по-внимателно, наистина ще потвърдят – защото колоните вече не са еднакви, защото капителите напредват, са направени неравномерни – че мотивът, който първоначално е бил гравиран върху капител на колона, всъщност завършва на последната колона. Точно както тоновете се отварят в седемгласна гама и октавата е повторение на основния тон, и тъй като тук не става въпрос за някакъв фантастичен символизъм, не за някакъв магически символизъм, така и тук не е така. И ако някой търси особено фини, вътрешни причини, причини, които би трябвало да са духовна наука, тогава винаги може да се каже: Търсете подобни причини на тези, поради които има четири различни струни на цигулка, ако някой каже, че може да има и пет струни или три! Не може да бъде другояче, освен да има четири струни; точно както може да е при нас шест или осем колони, но трябва да са седем! Това е вътрешна, органична структура на мотивите и мотивите носят това число седем - не някаква суеверна привързаност към число седем или подобно.
Всичко трябва да се мисли в художествени термини! Исках да спомена това по-специално, не, скъпи уважаеми присъстващи, наистина не, за да правя пропаганда за сградата Дорнах, а за да покажа как духовната наука всъщност е способна да се намесва в човешкия живот. Както обхваща художествените форми, така ще може да обхване и други форми на живот, макар и може би по-бавно, отколкото в художествените форми. Така тя ще се опита да проникне в целия живот, във всички представи за живота. И много души днес вече копнеят за такава концепция за живота, която показва душата в жива връзка с духовния свят, към който тя принадлежи, дори и да не го осъзнават. Ето защо на духовната наука вече е позволено да казва това, което има да казва сред хората.
Знам, скъпи присъстващи, че това, което бих нарекъл изплуване от дълбините на духовното съществуване – точно както откритията на науката действително са се появили и са излезли наяве с течение на времето и след това са се предали на развитието на човечеството – често има труден път. Но всеки, който е свързан с вътрешния смисъл и усещане на материята, знае, че истината си проправя път в света, колкото и малко да ѝ се отдава доверие. И ако премине през най-тънките пукнатини в скалите на ума, които ѝ се противопоставят, тя ще си проправи път! Следователно, този, който трябва да представя тези духовни истини - дори ако те все още се възприемат от широките кръгове като фантазии, като мечти, може би като нещо дори по-лошо - е пропит с факта, че дори и да не биха могли да влязат в съзнанието на човечеството днес, ако бъдат напълно потиснати, те биха се появили отново, защото са интимно вкоренени в природата на човешката душа!
Следователно, в заключителните си бележки бих искал да изразя съзнанието, което идва на душата от това духовно изследване, когато тя е правилно ангажирана с

него. Но преди това, нека насоча вниманието ви към факта, че не е нужно човек да бъде духовен изследовател, за да разпознае духовните истини. Точно както не всеки може да стане химик, т.е. не всеки може да провежда експерименти в лаборатория, не всеки може да стане биолог, за да провери биологичните, химичните, физиологичните и астрологичните истини, които се съобщават на общото съзнание на човечеството, не всеки трябва да бъде духовен изследовател; въпреки че до известна степен, както можете да видите от моята книга „Как да познаваме висшите светове“, всеки може поне до известна степен да разпознае истината, валидността на това, което духовната наука има да каже; но по принцип не е нужно самият човек да става духовен изследовател. Това, което духовният изследовател изнася от духовния свят, когато е изречено, когато е облечено в думи, може да бъде разпознато и от недуховния изследовател, доколкото е успял да размисли върху това, което е било съобщено. И съществува здравословно чувство за истина, чрез което човек може да разпознае истинността на духовните преживявания. Следователно, всеки, който е априори под авторитета на всички възможни съвременни научни истини – макар че не може сам да ги изследва и казва, че е много умен човек, защото вярва в научни истини – не бива да възразява, че онези, които, макар и да не са духовни изследователи, а последователи на духовната наука, са суеверни и лековерни! Те са такива в по-малка степен от именно този, който просто ги описва като вярващи в авторитета. Защото това, което е донесено от духовния свят, не говори за нашата липса на разбиране, а говори за нашето разбиране. И току-що казах в началото, че човек първо трябва да разбере духовния свят; човек трябва да може да го погледне. И това разбиране може първо да се придобие в посланието. Това е, така да се каже, първата стъпка към навлизането в духовния свят.

Следователно, не бива да се казва: „Първо ще разпозная духовния свят в неговите отделни проявления, когато съм го изследвал.“ Защото първо трябва да се разбере. Дори самият духовен изследовател първо трябва да разбере, дори това да изглежда парадоксално, точно както човек разбира и определени математически закони чрез тяхното протичане и след това знае, че след като е придобил това разбиране, трябва да се случат преживявания, които все още не са се случили – точно както човек може предварително да изчисли слънчевите затъмнения. Тъй като първо е разбрал природата на цялото, например, първо разбира духовните връзки; и след това, с това, което се случва във външния свят, с това разбиране, външният свят осветява това, което човек първо трябва да има като понятие.

Само по себе си това със сигурност е нещо, което все още противоречи на мисленето на много изследователи днес; но и това ще стане част от съзнанието на хората с течение на времето. И след като обясних това, скъпи присъстващи, как съзнанието на някой, който наистина разбира същността на духовната наука - разбира как тя трябва да възникне в наше време в духовното развитие на

човечеството, точно както по-новият естественонаучен светоглед е възникнал в епохата на Коперник, духовният изследовател, когато е постигнал това съзнание, което произтича от природата на духовната наука, си мисли: Да, разбираемо е да си противник на истината; човек може например да разбере погрешно истината, да я разбере напълно погрешно, когато тя противоречи на стари навици на мислене. Но тези, които разбират погрешно, които не успяват да разпознаят истината, винаги ще бъдат последвани от други, които могат да я разпознаят! Защото истината е нещо, което е живо вътре в нас. И макар че може да бъде неразбрана, тя винаги знае как да намери пътя към собственото си разпознаване чрез вътрешна сила и интензивност! Човек може също да мрази истината, уважаеми присъстващи. Но този, който мрази истината, ще изпита, че истината има такава власт над живота, че омразата в крайна сметка ще се отвърне срещу него. И пред лицето на омразата стои истината; и този, който знае как да живее в нея, да, като осъзнае присъщата стойност на истината, знае: можеш да хулиш истината; но дори повече отколкото с омраза, хулата срещу истината се връща обратно върху самия хулител.
Можеш и да потиснеш истината; но не можеш да я унищожиш. Не можеш да я унищожиш.
Това осъзнаване се получава по-специално от духовната наука. Защото – дори да го изразя образно, не е казано образно, а буквално: човешката душа и истината са сестри. И дори ако човешката душа понякога може да влезе в конфликт с истината, да влезе в раздор с нея, ако може да се окаже нелюбяща към себе си, винаги трябва да има времена и места, когато човешката душа се съединява с любов с истината. Защото те вътрешно осъзнават – човешката душа и нейната сестра, истината – че принадлежат една на друга, че трябва да принадлежат една на друга в любов, че те, като две сестри на световното съществуване, имат общ произход в единния, всепроникващ и световен дух, който може да бъде разпознат, когато човек намери пътищата към вечните сили на човешката душа.

6. По пътищата към познанието на вечните сили на човешката душа

Уважаеми участници!

Това, което днес ще ви представя за духовната наука, както е замислена тук, разбира се, не може да бъде нещо, което би могло да бъде убедително от самото начало. Трябва да се дават само предложения, горе-долу насочени към това, което се има предвид под тази духовна наука, както е замислена тук.

Тези, които са задълбочени в това духовно изследване, знаят, че са необходими много предпоставки, за да се навлезе в онези пътища на духовно съзерцание и дейност, които позволяват да се разглежда това изследване, чиято същност бих казал, че не е нищо повече от суетна фантазия, като блян. И е почти самоочевидно, че подобни възгледи първоначално се затвърждават, когато човек чуе първите предложения от това научно направление.

Изходната точка на това духовно изследване, скъпи участници, е, че то трябва да се придържа към мнението, че чрез импулсите, присъщи на развитието на човечеството, в сферата на душевния живот днес преобладават подобни условия, каквито са съществували в продължение на три до четири века, от зората на съвременния научен мироглед за природата и нейните явления.

Всъщност, това духовно изследване не иска да бъде нищо друго освен истинско продължение на научния начин на мислене. И иска да придобие знания за душата и духовните факти от същите понятия за истината - да, бих искал да кажа, може би по-добре да кажа - от същото чувство за истина, от същото чувство за познание, както науката придобива знания за природните неща и техните взаимовръзки. Но за това е необходимо разбиране на нещо, за което човек трябва да придобие духовно разбиране.

Тези, които са на мнение – и аз казвам изрично – че научните методи, основните възгледи за природата, постепенно са се превърнали в нещо образцово по отношение на начина, по който се провежда науката, твърде лесно ще повярват, че всички изследвания, абсолютно всички изследвания на реалността, включително изследванията на духовния и душевния живот, трябва да протичат точно така, както се търсят изследванията на природата и нейните резултати. Ако именно поради тази причина духовните изследвания трябва да поемат по различни пътища от тези на външната естествена наука, тогава това със сигурност е нещо, което не може да се признае директно от самото начало.

След тези уводни думи, не искам да се отклонявам от темата абстрактно, а бих искал да премина директно към същината на въпроса.

Първото нещо, което трябва да се отбележи, е, че духовното изследване, както е предвидено тук, се основава на наблюдение, на наблюдение на факти; всъщност, по начин, по който може да се каже: на провеждане на експерименти, но само ако

всички наблюдения и експерименти се извършват в най-интимния живот на самата душа. Това не е същото като провеждането на експерименти в лаборатория, не е същото като провеждането на зоологически, ботанически или други наблюдения с външните сетива и с интелекта [изследвания], който е свързан с мозъка. Нещата, които водят духовния изследовател до прозрения за духовния и психологическия живот, са чисти, вътрешни преживявания. И тук е трудно да се види, че чистото вътрешно познание може напълно да лиши характера на всичко субективно, всичко индивидуално и да стане наистина обективно, тоест да стане такова, че да може да даде прозрения за фактите.

Следователно, сцената на изследването не е нещо, което може да се преследва с външните сетива; нито е нещо, което може да се схване по някакъв начин – или по-скоро, да се схване – с ума, който се прилага в обикновената наука. По-скоро въпросът е, че духовното изследване първо трябва да развие силите и способностите в човешката душа, които водят до търсене и наблюдение на духовни факти по начин, подобен на този, по който външните сетива и въоръжените външни сетива водят до наблюдение на факти и до външни експерименти.

Сега, първото нещо, което трябва да се развие, е вътрешна способност на душата, която е латентна, може да се каже, както в обикновения ежедневен живот, така и в обикновения научен метод. В целия обикновен живот и в целия научен живот тази първа способност всъщност не се прилага. И тя може да се характеризира външно по такъв начин, че човек да каже: всичко, което човек прави по отношение на външното боравене, външното наблюдение, мисленето за външното наблюдение в ежедневието, в обикновената наука, води до определен резултат. Това води до визуализиране чрез понятия или идеи – или както и да иска да го нарече – това, което вярва, че разпознава като закони на природата. И тогава, когато сте стигнали до резултати чрез усилието на душата при боравенето с наблюдението на експеримента, до размисъл, тогава сте достигнали до определено заключение, така да се каже, до край, по отношение на външния живот, по отношение на обикновената наука.

Това, което се счита за край, заключение по отношение на външното развитие и външния живот, за духовната наука, както е разбирана тук, е по същество само началото. Оттам нататък трябва да продължи всяко по-нататъшно развитие на вътрешните душевни сили. Това означава, че методите, използвани в обикновената наука, получените резултати, специфичните психически преживявания, до които човек достига, са подготвителите, те първо подготвят човешките душевни сили да станат това, което трябва да станат, ако човек иска да погледне в духовния свят. Така че човек трябва да започне от края на обикновената наука за развитието на духовното изследване.

В по-ранни лекции, които имах привилегията да изнеса в този град, вече говорих много за принципите за това как душата трябва да се тренира вътрешно, за да

достигне точката, в която може да наблюдава духовния свят. Но тъй като днес тук има много уважавани слушатели, които не са присъствали на предишни лекции, трябва, поне съвсем накратко, да спомена някои от принципите за това, което душата трябва да направи, за да стигне до истинско духовно изследване.
Разбира се, скъпи присъстващи, тук мога да спомена само най-фундаменталните принципи; всичко останало можете да намерите в книгата ми „Как да познаваме висшите светове“ или във втората част на моята така наречена „Окултна наука“. Там ще намерите подробно описание на вътрешните механизми на душата, чисто духовните и подобни на душата механизми, които трябва да се извършат, за да се постигне това, което сега ще обсъдя само принципно.
Преди всичко, става въпрос за много специфично развитие на способността на човешкото същество да мисли. Не казвам „на мислене“, а „на способността да мисли“. И по същество може да се каже: Залогът в такова развитие на способността на човешкото същество да мисли е, че това мислене се засилва вътрешно, вътрешно се укрепва и по този начин не само нараства по интензивност в сравнение с обикновеното мислене, но и, като постепенно се укрепва, става в известен смисъл с различно качество, с различна научна природа, става напълно различна способност. Технически, това, което душата има да прави със себе си, се нарича концентрация, медитация. Но ви моля да обърнете внимание на факта, че в духовното изследване, както е предвидено тук, тези думи не съвпадат напълно с това, което иначе се разбира под тези думи. Затова ви моля да обърнете внимание на факта, че тук под тези думи се има предвид само това, което трябва да се изрази накратко сега. Въпросът е, че докато в обикновения живот и в обикновената наука духовните способности на човека се разпростират в определена област, преминавайки от една в друга, а също и от една в друга с течение на времето, въпросът е, че за да се подготви за духовно изследване, човек трябва да се концентрира върху една единствена точка на представяне, бих искал да кажа първо. Животът на цялото ни вътрешно представяне и визуализиране трябва, така да се каже, да бъде укрепен и направен по-мощен чрез постоянното упражняване на вътрешната ни воля, към което първо трябва да се обучим. В споменатите книги показах как трябва да се направи това.
Първо ще посоча само един от принципите, чрез които това може да се направи. Човек трябва да постави – както казах, сега чисто технически казано – определена идея в центъра на своя умствен живот, в – както бихме могли да кажем – своето цялостно съзнание.
Не е необходимо и всъщност е по-добре, ако избраната идея няма външно съдържание на истина. Не е важно идеята да означава нещо във външния свят, да представлява или изразява нещо. Важна е дейността на мислене, а не самото знание за каквото и да било. Затова е най-добре да се използват, да речем, алегорични, символични идеи. Не е важно каква истинностна стойност имат. Важно

е силата, която човек развива във вътрешното приложение на силата на мисълта. Ще дам пример.
Да кажем, че някой си представя: заливаща светлина, а в заливащата светлина – мъдрост. Разбира се, това не е понятие, за което първоначално може да се каже, че означава нещо от гледна точка на външна истина, външна истина, с която човек е свикнал. Но това не е наистина важното; важното е сега да съсредоточите цялата си мисловна сила, цялото си въображение върху тази една концепция и да упорствате в нея, тоест да се научите да насочвате цялата си душа в тази посока.
Защо не зависи от истинността на характера, следва от следното. Ще поясня, скъпи присъстващи, чрез сравнение от какво всъщност зависи. Нека предположим, че изпълняваме външна задача, някаква манипулация, манипулация, която е част от нашата търговия, нашия бизнес, чрез която искаме да се издигнем в света. Често изпълняваме една и съща задача - сега, утре, вдругиден. Всеки човек знае, че тук се случва не само това, което произвеждаме чрез боравенето си, но и че умението ни расте, че можем да правим нещото все по-добре и по-добре, че активността ни, способността ни се увеличава. Това е страничен ефект. Що се отнася до проявленията на обикновения живот, човек много добре знае, че това е страничен ефект.
Важното е това съпътстващо явление в мисленето. Можете напълно да пренебрегнете това, което мислите, докато се подготвяте. За духовното изследване е важно да се научите постепенно да се фокусирате върху този вътрешен ум, върху това вътрешно развитие на способността за мислене.
Затова казвам изрично: това, което има значение, не е обмислеността или изобретателността на обикновената логика; ако човек е предразположен към нея, той я има сякаш от самото начало. Важното е да осъзнае това увеличение на вътрешната мисловна сила, да се научи да я схваща като нещо реално в нейното действие.
Такива упражнения, уважаеми присъстващи, в никакъв случай не са ефективни, ако се правят само временно. Разбира се, някои хора вярват, че ако са отделили известно време за такива упражнения, те непременно ще постигнат резултат. Също така, за различните хора е необходимо различно време, за да постигнат резултат: за някои са необходими месеци, за други години.
Не е нужно да отделяте много време за това в детайли. След малко ще видим защо не е нужно. Всъщност, отделянето на много време всеки ден на подобни упражнения не винаги е полезно. Но въпросът е, че подобни упражнения се повтарят отново и отново, дори до степен, в която едно и също медитативно съдържание се появява отново и отново в душата, така че медитативното съдържание постепенно става напълно несъществено и дейността с цел укрепване на вътрешната сила на мисленето става особено важна.

Сега, уважаеми присъстващи, ако правите подобни упражнения от известно време, ако сте ги правили сериозно ежедневно и сте събрали онази енергия - за която вече ще сте убедени, че е необходима, когато правите подобни упражнения - след известно време ще забележите, че мисленето всъщност се превръща в нещо съвсем различно. Преди всичко, силата, която действа в мисленето, се преживява като нещо много по-реално вътрешно от това, което живее в обикновения физически [свят] или в обикновеното външно изследване.
Трябва да се признае, че в началото човек има странни преживявания; преживявания, които могат да бъдат обезкуражаващи. И вътрешната смелост е необходима, за да продължи да се развива по правилния начин. Това обезкуражаване се състои например във факта, че именно чрез правенето на такива упражнения човек забелязва как малко по малко става все повече и повече - вече може да се каже - роб на онези мисли, които някога е зародил. Спомени от душевния живот, спомени от душевния живот, те постепенно изплуват все повече и повече. И човек също така чувства, че гледайки тези спомени от душевния живот, живее с душата си сред армия от мисли, които са само спомени. Въпросът е, че продължавате така или иначе; защото постепенно стигате до определена точка - само опитът може действително да даде подходящо обяснение за тези неща - стигате до много специфична точка. Стигате все повече и повече до това да имате общ преглед на живота - живота, който сте живели, откакто сте започнали да мислите съзнателно. Наистина, изплуват безкрайни детайли. Детайли, които дори не сте забелязвали преди! Научаваш нещо много странно: разбираш колко много всъщност преживяваш в живота, без съзнанието ти да е обзето толкова силно, че да му обръщаш внимание. Голяма част от това, което е останало несъзнателно и подсъзнателно, сега излиза на преден план; но ти не го разпознаваш като такова. Да навлизаме в подробности би било твърде далеч. Но опитът е, че човек не само се научава да разпознава своя съзнателен душевен живот, през който е преминал, но всъщност и много, и накрая, като в един поглед, всичко, което преобладава в подсъзнателния му душевен живот. Човек се научава да вижда през себе си, така да се каже. Но той прави откритието, че особено в една посока цялата сила на мисленето се променя и че за дейността, която сега произлиза от мисленето като ново раждане на определена вътрешна сила, човек напълно губи - или всъщност никога не е имал - това, което нарича памет за обикновеното мислене и за обикновеното научно мислене.
Това е преживяване, което човек трябва да има. Преживяванията, които се тълпят по този начин, след това отминават пред душата; но човек знае: те отминават като мимолетни преживявания, които имат особения характер, че не се отпечатват в паметта по същия начин, както преживяванията, направени чрез сетивата или обикновеното въображение. Те отминават и не биха могли да бъдат преживени

втори път, ако не се беше случило нещо друго. И ви моля да обърнете голямо внимание.
Това, което се случва, е нещо, което не е било известно преди. Знаем, че паметта запазва мисли – не искам да обсъждам вътрешния процес на паметта сега – паметта запазва мисли. И нещо, което преди това е било там като мисловно преживяване, навлиза отново в съзнанието по-късно – бих казал – от дълбоките недра на душевния живот, отвъд прага, в съзнанието.
Не е така с тези преживявания, които човек не може да има по този начин; но е малко по-различно, тъй като това, което човек преживява - въображаемото преживяване - изобщо не може да бъде предизвикано отново; но дейността, вътрешната душевна дейност, която човек е извършил, когато преживяването е било налице, може да бъде предизвикана. Човек може да се върне само към собствената си дейност. Човек може да преживее отново това, което е правил вътрешно в душата си, когато е имал преживяването. И той знае това съвсем точно. И това е, което има значение: вместо памет, която човек сега разпознава като способност за външния физически живот, човек придобива съвсем различна способност: способността на вътрешна склонност да предизвиква отново представления; и че чрез предизвикването на тези вътрешни представления преживяването отново се представя на душата - сега не просто като всеки друг спомен, а като нещо, което отново ни приближава. Човек би искал да бъде изведен от обикновения живот на душата може би в този много различен живот на душата, дами и господа.
И така, нека – всъщност само сравнително, не за да доказвам нещо, а само за да обясня нещо – нека цитирам нещо, което все още не е това, което се има предвид тук, но което, така да се каже, е подтикнало това, което се има предвид тук. Поетът Грилпарцер вече беше разработил идеята, а също и детайлите на поемата си „Златното руно“; той я носеше напълно в душата си; но я беше забравил. - Това е добре познато явление; явление, познато на всеки, който е запознат с биографията на Грилпарцер. Той беше забравил и наистина вече не можеше да си спомни какво е измислил като поетична интерпретация на „Златното руно“. И ето, когато отново изсвири някои пиеси за пиано, които беше свирил по онова време, както се оказа, когато формулираше концепциите за това „Златно руно“, съдържанието на „Златното руно“ отново му дойде на ум. Тоест, когато извърши същата дейност, която се беше случила в душата му по онова време, когато замисли „Златното руно“, това, което беше било в душата му по онова време, се появи отново. Следователно това беше дейността, която всъщност се появи отново в него.
И така, в по-засилен смисъл, това, което се има предвид тук, е вярно. Така че не става въпрос за спомен, а за пресъздаване на дейността и ново преживяване. Това е първата промяна във вътрешните душевни сили, когато се предприемат подобни упражнения.

Второто нещо, което трябва да се каже по този въпрос, драги слушатели, е, че сега човек преживява как това, което иначе се случва в живота на мисълта, се превръща в нещо съвсем различно. Сега човек наистина опознава душевно преживяване, което не е познавал преди. Когато човек се сблъска със своя мисловен живот, той осъзнава, че тези мисли трябва да са нещо просто фигуративно. Ако мислите, които имаме за външния свят, не бяха от образен характер, тогава те всъщност не биха ни помогнали, защото не искаме да спечелим нищо от тях, което се добавя към външния свят - дори и да е в епистемологичен смисъл, но това не е въпросът сега, не искам да говоря за това сега - а по-скоро това, което този външен свят вярно възпроизвежда. Мислите трябва да бъдат възможно най-малко нещо ново в сравнение с външния свят.
Това е смисълът на по-новото изследване на истината - човек да се отнася критично към мислите, така че те да не добавят нищо към външната реалност. Така че човек да има чувството: в мисловния си живот, като по пасивен начин, да има външния свят като образ.
Но това престава веднага щом бъдат преживени силите, които - както казах - излизат от мисловния живот чрез един вид съзнание, по начина, по който е предвидено тук. Трябва да се каже: човек изживява себе си, като преживява тези нови вътрешни душевни способности, в един свят, който се различава от мисловния живот именно по това, че го преживява като реалност, като наводняваща, жива реалност.
И това е също – бих казал – мъчителното нещо, през което трябва да премине душевният живот. Когато се описват тези неща, наистина изглежда сякаш се описва чиста фантазия. Но всеки, който е принуден да описва иначе неизвестни факти, не бива да се обезкуражава от това, което изглежда невероятно. Ако човек си представи, че мислите, които иначе пасивно присъстват в съзнанието му, започват да живеят вътрешно, да имат живот, тогава той получава приблизително това, до което стига духовният изследовател в посочения сега момент.
Сега, скъпи присъстващи, ви описах – бих искал да кажа – с прости думи нещо, което е изключително смислено да преживеем в душата, защото то наистина е свързано стъпка по стъпка с вътрешни сътресения, с вътрешни преживявания, които носят нещо ново и изненадващо отново и отново.
Можем да знаем, че сме стигнали до определено заключение в посоката, която беше описана дотук: когато имаме много специфично преживяване, преживяване, на което всъщност е била присвоена определена дума в продължение на хиляди години, дума, която може да бъде напълно разбрана само от някой, който знае нещо за това преживяване.
Виждате ли, духовната наука, както е разбирана тук, едва сега може да се появи; точно както, да речем, възгледът за природата на Галилей, Коперниковият възглед, се е появил за първи път, но от различни душевни сили в човешката епоха, където

душите е трябвало да работят различно. Винаги е нещо, което е водело определени хора, които са били подготвени за това, да погледнат в духовния свят. И такива хора, за които е известно малко във външната наука, във външната история, такива хора вече са знаели как да опишат точката, до която човек достига, когато върви по пътя, който е предвиден тук. И те описват тази точка с думата: Човек пристига – но тук изрично подчертавам: само с вътрешния душевен живот той пристига първо там – човек пристига до портата на смъртта.

И това преживяване, което се нарича „стигане до портата на смъртта“, е мъчително, защото човек сега го опознава като вътрешно преживяване. И от момента, в който стигне до тази точка, той знае чрез вътрешния си опит какво означава да извършваш дейност, която вече не се извършва чрез инструмента, чрез сечивата на физическото тяло. От този момент нататък човек знае, че може да вплете и живее с духовни преживявания в нещо, което се е отделило от физическото тяло, което по същество се оказва отделено от физическото тяло на човека.

Как се нарича – тъй като имената обикновено предизвикват най-много противоречия, искаме да се въздържаме от употребата им – как се нарича, това е маловажно. Но ако човек от определен момент нататък осъзнае, че в човека, който е отдаден на външната наука, тоест на външното сетивно наблюдение [...], че в този физически човек има друго, по-фино човешко тяло вътре – „тяло“ може би се използва малко неправилно; човек може да прилага „тяло“ само към физическото. Вътре има по-фина организация и мерките, които сега са предприети в душевния живот, са довели до отделянето на тази вътрешна организация от по-грубата, физическа организация. Обаче сега човек стои по отношение на външното физическо тяло така, както иначе стои по отношение на външен обект или външно събитие, което наблюдава със сетивата, и по отношение на което е този, който го държи в ръката си. Сега вие сте изправени пред собствената си физическа организация. Сега знаете: Това сте вие, вие, които сте излезли от физическото си тяло и го оглеждате. Всичко, което се е случило преди, се случва в него. Скоро ще видим, че това е много важно. И тъй като човек има вътрешен живот, който е независим от външното тяло, той преживява това като приближаване до портите на смъртта – въпреки че на теория това е замислено като преживяване – човек знае какво означава да живееш извън тялото. Човек се научава да разпознава феномена на умирането. Научаваш се да разпознаваш, че нещо живее в човек, когато физическото му тяло се връща към елемента на земята, във вътрешното преживяване, във вътрешния опит.

Но преди всичко, ако описаните упражнения не водеха до нищо друго освен до това, което обясних, тогава би възникнало значително вътрешно оплакване, да, опасност, не във физически смисъл, а опасност по отношение на грешката и истината, ако нещо друго не се случваше в душата успоредно на това, което описах. Но ако човек прави упражненията точно както е описано в книгата ми „Как да

постигнем познание за висшите светове“, тогава начинът, по който се изпълняват тези упражнения, му пречи да стигне по този едностранчив начин, както го описах, до това, което се нарича с тежка дума: достигане до портата на смъртта. Защото, ако упражненията стигнат до тази точка по начина, който посочих, и ако нищо друго не се случваше паралелно, човек не би могъл да се задържи в това вътрешно преживяване. Би било като да бъдеш погълнат от самото начало; човек би почувствал как то ще се изплъзне, ще бъде забравено. Човек би усещал това, докато живее във физическото си тяло: [Физическото тяло винаги е готово, винаги е способно да черпи живот, но въпреки това не може да го позволи да възникне.] Накратко, опитите за преживяване на духовния свят биха били непрекъснато неуспешни.

Уважаеми участници, медитацията и концентрацията не само трябва да водят до укрепване, до съживяване на мисленето, но трябва да вървят ръка за ръка с укрепване на волята и чувството, на силата на ума на душата. Това, което живее във волята, също трябва да се промени в хода на упражненията. И ако упражненията, дадени в споменатата книга, се изпълняват правилно, това вече ще се случи.

Бих искал да обясня отново как трябва да се промени състоянието на волята на душата, нейното настроение на волята. Бих казал, че точно както изпитваме волята в обикновения живот, изразът е неточен, но това няма значение в този случай за нашето разглеждане, бих казал, че точно както изпитваме волята в обикновения живот, изразът е неточен, но това няма значение в този случай за нашето разглеждане, бих казал, че точно както изпитваме волята в обикновения живот, изразът е неточен, но това няма значение в този случай за нашето разглеждане, бих казал, че точно както изпитваме волята в обикновения живот, изразът е неточен, но това няма значение в този случай за нашето разглеждане, бих казал, че точно както изпитваме волята в обикновения живот, изразът е неточен, но това няма значение в този случай за нашето разглеждане, бих казал, че точно както изпитваме волята в обикновения живот, изразът е неточен, но това няма значение в този случай за нашето разглеждане, бих казал, че точно както изпитваме волята в обикновения живот, изразът е неточен, но това няма значение в този случай за нашето разглеждане, бих казал, че просто

Философите знаят това много добре, иначе не биха обсъждали толкова много волята. Съзерцанието на волята винаги се изплъзва в действие. Човек представя това, което волята постига. Но всъщност не може да следва волята, когато тя се влива в действие. Както казах, това е само накратко изразено, много важен, много значим факт от вътрешния живот на душата, който би могъл да бъде философски разгледан в цялата му широта, ако времето не беше твърде кратко за него, ако времето беше достатъчно за него, както казах.

Сега въпросът е да вкараш тази воля, тази постоянно изплъзваща се воля, в полезрението на душата, наистина да се научиш да гледаш волята, наистина да се научиш да я имаш пред себе си – мислено казано: да я имаш пред себе си.
Това може да се постигне и чрез предприемане на упражнения, уважаеми присъстващи, чрез които вътрешните процеси на душевния ни живот се разглеждат по същия начин, по който се разглеждат естествените процеси. [Само помислете например колко различно е това, което бихме могли да наречем самонаблюдение на природата, от обикновеното външно наблюдение на природата. Ние виждаме природата в нейните процеси; защото винаги сме склонни да отделяме от наблюдението на естествените процеси всичко, което ни движи само субективно. Там ние винаги сме склонни, принудени от обективността, да стигнем до определен вид обективност сами. Ако човек сега практикува наблюдение не само на естествените процеси обективно, но – странно е, че това е необходимо, но е необходимо – но и на това, което иначе бихме могли да наречем теоретично, студено, в наблюдението на природата, [този сега] го засилва със сърдечна загриженост, с дълбока вътрешна загриженост, до степен на сърдечна любов към естествените процеси [...]; така че [човек сега, макар че е обективно потопен в законите на природата – включително законите на минералните процеси, растежа на растенията и поведението на животните – потапяйки се в тях, вие също така развивате вътрешно чувство за съпричастност, поетапен подход към това, което се случва като закономерен процес, по същия начин, както иначе бихте го правили само по отношение на едно световно същество. Ако човек се научи да наблюдава природните събития с най-голям интерес, без да позволява обективността му да бъде помрачена, ако остане толкова обективен, колкото може да остане само външният естествоизпитател, и въпреки това може да съпътства това трезво природно изследване с вътрешно преживяване, бих казал дори вътрешно сливане с това, което изследва, тогава човек придобива способността да заеме съвсем различна позиция по отношение на волята, отколкото в обикновения живот и в обикновената наука.
Но, както казах, това е бавна практика. Трябва да култивирате в най-съкровения си душевен живот това, което всъщност се има предвид тук. И от това можете да придобиете много определена способност по този начин. На определен етап, в точка, до която човек достигне там, забелязва следното.
Трябва да започна с едно явление от ежедневието, за да илюстрирам какво човек забелязва в себе си. В ежедневието заспиваме и се събуждаме. Ежедневието ни следва този ритъм. Когато заспиваме – не е нужно да показвам отделните явления на заспиване, отделните явления на събуждане, но всеки знае какво се случва в живота му, когато преминава от съзнателно ежедневие към подсъзнателен или несъзнателен сън – какво се случва в него, което се случва без неговата воля, поне в началото. В ежедневието произволът има само много малка роля в [този ритъм].

Когато се практикува по този начин, както го описах, човек е способен доброволно да предизвика този преход, който иначе винаги се случва неволно, между сън и буден живот, буден и сънлив живот. Тоест, да може да си заповяда да предизвика това спиране на всяка сетивна дейност, на всички изрази през деня, на всички интелектуални и въображаеми възприятия; да заповяда на способностите, които иначе са налице, да спрат, и все пак да не преминават в състояние на безсъзнание, както е по време на сън, а напълно съзнателно да напуснат отново физическото си тяло и да влязат в състояние, което би било там. Отново, странно е, когато се описва, но трябва да се опише, защото е реалност. Човек достига състояние, което би било там, ако се събуди напълно съзнателно, но не се събужда, като отново е в тялото си и чрез очите и ушите си вижда и чува външната реалност, а като държи тялото си извън себе си и остава в това, в което се намира - сега осъзнаваш, че по време на сън си излязъл по същество - събуждаш се извън тялото в това, което си между заспиването и събуждането, но съзнателно в него.
Чрез този произвол човек е придобил способността да укрепва волята до такава степен, че съзнателно осъзнава своето битие, в което иначе е несъзнателен между заспиването и събуждането, като постига това паралелно насочване на душевните сили чрез медитация, чрез концентрация. Първата способност, която човек е придобил, се формира [чрез получаване на нещо ново от силата на мисълта и нещо ново от волята]. И едва сега човек живее извън тялото, със способността истински да възприема духовния свят около себе си, който винаги е там, който е там за всеки, за чието съзряване човек първо трябва да се образова, да се образова вътрешно, да практикува.
На свой ред, това е мъчително субективно преживяване, което формира прехода във вътрешния опит към тази култура на волята. Ако човек първо е научил – бих казал – на теория, но в опитна теория, какво трябва да означава умирането, тогава той опознава нещо чрез волята, преминавайки към едно извънтелесно вътрешно преживяване. Сега човек се научава да разпознава какво, въз основа на цялото битие и всяко ставане, е болка и страдание. Човек се запознава по неочакван, мъчителен начин с болката, която преминава през цялото съществуване. Човек се научава да осъзнава колко неразумно е да се пита защо цялото съществуване е основано на болка.
Съществуването – ако го наблюдавате и имате сърце и ум за съществуване – скъпи присъстващи, то е красиво, велико и възвишено тук и там и не би било в пълния смисъл на думата да бъдеш „човек“, ако нямаше чувство за величието и красотата на съществуването. Но точно както цветето изниква от корена на растението, така и всичко, което е красиво и велико в живота, трябва да възникне от основата на болката и страданието. И както най-красивите неща трябва да възникнат от почвата на болката и страданието, човек се запознава с това. Човек постоянно преживява вътрешен процес. Човек се научава да разпознава и това, че този, който например е

искал да критикува, че едно мъдро провидение не е постъпило толкова добре, колкото той мисли в своята [собствена] мъдрост, дори без основата на болката, [за да може да предизвика съответното], човек разпознава, че това изискване е почти същото, както ако някой е искал да поиска от математика да работи за това, че не трябва да се търсят 180 градуса в триъгълник в трите му ъгъла. Това е свързано със закон, с вътрешни закони. Но тези закони сега се изучават. И така, чрез придобиване на ново изследване на вътрешния душевен живот от идеите за болката и смъртта, човек е извадил от мисленето и волята онези същности на душата, които, живеейки в тях сега, му показват как се намира в духовния свят, какво е отвъд раждането - или да кажем зачеването - и смъртта в човека.
Сега идеята, че сме били нещо преди да се родим – или заченем – престава да бъде просто теория. Идеята, че все още ще бъдем нещо, когато преминем през портата на смъртта, също престава да бъде просто теория.
И по същия начин, друга идея ще бъде изпълнена чрез много конкретно съдържание. В тези идеи вече няма нищо спекулативно. Вместо това, душата е развила в себе си сили, за да преживее това, което би могло да се нарече нейно безсмъртие по жив начин – да преживее това в себе си, силите, есенциите, които преминават през раждането и смъртта.
Но се преживява и нещо друго. Това, което се преживява, скъпи уважаеми присъстващи, е, че като се научим да наблюдаваме волята – като се научим да разпознаваме нещо във волята по интимен начин – да, това, което човек се научава да разпознава, когато я характеризира по този начин, изглежда сякаш просто анализираме картина, сума, нещо фиктивно; но не е така. Ако наистина успеете да имате волята в себе си, както посочих, тогава осъзнавате: В тази воля живее основна същност на човешкото същество; в нея живее втори човек, но съзнателен втори човек, човек със съвсем различно съзнание, което ние носим в себе си. Както казах, това не е образ; но не е и реалност, която имаме в себе си по същия начин, по който имаме физическо сърце в себе си. Въпреки това е толкова вярно, колкото е и истината, че има вътрешен човек, активен във вътрешната ни воля, който е съзнателен. Сега ние го екстернализираме, външен наблюдател, зрител; но такъв зрител, от когото разпознаваме, че можем да обединим неговото съзнание със нашето съзнание само когато опознаем онази сила на мисленето, която се опознава по единствено характеризирания начин.
Така, в това, което човек намира в завещанието, човек опознава втори човек; но човек – това се разкрива чрез гледане, чрез опит, чрез вътрешен живот – човек опознава човек, който живее в човека по духовно-душевен начин, точно както растителният зародиш живее физически в растението и цвета, както живее в растението като зародиш, и човек знае: в този растителен зародиш има нещо, което, в зависимост от външните условия, може да се превърне в ново растение. Това е в природата на зародиша! И така, скъпи присъстващи, чрез прекия опит на

вътрешното наблюдение, ние знаем, че този наблюдател, когото открихме като реалност в нас, е това, което отделните човешки същества носят през портата на смъртта, това, което се носи през духовния свят, и това, което трябва да се пренесе отново в нов земен живот. Защото това се формира в него, както новото растение се формира в зародиша на растението. И докато зародишът на растението може да загине поради външни условия, човек знае, че е открил това ядро: в духовния свят няма такива външни препятствия; човекът се връща отново, ще живее във външния свят. И човек се научава да разпознава, че този живот, който сега изследва тук, е следствие от по-ранни животи на земята. Това, което Лесинг и други гении са усещали като необходимо следствие от представянето на по-новия духовен живот, се превръща в строго вътрешно изследваем, вътрешен факт: повтарящи се земни животи!

Но човек трябва да осъзнае, когато живее в духовния свят, че възприема различно от това, което възприема във външния свят. Във външния свят човек възприема чрез факта, че нещата стоят пред него, и той е изправен пред самите неща и ги гледа. Тези, които, започвайки от тривиалните понятия от ежедневието, искат да си съставят картина за това какво е това ново нещо, за което се говори тук днес, които мислят, че духовният свят е само по-фино ефирно повторение на обикновения сетивен свят и си представят, че съществата в духовния свят идват към него от мъгла или по-фини неща. Не, не е така, уважаеми присъстващи; но всичко, което идва към човек, когато е правилно изследвано, идва към него по такъв начин, че човек внезапно се движи в изследването като в духовния свят сред нищо друго освен духовни същества. Развитата воля показва духовни същества, които изпълват света – как цели множества от духовни същества изпълват света. Така че тук може да става въпрос за възприемане на изобилие от конкретни духовни същества в духовния свят – те възприемат! Нека предположим, че душа, преминала през портата на смъртта, живее в духовния свят. Отначало възприемате това по такъв начин, че наистина знаете: сега то навлиза, така да се каже, в собствената ви сфера на волята; то се обединява със съзнанието, което откривате в собственото си съзнание; и вие преживявате, че вашето собствено съзнание се слива със съзнанието на другото същество. Чрез съзнанието, чрез това ново съзнание, открито чрез сферата на волята, вие навлизате в света на духовните същества.

Въпреки че това, което вече казах, е, бих казал, достатъчно ексцентрично, не искам да бъда възпрепятстван да представя, както бих казал, допълнителни компрометиращи доказателства в тази област. След това, разбира се, трябва да се стигне до самото преживяване. И не от нескромност, нито по някаква друга причина се представя външно преживяване. Например, случаят е, че всъщност искам да спомена само едно много просто от широкия спектър от преживявания, които биха могли да бъдат цитирани.

Ставаше дума за това, че трябваше да се справя с определени артистични задачи, които изискваха от мен да измисля нещо, бих казал. Сега, въпросът е, че преди много време почина една личност, чиято душа беше изпълнена с намерения, с тенденции към подобно артистично творчество. Тя беше преминала през портата на смъртта. Точно както, скъпи читатели, в обикновения физически живот човек се научава да различава цветето, което вижда навън, от цветето, което собственото му око създава, така и в този духовен свят човек се научава да различава обективното от субективното. И така знаех, че трябва да правя определени артистични неща - и за тези неща беше необходимо нещо като вдъхновение - за да може това, което идваше от тази починала душа, да влезе в моето съзнание.
Тоест, човек може да наблюдава взаимодействието с тези починали души по същия начин, както може да наблюдава взаимодействието с външни същества. Разбира се, в този случай суетата би твърдяла, че всичко това е резултат от собствените му изобретателни способности! Но човек стига до съвсем различни възгледи за духовния свят, когато този духовен свят може постепенно да бъде видян чрез упражненията на душевните сили.
Сега, скъпи читатели, именно с оглед на недоразуменията, които се внасят в това духовно изследване, както е замислено тук, трябва да се споменат някои неща. Всеки, който подхожда към духовните изследвания с научен мироглед, разбира се, ще има много да каже в полза на факта, че всичко, което описах досега, е по същество нищо повече от сбор от илюзии, халюцинации и т.н. Ако научно мислещият човек сега вярва, че някой, задълбочен в духовната наука, ще дойде и ще му каже, че греши и ще започне да спори с него, той напълно греши! Духовният изследовател е по същество изпълнен с признателност към това, което естествоизпитателят има да каже, чак до изследването на граничните зони между душата и чисто външния природен свят. Духовният изследовател дори не е нужно да отхвърля нещо, което е постигнато например въз основа на експерименталната психология. Но сега не искам да навлизам повече в това.
Но всеки, който, изхождайки от естественонаучен мироглед, възразява от самото начало – сега ще посоча най-често срещаните възражения –: Да, вижте, от определена гледна точка човек вярва, че може да докаже безсмъртния живот на душата; след това се обръща към настоящия начин, по който протичат мисленето, чувството и волята; вярва, че може да проумее нещо чрез обикновена логика; може би вярва, че може да постигне нещо чрез някакъв мистичен процес, който сочи към безсмъртието на душата. Но сега естествената наука показва – и както казах, духовният изследовател е напълно на земята на естествената наука тук, дори повече от самия естествен учен – естествената наука показва, че човекът се развива от детството нататък. Точно както външните органи и органни системи постепенно се развиват, така се развиват и духовните способности. И отново, когато външните органи се парализират в напреднала възраст, умствените и

духовните способности намаляват. Да, може да се покаже как някоя част от психическата система, централната нервна система, е парализирана, как страдат много специфични умствени и духовни функции. Не пита ли естественият учен духовния изследовател: „Не вижда ли колко тясно духовният и умственият живот е свързан с органичните функции и с органичните инструменти?“
Всички тези неща със сигурност са убедителни. Но точно когато духовният изследовател е стигнал до точката, която описах, когато посочих култивирането на мисловния живот, вътрешното възпитание на мисловния живот, вътрешното упражнение на мисловния живот, тогава той описва как цялото мислене, чувство и воля в обикновения живот е свързано с телесните органи; това, което се случва като мислене, чувство и воля във физическия свят между раждането и смъртта, обаче не може да се случи без телесните органи. Именно това показва духовното изследване. [И то се основава на факта, че не можете да получите нищо за безсмъртната душа чрез спекулативна теория или мистицизъм. Именно напредъкът в областта на естествените науки ще покаже, че това, което присъства като мислене, чувство и воля в обикновения живот, е пренасяне на дейности, които имат смисъл само между раждането и смъртта, защото са свързани с външните органи в своята поява, точно както се случват в съзнанието.] Но в рамките на мисленето, чувстването и волята, духовният изследовател открива нещо, което не е обвързано с органите, което може да открие само по начин, по който знае: това присъства във всяко човешко същество – само че първо трябва да се осъзнае какво все още е обвързано с органите – сякаш е нещо друго, нещо, което влиза през портата на смъртта, нещо, което е свързано с нея. Това, което не е обвързано с органите, първо трябва да се търси!
Следователно, духовният изследовател е напълно съгласен с естествения учен – и е фундаментална грешка многократно да се твърди някакво противоречие между естествената наука и истинското духовно изследване. Истинското духовно изследване е свързано именно с тълкуването на обикновеното мислене, чувстване и воля на основата на обикновената естествена наука. Дори това, което е в основата на тази естествена наука, често все още да е идеал, нещо е налице; и естественият учен днес, от своя мироглед, може да посочи определени анормални състояния в човешкия живот.
Един много важен духовен и естествен учен е нарекъл определени състояния, които се случват и дори са в основата на сънуванията, и по-специално на хипнозата, всички възможни форми на ясновидство и т.н., „твърди състояния на съзнанието“. Но не бива да мислим, че духовният изследовател може по някакъв начин да обърка това, към което се стреми, с това, което от тази страна се описва като анормални състояния на душевно развитие! Важното е, че в истинското духовно изследване, както е предвидено тук, душевният живот, който се развива като друг, като извънтелесен душевен живот, както е описан, този душевен живот протича по

такъв начин, че не е трансформация на обикновения душевен живот, а се поставя редом с обикновения душевен живот. И колкото по-здравословно е това виждане на Хелершер, толкова по-здравословно е, когато човекът, който го развива, развива това виждане по такъв начин, че всичко останало - мисленето, чувстването и волята, целият друг така наречен социален душевен живот - продължава редом с него! Само че той обикновено го пренебрегва в момента, когато е във видение.
Вземете някое от състоянията, които се случват в патологичния живот на душата: как се проявяват те? Те се случват по такъв начин, че така наречения нормален живот на душата престава и дори само за кратко време преминава в болестния живот на душата. Човекът, засегнат от какъвто и да е вид болест на душата - ако мога да използвам този израз, който, разбира се, сам по себе си е неточен - се характеризира именно с факта, че не може да гледа здравия си душевен живот в болестта, иначе не би бил болен!
Съществено сега е, че този, който става истински духовен изследовател, не навлиза, както може да изглежда, в душевния живот на друг човек от собствения си здрав душевен живот, а двата душевни живота да бъдат съпоставени ясно и с пълно съзнание. Духовният изследовател преминава през духовния свят, наблюдавайки го с развито зрение. А за обикновения живот, за всички задачи на обикновения живот, той мисли, чувства и действа така, както правят другите рационални хора. Този общ преглед е съществено нещо.
Следователно, за начинаещите в духовните изследвания, скъпи участници, не е особено добре, тъй като се случва поради определени удобства на живота – може да се каже – и също така поради определени ентусиазми на живота], когато се включат в някакъв вид духовна наука с всякакъв вид ентусиазъм и така, така да се каже, преминават от една религия в друга, те навлизат в съвсем различен душевен живот и просто забравят първия. Напротив, за начинаещите в правилно състояние на духа е особено полезно, ако всичко, което човек е бил преди, как е мислил и живял преди, се продължава, доколкото е възможно, и ако се добави и другият начин, за да може да види първия в неговата цялост.
Специални институции, които се използват например за култивиране на духовни изследвания, които човек извежда от обикновения социален живот във всевъзможни колежи, така че те да обогатят живота на човек с тях колкото е възможно повече, всъщност водят до безсмислие в крайна сметка. [Поне нещо, което е особено полезно за здравето на духовния живот на духовния изследовател, се игнорира!] Разбира се, човек би могъл да помисли за подготовка на определен брой хора за духовни изследвания и, така да се каже, за въвеждането им в колежи, където те могат особено да проспят външния живот, който са водили досега; но тогава заинтересованите биха трябвало да станат толкова несвободни в известен смисъл, че това, с което са били свикнали досега, сега би се трансформирало в нов живот, който не е насочен към външния свят. Това крие своите опасности. Най-

хубавото е, когато човек остане толкова разумен за обикновения си живот, колкото е бил преди, и духовните изследвания само се добавят, така да се каже.
Но това е и фундаменталната разлика между целия болестен психичен живот. И ако някой, който е екипиран с подходящо научно отношение, само би проучил с пълно разбиране какво представляват например упражненията на душевните сили според указанията, посочени в „Как да познаваме висшите светове“, той би видял, че именно онези, които искат да се занимават с истинско духовно изследване и методи на духовно изследване, са наясно и са наясно с това, което би могло да доведе, в една или друга посока, не само до психични заболявания, но дори до мъгляви душевни отклонения.
Всъщност, възникват много недоразумения срещу духовната наука. Те не са само теоретични недоразумения от страна на онези, които например стоят на почвата на естествената наука, на почвата на естественонаучен мироглед; но те възникват - бих казал практически, тъй като хората искат да влязат в духовния свят по много различен начин, много по-удобен начин, отколкото е описан светът, и тогава, вместо наука за свръхсетивното, която би могла да бъде постигната по начина, който описах, те всъщност достигат наука за подсетивното, тоест, достигат нещо от това, което толкова често се нарича ясновидство или подобно в обикновения смисъл. Това ясновидство, това, което обикновено се нарича така, всъщност е диаметрално противоположно на духовното изследване. То е нещо, което произтича от факта, че човешкото същество е обвързано още по-тясно със своята личност, отколкото е обвързано в обикновения социален живот. Трябва само да отбележа - макар че това, разбира се, е казано само сравнително, като обяснение - че когато се учим на някакъв вид намеса, ние усещаме мястото със съзнанието си, особено когато нещо в нас е патологично организирано в стомаха. Ако сме организирали нещо в нервната си система или някъде в тялото си по този начин, тогава съзнанието ни се обръща към него по болезнен, ненормален начин. Но тогава в резултат на това могат да се „видят“ всякакви неща. Може да възникне това, което човек може да нарече халюцинации, илюзии и т.н. с известно основание от гледна точка на естествената наука. Това произтича именно от обратното на случващото се при истинското духовно изследване, което беше описано днес. Има силна привързаност към тялото. И в това, което в тривиалния живот или също по измамен начин се нарича „ясновидство“, скъпи уважаеми присъстващи, човек има нещо, което има много по-малка вечна или духовна стойност от това, което може да се наблюдава в нормалния живот на душата, където душата присъства с цялата си телесност, докато при патологично ясновидство или в патологично състояние на хипноза или внушение или подобно нещо човек има работа само с част. В тези състояния човек влиза в контакт с подсетивното, с това, което има по-малка реална стойност от това, което вижда в обикновения живот. Докато истинското, истинско ясновидство се състои в това да станеш независим от всяка телесност и да

погледнеш назад към телесността, да наблюдаваш как тя е останала нормална по отношение на външния физически свят и да я преодолееш, [така че] човек да стигне до свръхсетивното, а не до подсетивното.
След като, скъпи уважаеми присъстващи, тази разлика между свръхсетивното и подсетивното бъде схваната, след като бъде признато, че това, което прави патологичният ясновидец, е нещо, което има много по-малко значение за човека от това, което, да речем, живее от раждането до смъртта и което може да бъде схванато чрез нормалния живот на сетивата, и че само развит живот на душата, която се е освободила от тялото, ще доведе до свръхсетивния свят, тогава недоразуменията, които се внасят от противоположната страна в духовното изследване, ще изчезнат!
И друга област на тези недоразумения е тази, която различните религии внасят в духовните изследвания. Трябва да се каже, дами и господа, че тук си имаме работа с област, където религиозният елемент трябва да се разграничава от научния елемент за здравословно разглеждане. Духовната наука, научно развита, ще трябва да изследва духовната и душевната сфера, чак до безсмъртието на душата и възприятието на духовните и свръхсетивните светове. Но тя ще стигне също толкова малко по пътя на религията, ако бъде правилно разбрана, колкото външната естествена наука е попречила на религията. Трябва да кажа, че едно изречение, което един свещеник използва, когато заема поста ректор на университета през 1890-те години, винаги е красиво представено пред мен. Той произнесе реч за Галилей – теологът за Галилей – и каза по онова време: Разбира се, по времето, когато е живял Галилей, Църквата е преследвала Галилей; но сега е дошло времето, когато може да се знае, че това, което Галилей е казал за структурата на световете, води само до по-голяма слава на божественото, почитано и обожавано от религията. Точно както хората са искали да открият противоречие с религиозния живот само поради неразбиране по времето, когато се е появил по-новият научен мироглед и е въвел в практическия живот, така и ако някой вярва, че духовното изследване - което за днес трябва да е нещо подобно [на естествените изследвания на Галилей, Кеплер и т.н. за тяхното време] - би могло по някакъв начин да се намеси в религиозния живот, е основано на неразбиране. Тази духовна наука, и тя иска да бъде, е всъщност, уважаеми участници, продължение на естественонаучния начин на мислене за духовната сфера.
Но е разбираемо. Особено когато човек е запознат добре с историята на науката, е разбираемо, че днес все още има малко хора, които имат усет за това, което е в основата на това духовно изследване. Но всеки, който с любов се е опитвал да изследва пътя на истината чрез човешкото развитие, знае, че истината ще си проправи път през човешкото развитие през най-тънките пукнатини дори на най-твърдите скали, които човешките предразсъдъци натрупват.

И без да се занимавам с пропаганда, наистина не, а само за да спомена, че вече има поне малък кръг от приятели на духовно-научното направление, както е предвидено тук, бих искал да посоча сградата, издигната в Дорнах, близо до Базел, чрез жертвата на редица от онези, които изповядват нашата духовна наука, или, бих казал, на учениците на нашата духовна наука, като един вид Школа за духовна наука.

Но и тази сграда е била неразбрана. В заключение, само няколко думи, за да посоча как погрешните схващания за самата духовна наука се срещат по най-разнообразни начини и тази сграда не е изключение. Има дори хора, които казват, че тази сграда има нещо фантастично в себе си, че когато влезете в нея, виждате всякакви символи, всякакви магически знаци; дори има поредица от седем колони вътре, например.

Сега, всеки, който се опитва да разбере цялата структура навътре, уважаеми присъстващи, може да повярва, че онези, които са видели какво се строи в Дорнах и след това говорят по начин, по който едва са виждали, едва могат да видят, а само да вярват, че ако нещо възникне в някоя област, която те все още не познават, то трябва да е нещо магическо, нещо магическо, вълшебно; от тази вяра те характеризират.

Виждате ли, скъпи мои, нека вземем нещо, което е изкушаващо, бих казал, в колонните последователности отляво и отдясно на сградата. Хората си мислят: това са суеверни хора, те са изградили колонен ред от числото седем, защото имат седем колони от всяка страна! Да, подобно твърдение е също толкова, колкото ако някой предположи, че има нещо символично или магическо във факта, че на цигулка има точно струна Ми, струна Ла и така нататък. Вътрешната природа на нещото го изисква! Точно както светлината е разделена на седем цвята, появяващи се в седемте цвята на дъгата, точно както тоновете се отварят в седемгласната структура на гамата и октавата е повторение на основния тон, така и фактът, че е имало скъсване с обичайните архитектурни стилове – цялостност на изкуството, трябваше да възникне от нашето художествено убеждение, само защото е имало скъсване с факта, че една глава е като другата, когато имате колони. Но когато имате колона и глава, следващата е различна, третата е отново различна. Но от чисто художествения принцип следваше, че има заключение със септимата – точно както има заключение със седмата нота в музикалната гама и точно както има повторение на основната нота в октавата – това следваше съвсем естествено, със същата необходимост, с която задължително следват седемте цвята в дъгата. И така е с всичко в тази структура. Няма опит за каквото и да е символично формиране. Всичко трябва да се излее чисто художествено в скулптурното, архитектурното и изобразителното. Следователно, човек никога няма да може да постигне изкуство, което е в съответствие с духовната наука, като рисува или извайва това, което е разпознал чрез духовната наука. Това дори не беше опитано с нашата сграда в

Дорнах. Има много способности в човешкото същество, които остават скрити в обикновения живот, и всички способности на човечеството все още не са се проявили в хода на миналите епохи на човешкото развитие. Но духовната наука, тъй като води до живо разбиране на живия свят, е стимулант, не на идея – не това, което тя открива като наука, трябва по някакъв начин да бъде символично въплътено в изкуството – това би било нехудожествен начин – а тя трябва да стимулира артистичните способности. И по този начин, тъй като самата духовна наука въвежда нещо ново в човечеството, се създава и нова форма на изкуство, нов принцип на изкуството. Разбира се, това е също толкова изненадващо и подвеждащо, колкото е подвеждащ и изненадващ и новият аспект на самата духовна наука.

Например, направен е опит в най-изтъкнатия смисъл да се изрази под формата на архитектура нещо, което показва в рамката, във вътрешната обвивка на една стая, какво се случва в стаята, какво тя съдържа. Но не символично, а чрез опит да се схване вътрешният живот. Например, направен е опит да се продължи в оформянето, в скулптурното оформяне на стените [...]. [В старата архитектура например – и искам да подчертая този детайл – когато я схванете артистично, стените са такива, че се затварят чрез това, което са във формите си.] Нашите стени в Дорнах са такива, че не се затварят, а в умереността на формите си предизвикват усещането, че са пропускливи. И когато ги погледнете, получавате такива артистични прозрения, че всъщност трябва да се упражнявате да оставяте погледа си да се скита в безкрайността на световното съществуване. Именно това е разликата в сравнение с по-ранна художествена концепция. Но разликите неминуемо са възниквали, докато сме напредвали от античното изкуство, от античността към готиката и така нататък.

Разбира се, бих имал много да кажа, ако трябваше да се спра на недоразуменията, които възникват – бих искал да кажа – в този все още доста неразбираем аспект на сградата Дорнах, ако трябваше да говоря надълго и нашироко за тези недоразумения. Не бих искал да пропусна факта, че аз самият, по-специално, скъпи присъстващи, не си правя илюзии, че сградата Дорнах е нещо друго освен едно съвсем първо начало, едно много несъвършено начало. Но може би в тези примитивни начални форми, които може би все още са напълно пропуснати в някои отношения, живее нещо от нова художествена творческа сила. И това би трябвало да е така. Защото, ако духовната наука трябва да бъде нещо, което може да се намесва в човешкия живот по жив начин, че може да се намесва във всички области на човешкия живот – и бих искал да кажа, че само външни обстоятелства са ѝ позволили първоначално да проникне в художественото творчество по този начин – тогава тя трябва да развие специалните таланти на човечеството, които днес са свързани с тази духовна наука.

Както казах, не искам да пропагандирам споменатото, а само да насоча вниманието към начина, по който духовната наука се изразява и художествено.
Но, уважаеми присъстващи, все пак бих искал да кажа, че както не е нужно човек да бъде химик, за да усвои в своя мироглед това, което идва чрез химическо изследване, нито е нужно човек да бъде астроном или физик за резултатите от астрономията и физиката, така и не е нужно самият той да бъде духовен изследовател - въпреки че, както ви показва книгата „Как да познаем висшите светове“, днес до известна степен всеки човек може да стане духовен изследовател, всеки човек може да развие способностите на своята природа, но не е нужно да бъде такъв. Духовната наука също може да представи своите резултати на човечеството и тъй като е основана на истината, а не на заблудата, тя може да убеди. Ако човек схване прозренията по правилния начин, той е воден до убеждение, до усвояване на духовно-научните резултати в чувството на душата за истина, в това, което в крайна сметка се обединява в цялостно убеждение за света и душата, света и духа. Но че това духовно изследване все още се среща с недоразумения: човек може да го разбере, уважаеми присъстващи.
Човек трябва само да си спомни например, че когато по-новият светоглед, по-новата естествена наука, трябваше да бъде представен на човечеството, не исках ли да кажа, че на човечеството трябва да бъде представен един възглед, който е противоположен на това, което хората са мислили дотогава? Възглед, който дори противоречи на това, което сетивата виждат? През цялото Средновековие определени кръгове от човечеството вярвали, че синият свод е там горе и че звездите се въртят около земята. Това се промени! Земята, която е била неподвижна за съзнанието, трябваше да се представи като носеща се през пространството; а синият свод – човек трябваше да осъзнае, че той изобщо не е там горе, ти го създаваш сам от собствената си гледна точка. И си си представял този син свод само защото преди това си го имал предвид! Това беше великият повратен момент, към който например Джордано Бруно посочи, че човек не трябва да вижда нищо друго освен това, което е направено от човешкия начин на гледане на нещата; че това, което се простира в необятните безкрайности на света, е пространствената вселена.
Може да се каже, че случилото се в миналото се случва отново: това е различен небосвод, към който човечеството гледа днес; но само чрез собствения си начин на мислене. Ако, от една страна, човек погледне до раждането, а от друга до смъртта – или, казано по друг начин, ако погледне до зачеването от една страна и до смъртта от друга – това е като небосвода: няма граница. Ако сега се насочим навън, това, което се е случило за естествения учен в миналото, може да се случи и за духовния живот: границата между раждането и смъртта – или зачеването и смъртта – да бъде очертана от самия човешки душевен живот. Тогава ще погледнем навън към временното и вечното, в което са вградени нашите повтарящи се животи на земята

и онези животи, които прекарваме между смъртта и раждането в чисто духовен свят. И духовният свят ще се отвори за хората така сигурно, както пространственият свят се отвори отвъд несъществуващия небосвод.
Тези, които в момента са на това ниво на духовната наука, изобщо няма да се изненадат, ако казаното от него все още се счита за фантазия, блян, може би дори днес.
Но всеки, който е запознат с пътя, който истината изминава през човешкото развитие, през човешката история - а в наше време духовният изследовател трябва да се запознае с това - знае това, което вече казах: че истината си проправя път през най-финитe пукнатини, цепнатини, които се простират като пукнатини в скалите в скалите на предразсъдъците, и които човешкото развитие - не го казвам критично, не го казвам укорително - не само може да поеме, но и трябва да поеме. Защото животът се нуждае точно толкова - колкото има своите преценки за това как може да се живее животът - от своите процеси, които трябва да се натрупват за определено време. Животът трябва да протича в ритъм със света и за известно време научният възглед трябваше да заглуши всичко останало. Едва сега може да дойде другата вълна, другият полюс, така да се каже, който сега също така тласка това чувство за мисъл и истина в духовния свят.

Накрая бих искал да обобщя опита си, като нещо, което не може априори да предизвика убеждение, а само да даде нов тласък, сякаш в някаква велика интуиция:
Тези, които се опитват да стигнат до дъното на духовната наука, знаят, че тя не може да бъде потисната, нито елиминирана от света, както не може да бъде елиминиран от света научният мироглед, възникнал в зората на модерното време преди три-четири века, въпреки всички противоположни идеи. Защото знае, че човек може да мрази истината; но този, който е запознат с нейния характер, знае също, че този, който мрази истината, не може толкова лесно да я измести.
И дори ако все още не е време, уважаеми слушатели, този начин на гледане на духовния свят, за който се говореше днес тук, да проникне в по-широки кръгове, това време ще дойде.
Фактът, че истината е мразена за известно време – това е човешки разбираемо явление – но това никога не може да попречи на тази истина да се повтаря отново и отново, както се е случило и с научния мироглед. Истината може също да бъде хулена; но думите на хула в крайна сметка се връщат обратно към онези, които ги изричат. И тези, които познават Битието, което човек може да види, бих казал, като въплътено в истината, знаят, че то има толкова много самосъзнание, че може да знае как е ефективно в света дори срещу всякакво насилие. Човек може да иска да потисне истината, но никога не може да иска да я унищожи!

Това са чувствата, които вдъхновяват всеки, който чрез естеството на духовното изследване днес е постигнал определена връзка с това духовно изследване. И той трябва да се замисли върху истината, че именно защото то е основано в най-съкровената същност на човешката душа, човек трябва само да се задълбочи в тази човешка душа, честно да приложи развитите мисли към самата тази душа и да си каже: Това, което човек има като воля, мислене и чувство в обикновения живот, може да бъде допълнително развито; тогава това, което е било истина за крайния свят, води и до сила на истината за безкрайния свят, за първичната вечна сила, за вечните сили на човечеството, които преминават през раждания и смърти.
Тази истина ще доведе до нейното разпознаване. Този, който е опознал напълно вътрешния характер и качество на духовната наука, я изразява като вяра, като убеждение; той вярва, че истината, която мисли, че разпознава, е толкова дълбоко вкоренена в човешката душа, колкото е дълбоко вкоренена любовта от една сестра към друга сестра, когато има правилна връзка. Да, човешката душа и истината са сестри! И каквито и недоразумения да възникнат между двете, в крайна сметка трябва да има пълно съгласие между едната и другата сестра: между човешката душа и истината; те трябва да помнят общ произход, който е там в световния дух, който управлява чрез всички явления, който винаги и завинаги управлява и вплита зад чисто сетивните явления, като вътрешна основа, като тяхната творческа сила, като духовността, която ги управлява и вплита, и която може да бъде открита именно чрез свръхсетивно изследване.

7. Как може да се осъществи изследване на свръхсетивната същност на човека?

Базел, 12 януари 1916 г.

Уважаеми участници!

В по-ранни лекции за духовната наука, които имах привилегията да изнеса тук, многократно съм посочвал, че всеки, който е задълбочен в тази духовна наука, както е разбирана тук, е добре запознат с това, че от настоящите навици на мислене, от всичко, което човек е свикнал да счита за изследване на истината, много, много неща могат да бъдат възразени и че е напълно разбираемо за самия духовен изследовател, когато това, което той трябва да представи, първоначално се възприема като фантазия, блян или може би нещо по-лошо. Въпреки това, днес, тъй като е възможно да продължа размислите вдругиден, все пак бих искал да подредя това, което имам да кажа днес, така че да са пренебрегнати първоначално много очевидните възражения, които могат да бъдат повдигнати срещу духовната наука от научна, религиозна и т.н. гледна точка. Тази вечер бих искал да разгледам духовната наука, същността на изследването на свръхсетивните светове, без да вземам предвид нито едно от тези възражения. Вдругиден ще се спра на тези възражения, които могат да бъдат описани като възражения и привидни опровержения от широк спектър от гледни точки.

Всъщност, скъпи присъстващи, цялото по-дълбоко мислене и изследване на човечеството винаги е било насочено към разпознаване на същността на самото човешко същество като свръхсетивна, защото при изучаването на същността на човешкото същество, за наблюдателя, да речем, за философския наблюдател, например, става ясно, че е нещо естествено, че този, който е свикнал в сетивния свят, не може да се доближи до истинската същност на човека; или поне - ако човек вярва, че във всичко, което сетивата могат да видят, това, което умът, свързан с мозъка, може да изследва, ако човек също вярва, че може да схване същността на човека по този начин, както вярва повече или по-малко материалистично настроеният монизъм, тогава винаги се оказва - че за по-дълбоко размишление на мислителя или изследователя, това, което може да се каже от такива страни за природата на човека, оставя по-дълбоките нужди от познание незадоволени и че човек все още има чувството, усещането, че нещо трябва да може да дойде от някаква страна, която показва същността на човека извън сетивния свят.

Бих искал да насоча вниманието към един от първите мислители в развитието на човешката мисъл, който се е стремил чрез най-напрегнато мислене да посочи на своите студенти в университета, на своите слушатели в самата лекция, как човек може веднага да излезе от това, което не позволява да се разпознае същността на човешкото същество, до това, в което може да се намери, във вътрешния живот на душата. Този мислител е Йохан Готлиб Фихте. И по начин, който може да се каже

парадоксален, той се е опитвал да покаже на своите слушатели как душата трябва да се движи, така да се каже, за да намери пътя си от сетивното към свръхсетивното. Например, в началото на лекциите той е казвал на своите слушатели: „Опитайте се да помислите за стената.“ Разбира се, това е било лесно. Слушателите са се опитвали да се поставят в състоянието на ума, в което са мислили за стената. Така че, след като е оставил слушателите си да помислят за стената известно време, той е казал: „А сега се опитайте да помислите за този, който е мислил за стената.“ И това имаше онзи непосредствено убедителен ефект, който Фихте знаеше как да постигне: то изуми слушателите му, дотолкова, че ние, съвременниците му, които сме записали тази сцена, можем да опишем колко всъщност бяха изумени слушателите, как се виждаше, че сега те полагат усилия да мислят за този, който преди това е мислил за стената – как мисленето по някакъв начин се отслаби, как не смееше да стигне до точката, към която беше насочено. Гьоте, който подхождаше към въпросите на познанието предимно от много човешка гледна точка, а именно от гледна точка на плодотворния живот, веднъж заяви, че – може да се каже – е осветено именно това, че се отнасяме към твърдението на Фихте по такъв начин, както току-що беше направено – Гьоте заяви, че е постъпил мъдро по определен начин, като е избягвал да мисли за мисленето. Той, който във всичко, което правеше за душата, искаше да усети прекия живот, чувстваше много по-специално, че с този опит да мисли мисленето, човек е доведен преди всичко до един вид невъзможност, ако се придържа само към обикновеното мислене. И все пак, всеки, който започне да изследва свръхсетивните светове, може първоначално да разчита само на мисленето, защото скоро осъзнава, че това, което сетивата могат да го научат или това, което може да се комбинира от сетивните явления, все още повдига въпроси, които до известна степен водят човека извън неговото действително битие. В мисленето той е със себе си и може да се надява поне, че ако наистина се впусне във вътрешното движение на мисленето със силата на душата си, може би ще му се разкрие нещо, което ще доведе до действителното битие на човека.

Сега, дами и господа, това е особен феномен, че колкото по-навътре човек навлиза в мисленето, както е в обикновения живот, колкото повече се бори с това мислене, толкова по-интензивни стават съмненията, с това мислене някак си да намери врата към света, в който е действителната същност на човека. Да, от това, което човек преживява вътрешно в мисленето, накрая наистина стига до убеждението, че всъщност може - нека използвам тривиалното сравнение - човек може действително да мисли мислейки, също толкова малко, колкото може да измие вода.

И все пак, истинските методи, истинският начин да се проникне в онези светове, в които същността на човешкото същество може да бъде разпозната – или, както ще видим по-късно, може действително да бъде преживяна – те въпреки това водят

чрез мислене. Само че то води до мислене по такъв начин, че това мислене не се приема такова, каквото се представя в ежедневието или в обикновената наука, а се развива по такъв начин, че чрез това развитие то по същество се превръща в съвсем различен вид душевна сила, отколкото е било преди. И по същество, всяко разбиране на изучаването на свръхсетивните светове зависи от това първо да се научи как мисленето може да стане нещо съвсем различно в човешката душа чрез определена вътрешна обработка, отколкото е във външния живот и в обикновената наука.

Сега, често съм имал възможност тук да посоча същественото нещо, което трябва да се направи при лечението на мисленето, така че това мислене да се превърне в съвсем различна душевна сила, отколкото е било от самото начало; и затова днес не искам да посочвам отново, по принцип, какво трябва да постигне мисленето сега, за да излезе, така да се каже, от себе си и да се превърне в съвсем различна душевна сила. Ще спомена само няколко неща, които характеризират това, което всъщност се постига, когато мисленето се третира по определен начин, чисто вътрешно, по душеподобен начин, така че да се превърне в нещо съвсем различно от това, което е било на първо място. Подробно описание на методите, чрез които може да се третира мисленето, можете да намерите в моята книга „Как да познаваме висшите светове“. Можете да го намерите във втората част на моята „Окултна наука“. Днес искам да подчертая само факта, че са посочени определени вътрешни дейности, които мисленето може да предприеме, но които са чисто от душевна природа – определен начин за приемане на възприятия в съзнанието и свързване с тях, приемане на възприятия, връзки и свързване с тях и т.н. – че душата става способна да прави това, като преплита мисленето с нещо, което е необичайно за обикновеното мислене, че по този начин човек преживява нещо в мисленето, бих искал да спомена това първо. И тези преживявания, които човек предизвиква, са първа стъпка в изследването на свръхсетивните светове. Това, което човек преживява именно чрез укрепване и вътрешно подсилване на мисленето си чрез медитация – а видовете медитация и концентрация са споменати в споменатите книги – е, че човек осъзнава, че мисленето, което прилага в обикновения живот и в обикновената наука, е такова, каквото е, неподходящо за изследване на свръхсетивните светове. Човек забелязва, по-специално, че когато се посвети на това обикновено мислене, в това мислене не осъзнава силите, които могат да доведат до свръхсетивните светове. И дори повече от обикновения материалистически теоретик, чрез подобни умствени упражнения, чрез действителния вътрешен опит на мисленето, човек придобива пълното убеждение, че мисленето, което човек прави в обикновения живот, между раждането или, да кажем, между зачеването и смъртта, че това мислене навсякъде изисква телесния инструмент, телесната организация. И тъй като телесната организация е необходима за това, тъй като това мислене протича по такъв начин, че всичко, което

постига, използва телесния инструмент, това мислене не може да се освободи от това да бъде в сетивния свят и следователно човек не може да навлезе чрез това мислене в друг свят освен този, в който не може да намери същността на човека. И именно като заповяда мълчание на всяко външно възприятие в медитация, като изключи сетивата произволно, така да се каже, като заповяда на вътрешните афекти, вътрешното чувство и усещане да замръзнат и като се посвети чисто медитативно, навътре,към определени мисли, за да се концентрират всички душевни сили върху тези мисли и по този начин да се засили мисленето, човек забелязва, че именно привързаността на мисленето към физическия инструмент му пречи да навлезе в свръхсетивните светове. Именно това човек постига чрез медитация: осъзнава, възприема точно как използва тялото, за да мисли. Човек се убеждава, така да се каже, в това чрез опита си повече, отколкото теоретичният материалист може да докаже чрез него. Човек живее с това мислене в рамките на телесното, физическата организация. Но също така забелязва, че живеейки в рамките на телесната, физическата организация, това телесно, тази физическа организация прави възможно нещо специфично, което не би било възможно без него, че то, тази телесна организация, дава на мисленето нещо, което мисленето не би имало без тази организация – ако мога първо да изразя това парадоксално изречение. То вече ще се окаже вярно в по-нататъшните разсъждения тази вечер. А именно, това, което човек забелязва, е, че в процеса на мислене нещо трябва да остане от мисълта в здравословния психически живот. Всеки знае какво трябва да остане. Това са спомените. Възможно е, наред с мисленето, в нашия психически живот да възникне нещо, което наричаме „памет“. Този, който би загубил това, което е помислил в момента, в който го е помислил, не би бил обикновен човек за нашия външен физически свят. Фактът, че можем да съхраняваме мисли в паметта, е основата за това. И сега, чрез вътрешното методично третиране на мисленето в посочената посока, човек забелязва, че физическата му организация е необходима, за да останат спомените за мисленето. И заедно с това, човек забелязва също, че по известен начин може да отдели мисленето от физическата организация. Човек не може да отдели само мисленето, което се превръща в памет.Всеки знае какво трябва да остане. Това са спомените. Трябва да е възможно, наред с мисленето, в нашия умствен живот да възникне нещо, което наричаме „памет“. Този, който би загубил това, което е помислил в момента, в който го е помислил, не би бил обикновен човек за нашия външен физически свят. Фактът, че можем да съхраняваме мисли в паметта, е основата за това. И сега, чрез вътрешното методично третиране на мисленето в посочената посока, човек забелязва, че физическата организация е необходима, за да останат спомените за мисленето. И заедно с това, човек забелязва също, че по определен начин може да отдели мисленето от физическата организация. Човек може само да не отдели мисленето, което се превръща в памет.Всеки знае какво трябва да остане. Това са спомените.

Трябва да е възможно, наред с мисленето, в нашия умствен живот да възникне нещо, което наричаме „памет“. Този, който би загубил това, което е помислил в момента, в който го е помислил, не би бил обикновен човек за нашия външен физически свят. Фактът, че можем да съхраняваме мисли в паметта, е основата за това. И сега, чрез вътрешното методично третиране на мисленето в посочената посока, човек забелязва, че физическата организация е необходима, за да останат спомените за мисленето. И заедно с това, човек забелязва също, че по определен начин може да отдели мисленето от физическата организация. Човек може само да не отдели мисленето, което се превръща в памет.
Това, което току-що казах, води духовния изследовател по един много специфичен път. То го води до осъзнаването, че паметта, каквато първоначално я имаме като човешки същества, е сила, която е значима само за физическо-сетивния свят и че тази памет първо трябва да бъде отделена, така да се каже, от дейността на мисленето, от самия процес на мислене. Бих искал да кажа: Точно както химикът разкрива тайните на материалната природа, като разделя веществата едно от друго в лабораторията, така и духовният изследовател трябва да продължи с отделните душевни процеси. Само че неговият анализ, неговият духовно-научен анализ, се състои от чисто вътрешни душевни процеси, а синтезът, повторното сглобяване на отделеното, е още по-важен. Така се оказва необходимо в мисленето да се отдели това, което води до обикновена памет, до обикновено припомняне, от действителната мисловна дейност. Но как може човек да направи това? Сега възниква този въпрос: как човек може, така да се каже, да третира определени вещества физиологично по такъв начин, че разтворените в тях вещества да се отделят от тях чрез определени процеси, оставяйки разтварящото се вещество след себе си – как може човек да извлече от мисленето това, което води до памет, до припомняне, така че нещо да остане? Това се случва, скъпи уважаеми присъстващи, чрез многократно и вярно повтаряне в продължение на дълги периоди от време, дори и само за много кратки периоди през деня, чрез спиране на мисли или образи, или каквото и да е то, и чрез действително отдаване на внимание в душата, не на запомнянето му, а на обръщане на внимание в душата на това, което прави, като се поглъща в мисловната дейност. Тогава човек забелязва, че в тази мисловна дейност е нещо живо, което всъщност винаги има в ежедневието си и в обикновените научни изследвания, но което остава несъзнателно, което не прониква в съзнанието. Мога да се обясня, като кажа следното: Нека предположим, че извършваме външна дейност, която е свързана с нашия бизнес, нашата професия. Правейки това, ние многократно произвеждаме това или онова. В края на краищата, хората трябва да изберат професия, която, така да се каже, ги води към една и съща дейност всеки ден. По този начин основното нещо се приема за даденост във външния ни живот, а именно, че това, което може да се роди чрез нашата работа, се роди. Резултатът е основното. Но освен това, много често се появява и нещо друго,

което можем да считаме за нещо важно и съществено във външния ни живот, дори ако е свързано с външната ни работа. Като практикуваме едно и също занимание всеки ден, ние ставаме все по-сръчни; ръцете ни, другите ни действия стават все по-живи в нас, така че не само произвеждаме резултата, но и в нас се наблюдава повишаване на активността. Често може да не обръщаме внимание на това повишаване на активността. Но то може да се наблюдава.
Това, което споменах тук за външния живот, където то естествено има съвсем различно значение, сега трябва да бъде пренесено от духовния изследовател към вътрешното преживяване на мисленето и всъщност на мисленето, което той осъществява в медитация, когато той, така да се каже, се потапя напълно в него, забравяйки цялата си обкръжаваща среда и действителните преживявания, които иначе е претърпял, когато се потапя в това, което може да се нарече медитация или съзерцание. И там той ще открие, ако не прекалява с отделните медитации – ще говоря и за това по-късно – че ако многократно, отново и отново и интензивно се стреми към такова вътрешно развитие на мисълта, ще се научи да наблюдава не мислите, а дейността на мисленето. От нарастването той осъзнава, че има дейност на мисленето. И като преживява, като схваща, така да се каже, собствената си дейност на мислене, като засилва тази дейност на мислене, за да я усети по такъв начин, че тя да влезе в съзнанието му, докато в обикновения живот и в обикновената наука тя остава несъзнателна, той постепенно вкарва в душата си това, което сега може да отдели от паметта на мисленето. Продължаването на подобни упражнения, както са описани, дава много определен резултат. Те водят до това, че човек постепенно се изживява в моментите, които самият той може да предизвика, че човек постепенно се изживява в нова дейност, която мисленето сега извършва, че за тази нова дейност паметта всъщност отпада и остава само преживяване в мисловната дейност. Може да се опише по следния начин: когато човек развива мисленето си по посочения начин, той го преживява, преживява как мислите му изчезват и живее и се движи в дейността на мисленето, първоначално във вътрешната дейност. Странното е: след като човек схване тази точка, където живее във вътрешна дейност, тогава забелязва: за този вид вътрешна душевна дейност това, което е памет в обикновения живот, първоначално не е там. Нещо друго е там. И бих искал да посоча, чрез сравнение, как целият вътрешен душевен живот сега е променен от мислене.
От биографията на поета Грилпарцер е известно едно преживяване. Не споменавам това преживяване, защото способността на Грилпарцер за познание е била от гледната точка, която се защитава тук, а защото - бих искал да кажа - началото на преживяното от Грилпарцер е присъствало в това, което - бих искал да кажа - трябва да бъде изкуствено предизвикано, за да се осъществи изследването на свръхсетивното същество на човека. Грилпарцер е замислил цялата идея за своето „Златно руно“. Той е обмислил плана, отделните събития и как те са свързани.

Накратко, той е схванал драмата си „Златното руно“ в мисълта, в живота на въображението. Забележителното е, че я е забравил, както я е схванал в по-късен период. Той изобщо не е можел да си я спомни. И ето, един ден, когато е свирил същите пиеси на пиано, които е свирил по времето, когато е замислил идеята за Златното руно, споменът се е върнал при него; цялото нещо е било отново пред душата му. Как се е случило това? Е, това ни показва, че чрез вътрешната дейност, която сега беше същата, както беше и преди, чрез тази вътрешна дейност той отново беше воден да погледне навътре към цялото съдържание на мисълта. Както казах, това е по пътя към това, което всъщност трябва да се разгледа тук – но е само по пътя. Този път просто трябва да се следва по-нататък.
Защото това е особеното нещо, до което стига медитиращият, духовният изследовател, че той сякаш умира в себе си - но само, разбира се, в моментите, когато е зает с духовно изследване. Обикновеният спомен умира и сякаш може да се появява отново и отново - не сега в спомен, а чрез други дейности - дейността, в която някога е живял, може да се появява. Тази дейност се случва отново и отново. И ето, след като сте свикнали за известно време - тоест, да отделите дейността на мисленето от мислите, които могат да останат като спомени - тогава забелязвате, че цялото настроение на вашия душевен живот се е променило под влиянието на тези упражнения. Забелязвате обаче нещо, когато стигнете до определен момент в това развитие на душевните упражнения. Забелязвате нещо, което по определен начин може да има обезпокоителен ефект върху душата: Човек забелязва, че може да има преживявания, които не оставят спомени, и тъй като те не оставят спомени, [а] са като течащи и преплитащи се процеси на преживяване, те са, така да се каже, истински сънища, но сънища, които упражняват голям контрол върху вътрешния ни душевен живот. И така, много скоро човек забелязва, че съзнанието му се е изпразнило, бих казал, и вече не може да съхранява спомени за това, което мисли непосредствено, че те възникват не чрез същата мисловна дейност на спомняне, на напъване да се изведат мисли, а че собствените преживявания идват отвън, точно както сетивните обекти идват отвън. Човек получава впечатление горе-долу за живота си на земята до момента, до който обикновено си спомня. Мислите изглеждат като реалности. Мислите изглеждат като нещо живо. Те идват при теб като живи същества; не както се появяват в паметта, но идват при теб като живи същества.
Всъщност мисленето придобива съвсем различен характер под влияние на упражненията. То наистина се превръща в съвсем различна душевна сила. И бих искал да посоча, чрез сравнение, колко изненадваща може да бъде тази промяна в мисловната дейност. Представете си, че имате статуя, скулптура пред себе си; тя се оформя. Представете си, че може да дойде моментът, в който тази статуя, тази скулптура, започва да ходи, да живее. Тогава първоначално бихте открили нещо, което нарушава законите на външната природа. Разбира се, това не може да се

случи. Исках да спомена това само като сравнение, защото в живота на душата се случва нещо, което наистина може да се сравни с нея. В мислите, които човек иначе има в обикновения живот и които водят до спомени, човек има впечатлението, в собствения си вътрешен опит, че тези мисли трябва да са пасивни образи, които изобразяват външното, че те, така да се каже, не живеят вътрешно. И ако водеха свой собствен живот, тогава животът на душата би се изразил чрез вътрешния живот, чрез самостоятелния живот на мислите, във фантазията, в сънищата, ако не и в нещо по-лошо, ако не и в халюцинации. В обикновения живот на душата мислите наистина имат нещо, което може да се сравни с формите, които има една колона. Разбира се, не бива да се казва нищо против стойността на скулптурата. Това, разбира се, би било глупаво. Но по някакъв начин това, което се случва като логика на мисленето в обикновената дейност на мисленето, може да се сравни с мъртвата статуя, където не осъзнаваме действителната дейност в мисленето, какво свързва мислите, какво ги обединява и какво ги разделя отново. Докато статуята не може да се слее с дейност, с живот, вътрешната логика, вътрешното тъкане и животът на мислите сега могат да се слеят в съзнанието, могат да станат вътрешно живи; „логиката“ на статуята може, така да се каже, да се превърне във вътрешно живо логическо същество, което човек сега чувства сякаш живее в съвсем различен свят. От този момент нататък човек знае: Това, което първо е отлепил от паметта, тоест самата мисловна дейност, се е отделило от зависимостта си от телесните органи. Както казах, ще обсъдя всички възможни възражения от гледна точка на науката вдругиден. Но това, което духовният изследовател преживява в този важен момент от развитието на душевните си сили, е, че той сега знае: Вие сте отделили мисловната дейност от физическо-телесното; вие сте се изнесли с душата си, доколкото душата се движи в мисли, от физическата си организация; вие вече не сте в тялото си.

Колкото и парадоксално и странно да изглежда, това е реалност. Възможно е - но само чрез вътрешен опит - да наблюдаваме това отделяне на духовната душа в нас от физическото тяло. Това, което духовният изследовател преживява, е било описвано на различни места с една дума, която е била споменавана и тук в по-ранни лекции, но която може да се споменава отново и отново, защото представлява нещо, което има безкрайно разрушителен ефект върху душата, когато тя е достигнала точката, за която току-що говорих. Защото наистина развитието, което духовният изследовател претърпява, скъпи присъстващи, е такова, че отделните етапи са свързани с вътрешни сътресения, с вътрешни завоевания, от които и ние трябва да научим някои. Това няма обективна стойност. Но когато се говори за пътищата и методите, чрез които се изследва свръхсетивната същност на човека, това също трябва да се спомене. Но сега трябва да се каже: по начина, по който го показах, духовното изследване всъщност може да възникне само в нашето време. Всичко, което възниква в продължаващата култура на човечеството, в края

на краищата трябва да се случи в определено време. Точно както по-новият научен начин на мислене е възникнал преди три до четири века, тъй като е станал възможен благодарение на външни обстоятелства, благодарение на вътрешните обстоятелства на развитието на човечеството като цяло, така и такова третиране на душевните сили, каквото е описано, не е било възможно преди нашето време. Това е могло да се случи само след векове на научно обучение на човечеството, така че мисленето като цяло да придобие силата в рамките на човешкото развитие, за да може да предприеме нещо подобно. В по-ранни векове и хилядолетия обаче винаги е имало хора, които по други душевни пътища и от други сили на развитието на душата са прониквали и в духовните светове, по пътища на развитие, които вече не са подходящи само за днешното напреднало човечество. Тези пътища трябва да се променят, както и начинът на гледане на природата се е променял в хода на развитието. Но по свой начин духовните наблюдатели от най-различни хилядолетия също са стигнали до точката, която се има предвид тук, където са били обзети от нещо живо в света, което е, така да се каже, жива, тъкаща сила на мисълта, обективна сила на мисълта, която тече и се вплита през нещата. Те осъзнаха, че когато душата стигне до тази точка, това е толкова трогателно, че казаха: „Душата пристига пред портата на смъртта.“ И наистина, човек знае нещо за това идване пред портата на смъртта, което именно защото идва пред душата навътре, има мъчителен ефект; човек знае: като е тласнал дейността на мисленето дотолкова, че тази дейност се е трансформирала по посочения начин, човек навлиза в такова оживяване на мисленето. Но човек е изправен пред вътрешна - не физическа - опасност. Не опасност, която има нещо общо с [празнината в преписа], а човек е изправен пред опасност.

Човек е изправен пред опасността да не може да внесе в света, чисто вътрешно, душата, това, което иначе е обикновено ежедневно самосъзнание, в света, който сега преживява. Човек е изправен пред опасността да влезе в свят, пред който е безсилен, духовно, чисто духовно безсилен, да внесе в него самосъзнанието си, в който в началото сякаш се губи, така че всъщност се озовава пред портата на един свят, но заставайки там, сякаш трябва да остави себе си зад гърба си. Тази загуба на себе си, това вече да не си сам, е първоначално мъчително преживяване. И това преживяване, напълно преживяно, наистина преживяно вътрешно, така че човек да го има в душата си, което му позволява да изпита нещо друго сега, което му позволява да изпита това, което знае: Да, това самосъзнание, което имате там, това самосъзнание, което някога е възникнало в този живот, се е случило в този живот, в момента, до който човек иначе си спомня, където е започнал да се нарича его - тази самоувереност е в най-висшия смисъл, дори повече от другите душевни сили, обвързана с физическата телесна организация. И сега, когато човек е излязъл от физическата телесна организация, той е изправен пред опасността вече да не може да каже „аз“ на себе си, да се изгуби. Човек се научава да разпознава какво е

отнето от него, когато преминава през портала на смъртта, когато душевно-духовното се отделя от физическо-телесното в реалността чрез смъртта. Човек наистина стига до - бих искал да кажа - до това да изпита живо на теория какво е смъртта в душевно-духовен смисъл, обективно.
Това е мъчителното преживяване. И затова онези, които знаеха нещо за него, описваха това преживяване като приближаване до портата на смъртта. Но човек трябва да извърви пътя, който е описан, за да стигне до това значимо преживяване. Само когато следвате упражненията, описани в моята книга „Как да познаваме висшите светове“ и във втората част на моята „Окултна наука“, когато преминете през тези упражнения в душата си, ще развиете начина, по който тези упражнения се формират от преживяванията на душата. Наред с този път, който току-що беше описан, се развива паралелен път, който сякаш върви успоредно на него и не позволява на човек наистина да се изгуби, когато съзнанието му е достигнало прага на смъртта. Така че духовният изследовател, медитиращият, трябва да премине през нещо друго, за да не се изгуби във въпросния момент, а да може да се отнесе в света, в който сега е влязъл. Точно както е необходимо развитие на мисленето, отделяне на мисленето, на силата на мисленето, на дейността на мисленето, от това, което води до паметта в мисленето, за да се стигне до описаната точка, така и за другия път е необходимо много определено развитие на дейността на волята, на волята, което отново трябва да се постигне чрез вътрешни душевни упражнения.
И тук трябва да се каже, че това развитие на волята се основава на факта, че човек сега отделя нещо от волята, която е използвал в обикновения живот, нещо, което е свързано с нея в обикновения живот, сякаш – ако мога да използвам това химическо сравнение – нещо отпада, отделя се от обикновената волева дейност. В нашата обикновена волева дейност, особено когато човек наблюдава тази волева дейност по научен начин, тогава той знае, че никога не изпитва волята в обикновения живот, никога, дори в най-идеалната дейност, че никога не изпитва волята в обикновения живот и чрез обикновеното съзнание, освен в това, че е изпълнена с вътрешни емоции, с афекти, с това какви са мотивите на волята. Те трябва да са вътре, иначе волята не би действала в обикновения живот.
Сега, за да може да завърши другия път, който върви успоредно на първия, духовният изследовател трябва да прави такива упражнения, които му позволяват да отдели волята, [които му позволяват да преживее] отделянето на волята от всичко, което трябва да бъде свързано, защото мотивите трябва да живеят във волята, които идват от нашия физически, от нашия обикновен душевен живот и така нататък, за да отдели волята от всичко, което съставлява същността и стойността на тази воля за обикновения живот. Разбира се, това разделяне не трябва да се прави за обикновения живот – в противен случай човекът би бил неподходящ за обикновения живот, или може би дори по-лошо – а само за онези моменти, за онези времена, когато човек иска да изследва духовните светове, когато трябва да

създаде възможност за себе си да изпита воля, която е свободна от обикновената воля. И отново има упражнения, които сега се прилагат към волята, така че волята да се освободи. Ще намерите това описано в споменатите книги.
Преди всичко, тези упражнения целят – докато мисловните упражнения целят да засилят мисленето, да поставят човек на мястото на преживени мисли, които човек премества в центъра на съзнанието – тези волеви упражнения целят да получат все повече и повече произвол над изключването на обикновената волева дейност, да заповядат спокойствие, вътрешен мир на ума над целия вътрешен душевен живот. Обикновеният живот на душата е пресечен от остатъците от мотивите на волята, от тревогите, от всички други чувства, накратко, от всичко, което нахлува като жива сила от обикновения живот на душата в ума. Упражненията са насочени към това да се научим да потискаме всичко това по желание. И тогава духовният изследовател е способен да постигне нещо, което иначе може да се постигне само неволно в обикновения живот.
За да опиша това, трябва да се позова на нещо, което се случва циклично в ежедневието, това, което човек винаги преживява в рамките на денонощие, ако води донякъде редовен човешки живот, а именно редуването на бодърстване и сън. Днес не е нужно да навлизаме по-дълбоко в това, което се случва в човека, когато преходът от бодърстване към сън се осъществява в него. Но всеки вече знае това от тривиално, от обикновено наблюдение на живота, че първоначално дейността на сетивата неволно избледнява - в определена последователност, която би могла да бъде описана, описанието няма особена стойност тук - че след това и това, което остава накрая, вътрешното усещане за себе си, вътрешното преживяване на себе си, че и това избледнява. И тогава човекът остава в състояние, което наистина може да се нарече несъзнателно в най-висшия смисъл.
Сега духовният изследовател стига до заключението, че когато човек спи в това безсъзнателно състояние, неговата душевна същност въпреки това е все още в него. И той стига до заключението, че може да се научи да постига състояние чрез определено развитие на волята, което от една страна е подобно на състоянието на съня, а от друга страна е толкова радикално различно от него, че може да се каже: Това е противоположното състояние на съня. Развитието на волята в крайна сметка има за цел да изключи всяка сетивна дейност и да постигне със сетивната дейност същото нещо, което иначе се постига в дълбок безсъзнателен сън; по подобен начин, да постигне това с цялата мисловна дейност, с цялата чувствителна дейност, с всичко, което живее в мотивите на волята, да потисне целия сетивен и обикновен живот на душата чрез произвол. И тогава човек забелязва – когато е придобил силите да постигне това – че наистина е способен да предизвика спиране на физическия, органичен живот по същия начин, както това би се случило неволно в съня – не е нужно да остава в безсъзнание, всъщност не се заспива, а се преживява този преход в съзнателно състояние. Силата, която кара човек да потисне тази

органична активност, го кара едновременно с това да издигне душевно-духовното съзнание извън тялото по различен път, сега като волева дейност, така че сега наистина не си в безсъзнание, както в сън извън тялото си – не е нужно да обяснявам тези твърдения днес, защото нищо не зависи от тях – а съзнателно спиш и знаеш: вече не си в това, което живее във теб. Но съзнанието не е изчезнало. Съзнанието е непокътнато, заедно със самосъзнанието, заедно с възможността да познаеш себе си като его.

Това състояние е коренно различно от това на съня, защото когато спите, сте в безсъзнание, но сега сте напълно съзнателни, когато излезете от тялото си, можете да го видите така, както иначе бихте видели маса или външен обект пред вас. По този начин човек съзнателно напуска тялото и знае, че е отвън, защото сега наблюдава тялото като външен обект, както иначе може да наблюдава външни обекти.

Това изглежда самоочевидно за някой, който все още не е получил никакви послания за подобни неща или не може да ги разбере, като нещо доста парадоксално и мечтателно. Въпреки това, това е реален процес, много по-реален от всеки процес, който душата би могла да предизвика по друг начин, и чрез който душата сега стига до пълно осъзнаване на преживяването на себе си във волята.

Но сега, скъпи читатели, ще изпитате нещо, което, когато бъде описано, отначало трябва да се приеме за даденост, сякаш просто искате да се изразите образно, сякаш имате предвид просто мисъл, нещо символично, може би дори нещо алегорично. Но това не е така; вместо това човек изпитва нещо съвсем вътрешно реално. Човек изпитва, че в тази воля, която е отделена от обикновената умствена дейност, но сега е съзнателна, човек изпитва нещо, което винаги е в него, но не като нещо спящо, не като нещо субстанциално, а като духовно-душевен живот на съзнанието: Човек изпитва втори човек в себе си, който винаги е във всеки човек, но който не може да бъде изваден наяве само чрез обикновеното съзнание.

Разбира се, когато хората в обикновения живот казват, че човек носи втори човек в себе си, те често имат предвид нещо образно, нещо въображаемо. Това не се има предвид тук, но това, което наистина се има предвид тук, е, че човек осъзнава: Вие носите втори човек в себе си, втори човек, който наистина има съзнание и който ви наблюдава във всичко, което правите в обикновения живот по отношение на волевата дейност. Никога не сме сами. В дълбините на нашето същество съществува истинско същество, което се развива и е наш зрител, същество, което е в постоянна активност и което опознаваме все по-интимно, ако продължаваме такива упражнения, както са описани. Да, човек първо го опознава по такъв начин, че преди наистина да го опознае, трябва да преодолее едно мъчително вътрешно душевно преживяване. Описах другото душевно преживяване, което духовните изследователи са нарекли и наричат достигане до портата на смъртта. Но сега човек достига до душевно преживяване, което може да се опише, като се каже: Едва сега

човек преживява по всеобхватен начин, духовно и душевно – и духовно и душевно, разбира се, е предназначено да включва всичко – човек преживява по всеобхватен начин, духовно и душевно, това, което всъщност съществува в света, проникващо и преплитащо този свят, в болка и страдание. В известен смисъл човек преживява основите на страданието и болката, които живеят и се вплитат в света. Едва сега се научаваме да разпознаваме какво е душевна болка и страдание. И ние трябва, защото само чрез преживяването на тази болка, чрез преживяването на тази болка, ние развиваме способността да схващаме, да схващаме, да преживяваме това вътрешно съзнателно същество, което седи в нас, директно вътрешно, духовно и психически. Може да се каже: човекът, който има отворено сърце, отворен ум за това, което го заобикаля в света, ще усети това, което го заобикаля в света, в много отношения като нещо красиво, като нещо възвишено, като разцвета на света. Този, който преживява описаното, знае, че от почвата на болката, която тече и се вплита през света, изниква цветът на цялата красота, на цялото възвишение, на цялата слава в света.

Разбира се, скъпи присъстващи, може да има хора, които в човешката си мъдрост да кажат: Да, нещо подобно би могло да ви накара да се отчаяте от мъдрото ръководство на света, дори от мъдростта на Бог; защото защо Бог не е устроил така, че красивото, великолепното, възвишеното да се появяват без основата на болката? Такива хора повдигат възражения, основани на човешката мъдрост, без да са способни да усетят и преживеят железните необходимости на съществуването в техните дълбини. Този, който пита: „Защо няма възвишеност, красота или разцвет в света без основата на болката?“, е в подобно положение на някой, който изисква от математик да нарисува триъгълник, чиито ъгли не се сумират на 180 градуса. Има необходимости. Тези необходимости не противоречат на изпълненото с мъдрост ръководство на света. Точно както цветът на растението трябва да се развие от корена, така и всичко възвишено и красиво в света трябва да се развие от това, което човек сега преживява в дъното на душата си като страдание. Това води до по-дълбоко разбиране на живота и света; Това ни показва в кой основен елемент на живота са вкоренени красотата, възвишеността и мъдростта и че това не би могло да бъде там, че силата да го изпитаме изобщо не би могла да бъде там, ако силата не беше придобита чрез израстване от страданието.

Но сега възниква въпросът: защо изпитваме страдание точно в момента, в който вътрешно преживяваме този вътрешен наблюдател, това вътрешно съзнателно душевно същество? Защо точно тогава? Започва се с това – и бих искал да опиша тези неща подробно, макар че това може да ме затрудни за разбиране – започва се с факта, че чрез развитието на волята човек наистина преживява вътрешно, сякаш втъкава и живее в новоразвитата волева дейност, това, което е там вътрешно като зрител. Преживявайки го първо, човек го преживява така, сякаш противоречи на всичко, което иначе е преживял в душевния си живот, в този живот, тъй като може

да мисли. Човекът, който го преживява по този начин, има силно изострено чувство за това какво би било да си провел някакво внимателно обмисляне и след това да се появи някой, който напълно опровергава това мислене, представяйки го като нещо, което не може да издържи. Бих казал: човек усеща това, което излиза от дълбините на волята, като преживяване в живо опровержение. Отначало това е много странно, много своеобразно преживяване! Именно това нещо навлиза в живота на душата, което започва като болка от опровержение на собствения душевен живот, именно това, което започва така, което се преживява по такъв начин, постепенно става такова, че човек наистина преживява това, което може да нарече: човек се чувства в потока на болката, която тече върху майчината почва на съществуването. Но тогава именно това преживяване на страдание прави това, което произтича от волята, бих казал, все по-конкретно и конкретно, все по-съществено и съществено. И тогава човек преживява това, което всъщност е там, това, което излиза от волята. Човек постепенно се научава да разбира защо то се появява под формата на болка, защото се научава да разбира: Сега всъщност преживявате това, което иначе не можете да преживеете в ежедневието си в мисленето и волята; това, което стои в основата му, това, което се е развило в дълбините на душата ви през целия ви живот, това, което сега сте схванали на етапа, когато сте започнали да ставате духовен изследовател. Вие преживявате това, което иначе е скрито в живота на душата, това, което остава, когато всичко в живота на душата, което е свързано с инструмента на външното тяло, отпадне. Човек преживява това, което преминава през портата на смъртта, това, което, когато умрем, навлиза в чисто духовен свят, и защото това, което сега навлиза в чисто духовен свят, първоначално е пригодено да живее в духовна среда, която не е пригодена за живота, който сме развили, който е сега в този живот, без да е пригодено към него. Ето защо първоначално се появява в тъжна форма, под формата на страдание и болка. То е нещо, което се развива така, че е предназначено за различен вид преживяване. И сега знаем какво присъства в душата, която преминава през портата на смъртта, когато тялото ни се разлага,какво наистина притежава душата като безсмъртна. Човек го преживява сега, но чрез вътрешен опит, точно както би почувствало растението, ако можеше да преживее как в растежа си постепенно подготвя силите, които след това, в цветето, водят до зародиша, който, след като премине през друг живот, през почвата на земята или нещо подобно, може да се развие в растение от същия вид. Човек усеща зародиш на живота, нов зародиш на живота в себе си. И точно както зародишът на растението се развива от силите на растението и може да се превърне в ново растение, така и човек преживява сега, че този зародиш на живота, който човек първоначално може да преживее вграден в болка, преминава през духовен свят и може да се превърне в нов човешки живот, повторен живот на земята. Човек изпитва само това, че докато растителният зародиш може да бъде унищожен от

външните обстоятелства, които се случват в пространството и времето, така че не всеки растителен зародиш се развива в ново растение, че в духовния свят, което важи, когато човек е преминал през портата на смъртта, такива препятствия не съществуват, но в току-що описаното духовният свят и трябва да се появи отново като нов живот на земята, трябва отново да търси тяло, към което се адаптира, което формира, в което се свързва с това, което идва от бащата и майката, което лежи в наследствения поток, което той старателно организира и води до нов живот на земята.
Духовният изследовател, уважаеми присъстващи, стига, вървейки по описания от мен път, така да се каже, до два вътрешни душевни елемента, до единия душевен елемент, където чувства опасността: може да се изгуби; но той стига и до другия душевен елемент, който му дава съзнание за иначе несъзнателното мислене в него. Съзнанието, за което иначе е наясно, е в опасност да бъде изгубено. Но със съзнанието, което произтича от потока на волята, човек вече може да влезе в света, чрез него може да се поведе в света, който по този начин преживява. И тук става очевидно, че ако човек би преживял само това, което живее във волята като нов човешки зародиш на живота, би почувствал само болка, става очевидно, че когато човек прави упражненията по правилния начин, тези болки се показват като нещо, което му разкрива тайните на света, но в действителност се случва сега човек да носи това съзнание на дъното на душата си в това, което иначе би почувствал като празнота, пред лицето на която би станал безсилен, ако я почувства. Там то престава да бъде болезнено, там се пробужда за такъв живот, за какъвто иначе се пробуждат сетивата ни, когато са узрели от ембрионалното си състояние и могат да съзрат сетивния свят.
Когато двата елемента, които описах, се обединят, те се превръщат в ново чувство, това, което Гьоте нарича „око на ума“ и „ухо на ума“, но което вече присъства в реалността. Мисленето, което е доразвито до описаната точка, се обединява като дейност с новото съзнание и един напълно развит духовен човек, който сега е напълно извън физическото в човека, преживява душата в себе си, с която живее заедно, и този духовен човек сега е вътре в духовния свят. Сега този духовен човек, пребивавайки в духовния свят, получава нещо, за което вече намекнах, което е като по-високо ниво на спомен, не спомен, който възниква от мисли, възникващи отново, а от това, което присъства в духовния свят, което идва пред човек като живо същество. Сега това, което е било преживяно във времето, през което сме преживели, преди да се съединим с физическо земно тяло, това, което е преминало между последната ни смърт и последното ни раждане - или да кажем зачеване - също се появява като живо същество. Възникват преживявания от предишни земни животи. Възниква по-висш вид памет. Колкото и парадоксално да изглежда, това е видът памет, който може да се развие също толкова истинно, колкото други способности се развиват в хода на живота от детското състояние на ума, които след

това стават ефективни във физическия живот и един ден осъзнават себе си като духовно същество в духовния свят. Той преживява себе си като дух в духовния свят. И точно както е заобиколен от физически същества от същия вид като неговата физическа организация тук, във физическия свят, така и сега е в духовния свят като духовен човек сред същества, които са от духовна природа. Такива духовни същества, които никога не влизат във физическия живот, които имат своята задача в духовния свят, такива същества, които, подобно на човешките души, водят последователно духовен живот между смъртта и ново раждане или физически живот между раждането, или да кажем, зачеването и смъртта, всичко това сега се превръща, бих казал, в духовно-обективен свят. Човек обаче не бива да си представя, че този духовно-материален свят е някак си просто повторение на физическия свят. По-точни неща в тази насока ще бъдат обсъдени вдругиден; Днес трябва само да се спомене, че целият начин, по който човек преживява духовния свят, е различен. Например, като давам пример, разбира се, тъй като днес до известна степен човек се компрометира с истините за духовния свят, трябва да се компрометирам дори повече, отколкото е вече така с начина на мислене, който е обичаен днес. Нека предположим, че по отношение на духовното преживяване в този човек, който се е развил от другия човек, си имаме работа с душа, с човешка душа, преминала през портата на смъртта преди години. Възможно е по начина, по който духът може да възприеме духа,Човек усеща как душата на починалия оказва влияние върху него. Но не е както някои биха си представили – както казах, това ще бъде обсъдено вдругиден – не е като да видиш изтънчен материален образ; не е като да видиш мъгляво в смисъла, в който вярва тривиалното суеверно ясновидство – а по съвсем различен начин духовното навлиза в нашето съзнание, което се е родило от потока на волята. И за да характеризирам начина, по който духовното се преживява сега, трябва да кажа нещо подобно: Нека приемем, че ние, като човешки души, имаме мисли. Мислите живеят в нас. Нека приемем, че мисълта може да преживее себе си; тогава мисълта би казала: Аз съм в човешката душа. Мисълта не би изобразявала един външен свят един на друг, както ние го правим, а би познавала себе си в един свят, би знаела, че е в един свят. Бих могъл да кажа също: вместо да я гледа, тя преживява, че е гледана, че самата тя бива преживявана. Това е, което преживява. Така че, съвместното съществуване с духовния свят сега е много по-реално от съвместното съществуване със сетивните неща, но по различен начин. Това, което живее в духовните светове, навлиза в нашето съзнание, така че съзнанието, което самите ние току-що сме внесли в духовния свят по описания начин, сега знае за други съзнания, които идват заедно с него; съзнанието знае, че преживява духовни същества.

Следователно може да се случи така, че душа от духовния свят, която иска да ни помогне или да се наклони към нас – това може да бъде човешка душа или също така всяка друга душа, която никога не се въплъщава във физическо тяло – да бъде

преживявана от нас като живееща в нашето съзнание. Тогава осъзнавате, че в обикновения живот на земята всъщност винаги имаме духовния свят, който живее в нашето съзнание. Но тъй като не осъзнаваме това, обикновеното ни съзнание не съдържа тези духовни същества. Човек обаче може да се научи да усеща, когато трябва да изпълни духовна задача, за която се нуждае от вдъхновение. Такива преживявания могат да се преживеят.
От само себе си се разбира – и не е от нескромност – че човек има лични преживявания, лични изследователски преживявания, така да се каже, за да покаже какво е било изследвано. Но се е случвало например душа, починала преди години, която е имала много специална вътрешна артистична способност, да пренесе тази вътрешна артистична способност през смъртта и сега помага в определени артистични начинания. Този, който е придобил духовно възприятие по описания начин, знае как да различи кое е негово, въпреки че би могло да ласкае неговата гордост и суета повече да го припише на собствения си гений; той знае кое е живо в него и кое идва от духовния свят и неговите същества.
И ако някой тогава каже – както казах, ще се каже повече за това вдругиден – ако някой каже, уважаеми присъстващи: Да, всичко това може да е илюзия, всичко това може да е халюцинация – тогава за днес единственото, което може да се каже в отговор, е, че има и определени философски школи, които казват: Всичко, което виждате с очите си, всъщност е само създание на самите ви очи. Достатъчно е само да си спомним писането на Шопенхауер: светът е само илюзия – което е било толкова преувеличено от човек, който някога е стоял пред Гьоте, че този човек е изразил пред Гьоте убеждението си: „Ако не съм отворил очите си, тогава слънцето не е там!“ Един по-нов натуралист, който изобщо не се противопоставя да включи гранични области на природните изследвания в своята изследователска област, е казал: Е, да, но е установено, че човекът отдавна е починал и вече не може да отвори очите си – но слънцето все още се лута в пространството.
Аз самият знам какви възражения могат да бъдат повдигнати срещу това; но по същество то все още е вярно. Но именно [празнина в преписа] оправдава тези философски възражения. Човек се научава да схваща кое в реалния свят е реално и кое е просто въображаемо, само преживяно в душата му. Точно както човек може да се научи да различава реалното във външния свят на сетивата само чрез живота, така и по отношение на духовните и психологическите преживявания – които са се развили, както беше описано – само собствената душа може да се оправдае и, ако мога да използвам тези изрази, да възприема същества и събития като реални. След като можете да направите това, тогава всички възражения, които могат да бъдат повдигнати, са толкова безполезни, колкото и възраженията на философския идеалист – в техническия смисъл, който се има предвид – срещу реалността на външния свят. Във външния свят реалността може само да бъде преживяна. Няма доказателство, което може да бъде изведено логически; само в самия живот човек

може да се научи да различава реалното от сънуваното, от халюцинираното. А как душевният живот остава здрав и се научава да различава халюцинираното от преживяното, ще бъде обсъдено вдругиден. Ето как човек се учи да различава сънуваното от реалното. И така е и в духовния свят.
И така, днес исках да доведа тези разсъждения само дотам, че да покажат как човекът, чрез изследване на духовния свят, може да стигне до познанието за собственото си духовно същество, което принадлежи на този духовен свят. Това специфично разглеждане на духовния свят, което се основава на вътрешното развитие на душата, може да възникне само в периода на съвременната наука, която по отношение на образованието на душата на човечеството е била, така да се каже, подготвително училище за нея. И е съвсем разбираемо, че след като се е запознало за известно време със самото нещо, което представлява величието на по-новия естественонаучен начин на мислене, човечеството се е отклонило от това дори да смята, че е възможно душата наистина да стигне до познание за духовния свят. Как всеки човек, дори и да не е духовен изследовател, може да усвои знания за този духовен свят и да разпознае неговата истина, точно както човек може, без да е химик, да използва химически продукти и химически истини за обикновения живот - за това ще говоря вдругиден. И днес просто ще посоча, че за духовния изследовател е напълно разбираемо, че онези, които са се потопили в чисто външната естествена наука и са се запознали с душевните сили, които участват в тази външна естествена наука, които са се научили да използват тези душевни сили и тяхното развитие в изследователски метод, онези, които са осъзнали напълно блясъка и висотите, и големите успехи и постижения на съвременната естествена наука, която е довела до всичко това, [за духовния изследовател е напълно разбираемо], че онези, които са опознали тези душевни сили, са могли за известно време в развитието на човечеството да стигнат до вярването, че не може да има никаква наука отвъд тази, която се основава само на развитието на сетивното възприятие и на мисленето, свързано с мозъка, тоест с физическата организация. Но това, което наистина може да се преживее, скъпи уважаеми присъстващи, свидетелства, че полето на истинското познание може да се разшири в духовния свят, че човек може истински да изследва своята духовно-душевна същност, която преминава през раждания и смърти, в повтарящи се земни животи. И когато един блестящ естествоизпитател от деветнадесети век правилно подчертава, че съзерцанието на онези познавателни сили, които са довели до успех в естествената наука, не може да доведе отвъд сферата на сетивно възприемаемата природа, но не може и да навлезе в причините за съществуване – когато този блестящ естествоизпитател Дю Боа-Реймон следователно провъзгласява своя Ignorabimus, следователно своето „незнание“ – това е именно защото той е свикнал с онези сили на познанието, които са способни да виждат и проникват напълно само във външния сетивен свят. И той казва, че ако човек иска да предприеме нещо, за да

познае нещо различно от външната природа, тогава, както казва той, започва „свръхестественост‍та“, тоест запознаването с духовния свят. Само че, казва той, където започва свръхестественост‍та, науката свършва. Той все още не знае – и съвсем правилно не би могъл да знае – че онези познавателни сили, които току-що са били изострени и засилени чрез наблюдение на външния свят, не могат да доведат до тези духовни светове. Едва когато тези познавателни сили, такива каквито ги имаме, се трансформират, мисленето и волята трябва да се развият по различен начин, отколкото в обикновената наука. Тогава те трябва да бъдат оживени, ободрени, за да проникнат в духовния свят.

И затова трябва да се каже: Има известна едностранчива правилност в невежеството, в това, което казва Дю Боа-Реймон – човек не може да проникне в духовния свят със силите на познанието, които са направили естествената наука велика. Но човек може да развие тези сили на познанието, точно същите сили на познанието, чрез вътрешен духовно-душевен метод, така че след това да може да се стреми нагоре в духовните светове чрез така развитите сили на познанието, да може да проникне нагоре – [и това е], когато знанието не остава просто пасивното знание, което е допринесло за величието на външната наука, а когато знанието стане живо – в прехода от статуята към живата логика, към вътрешния живот – когато, така да се каже, самата душа става жива, жива логика и тази логика може да бъде проникната и преживяна с това, което намира в течението на волята. Защото това, което духът е - скъпи уважаеми присъстващи, позволете ми да завърша с тези думи - може да бъде преживяно само чрез пробуждане на знанието за живот и живеене като ЖИВО знание в живия духовен свят, чрез водене на самия живот, който човекът иначе води, обвързан със сетивните и физическите органи, чрез водене на самия живот към знание, към живо знание! Чрез това, че знанието става живо знание, чрез нова личност, чрез откриването на вътрешна личност в човека, човекът изживява своя път нагоре в света, в който е като духовно същество сред духовни събития и сред други духовни същества; чрез това той изживява своя път нагоре в света, в който се крие неговият истински произход, неговата истинска задача, неговият истински смисъл. Повече за това вдругиден.

8. Хармонията между духовната наука и естествената наука и погрешните схващания за първата и сградата, посветена на нея в Дорнах

Уважаеми участници!

В лекцията, която имах честта да изнеса тук онзи ден, се опитах да обясня как възниква понятието за духовна наука, както е използвано тук в тази лекция, и посочих, че в тази лекция бих искал да обърна по-малко внимание на възраженията, които все още могат да бъдат повдигнати срещу признаването на духовната наука в наше време, особено от страна на естествените науки.

Днес бих искал да се спра на тези различни възможни и, както ще видите, напълно разбираеми възражения. Онзи ден се опитах да покажа, че духовният изследовател наистина стига до заключението, че човешката душа може да бъде проникната в духовния свят, но че това убеждение се развива по такъв начин, че е едновременно свързано с прозрението, че не могат да бъдат едни и същи душевни сили, едни и същи когнитивни способности, които водят в духовния свят, и тези, които водят човешката душа да проникне в сетивния свят и всичко, което му принадлежи, по сетивен начин; че е по-скоро необходимо духовният изследовател първо да развие и развие отвъд обикновеното мислене, чувство и воля, както те и обикновената наука познават и контролират, първо да развие и развие други душевни способности и други душевни събития, чрез които душата след това е способна да се пренесе жива в духовния свят и по този начин да получи нещо, което може да се нарече духовна наука. Посочих, че първо е необходимо да се практикува това, което се нарича мислене, и това, което се нарича въображение, по много специфичен начин, така че от обикновеното мислене и от обикновеното въображение да възникне нещо, което вече не е същото като това обикновено мислене и въображение, а се е превърнало в нещо различно, което преди всичко се различава от обикновеното мислене и въображение по това, че преживява себе си, оживява, за да не се издига просто в образи като това обикновено мислене, а да преживява себе си в реалността. Този преход на издигането на душата в образи, както е при обикновеното мислене в обикновения живот и в обикновената наука, това издигане в образи трябва да се превърне в живо в реално битие. По този начин, когато човек е постигнал това, той всъщност открива нещо, което душата преди това не е могла да знае, за което дори не е могла да си състави понятие; защото то не може да бъде схванато от никакви обикновени понятия, а трябва да бъде пряко преживяно, за да дойде в съзнанието, въпреки че е постоянно присъстващо във всяка душа. В резултат на това – казах онзи ден – душата, чрез укрепването на силата си, чрез засилването на мисленето си, от една страна, успява да се издигне от тялото, да стане независима от тялото и да се изживее в една реалност, така че да знае: Сега си излязъл от тялото си с мисленето си.

От друга страна, подчертах, тези упражнения на мисленето, чрез които мисленето се освобождава от тялото, трябва да бъдат съпроводени от упражнение на волята, на силите на ума като цяло, така че волята също да се освободи от тялото. Тогава човек не навлиза в такава сфера на преживяване, както чрез извисяването на мисленето, а по-скоро осъзнава, че нещо реално живее в нашия волеви поток, което действа чрез органите на физическата организация в обикновения живот, но което, когато тези упражнения са довели волята дотук, на свой ред се издига от физическото. Но сега то става съзнание чрез съзнанието, както човешкото същество непрекъснато носи в себе си като различно съзнание от обикновеното си, но което може да стане истински вътрешно живо само по този начин. И тогава показах: Когато, от една страна, всичко, което е свързано с физическото, като например обикновената памет, е изгонено от мисленето, когато мисленето се преживява свободно в собствената си дейност, и, от друга страна, това друго съзнание е, така да се каже, кристализирано от волята, тогава двете могат да се обединят и в човешкото същество се създава нов човек, който сега може да познае себе си в духовния свят, който може също да възприема духовно в духовния свят - духовно-душевно същество сред духовно-душевни същества, както физическият човек е физическо същество сред физически факти и същности.
Това беше горе-долу това, което обясних в лекцията онзи ден. Само по себе си е очевидно, че твърдението за подобни прозрения в нашето настояще време, може да се каже, срещне опозиция от всички страни. Защото казаното тук противоречи на навиците на мислене, които, съвсем разбираемо, трябва да доминират мислите на огромното мнозинство от хората днес, и дори може да се каже, когато се погледне историята на последните няколко века. По-специално, първоначално има пълно противоречие от научна страна. Сега духовният изследовател не вижда това противоречие, това противопоставяне от научна страна, като дължащо се на човешки ограничения или много суха логика, но той разбира много добре, че такова противопоставяне е възможно. Духовният изследовател може, именно защото гледа на света от духовна гледна точка, да може напълно да съчувства на всякакъв вид противоречие, особено на тези, повдигнати от страна на естествените науки. И най-вече не бива да се поддържа мнението, че духовният изследовател презира гледната точка на естествените науки. Напротив – и съм подчертавал това многократно в по-ранни лекции тук – напротив, духовният изследовател признава великите, огромните постижения за целия човешки труд и за цялото човешко знание, които естествената наука е включила в човешкото развитие през последните няколко века от зората на модерното време. Всъщност, духовният изследовател дори разглежда връзката си с естествената наука по следния начин. Говорейки абстрактно – това би могло да бъде представено тук подробно, но това вероятно не е необходимо днес – говорейки абстрактно, казвам аз, човек признава, че в определено време е трябвало да възникне това, което днес се нарича

естественонаучно познание за външния материален свят. Всеки, който се задълбочи в историята на естествената наука, свързвайки се с великите имена на Коперник, Галилей, Кеплер и т.н., ще осъзнае колко различно е било това, което се е наричало естествена наука преди появата на тези имена, от това, което сега наричаме научен подход към света. Този научен подход сега, в течение на три до четири века, е предоставил на човечеството богатство от знания, които са оказали дълбоко и широкообхватно въздействие върху целия живот. И е лесно да се види, ако просто хвърлите малко разбиране върху този живот, такъв какъвто се е развивал през последните три-четири века, значението, което научните постижения имат за идеалната и материалната страна на живота.
Сега духовният изследовател продължава: Сега живеем във време, когато човешката душа трябва да може да гледа в духовния живот по подобен начин, както хората са могли да гледат в процесите и същностите на чисто естественото преди три до четири века. Духовната наука би искала да проникне в духовната сфера по същия начин, по който естествената наука е проникнала в сферата на природата през последните векове, по същия начин на търсене на истината, в същия дух на изследване. И може да се каже: духовната наука споделя това убеждение с много личности, но по такъв начин, че именно с много личности, които също разбират огромния обрат, породен от научния подход, тази връзка между духовното съзерцание и естествената наука се разглежда по различен начин, отколкото духовният изследовател трябва да я вижда. Така например, може да се види как философията, която също иска да проникне в духовната сфера чрез същия концептуален свят - не чрез духовно-научния концептуален свят, за който говорих онзи ден, а чрез концептуалния свят, който се прилага в обикновения живот и в обикновената наука - която иска да проникне в духовната сфера чрез този концептуален свят, тази философия често е била принуждавана в днешно време, под влиянието, бих казал, на блясъка на естественонаучните наблюдения, да поеме по пътя просто да приеме истините, които естественият учен е открил за същността на природата и природните факти. И тогава, чрез всякакви концептуални връзки, чрез размисъл върху това, което е открила естествената наука, човек се е опитвал да проникне по-дълбоко в същността на явленията. Човек се е чувствал сякаш вече не толкова философски суверенен, както преди, пред природата и света; човек е чувствал, че трябва да се съобразява с откритията на естествената наука.
Особеността на много личности, които са искали да оценят научния начин на гледане на нещата по този начин, се състои във факта, че тези личности си казват: човек трябва да приеме резултатите от естествените изследвания; Човек просто трябва да осмисли философски това, което естествените изследвания разкриват за природата и нейните събития. Тогава ще разпознае какво може да се проумее по-дълбоко в света.

Духовният изследовател не казва това директно. По-скоро духовният изследовател е напълно наясно, че макар науката все още да не е разгадала всяка мистерия в своята област и че много остава да се направи, преди научният подход да достигне своя идеал, духовният изследовател е също така наясно, че научните методи като такива са се развили, поне до определена научна нагласа, по такъв начин, че самата естествена наука е предоставила информация за това, което може да се изведе от природата, и че по-нататъшното размишление, следващо естествената наука със същите средства на мислене, които тя също прилага, не може да доведе до нищо повече. Естествената наука е, така да се каже, нещо, което е устроено така, че докато се развива, води до цялост, а не до нещо, което би могло да се вземе и философски разясни. Духовното изследване не възнамерява да продължи, като вземе резултатите от естествената наука, комбинира ги и спекулира с тях, а духовното изследване стои в различно отношение към естествената наука.
Духовното изследване си казва: Поради факта, че преходът е осъществен, казваме, чрез Коперник, чрез Кеплер, чрез Галилей, със специален начин на гледане на природата, душевните сили също са влезли в специална връзка с природните събития. Под влияние на тази по-нова естествена наука, човешкият дух е трябвало да се отнася към природата по съвсем различен начин, отколкото преди. Това е довело до съвсем различни методи на мислене. Възникнало е съвсем различно отношение към природата. През последните три до четири века хората са мислили и чувствали по различен начин за природата, отколкото преди. И като е насочвало силите на душата към природата по различен начин, човечеството, така да се каже, е упражнявало вътрешно тези душевни сили. Самите душевни сили по този начин са извършвали различна вътрешна дейност, отколкото преди.
Духовното изследване не заема изходна точка от директното вземане на фактите от естествената наука, а надгражда върху това, което самите душевни сили са придобили през вековете чрез различно упражнение на душевните сили. Човек, който е преминал през процеса на научно мислене, през физика, химия, биология и физиология, мисли различно от някой, който не е преминал през тези науки, както са се развили в днешно време, защото е усвоил методите и формите на мислене на тези науки. Духовното изследване първо разглежда начина, по който мисленето е било практикувано в последно време. И духовното изследване става ясно по този въпрос: начинът, по който се практикува мисленето, трябва постепенно да доведе, чрез преживяното в това упражнение, до това, което беше описано онзи ден като специално упражнение на мисленето и волята. По този начин не това, което е било изследвано от естествената наука, се поставя във връзка от духовното изследване, а по-скоро какво вътрешно съзнание за тези дейности е придобил, това е, което е особено подчертано; как човек се е научил да мисли различно, как се е научил да чувства различно в природата, как са били стимулирани душевните сили. И тогава духовният изследовател казва: Това стимулиране е само началото на един път;

Защото, ако го проследите - самият той е довел до описаното тук онзи ден - можете да видите от него, че всъщност сте водени към това да схванете нещо в душата чрез упражнението на мислене, чувство и воля, което може да се отдели от физическата организация.
В този контекст, скъпи присъстващи, е важно да се отбележи, че духовният изследовател трябва в известен смисъл да бъде истински вярващ в научния начин на търсене на истина и знание. И това е така и с този, който е разпознал истинския нерв на духовното изследване; той вижда какво всъщност означава за духовното развитие на света, че в последно време са се появили толкова дълбоки и точни научни методи, методи, които са толкова подходящи да елиминират всичко, което може да е илюзия за света, всичко, което може да е фантазия за света, просто чрез развиване на определено чувство за факт, което може да доведе до духовно изследване само ако чувството за факт се превърне във факт [фанатизъм]. Тази вътрешна дисциплина на душата, която човечеството е успяло да придобие, като е доближило мисленето толкова близо до външния обективен ход на фактите, тази вътрешна дисциплина на душата е високо призната от духовното изследване като нещо образцово. Защото по този начин нещо навлиза в цялата структура на мисленето, чрез което душата си казва: Не трябва да следваш като истина това, което субективно живее в теб, това, което би искал да вярваш, че е истина, това, което ти харесва; Трябва да се въздържате от всичко, което говори във вас от вашите предпочитания, от вашите симпатии, от вашите чувства: трябва да оставите чисто самия свят на фактите да говори сам за себе си. По-специално, като преминете от просто наблюдение в естествената наука към експерименти - при които природата изразява своите тайни в събрани факти и човек е само зрител - по-специално, правейки това, човечеството, което постепенно е усвоило научното отношение в своя мироглед, е спечелило известно уважение към факта - и, свързано с това, към вътрешната дисциплина на търсенето на истината.
Това обаче много често се противопоставя на онези, които не се впускат в духовни изследвания с задълбочени познания за душата, а се занимават с такива духовни изследвания с дилетантство и повърхностност. И бедствието, бих казал, по отношение на оценката на духовните изследвания, може да възникне по-специално от факта, че онези, които искат да си формират мнение, не го формират според това, което истинското духовно изследване може да даде, а го формират според това, което всякакви дилетанти в духовните изследвания предлагат на света. Много често обаче в тези изложения излиза наяве известно презрение към научните методи, а също и към научните резултати. Това презрение обикновено е правопропорционално на това, което всъщност не се знае за тази наука. Истинският духовен изследовател винаги ще си направи труда да се дисциплинира в добрата дисциплина на истината и изследването на научния начин на познание. И често

презрението към научния начин на мислене е огромно, особено сред онези, които никога не са научили нищо полезно от науката.
Това, което току-що казах в това изречение, не е нужно да се казва, скъпи присъстващи, ако практическият живот не показва, че много често човек не подхожда към сериозното духовно познание, което се съпоставя с естествената наука, а се придържа към всички ексцесии на духовно-научния дилетантизъм, който страда от грешката, която току-що описах. Ако възникнат недоразумения, те много често не са по вина на онези, които се отдават на подобни недоразумения относно духовните изследвания, а в огромното мнозинство от случаите са по вина на онези, които прославят дилетантството в духовните изследвания и дават на света жалък образ на всякакви приказки. Единствената вина, която е на онези, които наричат тези приказки глупости, фантазии и блян, е, че се оставят да бъдат убедени от тази аматьорска духовна наука и презират или намират за твърде неудобно да се подхожда към истинското духовно изследване. Но това е всичко.
Разбираемо е, че недоразуменията възникват и от много, много други неща. Сега бих искал да посоча едно недоразумение, което неминуемо ще възникне по напълно разбираем начин. Както видяхме онзи ден, духовният изследовател трябва да говори за това как чрез това, което прави със собствената си душа, душевните сили се променят, че в душата му се случва различен вид душевна дейност от този на обикновения живот и обикновената наука. И така, някой, който е запознат с естествените науки, трябва да си каже: Е, ако може да се различи различен душевен живот от душевния живот, който можем да наречем нормален - ние сме запознати с това; това са всички анормални явления на душата, които са известни под най-разнообразни имена и които могат да бъдат разграничени само чрез самозаблудата, която духовният изследовател произволно иска да осъществи със собствената си душа. Тогава натуралистът ни показва как определени душевни процеси на нормалния живот са тясно свързани с нормалния мозък; Той ни показва, чрез много сигурния и съвестен научен метод, как духовните процеси спират, когато определени части на мозъка се изключат, и ни показва как духовните процеси, как целият душевен живот, цялото душевно настроение, могат да бъдат променени чрез физическа промяна. Тогава естественият учен може да отговори на духовния изследовател: Да, нищо ли не се постига с тези странни упражнения, за които говорите като странен ентусиаст, от промяна във физическата организация, макар и такава, която не може да бъде доказана външно или анатомично? И не е ли в крайна сметка това, което наричате методи за духовно изследване с други душевни сили, нищо повече от особен вид разстройство на душевния живот като цяло?
Бих искал да подчертая, скъпи присъстващи, че това е напълно възможен възглед от гледна точка на някой, който е здраво стъпил в естествената наука, ако не познава точно духовно-научните методи. Това е напълно възможен възглед, който се изразява по този начин, и по-специално е възможен възглед, когато човек погледне

от естественонаучна гледна точка на природата на душевните сили, които мнозина, които сега се наричат духовни изследователи, притежават и които притежават обратното на това, което наистина може да се опише като здравословен душевен живот. Сега естественият учен също многократно ни посочва нещо, което бих казал, че е тривиално, но което е не по-малко поразително, когато се гледа от гледна точка на научния начин на мислене. Поразително е, когато човек иска да опровергае наблюдението на определени, напълно свободни сили и преживявания на душата, които преминават през раждания и смърти. Естественият учен казва, именно въз основа не на просто предразсъдъци, а на основата на внимателни наблюдения от физиологичната наука, естественият учен казва: Човек може да види как физическият живот се развива бавно от детството нататък и как развитието на душевния живот върви успоредно с физическото развитие. Човек наистина вижда колко тясно е свързан душевният живот с телесния живот. Тогава се вижда как тялото трябва да е достигнало определена формираща зрялост на определена възраст, за да може душевният живот да се развие по начин, който може да се опише като нормален. И отново се вижда как с упадъка на физическите сили в напреднала възраст, с отмирането на органите, духовно-душевният живот отстъпва. И възражения срещу самостоятелния духовен и умствен живот са възниквали многократно в хода на деветнадесети век, които - бих казал - са се основавали на това основание.

Духовният изследовател в никакъв случай не се противопоставя на естественика в тази област, а напротив, що се отнася до положителните твърдения на естественика, той е напълно съгласен с него. Духовният изследовател казва: Да, ако човек погледне мисленето, чувстването и волята, които се приемат за даденост в обикновения живот и в обикновената наука, тогава това, което физиологията има да каже, е напълно оправдано; защото това мислене, чувстване и воля са тясно свързани в тази си форма с физическата организация на тялото. Но истинският духовен изследовател не стои на позицията, че например, само чрез наблюдение на обикновеното мислене, чувстване и воля - както се представя в ежедневието и в обикновената наука - човек може по този начин научно да стигне до безсмъртието на човешката душа. По-скоро истинският духовен изследовател казва на естественика: Вие сте напълно прав, когато твърдите, че формите на мислене, чувстване и воля, които се разкриват в обикновения живот и в обикновената наука, са свързани с физическо-телесната организация, че са толкова свързани с физическо-телесната организация, че изобщо не биха могли и не би трябвало да бъдат мислими без тази физическо-телесна организация. Но именно чрез метода на духовното изследване може да се види, че има нещо в това мислене, чувство и воля: мисленето, за което говорих онзи ден, или по-скоро мисловната дейност и това същество, което се съдържа в потока на волята, че те са толкова присъщи, че не могат да бъдат схванати от съзнанието на обикновената наука и обикновения

живот, и че те са това, което е предшествало настоящия ни живот на земята в духовния свят и ще последва нашата смърт в духовния свят. Това, което е вечно в човешката душа, първо трябва да се търси. И то не може да се търси, ако човек се спре на обикновеното мислене, чувство и воля. Така казва духовният изследовател. Ако днес можеше да има дори някакви философски светогледи, които вярват, че могат да противоречат на науката, като разглеждат обикновеното мислене, чувство и воля и мислено извеждат всякакви неща от това мислене, чувство и воля - те биха могли да противоречат, като кажат: Ако погледнете това мислене, чувство и воля чрез обичайния научен метод, можете да видите нещо, което достига отвъд смъртта. Когато философите говорят така, духовният изследовател казва: Не, тези съждения все повече ще изчезват от света. По-скоро, с посоченото тук, естественият учен ще се оказва все повече и повече прав. И затова духовното изследване всъщност е в пълна хармония с обоснованите резултати на научния начин на мислене в тази област.

Но сега естествената наука напредва и казва например: Да, но ако развивате мисленето си чрез духовно изследване, ако кажете, че това мислене може да бъде съживено по съвсем различен начин чрез такива упражнения, като тези, споменати онзи ден, тогава то преживява нещо, което не е преживявало преди. Ако казвате това, тогава всъщност се заблуждавате; защото не знаете колко несъзнателност има в живота на душата, колко зависимост има в живота на душата само от – е, да кажем, ако говорим с термините на по-новата естествена наука – нервни предразположения, телесни предразположения и колко много е навлязло в тези нервни предразположения, без съзнанието да го забележи, но което сега се появява, когато – както естественият учен лесно би си помислил – човек малтретира мисленето си, както е описано онзи ден. Така че естественият учен казва: Да, духовният учен се заблуждава, той създава чиста илюзия. Докато вярва, че намира нещо, което го извежда извън тялото му, нещо, което е независимо от тялото му, той само внася в съзнанието си несъзнателни предразположения, многобройните несъзнателни психически предразположения, и всъщност има само процеси на живот и възприятие, и наивно вярва, че като извежда на повърхността несъзнателния си душевен живот, той има нещо ново, което го извежда от целия сетивен свят и го извежда в духовен свят, докато в действителност е потопен само в телесния живот, който иначе не е познавал.

Докато човек се сблъсква с това, което може да схване чрез мислене, чувстване и воля в обикновения живот и в обикновената наука, това възражение от страна на науката е напълно разбираемо. То е и напълно съобразено с фактите. Толкова е съобразено с фактите, че дори днес, тъй като духовната наука, каквато е в действителност, все още не е намерила голям достъп, в много случаи някой човек вярва, че чрез специални душевни упражнения е разпознал нещо, което далеч надхвърля сетивния свят, което е вкоренено в духовния свят, докато не изважда

нищо друго освен телесните предразположения, които иначе биха останали несъзнателни, всякакви илюзии, които възникват, които той не разпознава само защото няма общ поглед върху душевния си живот, всякакви неща, които се превръщат от телесни предразположения в халюцинации и други подобни. Трябва да е още по-разбираемо, че естественият учен, който стриктно се придържа към фактите, също гледа на духовно-научните изследвания по този начин, защото аматьорските духовно-научни изследвания често не са нищо повече от това, което естественият учен съвсем правилно критикува.
От друга страна обаче, трябва да се каже, скъпи присъстващи, че като развива мисленето така, както беше представено онзи ден, като го развива дотолкова, че то наистина да се окаже нещо много различно от това, което е било преди, духовният изследовател едва се учи да разпознава това, което идва от подсъзнанието, че се учи да различава, внимателно да различава всичко, което идва от физическото тяло. Това, което не идва от физическото тяло, но което има ефект от духовния свят, може да се придобие само чрез опит.
Но това разграничение се придобива чрез диференциация. И именно защото човек се запознава с това разграничение, за всичко, което не се изследва по правилния път на развитие на мисленето извън духовния свят, човек трябва по същество да се съгласи с естествения учен. Скъпи възлюбени, има голяма разлика между това, което може да се счита за болезнено, ненормално проявление на съзнанието, и това, което истинският духовен изследовател постига, за да влезе в духовния свят. И това трябва да се подчертае, защото правилният метод на духовно изследване, както ще го намерите посочен в моята книга „Как да познаваме висшите светове“ или във втората част на моята „Окултна наука“, защото този правилен метод на духовно изследване всъщност води до резултата, че не се представя като промяна в обикновения живот на душата, а води до новия живот на душата, който сега се постига чрез променените душевни сили, заемайки своето място до по-ранния живот на душата по такъв начин, че и двата са обхванати и разбрани от пълното съзнание на човешкото същество. Всъщност, може дори да се каже, че в духовното изследване е постигнато непълно съзнание, ако обикновеното съзнание просто се променя, ако става различно, така да се каже. Правилното нещо е постигнато, когато това обикновено съзнание в човека остава по такъв начин, че той сега развива и обикновената логика, която е развил преди, че е също толкова разумен, колкото е бил преди, че допълнително развива и контролира същите импулси на волята, каквито всъщност е като прост, праволинеен, разумен човек в обикновения живот; и в допълнение към това - но наред с него - има съзнанието, чрез което може да вижда в духовния свят. Ако сравните това, което се постига чрез правилните методи на духовно изследване, с това, което произтича от болезнен психически живот, можете да си кажете: В случай на болен душевен живот, навсякъде може да се види, че анормалното състояние на съзнанието заема мястото

на нормалното и се развива от него. Не можете да си представите, че човек, който е станал малко глупав, може едновременно, докато е глупав, да разбира и практикува нормалното си човешко състояние. Не можете да бъдете луди и рационални едновременно. Това е съществената характеристика на патологично промененото съзнание: то се развива от обикновеното нормално състояние и когато патологично промененото съзнание е налице, нормалното съзнание трябва да е изчезнало. Разбира се, нормалното състояние може да се върне по естествен път; но в същото време, в тривиалния смисъл, те не могат да бъдат едновременни. Но съзнанието, което духовният изследовател развива по начина, описан онзи ден, трябва да бъде напълно идентично с нормалното съзнание, така че духовният изследовател да се сблъска с това, което е бил преди, точно както обикновеният човек се сблъсква с външен обект; тоест, това, което е човек като обикновен нормален човек,Човек вижда през постигнатото съзнание на духовното изследване като нещо, което може да гледа, точно както гледа външен обект с обикновеното сетивно съзнание. Човек е станал обект за себе си с обикновената си организация. Но този обект продължава да функционира; той остава напълно непокътнат. [...] И всеки, който прилага методите, описани в книгите, по правилния начин и в правилния стил, няма да постигне нищо друго, освен да направи същото с новопридобитото съзнание. Но има едно нещо, което трябва да се вземе предвид, скъпи присъстващи, което, бих казал, е от особено значение за начинаещия в методите на духовното изследване. От особено значение е начинаещият да не се изкушава да промени веднага обикновения си живот, да го прехвърли веднага в друг - нещо, което много често може да съответства на склонностите на човек. По-скоро е необходимо и добро, поне благоприятно, за начинаещия в духовното изследване, в изпълнението на живота, в разумното поведение на живота, което е преследвал преди това от образованието си или от други обстоятелства, да остане, доколкото е възможно, и това, което иска да развие като духовно съзнание, наистина да се развива успоредно. В противен случай обикновено човек трябва да се сблъска с един вид робство. Разбира се, уважаеми присъстващи, човек наистина не е нужно да стига дотам, че да си пуска дълга коса, за да стане духовен изследовател, или, ако е дама, да си подстригва косата много късо или да се стреми да се откъсне от обикновения живот чрез други екстравагантности; не е нужно да се стига дотам. Но дори и да не стигнете толкова далеч, все пак можете да вярвате, че ако искате да станете духовен изследовател, трябва да излезете от обичайните рутини на живота, да създадете някаква колония, където живеете в напълно нови обстоятелства и дори да организирате тези условия на живот по определен начин. Това няма да е особено полезно за начинаещия в духовното изследване, защото насърчава грешката да въвежда предишния начин на живот в друг и човек няма предимството да има предишния начин на живот редом с него, като обект, за който да се държи.

Така че може да се каже: Възражението от гледна точка на естествените науки, възражението на задълбочената, внимателна физиологична наука, че съзнанието за духовно изследване може да се основава само на илюзии или други подобни, може да се разбере напълно. Но то не важи, ако съзнанието за духовно изследване е развито по правилния начин. И тук ще бъде от особена полза, ако духовният изследовател не е, бих казал, отчасти твърде горд или твърде мързелив, за да се занимава с това, което естествената наука сега дава, не само в теории, но и в практически инструкции, за да не води душевния живот към всякакви екстравагантности. И дори може да се каже: колкото повече духовно-научното образование се стреми да прилага красивите, внимателните резултати от оправданата естественонаучна практика, толкова по-добре ще бъде за това духовно-научно образование. Това, към което се стреми духовното изследване - именно защото се стреми в сферата, където чистата естествена наука никога не може да влезе - това, което духовното изследване винаги ще носи със себе си, ще бъде: пълно уважение към законните претенции на самата естествена наука и на това, което произтича за живота от естествената наука. Това ще трябва да се постигне между двете, което може да се опише като пълна хармония. И за някой, който, бих казал, е запознат с природата на поведението на душата в здравата естествена наука от една страна и в здравото духовно изследване от друга, едва сега се разкрива пълна хармония. Но той също така ще осъзнае, че погледнато от едната или другата страна, възражения и антагонизъм могат да възникнат по напълно разбираем начин. Противопоставяне възниква и от страна на едностранчивата духовна наука, която вярва, че може да се бори с естествената наука, без да познава нейната действителна същност. Така например, човек чува - разбира се, не го осъждам, когато някой, който познава научните методи, говори за неоправдан материализъм - и знае как едностранчивата критика на духовната наука е насочена от тези научни методи. И наистина, виждаме, че много от желаещите да бъдат учени в областта на хуманитарните науки говорят за материализма на естествените науки от една или друга гледна точка, от гледна точка, която те считат за „възвишена“, и вярват, че без да знаят какво постигат естествените науки по отношение на методите и интелектуалната дисциплина, те удрят право в целта, когато упрекват материализма в някой аспект на естествените науки. Естествената наука е развивала своите методи през вековете и е развивала тези методи, като не е превишавала своите граници. Тя е развивала тези методи, като стриктно се е придържала към материалните процеси.
Това обаче е накарало мнозина да повярват [- и това е другата страна -], че това, върху което са работили, „всичкото и крайната цел“ на цялото съществуване, е материята, към която трябва да се придържат, за да се изследват природните факти. Материята най-накрая се превърна в обожаван бог; тя навлезе в човешкото зрително поле толкова напълно и толкова зашеметяващо, че те бяха отклонени от

всичко духовно. Но самата естествена наука, когато работи в своята област, трябва да се придържа към материалните факти. Тя придобива своята обективност именно като се придържа към материалните факти и може да се каже, че един материализъм е намерил легитимно своето място в научните методи. Ако се прилага само дотолкова, доколкото човек иска да наблюдава природата, тогава човек дори трябва да уважава този материализъм, тогава човек трябва да има най-голямо уважение към него. Защото само като не спекулираме объркано за всичко, което не е резултат от материални процеси, а като се придържаме към това, което наблюдението на процесите или експериментът разкриват, само като действаме научно, можем да извадим наяве великите постижения на научните факти, които след това могат да бъдат приложени и в практическия живот. И това, което този материалистически метод на естествената наука е донесъл по-специално по отношение на душевната дисциплина, това, което е донесъл преди всичко по отношение на душевната отдаденост на случващото се, на събитията в света, на същността на природата, трябва да бъде образцово и в духовното изследване. Духовното изследване сега е много вероятно да предизвика не само оправдани възражения срещу себе си, но и, бих казал, оправдани предразсъдъци. Това се случва по следния начин. Тъй като е принуден да се придържа към фактите на материалните събития с определен здравословен материалистически метод, естественият учен много лесно стига до това да разглежда духовното изцяло като нещо, което или изобщо не съществува, или поне не може да бъде разпознато. И така науката постепенно не става това, което би могла да бъде – бих казал: външно откровение на дълбоки вътрешни факти на самия духовен живот – а науката се превръща в нещо, което се преследва само по такъв начин, че човек се забива в материалния живот. Тогава този теоретичен застой в материалния свят много лесно се пренася в практическия живот; и последицата може да бъде, че човек всъщност стига до заключението, че всичко духовно в крайна сметка няма стойност или поне не може да бъде разпознато; че науката е ръководство за човешка полза. Така че науката в много случаи с течение на времето се е превърнала в просто слуга на социалния, а също и на индивидуалния егоизъм, че е влязла в служба на егоизма, че вместо да търси истината като богиня в науката, в много случаи се търси само това, което може да служи на материалното човешко развитие в една или друга област. Тези, които виждат това материално развитие на човечеството като единствено важно, трябва, ако са последователни, да гледат и на науката за природата по такъв начин, че всички знания, получени от природата, в крайна сметка намират приложение в материалния прогрес, който човечеството претърпява. Да, може да се види как - бих искал да кажа - едно научно направление, което служи на практически, чисто материални интереси, се появява заплашително пред погледа на душата. Човекът е много лесно склонен, когато се посвещава на естественонаучни

методи, без да чувства и усеща реалността на духа, човекът е много лесно склонен тогава да уважава само материалното, материалната употреба изобщо.
Подобна грешка, макар и, бих казал, в известен смисъл обратната, може лесно да възникне, когато човек се занимава с духовно изследване по подобен неправилен начин. Това, което се изследва външно в областта на материята, може лесно да се разглежда като поставено единствено в служба на материалния прогрес на човека. Това, което се изследва чрез духовно изследване, може лесно да служи на незрялата душа, която е по-малко загрижена за истината, отколкото за своите предпочитания, за своята симпатия, за задоволяване на определени желания и копнежи. То лесно може да служи на душата, за да насърчи известно вътрешно самодоволство, известна вътрешна суета. И така се случва, че както утилитаристите – тези, които искат да прилагат науката само към материалните процеси – стават много често срещани в областта на външната материалистическа наука, така много често в областта на духовните изследвания или живота, който духовните изследвания искат да донесат, човек вижда отражение в суетата, във всички възможни заблуди на човешката душа, защото човек не действа, стремейки се да доведе душата до истината, а приема това, което духовните изследвания дават, по такъв начин, че да изпитва удоволствие от него, че да се чувства, така да се каже, издигнат в душевните си сили и в суетата си, особено чрез това, което духовните изследвания могат да дадат.
Точно както естествената наука може много лесно да доведе до материализъм, когато човек свикне с нейните материални аспекти, така и духовното изследване може да доведе до всякакъв вид ентусиазъм и до пълно откъсване от външната рационалност на живота, ако човек не иска да следва пътя на истината, а вместо това иска да се посвети на това, което му се струва правдоподобно според неговите субективни нужди и желания. Естествената наука се занимава с природата – това може лесно да доведе до материални неща; духовната наука се занимава с човешкото същество и неговата душа. В резултат на това е особено лесно за човек да се приема много сериозно, бих казал дори от удоволствие, от удоволствие на душата си. И чувствайки: „Ти принадлежиш на духовното с душата си“, той си повтаря това отново и отново и не само великата, всеобхватна истина на повтарящите се земни животи лесно води такива сладострастници на душата, че те след това се стремят преди всичко да се замислят дали самите те всъщност биха могли да бъдат Александър или Цезар или Мария-Антоанета или някой друг в историческия живот, или все още търсят някъде другаде в предишни земни животи. Но аз самият няма да говоря за подобни отклонения. Фанатизъм - бих казал - вътрешна нужда, свързаност в суета с духовния живот, която характеризира много хора като нестоящи на почвата на истината в духовната наука, а стоящи на почвата на суета и фанатизъм, на онази почва, на която човек е откъснат от пълната връзка с живота. Истинската духовна наука не отдалечава от тази почва на истинския живот,

а напротив, тя води по-близо до живота. Онези, които нямат склонност да приемат живота с пълен интерес, с пълна сериозност, но до известна степен в душата си са склонни към един вид душевно скитане, могат лесно да стигнат до още по-голяма тривиалност, до небрежно отношение към живота, като се потопят в духовната наука. И много от тях, които не могат да се накарат да изпълнят нещо разумно в живота чрез собствените си ръце, чрез правилно старание, ги виждате да говорят за по-висша мисия, която им е дадена от духовния свят и която те трябва да изпълнят преди всичко. Казано истината, човек често би трябвало да каже: мързелът и безгрижието в живота изглеждат преведени на странен език като духовна мисия. Тогава вече не може да се изненадваме, драги слушатели, когато онези, които са свикнали с вътрешната душевна дисциплина, произтичаща от научния мироглед, гледат с известно презрение на онези, които сега, от своя страна, презират науката и често гледат отвисоко на самия живот и говорят за всякакви духовни неща, само защото не искат да разбират живота научно и не искат да се приложат към обикновения живот с подходящото старание, сериозност и внимание.
Но в момента, в който прозрете през тези неща, когато видите нерва на духовната наука, нейната законна жизнена сила, ще откриете пълна хармония между естествената наука и духовната наука. Човек ще открие, че духовният учен във всеки един момент намира това, което естествената наука може да предложи позитивно, чак до нейния оправдан материалистически метод, за напълно оправдано и признава, че като признае това, той едновременно показва как човек може да влезе в духовния свят с душевни способности, различни от тези, оправдани в естествената наука и във външния живот, за да ги изследва истински. Недоразуменията относно духовните изследвания няма да бъдат разсеяни, освен ако хората не се запознаят все повече с това, което всъщност е активно и живо в духовните изследвания и как това, което живее и е активно в духовните изследвания, трябва, чрез вътрешна необходимост в развитието на човечеството, да бъде пренесено в духовните импулси на човечеството отсега нататък, точно както научното мислене е било пренесено в тях в продължение на три до четири века. Следователно, не е нужно да се изненадваме, ако тази хармония между естествената и духовната наука все още не може да се намери навсякъде. Напротив, трябва да се разбере напълно, когато духовните изследвания се приемат от мнозина просто като фантазия. И тези, които са твърди в духовната наука, които са дълбоко основани в нея, ще намерят това недоразумение за нещо съвсем разбираемо. Разбира се, това не изключва необходимостта да се стремим да изясним недоразуменията и да установим хармония между познанието за природата и познанието за духа.
И също така във външното, скъпи присъстващи – това, което може да дойде в света чрез духовната наука, наистина е малко, сравнително малко – и също така във външното, недоразумения неизбежно възникват и са по принцип разбираеми. В

тази връзка бих искал да кажа още няколко думи днес – вече се опитах да го направя от същото място миналата зима – за външния символ на духовно-научното изследване, сградата Дорнах, която все още не е завършена. Разбираемо е, напълно разбираемо, че тази сграда Дорнах все още се среща с много, много недоразумения днес. Защото по същество е също толкова вярно, че тя се основава на чисто художествени принципи, а не на нещо символично или подобно, колкото е вярно, че тя влиза в света по такъв начин, че по същество се представя като нещо съвсем различно от това, което сме свикнали да виждаме като сграда или като художествено представяне. В много отношения тя противоречи на навиците за усещане на предишни художествени възгледи по същия начин, по който духовната наука противоречи и трябва да противоречи на навиците за мислене на предишни научни възгледи. Защо е така? Да, скъпи присъстващи, както беше показано онзи ден, духовната наука, в съответствие със своите методи, води до различен начин на мислене, или по-скоро до трансформация на мисленето, водеща до такава дейност на душата, която произтича от мисленето, което живее много повече в реалността, отколкото обикновеното образно мислене, което не иска да даде нищо друго освен възпроизвеждане на външната реалност. Докато обикновеното мислене трябва да вижда своята стойност именно във факта, че идеите, които то събужда, са верни копия на външна реалност, нищо пряко преживяно от самото себе си, а само нещо, преживяно от външната реалност, това, което се развива от мисленето чрез метода на духовното изследване, трябва да бъде нещо, което душата преживява пряко. Душата не трябва да се издига в образ, а в реалния живот, в обективното мислене на света. И така е и с това, което се развива от волята. Но чрез това душата също така се потапя повече в това, което иначе инстинктивно се появява като художествено, като стилистично, като художествено образувание - в което тя може да се потопи още повече. Това е същественото нещо в дейностите на душата, които излизат наяве чрез духовното изследване, че душата се потапя все повече в духовната реалност. И като се потапя в духовната реалност, тя също се потапя по различен начин в света на формите, в света на оформянето. Но чрез това тя е водена не да замества изкуството с нещо различно от изкуство, а да подхожда към изкуството по различен начин. Докато другото изкуство трябва да започне от това, което се представя на сетивата, а това, което се представя на сетивата, може да бъде издигнато в духовното, така че изкуството да се яви като нещо издигнато от сетивния свят, в което се излива това, до което човек се е издигнал в духовно търсене.Това, което може да се нарече „художественото същество, схванато от духовната наука“, е нещо, което поема по обратния път на външната сетивна реалност. Човекът е първо в духовното. Той преживява живо преплитането и преживяването на духовните събития, той се изправя пред духа като дух. И когато сега възможността за художествена дейност е налице в него, когато изкуството трябва да се зароди, тогава сетивният елемент не се издига нагоре, докато не му се

придаде блясъкът на духовното, както се случва в другите изкуства, както се е случвало в изкуството досега, а духовното се спуска надолу в материалното.
Това е преди всичко същественото нещо, към което трябва да се стремим в архитектурата на сградата в Дорнах, например. Първият въпрос, който възникна, беше: Какво трябва да се случи тук? И в светлината на тази мисъл, въпросът не беше: как да се създаде сграда от предишния архитектурен стил, от това, което иначе е обичайна практика или може да се научи в архитектурата. Вместо това възникна съвсем различен въпрос, въпрос – бих казал – чийто практически отговор показва как човек трябва да стои с духовната наука в непосредствената реалност съвсем различно, отколкото с обикновените логически или душевно-житейски дейности.
Когато един плод образува черупка около себе си, тогава това, което се отделя като черупка, се е появило и е израснало от същите жизнени сили като самия плод с неговите индивидуални образувания. И всеки, който наблюдава как плодът се формира в своята сърцевина и в своята черупка, как например, бих казал, сърцевината на ядката образува черупката около нея с всички фини жилки, с всичко, което възниква от същите сили, как самата сърцевина възниква в своите индивидуални структури, всеки, който наблюдава това, си казва: черупката на ядката идва от същите сили като самата сърцевина. Тази черупка на ядката не е оформена по такъв начин, че някой би могъл по някакъв начин да си представи стил, който да придаде черупка около ядката; цялото е едно. Така че това, което се прави в сградата на Дорнах, трябваше да стане едно: силите, които ще преобладават в това, което ще бъдат презентации, изображения от духовно-научния мироглед, какви послания ще бъдат от духовния свят, какви мисли, идеи ще бъдат развити: всичко това е, така да се каже, сърцевината на живота. Но същите сили, които преобладават в тази сърцевина на живота, трябва да бъдат използвани и за формиране на черупката. Трябва да е единство, както във всеки плод на природата, обвивката и сърцевината са единство и са образувани от едни и същи сили. Въпросът никога не би могъл да възникне: Кой архитектурен стил може да се приложи тук? По-скоро фактът, че в сградата е трябвало да се направи нещо духовно, е дал на сградата цялостната ѝ форма; двукуполната форма, която обхваща всичко, наистина се е получила по този начин. Трябвало е да е единство.
И така, бих казал, в известен смисъл, стените също трябваше да се превърнат в нещо различно от това, което са били досега. Вече споменах това тук. Но е важно, особено за разбирането на специфичното изкуство, което ще се развива там – все още доста примитивно в началото – това да се вземе предвид. Стените, дори тези, които са художествено проектирани – и особено тези – са означавали затваряне в изкуството до днес. Дори в гръцките архитектурни произведения на изкуството стените означават затваряне; те затварят външния свят.

Духовната наука трябва да води духовно във всички простори чрез това, което е. Следователно, по стените трябва да се създават форми, като скулптури и други подобни, които - бих искал да кажа - карат стените да се саморазрушават, когато се гледат формите, така че човек да има усещането: живеейки в сградата и насочвайки погледа си към формите, човек има нещо във формите, което води навън към света. И все пак, в контекста, човек трябваше да бъде с цялата реалност. Следователно, подобни произведения на изкуството на прозорците, каквито са съществували в миналото или все още съществуват днес, не можеха да бъдат създадени от старото изкуство на прозорците, а по-скоро се използваше един вид гравиране на прозорци, ако може да се нарече така. Различни стъклени панели, различни цветове, но всеки един в един цвят. Фигуративното сега е вплетено в това и е вплетено по такъв начин, че само удебеляването и изтъняването постигат това, което е художествено замислено. И тогава слънчевата светлина, която грее, ще взаимодейства с това, тоест с това, което работи и вплита в самата природа, за да направи изкуството завършено. Там природата и изкуството ще се преплетат в едно произведение на изкуството.
И така, трябваше да се предприемат нови подходи по най-разнообразни начини. При рисуването, което ще запълни куполите, целта беше цветовете да се третират по много специфичен начин.
Уважаеми присъстващи, разбира се, мога да засегна тези неща само фрагментарно. Именно за това, което е важно при третирането на цветовете за фигуративното, трябва да се опита нещо, което обикновено не се опитва с цвят. Човек трябва да се опита да преживее цвета директно. Всичко, с което душата се занимава чрез духовно изследване, трябва да се преживее вътрешно там. Цветът не трябва да бъде просто повърхност, която разкрива нещо, което е отдолу, а цветът трябва да има вътрешен живот и да развива самия този вътрешен живот; така че от съответния цвят и цветова композиция да произтича самият живот; така че човек да гледа на изобразителното произведение на изкуството по такъв начин, че да има усещането директно във взаимодействието на цветното и това, което живее от цвета във формата: Ти живееш в това, което е живо в цвета, това, което е живо в цвета, живее във теб. Ти схващаш реалността в цвета, не чрез цвета, а чрез реалността зад цвета. Цветовете трябва да се изразяват, формите трябва да се изразяват – не нещо чрез цветове, не нещо чрез форми. Защото именно това води до живот с духовния свят, цветовете и формите, когато те трябва да бъдат изобразени картинно, да ги изобразим само такива, каквито ги имаме художествено във всеки момент, че човек не се придържа веднага към някакъв модел, а че внася това, което е животът и тъкането в духовния факт и в духовната същност, в тъкането на цветовете и в живота на формите, които след това се извеждат на повърхността. И към това друго трябваше да се стреми, поради причината, че цялата структура, подобно на черупката, която е резултат от едни и същи сили, трябва да бъде като самата

духовна наука. Трябваше да се отклони например от принципа за поставяне на колони, всяка от които е винаги еднаква с предишната, колони с капители, които са еднакви. Трябваше да се следва определено развитие от първата двойка колони с техните капители до втората и така нататък. Това води до вътрешен дизайн, вътрешно развитие, както прави самата природа, чрез развиване на другите тонове, втория, третия и така нататък от основния, от първичния. И както не е суеверие, както не е някаква мистична лудост, когато човек вижда седем тона в гамата, а в осмия тон повторението на основното, така не е нещо мистично загадъчно, когато човек търси прогресия във вътрешните мотиви на капителите и по този начин съвсем автоматично се извежда седемкратен брой колони, защото човек стои вътре в сътворението на света с духовното, точно както творческият елемент в природата живее вътре в самото творение. Така се появява паралелизъм между това, което присъства в природата в примитивна форма, като седемте тона, седемте цвята в дъгата, и това, което се случва в духовната сфера.Странното е, че е възможно хората да погледнат тази сграда в Дорнах и да си помислят, че седем колони са избрани тук поради някакво суеверие относно числото седем. Същите тези хора биха могли да кажат: Какво гротескно суеверие е, че дъгата има седем цвята или че музикалната гама има седем тона! - Би било същата логика, едното като другото. Едното като другото се изисква от естеството на фактите.

Ако някой дойде и каже: Ами да, с това, което е направено, човек би искал да постигне съгласие. Но да правите такива суеверни неща или такива мистични неща като седем стълба, и то направени от седем различни дървета - където отново се има предвид само артистичното, което е свързано с диференциацията в дървото - всеки, който говори така, е като някой, който казва: Не разбирам защо всяка струна на цигулка трябва да е различна; всички те могат да бъдат еднакви и така нататък, и така нататък. Става въпрос за осъзнаване, че това, което води от духовната наука към изкуството, е, така да се каже, в съответствие с цялата цел на духовно-изследователската работа.

Естествената наука е постигнала огромен напредък през последните времена. Духовното изследване по-специално признава това. Но е сякаш някой започва да пробива тунел от едната страна – както наистина се случва – и работи към него от другата страна. Сега духовната наука работи към естествената наука от другата страна. Те ще се срещнат един ден. Естествената наука работи съвестно там, където всъщност работи правилно. Тя стига, бих казал, до точката, където животът трябва да бъде схванат. Следователно материалистът отрича живота напълно като специален елемент. Той вижда живота само като комбинация от другите сили на природата. Естествената наука работи отдолу нагоре към живота. Духовната наука работи съзнателно срещу естествената наука и по свой начин стига до това да има това съзнание не само като такова съзнание, каквото е в обикновения човешки живот, но и да го разшири до точката, където реалността се схваща в съзнанието.

Докато науката не може да схване живота, духовният изследовател често не може да схване реалността в съзнанието. Но двете работят една към друга, за да схванат живота, към който работи естествената наука, с различно съзнание, което е развито от обикновеното човешко съзнание. Двете работят не само за хармония, но и за вътрешно взаимопроникване на живота и съзнанието: духовно изследване и естествена наука. И ако го погледнем по този начин, виждаме и в изкуството, което започва днес и което работи от другата страна на другото изкуство, нещо, което се среща с това друго изкуство.
Това, което не може да се разбере обаче, е как хората могат да влязат в лекционната зала в Дорнах и да кажат: „Всичко вътре е мистериозно, пълно със символи, пълно със специални знаци.“ Вътре няма нито един знак, нито един символ. По-скоро е направен опит да се отговори на въпроса: „Какъв би трябвало да бъде мисълта, ако трябваше да се влее в художествени форми?“ Глупостите, на които иначе често се отдава, да речем, в теософските кръгове, търсенето на всякакви мистериозни знаци, към които е прикрепено всичко възможно и в които се търси нещо художествено или художествен заместител – всичко това е било избегнато в тази сграда. И всичко е разтворено в артистичност. Именно това е било опитано. Никъде самата мисъл не би трябвало да бъде ефективна. И това би могло да се случи още повече, тъй като мисълта, която иначе търси алегоричното, символичното, когато се стреми да излезе от чувствената реалност, не може в края на краищата да излезе от изобразителното, нереалното, чисто концептуалното. Когато тази мисъл често търси символичното, алегоричното – живата мисъл, която става едно цяло с [празнината в преписа], тя може да се изрази директно в изкуството, така че изкуството във форми, в цветове и т.н., живее във външната реалност. Това, което е трябвало да бъде изобразено [в тази сграда], не е било изобразено във всякакви художествени сурогати като алегории, символи и други подобни. Затова е изненадващо, когато хората гледат нещата и, въпреки че не могат да видят нито един символ, говорят за всякакви мистерии, всякакви знаци и други подобни, които могат да се видят в тази сграда в Дорнах.
Но няма нужда да се изненадваме особено от тези неща, когато дори може да се каже, че това, което тук е характеризирано като духовна наука, има нещо общо с цитирането на мъртвите. Ако това може да се каже съвсем сериозно, както е било дотук, тогава може да се каже и другото, и то още по-лесно.
Ако наистина се вгледаме в работата на естествените науки от една страна и хуманитарните науки от друга, ще открием как двете взаимодействат, как двете работят съвсем противоположно едно на друго и тогава недоразуменията ще изчезнат. Да, скъпи присъстващи, те ще изчезнат, както са изчезнали в друга област. Вече посочих това. Днес все още има много хора, които вярват, че стоят на твърдата основа на естествената наука и че трябва да възразяват срещу духовната наука по един или друг начин. Видяхме как това е разбираемо. Същото важи и когато

погледнем на въпроса по правилния начин, който се появи, когато хората трябваше да свикнат с факта, че земята не стои неподвижно в пространството, а се движи с огромна скорост, че движението на небесните тела или дори неподвижността на слънцето не може да се обясни както в миналото, а по коперниканския начин. По това време новият естественонаучен светоглед противоречи на навиците на мислене. И хората, особено тези с религиозни убеждения, вярваха, че имат много, много възражения срещу този по-нов научен начин на мислене. Дори се е смятало, че религията е застрашена от тази по-нова естествена наука. В резултат на този по-нов научен начин на мислене, с който науката е била тясно свързана през вековете, много неща са се променили. Тези, които днес се занимават с възраженията, повдигнати срещу коперниканизма и Галилео в миналото, го намират за исторически интересен, но днес той вече не прави особено впечатление. Навиците на мислене са се променили. Това, на което някога е било енергично противопоставяно, сега се приема за даденост от мнозина. И следният пример, който вече споменах тук в лекция миналата зима, може да бъде многократно представян пред душите ни.

През деветдесетте години на миналия век в един университет един свещеник изнесъл лекция за Галилей; той изнесъл тази лекция за Галилей като реч пред ректората. Той изнесъл отлична лекция за Галилей, въпреки факта, че поел ректората на университета си като богослов. Той не говорил по богословска тема, а говорил като християнин, като истински християнин за Галилей. И той посочил по онова време, че времената са се променили толкова много, че може да се каже: по времето на Галилей е имало мнозина, които са вярвали, че откритията на Галилей по някакъв начин застрашават религията или християнството; че това, което хората са знаели преди, е било по някакъв начин застрашено. Но сега, казал този свещеник, сме стигнали до точката, в която осъзнаваме, че никакъв научен прогрес не би могъл наистина да застраши религията, а напротив, колкото повече се открива славата на творението, толкова повече човек ще се научи да се възхищава на това, което живее като божествено в света.

Навиците на мислене са се променили и това е особено очевидно в подобно събитие като споменатото. Ще дойде и време, когато хората ще осъзнаят, че нито който и да е друг християнски принцип, нито принципът на изкуплението са по никакъв начин застрашени от това, което духовните изследвания трябва да открият за повтарящите се земни животи и други подобни, точно както хората са се научили да виждат, че коперниканството не може да застраши християнството. Напротив, трябва да се каже: Колко малодушни са онези, които мислят, че огромната сила, която живее в християнството, може да бъде застрашена от всичко, което е открито, било то в областта на естествените науки или в областта на духа. Не, уважаеми присъстващи, тези, които са духовни изследователи, нямат толкова малко вяра в религиозното, в християнското, но имат силното съзнание, че в християнството, в

най-големия импулс на земното съществуване, живее това, което чрез никакво откритие в областта на природата или в областта на интелектуалния живот никога не би могло да бъде отслабено в силата си, но че всичко, което някога може да бъде изследвано в областта на интелекта, ще бъде там [именно за да подсили] това, което като най-великия импулс на земята живее и царува в религиозния живот.
И така, по времето, когато католическият свещеник произнасял речта си за Галилео в ректората, се случило нещо много странно.
В същия университет е имало един чист учен, натуралист, който се е занимавал особено с криминална антропология, с антропология като цяло, натуралист, който не е бил дарвинист, но е стоял твърдо на почвата на изследванията на фактите и който стриктно се придържа към тази почва и до днес. Точно по времето, когато християнският професор е заел поста си на ректор и е говорил в чест на Галилей, натуралистът е работил върху „наука за душата“. И ето, чудо: натуралистът е посветил труда си за душата на християнския свещеник, който е застанал в защита на Галилей. Натуралистът, който дори не е християнин по изповедание или произход, е посветил на християнския свещеник труд, който сега, като наука за душата, е изцяло основан на физиологията и естествените науки, в знак на благодарност, така да се каже, за факта, че този, който е стоял на почвата на духовния живот като свещеник и като християнин, е намерил пътя към обективното разглеждане на натуралиста Галилей. По този начин хармонията между духовната наука и естествените науки, между живота в духа и живота в естественонаучното познание, се е появила в един конкретен пример! Ще дойде време, когато целта на духовното стремеж във всички области вече няма да се разглежда като борба, а като хармония, и това ще бъде времето, когато недоразуменията относно духовните изследвания също ще изчезнат. Днес подобни недоразумения са също толкова разбираеми, когато възникват в религиозната област или в областта на естествените науки, колкото са били разбираеми възраженията срещу коперниканизма по тяхно време. Но хората все повече ще осъзнават, че тази цел не е някакъв далечен, мъгляв идеал, а нещо, към което може и трябва да се стреми в непосредствено бъдеще. Забележително е как, бих казал, естествените науки несъзнателно подхождат към духовните изследвания. В края ще бъде даден само един много повърхностен пример.

Всеки, който се задълбочи в различните трудове на Хекел, ще открие в него човек, който в своите „Welträtsel“ (Световни мистерии) дори стига дотам, че да очерня и обижда това, което може да се открие чрез чисто духовно изследване. Той е човек, който винаги е подчертавал, че има „закон на субстанцията“ и че това е животът, който човек трябва да търси. Сега е написал „Вечни мисли“. Те са не по-малко

материални от неговите „световни загадки“; но сега той инстинктивно е воден към нещо много странно. Той казва: Той разпознава - още в началото на тези „вечни мисли“ - той разпознава вечността на материята, вечността на силите и вечността на психомата - вечността на световната душа - както той я превежда.
Е, драги присъстващи, какво прави Хекел? Винаги ли говори само за това: Вие, химик, вие, физик, трябва да декламирате: вечността на материята, вечността на силите? - Не, Хекел позволява на химика да изучава отделните вещества, отделните взаимовръзки между веществата. Изискват ли Хекел да се декларира само вечността на силите? Не, отделните възприятия за сили – електричество, магнетизъм и т.н. – се изучават конкретно във взаимните им взаимовръзки. Само по отношение на психома, на душата, Хекел засега се спира на това да каже една-единствена дума – или трите думи: „вечността на психома“.
Духовната наука не иска нищо повече от това да изучава подробно психомата, това, което като духовно и душевноподобно се разпространява в реалността точно както материята и силите. Тези, които работят от своята естествена наука, наистина ще засилят проникването си в духовната наука, ако все още имат сили за това, които, разбира се, на Хекел вече липсват днес. Но нещо ще стане ясно: че, скъпи присъстващи, в бъдеще хората ще гледат природата и ще оставят това, което науката има да каже за природата, да окаже влияние върху тях. Днес все още има много хора, които вярват, че това, което науката има да каже, са резултати, които само трябва да бъдат обобщени и тогава се формира мироглед; и това е мястото, където трябва да спре. Тези, които вярват в това, се наричат монисти и така нататък. Но ще дойде време, когато това, което дават естествените науки, няма да се разглежда просто като резултати, а когато ще се признае, че това, което дават естествените науки, води до по-нататъшни въпроси, всъщност само до правилните въпроси, където всяка научна книга, изучавана за целите и задачите на познанието, няма да съблазнява хората да останат напразно в това, което дава науката, а ще ги води до въпроси, до по-висша нужда от знание. Наближава времето, когато изучаването на науката ще повдига въпроси, а не ще съблазнява хората да останат с резултатите от чистата наука. От изучаването на естествените науки ще възникне необходимостта да се подходи към изучаването на духа. Естествените науки ще създадат нужда в човешката душа, а духовната наука ще задоволи тази нужда. Точно както нуждите възникват в човешката душа и се задоволяват от това, което дава ходът на света, така и естествените науки и духовната наука ще работят заедно като създаването на нужди и задоволяването на нуждите. Естествените науки ще осигурят това, което се организира като чувствена реалност и развива нужда; духовните науки ще осигурят това, което обслужва тази нужда. Точно както растението расте от земята, от веществото на земята, наклонено към светлината, имащо нужда от светлина, точно както светлината го среща, затопляйки и светейки, силата на слънцето прониква в растението и прави живота на растението възможен

на първо място като единен, хармоничен живот, така и в бъдеще нуждите, които се развиват от естествените науки, ще се проявят като това, което расте от почвата на земното, а това, което духовната наука е в състояние да предложи, ще бъде това, което осветява и стопля това земно. Материята ще търси светлината, светлината ще търси материята. Естествената наука ще се представи сама по себе си като по-висш, по-изтънчен материал. Духовната наука ще бъде там, за да стопля и осветява този материален свят.

Така, нека кажа в заключение, естествената наука ще стане като тяло, а духовната наука като душа. Заедно те ще образуват организма на човешкия стремеж към знание и прозрение в пълна хармония.

9. Светогледът на немския идеализъм. Размисли относно нашите съдбовни времена

Уважаеми участници!

В продължение на много години имах привилегията да говоря в други германски градове, както и тук, в Хамбург, по теми, свързани с хуманитарните науки, науката, която осъзнава, че е истинско продължение на научния начин на мислене за познание на духовния живот на човека, който се е развивал в човечеството в продължение на три до четири века. Не от късогледство, а както вярвам, именно от познанието на самата духовна наука, се крие силата да се разпознае човешкото същество по духовен начин, да се разпознае това в човека, което се простира отвъд раждането и смъртта, че силата за това трябва да се търси за човечеството в това, което е оправдано да се нарече духовен идеализъм на германския народ, онзи идеализъм, който се е развил по най-дълбок и същевременно по най-остър начин в най-великия период на германския интелектуален живот от края на XVIII до началото на XIX век, но който продължава да оказва влияние и до наши дни. И аз вярвам – точно както това убеждение вече е в основата на размисъла, който ми беше позволено да направя миналата година тук, в този град – вярвам, че е добре съобразено с великите факти и импулси за развитие, с които се сблъскваме в нашето време, когато членовете на германския народ се потапят в най-дълбокия смисъл на думата познание за собствената си природа, което след това може да доведе до оценка на тази собствена природа във връзка с обидите и клеветите, които са безпрецедентни – като тези световни събития в цялата история на развитието на човечеството. Вярвам, че е по-подходящо пред лицето на тези обиди и клевети да се следва обективен ход на мислене, който е по-съобразен с природата на германския народ, да се изясни обективно значението, което германският народ би могъл да поеме чрез своите постижения в цялостното развитие на човечеството. Преди всичко, трябва да се обърне внимание на един предразсъдък, може да се каже, ако думата не беше силно насочена срещу чувствата в настоящето, преди всичко трябва да се обърне внимание на един предразсъдък, който многократно и многократно възниква в средите на нашия народ, предразсъдъкът, че по-новият интелектуален живот, точно поради причината, че иска да се появи на научна почва, трябва да има международен характер от самото начало. Колко често сме го чували да се казва и колко делово го приемаме: науката трябва да бъде международна. Разбира се, до известна ограничена степен това е абсолютно вярно. Но въпросът е дали това наистина е едно от плодотворните възприятия и чувства, върху които трябва да продължаваме да градим отново и отново, когато искаме да изразим мислите си за връзката между отделните народи. Слънцето със сигурност е международно, както и луната. Но колко различни са идеите, възприятията, чувствата, които различните народи са способни да изразят

за луната и слънцето.Международна е със сигурност науката; но начинът, по който отделните народи подхождат към науката, международен ли е и защо някои подхождат към нея може би по-повърхностно, докато други се задълбочават в нея? И не е ли особено важно за германците да се замислят върху думите, изречени от един от най-великите германци, Гьоте, след като е завършил голяма част от пътуването си на юг и се е занимавал не само със съзерцание на различни художествени съкровища, но се е занимавал и със съзерцание на най-разнообразни природни обекти и природни факти, когато е казал: „Той най-много би искал да пътува до Индия, не за да открие нещо ново, а за да съзерцава откритото по свой начин, тоест да го види отново." Разглеждайки най-разнообразни природни обекти и природни факти, той е казал: „Той най-много би искал да пътува до Индия, не за да открие нещо ново, а за да съзерцава откритото по свой начин, тоест да види отново във външните явления това, което е живо в душата му."
Не това, което е международно абстрактно, действа като мотивиращ и поддържащ елемент в силите на народите, а по-скоро това, което отделните души на отделните народи са способни да видят в [празнината в преписа]
Сега, дами и господа, бих искал да подходя към разглеждането от гледна точка на духовно-научното познание. И твърдо вярвам, че германецът може да подходи към това наблюдение на връзката си с другите народи по този обективен начин. Духовната наука, както е разбирана тук, скъпи уважаеми присъстващи, е все още много млада, дори ако, както ще видим, тази духовна наука може да се развие по много органичен начин от германския идеализъм. Но независимо от това, е твърде лесно да се разбере, че тази духовна наука все още намира противници навсякъде днес и че това, което тя има да каже – трябва да каже от съображение, което е също толкова задълбочено и дълбоко, колкото това [за науката] – все още понякога е осмивано и подигравано като нещо парадоксално, може би дори безумно. Но именно такъв въпрос, като този за душите на различните народи, духовната наука се опитва да схване обективно в известен смисъл.
Ако погледнете човешката душа в духовно-научен смисъл, тя не ви изглежда от тази гледна точка, както често вярва днешната конвенционална наука за душата или психология. Бих казал, че всичко в душата е смесено.
Духовната наука трябва да наблюдава душата, както естествената наука наблюдава всяко явление. Точно както естественият учен трябва да се стреми да разпознае същността на слънчевата светлина, като наблюдава нейното проявление в света на цветовете, така и изследователят на душата трябва да търси същността на душата в нейните проявления, ако иска да се стреми към разбиране на тази същност. Слънчевата светлина се разкрива в червеникави, зеленикави и синьо-виолетови цветови нюанси. Точно както естественият учен различава червеникаво-жълтия нюанс от едната страна на цветовия спектър на светлината, така и духовният учен различава от едната страна на душата това, което може да се нарече сетивна душа.

И точно както естественият учен различава зеленикавия център като явление в слънчевата светлина, така и за духовния учен се явява, така да се каже, в центъра на душевното същество, това, което може да се нарече интелектуална душа; гледана от друга страна, тази интелектуална душа може да се яви като душа на чувството. И като другия край на душевната дъга, така да се каже, се явява това, което може да се нарече съзнателна душа.
Когато човек погледне човешката душа по този начин, от гледна точка на духовната наука, стига до заключението, че в сетивната душа живее всичко, което извира повече от подсъзнателните дълбини на душата, което живее повече в усещания, във волеви импулси, по полуосъзнат, инстинктивен начин. Но в същото време тя съдържа това, което първоначално се преживява по неопределен начин вътре в душата, това, което е дял на душата в духовния, във вечния живот. Разумната душа е това, чрез което човек разбира околния свят по такъв начин, че внася понятия и идеи във всичко, че, така да се каже, изгражда света за себе си като външна структура от природни закони. Съзнателната душа съдържа това, което е най-тясно свързано с това, което човекът разпознава като своето положение във физическия свят, чрез което се поставя най-много в крайното, във преплетената природа на смъртта.
Така е първоначално с трите – бих казал дъгови – нюанса на душата. И както светлината, общата светлина, живее във всички цветове, живее в трите цветови нюанса, така и Азът, действителното „аз“, вечното същество на човешкото същество, което преминава през раждания и смърти, живее в тези три душевни нюанса. И както тези три душевни нюанса се намират в индивидуалната човешка душа, така те се проявяват и в различните народи. Така че в душевния живот на народите – сега казвам изрично: на народите, не на индивидите в народите, не на индивидите, а на народите като цяло – душата на различните народи се изразява в една национална душа, особено в сетивната душа, докато другите аспекти на душата са по-скоро на заден план: при другите народи интелектуалната душа е по-скоро на заден план, при трети народ съзнателната душа е по-скоро на заден план, а при четвърти народ това, което прониква и изпълва индивидуалните душевни аспекти: Азът, себето. И колкото и парадоксално да изглежда това за мнозина днес, човек разбира част от европейското човечество само когато знае как тези индивидуални нюанси на душата са разпределени между душите на отделните народи.
И така, когато разглеждаме италианската национална душа, откриваме, че в тази италианска национална душа преобладава душата на чувството. Във френската национална душа преобладава в най-висшия смисъл това, което трябва да се нарече душа на разума. В британската национална душа преобладава това, което трябва да се нарече душа на съзнанието. В германската национална душа – и това не се говори от някакво конкретно чувство, а от знание – преобладава това, което трябва да се нарече его, азът, това, което се стреми да хармонизира и обедини

различните душевни нюанси, това, което излъчва чрез различните душевни нюанси. И всички индивидуални явления на живота в рамките на отделните нации, дори начинът, по който различните нации не се разбират, всичко това следва от това познание за националните души. Ако немският народ в частност ми се струва призван да разбере какво всъщност преобладава между нациите, въз основа на осъзнаването на природата на душата, докато едностранчивостта на другите нации им пречи наистина да разберат природата на всяка различна нация. Не може ли да се схване с ръце – ако мога да използвам образа, дами и господа – че в италианската национална душа навсякъде живеят несъзнателни, инстинктивни импулси? Дори когато се обърнем към най-великите, чието величие със сигурност не бива да се омаловажава, откриваме, че животът на чувствата преобладава навсякъде. Ако се потопите в произведенията на мислители като Джордано Бруно или Данте, ще откриете, че именно животът на чувствата извира от несъзнаваното и получава визуална форма, това, което не се търси първо в мисъл, която го оправдава, а което просто се иска да се изведе от душата и, бих казал, да се остави тя да говори.

И ако вземете френската национална душа – не отделния французин – ако вземете националната душа, тогава трябва да си кажете – и това е нещо, което например във външна връзка, не от знанието, с което си имаме работа тук, се разпознава от мнозина, които мислят обективно, например в неутрални страни, например, ако погледнете френската национална душа, ще намерите остроумие навсякъде; ще намерите това, което интелектът може да кристализира; но особено ще намерите определен конструктивен дух, този разбиращ дух, който се стреми да изгради света по начина, по който интелектът може да изгради света.

И няма нищо по-ясно, скъпи присъстващи, от начина, по който – бих казал – един от най-великите умове, особено във френския светоглед, показва как разумът действа в душата по-специално.

Декарт в началото на XVII век - или Картезиус - един от най-великите французи, от когото всички френски светогледни хора и днес са фундаментално зависими, Декарт, той изхожда от предпоставката, че всъщност иска да се съмнява във всичко в своето наблюдение на света, в създаването на светоглед. Но първото нещо, до което се досеща, „Мисля, следователно съществувам“, прословутото „Cogito ergo sum“, не носи ли то печата на разума? Дори в „ergo“, в „следователно“, е фактът, че разумът, чрез собственото си мислене, дори иска да си изясни собственото си съществуване. И след това той отива по-нататък. И един от най-странните изводи е този при Картезиус - при Декарт - един от най-странните изводи е този, че той сега се опитва да използва интелекта си, за да създаде картина на света. Но в какво се превръща тази картина на света? Е, трябва само да представим един симптом на тази картина на света пред душата си и той веднага ще ни стане ясен. Декарт идва

да каже: Когато наблюдаваме света, ние откриваме душа, истинска душа, дух, само в самите нас. Когато наблюдаваме външния свят, той е механизъм навсякъде; и животните, за Картезиус - за Декарт - са бездушни автомати, просто движещи се машини. Това не е просто нещо, което казвам тук, бих искал да кажа, а това е убеждението на Картезиус. И тъй като това е било неговото убеждение, по-късно френските умове станали зависими от него, създавайки материализъм или механизъм в най-изтъкнатия смисъл - защото той е фундаментално от френски произход в развитието на народите - този механизъм, този материализъм, с който Гьоте например се е сблъсквал в младостта си и за който Гьоте е казал по онова време: Да, те ви описват света така, сякаш всичко в него са просто движещи се атоми, блъскащи се един в друг; и ако можеха поне да ни покажат как разнообразието от явления всъщност може да възникне от тези сблъскващи се атоми. Но те ни показват целия свят само като машина. Гьоте отхвърли този мироглед, този образ на света, от немския идеализъм, който преобладаваше в него, дори в младостта му. Но по принцип, това се е вкоренило и до днес.

Французите сега наричат един от най-великите си философи – да, не знам, трябва ли да кажем „син на планината“? Той се е наричал „Бергсон“ до войната и така го наричам след войната, но не искат да го наричаме така отвъд границата. Той е този, който по най-невероятния начин, бих казал, си представя френския си светоглед в германския народ, защото, да, изглежда е вярвал, че когато французите настъпят с оръдия и пушки, германците ще ги изправят срещу тях с рецитации на Новалис или Гьоте или Шилер. И тъй като не са направили това, тъй като също имат оръдия, и то по-големи оръдия от французите, и са ги настроили срещу французите, той говори за това как цялата германска култура е механизирана, как всичко е като една голяма машина. И в определен час – можете да прочетете за това в чуждестранни вестници – той забавлява публиката си във френска академия, като им показва как германците са деградирали в днешно време от висотите, които са заемали при Гьоте, Шилер, при Фихте, при Шелинг, при Хегел и Кант и Шопенхауер, как се вкопчват във всичко, всичко се държи за повърхностности, как са, по лицемерен начин, нещо като [празнина в преписа], как, по лицемерен начин, особено в настоящето, се позовават отново на Фихте, Шелинг, Хегел, но как ги разбират днес по много механичен начин и ги съединяват с душата си по много механичен начин. Вярно е, че тези германци са неприятни – но французите може би ще осъзнаят това едва когато границите се отворят отново – [германците] са неприятни, защото биха могли да докажат, че наистина напоследък са се занимавали по-интензивно с гореспоменатите духове, които са черпили своя мироглед дълбоко от своята същност и по този начин са се стремили да задълбочат германската същност. Но би могло да се докаже и нещо друго. Те биха могли например да докажат, че Анри

Бергсон е преписвал цели дълги страници почти дума по дума от Шелинг, Шопенхауер и т.н. и че по същество цялата му философия, която със сигурност е белег на нашето време, е до голяма степен немски плагиат. Това е немеханично присвояване!

И, уважаеми присъстващи, ако сега погледнем, да речем, например, към британската национална душа: точно както италианската национална душа носи основния нюанс на сетивната душа, а френската национална душа носи интелектуалната душа, така и британската национална душа носи съзнателната душа за нашето настояще. Италианецът чувства, французинът мисли, британецът се утвърждава във физическия свят, тоест той се стреми да развие по някакъв начин връзката си с физическия свят. Не говоря от някакво национално чувство, а от това, което може да се докаже до детайлите. Някой би могъл да каже: Как Кант е трябвало да се стреми да задълбочи този възглед, който е насочен само към физическия свят, в концептуален смисъл. Цялото усилие на Кант е, от определена гледна точка, разработване на това, в което се е превърнал, например чрез Хюм, чрез Лок и други британски умове. И е уместно да разгледаме добре този аспект от развитието на по-новия духовен живот. Хюм – нека го отделим. Какво постигна той?

Той успя да каже: Да, когато погледнем света, всъщност навсякъде не откриваме истината, дори не причина и следствие, никакви връзки, а само това, че едно явление следва друго. Най-повърхностният мироглед!

По отношение на всичко останало той стига до това, което се нарича скептицизъм, съмнение във всичко. Кант е трябвало да се измъкне от това. Но сега, ако погледнем докъде е довел този мироглед – доколкото той сега е израз на душата на народа – до какво е довел? Виждаме, че в днешно време, в настоящето, се развива забележителен мироглед, който е произлязъл именно от британския национален дух, който в това е подкрепен от американския национален дух. Видяхме, че от тази съзнателна душа, която преди всичко иска да утвърди Аз-а в света, във физическия свят, се е развило това, което се нарича прагматизъм. Не можем да говорим за това обективно, защото редица германци също са се хванали на него – ако мога да използвам тривиалната дума – защото са философи, са се хванали на този прагматизъм. Какво е този прагматизъм? Е, този прагматизъм всъщност не прави нищо повече или нищо по-малко от това да каже: О, истината, каквато би трябвало да се развие от душата като истина, всъщност не съществува. Това, което обобщаваме в индивидуални преценки, в идеи, които след това считаме за истина, е измислено от човешкия ум само за да се окаже полезно в света. Когато говорим за душата, душата е само прагматично понятие. Виждаме как има индивидуални явления в човешкия живот, които се разпадат и не можем да ги държим заедно правилно, ако не предполагаме единство. Имаме го само за да схванем какво е външно явление. Истината трябва да е нещо, предимство, което може да се

използва във външния физически свят. Това е прагматизъм. Не бива да се вярва, че това е просто философско цепене на коси. То е дълбоко свързано с националния дух и с това, което се създава от този национален дух. През 1880-те и 1890-те години [Робърт Сийли], професор по история, разглежда английската история – съответният труд е публикуван през 1883 г. – и посочва, че всъщност е вид предразсъдък – защото това е смисълът на учебника по история – че през деветнадесети век, в английското битие, човек винаги е разглеждал борбата на английското битие за свобода и демокрация като преминаваща през английската история. Той се връща малко по-назад и се опитва да разгледа тази английска история и открива, че случилото се може да се обобщи под името „британска експанзия"; първо Великобритания, после Велика Британия. Италианците просто ги повтаряха като папагал, говорейки за „велика Италия". И тогава професорът казва: „Но историята не е просто за да се учим от нея, за да извлечем някаква истина, която сега носите със себе си, за да научим нещо от историята. По-скоро историята трябва да бъде оформена, трябва да бъде въведена в живота." А как се оформя тя? Характеризира се с факта, че човек вижда: Великобритания се е разширявала все повече и повече през последните няколко века. Така че човек трябва да се научи от нея как да се разширява още повече. – Истината, каквато човек може да я използва, каквато човек може да я постави в служба на външния физически живот!
Не вярвам, уважаеми читатели, че представям едностранчив поглед върху тези неща, а по-скоро, че хората винаги са били едностранчиви в разглеждането си на тези въпроси, защото не са били склонни да разглеждат нещата в тяхната истинска същност. В този контекст винаги трябва да се подчертава как ние, германците, всъщност се справихме в течение на деветнадесети век в духовната област по отношение на формирането на светоглед.
Гьоте – мога да говоря за това, защото съм прекарал целия си живот, тридесет и пет години, изучавайки Гьоте – Гьоте се е опитал да изгради мироглед от наблюдението на външни факти, който разглежда подробно връзката на външната природа. Той се е опитал да намери духа в развитието на съществата. Но по същество е оказал много малко влияние върху времето си. Тогава се е появил Дарвин. Той е подходил към задачата по английски начин, наистина по английски начин, тоест е подходил към нея по такъв начин, че да не е особено трудно да се проникне в неговия ход на мисли. И е дал всичко, което може да се проследи външно във физическия свят, което може да се види с очите и да се схване с ръцете. Това е направило впечатление. И що се отнася до Гьоте, светът все още е длъжен да признае – дори ако, разбира се, е по-трудно да се намери пътят към теорията за еволюцията на Гьоте – да признае колко по-висша е теорията за еволюцията на Гьоте от тази, която е възникнала през деветнадесети век въз основа на дарвинистките изследвания.

Въпреки това, един французин, френски философ, да, почти бих казал, разбира се, някой, който не толкова отдавна преди войната пътува из Германия, дори говори в немски университет за дълбокото приятелство между френския и немския ум, един французин, той се опита да подчертае разликите през последните седмици между научния мироглед, който търси германецът, и този, който търсят французинът и англичанинът. Той каза на френската публика в Париж, че ако искат да опознаят животните, искат да имат познания за животните, искат да интегрират своите представи за нещата в своя мироглед, тогава да отидат в менажерия и да гледат животните. Това е един от начините, със сигурност. Англичанинът, каза този френски философ на парижката си публика, англичанинът тръгва на пътешествие по света, вижда животните в различните части на света и след това описва какво е видял. А германецът – той не би ходил нито в менажерията, нито в различните части на света, а би отишъл в стаята си и би се потопил в собствената си същност, за да извади на повърхността от собствената си същност същността на лъва, същността на хиената и т.н. Ако искате да характеризирате трите народа с определена остроумност, която със сигурност не бива да се отрича на французите, а може би и според съотношението на мислите и идеите, присъстващи в техния мироглед, тогава можете да го направите. Да, но в тази история има една уловка. Остроумието, което френският професор е изградил от своята задълбоченост, не е негово собствено, а на Хайнрих Хайне.

Сега, дами и господа, до известна степен е ясно, че германският интелектуален живот винаги се е опитвал да избягва едностранчивостта и да намери нещо, което може да проблесне през цялостта на отделните нюанси на душата. За да направи това обаче, германският интелектуален живот е трябвало отново и отново да прониква в най-съкровената част на човешката душа. И за да покажа – бих искал да кажа – чрез фактите как германецът се е опитвал да стигне до същността на света, до същността на това, от което светът извира и блика, бих искал днес да представя три германски фигури. Не защото, скъпи присъстващи, вярвам, че човек би могъл по някакъв догматичен начин да приеме това, което тези три фигури са създали като мироглед в рамките на германския идеализъм, а защото вярвам, че наистина има три фигури, които са произлезли от най-съкровената същност на германската националност, германската национална душа. Бих искал да кажа: Днес можем да отидем далеч отвъд разглеждането на фигура, която се появява в световната история на духа, по такъв начин, че да приемем това, което той е изразил, като отделни изречения, като отделни идеи, като отделни мнения, сякаш е догма. Можем да гледаме на хората така, както са се стремели, така, както се намират в търсенето си на светоглед. Тук срещаме една немска фигура, която се опитах да представя от различна гледна точка тук, в този град, миналата зима и за която сега много се говори. Преди всичко, срещаме фигурата, която е осъзнавала, че това, което е имала да каже за светогледа, е било създадено изцяло, така да се каже, чрез диалог

със самата немска национална душа: Йохан Готлиб Фихте. Бих искал да посоча само няколко черти на този Йохан Готлиб Фихте, за да покажа, че той наистина е фигура, която е могла да се появи само от цялостта на немския интелектуален живот; защото такава фигура като Фихте наистина се е появила от немския интелектуален живот. Когато видим Фихте в синьото селско палто, можем да го срещнем като седемгодишно момче, стоящо на брега на поток, потокът, който тече покрай бащината му къща, хвърлящо книга в потока, сагата за Зигфрид. Баща му идва. Бащата е ядосан за това, защото миналата Коледа е подарил на Фихте сагата за Зигфрид. Но се оказа, че Фихте, който дотогава е бил добър ученик, е бил напълно погълнат от сагата за Зигфрид и сега е по-малко склонен да учи. Трябвало само да му се напомни за дълга му и той веднага казвал: „Дългът трябва да отстъпи място на всичко." И можем да видим седемгодишното момче, което хвърля сагата за Зигфрид, която го е възпирала от дълга му, в потока. Душата е усещала и усещала всичко в най-дълбока, най-интимна връзка с тази душа.
В една неделя един съседен земевладелец дошъл в простото земеделско село, където Фихте израснал. По това време Фихте бил деветгодишно момче. Съседният земевладелец дошъл да чуе проповедта, но било твърде късно. Проповедта вече не била чута от земевладелца. Затова те извикали деветгодишния Фихте, защото знаели как Фихте, дори като деветгодишно момче, умеел да свързва чутото с душата си. Той дошъл в синьото си фермерско палто и повторил дума по дума проповедта, която току-що бил чул, с такъв вътрешен огън, че било ясно, че всяка дума, която казал, е сраснала с най-съкровената част на душата му. Не работела само душата на чувството, душата на ума или съзнанието, а душата като цяло. В този смисъл Фихте е – бих казал – един от най-типично германските умове, но такъв, който е бил и тясно свързан с цялата мисия, или по-скоро с цялата същност на германската националност.
Бих казал, че човек трябва да позволи на погледа си да се скита надалеч, ако иска да характеризира тази същност на немската националност само с няколко думи. Нека погледнем към Азия, където се намират родниите на германците, техните арийски роднини. Там откриваме у тези арийски роднини стремежа да открият божественото и духовното в света. Но навсякъде откриваме този стремеж, съчетан с друг: да смекчим себе си, да го приглушим, така че да се почувства угаснал, за да се слеем с вселената. Другият полюс е намерил израз в германската природа, в търсенето на мироглед от германското същество. Дали арийските роднини в Азия се стремят да се излеят във вселената и по този начин да намерят картина на света, като заглушават егото, както правят например в Индия? Германецът, от друга страна, се стреми да намери в това его това, което излива божественото в него, като го издига и укрепва, одушевява и одухотворява в себе си. Така че не чрез покоряване, а чрез издигане, чрез възвишения стремеж на егото, това его се води

нагоре към това, което, като божествено-духовно, пулсира през, прониква и преплита света.
И така Фихте отново се изправя срещу човешкото его, човешкото „аз“, с цялото му същество, за да открие в него силите, които дават един мироглед. Бих казал, че той прави това не само като се опитва да изрази чрез абстрактни теории и чрез всякакви чисто абстрактни идеи какво може да представлява един мироглед, а по-скоро като цялото си същество, целостта на това същество, чрез което той се представя, независимо дали пред своите ученици или пред народа си като цяло. Някой, който го е слушал, веднъж е казал: Когато Фихте говори публично или дори пред своите ученици, речта му се търкаля като гръмотевична буря, която се разпада на отделни огньове. Въображението му не е буйно, а енергично; образите му не са великолепни, а силни и могъщи. И той царува в царството на идеите, така че става очевидно, че той не само обитава в този невидим свят на идеите, но и може да управлява в него. Но в този начин на говорене имаше нещо във Фихте, чрез което той се опитваше да позволи на цялата си душа да завладее слушателите си. Затова един приятел, който го познаваше добре, би могъл да каже: Той се стремеше не само да образова добри хора, но и да образова велики хора. И не се стремеше просто да каже нещо на слушателите си, а се стремеше да направи жива цялост от това, което той и неговите слушатели заедно представляваха.
Онези хора, които предпочитат просто да слушат пасивно и да приемат това, което не изисква от тяхна собствена мисъл, докато слушат, не биха били особено привързани към Фихте, типично германския ум. Например, той многократно е правил следното със своята публика. Казвал е: „Мислете за стената!“ И така публиката е мислила за стената, опитвала се е да мисли за стената. Разбира се, те са се справяли доста добре. — „И така“, казал той, „сега се опитайте да помислите за този, който мисли стената!“ — Тогава можехте да видите колко много са били смаяни, колко много са били поразени по съвсем странен начин. Но с подобно налагане Фихте се е опитал да отхвърли човешкото същество в полза на това, което блика и прелива в него. Защото той не е можел да каже като Картезиус: „Мисля, следователно съществувам“, а е разглеждал това „аз“ в неговата вечна жизненост, в неговото вечно възникване. И само такова „аз“ е допускал той, което непрекъснато се самопоражда, което има силата да възниква отново във всеки момент, във всеки следващ момент. Волята, волята, преобладаваща в Аза, се превърна за него в основната сила на Аза. И в това, че Азът схваща себе си в най-висшия смисъл в своите основни сили, той схваща най-висшата божествена сила, която се вплита и вълнообразно се развива в Аза.
За Декарт светогледът е такъв, че той дори не допуска души в животните, а по-скоро за него те са механизми, машини - целият свят е механизъм. Разбира се, Фихте също вижда как механичното присъства във външния физически свят; но за него това механично не е било отхвърляно, когато е било наблюдавано. По-скоро

човек може да намери път към това механично само ако открие божествено-духовния източник на нещата, който обаче може да бъде намерен само във волевата природа на човека.
И така, за Фихте, духовното, което прониква и протича през света, се превръща, за Фихте, в моралния ред на света - над механичния ред на света. Божествено-духовното му се явява в действието на дълга, който пулсира в човешката душа. И механизмите, външните продукти на природата, му се явяват по този начин във връзка с цялото творение в неговия мироглед, сякаш човешкото същество, което преди всичко иска да бъде морално активно, си прави отделни машини, в които не може да се запита до каква степен са морални, но които въпреки това служат на морала, на моралния ред на човешкото същество. Така, за Фихте, механичната природа е само, както той казва, израз на осъзнаването на дълга, на моралния ред на света, че тя е чувствителният материал на дълга. За Фихте механичната природа е навсякъде световният морален световен ред и всичко, което не е морално, е там, за да може дългът да има инструменти, за да се реализира в света. Това е силата на ума, която е преобладавала у Йохан Готлиб Фихте.
Днес не е нужно да приемате гледната точка на Фихте. Не е нужно да приемате това, което той е изразил, като свое мнение. Но това не е въпросът. Въпросът е какво може да се постигне, като се позволи да се вдъхнови, така да се каже, от начина, по който мислител като Фихте е подхождал към духовния свят и е формирал един от светогледите на немския идеализъм на тази основа. Укрепването на душата, но и развитието на душата, може да се постигне, като не се занимаваме догматично, а човешки, с вида стремеж, който се появява у Йохан Готлиб Фихте.
Сега се обръщаме към неговия наследник, много погрешно разбирания Шелинг. За него външната природа също не е била нещо бездушно. Той не можел да се спре да разглежда външната природа само като чувствен материал на моралния световен ред, а за него външната природа била укрепнал дух. А духът бил природа, надарена с душа. И в неговия мироглед двете се съчетавали, за да образуват едно цяло. И божествено-духовното, което управлява света, за него било великият художник, който твори, като изважда света от божествено-благосклонното, защото то е предназначено да стои като красота пред лицето на невидимото духовно. В този много погрешно разбиран Шелинг съзерцанието на духа и съзерцанието на природата се сливат по интимен начин. Но всъщност този човек бил отражение на цялата си личност, който и в напреднала възраст все още стоял пред публиката си с искрящи очи, от които, сякаш през погледа на човека, естествено говорело дълбоко съзерцание на природата, съзерцание на природата, което сияело с красота. Този човек бил такъв, че можем да кажем: той само представлявал другата страна на германския интелектуален живот, на германската национална душа, така да се каже. Може да се каже, че и Фихте представлява нещо подобно на съзнателната душа на човека, но тази съзнателна душа е осветена от Аза. Шелинг също представлява

нещо подобно на интелектуалната душа на човека; но тази интелектуална душа е осветена от Аза, така че тя въздейства върху човешкия ум. Отново, Шелинг търси възвисяването, укрепването на това, което винаги е в човешката душа. Той стига дотам, че прави следното твърдение, което със сигурност не може да бъде доказано: Да познаваш природата означава да създаваш природа. Но това твърдение е все пак толкова плодотворно, че не бива да се приема като догма, а по-скоро да се признае за произлизащо от душата на човек, който иска да се потопи с цялата си душа в природата и да търси духа в природата.
Третият аспект на германския национален характер е изобразен от много погрешно разбрания Хегел. Само че той представя този германски народен дух с най-голяма сила. За него това, което царува в света като Божествено-Духовно, се мисли навсякъде. Човек търси мисъл. Но човек не само си представя мисълта, той извлича мисъл от всички явления, защото мисълта живее във всичко. Разбира се, човек може безрезервно да признае едностранчивостта. Духовно-божественото се явява като обикновен логик. Светът разпознава Хегел, сякаш е само мисъл. Разбира се, човек никога няма да стигне до различно разбиране на света от разбирането на света като мисъл. Но това не е въпросът; по-скоро въпросът е, че човек трябва да може да разсъждава, бих казал, да разсъждава, за да развие мисълта по такъв фин начин, както я е развил Хегел. И така той стигна до прозрението, в рамките на своя мироглед, че ние познаваме света само дотолкова, доколкото можем да го разпознаем като разумен във всичките му аспекти. Всичко реално е разумно и всичко разумно е реално. Можеш да се подиграваш, но подигравката е евтина. Можеш дори да се подиграваш на подобна страст и да я отписваш, както прави Бергсон! Но подигравката е евтина. Не това е въпросът. Въпросът е, че тази едностранчивост е трябвало да изплува от самите дълбини на немския национален характер, защото, потапяйки се в тази чиста, кристално ясна мисъл, която се е появила чрез Хегел в развитието на духовното същество на човечеството, защото по този начин човекът сраства в тази чиста мисъл с това, което от своя страна пулсира и се вплита през света като чиста мисъл. Важното не са мислите, които Хегел е създал, а чувството, което той е свързал с мисловния си живот, това чувство: да познаеш себе си като едно цяло с божественото мислене, което пронизва света и което се отразява в отделната човешка душа. Навсякъде се търси възвисяването, укрепването, енергизирането на аза, за да се намери чрез това възвисяване, енергизиране, укрепване на аза онова, което може да се отвори в най-съкровената част на душата, може да се разкрие като най-божественото, което в живота на човешките същества, в живота на всички същества, в живота на цялата природа, се разкрива.
Тези мисли бяха твърде велики, тези стремежи бяха твърде всеобхватни, произтичащи от трите – бих казал – най-могъщи светогледни личности на германския народ, за да получат веднага пълна опора. Но те са там. И те трябва да

се разглеждат не дотолкова, доколкото са казали това или онова, а доколкото германската същност може да бъде разпозната по факта, че такива мисли, чувства и възможности за познание се крият в нея. Нашето намерение не може да бъде да опознаем Хегел, Шелинг, Фихте, а да опознаем германската същност в нейните откровения, доколкото те изразяват тази германска същност. Това е важното. Разбира се, този мироглед на немския идеализъм, този тристранен мироглед, както бих го нарекъл, е преминал своя връх, оправдания връх на научния мироглед. И досега никой не е успял да съчетае по жив начин и този научен мироглед, и този мироглед на немския идеализъм. Но те ще станат едно цяло. И аз съм убеден, че именно чрез духовната наука това ставане едно може да стане възможно.
Какво пита италианецът днес – имам предвид, доколкото той израства извън своята националност, а не като индивид – какво пита той, как това, което създава като мироглед, се свързва с религиозните чувства? За какво пита французинът, когато иска да развие научен мироглед? Англичанинът пита повече за това. Но той пита за това по особен начин. Можем да изучаваме това с Дарвин, но и с много други. Този Дарвин търси мироглед единствено от фактите на физическия свят. Но той не прави никакви заключения от него. Той позволява да съществува редом със светогледа, който се основава само на конвенцията, на външния произход. И така откриваме, че Дарвин не чувства нуждата по някакъв начин да модифицира убежденията си по духовните въпроси, като създава външен мироглед за физическия свят – въпреки че, потапяйки се в германското развитие, това се превръща в голям, всеобхватен въпрос. Германецът не може да види редом с естествен образ само ментален образ, основан на традицията, защото това би му се сторило лъжа. И той би предпочел да приеме материализма на Хекел, отколкото британския светоглед, който може да постави най-благочестивите чувства редом с натурализма без мотивация и без да търси връзка.
Следователно, ние сме свидетели на едно толкова трагично явление, което бих нарекъл дори сърцераздирателно. Ернст Хекел, който днес, поради своята германска чувствителност, енергично се обръща срещу Великобритания, се е германизирал напълно и то с по-силни думи от някои други, защото по същество целият му мироглед е базиран на Хъксли и Дарвин. Всеки, който може да усети какво може да живее в човешката душа от височината на един мироглед, ще види трагедията в душата на Хекел, трагедията, която се основава единствено на факта, че германецът - Хекел - не е могъл, подобно на Дарвин, да позволи съществуването на духовен мироглед редом с чисто природен свят, защото се е стремял към цялостност и не е имал силата, подобно на Фихте, като Шелинг, като Хегел, да проникне в духа и затова е изградил мироглед, насочен към дарвинизма, към съзерцанието на външната природа.
Но не бива да се мисли, че това, което сега започва да се утвърждава, където започва духовната наука, че това, което самата тази духовна наука има да каже, би

могло да се основава на нещо различно от - бих казал - на светогледа на немския идеализъм. Това е, така да се каже, коренът. А духовната наука ще трябва да бъде нейните цветове и плодове. В духовната наука говорим за факта, че човешката душа може да бъде оформена по определен начин - и тези от вас, които ме слушаха тук през последната година, ще знаят какви са тези различни методи за бавно освобождаване на душата, така да се каже, от физическото, от телесното, така че тя да може, така да се каже, да влезе в духовния свят извън тялото и наистина да види духовния свят. Знаем, че наистина виждаме духовния свят, когато се подлагаме на определени духовни упражнения в душата. Духовният изследовател не може да провежда външни експерименти, но той провежда изследвания в по-висша, духовна сфера, точно както прави естественият учен. Той довежда душата си до точката, в която тази душа може наистина да се освободи от инструментите на тялото, а също и от мисловния апарат, и може да се изправи пред духовните явления на света като душа. След като тези неща бъдат разгледани в по-дълбок смисъл, ще се установи, че това, което днес наричаме медитация и концентрация на мисълта, чрез което душата постига освобождение от физическото съществуване, чрез което тя разпознава в себе си вечните сили, които преминават през раждането и смъртта и остават присъстващи, когато човекът остави физическото си тяло, ще се признае, че тези упражнения са имали най-силното си начало във времената, когато Фихте е искал да укрепи волята, Шелинг - ума, а Хегел - мисълта; защото по същество укрепването на мисленето, чувството и волята е това, което води душата до съзерцание на вечното, чрез което ние също така довеждаме душата до онзи обективизъм, чрез който тя разпознава, че носи в себе си вечна същност, която се е съединила с физическото тяло чрез раждането и която отново влиза в духовния свят за други преживявания на съществуване, когато външното, физическо тяло е изоставено.

Светогледът на немския идеализъм все още не е успял да доведе до действителна духовна наука, както коренът все още не е цветът и плодът. Но ако човек не иска да използва материализма в най-реалната му форма, за да съзерцава духа, където например използва външни събития, които могат да съществуват само в сетивно-физическия свят, за да разпознае духа, когато една физическа природа разпознава духа, а когато иска да разпознае духа чрез духа, тогава ще открие, че има най-доброто ръководство в това, което Фихте, Шелинг, Хегел са се опитвали да направят.

И когато днес говорим за факта, че човекът, напълно погълнат от себе си, търси основите на душата си, като е принуден да живее това, което наричаме медитация, и когато сега отново обръщаме погледа си към целия германски национален дух, ние не можем да го направим по онзи мечтателен начин, като азиатски настроения дух, а по един жив начин. Чрез извисяването и ободряването на аза се е случило това, което Фихте, Шелинг и Хегел са търсили: медитация на целия германски

народ, стремеж към познание на истинския дух. И в този стремеж към познание на истинския дух наистина е имало освобождаване на душата от тялото. И за да ви докажа това, бих искал да прочета няколко думи от Шелинг, където Шелинг казва:
„Душата в човека следователно не е просто принцип на индивидуалността, а това, чрез което той се издига над всяка егоцентричност, чрез което става способен на саможертва, безкористна любов и, което е най-висшето, на съзерцание и познание на същността на нещата."
Това освобождение на душата от тялото е целта на светогледа на немския идеализъм. Този светоглед не е едностранчив научен, не е нещо, което може да се постигне чрез международна наука, а е нещо, чрез което душата на човека във всичките си сили, в своята цялост, се настройва и подготвя да се изправи директно срещу божествено-духовното на света.
Дълбочината на чувството не може да се разбере от този мироглед. И в основата си, нещо винаги се вплита и живее в най-дълбокия стремеж на германеца към мироглед, който Якоб Бьоме изразява толкова красиво:
„Когато видиш дълбочината
Той има предвид синята дълбочина на небето
„небето и звездите и погледнете земята"
казва Якоб Бьоме
„Виж своя Бог и в същия живееш и си. И същият Бог царува чрез теб и царува над теб." „Ти си създаден от този Бог и живееш в същия. Също така, цялото ти знание е в този Бог и когато умреш, ще бъдеш погребан в този Бог."
Това е дълбочината, която е неразделна от немската мисъл и която може да се търси на Запад по пътищата, необходими за по-нататъшното развитие на човечеството, това, което арийският индиец търси по пътища, които вече не могат да бъдат пътищата на настоящето, което трябва да бъде изоставено, трябва да бъде изоставено в името на настоящето, това, което се търси като преживяване на Божествено-Духовното, проникващо в света в картина на света, която не изключва чувствеността, но която обхваща и духа и включва чувствеността, всъщност, която разпознава самата чувственост като духовна.
Такъв е светогледът, драги присъстващи, такъв е светогледът на немския идеализъм, търсен по нови пътища на живот в Божествено-Духовното, но не чрез затихване на Аза, на себе си, а чрез възходящо насилване, така че Азът и това, което като Божествено-Духовно пулсира през света, да могат да станат едно, тоест да се преживяват едно в друго. И така, този стремеж към светоглед в немския идеализъм всъщност се поставя в контекста на цялото по-ново историческо развитие, доколкото е духовно и познава: понеже става дума за светоглед, който е бил преживян, затова немският е толкова труден за разбиране. Защото човек би трябвало да може да се идентифицира със своя опит, човек би трябвало да търси в своята цялост това, което търси като цялост, а другите могат да видят само като едностранчивост.

И ако сега отместим погледа си от Западна и Централна Европа и погледнем към Източна Европа, ще открием народ, живеещ там на големи пространства, който преди всичко се характеризира с факта, че душата му все още изобщо не се е появила, нито към сетивната душа, нито към съзнателната душа, нито към разумната душа, че той също не схваща това, което може да се преживее в Аза, но че все още копнее и иска да види, съвсем като външно същество, това, което пулсира през света като негова същност. Руският народ е много особен народ. Той е много особен народ, защото, за разлика от народите на Запада, той няма в себе си източника, от който може да възникне мироглед. Копнежът да се получи мироглед отвън живее в този руски народ, но същевременно има нежелание да се приеме този мироглед от Запада. Ето защо в съвременната руска литература многократно срещаме мнението, че цялата западно- и централноевропейска култура е гнила и мъртва и че само от младия руски духовен живот може да възникне онзи мироглед, който може да изкупи човечеството. Отново и отново то идва при нас. Бих искал да кажа: Това ни се струва такова, че човек вижда огромната арогантност, която се крие в това да гледа на всичко западно като на нещо порутено и да иска да започне света отначало, но със съзнанието, че започва с нещо по-добро.
И така, виждаме в руските умове, например у Херцен, както в неговите - човек трябва само да прочете неговото писание „От другия бряг“ - както и в неговите, разбира се, прецизни познания - да кажем например за Хегел, също и за другите немски постижения във връзка с идеалистичния мироглед - както той изрично казва: С това нищо не се прави. Всичко това е в света. Това, което той намира за особено непривлекателно в Хегел, е, че твърди, че реалността е разумна. Той твърди, че реалността е фундаментално неразумна и глупава; и че руснакът първо трябва да дойде, за да донесе нещо разумно на света. Защото другото нещо, което се смята за разумно в Европа, казва той, е порутено и узряло за изчезване. „От другия бряг“ е заглавието на книгата му, защото, казва той, всички тези умове: Хегел и останалите, са стояли от другата страна на реката в суматоха и суматоха, която трябва да изчезне, която заслужава само да бъде видяна от другия бряг.
Но от друга страна, трябва да се каже, че поне тази руска национална душа е разбирала нещо в края на деветнадесети век, разбирала го е, като същевременно го е свързвала с огромна арогантност. Сякаш руската национална душа е гледала към необятните простори на Азия и е виждала, че и там нещо е узряло за унищожение и трябва да бъде оплодено от Запада. Но това, което е трябвало да оплоди, е било видяно като руски елемент. И това е изразено много конкретно в книга на Юшаков, публикувана през 1885 г. Това е интересна книга, много интересна книга. Нека първо разгледаме положителната част, защото е интересно да оставим картината на света на немския идеализъм да ни въздейства напълно. Ако се вгледате в всичко това, можете да кажете, че чрез начина, по който немецът, в този идеализъм, търси мироглед, той създава в днешно време това, което паназиатството е създало в

първобитните времена, което е намерило израз в Азия, но на по-ранен етап от човешкото развитие.
Как вижда въпроса руснакът Юшаков? Е, разбира се, той първо открива руска мисия, русифициране на цяла Азия. След това казва: Е, в Азия се е видяло как в течение на дълги периоди от време две духовни сили са се противопоставяли, така да се каже. И древните иранци – казва той, Юшаков – са виждали съвсем правилно тези две противоположни духовни сили като Ариман и Ормузд, у иранците, персите, индийците и така нататък – Ариман и Ормузд. У иранците Ормузд е бил с преобладаващо влияние. Ормузд е действал по такъв начин, че човекът се е стремял да извлече от природата всичко, което може да се обърне в негова полза. Работата с природата би могла да направи човека богат, ако по-ранният азиатски дух не е бил осъден от самото начало, чрез потискането на егото, на един вид мечтано съществуване, а не на известна степен на извисяване. Но по някакъв начин тези иранци, под ръководството на Ормузд, са били щастливи. След това идва туранският дух под ръководството на Ариман, който опустошава всичко. Юшаков казва, че руснаците са предопределени да възстановят баланса между Ормузд и Ариман в Азия, в цяла Азия, защото цяла Азия трябва да бъде залята и разбъркана от начина, по който може да се създаде ред и хармония между Ормузд и Ариман от руския духовен живот. В края на краищата, какво са направили европейците досега в Азия? Какво са направили те, което трябва да предизвика отвращението на руснаците в частност, което трябва да покаже на руснаците как трябва да бъдат различни във всичко, което постигат? Какво са направили тези европейци? Те са открили през вековете, че под стимула на силата на Ормузд, азиатците произвеждат много, много материални блага. Те се стремят да грабнат от азиатците това, което са придобили под благотворното влияние на Ормузд – така казва руснакът; руснаците трябва да дойдат и да обединят сили с азиатците в Азия, не от егоизъм, а от любов, и трябва да помогнат на азиатците да победят Ариман. И сега той продължава да обяснява как Русия има задачата да освободи азиатците от Ариман чрез безкористна преданост и съвместно съществуване с азиатските народи; докато европейците досега са взели от тях само това, което са придобили под благотворителния Ормузд.
И е съвсем характерно за руснака Юшаков да открие в коя европейска нация може да идентифицира тази, която е откраднала предимно ормуздските стоки от азиатците, и в коя европейска нация той смята, че руснаците трябва да ѝ се противопоставят старателно и енергично. Юшаков нарича крадците на ормуздската култура на Азия англичаните, а именно! Мисля, че това е особено интересно днес, в наше време, защото ще открием забележителна връзка в този съюз между рускост и английскост. През 1885 г., както казах, Юшаков пише в книгата си „Англо-руският конфликт“: „Ах, тези бедни азиатски народи, в какво са се превърнали чрез

англичаните!“ Тези англичани са се отнасяли с тези бедни азиатски народи, сякаш тези азиатски народи са там за нищо.

„да се обличат в английски платове, да се бият с английски оръжия, да работят с английски инструменти, да се хранят от английски съдове и да си играят с английски дрънкулки.“

И по-нататък той казва:

„Англия експлоатира милиони индуси, но самото ѝ съществуване зависи от послушанието на различните народи, населяващи богатия полуостров; не желая нищо подобно за отечеството си – мога само да се радвам, че то е достатъчно далеч от това състояние на нещата, което е едновременно славно и тъжно.“

Сега, уважаеми присъстващи, бих искал да кажа, че руският мироглед е все още в бъдещето и че той има наистина неудържим характер, наред с, бих казал, абсолютната пасивност. Оттук идват всички гротескни противоречия, пред които сме изправени, когато се занимаваме с този руски мироглед. И все пак, отново и отново в хода на деветнадесети век и в двадесети, ние се сблъскваме с факта, че това, което успяхме да характеризираме и което трябваше да характеризираме, на изключителните руски умове, всъщност чрез излагане на фактите - и всъщност аз се опитах да представя факти само за да характеризирам идеалистичния мироглед на германците - че този идеалистичен мироглед се представя като нещо порутено, като нещо, което трябва да бъде обрасло от това, което произтича от Русия. И особено в края на деветнадесети век, това не е само наследството на Петър Велики в политическата сфера - всеки, който вземе в ръка моето писание „Мисли по време на война“, ще види как това убеждение е живяло в най-изявените руски умове, че русизмът трябва да се разширява на Запад.

Те скоро изоставиха паназиатската мечта, а европейската мечта възникна от убеждението, че застаряващата западно- и централноевропейска култура ще трябва да преживее спасение, след като руснаците завладеят Константинопол, унищожат Австрия, унищожат Германия и т.н. Само дълбоко проницателните руснаци успяха да прозрат за какво всъщност става въпрос. И не мога да се въздържа да не цитирам какво каза един разумен руснак, Соловьов, за тази арогантност на руснаците от неговата руска гледна точка. Соловьов иска да опровергае такъв дух, Данилевски, който толкова правилно посочи как европеизмът трябва да бъде изкоренен из основи и заменен от руския. И Соловьов отговаря. Данилевски всъщност е извадил наяве поговорката

„Защо Европа не ни обича?“

И Солоуджоу отговаря.

„Европа“

казва Данилевски,

„се страхува от нас като от новия и по-висш тип цивилизация, която е призвана да замени грохналата романо-германска цивилизация.“

„Въпреки това“

пише Солоуджов,

„както съдържанието на книгата на Данилевски, така и по-късните му признания, както и тези на неговия приятел-съмишленик“

Соловьов има предвид Страхов,

„посочете различен отговор.“

И сега Солоуоу дава своя отговор от гледна точка на това, което той нарича руска душа:

„Европа ни гледа с враждебност“

казва Соловджов,

„и с тревога, защото в руския народ живеят тъмни и неясни стихийни сили, защото неговите духовни и културни сили са бедни и недостатъчни, но неговите искания са ясно и рязко определени. Призивите за това, което руският народ иска като нация, отекват мощно в Европа: че иска да унищожи Турция и Австрия, да завладее Германия, да завладее Константинопол и, ако е възможно, също и Индия. И когато ни питат как възнамеряваме да направим човечеството щастливо след всички разрушения и разрухи, които сме причинили, какво духовно и културно подмладяване ще донесем на световното развитие, тогава или трябва да мълчим, или да изричаме безсмислени фрази. И ако горчивото признание на Данилевски е вярно, че Русия започва да се разболява, тогава вместо да се занимаваме с въпроса „Защо Европа не ни обича?“, ще трябва да се занимаваме с друг, по-важен въпрос, който е по-близо до нас: „Защо и как се разболяхме?“

И сега Соловьов отговаря на въпроса защо Русия е болна. И от отговора, който дава, мисля, че можете да видите, скъпи присъстващи, че той мисли различно за това как да се излекува тази болест от тези, които сега водят Русия срещу Европа, които вярват, че болната Русия трябва да бъде излекувана, като се запечата в земята корозиралата култура на Централна Европа. Но Соловьов казва:

„Физически Русия е все още доста силна, както показа в последната руска война.“

Това беше войната през 1870-те.

„И така, нашето страдание е морално. Според думите на един стар писател, ние сме обременени от греховете, скрити в националния характер, и не ги осъзнаваме - и затова е преди всичко необходимо да ги изведем наяве в светлината на ясното съзнание. Докато сме духовно обвързани и парализирани, всички наши елементарни инстинкти могат само да ни навредят. Съществения, всъщност единственият съществен въпрос за истинския патриотизъм не е въпросът за властта и призванието, а за греховете на Русия.“

И самият Соловьов се е опитвал да абсорбира колкото е възможно повече от западноевропейската и особено централноевропейската култура в мисленето си. И да я съчетае с това, което руският народ има в резултат на православната си вяра. Именно това прави Соловьов велик.

Но той стана важен и по друга причина. Видяхме възраждането – бих искал да кажа, вече в Централна Европа, на великия период на немския идеализъм, който първоначално потъна в един вид мечта, но не продължи да живее по-малко благодарение на това. Видяхме и възраждане на интелектуалния славянофилизъм там, който сега се е превърнал в един вид интелектуален панславизъм. Те се опитаха да оправдаят, почти с научни идеологически аргументи, че руският дух

трябва да дойде в Европа. Соловьов погледна това, наистина се потопи в трудовете на онези, които искаха да бъдат напълно оригинални, като покажат същността на руския мироглед, как той трябва да дойде в Европа. И какво откри Соловьов? Много странно, той намери навсякъде само западноевропейски идеи, и то не точно най-добрите, онези западноевропейски идеи, които произлизат от великите идеи на мирогледа на немския идеализъм като второстепенни идеи. Те се преплетоха и от тях те оправдаха своя духовен славянофилизъм.
Това е много характерно явление, много характерно с това, че това, което трябва да се случи в действителност, се случва, че силите, произтичащи от световноисторическата мисия на германския народ, трябва да действат, че те са необходими в рамките на светогледа на другите народи.
Това е, което се опитах да ви представя днес, дами и господа, а именно този светоглед на германския идеализъм, който живее в германската нация и е предопределен да донесе все по-големи и по-големи неща за цялото човечество от германската нация в развитието на световния германски народ. Човек трябва само да погледне обективно на този светоглед на германския идеализъм, а не, както правят нашите врагове, да се опитва да оправдае действията и омразата си към това, което германците са постигнали в интелектуалната област. Разбира се, германецът никога не би могъл да не погледне обективно как интелектуалните постижения на другите народи се сравняват с тези на германците. Германецът винаги има това, което нарича своя германскост, по-скоро предвид като дълг, докато другите народи всъщност не разбират какво всъщност има предвид германецът под своя национален принцип.
Карнери, важен или може би дори най-важният австрийски философ на деветнадесети век, Карнери – прекрасният човек, който от болнаво тяло също се е опитвал да схване светогледни идеи на основата на дарвинизма, но е изградил чисти, благородни, етични мисли на основата на този дарвинизъм, германецът е задълбочил този дарвинизъм – Карнери сега също се задълбочава в разглеждането на различните национални души на европейските народи. И с такъв ум, който говори не от страст, а от знание, вече може да се види, че това, което духовната наука създава от знанията си за различните национални души, вече е инстинктивно разпознато.
Това, което се е появило в английския прагматизъм като концепция за истината, е, че човек всъщност трябва да използва истината само за да намери пътя си в света. Карнери казва, без все още да използва думата „прагматизъм“, която е въведена съвсем наскоро: англичаните със сигурност много често са напред: те са практични, практични. Те могат да приложат своята практичност към всичко, което могат да измислят, създадат и измислят. Но те са толкова практични, че тяхната практичност дори ги е довела – Карнери казва това, както казах, от дълбоко прозрение – до факта, че прозрението, че са създали най-великия драматург на всички времена,

Шекспир, е трябвало да им бъде преподано от германците. Това е абсолютно вярно. Защото който трябва да напише историята на признанието на Шекспир, ще трябва да напише глава от историята на немския интелектуален живот, а не на английския интелектуален живот. Шекспир е бил признат само от дълбините на идеалистичния немски мироглед. А Шекспир всъщност е бездомен в днешна Англия.
Не е нужно да говорим по начина, по който френските философи или англичаните говорят за германската природа днес. Можем просто да посочим това, което е. Но като го посочваме, ние осъзнаваме, че това е силата, която трябва да действа, трябва да действа, когато големият световен конфликт е решен, който сега поставя пред човечеството най-голямата задача, която някога е била поставяна. Дами и господа, оръжията, обстоятелствата ще решат какво ще се случи по-нататък, а не думата. Но има и нещо, което трябва да се реши, което ще се реши само бавно и постепенно: това е пълното проникване на германския дух в цялостното развитие на човечеството. И със сигурност не е моя работа в това размишление да посочвам по-подробната причина за войната или други подобни. Но съзнанието, което трябва да живее в нас в това време, със сигурност е свързано с това, което можем да наречем: потъване в собствената същност на германския народ и това, което трябва да продължи да живее и действа в германския народ, и на което трябва да се доверим.
Каква е външната ситуация? Да, всъщност по един много особен начин. Забележително е, че тази мисъл се изразява толкова рядко – не от нас, а от нашите врагове. Наистина ли тези врагове трябва да мразят толкова много германския характер? Ако може да се зададе въпросът по този начин, заема ли германският характер толкова голяма част от земната повърхност? Цифрите също отговарят на този въпрос: силите на Антантата притежават 68 милиона квадратни километра от земята; централноевропейските сили, от друга страна, притежават 6 милиона квадратни километра! 68 милиона квадратни километра срещу 6 милиона квадратни километра. Централноевропейските сили имат 150 милиона жители; силите на Антантата 777 милиона! Човек трябва да помисли върху това и извън границите на Централна Европа и да помисли какво означава пред лицето на този факт, че 777 милиона души стоят срещу 150 милиона души и не искат да ги победят в открита битка, а искат да ги изгладнят, като ги обкръжат. Това е по-добрата част от храбростта! Но да се обръща внимание на подобни неща толкова лесно - разбираемо е, че човек не обича това и че може да обича за разлика от това подозренията и клеветите за това, което германците не само са постигнали интелектуално, но и са, защото постигнатото може да го покаже на всеки, който иска да го види.
Разбира се, по-лесно е да се обезсърчим, когато разглеждаме германския характер като французин, например, който открива – и е казвал на своите парижани – че един французин, същият французин, между другото, който пръв говори за

дълбокото приятелство между германския характер и французина, който пръв говори за дълбокото приятелство между германския и френския характер тук, в Германия, когато пътува: „Той казва, че от някои явления на немския език, например, можете да видите как германците не могат да имат по-благородната страна на човешкия идеал в своя мироглед, защото нямат думи за нея. Например, германците нямат дума за „щедрост“; така че те изобщо нямат това красиво качество. Французите, от друга страна, нямат дума за „злорадство“, която германците често използват: „Schadenfreude haben“. Така че германците имат злорадство в своя мироглед, французите имат щедрост!“

Един ден, уважаеми присъстващи, ще се осъзнае, че има много за прикриване и мечтаене, защото човек не може да се постави спрямо тази централноевропейска интелектуална култура днес, че ако човек се постави така, както трябва, все пак би могъл до известна степен да изглежда като човек, оправдан пред себе си. Ако искате да характеризирате германците от чужбина днес, ви е нужно нещо различно от обективност и истина. Друг французин, Ернест Ренан, наистина успя веднъж – дори по време на Френско-пруската война през 1870 г. – да каже: когато се запозна с немската литература и немския интелектуален живот по времето на Хердер и Гьоте, беше сякаш е влязъл в храм. И това, което е знаел преди, му се струваше не повече от износени парчета хартия в сравнение с вътрешната златна стойност, в сравнение с това, което немският интелектуален живот е създал като мироглед по времето на най-висшия си идеализъм. Но същият французин, решава той сега, неговите французи едновременно да установят такава връзка в Европа, която да съответства на стойността на немската същност, която самият той е признал? Не, казва Ърнест Ренан, който твърди, че постиженията на останалата част от европейското човечество в сравнение с германския интелектуален живот са като елементарна математика в сравнение с диференциалното смятане. Той казва:

„Това е тържествен час. Във Франция има две школи на мисълта. Първата отсъжда така: „Нека сложим край на тази омразна търговия възможно най-бързо; нека се откажем от всичко, Елзас, Лотарингия; нека подпишем мира; но след това, омраза до смърт, приготовления без почивка, съюз с когото пожелае, неограничени отстъпки на всички руски претенции; една-единствена цел, една-единствена движеща сила за живот: унищожение на германската раса.“

Тази тенденция триумфира във Франция. Не може да се каже нищо друго, освен че тази тенденция триумфира във Франция. Но ако човек има представа какво всъщност иска да унищожи, ако се заклева в унищожение на германската раса - всъщност има предвид само германския народ - тогава не бива да си го признае. И тези отделни народи изобщо не бива да си го признаят. Те не смеят дори да помислят за това, което може да живее в германския национален характер като душата на този национален характер, от която например е възникнала върхната точка на германския мироглед на идеализма. Те не смеят да си го признаят. Следователно, те трябва да го замажат с нещо друго. И с какво? Например, Русия

трябва да го замаже с мисия - разбира се, с мисията да подмлади Европа. Един от по-новите им поети веднъж характеризира французите, своите французи, като посочва как петелът, който пее сутрин, когато слънцето изгрява, осъзнава, че има връзка между неговото пеене и изгрева на слънцето. Той си представя: ако аз не пея, слънцето не може да изгрее.
Разбира се, скъпи присъстващи, трагедията на днешния френски народ не бива да се омаловажава ни най-малко от това; защото изобщо не става въпрос за заблудения народ. За онези, които всъщност са подвели този „подведен народ“, които вече могат да бъдат сравнени с пеещия петел, които вярват, че ако не пеят, слънцето няма да изгрее - защото има водещи френски умове, които поддържат тази гледна точка: че нищо не може да се случи в света, освен ако не му пеят - затова френското битие се нуждае от нов фантастичен образ от време на време. И именно от такъв фантастичен образ идват онези, които по такъв пуст начин, особено в Париж, като Бергсон или Бутру, искат да омаловажат германската същност в това, което е нейната душа.
Англичаните – да, тези англичани, човек не иска да им се стори лошо. Дали руснаците имат нужда от нова мисия, французите от нов фантастичен образ на собственото си величие в света – те винаги са имали нужда от това и само са забравили, че трябва да бъдат избутани назад, за да имат и другите малко пространство – да, от какво се нуждаят англичаните? Човек не би искал да бъде суров; човек би искал да бъде справедлив към врага. Но когато чуете просветените умове там да казват, че англичаните са воювали само защото те, с изтънченото си чувство за морал, не са могли да се примирят с факта, че нещастният белгийски народ е бил нападнат – защото са ентусиазирани от факта, че малките нации могат да живеят свобода и независимост – когато погледнете колко странно тези англичани са възприели свободата на тези малки нации, да, и след това чуете как просветените умове там продължават да декламират: „За свобода“ и срещу „несвобода“ Англия трябваше да воюва, защото германците, те са напълно пропити с поговорката – един виден английски политик каза, че наскоро – германците са напълно пропити с поговорката: „силата е права“; той забрави, горкият – умник, искам да кажа – че тази поговорка е изказана за първи път от Томас Хобс, англичанинът, да, дори е защитавана като цяла философия, че тази поговорка е дълбоко вкоренена в целия мироглед на английския натурализъм. Да, ако човек иска да бъде обективен, скъпи присъстващи, не може да се каже друго: англичаните се нуждаят от нова лъжа, за да скрият истината и да се оправдаят пред света. Просто няма друг начин, освен да кажем, че това трябва да е присъдата на историята, поне по отношение на поведението на говорещите хора по време на войната.
Италианците – те се нуждаят от нещо, което да прикрие това, което наистина е там. Те са хората на разумната душа. Преди войната, преди световната война, един

изключителен италиански политик ми призна – защото човек не е трябвало да бъде наивен преди световната война, вярвайки, че когато тя дойде, Италия ще бъде на страната на средните сили, нали? – един изключителен италиански политик ми призна по онова време: Когато дойде световната война, Италия ще трябва да участва. Да, но защо? „Просто трябва да участва“, каза той, „защото италианският народ е мързелив, той е покварен. Ако им се позволи да продължат да живеят така още дълго“, каза той, „те ще се покварят напълно. Те трябва да усетят нещо както трябва отново“ – ето къде имаме разумната душа – „те трябва да имат чувство, усещане“. Не казвам, че това е единствената причина за войната. Руснакът се нуждае от нова мисия, тъй като паназиатската е угаснала; англичанинът се нуждае от нова лъжа; французинът се нуждае от нова фантазия; Италианецът се нуждае от ново усещане в – да, под формата на нов светец, защото първо трябва да е възможно да се схване с чувствителната душа: в Италия е измислен свещеният егоизъм, свещеният егоизъм. В името на свещения егоизъм, повтаряли са ни отново и отново, Италия е воювала. Нов светец, нов светец, който е напълно достоен за своя велик представител д'Анунцио. Д'Анунцио, жрецът на свещения егоизъм – усещане, сякаш създадено за вътрешните страници на сантименталния душевен герой!

Не мисля, че трябва да се връщаме към грешките на нашите врагове, когато мислим за това какво е в основата на германския народ и неговата склонност към определен мироглед. Трябва само да погледнем какво сме открили за велико, значимо и ефективно в този германски народ, във фолклора на Централна Европа. В това отношение германците от Австрия и германците от Германия са едно и също нещо. Днес те се чувстват напълно едно цяло. Концепцията за Mitteleurora трябва да се превърне в реалност не само в икономически смисъл, но и в духовен смисъл. Това може да се каже по-специално от някой, който, подобно на мен, е живял в Австрия тридесет години.

И когато погледнем, уважаеми присъстващи, към това, което ни се явява като най-съкровена – бих казал – духовна същност, като духовна същност на германската националност, трябва да кажем: тази същност не е нещо, което може да се схване директно само чрез понятия и идеи. Тя е нещо, което се преживява в центъра, в ядрото на германската душа. Германската душа трябва да остане, което може да процъфтява само ако германската душа може да я носи жива от настоящето в бъдещето. Историята ще може да покаже това, действителния ход на историята на германците и германството, на цялото човечество на земята, че в тази германска нация има нещо, което едва е пуснало корени и е пуснало листа, и което носи в себе си силата да се превърне в цвят и плод.

Но ние, германците, можем да се съмняваме в арогантността на другите народи, без да бъдем несправедливи към тях. Особено в настоящите трудни времена, но и във великите и обещаващи времена, които предстоят, можем да осъзнаем как можем да

се чувстваме германци именно когато се проникнем и в най-висшето му развитие, в духовния му живот, как тогава можем да повярваме: Да, този духовен живот ни се показва в корените и в листата си по такъв начин, че да можем да имаме най-дълбока вяра и доверие в цветовете и плодовете, които ще се родят. И така, именно от тази гледна точка, имайки предвид числата 777 милиона души срещу 150 милиона души, 68 милиона квадратни километра срещу 6 милиона квадратни километра, никога не бива да се разсейваме от факта, че нашето германско минало ни се представя по такъв начин, че гарантира нашето германско бъдеще със собствената си сила, именно със своята духовна сила, и никога, никога не бива да се разубеждаваме от факта, че нашето германско минало ни се представя като гарантирано със собствената си сила, и особено с интелектуалната си сила, за нашето германско бъдеще, към което искаме да се присъединим изцяло не само от чист инстинкт и чувство, но и от светла проницателност.

10. Светогледът на немския идеализъм. Размисли относно нашите съдбовни времена

Уважаеми присъстващи! От много години насам имам честта да изнасям лекции тук почти всяка зима, както и в различни градове в Германия, по теми от областта, която смея да нарека духовна наука. В нашето съдбовно време обаче ще бъде уместно да обърнем вниманието си към събитията, на които всички ние сме участници и свидетели през това време. Това ми се струва още по-подходящо, уважаеми присъстващи, тъй като моето убеждение, произтичащо не от мрачно чувство, а от самата духовна наука, е, че именно това, което представлява духовно-научното познание за света, е тясно свързано с това, което германският народ и германската душа са създали като светоглед на германския идеализъм, който се разкри най-впечатляващо и мощно от тази германска душа в края на XVIII и през първата половина на XIX век, но който продължи да действа и действа и до наши дни.

В истинския смисъл на това да бъде изучаване на духовния живот, духовната наука иска да бъде продължение на това, което естественонаучният мироглед е постигнал за външния свят на сетивата. Но за да узрее духът за такова разбиране на духовните основи на света, този мироглед на немския идеализъм ми се струва – както казах, казвам това от познанието на самия дух – но този мироглед на немския идеализъм ми се струва като действителен корен и действителен източник. Затова, позволете ми тази вечер да представя един вид размисъл върху този мироглед на немския идеализъм и неговото влияние върху настоящето, неговото въздействие върху цялостното формиране на времето и върху световноисторическото развитие на човечеството.

Разбира се, този мироглед на германския идеализъм се ражда, изцяло се ражда, както ще видим, от същността на германската националност и в това отношение би могла да му се отрече известна всеобхватна валидност според често чуваната днес поговорка: Всяко знание, всяка наука трябва всъщност да приеме международен характер и става невярна на себе си, ако се окаже по някакъв начин засенчена от аспекта на една нация.

Колкото и правдоподобно да изглежда на пръв поглед, бих искал да кажа, колкото и самоочевидно да изглежда подобно твърдение, все пак трябва да се каже, че от по-дълбока гледна точка на света то е подвеждащо. Изглежда самоочевидно, защото бих казал, че е най-необикновеното нещо, което може да се каже за науката и проникването в световното познание. Когато говорим за интернационалността на знанието и прозрението, всъщност казваме не повече от това, че слънцето или луната са общата мисъл на всички хора. Това са те; но начинът, по който това, което хората имат да кажат за слънцето и луната, говори от душите, от сърцата на хората, по този начин, е различен според талантите, според духовните насоки и

предразположения на различните народи. Най-разнообразни таланти са замесени, за да направят това знание плодотворно за човешката духовна култура в една или друга посока. Именно това е заложено на карта: степента, до която това, което може да бъде познато, може да проникне в цялото човешко духовно развитие по здравословен начин. Но в това талантите, душевните насоки на различните народи имат своята много различна специфика. Иначе, как би било иначе смислено да се разбере, че един от най-германските умове, Гьоте, когато е започнал своето пътешествие по света, за да види не само какво му се предлага в съзерцанието на изкуството, но и какво може да му предложи природата. Как иначе би било възможно той да напише на своите немски приятели от Италия: „След всички природни явления и факти, които видях публично, сега най-много бих искал да предприема пътуване до Индия - така каза Гьоте - не за да я открия, а за да видя това, което съм открил, по мой собствен начин.“

Начинът, по който гледаме на това, което е дадено на всеки, е това, което има значение, когато разглеждаме действителните импулси и движещи сили за прогреса на човечеството като цяло.

Сега е напълно възможно духовната наука да разглежда душите на народите по истински когнитивен начин. За да се направи това обаче, човек трябва да започне от духовно-научно прозрение, което - както толкова много прозрения днес - може да се счита от някои за парадоксално, може би дори фантастично. Но това, което ще кажа по-нататък за душите на различните народи от духовно-научна гледна точка, е нещо, което може да изглежда фантастично и парадоксално и до днес, но което човешкото познание иска да включи, точно както са го включили определени физически и определени научни знания.

Ако разгледаме душата днес в светлината на съвременната психология, виждаме всичко, което се вихри и живее в душата, като импулси на воля, чувства, възприятия, мисли и идеи като единство. Разбира се, че е така; но това не води до никакво истинско знание. Нито пък човек стига до истинско разбиране на самата душа, както би могъл да стигне до истинско разбиране на светлината, ако не възприемаше нейното взаимодействие с материалното съществуване, с материалните неща, които ѝ се изправят, по такъв начин, че би повярвал, че от светлината ще излязат различните нюанси на цветовете: червеникаво-жълтият нюанс от едната страна, зеленият нюанс в средата, синкаво-виолетовият нюанс от другата страна - точно както физикът, във взаимодействието си с материалното съществуване, трябва да наблюдава тези цветови нюанси, структурирани от тази една светлина, и как не може да стигне до разбиране за делата на светлината, както казва Гьоте, по никакъв друг начин не може да се стигне до разбиране за това какво всъщност представлява човешката душа, ако не я раздели, бих казал, и на три нюанса на нейното същество. И така, ние наричаме първия нюанс на душата същество - съответстващ, така да се каже, на червено-жълтите нюанси на светлината

в дъгата - [...] тогава човешката сетивна душа. Човешката сетивна душа съдържа всичко, което често извира несъзнателно и подсъзнателно от тъмните дълбини на душата. Всичко, което живее в човек, без той веднага да има интелектуално разбиране за това - неговите страсти, неговите желания и т.н., както и това, което дава на хората този или онзи темперамент - всичко това извира в сетивната душа. Но в тази сетивна душа се съдържа едновременно, по определен начин, ако също така, може да се каже, по естествен начин, това, което може да се нарече вечни сили на човешката душа, които преминават през раждания и смърти и могат да се появят отново в повтарящи се земни животи.
Нека различим – така да се каже, като паралелно явление на зеленикавото засенчване на светлината – нека различим така наречената интелектуална или емоционална душа. Това е частта от душата, чрез която човек придобива общ, рационално обмислен общ, трезвомислен общ поглед върху онова, което иначе би живяло неопределено и несъзнателно в душата му като афекти, като вътрешни трепети.
И като третия нюанс на живота - съответстващ на синьо-виолетовия цвят в светлината - говорим за съзнателната душа. Тя е това, чрез което човешкото същество е най-свързано, от своето душевно съществуване, с околния физически свят, в който се намира; тя е това, което съдържа в себе си най-временната, най-преходната сила на човешкото същество; тя е също така това, чрез което човешкото същество се проявява индивидуално като личност, чрез което то използва света, чрез което то влага това, което съзнателно оставя да изтече от подсъзнателния душевен живот, в практическия живот.
И точно както единствената светлина, единствената слънчева светлина, живее в различните цветове на дъгата, така и единственото Аз, единственото, самоосъзнаващо се същество на човека, живее в съвкупността от нюанси на душата. И точно както светлината се появява като единство на това червено, зелено и синьо, като единство на всичко, така се появява Аз-ът, така се появява личността, индивидуалността на човека, действителното Аз.
Днес не мога да кажа повече като въведение към този научно обоснован факт, закона на душата, защото ми се струва уместно да приложа този закон на душата към различните национални души, доколкото те са разпространени в европейския интелектуален живот.
Трябва да кажем, че [...] това, което може да се нарече душа на една нация, е също толкова реалност за духовната наука, нещо живо само по себе си, не просто абстрактно понятие, което обобщава характеристиките на една нация, а нещо живо само по себе си. Ще намерите необходимите препратки за това и в нашата духовно-научна литература, особено в моята „Теософия“.
И тук трябва да кажем, че отделните народи се различават толкова много, че в един народ на преден план излизат повече от нюансите на сетивната душа, а в друг

народ - повече от различен нюанс на душевния живот. По този начин европейските народи са структурирани според своите народни души - не отделният народ, а доколкото тези отделни хора принадлежат към народната душа - те изявяват това, което живее като сянката на дъгата в отделните народни души.
В този контекст, подходът, за който бих искал да кажа, че е оправдан от духовната наука, ни показва, че когато погледнем на юг, към италианския народ – до известна степен това важи и за испанския народ – когато погледнем към италианския народ, виждаме, че народната душа на италианския народ се изразява чрез нюансите на и всичко, което може да се наблюдава в различните изрази на тази италианска национална душа, в нейните добри и лоши аспекти, е свързано с факта, че италианската национална душа е доминирана от нюансите на сетивната душа, че всичко извира от сетивната душа.
Днес искаме да подчертаем само най-добрите качества на италианския народ, които произтичат от неговата емоционална душа; но ще се види, че италианският народ, доколкото се явява като национална душа – не като отделни човешки същества, както казах – трябва да притежава известна едностранчивост, защото неговите изрази и откровения идват от емоционалната душа. Да, ако вземем най-великите – ще се въздържа от развитието на изкуството, от самите визуални изкуства, но те биха могли много лесно да докажат точно това, което имам да кажа – ако вземем най-великите – Данте, Джордано Бруно – ние научаваме, именно когато се потопим в тях, че това, което са постигнали в един славно проектиран светоглед, е създадено изцяло от сетивната душа. Човек трябва само да прочете творчеството на Джордано, за да види как той се е превърнал във велик вдъхновител. Когато човек се задълбочи в това, което е донесъл, това е като израз на чувство за светогледа, който човек може да създаде от изобилието от световни феномени. Чувството живее в този един от най-великите [духове на] италианците, в Джордано Бруно. Бих искал само да намекна за това.
Особено важно е да се погледне френската национална душа от постигнатата гледна точка. Тази френска национална душа се проявява пред духовно-научния поглед по такъв начин, че всъщност задава тона за издълбаването на интелектуалната душа. Всичко във френския дух, което изглежда велико, но и едностранчиво, произтича от факта, че интелектуалната душа намира особен израз там. И днес ще спомена само това, което е повлияло на развитието на един действителен мироглед. Най-великият французин в тази област, под чието влияние френският мирогледен живот стои и днес, е роден в края на XVI век и е живял до XVII век, а именно Декарт или Картезиус; но именно в този Декарт или Картезиус, човекът на мирогледа, който се е появил в зората на по-новото развитие на мирогледа, може да се види как в него по-специално живее всичко, което може да доведе от интелекта до картина на света. Неговият изказ „Мисля, следователно

съществувам“ е станал известен. Мисленето, тоест това, което живее в душата на интелекта, сега се основава на битието на самата душа.
Човешкият ум все още притежава особеността да изгражда света, сякаш е външно механичен. Наистина особеността на ума е, че той не е в състояние да проникне във вътрешната жизненост на света, че се отдръпва, така да се каже, от вътрешната жизненост и че иска да конструира всичко. Но това е особено очевидно при Декарт, при Картезиус. А сега ще обърнем внимание на един конкретен начин, по който се е появил този мироглед на Декарт: бих казал, че това е едностранчивият израз на интелектуалния живот. Декарт гледа света; и след като се е отдал на съмнение във всичко (а това съмнение е също така израз на интелектуалния начин на гледане на света), той стига до това да си каже как може да формира картина на света, която има чувственост. Всъщност този мироглед става такъв, че всичко механично иска само да бъде включено в него. Светът се явява като велик механизъм. И характерно за този – бих казал, истински френски – мироглед е, че Декарт изрично заявява: ние можем да възприемаме душата само в себе си, като хора. Животните са движещи се машини. Декарт отрича, че животните, или всъщност цялата природа, с изключение на човешките същества, имат душа. Животните са автомати.
Така, за Декарт, цялата природа, с изключение на човешките същества, е като сложна машина, а животните са в тази сложна машина. Всъщност, именно рационалният ум се отдръпва от живото. И този интелектуализъм, той остана в своята едностранчивост и в крайна сметка доведе до факта, че именно от Франция и чак до наши дни е даден тласък за установяване на действителния материализъм на светогледа, на механизма, може да се каже, на светогледа,
Уважаеми присъстващи, човек би могъл много лесно да упрекне този, който описва взаимоотношенията на народните души по този начин днес: Да, вие описвате чувствата на настоящето, защото войната доведе до ситуация, в която това, което самите ние считаме за наш мироглед, за източник на нашата национална идентичност, се очерня и дори хули от всички страни в Европа. И затова сега се опитваме – бих казал – в това време или да се оправдаем, или да си отмъстим.
Сега, уважаеми присъстващи, тук има слушатели, които знаят, че това, което казвам за различните национални души в тези трудни времена на европейски събития, е нещо, което съм казвал отново и отново в продължение на много години, много преди тази война, и не само на германци, но и на членове на други европейски народи. Считам това за твърд резултат от духовно-научното познание за европейските условия.
Механистичният характер на този мироглед е толкова вкоренен във френската култура и до днес, че е позволил да се появи френският, материалистически или механистичен мироглед. И днес можем да си спомним как Гьоте, още като млад, се е изправил срещу френския механистичен мироглед от немското си съзнание, което се стреми да вземе предвид живата душа и жизнеността на мирогледа. Той е казал:

Те ни носят тази механична игра, само механизъм, мироглед, сякаш целият свят е просто игра, истински автомат! Да, ако само това, което човек вижда в света на явленията, можеше поне да му се обясни! Това са движещи се атоми! Но след това, когато е обяснил как атомите се сблъскват, той се оттегля и оставя целия свят необяснен.
Това е, което отблъсква Гьоте, дори като млад човек, в едностранчивостта, която произтича от чисто интелектуалното развитие на един мироглед. И по принцип до ден днешен можем да видим как този механистичен мироглед влияе на това, което търсим в един мироглед, един народен мироглед. Защото само малцина са се опитвали да се измъкнат от него, например известният философ Бергсон, не знам дали все още може да се споменава за него днес, след началото на войната, след настроението на французите, или дали думата Бергсон сега е табу като негово име във Франция, не знам. Именно Бергсон е този, който, откакто избухна войната, може да се каже, непрекъснато представя френския си език на французите си по най-дивашки начин срещу германската същност, а именно срещу германския мироглед, и е успял да постигне това, че именно германците – които бяха велики по определен начин, особено през периода на германския идеализъм – но които сега са паднали толкова ниско в наши дни, [германците] са се превърнали в нация, която се обучава само механично и по машинен начин. Германците са се превърнали в нация, която сама по себе си представлява само един вид машина! Бергсон вероятно е мислил – Бергсон, който е формирал това мнение за германския народ, защото германците са се противопоставяли на французите с оръдия и пушки – вероятно е формирал това мнение, защото е вярвал, че германците ще противопоставят продуктите на това, което той нарича „величието, великата епоха“ на германците, на френските оръдия и френски пушки, като рецитират Новалис, Шилер и Гьоте, защото това е всичко, на което биха разчитали, нали!
Е, този Бергсон, той в известен смисъл си е проправил път. Но аз показах в книгата си „Загадките на философията“ - която не е написана по време на избухването на войната, а се появява в самото начало на войната и е завършена много преди това - че онези от мислите на Бергсон, които са разумно правдоподобни, биха могли да бъдат открити много преди това в много по-интензивна и много по-задълбочена форма в съзнанието на немските мислители! Но съвсем отделно от това, Бергсон винаги иска да бъде възприеман като този, който е донесъл на французите мироглед, който далеч надхвърля механистичния и материалистически поглед върху нещата.
А как самият Бергсон е представил този мироглед на германците в лекциите си, на тези германци, за които се твърди, че са паднали толкова много от времето на своето величие? Жалко е само, че е възможно да се докаже, особено в последно време, че Бергсон е преписвал цели страници – не просто повтарял, а преписвал –

от германския философ Шелинг, германския философ Шопенхауер и така нататък, и така нататък!
Това, което французинът е в състояние да противопостави като по-висш светоглед на германеца, когото очерня, уважаеми присъстващи, е нещо, което самият той е копирал! Необходимо е да се имат предвид тези неща по-често в настоящето, ако човек иска да разбере взаимната връзка между европейските народи и какво сега се говори за тази връзка от противниците на тази германска същност.
И, скъпи присъстващи, когато обърнем поглед към британската национална душа, откриваме, че тази британска национална душа носи самата сянка на съзнателната душа. И във всеки детайл от тази британска национална душа може да се види как тя изразява тази съзнателна душа, как британецът, по-специално англичанинът, има намерение да постави това, което извира от вътрешното му същество, в служба единствено на практическия живот.
Това е, което английската култура притежава в себе си, без да се отчита развитието на цялостния мироглед. Започвайки с Милтън и Бейкън, навсякъде може да се види, че всъщност се е търсил мироглед, който е трябвало да бъде поставен единствено в служба на действително непосредствено осезаемия живот. Но ще се въздържа от това сега, само ще посоча, че в най-последния период този английски национален характер, доколкото наистина е произлязъл от британския национален характер, е довел до една много особена посока: истината, това е, което човек, който има чувство за истина, разглежда като нещо, което е интимно и истински свързано с душата като реалност. Дами и господа: Англичаните – и в този случай в хармония с американците – са развили мироглед, който наричат прагматизъм. Какво е този прагматизъм? Е, този прагматизъм, уважаеми присъстващи, се характеризира преди всичко с факта, че третира истината, понятието, самата идея за истината, по един много особен начин. Истината като нещо, което свързва душата с реалността, с духовната реалност, е нещо, което този прагматизъм, този първичен английски продукт, изобщо не разпознава. Човекът възприема истината като идея, като идея - в смисъла на прагматизма - единствено с цел да се справи с външния свят на сетивата, с външната осезаема реалност, за да се намеси в нея. В смисъла на този прагматизъм истината е понятие, което се оказва полезно за практическия живот. Може да се каже, че истината е инструмент за полезност в най-външния смисъл, включително научната истина, когато се разбира по този начин. Истината няма самостоятелно значение, а служи само като инструмент за намиране на пътя във външния живот - това е, което този прагматизъм е породил.
Не виждаме ли тази съзнателна душа, която поставя всичко, което човешкото същество произвежда по духовен начин, само в служба на външния живот? Не виждаме ли я в действие във всички детайли - най-уважаеми присъстващи - които се намират у трите споменати народа, този ред и вътрешно разбиране ще влязат в материята, когато се разглеждат от гледна точка на насоките, които могат да бъдат

само накратко очертани тук, но които могат да бъдат напълно обосновани от прозренията на духовната наука?
И ако сега обърнем погледа си към центъра на Европа, нека насочим погледа си към германския духовен живот, доколкото той е вкоренен в националния му характер. Нека обърнем погледа си към онзи духовен стремеж в германския народ, който трябва да доведе до мироглед, до такъв мироглед, който поне съответства на германското същество, германския национален характер, тогава откриваме потвърждение по най-изчерпателен начин, че духовната наука показва и в други отношения, че тази германска душа е оцветена по такъв начин, че се появява като светлина в три различни цветови нюанса: в червеникаво-жълт, в зеленикаво и в синкаво-виолетов. Че германската душа е такава, че Азът, самосъзнанието, действа чрез трите различни душевни нюанса, единството на душата-живо, действайки чрез всичките три душевни нюанса, това се оказва същността на германския национален дух, германската национална душа, в едно наистина живо, проникновено наблюдение.
И това може да се каже в напълно обективен смисъл; не изисква някакъв едностранчив националистически поглед, какъвто го виждаме да произлиза от италианската, френската и британската национална душа.
Германецът е в състояние наистина да разчита на това, което му дава прозрението за неговата природа, към което се стреми в душата, и [той е в състояние] да разбере природата си от това прозрение.
И ако някой иска историческо доказателство, че това „аз“, това „аз“, цялата жива личност в германския национален характер е наистина ефективна чрез трите душевни нюанса, тогава може да представи точно тримата велики светогледни мъже, които в края на XVIII и началото на XIX век толкова ясно се изявяват в германския интелектуален живот и се стремят да разкрият германския национален характер на най-високо духовно ниво. Кант, който се опитва да се образова от философията, наистина е бил пред тях; но ние не искаме да го разглеждаме, въпреки че той е дал основата на останалите, така да се каже.
Но пред душата си искаме да поставим един от най-германските хора, един от онези хора, които знаеха - дори когато с мислите си се стремяха към най-висшето, към един мироглед - че могат да постигнат този мироглед в правилния смисъл, в живия смисъл, в рамките на германската същност само ако този мироглед е резултат от разговор със самия германски национален дух. И така Фихте, Йохан Готлиб Фихте, знаеше, че в създадения от него мироглед германската същност се разкрива по най-чудесен начин. Как ни изглежда той, когато за първи път разглеждаме неговата личност само от гледна точка на външния вид?
Позволете ми, уважаеми присъстващи, да спомена само няколко съществени черти от неговия живот, за да можем да видим как този цялостен човек, Фихте, се опитва

да извлече от единството на човешкия живот, от самото „аз“, това, което осветява света в най-дълбокия му живот и може да го доведе до познание за човека. Младият Фихте, как ни се струва той? Две черти, чудесно реални в тази чувствителна красота, едва ли бихме могли да ги открием в някой друг ум: шестгодишният син на прост селски човек е преди всичко добър ученик; и тъй като е толкова добър ученик, баща му му подарява книгата „Зигфрид в съзнанието“ като коледна награда - той вече може да чете. Скоро става очевидно, че Йохан Готлиб Фихте става някак невнимателен в ученето си; той е упрекван за това. Виждаме го един ден да стои край потока, който тече покрай къщата на родителите му, и да хвърля в него „Зигфрид в съзнанието“, който му е станал толкова скъп, на който е отдал цялата си душа. И когато баща му се появява, той осъзнава причината за странното поведение на момчето: той не може да толерира, пред лицето на желязната концепция за дълг, която вече живееше в него в основата на душата му, това, което му е било скъпо като човешко същество, като личност, да остане с него, ако може да наруши дълга си заради него. Така дори момчето Фихте, шестгодишното момче, се чувства в капан в свят, който е, бих казал, изцяло пронизан от силите на дълга.

По-късно, когато Йохан Готлиб Фихте бил на девет години, селото, където живеели родителите му, било посетено от съсед от имението. Той всъщност искал да чуе проповедта в неделя, но дошъл твърде късно. Какво се случило? Тъй като пасторът вече бил произнесъл проповедта, те му показали малкото момче, деветгодишното момче в синьото фермерско палто, което отначало се държало неловко, но после, когато видяло какво искат от него, оживяло и сега цялата проповед, която той бил слушал като деветгодишно момче, бил слушал като деветгодишно момче, и сега я рецитира дума по дума на съседа от имението, така че всичко, което е казал, идвало от душата му – той се бил свързал с най-съкровения поглед на душата си с това, което току-що бил чул, и затова можел да го остави да изтече отново от най-съкровения свят. Така той живял духовен живот в непосредствеността на собственото си същество. Така той беше подготвен да открие във Фихте светогледа на немския идеализъм, който можеше да му донесе, бих казал, макар и от известна едностранчива гледна точка, но все пак от истински немска такава.

Фундаменталното осъзнаване на Фихте за факта, че това, което живее в човека, какво е вътре в този Аз, как то съдържа изходните сили на самия свят – това, което прониква и пронизва света по божествено-духовен начин – как това може да бъде намерено, ако човек се потопи изцяло в дълбините на своето вътрешно същество, е видно в цялото творчество на Фихте. Той е назначен за професор в Йена сравнително рано, която по това време е център на немския интелектуален живот. Но начинът, по който Фихте като учител е въздействал на слушателите си, е наистина съвсем различен от това, за което човек – бих казал – обикновено мечтае.

Хората, които са чували Фихте, го характеризират по следния начин: Когато Фихте говореше, това беше като гръмотевичен бум, който се разпръскваше в искри от мълнии; и когато говореше, той искаше да образова не само добри, но и велики личности. И един от онези, които бяха слушали някои от стоящите наблизо, каза: Това, което Фихте каза, разкри, че той не притежаваше практични, а смели образи, енергични образи, че въображението му не беше грациозно в правилния смисъл, а силно и мощно, и че той говори в сферата на мисълта, в сферата на идеите, не като някой, който просто изрича грандиозни думи, а като някой, който е способен да управлява в този невидим, в този свръхсетивен свят.
Когато Фихте говореше на слушателите си, той не се стремеше просто да им предаде съдържанието на това, което имаше да им каже. Той никога не говореше едно и също нещо два пъти по дадена тема; никога не говореше по такъв начин – бих казал, че имаше само определено съдържание в душата си, което искаше да предаде на слушателите си, а по-скоро имаше в собственото си вътрешно същество цялостно усещане за това, което искаше да каже, цялостно чувство и най-вече се стремеше да установи вътрешна връзка между себе си и всеки отделен слушател. Той искаше това, което живееше в душата му, да стане активно, не просто като дума, а като сила във всеки отделен слушател, [но] да отекне във всеки отделен слушател сам. Той искаше да излее жив флуид върху цялата си аудитория. Той искаше слушателите, когато чуят фразите му, да си тръгнат с различен вътрешен живот, отколкото когато са дошли. Той искаше да събуди нещо в тях. Но така работеше той, живо, улавяйки себе си.
И така, Фихте, Йохан Готлиб Фихте, успя напълно да отрече, бих казал, това, което произлизаше от рационалния мироглед на Декарт. Стремежът да бъдеш в себе си и да се стремиш към божественото в себе си, като се започне от мисленето, и тъй като човек мисли, той показва – Фихте също не можеше да одобри това – така че азът би бил нещо мъртво. За него егото беше нещо, което никога не можеше да стане мъртво, поради причината, че постоянно се самосъздава. То не може да престане да бъде – защото постоянно се самосъздава. Тоест: Той виждаше същността на егото – Фихте – във волята. И чрез факта, че егото желае себе си, то се поставя в света чрез собствената си сила.
Но това е трябвало да доведе и до светоглед за Фихте, който вижда във волята, която прониква в света, действителната активна сила в света. И прекрасното нещо за Фихте е, че той казва: Този външен сетивен свят, такъв какъвто ни се представя, не е истинският, реалният. Защо е там? Той е там, за да може човекът да се яви в този сетивен свят като чувствено същество; за да може в това човешко същество волята, която прониква в света, да се изразява като божествения дълг, който прониква в света, за да може тази воля да образува материал, за да изпълни дълга, за да изпълни морала. Така за Фихте целият свят е проникнат от морална субстанция, от морална реалност. За него целият свят е духовно цяло на дълга и

това, което съществува като индивид, е за да е този дълг, за да може волята, за да може божественото, което е живо във волята, да живее себе си.
Фихте нарича външния сетивен свят материя, сетивизирания материал на дълга. Ако се опитаме да свържем поставянето на Фихте в божествено-морален световен ред с механистичния материализъм, произлизащ от единен рационален светоглед, както при Декарт - Картезиус -, ще се опитаме да разпознаем как този Йохан Готлиб Фихте е живял - бих искал да кажа - определена вътрешна връзка на душата с това, което като божествено протича през и прониква в света, как след това се е опитвал да види тази връзка в отделните национални духове. Но Фихте можеше да припише на германския национален дух само способността на националния дух да схване тази жива връзка с универсалния дух в егото. И така Фихте осъзна напълно, че германският национален дух, във връзка с развитието на човечеството, ще бъде призван да донесе живо знание на мястото на механистичното, мъртво знание.
Но истината е, че „Обръщенията към германската нация“ пулсират с етос, със световноисторическо чувство за дълг. Фихте произнася тези великолепни речи в Берлин, сред враговете, които са нахлули в Берлин по това време, и по време на своето Обръщение към германската нация, където се стреми да покаже как германският национален дух е призван да схване, от живото „аз“, връзката на човешкото същество с духа на света, когато произнася тези речи, които и днес могат да имат чудесно вдъхновяващ ефект върху германския ум, маршируващите френски полкове барабанят отвън. Той можеше да бъде заловен от врага във всеки един момент. Но той също така стоеше твърдо като германски човек, осъзнавайки, че трябва да изрази световноисторическата мисия на германския национален дух.
Не е нужно, уважаеми присъстващи, днес да се възприема едностранчиво, че философията, мирогледът на такъв ум по съдържание трябва да се приемат като догма. Днес можем да отидем отвъд това. Не е нужно да изповядваме всичко, което Фихте е казал тук или там, или какво са казали другите, което ще обсъдим по-късно; можем да обърнем внимание на начина, по който тези хора се стремят и как в това си стремление те показват – което Фихте също е бил напълно наясно – че искат да черпят от дълбините на германския национален дух.
Така виждаме Йохан Готлиб Фихте като един от онези, които, водени от немския идеализъм, са търсили светоглед. Искаме да разгледаме този стремеж у него, както и у другите, а не какво са казвали. Не е нужно човек да бъде последовател на някого, когото намира за велика и възхитителна личност, а може да продължи да се вдъхновява от индивидуалния стремеж, дори в онези области, където смята, че не може да се съгласи с него по отношение на съдържанието на едно учение. Но не е важна доктрината, а личността, която, такава каквато е, може да служи за характеризиране на самия немски народ, защото тя трябва да лежи в същността на немския народ, ако, както бих казал, с Фихте, такова нещо може да възникне от

тази немска същност с такова осъзнаване, каквото Фихте е извлякъл от тази немска същност.
След това виждаме наследяването на Фихте от друг, от Шелинг. Шелинг също е такава личност. Убеден съм, скъпи присъстващи, че именно тези три фигури, за които говоря тук, ще бъдат призовани отново, когато дойде времето, което със сигурност е време на големи надежди и дейност, през което преминаваме, но което е и трудно време на изпитания, когато това време ще даде плодове.
Виждаме наследника на Фихте в Шелинг. И в него имаме личност, която иска да създаде картина на света директно от дълбините на егото, защото е наясно, че божествено-духовното действа в това, което човек преживява в най-съкровеното си същество, и че това божествено-духовно залива цялата природа и цялото битие и може да бъде схванато в дейността си в света. Само ако човекът е способен да преживее достатъчно силно своето его в себе си.
Ако за Фихте божествената същност е нещо, което прониква в света – бих искал да кажа – като велик тъкащ и работещ морал, то за Шелинг божествената същност е преди всичко великият художник, който, излизайки от художественото тъкане на собственото си същество, първо се изправя пред природата, за да види собствената си истина, собственото си същество и действие в огледалото на природата. За Шелинг Божието произведение на изкуството е природата. Няма естествена наука, която да бъде абстрактно интелектуална – естествена наука, която работи по такъв начин, че с всяка идея, която се издига за природата, човешката душа едновременно се чувства свързана с нея. Но Шелинг чувства тази природа по такъв начин, че казва: Сега се е появил човекът, сега в природата са се появили други одушевени същества. Но цялата природа е предшествала това, така да се каже, като несъзнаваното и подсъзнанието, които е трябвало да присъстват предварително като скелет. Целият одухотворен светоглед е природата; като минало и едновременно с това като твърда основа за настоящето; като минало по отношение на материал, върху който духът може да стои, подготвил съществуването си в съществуването на природата. И така, за Шелинг природата и духът растат заедно, но те растат заедно по такъв начин, че това, което живее от Шелинг като мироглед на немския идеализъм, е отново свързано с цялата личност, не само едностранно с душата на чувствата, едностранно със съзнателната душа, едностранно с душата на разума, а от пълнотата на душевното същество. Човек би искал да каже: Целият този Шелинг беше там.
Тези, които го познаваха лично, описваха как дори в напреднала възраст е говорил с искрящи очи, сякаш е искал да излее на слушателите си чрез блестящия поглед на очите си това, което живее в неговото вътрешно същество като одухотворена, одушевена природа, при което винаги е чувствал, че душата на човека е преплетена с цялата природа. Шелинг е чувствал, че този мироглед, който бих описал като изтъкан от немския ум, от душата на емоциите – както е било при Фихте, от душата

на волята – го е отвеждал до все по-големи висоти, до степен, в която в крайна сметка е могъл да бъде разбран само до ограничена степен. Бог като художник, природата като прекрасно произведение на изкуството, познание за природата чрез сетивата, което Шелинг е вярвал, че е толкова преплетено с човешкото его, че е бил увлечен да каже: Да разпознаеш природата означава да създадеш природа. Разбира се, тези духове бяха едностранчиви; но те бяха толкова едностранчиви, колкото са едностранчиви всички човешки същества, които имат недостатъците на своите добродетели, а не недостатъците на своите малки характеристики. - Да разпознаеш природата означава да създадеш природа! Той смяташе, че каквото и да живее като сила в природата, може да бъде схванато от душата, ако тази душа само схване себе си в собственото си его, тази природа може да бъде пресъздадена.

И третият е многократно очерняният Хегел, който обаче е почитан от някои и днес. Ако Фихте се е опитал да съживи във волята, която може да проникне във всичко, в егото, ако Шелинг се е опитал да създаде идеалистичен мироглед в светосъзнанието, което оживява в егото и одухотворява и одушевява всичко, тогава Хегел се опитва да създаде мироглед от чисти понятия, от идеята. И при Хегел по-специално е очевидно, че той е искал да схване картина на света в понятия, в идеи, да сравни тази хегелианска картина на света с механистичната, с интелектуалната на Картезий, на Декарт: там всичко е интелектуално! Но какво е искал Хегел? Хегел не е искал понятието, идеята, по такъв начин, че неговата картина на света да е само инструмент, така да се каже, за разпознаване на външна реалност. Хегел е искал да има този свят по такъв начин, че човешката душа, от своя страна, да преживява самите понятия, че да живее със своя аз в ледените области, но по този начин да формира и опита на чистото понятие. Защото Хегел е имал вътрешното преживяване – може да се нарече вътрешно преживяване – че когато човек схване идеите на света в тяхната чистота, той може тогава да участва с най-съкровената част на своето „аз“ в това, което, като самата божествена мисъл, лежи в основата на целия свят, участва в мисловната работа на Божеството, защото мисълта в душата е, така да се каже, само идеационно представяне на това, което, като божествена мисъл, прониква в света – това е, което Хегел е искал.

Този светоглед е също едностранчив, защото свежда божествените духовни същества, които са в основата на света, до чиста логика, защото целият свят е сведен до обикновен скелет на своята реалност. Но е показателно, че за веднъж - бих искал да кажа - се появи един етап в развитието на немското същество, това вътрешно живо чувство и преплитане на мисъл, която прониква в света: искам да се съединя с мисълта, която е активна в света, и съм убеден, че по този начин имам не само нещо в душата си, което външно отразява света, но че когато мислите текат през душата ми, самата божествена дейност позволява на мислите ѝ да се появят в душата ми - онези мисли, според които се създават минералите, растенията,

животните и човешките същества. Отвън Бог създава формата и фактите според идеите; след това, след като ги е лишил от материалното, той оставя тези идеи да текат през човешката душа и човекът участва, като се предава на този поток в мистицизъм, който не е неясен, не е емоционален мистицизъм, а мистицизъм на идеи, кристално ясен: Човекът участва в ефикасността на божествените мисли в света!

Да, уважаеми присъстващи, с тези три фигури – които, много повече отколкото някой би си помислил, дори в периода, когато рядко са били споменавани, през втората половина на деветнадесети век и до наши дни, живеят в германската същност – в тези три фигури ни се представя светогледът на германския идеализъм, този германски идеализъм, който беше призван – и можем да видим това пряко и обективно в тези умове, духовете на този германски идеализъм, – беше призван – бих казал когнитивно, подчертавам изрично, не религиозно, а когнитивно – макар че когнитивното е опора на религиозното, религиозното произлиза от друга част – да извика втората голяма приливна вълна от гледна точка на човешкия светоглед от дълбините на човешкото съществуване.

Нека погледнем към Азия. Азия, особено Индия, все още пази, бих казал, древен мироглед, в който човекът също се е опитвал да стигне от дълбините на своето същество до това, което като божествено-духовно протича, действа и живее през света. Но как азиатецът и потомъкът на този древен азиатец, днешният индиец, се опитват да направят божествено-духовната дейност и поток в света присъстващи в собственото си душевно същество? Чрез отслабване и парализиране на душата и парализиране на Аза. Азът трябва да бъде угасен, за да може човекът да се отдаде на общия поток на Брахман. Това е древният стремеж към картина на света, бих казал, първичният стремеж към картина на света. Характерно за това е, че егото е настроено, парализиран до степен на изчезване, така че това, което човекът преживява в своето его, да не му пречи, когато иска да съживи в душата си това, което тече през света по божествено-духовен начин, давайки му душа. Да угаси себе си, за да може Божественото да действа в него, това е идеалът на тази паназиатска картина на света.

Тази картина на света вече не беше възможна, когато се беше случило най-великото събитие в световното развитие на човечеството. Тази картина на света вече не беше възможна, когато Христовият Импулс навлезе в човечеството. От религиозна страна, човечеството получи задълбочаване от такъв мащаб, че азиатската религия никога повече не може да се появи в своята сила, защото никога повече не би могла да бъде адекватна на това събитие, в което Христовият Импулс живее като най-висше събитие. Съдбата на германския национален дух беше да създаде разбиране за земното съществуване, което е адекватно на Христовия Импулс.

И тези три духа са като трите симптома, в които се изразява стремежът към такъв мироглед. Както казах, как човек да не търси такъв мироглед, като угаси себе си! Видяхме как тези три духа по-специално – Фихте, Шелинг и Хегел – искат да изживеят напълно Аза, как го поставят в центъра на трите душевни нюанса, не като угасят Аза, а именно като го преживеят напълно, като го издигнат; как божествено-духовното се влива в този Аз, това е било задължение на немския национален дух. И той можеше да го направи, защото можеше да позволи на Аза да блести през трите душевни нюанса, точно както единната светлина блести през трите нюанса на дъгата.

Да се поставят в по-новото развитие на света като онези, които сега поставят всичко, което е признато за съществуването на природата и душата, в служба на такъв идеалистичен мироглед, това е бил дълг на най-великите немски мислители, които са се чувствали едно цяло с това, което истинският немски национален дух иска в по-нататъшното развитие на човечеството.

Струва ми се уместно да ви посоча това днес, уважаеми присъстващи. Какво ще стане с големите външни събития, ще се реши от оръжията и други обстоятелства. Но ми се струва уместно, особено в настоящето, да се задълбоча в същността на самия германски национален дух, който сега е очернян и клеветен от всички страни и който, именно защото трябва да действа по посочения начин, е толкова малко разбиран от онези, които от омраза днес около нас не само не разбират погрешно германския мироглед, но и искат да го разберат погрешно. Но те не могат да го разберат, защото работят едностранчиво, в едностранчивостта на своя специфичен нюанс на душата; докато германецът трябва да работи от своята природа, от цялото си същество, към цялостност.

Един вид благоговейно настроение се излива върху това, което немският дух е предназначен да постигне в света. Тази немска национална душа е особено предразположена към придобиване на знания чрез природата и душата, а след това към обогатяване на тези знания в душата, така че тези знания да са като приближаване на душата към божественото същество.

Ако не видим това – и бих искал да ви прочета тези думи буквално – ако не видим това красиво, когато гледаме онези, които винаги са искали да визуализират от дълбините на германското същество това, което е германският народен дух? Не виждаме ли този стремеж – да знаем какво може да знае германецът, как да го направим достъпно за божествено-духовното, да развием благочестиво настроение и в науката? Колко красиво и чудно е например, когато един германец – и точно затова може би е споменат днес – който се явява в Австрия като един от най-великите германци-австрийци, се задълбочава в германската същност, дори и да не е стигнал може би до понятията, които са разработени днес и ни са представени, за да усети пълния израз на това, което е разработено в идеите днес тук: Имам предвид Роберт Хамерлинг, най-великия австрийски немски поет от новото време,

който е казал красивите думи, чувствайки се като германец в Австрия, е казал красивите думи: Австрия е моята родина; но го чувствам: Германия е моята родина - по този начин изразявайки единството, което е толкова здраво изковано днес чрез Германия и Австрия, чрез Централна Европа. Всички тези особености на германската национална душа, които се опитвам да развия днес от идеалистичния мироглед на германците - по времето, когато те вярваха, че могат да обърнат течението, когато германците дойдоха от Азия, носейки със себе си стремежа да схванат Allgeist, който по-късно щяха да изразят в своето изкуство, в образованието си, във философията си, в цялото си същество и работа в света, като издигнат егото, а не като го приглушат. И там, като в сън на красив поет в своя „Germanenzug“, Роберт Хамерлинг си спомня - старите предци на германците все още седят там в Азия, докато тези стари предци на германците се местят в Европа, на Запад, Роберт Хамерлинг описва красиво как тези тевтонци са разположени на лагер на границата между Азия и Европа, как слънцето залязва - той красиво описва луната, която изгрява, целия пейзаж - как са разположени тевтоните. Само един е буден: русият Теут, младежът. Но пред Теут, бъдещите съдби на германците са написани в звездите с чудни знаци. И геният на германците, духът на германския народ, говори на русия Теут, на водача на германските народи към германския Запад. И Хамерлинг казва красиво:

„Към кого словото изригва един ден от дълбините на душата,
като твоя народ, толкова богат, толкова нежен, толкова могъщ?
Кой вдъхва толкова тържествено в звуците на струните
най-съкровеното си аз? Кой привлича сетивата толкова великолепно
В небесната синева, гранитни йероглифи
на издигането на душата от теснотата на живота?
Кой най-накрая връзва нишките
на търсещата мисъл към звездите
толкова смело и се стреми и бори по всички пътища?
Кой е воден толкова високо, толкова дълбоко от своя порив, от своето предчувствие?
Кой схваща близкото и далечното толкова вярно?
Къде са отразени всички зони на земята и небето,
както в твоето мислене, о, тевтоне?“

Не от такова самовъзвеличаващо съзнание, не от национална нескромност, каквато често срещаме сред нашите противници днес, а от благочестиво размишление върху природата на германеца, върху духовната природа, която е преобладавала през цялата световна история.

Поетът, австрийският поет, говори за дълга в пълна хармония с онези, които са създали немски мироглед, един въображаем мироглед на германците, извлечен от немския мироглед.

Ето защо е толкова дълбоко вярно казаното от „тевтонския философ“ Якоб Бьоме за всички изследвания и размисли върху онзи светоглед, който има право да

съществува, който по същество за германския национален характер – както вярва Якоб Бьоме – търсенето на знание, на наука, трябва да бъде път към Бога, дори и да не посегателства върху религията. Якоб Бьоме изразява това, като по този начин характеризира водещия принцип за светогледа на германския идеализъм, красиво изказан от дълбините на германския ум. Якоб Бьоме казва:

„Когато видиш дълбините“

той има предвид дълбините на небето

„Когато погледнеш към дълбините на небето

Това е съюзът на най-красивото чувство за германския национален характер с най-висшия стремеж към познание на онова, което в божествен и духовен смисъл прониква, преплита и изпълва света. Така, за да издигне своето его, германецът се стреми да проникне в най-съкровената природа на нещата и това наистина е нещо, което може да бъде разбрано само до ограничена степен.

Човек може да види колко малко може да се разбере! Има един от онези, които малко преди началото на тази война са се движели из Германия като чужди духове, говорейки за всякакви приятелства с германската същност, за всякакви разбирания, които твърдят, че са придобили за германската същност: това е Емил Бутру. Малко преди войната той дори е изнасял лекции в германски университети за това как човек трябва да почита дълбините на германския дух. И сега истинският французин [Бутру] казва на своите сънародници французи – той иска да бъде забавен, разбира се, добрият [Бутру] иска да бъде забавен – той им казва каква разлика има между французите, англичаните и германците; това, което ние – макар и за французите, със сигурност по шеговит начин – търсим днес от дълбините на германския характер, да, Бутру е говорил за това по подобен начин, както и на френски не много отдавна. Той каза: Да, когато французите искат да разпознаят лъв или хиена – не разбирате новината точно, но горе-долу така е говорил – и във всеки случай, това, което казвам, по същество не е неточно – когато французите описват лъв или хиена, те отиват в менажерията и наблюдават лъва или хиената; когато англичаните искат да разпознаят лъв или хиена, те пътуват по света и наблюдават живота на лъва или хиената. Но когато германците искат да разпознаят лъв или хиена, те нито отиват в менажерия, нито пътуват по света, а се оттеглят в своето проучване и проектират образа на лъва и хиената отвътре, без да гледат отвън!

Това със сигурност е остроумна поговорка, а ние сме свикнали французите да говорят остроумно поради тяхната интелектуална култура; жалко е само, че тази шега е от Хайнрих Хайне, повторена от Бутру, защото идва от Хайне; и французинът, с когото сме свикнали да се шегуваме добре, в този случай направи немска шега, за да направи остроумен коментар за англичаните и французите! Това е още една илюстрация на това как противниците на немската идентичност се опитват да си припишат нещо по-висше от това, с което един германец може да живее!

Същият този човек обаче наскоро каза на своите парижани какъв варварски народ са всъщност германците; това може да се заключи още от думата. Например, той каза: германците нямат дума за щедрост; следователно те дори нямат това качество, липсва им, само французите го имат. От друга страна, германците имат дума, която французите нямат: това е думата „злорадство“; следователно само германците имат качеството на злорадство. Французите нямат това низко качество. И още подобни неща са това, което показва духа, от който днес се хули и унижава германската същност.
Но човек не винаги е гледал на тази немска същност по този начин! И би било особено интересно да се види кои умове са се опитвали да намерят своя път към тази немска същност, тъй като от това може да се види и колко малко се отчита действителното значение на тази немска същност, този дух. Вземете например автора на „Животът на Исус“ - Ърнест Ренан - той е писал по подобен начин дори по време на Френско-пруската война за немската същност на Давид Фридрих Щраус, който е писал за немската същност. Странно, французинът Ърнест Ренан е писал; той казва, че на определена възраст е осъзнал какво всъщност означава тази немска същност. И прави интересно сравнение. Той казва, че след като е усвоил френския характер в образованието си, се е доближил до немския характер чрез Гьоте и Хердер и сякаш се е сблъсквал с реалности, а не просто с понятия, докато преди е виждал само много избледнели хартиени цветя. И след това той сравнява висотата на немския интелектуален живот, която му е била разкрита по този начин, като казва, че всичко, което е узнал извън тази немска същност, му се струва, ами, като елементарна математика спрямо диференциална и потенциална математика. Ще видим след малко как такъв ум използва, по отношение на чувството, това, което е достигнало до него чрез контакта с немската същност.
Но първо, нека видим малко повече как се гледа на тази централноевропейска, германска същност на Изток, на онзи Изток, от който европейският Запад, тоест нашият Запад, в момента толкова много страда за това, което все пак е неговата сфера на влияние, неговото дело за свобода и демокрация днес, този европейски Запад. Ако трябва да разгледаме руската национална душа, трябва да кажем: в руската национална душа, пряката движеща сила на Аза, всичко все още живее като нещо външно. Руснакът приема своята религия като чужда, гръцко-християнската религия, която той няма в себе си под формата на прераждане, както германецът я е преживял от най-съкровеното си същество, а която той приема като нещо като облак, който се носи над него, който има отвън. Докато италианецът работи от сетивната душа, французинът от интелектуалната и разумната душа, англичанинът, британецът от съзнателната душа, германецът от действителното си „аз“, човекът, който наистина принадлежи на руската национална душа, работи от подсъзнанието на егото, което все още има егото, което егото все още не е абсорбирало в себе си, което егото все още иска да види в мистичен мрак. Тази руска душа, тази

източноруска душа, работи като националната душа, която все още не е достигнала до пълно съзнание.
И ето защо тази все още незряла национална душа не само е разбрала толкова погрешно германската национална душа, но и всички национални души на Западна Европа, особено през деветнадесети век и до наши дни, са ги разбрали толкова безкрайно погрешно.
Хората дори не са забелязали каква е връзката, да речем, между природата на немския дух и руския дух. В безкористна немска скромност, естествено е включени и великите руснаци – Толстой, Достоевски. Те не бива да бъдат омаловажавани тук; те могат да бъдат напълно разпознати; но човек трябва да осъзнае пропастта, която съществува между руската и немската същност и която, особено в руската същност, е стигнала до такова незряло изригване и разкритие в наше време.
В хода на деветнадесети век се сблъскваме с най-добрите руски умове, които - бих искал да кажа - философски и художествено изразяват, като в светоглед, това, което в политически план е „Заветът на Петър Велики“ - дали е фалшифициран или не, това не е въпросът сега - което в политически план има за цел да постигне пълното унищожение и замяна на Западна и Централна Европа, каквато съществува днес, с Източна Европа! [„Заветът на Петър Велики“ е единственото нещо, което трябва да се счита за устойчиво.] Но всичко, бих искал да кажа, дори руската литературно-философска и художествена мисъл, е в служба на този „Завет на Петър Велики“. И това е, което срещаме отново и отново в целия руски интелектуален живот на деветнадесети век.
След това срещаме най-добрите умове в Русия, които насочват поглед към постиженията на умове като Фихте, Шелинг и Хегел. Бих казал, че Херцен е способен да наблюдава това в един-единствен такъв дух. Той се стреми да се задълбочи в това, което е създала западната култура; открива, че всичко е остаряло, е порутело, че всичко трябва да изчезне, че всичко е повърхностно, защото не може да разбере как този мироглед на немския идеализъм е вътрешно преживян и преплетен; и така става безполезен за него. В книгата си „От другия бряг“ Херцен изразява как всички тези идеали, възникнали в Западна Европа, трябва да бъдат унищожени и как нещо друго трябва да заеме тяхното място.
Един от противниците на Херцен, също руснак, пише на Херцен: Значи искате да унищожите всичко, което се е появило в Западна Европа: По-велико, по-значимо – както пише един руснак на Херцен, един от руските му опоненти, за да се обърне към съвестта му – По-велик от всички идеали на Централна Европа ли е за вас руският кожух? – пише приятелят на Херцен!
Какво има предвид той под „руската овча кожа“? Ами, Херцен го е казал: В това, което тази европейска култура, този европейски духовен живот е създал, не може да има нищо изкупително, нищо спасително за човечеството; но това, което е спасително за човечеството, е руският селянин; тоест, този, който в цялата си

оригиналност съдържа в себе си това, което трябва да залее цяла Западна и Централна Европа. И това изглежда е толкова дълбоко вкоренено в руските души, особено в най-руските от руснаците, например в Достоевски, великия художник – когото искаме да признаем по отношение на неговото майсторство – че в творчеството му, когато го разгледаме по-отблизо, става все по-очевидно, че той смята немската култура по-специално за порутена и отживелица и че вече вижда Русия като предопределена да бъде изкупител. По същество, заблудената ярост, която сега ще се излее над Европа, не е нищо повече от бруталния израз на тази тенденция, която е намерила израз дори у великите руски писатели; Въпреки това, положени са грижи добрите германци да не осъзнават твърде много това, което, бих казал, винаги е живяло и дишало между редовете на руския интелектуален живот! И така се случва - и тези, които ме познават по-добре, знаят колко много ценя Толстой - но това, което е в Толстой, особено в по-стари произведения като „Ана Каренина“ и т.н., показва как той - Толстой - винаги се е стремял да изобрази германския характер по такъв начин, че да изглежда грохнал и по-нисш.
Защо германците са обърнали толкова малко внимание на подобни неща? Защо сега са изненадани от факта, че омразата се струпва върху тях отвсякъде? Ами, трябва само да вземете факта, че например по-старите преводи на Толстой, а именно онези произведения на преводачи, които хората все още четат, до последния превод в средата на деветнадесети век от [Рафаел Льовенфелд], който хората вече не четат, всички тези преводи или са пропуснали изцяло въпросните пасажи, или са ги превели по различен начин, така че никой всъщност не познава истинския Толстой!
Ще бъде необходимо, скъпи уважаеми присъстващи, да се впуснем малко по-дълбоко в нюансите, които живеят в изразите на душите, за да знае германецът как да изпълни мисията си в света. И така се случи, че дори проницателни руски умове, като великия философ Соловьов, се разбунтуваха срещу този общо руски възглед, срещу възгледа на онези, които според руския мироглед са остарели и починали, и че русизмът трябва да преобърне тази европейска същност.
Ако наблягам на отделни личности, това е защото искам да цитирам факти и да покажа чрез индивидуални характеристики колко много са те.
Има например един Данилевски, който се опитва да разгледа въпроса в общи линии, изцяло в духа на руската същност, за която току-що намекнах, как Русия трябва да се разширява, как западът и центърът на Европа са узрели за това, защото европейският Запад и Център са изпълнили задачата си; и Данилевски веднъж задава въпроса в книга, която е толкова напълно оформена от руска гледна точка: Защо Европа не ни обича, защо Европа се страхува от нас? Сега той се стреми да отговори на този въпрос от своя гледна точка и Данилевски пише за своите руснаци нещо подобно: Европа не ни обича, защото Европа инстинктивно усеща, че ние сме тези, които всъщност са единствените, които все още имат право да съществуват, и

които трябва да заменят това, което живее в останалата част от Европа. Но Соловьов подема този въпрос, а Соловьов е един от онези, които самият е черпил от този живот. И великият философ Соловьов, който, безпристрастен от собствената си руска природа, подема този въпрос: Защо Германия не ни обича? Той не отговаря на този въпрос по начина, по който говорят Данилевски и духовете на най-разнообразните руснаци, че Европа се страхува от Русия, а Соловьов отговаря на въпроса на Данилевски: Защо Европа не ни обича? Защо Европа се страхува от нас?“ и отговорът на Данилевски на това: „Защото Европа инстинктивно усеща, че руснаците са единствените, които все още имат право да съществуват и трябва да заменят това, което е все още живо в останалата част на Европа“, Соловьов отговаря на тези думи на Данилевски:

„И все пак както съдържанието на книгата му, така и по-късните му признания, както и тези на неговия приятел със сходни интереси“

визирайки някой си Страхов

„посочете различен отговор: Европа ни гледа с тревога и страх“

Соловьов написа своя отговор и със сигурност е необходимо всеки, който иска да се запознае с условията в руския изток, да изслуша тези руснаци. Самият Соловьов казва:

„Европа ни гледа с опасение и недоверие, защото в руския народ живеят тъмни и неясни стихийни сили, защото духовните и културните му сили са бедни и недостатъчни, но защото исканията му са ясно и рязко определени. Призивите за това, което руският народ иска като нация, отекват мощно в Европа: че иска да унищожи Турция и Австрия, да завладее Германия и да завземе Константинопол и, ако е възможно, Индия.“

И когато ни питат как възнамеряваме да възстановим това, което сме разрушили и не успяхме да постигнем, как планираме да подмладим света интелектуално и културно, ние трябва или да мълчим, или да изричаме безсмислени фрази. И ако горчивото признание на Данилевски е вярно, че Русия започва да се разболява, тогава вместо да се занимаваме с въпроса „Защо Европа не ни обича“, ще трябва да се занимаваме с друг, по-важен въпрос, който е по-близо до нас: „Защо и как се разболяхме?“ Физически Русия е все още доста силна, както показа в последната руска война; така че нашето страдание е морално. Ние сме обременени, според думите на един стар писател, от греховете, скрити в националния характер и несъзнавани от нас - и затова е необходимо преди всичко да ги изведем наяве на ясно съзнание. Докато сме духовно обвързани и парализирани, всички наши елементарни инстинкти трябва само да ни вредят. Съществения, всъщност единственият съществен въпрос на истинския патриотизъм не е въпросът за властта и призванието, а за греховете на Русия.

Така руският Соловьов, от духовно прозрение за руския характер, така великият философ Соловьов за самата Русия. И е интересно да се види това в заключение: как другите са възприемали тази връзка между Русия и Запада, дори по-далечния Запад – с когото сега са в съюз или кой е в съюз с тях, човек не знае как да каже –

как другите са възприемали тази връзка с техния по-далечен Запад? О, тук има и интересни факти! Например, през 1885 г. е публикувана книга на руския писател Юшаков. През 1885 г. той пише книга, в която говори съвсем различно от това, както по-късно са говорили за него относно възгледите, които той приписва на своя руски народ. Интересно е да се разгледат идеите на Юшаков.

Този човек поглежда към Азия и казва: Да, там, в Азия, имаме народи, които са донесли много стара култура от древни времена до по-нови времена. Как са били малтретирани тези народи от европейците. Русия трябва да погледне към Азия и да донесе изкупление на тази свещена, почитана, но малтретирана от европейците азиатска култура, тази духовна култура на Азия. Хубави думи казва Юшаков. Той казва, че само Русия е способна – защото все още не може да схване човешката вътрешност по такъв начин, че да е била разболена и състарена от егото, както е в европейския Запад – само Русия може да се чувства свързана с тази Азия, която сега лежи просната, стенеща под изнасилването на Европа. И един стар мит връща напомнянето на Юшаков, когато казва: Там, в Азия, иранските, туранските народи се борят. Самият той включва и индийците, персите и т.н. сред иранските народи. И тогава Юшаков казва: Те са открили за своята съдба един прекрасен, древен мит за Ормузд и Ариман. Но ние винаги виждаме Ариман и Ормузд да действат там, в Азия, завинаги. И там, в книгата си, Юшаков казва – през 1885 г. – и той посочва това в мемоарите си, че иранците са се покланяли на добрия Ормузд там, в Азия; добрият Ормузд е дал на иранците всички плодове и култури, които земята може да произведе; те са ги взели за себе си. След това са обединили сили с Ариман. Тези европейци са работили като Ариман, като самия зъл Ариман. Но Русия, като работи в Азия, ще освободи хората от злия Ариман. Това, което азиатците са получили под благословията на добрия Ормузд, егоистичните европейци са го присвоили за себе си. Русия ще премине към Азия и ще помогне, като основе съюз, да – Юшаков го казва, трябва да ви го повторя – съюз, който ще бъде сформиран с най-великите идеали в света, като най-духовния съюз в света – Юшаков го казва всичко, аз само го повтарям. Тя ще бъде сформирана от руски селяни и казаци, които ще се втурнат към Азия, която стене под европейско управление, и ще пренесат това, което Русия ще може да донесе. След това селяните и казаците ще напреднат в Азия и Русия ще изкупи Азия от Ариман. 1885 г., мисля, че Sic, написана от Юшаков. Интересно е да се чуе част от казаното от Юшаков по това време в книгата, която се казва: „Англо-руският конфликт“. В нея се казва, че другарите на Ариман, злия бог – от когото Русия трябва да освободи Азия и да въведе ред и хармония – са предимно англичаните.

Англичаните – казва Юшаков – са се държали в тази Азия така, сякаш вярват, че азиатските народи съществуват само за да се обличат в английски платове, да се бият помежду си с английски оръжия, да работят с английски инструменти, да се

хранят от английски съдове и да си играят с английски дрънкулки. И тогава той казва:

„Англия експлоатира милиони индуси, но самото ѝ съществуване зависи от послушанието на различните народи, населяващи богатия полуостров."

И така, той продължава, Юшаков:

„Не желая нищо подобно за родината си – мога само да се радвам, че е достатъчно далеч от тази държава, която е едновременно блестяща и тъжна."

Очевидно, тъй като тези руснаци толкова много искаха да се дистанцират от тази английска идентичност, за да могат да освободят Азия от тази отвратителна Англия, те скоро се съюзиха с тази Англия, не за да освободят Азия, а за да унищожат Европа.

Човек трябва да погледне и на световното развитие от тази интелектуална перспектива през деветнадесети век и по този начин да се задълбочи в това, което всъщност представлява германския характер и как стои той сега, този германски характер, който трябва да се защитава по начин, който се е образувал около него, да, по начин, който може просто да се загатне, когато се говорят числа.

Тези хора – които искат да държат Германия и Австрия затворени в голяма крепост днес – заемат позиция за свобода, за правата на малките нации и за всякакви неща, в които вярват. Достатъчно е само да погледнете числата: 777 милиона души в така наречената Антанта около централноевропейските сили, срещу 150 милиона; 777 милиона се „борят" – нека го сложим в кавички – „борят" срещу 150 милиона и се борят по такъв начин, че и до днес искат да ударят по самата същност на тяхната действителна храброст, те също така искат да ударят по германския дух, който вярват, че разбират толкова добре, че 777 милиона души се обръщат срещу 150 милиона, обединявайки сили, за да ги изгладуват, да ги победят с глад, по-добрата част от храбростта.

Всъщност те нямаха нужда да завиждат на това, което централноевропейците им отнемаха; защото силите на Антантата притежават 68 милиона квадратни километра от земята, в сравнение с 6 милиона квадратни километра на централноевропейските сили. Достатъчно е само да оставим тези числа да говорят. Тези числа говорят и до днес и ще говорят и в световната история, дами и господа, че в края на краищата, сред тези 150 милиона днешни централноевропейци и върху тези 6 милиона квадратни километра централноевропейска земя живеят онези хора, които имат световноисторическата, духовна мисия, за която ни беше позволено да говорим, и която те си приписват не от национален шовинизъм, а от своите духовни дарби, от духа на своята немскост, на която не са се посветили чрез своя егоизъм, но към която трябва да се приближат, ако искат да принесат най-доброто от себе си на олтара на този свой национален дух. И тези, които усещат тази немска същност в Централна Европа, чувстват тясна връзка с нея, особено най-

добрите в Австрия и Германия – и аз имам право да говоря за това, тъй като съм прекарал тридесет години от живота си в Австрия:
Именно най-добрите австрийци, тези, които са израснали с централноевропейската култура, като отличния философ Карнери, знаят как да преживеят и проумеят връзката между собствения си народ и германския национален дух и германската същност не от национален шовинизъм, а от сигурно познание за същността на собствения си народ.
Например, Карнери, най-важният австрийски философ, казва за англичаните: „Карнери, прекрасен човек, който от най-дълбоко страдание е основал духовен мироглед, който е напълно в съответствие с нашето време, концептуален мироглед от немска Австрия. Карнери говори за това как англичаните наистина са съсредоточили вниманието си върху външната практическа култура и казва: Тя е станала толкова практична, тази култура, че англичаните трябваше да научат от германците факта, че великият драматург и поет Шекспир е живял сред тях. Защото е вярно, че само чрез задълбочаването на германците в Шекспир, Шекспир е бил признат изобщо. И ако един ден някой трябва да напише историята за величието на Шекспир, това няма да е английска глава от интелектуалната история, която трябва да напише, а немска."
Всичко това характеризира природата на немския мироглед, който твори от целия интелектуален вътрешен живот, в контраст с всичко около него. И затова можем спокойно да вярваме, че именно към това трябва да се стреми немецът преди всичко: духовна наука, познание за духа, както съществува познание за природата. Познание за духа, което трябва да се основава преди всичко на източниците, на корените, които се крият в мирогледа на немския идеализъм. Това, както казах, не е убеждение, родено от сляпо национално чувство, а убеждение, родено от знанието. Това е, което човечеството трябва научно да проумее в бъдеще за духа, че той трябва да израсне от немската национална култура – и преди всичко от идеалния мироглед на немската национална култура – както се опитва да бъде описан днес. И колко малко разбиране има сред другите народи днес – нека кажа това в заключение – тази война може да покаже на германеца толкова ясно колко малко разбиране има от страна на другите народи към светогледа на германския идеализъм и германския дух и как той първо трябва да осигури и да се стреми да осигури това, което е призван да създаде от дълбините на германското същество, да стане част от световното развитие на човечеството. Французите, как са гледали на този светоглед на германския идеализъм? Или руснаците, например, как са гледали на този светоглед, който германците са формирали, този светоглед? Руснаците го гледат така, сякаш съществува само за да бъде унищожен от тях, като нещо порутено и износено. Докато ние трябва да видим корени и листа в него, от които цветовете и плодовете първо трябва да узреят в бъдеще! Искаме да се ангажираме с този поглед! Но руснаците се нуждаят от нова заблуда; защото егото все още не

живее в душата им, те трябва да мечтаят за нова заблуда. Те се нуждаят от нова заблуда.
От какво се нуждаят французите? От какво се нуждаят французите днес, ако искат да характеризират отношението си към германската същност? Е, може би човек би могъл да се обърне към един от най-младите им поети, за да не им се направи несправедливост. Какво искат французите? Те са били толкова свикнали с това, че тяхната природа е навсякъде в Европа, точно както германците са били свикнали с това, че тяхната природа живее в самите германци, точно както германците са били свикнали с начина, по който са чувствали силата, движещата сила на това, което например е живяло и в този светоглед на германския идеализъм, чак до Лесинг, докато не се наложи да се освободят, германците, [така че] тези французи са били толкова свикнали, че тяхната природа живее навсякъде в Европа. И след това те са вярвали, че всъщност нищо не може да се направи без това, което те правят и което създават интелектуално, че всичко трябва да произлиза от тях, че те трябва да бъдат причината за всичко. В едно много интересно и остроумно стихотворение Ростан, един от техните собствени поети, наскоро илюстрира как френският – тоест неговият собствен – национален характер може да се сравни с петел, който пее сутрин; и когато петелът пее, слънцето изгрява. И тъй като слънцето изгрява, когато пее петелът, французинът вярва, че с пеенето си кара слънцето да изгрее. Затова си казва: Ако аз не пея, слънцето не може да изгрее!
Това е казано от самия френски поет Ростан като характеристика на френската природа. Французинът си мисли: Ако не пее, нищо не може да се случи в света. И затова е толкова невероятно, че той вече не заема позицията, която е заемал някога; защото всъщност е така, че германският характер, както е изразен например от Ранке, трябва да бъде защитен от заблудата за пеенето на френския национален дух още през 1870 г., когато германците трябваше да се изправят срещу французите: „Ние все още се борим срещу Луи XV!“
Французите се нуждаят от нова заблуда. Руснаците се нуждаят от нова мисия. Англичаните – е, човек наистина не иска да им се направи несправедливо. Какво трябва да се каже, за да не им се направи несправедливо? Те декларират пред света: заради нарушаването на неутралитета на Белгия, заради справедливостта и демокрацията, ние трябва да предприемем тази война до степен да унищожим германската същност; защото тези германци са позорни хора. Те проповядват принципа на силата над правото. Вероятно човек само забравя, в резултат на особено изтънчено образование, че английският министър, който постанови това – съвсем наскоро – че изразът „сила над правото“ идва от английския философ, английския утилитарен философ Томас Хобс. Но: „сила над правото“ – и Англия се придържа към този израз от векове. [празнина в преписа] като професор в Англия, където той самият каза: свободата и демокрацията, това е нещо, което не може да се обедини, което трябва да се защитава след последната английска история, но че

разширяването на Великобритания [празнина в преписа], казва той, също е истина, също практическа истина, към която английският светоглед трябва да се стреми. Да, какво можете да кажете? „Силата е право“ – от Томас Хобс насам този принцип се вие през английската история, прикривайки истинските причини, поради които Англия потъпква цялата мисия на германския народ. Да, човек не би искал да прави такива неща несправедливо, но трябва да каже: англичаните се нуждаят от нова лъжа, за да заглушат това, което не може да бъде компенсирано.
Руснаците се нуждаят от нова заблуда; французите се нуждаят от нова самонадеяност; англичаните се нуждаят от нова лъжа. Италианците – да, един много забележителен човек ми каза още преди да избухне италианската война: „Италия се нуждае от тази война!“ Разбира се, има хора, които не са толкова наивни, че да са вярвали, че Италия не може да се присъедини към Антантата в тази война. Италия се нуждае от тази война; ние трябва да имаме тази война; италианците са станали летаргични, мудни и мързеливи; те всъщност са на път към бездната – каза тази важна политическа фигура по онова време – и се нуждаят от нещо, което ще ги разтърси отново, което ще ги събуди към живот, иначе ще станат напълно гнили и мудни! От какво се нуждаят тези италианци? Тези италианци се нуждаеха от ново усещане, за да имат нещо едновременно – както французите се нуждаеха от въображение, англичаните се нуждаеха от нова лъжа, руснаците се нуждаеха от нова заблуда, от нова мисия, така и италианците се нуждаеха от нов светец, нещо много специално! – Те наистина имат светец, а именно, свещен егоизъм – sacro egoismo – който се проповядва навсякъде и на чийто олтар се принасят в жертва хора. А апостолът на съвременния италиански национализъм, йерофантът, е Габриеле д'Анунцио! Може би историята един ден ще го причисли към шутовете на ума – това може да се каже без никакъв национален шовинизъм. Но въпреки това той ще стои без достойнство като този, който също е направил жертви на този нов егоизъм, на sacro egoismo, който Италия представлява и на който се е посветила, на този нов светец!
Когато видим всичко това да се случва около нас, можем с увереност да кажем, че без германците да е необходимо да стават толкова национално егоистични, колкото тези, които искат да ги обградят, обградят и сдържат, можем с увереност да кажем, че от вътрешната плодородност и знание за величието на германската същност, пред които смирено се прекланяме, не можем с арогантност да кажем, че в германската същност изпитваме: Това са зародишите, това са корените, това са листата – и цветовете и плодовете трябва да се развият от тях. И можем да гледаме към бъдещето с увереност и надежда!
И накрая, бих искал да кажа, че – сякаш в единно мислене – онези, които разбираха германската същност в Централна Европа, винаги са я усещали. Един от моите учители в Австрия някога е казал една красива дума. Може би ще ви я прочета накрая, едно малко стихотворение. Казва се „Австрия и Германия“. Днес,

когато Австрия и Германия са споени, може би ще я прочета, това малко стихотворение:

„Нека Русия и Англия мъдро обмислят,
може би дори няма да го сметнат за нежелано,
ако се скараме малко тук,
ако ни отнемат доброто право!“
Вие, братя германци, няма да - съветвате тук,
Вражеската атака само ще ни обедини
И всяка амбиция ще избледнее сред нас
Преди: да бъдем един народ на слово и дело.
И ако един от нас се е провалил,
ако раздор е царувал в немско сърце,
само едно нещо ни вдъхновява сега:
това, което ни *обединява, в радостта и в скръбта!*
Нека и ние имаме общо:
една германска война, ако не и германски мир!

Така е говорил австрийският немец през 1859 г. Онези, които се чувстват част от немския национален дух, които го разпознават без национален шовинизъм, са толкова единни в своето съзнание, че лоялността извира от душата към тази немска същност. Тогава този Карл Юлиус Шрьоер, който е останал толкова непознат, но е усещал немската същност в Австрия по съвсем необикновен начин, тогава той е казал:

Издига се дух, гигант за съзерцание
[Който още не събира всичките си сили,
немският дух се издига, пламтящ от смелост,
където и да погледнете във всички немски региони.
Наричан е майстор в много области,
в изкуството и знанието, в строителната система,
той е първият, който се вижда,
след което ще бъде истински разпознат от света.

За да го видим като цяло, това включва и симптома, който толкова ясно показва как безсмъртните бойни сили идват от германската същност. По същия начин идеалистичният мироглед на германеца произтича от първичната сила на германската същност, която е пуснала своите корени и листа, и - гледайки към нея - можем да имаме вяра в бъдещето: тя трябва да се пребори до своите цветове и плодове в бъдещето, необезпокоявана от омразата на опозицията.

Това осъзнаване извира в нас, като 150 милиона души, изправени пред 777 милиона, стоящи на 6 милиона квадратни километра срещу 68 милиона квадратни километра; това извира в нас от духовното, от душата, от сърцето на немското духовно същество!

И така, нека говорим от самото знание и от най-оправданото чувство: Да, осъзнавайки своята същност, можем да вярваме, можем да се надяваме, че

цветовете и плодовете на корените и листата на немското същество ще се разгърнат в бъдеще.
Следователно, можем уверено да живеем в бъдещето на този немски национален дух, също от дълбините на немското начинание.
И нека бъде така, защото така трябва да бъде!

11. Забравеното търсене на духовна наука в рамките на развитието на немската мисъл

Уважаеми участници!

За разлика от предишни години, когато имах честта да говоря тук, в този град, за теми, свързани с духовната наука, миналата година не се осмелих да говоря за тема на духовната наука в тесен смисъл, а по-скоро за нещо, свързано с духовното развитие на германския народ, който в момента е изправен пред едно от най-значимите събития в световната история, със световноисторически факти, които нямат равни в цялата история на развитието на съвременната епоха. И така, уважаеми присъстващи, нека и размисълът тази вечер бъде посветен на такава тема, размисълът на определено течение в германския интелектуален живот, което аз вярвам обаче не от смътно чувство, а от истинско духовно-научно убеждение, че то съдържа в най-съществения, в най-съществения смисъл германското интелектуално развитие, семената на онази духовна наука, каквато винаги е била разбирана, когато ми беше позволено да говоря за нея тук в по-ранни години.

Тази духовна наука иска, в най-добрия смисъл на думата, да бъде истинска наука, истинско, автентично продължение на научния мироглед, който се е оформил през последните триста до четиристотин години в развитието на човечеството. Като духовна наука тя се стреми да проникне в духовната сфера на света, точно както естествената наука методично прониква във външния свят чрез външните сетива и чрез ума, свързан с външните сетива, в ума, свързан с външните сетива и неговите наблюдения, и във външните сетива и техните наблюдения.

Духовната наука обаче изисква известно развитие на човешката душа за своите изследвания. За тези изследвания е необходимо това, което може да доведе до тях, първо да се развие от човешката душа. До известна степен - за да приложим отново често използваните днес думи на Гьоте - духовните очи и уши, които спят в самия човек, първо трябва да бъдат събудени от човешката душа, за да може той да гледа и да слуша в духовния свят.

Сега обаче, уважаеми присъстващи, от самото начало може да изглежда, сякаш, когато говорим за наука - и това е мнението на някои - някои смятат, че човек няма право да говори за нищо друго освен за такова нещо, което принадлежи на всички народи. В определени кръгове съществува мнението, че човек вече мисли ненаучно, ако си позволи мнението, че дори научното изучаване на света води началото си от същността на фолклора. Колкото и повърхностно да е това мнение, то е повърхностно, когато става въпрос за по-дълбоките обекти на духовната наука. Луната е обща и за всички народи на земята, но как се различават мислите и чувствата, които отделните народи са прикрепили към преживяванията на луната. Наистина би могло да се каже: това може да се отнася до поезията. Но когато става въпрос за проникване в по-дълбоките тайни на света, тогава говорят различните

предразположения, които съществуват по различен начин у отделните народи. И според тези различни предразположения хората проникват повече или по-малко дълбоко в тайните на битието.
Германецът не е нужно да прибягва до глината, когато говори за значението и ценността на германския национален характер за развитието на света и човечеството, както правят в момента противниците на Централна Европа, използвайки нашето съдбовно време не само за да очернят германския характер по възможно най-омразния начин, но и направо да го клеветят. Германецът може съвсем уместно да проникне в това, което се е появило в хода на неговото интелектуално развитие. И ще се покаже, че това уместно обмисляне води именно до поставянето на германската същност, германския интелектуален живот, на правилното място в световното развитие на човечеството, не чрез самоуверена арогантност, а като остави фактите да говорят.
Когато обмисляме събитията, които ни засягат толкова дълбоко днес, които отнемат толкова много, толкова много жертви от човечеството, които ни изпълват с толкова категорична надежда и увереност, когато обмисляме тези събития, тогава наистина има само един факт, който трябва да се спомене – за да се докосне до струна, която ще резонира отново и отново в бъдещата история на човечеството: Днес около Централна Европа 777 милиона души стоят, подредени в редица, 150 милиона враждебно настроени. 777-те милиона души нямат причина да завиждат на размера на земята, на която живеят останалите 150 милиона в Централна Европа; хората от така наречената Антанта живеят на 68 милиона квадратни километра, а хората от Централна Европа живеят само на 6 милиона квадратни километра!
Но водещи личности в частност многократно са успявали, от 777-те милиона, да обидят и очернят дори най-добрите и най-висши интелектуални продукти на 150-те милиона.
Следователно е особено уместно германецът да размишлява върху интелектуалния си живот по такъв начин, че той да му се струва като вкоренен в действителната зараждаща се сила на неговата националност.
И така, уважаеми присъстващи, ние многократно и отново и отново, макар че това би трябвало да се спомене само във въведението днес, многократно и отново и отново споменаваме трите велики фигури в развитието на немския мироглед, които днес, за съжаление, може да се каже, за съжаление, вече не се разглеждат по правилния, дълбок начин, но чиято същност въпреки това живее и до днес и чиято същност иска да се издигне отново, [чиято същност] трябва да принадлежи към най-добрите сили на въздействие на немската духовна култура в бъдеще. Посочват се три фигури: Йохан Готлиб Фихте, Шелинг, Хегел, онези личности в развитието на немския мироглед, които се опитаха да издигнат немския народ във времето на сцената на развитието на мисълта, на най-висшето, най-чисто развитие на мисълта,

във времето, когато от дълбините на този национален живот такива умове като Лесинг, Хердер, Гьоте, Шилер и всички останали, които принадлежат към тях, са работили така, че това, което е произлязло от тях след гръцкия интелектуален разцвет на човечеството, означава време на най-висш интелектуален разцвет на човечеството за всеки, който е безпристрастен.
И как се явява Йохан Готлиб Фихте в съзнанието на човека? Това, което е живяло в душата му като чувство, е карало неговия мироглед да изглежда пред него, когото можем да наречем един от най-немските хора, като нещо, което е постигнал, като е имал нещо непосредствено в самотния си душевен живот, нещо като един вид диалог със самия немски национален дух.
Това настроение на душата се появи, когато той произнесе своите мощни „Беседи към германската нация“, които се стремяха да разкрият цялата сила и възможности за развитие на германската националност, за да дадат тласък на по-нататъшното развитие на „германщината“, както самият Фихте го е формулирал.
Но каква е същността на начинанията на Йохан Готлиб Фихте? Може да се каже, че всичко, към което се е стремяло в най-добрия смисъл от центъра на немската душа в продължение на векове, се появява отново у Фихте по най-мощен начин. По този начин Фихте е искал да постигне добре осветен мироглед, енергично разбиране на света чрез това. Това, към което Фихте се е стремял, е да се потопи в човешката душа, да преживее вътрешно най-дълбоките ѝ сили, да ги преживее по такъв начин, че в това преживяване да преживее и това, което светът като цяло преживява и действа като духовна, светотворяща същност. [Това, към което Фихте се е стремял, е да] преживее духовната, светотворяща същност в собствената си душа по такъв начин, че чрез разгръщане на собствените си душевни сили човек да преживее това, което действа, живее и обитава в най-съкровената част на света. Това е искал Фихте: да преживее духа на света, като го направи присъстващ в собствената си душа.
Това за него беше истинското значение на думата „знание“. Това за него беше и съдържанието на цялата истина, към която човек си струва да се стреми – истината, която за него беше пряк израз на божествената духовност, която живее в света, че знанието, като истина, прониква в човешката душа, така че тази човешка душа да може да го схване във вътрешно, мощно преживяване. Но чрез това Фихте чувстваше сякаш целият свят пулсираше, беше жив и преплетен с волята на света, с божествената воля на света.
И докато човекът схваща себе си в най-съкровената си същност, докато става в най-истинския смисъл същество, осъзнаващо себе си, в този Аз възниква отпечатък, откровение на пулсиращата през света воля на света, която е изцяло пропита с това, което Фихте нарича „дългове“; онези задължения, които никога не биха могли да се разкрият на човек от чисто материалния свят, които проникват от света на духовното в човешката душа, [които] обхващат волята на човечеството; така че за

Фихте външният сетивен, материален свят става това, което, подобно на материално-физическия, се разширява пред нас, за да можем да живеем послушната воля и пропития с волята дълг във всичко.
Не че Фихте е отклонил подхода си от външния сетивен свят, не че е искал да избяга в едностранен свят, свободен от сетивата! Не е така; но е така, че всичко, което очите могат да видят външно, което ръцете могат да схванат, защото Фихте е станал инструмент, средство на духа, за да може духът да се представи, [за да] духът, – духът, проникнат от дълга, дълга, който човек може да схване в душата си, може да бъде представен чрез външна материалност: мироглед, който самият Фихте, в самия смисъл на думата, разглежда като мироглед.
Може да се каже, уважаеми присъстващи, като се запази напълно обективност: Нищо не е в такъв контраст с друго, както този фихтеов светоглед, да речем, със светогледа, роден от духа на френския романски език, както е бил очертан от един от най-великите френски философи, Картезиус или Декарт, в началото на XVII век, като въплъщение на самия френски дух – философско въплъщение. Декарт, французинът, французинът, който, подобно на Фихте от германския, така и от френския национален характер, черпи и твори, Декарт изхожда от факта, че човекът се чувства чужд на външния свят, че човекът трябва да изхожда от съмнението в душата си. За Фихте не може да има съмнение в смисъла, в който го има предвид Декарт, защото неговото познание е непосредствено съпреживяване на това, което живее и диша чрез света. Фихте не се поставя извън духа на света чрез познанието, а вътрешно се стреми да се съедини с духа.
Декарт, от друга страна, стои пред света като просто наблюдение, като външно наблюдение. Какъв светоглед произтича от това? Достатъчно е да се спомене само едно нещо, което се явява като следствие от френския декартов светоглед. Както казах, всъщност не е необходимо да се развиват национални предразсъдъци, но човек може да остане обективен, когато казва това. Кое е едно следствие от светогледа на Декарт? Е, достатъчно е да се спомене, че Декарт, в своя стремеж, който също произтича от самосъзнанието, но от чисто рационално, интелектуално самосъзнание, а не от живия вътрешен живот, както самосъзнанието на Фихте, този светоглед на Декарт си представя света като голяма машина, като мощен механизъм. А за Декарт самите животни са движещи се машини, неодушевени, движещи се машини.
Всичко, което се е развило като механизъм в по-късни времена, като механистичен светоглед, който се е утвърдил и в други народи от Франция, по същество води обратно към тази отправна точка на Декарт.
Достатъчно е само да се вземе предвид контрастът: от една страна, римският философ, който превръща света в машина; от друга страна, Йохан Готлиб Фихте, който иска да излее самата душа върху целия свят от немската народна традиция, за да може тази душа да изпита всичко душевно, всичко в света, което пулсира с

воля – и се изразява нещо важно за връзката на немския народен дух със западния му съсед.
Този декартов светоглед след това е породил, бих казал, един материалистически израстък след друг. Виждаме как в края на осемнадесети век се е появил светогледът, с който Гьоте се е сблъскал от Франция и за който Гьоте, от своето немско съзнание, е казал: О, колко мрачно, колко пусто! А след това философът ни показва как атомите се движат, сблъскват, блъскат един друг – един просто механизъм! И всичко това би трябвало да обясни богатото изобилие на света, в който живеем?
Справедливо е да се каже – отново, напълно обективно: От изобилието и жизнеността на немския ум, Гьоте се отдръпва от този чисто механистичен мироглед, който след това, в „Човекът машина“ на дьо Ламетри в края на осемнадесети век, преживява разцвет на всички онези, които искат да изградят мироглед, основан на повърхностна суета, на онази суета, която би била напълно задоволена, ако нямаше човешка душа, а ако, подобно на фонограф, човешкият механичен мисловен апарат изхвърляше това, което човекът има да каже за света. И чак до деветнадесети век този мироглед продължава да се развива.
Виждаме го в [празнина в преписа], но го виждаме и в дух като – да, днес все още не се нарича френски, но все още се нарича Бергсон – като у Бергсон, който отново и отново е намерил най-срамното нещо да хули и клевети това, което блика от германската душа като мироглед. Човек би искал да каже: Тъй като не може да види нищо друго в една жива, изпълнена с вътрешен живот картина на света, той вярва, че може да я хули, хули тази германска картина на света като такава, което показва – както той многократно казва в своите писания – как германецът, от възвишеното си положение в края на осемнадесети и началото на деветнадесети век, е слязъл и се е изродил напълно в механистичен световен механизъм.
Жалко е, че този толкова прославен Бергсон не само е нарисувал картина на света - обясних я подробно не само в книгата си „Загадките на философията“, написана преди войната - но не само е нарисувал картина на света, която е била много по-могъща, много по-силна, от един немски ум, Пройс, който рядко се споменава и е малко известен, немският мислител, мислител, например в книгата си „Дух и материя“ от 1882 г. - за която Бергсон или не знае нищо, което е също толкова голяма грешка, или не иска да знае нищо - но не само това, но е показано и че цели страници в така възхваляваните произведения на Бергсон са просто преписани от Шелинг или от Шопенхауер! - Това е един от начините за свързване с интелектуалния живот на Централна Европа!
Този интелектуален живот е противопоставен на този на Фихте, интелектуален живот, който не иска да разбира света като мъртъв, а иска да разбира света като духовно-жива същност, до най-малките части, и за който познанието не е нищо друго освен преживяването на тази духовна жизненост на света. Точно както с

френското схващане за света, Фихте, с енергичното си схващане за човешкото его, в което иска да преживее света, стои в контраст с английското схващане за света, онова английско схващане за света, което е изхождало от Бако от Верул ам и което, може да се каже, е намерило своите отблъскващи страни, своята отблъскваща едностранчивост именно в най-новия светоглед, който английският интелектуален живот е създал в така наречения прагматизъм – в Бако фон Верулам. Както например Гьоте много дълбоко отбелязва, навсякъде се вижда как [Бако фон Верулам] всъщност разглежда духовния живот по такъв начин, че това, което иначе [живее] в човешкия дух като истина, всъщност е там само за да обобщи и оформи многообразието от външните материали и сили на света, които могат да бъдат видени с очите и хванати с ръцете, и отново да ги разглоби и други подобни. Средство за господство над външния физически свят е философията, основана на Бако фон Верулам, по същество всичко, което би могло да се нарече философия. И до наши дни това значение е запазено.
Какво всъщност се проявява като прагматизъм? В рамките на английския интелектуален живот нещо твърде своеобразно се проявява като прагматизъм – Шилер, Джеймс и други представители на този прагматизъм. За тези представители на прагматизма, за тези прагматици истината не е нещо, което човек преживява вътрешно като образ на богове или духове, нещо, което – както при Фихте в смисъла на Фихте, влиза в човешката душа от духа, който пулсира, живее и тъче през света, а в смисъла на този прагматизъм истината е всъщност само нещо, което човек измисля, за да има посока в множеството външни явления.
Например, душата - това понятие за „душа“, това единно понятие за душа - не можете да видите душата: Какво е тогава за прагматизма? За прагматизма, обединяващото понятие за душа, обединяващото понятие за егото, за самосъзнанието, не е нищо повече от средство за задържане заедно на многообразието на душевния живот и неговите проявления в тялото, така че те да не се разпаднат в съзерцанието; така че човек да има, така да се каже, скоби и връзки. Понятия се създават за външния материал. Колко далеч е това от светогледа на Фихте, извлечен от дълбините на душата, за който духът е най-оригиналното на света и реалността, духът, който се влива в индивидуалния човешки душевен живот. И като усеща този приток, човек познава себе си като едно с духа на света. И тогава външният свят става, както го е казал Фихте, поле, в което духът да се разгърне. Точно обратното!
Тук при Фихте: духът е върховен, действителната реалност, най-висшето живо същество, заради което съществува външният свят на сетивата, за да може духът да намери в него своите изразни средства. Там: умът не е способен на нищо повече, освен да създава свързващи елементи и скоби в своите понятия и идеи, за да може той - което е основното - да постави тези понятия в служба на външната материална реалност и в крайна сметка да се окаже във външната материална реалност.

Наистина е необходимо, уважаеми присъстващи, да разгледаме взаимовръзките именно в тази светлина. Само чрез това германецът стига до истинско, просветлено осъзнаване на това, което всъщност се случва в дълбините на неговия народ. Тогава, в един от най-трудните периоди в германското развитие, Фихте се опита да изрази това, което му се издигна като сила на съзнанието от тази душевна сила, свързана с вътрешния му волеви живот, за да вдъхнови, да укрепи, да ободри своя народ. Той направи това в своите „Обръщения към германската нация“, че истинският човек със светоглед не просто живее в неземно съзерцание, а че тези съзерцания могат да се намесят директно в това, което времето изисква и от което човечеството – бих искал да кажа – [всъщност] се нуждае, за да бъде укрепено и ободрено душевно.

И в подходящия момент пред нас се появява втора личност, редом с Фихте – втората личност, която се е опитвала не по-малко да обхване най-съкровената част на света със собствената си душа. Тези духове са се стремили да обхванат целия, велик световен дух със собствените си души, влагайки цялата си личност.

В случая с Фихте, вероятно трябваше да ви разкажа само няколко подробности от живота му, за да видите колко истински е било свързано това, което е преживявал – бих казал – на ледените висоти на мисълта, но което в неговия случай е било пропито от чиста човешка топлина, с неговата личност, с непосредственото му човешко същество. Картина на много младия Фихте: той е добър ученик, вече шест- или седемгодишен, отдаден на училищните си задължения. Баща му награждава малкото момче, като му подарява книгата „Рогатият Зигфрид“ за Коледа, когато е на седем. Фихте, младият Фихте, момчето, е напълно завладян от това, което оживява чрез човешката личност, която е в душа като тази на „Рогатият Зигфрид“! И така се оказва, че сега той се нуждае от смъмряне, защото вече не е толкова усърден в училище, колкото преди. Един ден виждаме момчето в синята му фермерска престилка; Той стои край потока, който тече покрай бащината му къща: изведнъж хвърля „Рогатия Зигфрид“, който държеше в ръка, във водата и стои там, плачейки и гледайки как книгата се носи по вълните. Баща му пристига и първоначално е възмутен, че малкото му момче е хвърлило книгата, която му беше дал, във водата. След това той трябва да научи, че в този случай това, което Фихте по-късно е превърнал в същинско ядро на своето философско творчество – послушната воля – че тази послушна воля вече е живяла в момчето Фихте по такъв начин, че той не е могъл да понесе, поради разсеяното внимание към „Рогатия Зигфрид“, вече да не изпълнява дълга си на ученик! И всичко, което е преживял като момче, вероятно вече е било свързано с най-съкровените действия и природа на душата му.

И веднъж, когато Фихте бил на девет години, съседът от съседното село дошъл в дома на Фихте. Той искал да чуе проповедта, но било твърде късно. Вече не можел да чуе пастора да проповядва; църковните камбани вече били. Затова му предложили деветгодишното момче да преразкаже съдържанието на проповедта на

съседа. И го повикали. Младият Фихте влязъл в синята си селска престилка и след като в началото се държал някак неловко, се приближил до обществената личност и развил мислите, които бил усвоил от проповедта, с такава интимност, че станало ясно: той не само бил усвоил нещо външно, но и се е съединил с цялата си душа с това, което е чул.
Така се случи, че тази личност – може да се каже – ако мога да използвам тривиалната дума, тя винаги е поглъщала всичко, което ѝ е влияело, с цялата си личност, от собствения си гений, толкова ефективно, че всичко, което е идвало от тази личност, от една страна, е носило най-дълбокия човешки характер, а от друга страна, се е издигало отново до най-високите висоти на световноисторическото съзерцание.
Една красива черта на този най-немски от германските мислители, Йохан Готлиб Фихте, трябва да се подчертава отново и отново: когато по-късно Фихте говорел пред публиката си като професор, той не искал да говори като някой друг, който просто предава на слушателите си съдържанието на това, което е постигнал. Някой, който познавал добре Фихте и често го бил слушал да говори, казал, че думите му се втурвали като гръмотевична буря, която се разразява на отделни искри; [и казал], че не само искал да създава добри хора, но и велики хора.
И по такъв начин беше и произведението – не може да се каже – създадено, произведението на този германец, защото в мислите на този германски мислител живееше нещо в тази лекция, което беше много повече от представеното: Той искаше, като се качи на катедрата, да донесе нещо до тази катедра, което да се влива като живо същество от него в публиката, така че публиката, ако слушаше внимателно и напускаше лекционната зала, да вземе със себе си не само съдържание, не само учение, а нещо, което беше повече в душата им от това, което бяха донесли в лекционната зала, нещо, което обзе цялата им човечност, проникна я, вдъхнови я! И наистина, Фихте знаеше как да работи по този начин, да проникне толкова директно в центъра на човешката душа, че искаше да доведе своите слушатели, тези слушатели, в директен контакт със своите слушатели, да съживят в себе си това, което наистина ги свързваше – може да се каже – веднага ги свързваше с това, което душата можеше да изпита от духовното, което тече и прониква в света.
Така например, веднъж той казал на слушателите си: „Представете си стената.“ Слушателите обърнали поглед към стената и си помислили: „Това би било лесно.“ След като ги оставил да помислят известно време за стената, той казал: „И така, сега си представете този, който си е представил стената!“ В началото те били изумени. Но сега бил намерен начин да се спечелят сърцата и умовете на публиката директно за осъзнаването на тайните на света, такива каквито те могат да се разиграят в човешката душа.

И така, с цялата си личност, пряко потопена в живота на знанието, беше и Йохан Вилхелм Шелинг, за когото онези, които го виждаха – а аз със сигурност познавах такива хора! – които го виждаха и чуваха – не само четяха книгите му и знаеха какво има в тях – казваха, че от искрящите му очи излизаше нещо, което беше като погледа на самото знание!

Шелинг също искал да преживее директно в собствената си душа това, което живее в природата като дух. За него душата била само нещо като външната страна на дух, който живее и се промъква през света. И когато човешката душа се приближава към природата, тя разпознава в нея какво е самата тя като дух и душа.

Духът тече през света. Той образува външно впечатление, като кристализира природата около себе си. По този начин той създава почвата, на която самият дух да се появи в човешката душа, на тази почва. Следователно, за Шелинг духът на природата и духът на душата са се слели в единство. И с такъв възглед той е знаел как да се издигне до прекрасни възможности. Той ги е прониквал само в привидно сухи понятия – между другото, в понятия и идеи, които понякога са се издигали до най-огромния, най-будния, интуитивен блясък. Той е говорил само с привидно сухи думи за природата и за това как човек може да бъде в хармония с природата и духовния свят, и как понятията произтичат от природата и как човек може да бъде в хармония в познанието.

Веднъж той каза думата, думата, която със сигурност беше едностранчива: Да разпознаеш природата означава да създадеш природа. - Разбира се, едностранчива дума; човек може да пресъздаде природата само в акта на разпознаването ѝ. Но Шелинг чувстваше толкова тясна връзка между това, което се случва в човешката душа, и това, което се случва в природата, че можеше да си представи, че живее така, сякаш създава природни сили, когато вярваше, че правилните когнитивни импулси са били освободени в душата. И така, от една страна, човешката форма се явява на Шелинг като най-висш естествен израз на естествените сили на духа и душата, а от друга страна, изкуството [...] това, което е човешкият израз на духовния стремеж.

Човек би искал да каже: Шелинг усеща най-висшето като две половини, които само се допълват взаимно: това, което художникът е способен да създаде в изкуството, от една страна; човешката форма, от друга страна, като корона и цвят на природата. И така виждаме как Шелинг развива мироглед, който е изцяло роден от – всъщност самият той изглежда като прераждане – прераждането на човешкия ум. Самият немски ум се е превърнал в орган на зрението у Шелинг, за да види в природата и в интелектуалния живот това, което говори на човешкия ум, както външните сетивни обекти говорят на човешките очи и уши.

Но в резултат на това Шелинг се превърна в този, който за германското духовно развитие може да издигне на огромна висота онова, което като духовен свят би могло да вдъхнови от романския мироглед, например Джордано Бруно, но само да

вдъхнови. Колко страстно роден от [италианското] мирочувствие изглежда светогледът на Джордано Бруно, ако го сравним със светогледа – със спокойния светоглед, пренроден от германската душа – на Шелинг.
И третият е Хегел. Хегел, третият, философът на германците, който, бих казал, е живял в най-тясно единение с Гьотеовия светоглед; Хегел, който, бих казал, е търсил по третия от възможните пътища за германския народ, по третия от пътищата, за да отведе душата до мястото, където тя може директно да схване духовната дейност, тъкането и същността на света.
При Йохан Готлиб Фихте волята е тази, която пулсира през душата и създава израз в дълга; при Шелинг това е чувството, най-съкровената част на душата, докато естествената воля я обзема и я ражда; при Хегел това е животът на мисълта - животът на мисълта, който Хегел усеща по такъв начин, че докато мислите, които той пропуска през душата си, биват раздвижени и преживявани от тази душа, те се появяват директно като мисли за божествено-духовния живот на самия свят, който прониква във всички пространства и всички времена. Така че човекът, като оставя мислите си да живеят в себе си, свободен от чувствеността и без да бъде повлиян от външния свят, едновременно живее и се разкрива в него божествено-духовното мислене на света чрез това преживяване на мисълта. Разбира се, така Хегел се превръща в дух, който създава светоглед, сякаш целият свят е изграден само от логика - което е едностранчиво. Но той добавя към предложеното от Фихте и Шелинг третия звук от немската народна традиция.
Може да се каже, че това, което прави Хегел да изглежда особено като немски дух, е, че за разлика от Декарт например - Розенкранц, верен ученик на Хегел, е написал прекрасната книга „Хегел като немски национален философ“ - това, което прави Хегел особено немски дух, е, че за разлика от Декарт, който също основава всичко на мисленето, но стига само до механистичен поглед върху света, той не преживява мисленето така, сякаш мисленето е нещо, което възниква в душата и е чуждо на съществуването, а по-скоро: духът, самият световен дух мисли себе си в човека. Самият световен дух вижда себе си чрез мисленето в човека. В мисленето си Хегел се чувства преплетен с мислите на световния дух.
Може да се каже също, че едностранчивият, гол поглед върху света на Декарт е оживен – макар и само като мисъл – в света на Хегел.
Днес, дами и господа, няма нужда да заемаме догматична позиция по отношение на възгледите на тримата споменати мъже. Днес можем да стигнем по-далеч от това; ако бъдем партизани или опоненти, може би ще сметнем всичко, което тези умове са изразили, за едностранчиво. Няма нужда да заемаме догматична позиция по отношение на тях; те могат да се разглеждат като продължение на това, което живее и вплита в германския национален характер. Те са нещо, което се е появило от разцвета на германския интелектуален живот, което със сигурност ще се промени по много начини с течение на времето, докато продължава да процъфтява и да дава

плодове, но което може да осигури най-дълбоките и най-значими прозрения за всеки, който се стреми към духовно познание за света, защото духовното познание за света трябва да възникне от такъв зародиш в германския интелектуален живот, какъвто са се стремели Фихте, Шелинг, Хегел и който по същество е възникнал от духа на Гьоте.
Особеното при тези три личности е, че те по същество изразяват три страни, три различни нюанса на нещо, което невидимо се носи над тях, това е бил общият израз на най-високия връх на немския интелектуален живот в края на осемнадесети и началото на деветнадесети век, и че у Гьоте и други великите плодове се появяват по такъв начин, че човек винаги започва да не търси познание за света по такъв начин, че просто да прилага човека такъв, какъвто е в своите сили, а първо да се опитва да събуди човешките сили на познанието, които спят дълбоко в дълбините на душата, и с отвореното духовно око и духовно ухо - както казах, това са думите на Гьоте - след това иска да погледне навън към света и живота с отвореното духовно око и духовно ухо.
Ето как го е правил Гьоте. Ето защо Гьоте, следвайки Кант, говори за интуитивна способност за преценка, която той сам си е приписвал. И наистина, от тази интуитивна способност за преценка са се появили цветовете на постиженията на Гьоте. „Интуитивна способност за преценка“ - какво има предвид Гьоте? Обикновената способност за преценка живее в човешките понятия. С тази способност за преценка човекът се изправя пред нещата, той се изправя пред природата; той я гледа със сетивата си; с ума си той съди за това, което е видял със сетивата си. Гьоте си казва: Ако човек може да види духовното чрез силата на преценката, както очите виждат чувственото, тогава човек живее и се движи в духовното. - И така Гьоте е искал да гледа растенията и животните, така е искал да гледа човешкия живот. И така го е наблюдавал! И така е искал дори да бъде активен в областта на физиката.
Там човек попада на глава, в която ясно е показано как немският фолклорен бит трябва да изразява нещо различно относно външните факти на физическия живот, отколкото например английският фолклорен бит. Все още не е дошло обаче времето да се видят връзките в тази област.
Вече повече от тридесет години аз самият се старая – мога да кажа това без нескромност, защото е просто факт – да покажа какво всъщност е искал Гьоте, от духовен поглед върху природата, от преценка, както [той противопоставяше] теорията си за цветовете на теорията за цветовете на Нютон, която се основава на атомизма и механизма, като теория на живота.
Днес физиката все още не може да разбере това. Но щом германската култура в духовната сфера наистина се замисли върху себе си, човек ще разбере как германският дух в Гьоте е трябвало да се разбунтува срещу чисто механичния научен възглед на Нютон и в областта на теорията на цветовете.

И главата „Гьоте срещу Нютон“ – под това имам предвид немската наука срещу механично-утилитарната английска наука. Тази глава ще се появи отново. И може би именно такава глава ще покаже връзката на немската душа в нейната дълбочина и в по-дълбокото ѝ съзерцание на знанието с другите съждения на стремежа на Европа към знание.
И мястото, което германската национална душа е заела в цялостното развитие на германския интелектуален живот, е само един особен, специален аспект; но този особен, този единствен, особен аспект е израз на общото, което е живяло в Гьоте и което продължава да живее и до днес, макар и – бих искал да кажа – под потока на съзнанието, но въпреки това ясно във все по-дълбокото разпознаване на духовното в германеца: да се търси духовният орган на познанието.
Фихте го нарича „висше духовно чувство“, когато говори пред своите берлински студенти от 1811 до 1813 г. Шелинг го нарича „интелектуална интуиция“. Да се стигне до висш орган на духовното познание – което е неудобно и което философия, основана единствено на полезност или механизъм, като романската или британската философия, не може да постигне – да се създаде орган на познанието, орган, който е изграден от духа и следователно може да гледа в духа; [който] не вижда духа в абстрактни, сухи, празни теоретични понятия, а го схваща толкова пълно, колкото външните сетива схващат света на сетивата.
И тъй като подобно стремление беше толкова силно живо в развитието на немския дух, беше възможно дори по-малките умове, които следваха времето на Гьоте, да бъдат обзети и пропити с това, което е покълнало и израснало във великата епоха на немския живот, за която току-що стана дума, и тези по-малки умове дори да създадат нещо, което е по-подобно на пътищата, които всъщност са истинските пътища за схващане на духовния свят като човешки дух по жив начин, да получат нещо, което е още по-подобно на този истински път, отколкото това, което се яви у Шелинг, Фихте и Хегел. Тъй като в този светоглед на Фихте-Шелинг-Хегел има толкова много плодотворно, той би могъл да има такъв плодороден ефект дори върху по-нисши умове, които - да речем - като сина на Фихте, Имануел Херман Фихте, стигат до осъзнаването как в какво сетивно човекът е човекоподобна форма - също и като сетивна животинска форма, но там това няма същото значение - това, което живее в сетивната човешка форма, както в по-фина телесна организация в по-груба телесна организация, както казваме в духовната наука: етерно тяло редом с грубото физическо тяло; и как в това етерно тяло [работят] великите космически сили, които раждат човека от вечното, точно както физическите сили го раждат физически от физическото. Тоест, Херман Имануел Фихте вече търси начин да достигне директно до външното физическо, не само чрез мисли, не само чрез абстракции, но чрез директно схващане по един по-висш, духовно-сетивен начин, който лежи отвъд раждането и смъртта в човека.

И тогава виждаме един забележителен дух, малко известен, който също върви по този път, несъмнено не толкова гениално и великолепно замислен като Шелинг и Фихте например, но напредващ по-далеч по действителния духовно-научен път от тях, защото му е било позволено да живее след тях. Въпреки че е написал своята прекрасна книга „Погледи към същността на човека“ през 1811 г., все пак можем да кажем, че Трокслер – защото точно него имаме предвид – е един от онези, които наистина се чувстват като у дома си в една забравена глава от немския интелектуален живот. Тъй като е живял по-късно, Трокслер е успял да намери истински пътища към духовния свят, когато дори неговите по-велики – по-велики от него – неговите по-велики предшественици не са могли.
Забележително е, че Трокслер, когато представя своите „[Лекции] по философия“ през 1835 г., говори за факта, че човек може да развие нещо в душата си, ако само иска, нещо, което се отнася до чисто интелектуалния поглед върху света, което работи в теоретични понятия и, така да се каже, само събира отделни понятия от наблюдение, как нещо би могло да се развие в човешката душа, което той нарича Игнац Паул Витал Трокслер, „свръхдуховно чувство“. „Свръхдуховно чувство“ - това е душевна сила, която Трокслер нарича [такава, която] може да се развие само в човека и която, бих казал, не схваща нещата само концептуално, не толкова абстрактно, колкото обикновеното абстрактно познание, а която схваща нещата толкова пълно, толкова цялостно, че те, подобно на самия дух, са преди човека; че по този начин човекът вижда духовен свят, който не се изчерпва в понятия, както дори Хегел, а който вижда духовната реалност така, както сетивата виждат чувствената реалност, така че светът наистина се обогатява от нов елемент от своето битие, от духовното. Но духовното се състои от конкретни, напълно развити същности, които стоят едно до друго и взаимодействат помежду си по такъв начин, че могат да бъдат схванати от сетивата.
„Свръхсетивният смисъл“ е едната душевна сила. Трокслер говори за другата като за „свръхсетивния дух“. Така че в нея трябва да се види това, което може да се развие в човешката душа като особена сила, така че душата да излезе отвъд обикновеното сетивно, но да не изпадне в духовна празнота, както например механичната естествена наука, а да се изпълни от духа.
„Свръхсетивният дух“, „свръхдуховното чувство“ - за Трокслер това са две способности в човешката душа. Той говори за това през 1835 г.; и от тези лекции на Трокслер, които съзнателно изплуват от дълбините на немската националност, може да се получи изключително важен стимул за това, което може да се нарече познание за духа. Защото именно тази немска националност ни насърчава да не гледаме света само отвън, а наистина да усещаме отново и отново, в това, което душата може да преживее най-интимно, наводняването на душевно-духовната същност на човека и на целия свят. Така този немски национален характер е

призван да развие нещо, което иначе не би могло да се случи в рамките на един национален характер с течение на времето.
Нека сега видим как странно - дори ако човек характеризира съвсем едностранчиво това, което всъщност е в смисъл на този национален характер - може да се изрази и какво може да се докаже за тези характеризирани духове, нека разгледаме какво е то. Трябва да кажем, че виждаме мистицизъм и в духовното развитие на Франция и Англия, но този мистицизъм съществува редом с други форми на наука. Той е или осъден да води сектантско съществуване редом с други форми на наука, или да се затвори като особено духовно течение.
Немският интелектуален живот, издигайки се до нещо подобно на това, което са постигнали Шелинг, Хегел, Фихте, Трокслер, Имануел Херман Фихте, показва, че човек може, в най-пълния смисъл на думата, може да остане в научен дух и може да работи именно от научен дух, и това, което трябва да се постигне чрез мистицизма, например, не стои редом с това научно течение, а може да бъде пряко и органично свързано с него и може да произлезе от него.
Следователно виждаме как например у Хегел възниква нещо, което живее в най-чистата яснота на мисълта – дори мнозина да го оспорват, то все пак е такова – но в най-чистата яснота на мисълта няма нищо, което би могло да бъде просто мъгляв мистицизъм на чувството или нещо, което би бил мистик, бръщолевещ за всякакви неща, но което с кристално ясни мисли едновременно иска да схване мистично мисленето на света в собственото си мислене: откриваме мисловен мистицизъм – ако може да се използва думата – у Хегел. И откриваме този интелектуален мистицизъм одухотворен – защото животът на мисълта е вътрешно осветен от свръхсетивния дух, от свръхдуховния смисъл – у такива личности като например Игнац Паул Витал Трокслер.
Интересно е да се види как Трокслер се стреми да разкрие какво би трябвало да доведе до мироглед от силите на душата, как това, което човек знае, се разкрива от това, което всъщност стои зад това, което човек има в обикновения ежедневен живот за поддържане и ориентиране на живота си. Според Трокслер човекът има вяра - вяра, която в сферата на религиозните вярвания подкрепя най-висшите духовни опори на човечеството, но която играе и важна роля в други области на човешкия живот: вярата. Човек има тази вяра в душевния си живот. Не просто повтарям думите на Трокслер, а говоря така, както би трябвало да се мисли, ако човек приеме казаното от Трокслер и го развие малко по-нататък. Тази сила на вярата е нещо, което външното физическо тяло трябва да притежава, нещо, което може да бъде схванато от душата, точно както възниква директно в душата, дори без развитието на висши когнитивни сили. Но зад тази вяра живее, скрита в душата, [висш орган на познанието, така че вярата е, така да се каже, за обикновения ежедневен живот, живеенето на този висш орган на познанието]. Трокслер нарича това, което живее зад вярата: духовен слух, свръхсетивното, духовен слух. Така че в

смисъла на Трокслер вярата трябва да се представя като красивото, което се влива от несъзнателна или подсъзнателна духовна част на душата, която изтласква вярата на повърхността. Но ако самата тя се развие, тя се превръща в духовно ухо, което би станало слух в духовния свят. Духовният слух означава възприемане по същия начин, както сетивното ухо възприема външни звуци, които живеят във въздуха. Любовта, душевна сила, която отново откриваме сякаш родена от душевно-духовното, най-красивата сила на външния човешки живот, любовта – зад нея стои за Трокслер – бих искал да кажа: за благочестивия ум на Трокслер – духовна, душевна сила на познанието. Той я нарича „душевно чувство“, „душевно усещане“. Така вярата е, така да се каже, външният израз, външният образ на това, което живее в пълната душа като слух. Така любовта е външният плод на това, което живее във вътрешната душа като духовно усещане, като духовно чувство.
За Трокслер надеждата е външният израз на това, което живее в душата като висша душевна сила, като висше душевно чувство, като свръхдуховно чувство в душата, като вътрешно духовно око.
Това е прекрасен образ, но такъв, който не се ражда само от фантазия, а е основан на реални факти от душевния живот, които всеки може да развие в себе си. Прекрасен образ. Там стои човекът във физическия и духовния свят. Там той развива, във връзка с това, което тече през света като Божествено-Духовно, и във връзка с това, което тече към него от хората и другите същества: вяра, надежда, любов. Той ги развива, защото, когато носи в себе си това, което може да стои свободно от тялото във връзка с духовния свят, защото носи в себе си това, което чува духовно, чувства духовно и може да вижда духовно. И защото човешкото същество, това, което е в душата си, е било обгърнато за времето между смъртта – или, да кажем, до раждането с телесната обвивка – това, което го свързва чрез духовния слух с хармонията на световните тонове, с духовната хармония на света, което го свързва със света, който чрез благодат се навежда към него от духовното, чрез духовно опипване, което се свързва с него чрез духовно виждане, което се обгръща за него във вяра, любов, надежда. [И така, душевните сили, които ни противопоставят в ежедневието и в обикновеното душевно образование, са за Трокслер израз на духовен живот, който дреме там долу в душата, който тъче и живее и който, когато бъде развит, може да влезе в пряка връзка с духовно-душевния живот на целия свят, който тече около нас. В това Трокслер се чувства толкова у дома си в тази, може да се каже, временно забравена връзка в немската мисъл и духовно развитие.]
Красиво, чудесно, той изразява това чувство на дом, като се изразява във връзка с други духове, които са се стремили към нещо подобно. Той казва:
„Още в миналото философите са разграничавали финото, благородно душевно тяло от по-грубото тяло [или са приемали за нещо като черупка за духа в това], душа, която е имала образ на тялото, който са наричали схема, и който за тях е бил вътрешното, висше човешко същество.

Тази гледна точка, дори и да е само обяснение, е била поддържана и от повечето от първите велики църковни отци, като Ориген, Ириней, Лактанций, Тертулиан и Августин. В по-ново време дори Кант в „Сънища на духовно пророчество“ сериозно се шегува за цялостен, вътрешен, духовен човек, който носи всички крайници на външния човек върху духовното си тяло. Лаватер също пише и мисли по същия начин; и дори когато Жан Пол хумористично се шегува за бонската пола и душевния корсет в стил Платнер, за които се казва, че са скрити в по-грубото тяло, скалата и мъченическата роба, все още го чуваме да пита: „Каква е ползата и произходът на тези необикновени таланти и желания в нас, които, подобно на погълнати диаманти, бавно разрязват земната ни черупка?“ [Защо бях залепен за мръсната буца пръст, същество с безполезни криле от светлина, когато трябваше да изгният обратно в родовата буца, без никога да се измъкна с ефирни криле.] „Вътрешният човек“, казва той дори на друго място, „този „забулен Бог в природата, самият той не е от камък, като тези.] В каменните крайници“ на човека

„да растем и да узряваме според начин на живот, непознат за нас. Бихме могли“

„бихме могли да цитираме още безброй подобни начини на мислене и писане, които в крайна сметка са само различни възгледи и идеи, в които [единствената евангелска апостолска идея, която Павел разкрива на коринтяните, казвайки: „Тяло, одушевено от душата, потъва, а тяло, одушевено от духа, се издига, защото както има тяло, надарено с душа, така има и тяло, надарено с дух.“ И в това се] съдържа истинското, единствено учение за индивидуалността и безсмъртието на човека.“

Трокслер искал наука, която да подхожда към света от гледна точка на всички сили на човешката природа, не само от гледна точка на интелекта и обикновените, така наречени сили на познанието, а - но наука, знание, че цялата личност допринася за света, така че от своя страна цялата човешка личност, цялото човешко същество, да може да пресъздаде или преживее отново света в себе си. Не само в поезията, вярва Трокслер, но и в истинското познание, това трябва да стане така. Затова Трокслер казва красивите думи през 1835 г.:

„Ако сега е изключително удовлетворяващо, че най-новата философия, която [отдавна сме разпознали като основата на всяка жива религия и] трябва да се разкрие във всеки случай на антропософията, следователно както в поезията, така и в историята,] сега се издига, не може да се пренебрегне фактът, че тази идея не може да бъде плод на спекулация и че истинската личност или индивидуалност на човека не трябва да се бърка нито с това, което той установява като субективен дух или крайно его, нито с това, което му противопоставя като абсолютен дух или абсолютна личност.“

Така Трокслер е изправен пред идеята за антропософия, както той я нарича, антропософия, която не е, подобно на антропологията, изучаване на това, което може да се наблюдава външно у човека със сетивата и с ума, от който тези сетива сякаш са извлечени, а един по-висш вид антропология – ология – стои пред очите на Трокслер, пред духовното око на Трокслер, която иска да развие в човека орган, който е по същество само висшият човек в човека, който след това, за да използваме този Гьотеов израз, директно разпознава и преживява това, което е и по-висше от цялата природа: висшата природа в природата.

Тогава, когато цялата личност се представи на света като познавателен орган, като свръхдуховен сетивен орган, като свръхсетивен духовен орган – като „свръхдуховно чувство, като „свръхсетивен дух“, [като] духовен орган, така че светът да оживее в цялата личност, тогава, според Трокслер, възниква „антропософията“!
Така, сякаш в един забравен стремеж на немското интелектуално развитие, антропософията живее в зародиша. Нейните цветове и плодове ще поникнат от този немски интелектуален живот, ако човек правилно разбере немския интелектуален живот. И че те са тясно свързани с този немски интелектуален живот - бих искал да кажа: всяко същество, всяка черта на този немски интелектуален живот ни го показва. В света е така, уважаеми присъстващи, че отделни неща, които процъфтяват в развитието на човечеството, трябва да живеят известно време, бих казал, сякаш под течението; останалата част от течението показва нещо друго, нещо повърхностно; но под течението по-дълбоките неща продължават да живеят. И така е с това, което сега може да ни звучи като избледняла нота от немския интелектуален живот.
Или не е чудесно, абсолютно чудесно, когато видим как от този интелектуален живот - беше през 1858 г., когато един пастор, обикновен пастор в Заксенберг в Княжество Валдек - пастор Рохол, публикува малка книжка - да, наистина прекрасна книжка, в която искаше да обясни как човешкият дух трябва да се издигне и укрепи, за да може да се присъедини към това, което като дух на света прониква и тече през света. Тази прекрасна, забравена малка книжка, която в най-видния смисъл е, бих казал, документ за току-що споменатия избледнял тон на немския духовен живот, се нарича: „Приноси към немската теософия“. Тя е публикувана през 1856 г. от един обикновен пастор, в чиито теософски размисли са поникнали от неговото благочестие. Но това е малка книжка, за която трябва да се каже, че се издига до наистина прекрасна висота на духовно прозрение и духовно чувство за света, дори ако често може да изглежда фантастична по отношение на това, което духовната наука има да каже днес.
Не е нужно човек да бъде нито поддръжник, нито противник на тези неща, а просто може да им се изправи, като си каже: те са израз на това, което живее в германската национална култура. И така, бих могъл да цитирам още много, много примери, особено от германския интелектуален живот. Навсякъде би се намерило потвърждение, че този стремеж към духовна наука присъства в германския интелектуален живот, който днес трябва да се представи като полузабравен – забравен! И забравен по такъв начин, че да бъде разпознат с течение на времето. Не е лошо нещо подобно да бъде забравено. Защо не е лошо?
Е, скъпи присъстващи, тайните на света, които са в природата, не се налагат по такъв начин, че да не е необходимо първо да бъдат изследвани! Защо трябва да вярваме, че духовната история на човечеството също не съдържа такива тайни,

които трябва да бъдат изследвани първо? Защо трябва да вярваме, че само това, което - искам да кажа - е излязло наяве благодарение на съдбата на времето, че само това е същността на прогреса на човечеството? В недрата на човешкото развитие живее това, което може да бъде открито само от онези, които идват по-късно; но така е в историята на идеите; така е и в историята на природата.
Но в общи линии всички тези умове бяха горе-долу наясно, че – вече използвах този образ по отношение на Фихте – това, което живееше в тях и което трябваше да ги отведе в душите им към духовните тайни на света, че това беше, така да се каже, диалог със самия немски народен дух.
А сега нека ви дам друг пример. Бих споменал и забележителния Карл Кристиан Планк, от чиито посмъртни трудове неотдавна беше публикуван „Заветът на един германец“. Карл Кристиан Планк, който, изхождайки от истински духовна гледна точка, се стреми да постави човека в контекста на цялото съществуване. Ще дойде време, когато такива умове ще бъдат разпознати, умове, които са черпили от дълбините на германската душа, когато ще има пълно съзнание за факта, че за да може германският дух да се развие пълноценно, може да се развие пълноценно – също и в сферата на познанието, всичко чуждо, което понякога – подобно на теорията за цветовете на Нютон – е по-лесно разбираемо от повърхностната човешка душа, отколкото от германската, за разбирането на което човек трябва първо да се подготви.
Как изглежда земята за един съвременен ум, който е напълно отвратен от романско-британско-механистичния научен възглед, от светогледа, който е изцяло роден от ума, който Шелинг дори нарича умствена сила през 1803 г., как изглежда земята за такъв възглед? Сега земята е такава, каквато я разкрива външната механична геология: минерално-механична.
Пред душата на Планк, този самотен мислител в Германия, чиито първи книги са публикувани в Улм през 60-те години на 19-ти век, говорещи от най-истинската немска същност, говорещи от духовното, но разпознавани само от по-добрите умове, как земята стои пред неговия ум, пред този съзнателно немски ум? Като могъщ организъм! Да, не просто като организъм, а като благословен, одухотворен организъм, който е оформил своята собствена духовна душа от собствения си дух: самият човек! За Планк човекът, с всичко, което живее и се движи в него, принадлежи на земята. Човек не разбира напълно земята, ако не вижда човека като цветето на земята. За Планк да се разглежда земята така, както я разглежда обикновеният геолог, би било все едно да се разглежда растението само в корена му, а не да се стига до цвета му. Земята трябва да се разглежда по такъв начин, че възможността за човешко развитие живее в самата земя; че земята носи в себе си нещо, което от своите сили, от своето същество изисква човека като свое цвете!

Така светогледът на Планк се разпространява от духа си във великото. А как говори самият той? През 1864 г. в своите „Основи на науката за природата“ той пише прекрасни думи за земята:

„Каква сила на дълбоко вкоренени предразсъдъци от предишния му възглед“

авторът

„Той е напълно наясно със силата на дълбоко вкоренените предразсъдъци от предишния си поглед върху него“

че това, което сега първо трябва да се бори за своето признание, един ден ще се появи като най-простата и най-очевидната истина и че в нея не само неговата кауза, но и истинският немски възглед за нещата ще триумфира над всяко все още недостойно външно и негерманско схващане за природата и духа.

Това, което нашата средновековна поезия несъзнателно и дълбоко е предвещавала, най-накрая ще се изпълни в нашата нация в зрялостта на времето. Непрактичната вътрешност на немския дух, който е бил засегнат от вреда и подигравки (както го описва Волфрам в своя „Парсифал“).

написано през 1864 г., преди „Парсифал“ на Вагнер!

„Накрая, в силата на непрестанния си стремеж, тя достига най-висшето; тя се вглежда в последните прости закони на нещата и на самото човешко съществуване; и това, което поемата е символизирала по фантастично средновековен начин в чудесата на Граала, чието овладяване постига нейният герой, обратно, получава своето чисто естествено изпълнение и реалност в трайното познание за природата и за самия дух.“

Важно е да се осъзнае, че подобни духове са вкоренени в германския интелектуален живот. Не е много полезно да се посочва това постоянно, но те живеят несъзнателно в най-добрите умове на германския интелектуален живот.

Карл Кристиан Планк – споменах го още през 1900 г. в първото издание на моята „Мистерии на философията“, която по онова време се наричаше „Върху света и живота“; сега отново в новото издание на „„Мистерии на философията“, за да покажа какво той има предвид в рамките на цялостното развитие на немския интелектуален живот. Може да се каже, скъпи уважаеми присъстващи, че в такива духове може да се разбере как немският дух притежава именно тази особена познавателна способност, да влива в себе си душевно-духовния опит, да вкарва това, което се вплита и живее в тайните на света – бих искал да кажа – в най-съкровената част на природата и на духа.

Бих казал дори, че години наред не е било дадено на онези, които сега ни обграждат като враждебен пръстен, да разпознаят това, дори във външните му очертания, [тези, които сега живеят] на 6 милиона квадратни километра срещу 68 милиона квадратни километра [в рамките на които се развива германският национален характер]. Колко често шегите, които се чуват отвсякъде, наситени с омраза и наистина клеветнически, са евтини в сравнение с германския интелектуален живот, който е мразен и клеветен и спрямо който човек не е наясно с позицията, която той трябва да заема в света по силата на собствената си сила. Трябва само да си спомним как Емил Бутру, не много преди войната, все още пътува из Германия и изнася лекции за красотата на германския интелектуален живот, за побратимяването на германския и латинския интелектуален живот – и сега той многократно и многократно повдига своята, за да могат да чуят отново и отново, че германският дух е против да гледа нещата на света; този германски дух си въобразява, че може да носи всичко в себе си и да роди целия свят от собствената си вътрешност.

И в една от последните си речи Емил Бутру не се поколеба да изрече следната омразна шега – и очевидно е намерил слушатели – да се пошегува с германския интелектуален живот и неговата природа. Той каза: Французинът, когато иска да опише животни, отива в менажерия, за да ги разгледа и след това да ги опише; англичанинът, когато иска да опише животни, пътува по света и описва това, което може да наблюдава там; германецът сяда в кабинета си – той нито пътува по света като англичанина, нито отива в менажерията като французина – а сяда в кабинета си и черпи от собственото си вътрешно същество, от това, което може да преживее в себе си, образа на лъва и слона и така нататък.
Жалко е просто – свикнали сме французите да са остроумни хора, нали? – но е жалко, че тази шега – тези, които познават малко интелектуалната история, са наясно с това – е била измислена за първи път от Хайнрих Хайне, че дори тази шега, с която французинът иска да се подиграе с германския интелектуален живот, се е родила на германска земя!
И ако искате да се впуснете в шегата: германецът не би отишъл нито в менажерията, нито в пустинята, не би наблюдавал животните навън, а би ги създал от собственото си вътрешно същество. Брем, ако бихте поставили книгата на Брем с неговите наблюдения върху маймуните пред такъв невежа, такъв лекомислен присмехулник, той би оклеветил германския народ, казвайки, че той създава не чрез световни пътувания, а отвътре. [Нека в отговор се каже, че най-великото произведение на световните пътувания – което трябва да бъде признато от всеки с отворен ум като произведението, което за първи път научно откри Америка – идва от фон Хумболт, германеца!]
Когато е важно да се живее с природата и да се наблюдава природата, германецът наистина не се нуждае от романтична препратка. И това, което този забележителен французин Бутру, който стана известен във Франция чрез няколко сполучливи изречения, има да каже за германската вътрешност, е наистина доста далеч от това, което тази германска вътрешност се оказва, когато я погледнете в същността ѝ, както се опитахме да направим днес с няколко думи.
Сега, драги присъстващи, ако се опитаме да чуем други гласове, например източни гласове, въпросът става още по-ясен. Там трябва да се каже: в Източна Европа, на руска земя – не само въпреки великия философ Соловьов, но именно поради особената природа на великия философ Соловьов, може да се каже – в Източна Европа днес не може да има разбиране за това своеобразно отношение на човешката душа към всеобхватната духовна и жива същност; но там всичко е такова, че все още няма разбиране за преживяването на духа, пулсиращ и проникващ света в собственото вътрешно душевно същество, че човек иска всичко да бъде посрещнато наполовина, че всичко трябва да идва само като откровение, макар и духовно откровение отвън. Така дори най-великите руски философи на XIX и началото на XX век се противопоставиха напълно на действителната същност на Централна Европа, а между другото, дори и на Западна Европа.
Това, което те многократно са казвали, великите умове на руската интелектуална култура – германецът просто не е осъзнавал това, защото е възприел – бих искал да кажа – изключително яркото описание на един Толстой, един Достоевски – германецът изобщо не е осъзнавал това! В рамките на руския духовен живот, по същество, съществува само възгледът. Целият този живот, както е изразен у Фихте, Шелинг, Хегел, в другите западноевропейски умове, е ужасен, отблъскващ по същество, е абстрактен живот на мисълта, нещо, което не достига до сърцето и ума на истинския човек. Всичко това трябва да бъде заменено от това, което живее в руския човек. Дали нещо е категоризирано като политическо или не, не е въпросът. Заветът на Петър Велики съдържа цялата духовна философия на Русия; през

деветнадесети век философите изразяват същия основен тон, който се свежда до това да се разглежда Западна и Централна Европа само като нещо ужасно и остаряло.
Мегаломанията е пряко следствие от такъв мироглед, който се въобразява за зрял, но се въобразява за зрял само поради незрялост. И така, например, човек наистина може да преживее следното. Преди всичко - нека обясня това в заключение - един изключителен руски дух на деветнадесети век, Юшаков, насочва погледа си към Азия през 1885 г., защото е неизбежно нещо да израсне от същата националност на Изток, директно като велика, световноисторическа мисия. Но това никога не би могло да възникне от народите на Западна или Централна Европа. И така, през 1885 г. Юшаков написва забележителна книга, чийто поглед е първоначално насочен към Азия - забележителна книга!
В тази книга се изразява следното: Когато погледнем към Азия, откриваме в Азия една стара, прекрасна световна култура, която едва сега е остаряла. Тази световна култура искаше да разбере себе си, като противопостави две духовни същности: Ариман и Ормузд. Ормузд е почитан от тези азиатци, особено от иранските азиатци, към които например принадлежат и индийците и персите, като дух, който печели плодовете от земята; но който също така внася духовен стремеж в човешката душа, издигайки я и позволявайки ѝ да преживее духовното.
В контраст с това стои Ариман, който е свързан с духа на иранците, тураните, които са повели азиатците през злото по такъв начин, че благословените условия на Ормузд са били осуетени от него. И ето виждаме - казва Юшаков - в Азия Ормузд и Ариман да водят своята битка и човекът е поставен в тази битка.
През 1885 г., скъпи присъстващи, моля, обърнете внимание, че Юшаков е написал това! И той казва: О, тези бедни азиатци! Какво са им направили егоистичните, грохнали европейци? В какво са ги оставили да се превърнат!
Юшаков представя въпроса така, сякаш европейците, от егоизъм и грохост, са отнели от азиатците това, което Ормузд им е донесъл като благословия. Но руснаците, от собствената си философия за живота, трябва да внесат ободряващия елемент на своя мироглед в цялата му грохост. Руснаците трябва да дойдат и да помогнат на азиатците, трябва да обединят сили с азиатците. Това казва Юшаков. Както казах, фокусът е върху Азия.
Не казвам това, Юшаков го каза през 1885 г. И Юшаков каза нещо забележително: прекрасният, благословен съюз на селяните – руските селяни – и казаците ще проникне в Азия и ще обедини сили с бедните азиатци срещу Ариман, за да запази благословиите на Ормузд.
И срещу кого основно се противопоставя Юшаков? През 1885 г. – трябва да подчертавам това непрекъснато – той казва: О, тези азиатци, те са пострадали ужасно от ръцете на ужасяващите европейци, които само са искали да присвоят, в най-страшния си егоизъм, това, което азиатската цивилизация, под плодотворността и благословията на Ормузд, е създала за човечеството. Как европейците са гледали на азиатците? И кои европейци има предвид Юшаков? Юшаков, през 1885 г., има предвид англичаните; колкото и да е странно. Нека чуем какво казва той: „Тези азиатски народи са възприемани от англичаните само като че ли съществуват, за да се обличат в английски дрехи, да се обличат в английски платове, да се бият помежду си с английски оръжия, да работят с английски инструменти, да се хранят от английски съдове и да играят с английски дрънкулки.“ След това той продължава – през 1885 г.:
„Англия експлоатира милиони индуси, но самото ѝ съществуване зависи от послушанието на различните народи, населяващи богатия полуостров. Иска ми се...“
– казва Юшаков – моят руски
„Отечеството няма нищо подобно - мога само да се радвам, че е така“

достатъчно отдалечено“
от това положение на нещата, колкото блестящо, толкова и тъжно,
и няма нищо общо с тази ужасна Англия. Така Юшаков през 1885 г.; така един руснак през 1885 г. поглежда към Азия.
Вероятно това е причината руснаците да се съюзят с Англия малко след това, не за да помогнат на азиатците срещу Ариман, а за да унищожат това, което с толкова дълбоки корени може да представлява такъв духовен живот – в допълнение към всички останали германски качества – както е било позволено да бъде описан.
И така, от мястото, където 150 милиона души трябва да живеят със 777 милиона, трябва да има мощно пробуждане на съзнанието за това какво е означавала фундаментално германската същност в развитието на човечеството.
Сред онези германци, чийто поглед е бил насочен към германския характер, винаги е имало осъзнаване за него - осъзнаване от двете страни на Ерцпланини, в Щирия, както и по Рейн и в далечния изток на Германия. И точно както това, което днес се изковава от великите събития в Централна Европа - основно сред онези, които са го разбирали, винаги са искали да го изковат - може да ни покаже една красива дума от австрийски германец, дума, написана през 1862 г. от австрийския германец Роберт Хамерлинг.
Мога да посоча тези обстоятелства от другата страна на Ерцпланини, тъй като самият аз съм прекарал почти тридесет години от живота си в немска Австрия като немски австриец, участвайки в дискусиите и борбите, с които германците трябва да се сблъскат в Австрия. Същият Хамерлинг е изразил отношението си към Австрия и Германия с красивите думи: „Австрия е моята родина, но Германия е моята родина“ – думи, с които всеки австрийски германец, който може да види отвъд външните обстоятелства, живее в неопределимото. Няма нужда да казвам нищо за другите интелектуални постижения на Роберт Хамерлинг, само искам да отбележа, че през 1884 г. именно Роберт Хамерлинг от Грац отправя трогателни думи към Германия, когато се разбра, че в Париж се издига статуя на богинята Страсбург и че германското знаме се изгаря на фестивал, честващ богинята Страсбург. По това време именно Роберт Хамерлинг изпраща думите от Грац до Германия:
Вярвайте в отмъщението
и в лавровия венец на победителя:
не се надявайте да откраднете обратно
парче немска земя!
може да вилнеете като гарвани около елзаска статуя,
Страсбург няма да имате,
Страсбург никога повече.
През 1862 г., в едно от по-ранните си стихотворения, „Germanenzug“, същият Роберт Хамерлинг е изобразил древните германци, предците на германците, да минават пред духовните му очи, докато те са се придвижвали от Азия. Той ги оставя все още разположени на лагер в Азия, на границите на Европа. Той красиво описва образа на вечерта, вечерния образ, как залязващото слънце е над тях, как луната изгрява; след това описва как всичко заспива сред скитащите германци, как само един наблюдава, с руси къдрици, с лъчезарни очи, вдъхновен от същността на своя народ: Теут. Геният говори на Теут, който иска да говори за бъдещата същност на германството. Геният на германския народ говори например на Теут с думите към русата, представителна младеж на германските народи:
„Към кого ще избухне словото от дълбините на душата един ден,
като твоя народ, толкова богат, толкова нежен, толкова могъщ?

Кой диша толкова тържествено в струните, толкова смело и се стреми и бори по всички пътища?
Кого води толкова високо, толкова дълбоко неговият порив, неговото предчувствие?
Кой схваща толкова вярно близкото, колкото и далечното?
Къде се отразява всяка земна и небесна зона,
както в твоето мислене, о, тевтоне?“

След това Хамерлинг продължава, като посочва, че това, което азиатците са търсили, и това, което предците на германските народи са търсили в Азия, когато са угасили човешката същност и са потиснали егото, за да се издигнат до духа на света, трябва да се появи отново в по-късна форма. Този азиатски път, който се появява и днес в индуизма, вече не може да бъде настоящият път. Сега, когато Христовият импулс е навлязъл в света, човешкото его трябва да бъде прикрепено към световната духовност по различен начин. Егото трябва да бъде издигнато, укрепено, както виждаме у тримата - Фихте, Хегел, Шелинг - и други; егото трябва да бъде укрепено; но по начина, по който трябва да бъде, сега, когато най-големият импулс в човечеството, както земята е видяла Христовия импулс, както трябва да бъде, както азиатският стремеж трябва да се появи на по-високо ниво, така се появи от най-дълбокия корен на националното същество. И това е, което Роберт Хамерлинг иска да изрази, като позволява на гения да говори и с русия теут, с русия представител на германското битие.

„Но колкото и гордо да се стремиш, високо над другите рояци, винаги ще запазиш древния, свещен огън: изпълненото с мечти опиянение на Бога, блажената топлина на сърцето на старата азиатска родина. Този свят лъч спокойно съществуване ще бъде преданост, която иска да потъне в Бога.“

И точно към това се стреми германецът, това, което се издига от цялата наука, от всяко знание: това пренасяне дори на това, което може да се познае, сякаш към олтара на самия обожествен мироглед. Духовната наука не иска да бъде религия, нито иска да я замести; тя иска да се постави като истинска наука редом с религията – тя не иска да повлияе по никакъв начин на религията, тя иска да я приеме – като течение, което се представя за истинска наука, което също иска само да подкрепя религията, а не да я замества по никакъв начин. Но това, което духовната наука може да постигне, се предлага едновременно – по израза на Бьоме – за да се изпита опиянението от Бога, тоест да се изпита духовното на света в собственото душевно същество.

Това е, което е чувствал немският философ, немският мистик Якоб Бьоме, и това, което може да изглежда като мото, водещ принцип на самата немска същност, когато Якоб Бьоме казва:
Когато се обърнете към дълбоките явления на света и се взирате в звездите и земята, виждате своя Бог и в същия Него живеете, стремите се и ходите, и в този Бог ще бъдете погребани.
Това е светоглед, изграден въз основа на немското знание, духовен светоглед.

И как се сблъсквате с това? Нека само накратко разгледаме Русия, за да заключим. Русия се нуждае от нова заблуда днес: заблудата за разрухата на Европа. Тя се нуждае от тази нова заблуда за разрухата на Европа, за да докаже, че този европейски интелектуален живот, и особено централноевропейският интелектуален живот, е остарял; нова заблуда, както Русия винаги се е нуждаела от заблуда.

Франция – да, човек би искал да остане напълно обективен, да не прави зло на никого. Германецът няма нужда да се присъединява към тоновете, в които днес се отдават враговете му. Така че може би можем да се вслушаме в самия френски поет, който не много преди войната е създал драматичен портрет на своя народ, който е доста интересен: французите са свикнали през вековете всички да ги слушат. Напоследък те започват да виждат себе си като тези, които задават тона във всяка външна култура. И така самият Ростан, самият французин, вярва в това поетично представяне. Французинът е като петел: когато той пее сутрин, слънцето

изгрява. И така той постепенно започва да вярва, че понеже той пее, слънцето изгрява. И не може да си представи, че слънцето би изгряло, дори ако той не пееше.
Французинът се нуждае от нова вяра; той трябва да може да повярва, че нищо не може да се случи в света, ако не се разпее. Той се нуждае от нова вяра за собствената си природа. И по принцип, просто трябва да позволите на историческите събития от 1870 г. насам наистина да повлияят на душата ви, за да видите как тази нова вяра постепенно се е появила и как не е напуснала френския национален дух. Можете да прочетете за това и в моята малка книга „Мисли по време на война“. За германците и тези, които не вярват, че трябва да ги мразят. Човек не би искал да направи несправедливост и на англичаните. Но когато чуе как един от водещите съвременни английски политици дава да се разбере на германците отвъд Ламанша, че „силата преди правото“ важи за тях и че това би бил германски принцип – тогава трябва да се подчертае: Принципът „силата преди правото“ като наистина оправдан може да се намери в произведенията на английския писател Томас Хобс, където е споменат за първи път. Фразата „силата преди правото“ е специфично английски продукт и всеки закон се корени в силата. И така, човек би могъл да намери много неща; човек не би искал да прави зло, както казах, но трябва да кажа изречението: Всички тези нации, те се нуждаят от нещо, което да ги притъпи за това, което всъщност правят в световната история, да притъпи това, което правят, те се нуждаят от нещо като мъгла, която обгръща истината. Англия се нуждае от нова лъжа – това може да се каже, без да стане по никакъв начин необективно, от самите факти. А Италия? Да, преди войната един не маловажен италиански политик – защото имаше умове, които не бяха толкова наивни, че да вярват преди войната, че Италия някога ще се застъпи за централноевропейските сили, и затова не бях особено впечатлен от това – когато един не маловажен италиански политик ми каза: Нуждаем се от война в Италия, защото нашият народ е станал импотентен, мързелив и безгрижен; само войната може да го съживи. Така че имаме нужда от война, от ново усещане, от нова страст, от трепет в душата на народа, затова Европа е обезпокоена. Както казах, това са думи на италиански политик. Следователно може да се каже: Ще изглежда разбираемо, че Италия, за да се притъпи към истинската истина за ситуацията, ще трябва да назначи нов светец: sacro egoismo, свещения егоизъм - нов светец, наистина странен светец. И още по-странен е неговият йерофант, първосвещеникът Габриел д'Анунцио.
Колкото и да е забравен образът, който ще се появи от тези обстоятелства в световната история на човечеството, германецът също може да гледа на тези неща със спокойно доверие, както - нека го повторим - от тази и от другата страна на Рудните планини винаги е правил моят скъп учител и приятел Карл Юлиус Шрьоер, изричайки следните думи в Австрия през 1859 г.:

Нека Русия и Англия мъдро обмислят,
може да не е нежелано,
ако се скараме тук малко,
ако ни отнемат доброто право
[Вие, германски братя, няма да - съветвате тук,
атаката на врага само ще ни обедини
И сред нас всяка амбиция ще избледнее
Пред: да бъдем един народ на думи и дела.
И ако някой от нас е сгрешил,
ако в немско сърце е възникнал раздор,
само едно нещо ни вдъхновява сега:
това, което имаме общо, нашите радости и нашите скърби!

Затова нека и ние имаме общо:]
Германска война, ако не и германски мир.
1859 г. – изречено в Австрия от някой, който е чувствал едно цяло с това, което живее и диша в германската национална идентичност. И тогава той каза, същият този човек, че
Дух се издига, гигант за гледане
[Който не след дълго ще събере всичките си сили,
немският дух се издига пламтящ от смелост,
където и да погледнеш във всички немски области.
Той е наричан майстор по много начини,
в изкуството и знанието, в изграждането на системи,
Той може да бъде видян за първи път като цяло,
тогава ще бъде признат от света] наистина.
Чета тези изречения само за да видите как това, което германецът може да чувства към източника и корена на германския национален живот, не е създадено току-що днес, тъй като сред уважаемата публика тук има достатъчно хора, които знаят, че говорих за германската същност години наред преди войната, а също и за връзката с другите народи. Германецът не е нужно да се връща към тона, който сега може да чуе от онези, които го държат като в пръстен, като във велика крепост. Той може спокойно да погледне какво може да спечели от обективно наблюдение на природата на своя народ. Защото това, което печели по този начин, му се представя там, където изглежда като чист тон в развитието на германския интелектуален живот, първо като зародиш, като корен, който по-късно ще даде цветове и плодове. И така най-доброто, което е в германския интелектуален живот, което, както видяхме, все още не е цвят и плод, а само корен и зародиш, ще даде цвят и плод в бъдеще.
И с душата си германецът се обръща в настоящия труден момент на изпитание, който ни изпълва всички със сигурни надежди и увереност, той се обръща с тези сигурни надежди и увереност, които го изпълват, към бъдещето, с цялото си сърце, обединено с погледа към това бъдеще, към това, което ще се развие като разцвет и плод на германския национален характер, на германския живот и на германската сила като цяло, въпреки всички омразни и клеветнически неща, които се казват днес срещу тази германска същност – това, което ще се развие, това, което може да бъде адресирано от знанието като това, което ще се развие, защото трябва да се развие!

12. Забравеното търсене на духовна наука в рамките на развитието на немската мисъл

Уважаеми участници!

Значимите събития, в които се намира германският народ, оправдават да говоря, както съм правил в продължение на много години в други германски градове, по теми, свързани с духовната наука. Тази година, както и в миналото, миналата година, няма да говоря за тясна тема на самата духовна наука, а за нещо, което е тясно свързано с духовния живот на германския народ, с това, което е подходящо да разкрие нещо за мястото на германския народ в цялостното развитие на човечеството.

Ако правя това, със сигурност не е, за да изразя просто емоционални възгледи, които са особено близки до душата в тези трудни, но и в известен смисъл изпълнени с надежда времена, а защото не се основава на мрачни чувства и възприятия, а по-скоро, както вярвам, на реални факти, когнитивни факти, на добре обосновано убеждение, че това, което винаги е било характеризирано тук като духовна наука, е вкоренено в най-съкровените дълбини именно на онези изрази на немския интелектуален живот, които можем да причислим към върховете на този интелектуален живот.

Нямаме нужда, скъпи присъстващи, като германци в настоящето, да изразяваме чувствата и мислите си, като очерняме и дори клеветнически изопачаваме, преди всичко – както се прави и от най-изявените личности в редиците на нашите врагове – това, което е извън германския живот – както се прави от другата страна по отношение на германската същност – но можем да го разгледаме от чисто фактическа гледна точка, основана на германския национален характер.

Във въведението трябва да се спомене накратко, че духовната наука, както е разбирана тук, се основава на факта, че е възможно отвътре в човешката душа – чрез процеси на душевния живот, които са били описани тук, в този град, многократно и които могат да бъдат открити и в нашата литература, че е възможно да се развият такива сили в човешката душа, които водят човек до разбиране на това, което не се изчерпва във времето между раждането и смъртта, а преминава през раждания и смърти и представлява вечната, безсмъртната същност на човека. Че е възможно такова задълбочаване на душевния живот и такова укрепване на силите на душевния живот, че човешкото същество осъзнава в себе си, във физическото си тяло, това, което е оформило това физическо тяло от духовния свят и което, когато човешкото същество премине през портата на смъртта, се връща в духовния свят, че такова знание е възможно и че такова знание трябва постепенно да бъде включено в духовния живот на човечеството в наше време, това е духовно-научното убеждение, както е разбирано тук.

И това духовно-научно убеждение, което – както аз вярвам – е истинската духовна наука, се съдържа в най-красивия и смислен стремеж на немския народ.
Сега би могло да се повдигне точно едно възражение: предполага се, че става въпрос за духовна наука, за това, което дава на ума знание, подобно на това на естествената наука за външната природа, следователно предполага се, че става въпрос за наука. Хората, които се намират на определена степен на повърхностност, веднага ще възразят: Да, науката е нещо напълно международно! Това възражение е толкова непосилно за мнозина, защото е безкрайно повърхностно. Може да се каже: повърхностно до степен да се приема за даденост; защото луната, например, е обща за всички народи в международен план. Но това, което отделните народи имат да кажат за луната, това, което се бори от душите им, за да характеризира луната, се различава от човек на човек. И ако може да се каже също, че това се ограничава до поезията, тогава този, който не е просто учен, който вижда в науката не само това, което е описание на външни неща по най-външен начин, но и това, което човек може да знае за нещата, произтича от основите, от основните сили и основни стремежи на човешкото същество и е индивидуален, както самите човешки души са индивидуални, тоест: ето защо те са оформени толкова различно, в зависимост от начина, по който отделните народи са предразположени към познание за света. Но тези предразположения, тези вътрешни импулси на отделните народи, са това, което движи човечеството напред – не това, което може да се опише като „международно“ в повърхностен смисъл, който приема за даденост всичко, което е било преди това.
Ако искаме да характеризираме немския стремеж към знания, това, което веднага ни идва на ум, са три фигури, три велики фигури, които би трябвало да бъдат споменати само във въведението на днешната дискусия. Но развитието на немската мисъл се основава на почвата, която те са подготвили. Тези три фигури може би не се споменават често в общата германска нация днес. Но това не е важно. Важното е, че тези три фигури са трудни за разбиране в това, което са създали, но въпреки това тези три фигури ще играят все по-голяма и по-голяма роля в развитието на немския интелектуален живот в бъдеще. И тези три фигури са: Фихте, Шелинг, Хегел – трите фигури, които като мислители със светоглед са формирали огромен фон, [които] от дълбините на немската националност са осигурили това, от което са произлезли и великите творения на немския интелектуален живот, които срещаме у Гьоте, Хердер, Лесинг, Шилер и които след гръцката култура са представлявали най-голям културен разцвет в развитието на човечеството.
Фихте, Йохан Готлиб Фихте, какво виждаме пред себе си? Този, който само изглежда труден за разбиране философ, който по-скоро чувстваше, че това, което може да даде като така наречена философия, всъщност е, в най-висшия смисъл, резултат от диалог, който самият той е провел с немския национален дух. А когато се обърнем към Фихте, какво ни показва той?

Той ни показва как една личност, вкоренена в същността на немския дух, в стремежа си към знание, изхожда от предпоставката, че самата човешка душа притежава нещо, чрез което може да схване и вътрешно да види това, което живее и се вплита в света като духовно и божествено в собственото си вътрешно преживяване.
По отношение на силата, с която това се е изразило в душата на Фихте, може да се каже, че Фихте стои почти напълно сам в историята на човешкото развитие. Фихте се е опитал да проникне в собствената си душа това, което пулсира, живее и се вплита в света. Той е бил наясно, че човек не може да стигне до тази точка [до преживяване в собствения си опит на това, което прониква в света като негова фундаментална същност, божествено и духовно], чрез външно наблюдение, [не] чрез сетивата, нито чрез ума, който е свързан с мозъка, а само чрез призоваване на дълбоките, скрити сили на душата. И в това той показва фундаментално разположение на немския характер: това сраставе в най-съкровената част на душата с тайните на света, това невъзможност да бъде задоволено по друг начин, освен чрез преживяване в най-съкровената част на душата на това, което се разпространява в голямата, широка вселена като най-скритото, най-тайнственото.
Достатъчно е да си припомним няколко подробности за този Йохан Готлиб Фихте, които ще спомена, защото са толкова характерни за фигура като Фихте, и ще видим как трябва да почитаме в него личност, която, по силата на най-съкровената си нагласа, трябва да се стреми да се отдаде изцяло с душата си на това, което може да нарече преживяване на мистерията на света. Фихте, син на много прости хора, от просто саксонско село, е на седем години; той вече е бил на училище и е бил добър ученик. Като награда, той получава книга от баща си за Коледа, когато навършва седем години: „Gehörnte Siegfried“ (Рогатият Зигфрид). След известно време става очевидно, че той, който преди е бил много нетърпелив да учи, става небрежен към ученето си. Това му е посочено. Един ден баща му го среща, застанал край потока, който тече покрай простата къща: „Der gehörnte Siegfried“, който момчето е хвърлило в потока, плува в него.
Изключително характерна черта за седемгодишния Йохан Готлиб Фихте. Какво беше минало през душата му? Това, което беше минало през душата му, беше, че си каза: Пренебрегнах дълга си, като проявих почти неудържим интерес към този велик, мощен материал за Зигфрид; но дългът е това, което трябва да дойде преди всичко останало. Ето защо книгата е хвърлена във водата! За да изпълни дълга си.
И друг пример: нашият Йохан Готлиб Фихте е на девет години; съседният земевладелец идва в простото село една неделя, за да чуе проповедта на пастора. Той идва твърде късно. Земевладелецът много съжалява, че не е могъл да чуе проповедта на селския пастор. Тогава човек се замисля и осъзнава, че има деветгодишно момче, което добре помни какво е казал пасторът в проповедта си. Наричат деветгодишния Йохан Готлиб Фихте; той пристъпва напред, тромаво, в

синята си селска престилка; но скоро се впуска в изпълнението, така че повтаря цялата проповед със сърдечно съчувствие към съседния собственик на имението – не от мъртъв спомен, а защото душата му е сраснала с това, което е чул и което тогава е оцветило ухото му в душата му.
Това е характерното за това сраствane на собствената душа на Фихте с преживяното. И така, това се развива все повече и повече у Фихте, така че накрая цялата вселена пулсира с воля. Светът ще, божественият свят ще, той преплита и живее през всички пространства и през всички времена, той изпраща своите течения в душевното тъкане на човешкото същество.
И когато това сплитане на душата е напълно предадено, тогава душата изпитва в себе си поток от безкрайната световна воля. Тогава човек се обединява с това, което пулсира през света като Божествено-Духовно. Тогава човек е понесен от това, което тече като световен дълг по вълните на волята, което свети в душата ни и което е най-висшето, което Фихте се е стремил да схване. Така неговият мироглед произтича от най-съкровената същност на личния му характер. Това е най-германското нещо - да търси най-личното и най-обективното. Фихте не търси някаква душевна същност, която може да бъде доказана, а по-скоро душевна същност, която непрекъснато участва в божествено-духовната творческа сила на света, така че да може да се създава във всеки момент. И в това вътрешно творчество, което почива в божествено-творческото, се крие за Фихте гаранцията за вечното, което преминава през раждания и смърти и което живее в духовния свят дори след като човешкото същество е преминало през портата на смъртта.
В своите прекрасни речи в Берлин през 1806 г., които той нарича „Наставления за блажен живот“, Фихте казва за това, което произлиза от вечния дълг на божествената сила в душата на човека, в Берлин през 1806 г., които той нарича „Наставления за блажен живот“ - за което Фихте казва: Хората говорят за факта, че безсмъртната същност на човека се проявява едва след смъртта. Този, който наистина опознае душата, знае, че безсмъртието може да бъде схванато директно в живота в това тяло; и затова той е веднага сигурен, че - дори ако това тяло се разпадне на своите елементи - това, което е схванато в него чрез истинско познание, преминава през портата на смъртта в духовния свят.
Но Фихте е убеден и в това, че вечният дух трябва да бъде схванат едновременно в най-съкровената вътрешна същност. Следователно, като преподавател в тогавашния известен университет в Йена – защото той е бил дом на най-великите немски мъже – той е коренно различен от всеки друг преподавател. Той не преподава, за да предаде определено съдържание, определен набор от твърдения на своите ученици, а се подготвя по такъв начин, че това, което трябва да преподава, е първо вътрешен живот в душата му, така че да преживее това, което иска да остави да се влее в душите на неговите слушатели.

Един слушател, който го разбираше добре, веднъж каза прекрасно: Речта на Фихте се носи като гръмотевична буря. Това, което имаше да каже с думи, му се изплъзна като в бушуваща гръмотевична буря. Ясно е, че той не иска просто да образова добри хора, той иска да образова велики души. Следователно, неговото усилие не беше просто да съобщи нещо на хората, а да позволи на нещо да премине в тях, така че тези души да станат нещо различно, когато си тръгнат, отколкото са били, когато са влезли в лекционната зала. И все повече и повече той се позоваваше на силата на душата, на силата, която се крие в човешкото същество, което е красиво демонстрирано в следващото изречение. В лекциите му винаги е имало стремеж към пряко съвместно съществуване на собствения душевен живот с този на публиката, което той се е стремял да постигне чрез такива красиви неща като това, например. Един от слушателите, естественикът Стефенс, го описа така. В хода на лекцията си Фихте призова публиката: „Мислете за стената!“ И те помислиха за стената. Той остави това да се случи за известно време – така каза човекът Стефенс. „А сега помислете за този, който е измислил стената!“ [беше следващият подтик на Фихте].
Там човекът беше насочен към самия себе си. Там слушателите отначало бяха смаяни; не можеха да го схванат веднага. Но това беше начинът да се насочи човекът към собствената му душа, към силата, която може да произлезе от нея, за да живее заедно с божествено-духовните сили на света.
И така, ето го, този Йохан Готлиб Фихте, наистина такъв, че ентусиазираните слушатели биха могли да кажат за него: Той живее в царството на понятията, сякаш в трансцендентален свят; но по такъв начин, че не само пребивава в този трансцендентален свят, но и властва над този трансцендентален свят. И Фихте е съзнавал, че това, което е живяло в душата му, е било в интимен диалог с духа на самия немски народ.
Казвайки това, не характеризирам нещо, произтичащо от национална тесногръдост, а по-скоро нещо, което Фихте е преживял пряко като свое възприятие и чрез което е успял да окаже толкова голямо, толкова значително и подкрепящо въздействие върху тази германска нация в едно от най-трудните времена за германския народ.
Достатъчно е само да се сравни какво означава, че светоглед като този на Фихте може да възникне от определена националност, с това, което е върхът на романския светоглед, светоглед, който от своя страна е възникнал изцяло от същността на френския национален дух. В началото на XVII век имаме френския философ – един от най-великите и именно един от онези, които най-ярко характеризират френската националност: Декарт или Картезиус.
Той също така е започнал от това, което живее в човешката душа. Затова може да бъде сравнен с Фихте. Неговото „Мисля, следователно съществувам“, „Cogito ergo sum“, е станало известно. Но в какво се състои това, което той казва: „Мисля, следователно съществувам. - Cogito ergo sum“? – С факта, че мисълта живее в мен,

мога да докажа, че оставам себе си. Това, което живее в душата, се разкрива, доказва се чрез логическо заключение. Фихте иска да го схване в прекия живот, това е отличителната черта. Това се простира до най-широките аспекти на светогледа. Можете да видите това от един-единствен детайл.
Уважаеми присъстващи, виждате ли, Декарт, който твори върху френски фолклор, си формира един възглед за света. Какъв е този възглед? Да, този възглед е този, онзи – трябва да посоча един пример, защото нямаме много време да характеризираме всичко подробно – че той вижда не само външната природа като едно – може да се каже, бездушно, но че вижда и животните като бездушен свят. Само хората имат душа, защото могат да я преживеят вътрешно в себе си. Така Декарт казва: животните не са нищо повече от движещи се машини.
Това продължило да оказва влияние върху френския светоглед чак до осемнадесети век, когато човекът също бил превърнат в машина. Когато този светоглед се изправил пред Гьоте, Гьоте, извън своето немско съзнание, казал: Да, те ни предлагат светоглед, в който целият свят е машина, нищо друго освен атоми и молекули, които се блъскат една в друга. И ако поне можеха да ви обяснят как красивият, славен свят произлиза от това механично тласкане, тогава човек все още би могъл да се заинтересува от подобно начинание. Но те просто поставили световната машина на място, без да обяснят нищо за нея. Това било възражението на Гьоте срещу онова, което идва от френския Запад като механистичен светоглед. Възгледът на Фихте обаче може да се сравни с този, който иска да се потопи във всяко отделно същество и същество, да живее с всичко, за да разпознае волята, божествената воля във всичко. Това потапяне в света на съществуващите е немско. Това сблъскване, виждането само на душата в себе си, превръщането на всичко в машина - [това не се говори от национална тесногръдост] - това е например френският начин на правене на нещата.
Сега разглеждаме светогледа на Фихте от различна гледна точка. За него това, което се разкрива само на сетивата, е това, което той нарича: материално поле за изпълнение на дълга. Всичко, което не е божествена духовна воля, която вплита и живее чрез всички същества, това, което се представя само на сетивата, тоест, както казва Фихте, материален материал, за да може дългът да има обект, върху който да се упражнява. Това е великото нещо, което Фихте иска да изпита – духовното в собствената си душа – и което той носи на света, изпитвайки това духовно в собствената си душа и от другите неща.
Нека сравним това с това, което се появява например в рамките на английския светоглед, доколкото този английски светоглед е произлязъл изцяло от английската националност. Разбира се, не се има предвид индивидът; индивидът винаги може да се издигне над своята нация; но се има предвид това, което е свързано с националността. Виждаме, че не само в по-стари времена светогледът на Бейкън от Верулам се основава само на полезното, само на това, което се представя външно

на сетивата, за което духът, който преживява сам по себе си, стои само като връзки, които се свързват, за да може духът да намери пътя си. Там духът е само средство за привеждане на външното чувство в система. Няма съвместно преживяване с това, което живее като духовно във всяка чувственост. И това се е запазило до днес. Виждаме прагматизма в действие там. Защото прагматизмът е дума за нещо, което, поставено до светогледа на Фихте, наистина изглежда като тъмнина до светлината. Какво е прагматизъм? За прагматизма не съществува истина сама по себе си – истина, която се търси, за да се преживее като истина в душата – а истината: Това е нещо, което човек формира като понятие, като идея, за да може да намери пътя си във външния свят. Така човек формира понятието за „единна душа“; но той не иска това в душата си, което е нещо като единство на душата, а защото човек показва различни изрази на своето същество, прави това и прави онова. И човек се ориентира, като приема понятие като „единна душа“. То е полезно за задържане заедно на външни, сетивни неща, за изобретяване на нещо като истина. Истината съществува само защото ни позволява да се ориентираме в сетивните неща. А в това, което изобщо може да бъде преживяно, истината няма самостоятелно значение.

Обратното е случаят в търсенето на мироглед от Фихте. Външното и сетивното със сигурност не се подценява; не си имаме работа с фалшиво, чуждо на света знание. Но си имаме работа с желание душата да се слее със световния дух и с утвърждаване на истината, която се преживява в духа като най-оригинално, живо и дишащо в света. За Фихте нещата са там, за да разкрият света, а не както са за прагматиците като единствена реалност; докато това, което се нарича истина, е там само за да има такива връзки и скоби, с които да обобщи външно съвпадащия сетивен свят, така че умът да може удобно да го обхване.

Не преувеличавам, така стоят нещата! И така, Фихте, развивайки все повече и повече този възглед, застава през 1811, 1813 г. пред своите берлински студенти и им казва, че всеки, който иска да проникне в света, трябва да погледне към духа. Той говори за ново духовно чувство – Фихте – и с това има предвид, че това чувство може да се развие, че когато се говори за преживяванията на това чувство, всъщност, пред лицето на хора, които не искат да го признаят, е като че ли един-единствен ясновидец говори сред тълпа слепи хора! Но Фихте се стреми да постигне в човешкото същество това, което пряко свързва душата с духовния свят. И от това той черпи и силата, която е толкова дълбоко очевидна в неговите „Речи към германския народ“ в едно от най-трудните времена за германския народ, чрез които той искаше да влее подкрепящи сили в бъдещето на германския народ, в неговите души.

Човек може да характеризира тази необикновена личност само с тези няколко думи поради краткостта на времето! Още по-малко известният Йозеф Вилхелм Шелинг тогава стои там като негов последовател. Но именно това показва безкрайната

многостранност на немската природа: че Шелинг също иска да стигне до картина на света чрез съвместното съжителство на душата с тайните на света, но - бих искал да кажа - чрез съвсем различни душевни сили. Докато Фихте е могъщият човек, който иска да изпита волята в себе си и в собствената си воля създава световната воля, вечната световна воля. Шелинг твори от душата. И чрез това извънумствено творчество за него възниква картина на света, чрез която природата и духовният живот се сливат чудесно. Дори и да е трудно да се прочете днес това, което Шелинг е създал - изобщо не е важно да се приеме съдържанието, а стремежът - дори и да е трудно да се прочете: човек не е нужно да го приема като учение, спрямо което трябва да стане последовател или противник. Вижте хората, които са се стремели по този начин – които са се стремели от самото сърце на германския национален характер. Шелинг се е стремял да проникне във всяко едно същество; да изпита това, което действа в съществото като духовно същество. По този начин природата се е превърнала за него във физиономичен израз на духа. А духът е бил това, което се е изградило върху почвата на природата. Точно както настоящата човешка душа е изградена върху своите спомени, така и в смисъла на Шелинг човекът се е чувствал изправен пред природата със своя дух, сякаш е преживял всички времена, но е оставил природата зад гърба си. И докато сега я гледа, тя му предлага спомена за това, което е създал преди това несъзнателно, за да може тогава почвата за неговото съзнание да бъде там. По този начин душата и природата се сливат в Шелинг.

Докато Фихте трябваше да бъде характеризиран от съвременниците си като този, който преди всичко стоеше пред тях в германската мощ, онези, които слушаха Шелинг и които го ценяха, го характеризираха като провидец, като личност, която, когато говореше, беше обградена от това, което веднага показваше, че той оформя думи, докато умът му гледаше в съвсем различен свят.

Може би ще прочета подобно слово на ученик и приятел на Шелинг, защото то показва повече от всичко друго как е бил възприеман Шелинг от онези, които са го познавали. Още като млад мъж в Йена, Шелинг е имал такова въздействие, че младите мъже около него веднага са били убедени, че той не само има нещо да им каже, което веднага ще разпали душите им, но че докато говори, духът му живее в духовния свят и той говори отвътре. Ето защо Готилф Хайнрих Шуберт, човек, който самият се е опитал да слезе в духовните дълбини на човешката душа, казва следното. Той характеризира Шелинг по следния начин:

„Какво привличаше толкова силно както млади хора, така и зрели мъже към лекциите на Шелинг, отдалеч и отблизо? Дали само личността на човека или особеният чар на устното му представяне, в който се криеше тази привлекателна сила?“

Не, според Шуберт, не е било само това.

„В живите му думи имаше завладяваща сила, на която, където и да се срещаше дори с малко възприемчивост, никоя от младите души не можеше да устои. Това може да е трудно за читател от нашето време.“

— Шуберт записва през 1854 г. какво е преживял с Шелинг през 90-те години на 19 век,

„който, за разлика от мен, не беше младежки слушател, за да стане ясно как често се чувствах, когато Шелинг ни говореше, сякаш четях и слушах Данте, провидеца на един отвъден свят, който беше отворен само за осветеното око. Могъщото съдържание, което се криеше в речта му, сякаш измерено с математическа прецизност в лапидарния стил, ми се струваше като вързан Прометей, чиито окови да се разпаднат и от чиято ръка да получат неугасимия огън е задача на разбиращия ум.“

Така че някога е било възможно, уважаеми присъстващи, да се говори на немския народ по такъв начин, че това да създаде това впечатление, от духовния свят, че да може да създаде това впечатление!

Тези, които познаваха Шелинг, а и аз самият познавах хора, които все още го слушаха в напреднала възраст, казват, че това, което е имал да съобщи, е било въздействащо просто чрез погледа на очите му, които все още горяха в напреднала възраст; така че човек виждаше: самата личност е тази, която иска да расте заедно със света, като дава мироглед.

И третият от онези, които, идвайки от дълбините на немската народна душа, искаха да проникнат до един светоглед, е Хегел. Хегел, от когото онези, които не искат да положат никакви усилия, когато трябва да усвоят нещо, бягат още при първите изречения - Хегел, какво е искал той?

Шелинг се опитва да създаде картина на света чрез немската душа. Да проникне в духа и духовните светове чрез волята: Фихте. Чрез това, което е мисълта, чрез чистата мисъл, която живее в душата, когато тази душа не обръща поглед към външния свят на сетивата, не иска да се посвети на външния свят на сетивата само с интелекта, чрез това, което живее като чиста, кристално ясна мисъл в душата, Хегел се опитва да срасне в собствената си душа с това, което действа в света. Така че той казва: Когато мисля мисълта чисто, когато се отдавам на живота на мисълта, на живота на мисълта, освободен от чувственост, в собствената си душа, тогава вече не моите собствени произволни мисли живеят в мислите, които живеят в душата, а те са мислите, които самата божественост е в нейната душа. Тогава това, което е светлина и осветява целия свят, запалва малък пламък в собствената душа и чрез този малък пламък душата расте интелектуално заедно със световния дух. Душата почива в световната мисъл. В немския начин на живот съществува стремеж към това, което може да се нарече мистично, но не мистика, която се наслаждава и иска да се наслаждава на тъмни, объркани чувства, а мистика, която, макар и емоционално да се стреми към това, към което се стреми целият мистицизъм - съжителство на собствената душа с тайните на света - прави това на основата на кристално ясно мислене.

И това, от своя страна, е нещо характерно за немския характер: че към най-висшето се стреми във всеобусловена духовна яснота, а не в объркани, хаотични чувства. Това е светогледът, който стои на заден план и от който е израснал – от същата майчина почва – от която са израснали „Фауст“ на Гьоте и другите велики произведения на изкуството и литературата от онова време, те също са израснали от същата тази почва, така да се каже. И Гьоте по същество стои на същата тази почва.

И Гьоте казва – за разлика от Кант – в едно малко, красиво есе върху „Съзерцателната способност за съзерцание“ той изразява как се стреми към познание, което наистина е отекнало в душата, но което е непосредствено откровение за това, което трябва да се развие от нея в света. Душата не се ограничава само до това да гледа външния сетивен свят и да го преценява; но когато душата се оттегли в себе си, тогава нещо трябва да се събуди в тази душа, така че самата способност за преценка да се превърне в съзерцание – така че човек да се научи да вижда духовно.

Гьоте говори за духовни очи и духовни уши, които гледат директно в духовното, точно както физическите очи и уши гледат директно във физическия свят. Това пронизва Гьотевата душа.

И Фихте с право можеше да каже, когато публикува своите на пръв поглед доста абстрактни мисли през 1794 г., че можеше да пише на Гьоте:

[„Философията все още не е достигнала целта си, тъй като резултатите от рефлективната абстракция все още не се докосват до най-чистата духовност на чувството. Аз ви смятам и винаги съм ви смятал за представител на последното на сегашното ниво на човечеството. Философията с право се обръща към вас. Вашето чувство е същият пробен камък.“]

Съществува тясна хармония между това, което се е издигнало като най-великото, също и в поетичен смисъл, от немския интелектуален живот, и това, което живее на заден план като мироглед. Дори ако в последвалия период, просто защото висотата на мирогледа е била просто изумителна, нещо друго излезе на повърхността в развитието на немската мисъл, освен чисто продължение на могъщите мисли на Фихте, Шелинг и Хегел, тези мисли са в края на краищата това, което се крие в дълбините на немската същност, това, което ще продължи да се развива, също е продължило да се развива, както ще видим скоро, и това, което трябва да доведе до най-красивите цветове и плодове на немската същност.

Когато си спомним духовете на Фихте, Шелинг и Хегел, виждаме, че те разкриват от три различни страни какво може да се постигне от един различен вид диалог с германския национален дух. Но зад тях, сякаш невидим, стои самият германски национален дух. И човек изразява повече от просто образ, когато казва: като сянка на самия германски национален дух, това, което излиза на повърхността чрез Фихте, Шелинг и Хегел, е като сянка на това, което самият германски национален

дух изразява. И зад това човек усеща това, което преминава през теченията на германския интелектуален живот, като още по-мощна вълна.
Оттук може да се случи странното явление, че великите умове от края на осемнадесети и началото на деветнадесети век са били последвани от по-малки умове, които са били по-малко талантливи и които по определен начин са се стремили да представят това, което е преминало през германското интелектуално развитие като стремеж чрез германското интелектуално развитие, в още по-красива, още по-ярка светлина.
Наистина е забележително явление, нали, че умове, които са били по-малко талантливи от тези велики, са имали повече възможности в по-късни времена, именно защото германският национален дух също е стоял зад великите, който след това е могъл да продължи да работи чрез следващите, които вече са имали вдъхновението на предходните. Виждаме един такъв в сина на великия Йохан Готлиб Фихте: Херман Имануел Фихте.
Имануел Херман Фихте го казва директно: това, което сетивата могат да видят за човека, което умът, свързан с мозъка, може да разпознае за човека, но може да разпознае чрез науката, това е просто външната страна на човека; това, което съдържа само силите, които държат човека заедно повече за земните неща. Но в този физически човек, според възгледа на Имануел Херман Фихте, живее етерно човешко същество, което прониква в този физически човек и което е също толкова свързано в своите сили с вечните световни сили, колкото силите, които живеят във физическия човек, са свързани с действително нетрайните сили на земята.
Това, което е било описвано тук, в тези лекции през годините, като духовен произход на човека, като етерно човешко същество, е осмивано от съвременното общество, но дори и в Германия, тъй като е повлияно от чужди страни, този етерно човешко същество е било посочвано и тук, в този град, в лекции през годините, отново и отново.
Но ние виждаме още по-висш, още по-величествен указател към това, което Фихте е виждал в човешката душа като просто потенциална сила, но която може да бъде извлечена, така че тези вечни сили да се вплитат и да живеят все повече и повече.
Виждаме това още по-ясно, още по-величествено, в един почти напълно забравен дух, Трокслер: Игнац Паул Витал Трокслер. Кой все още го познава? Но той стои на раменете на Фихте, Шелинг и Хегел! И той се задълбочава още по-дълбоко в духовния фон на света, отколкото неговите предшественици, които са били далеч по-велики по отношение на интелектуалните дарби от него. Той просто е успявал да получи стимула от тях.
Какво виждаме в този Игнац Пол Витал Трокслер? Виждаме в този Трокслер как той категорично посочва, че когато човек развива душата си, когато човек изважда от душата си това, което не може да бъде там за външния живот на сетивата, тогава в човешката душа се намира дух, това, което Трокслер нарича, от една страна,

„свръхестествен дух“. И с това той има предвид, че ако човек развие това, което спи в душата му, тогава той е в състояние да няма нищо в душевния си живот, когато обърне сетивата си от външния свят, но че може да се случи пробуждане, което надхвърля сетивата – свръхсетивен дух, дух, който вижда духовните процеси в света така, както сетивата виждат чувствените процеси и същества: свръхсетивен дух. Дори онези, които като идеалисти, като абстрактни идеалисти, искат да схванат света чрез идеи и понятия, ще признаят това.
Но Трокслер отива по-далеч. Той говори не само за свръхсетивния дух, но и за „свръхдуховното чувство“. Какво е свръхдуховно чувство?
Когато този дух, който гледа на света, е способен да говори не само за понятия, не само за идеи, но когато може да описва действителни конкретни същности, които може да опише така, както се описва отделно животно, така че човек да се издигне до свят на висши същества, които не могат да бъдат видени с обикновените очи, но които „свръхдуховното чувство“ може да види - нещо, на което отново популярната наука може лесно да се смее, но което, като енергичен стремеж в този избледнял, забравен тон, за който сега ще ви говоря, идва при нас по такъв прекрасен начин в рамките на развитието на немската мисъл.
Става още по-чудесно, когато видим следното у Трокслер. Трокслер казва: Когато човешкото същество изведе наяве най-красивото нещо, което може да живее в душата му, доколкото тази душа живее в тялото; когато изведе наяве най-красивото нещо от душата си, най-красивото нещо в душата, която е свързана с тялото – когато душата стане космическа и се изправи пред света като космическа душа, тогава тя се развива във вяра, в любов, в надежда. Но вяра, любов, надежда, за Трокслер те са това, което външно се разкрива като цвете на земния живот, но само за този земен живот. Зад вярата, зад силата на вярата, която принадлежи на душата, доколкото душата живее по някакъв начин, зад тази сила на вярата, в душата живее висша сила; свръхсетивният слух, казва Трокслер. И вярата е само външната проява на свръхсетивния слух, чрез който човек може да чува, както сетивното ухо чува сетивните тонове, духовните тонове на духовния свят, духовния език на духовния свят, в известен смисъл душата в нейния свят, защото такова духовно слушане се осъществява и тъй като душата живее в тялото между раждането и смъртта, това духовно слушане приема формата на вяра във физическото въплъщение. Тази вяра е външното откровение за духовния слух.
Любовта, това най-красиво, това най-славно цвете от живота на душата в тялото, е външното откровение за духовния търсач на това, което той нарича духовно усещане, духовно чувство. Точно както човек физически протяга ръка, за да докосне материалните неща, така и зад силата на любовта се крие друга сила, чисто духовната сила, чрез която душата може да разшири своите духовни опипвания, за да усети това, което живее като конкретно духовно същество в духовния свят.

През 1835 г. са публикувани прекрасните лекции, в които Трокслер говори толкова много за духовно-душевния човек, който стои зад вярващия, любящ, надяващ се човек. А зад това, което е силата на надеждата, силата на увереността, се крие, в душата, това, което Трокслер сега нарича: духовно виждане, духовно виждане. Когато душата влезе в тялото, тя преобразува духовния слух във вяра, духовното чувство в силата на любовта и духовното зрение в силата на надеждата.
И когато душата преминава през смъртта, това, което е било в силата на вярата в тялото между раждането и смъртта, се трансформира в духовни уши; това, което е било в силата на светлината, се трансформира в духовно докосване; това, което е било в силата на надеждата, се трансформира в духовно зрение, във виждане на духовния свят.
Така Трокслер говори за „чувствителни мисли“ – където мислите не правят обикновени преценки за външния свят, а където мислите са вътрешно обхванати така живо, така живо, че чрез мислите духовният свят се схваща директно. И той говори за „интелигентни чувства“, където душата не съди чрез интелектуалната сила на чистата интелектуална наука, както Шелинг някога се е изразил – това е силно, разбира се, но великите хора имат недостатъците на своите добродетели – а където душата наистина съди по такъв начин, че живее с мислите си заедно с външния свят, както иначе живее само с чувствата, но в яснота; Трокслер говори за „интелигентно чувство“. Наистина, този забравен тон на немския мироглед, на развитието на немската мисъл, е прекрасен. Не е нужно да се обиждаме от факта, че този прекрасен, избледнял тон не е продължил да живее външно видимо; Това няма значение, уважаеми присъстващи: Важното е, че то е там и че, макар и да не е станало външно видимо, то въпреки това живее в това, към което немската същност се стреми и на което се надява в света, и че ще се възроди отново дори сред тази материалистическа наука; и че световната позиция на немския народ е именно в духовната сфера: да доведе човека и неговата душа до духа, какъвто е в смисъла на този избледнял, забравен звук - само външно забравен звук - на немското развитие на мисълта.
Трокслер цитира едно красиво изречение от книгата си, в което описва как сега си представя ефирния човек, човека, който е обвързан с вечните сили във физическия човек, който е обвързан с временната власт. Трокслер казва:
„В миналото философите са разграничавали финото, благородно душевно тяло от по-грубото тяло... душа, която е имала образ на тялото, който са наричали схема и който за тях е бил висшият вътрешен човек... В по-ново време дори Кант в „Сънищата на един духовен пророк“ сериозно се шегува с цялостно вътрешно духовно човешко същество, което носи всички крайници на външния върху духовното си тяло; Лаватер също пише и мисли по същия начин; и дори когато Жан Пол хумористично се шегува с долната пола на Бонер и корсажа на Платнер, обшит с душа, който би трябвало да е скрит в по-грубата телесна дреха и мъченическата роба, все още го чуваме да пита: „Какъв е бил смисълът и откъде са дошли тези необикновени

способности и желания, които, като погълнати диаманти, бавно разрязват земната ни черупка?... В каменните крайници.“
на човека
„да растат и да узряват по начин, който ни е непознат.“ „Бихме могли
продължавам да
„бихме могли да цитираме безброй подобни начини на мислене и поетизиране, които в крайна сметка са само различни възгледи и концепции, в които... се съдържа истинското, единствено учение за индивидуалността и безсмъртието на човека.“
Това е тон от развитието на немската мисъл, който е заглъхнал, но не е престанал да действа, и това е велик, мощен тон! Ако германският народ днес има задачата да осигури мястото си в света чрез външни сили, тогава това, за което трябва да се бори днес чрез оръжия, е само другата страна на същата същност, скрита в дълбините на немската душа, която чрез своята многостранност би могла да се издигне до тези върхове на мисловния живот. - И Трокслер казва красиво другаде:
„Ако е изключително удовлетворяващо, че най-новата философия, която... трябва да се разкрие във всяка антропософия... се разкрива във всяка антропософия, въпреки това е неоспоримо, че тази идея не може да бъде плод на спекулация и че истинската индивидуалност на човешкото същество не трябва да се бърка нито с това, което то постулира като субективен дух или крайно его, нито с това, което съпоставя като абсолютен дух или абсолютна личност.“
Трокслер е ясен относно факта, че във всеки от нас има висш човек. И когато този вътрешен човек започне да работи, тогава първо идва не антропософията – антропологията, човешката наука, първо идва, когато външният ум наблюдава човека, антропологията идва на първо място, казва Трокслер. Когато вътрешният човек излезе на преден план и опознае висшите сили, духовните сили, духовните чувства, тогава идва антропософията. Следователно човек има право да нарече наука, израснала от най-съкровения стремеж на един германски национал, антропософия.
И това трябва да се заяви, уважаеми присъстващи, защото не трябва да остане просто забравен звук, а трябва отново да стане част от германския национален живот. И ще видим – може би официалната наука няма да приеме тези неща, но е само предразсъдък, че тези неща са твърде трудни за разбиране – ще дойде време, когато ще се признае, че най-простият човек – именно простите души показват това, когато се подхожда към тях по правилния начин – ще разберат, че тези неща могат да бъдат включени в образованието на всяко дете! Тогава това образование на децата ще може да твори и от самите дълбини на германския национален характер.
Това трябва да се спомене, защото наистина не е нужно национално ограничение, за да се характеризира световното положение на германеца и неговата задача в цялостното развитие на човечеството, защото не е нужно да се изпада в тон като този на някои французи, като например водещи светогледни мислители като Бутру и Бергсон – да, все още се нарича Бергсон, макар че не звучи много френски – като

Бутру и Бергсон, които все още говорят такива глупости на своите французи. Няма да повярвате! Например, този стремеж на германеца да срасне с това, което живее отвън в нещата, това, което душата иска да схване в себе си. Бутру, който пътуваше тук, в Германия преди войната, на когото беше позволено и да преподава в германски университети, на когото беше позволено да проповядва, който говореше за побратимяването на германеца и латинското, романското същество, сега например той говори за това, че казва: французите нямат израз за „злорадство“. Германците се характеризират именно с това, че имат думата „злорадство“, имат такава дума; така че те имат Злорадство. От друга страна, те нямат дума за „щедрост“, само французите я имат. Така че германците нямат това, щедрост, само французите я имат. Той също така индоктринира френския си с други неща. Например, французите много лесно са склонни да се отнасят към всичко с определено остроумие.

В тази връзка може би не е излишно да се прочете преценката за френския характер. Човек все още може да има малка искра вяра, за която и аз исках да говоря от тесногръда националност тук. Затова ще дам друга преценка - преценка за френския характер, френското интелектуално начинание:

„Жажда за истина“

е присъдата на това решение.

„не е френска страст. Външният вид, черупката повече от ядката, формата повече от веществото, блясъкът повече от плодородието, общественото мнение повече от съвестта. Това означава, че центърът на тежестта на французина не е в самия него, а в другите, в огромното множество. Индивидите са нули; цифрата, която ги оформя в число, идва отвън: това е суверенът, писателят на деня, най-четеният вестник, с една дума, настоящият господар на модата. Всичко това може да се изведе от преувеличена общителност; тя задушава в душата смелостта за съпротива, силата на преценката, личното убеждение, култа към идеала.“

Навсякъде е точно обратното на това, което видяхме днес. ... задушава всичко!

И така, не говоря аз; дори не говори германец, а Анри Фредерик Амиел, френският швейцарец Амиел, който като френски швейцарец е написал тези думи на 22 януари 1875 г. Избрах думите на този човек, този човек на духа, който се стреми да разбере живота, Анри Фредерик Амиел, защото той всъщност е френски швейцарец, който едва се е запознал с германския живот и затова може да го сравни с това, което познава във френския характер. Французинът не може лесно да разбере това желание да се слее с най-съкровената същност, която живее и се движи в най-външно чувственото нещо!

Ето защо Бутру произнася реч, в която осмива германеца, който иска да схване всичко отвътре: „Французинът“, казва той, „който иска да опознае камилата, отива в менажерията, където я опознава. Англичанинът тръгва на пътешествие и търси камилата в нейната среда; да, той пътува до далечни страни по земята, за да опознае камилата, където тя живее. Германецът се оттегля в кабинета си, не отива

нито в менажерията, нито на пътешествие до далечни земи, а по-скоро се занимава с камилата в себе си, както може да я разпознае от собствената си душа.“
От това Бутру прави заключението – да, можете да представите това на вашия френски народ днес, да го представите на вашите парижани – от това Бутру прави заключението: германците си въобразяват, че това, което преживяват в собствената си душа, е заблудата, че това е целият свят. Това е, което наистина има значение. И затова, казва Бутру на френската си публика, германците също си въобразяват, че са нещо в света. И тогава те не гледат повече на света; по-скоро това, което си въобразяват, че са, е директно божествено-духовно. И за да обясни това, той тогава се пошегува.
Французите, както всички знаят, са остроумни хора; но шегата, която Бутру направи, беше от Хайнрих Хайне! И затова тя дори не е шега. Тя е родена на френска земя, на френска интелектуална почва.
В рамките на германския интелектуален живот това, което нарекох забравен тон, в никакъв случай не е нещо, което може би се проявява само във върховете на философските начинания, а то живее, наистина живее. Не е ли то например наистина прекрасно? През 1856 г. е публикувана книга, малка брошура от един обикновен пастор във Валдек, в провинцията, в Заксенберг, в княжество Валдек. Казваше се Рохол и беше обикновен енорийски свещеник; малката книжка се казва „Приноси към историята на германската теософия“, която показва, бих искал да кажа, как авторът ѝ е изцяло потопен в един поглед върху света, такъв какъвто той се разкрива на духа. Дори някои от нещата да не изглеждат толкова прости, колкото са верни в тази малка книжка днес, а само фантастични, няма значение дали човек става последовател или противник, а е важно да види как стремежът на човека към духа на света може наистина да се разкрие навсякъде, особено в германския интелектуален живот.
Ако имах време, бих могъл да ви дам стотици и стотици примери, които показват как в наше време – но това не беше толкова отдавна, преди десетилетие – една чужда същност, която също е завладяла германския интелектуален живот, [как] по невероятен начин само това, което може да живее в германския интелектуален живот, е било забравено първоначално от чуждо влияние; защото именно поради това германският народ ще трябва да заеме своето велико място във вечността на развитието на времето.
И това е, което сега трябва да се защити в малката, сравнително малка област на Централна Европа срещу огромното превъзходство на останалия свят. Защото как историята ще говори един ден за това, което се случва в настоящето? Може да се каже с прости думи как ще говори историята: 777 милиона души срещу максимум 150 милиона души в Централна Европа! Това е, което историята ще трябва да запише: 777 милиона души, обграждащи 150 милиона души, хулящи и очернящи духовния живот на тези хора.

Те не е нужно да завиждат на размера на земната повърхност, тези 777 милиона души! Защото те имат 68 милиона квадратни километра, 777 милиона души, в сравнение с 6 милиона квадратни километра, които имат централноевропейските сили - 6 милиона квадратни километра, които са обградени! Историята ще трябва да запише това. И историята ще каже, че тези 777 милиона души, с 68 милиона квадратни километра, не са искали да завладеят 150-те милиона души на 6-те милиона квадратни километра само с храброст, а като ги измамиха с глад. Германецът може да усети какво живее в националната му душа и какво значение има това за цялостното развитие на човечеството. Германецът може да живее със спокойствие и увереност към бъдещето, именно защото е наясно със силите, които живеят в дълбините на националната му душа. Те винаги са живели; защото важното не е дали са станали известни, а това, което не е познато външно, се разкрива вътрешно като значимо, велико.
Често е трудно да се изведе на преден план какво е всъщност немският дух в контраст с чуждия. Например – мога да спомена това, защото самият аз съм в разгара на борба от повече от тридесет години по отношение на това: Гьоте, в своето немско научно съзнание, се обърна срещу механистичната оптика на Нютон, която и днес изобщо не е разбрана. Но физиката е толкова залята от западен механизъм, че днес всеки физик все още вижда глупости в оптиката на Гьоте. И в продължение на тридесет и три години се опитвам да установя това, което може да се нарече: правото на Гьоте над Нютон. Ще отнеме известно време, преди хората да осъзнаят ситуацията относно главата „Правото на Гьоте над Нютон“.
Въпреки всичко очевидно, което физиката е представила на Гьоте, винаги е имало отделни немски умове, които са знаели на чия страна е законът в тази област! От Гравел, който написа красивата книга „Гьоте е прав срещу Нютон“, до това, което самият аз написах за физико-оптичните изследвания на Гьоте, за неговите цветни изследвания, човек си има работа с нещо, което, що се отнася до истинското навлизане в немския интелектуален живот, все още е запазено за бъдещето. Но това бъдеще ще дойде.
През 50-те години на XIX век, от същия поток на избледнялия, забравен звук на немския интелектуален живот, се появи един човек: Планк, Кристиан Карл Планк. Той написа красиви произведения, искайки да види природата навсякъде като самата тя, пропита с дух, образуваща подпочвата за духа, красиви произведения: „Истина и повърхностност на дарвинизма“, „Основи на наука за природата“, „Дух и природа“ - прекрасни произведения, изцяло произтичащи от - както той е осъзнавал, както самият той е осъзнавал - от най-дълбоката сила на немското мислене, немското чувство, немския научен етос, той описва немската същност. Мога да подчертая само един пример: когато говорим за Земята днес, как външната наука говори за Земята, как един геолог говори за Земята? Земята е материална сфера и само мимоходом се споменава, че човек също ходи по нея. За Планк това

не е така. За Планк Земята е това, към което принадлежат всички живи същества. Кристиан Карл Планк се стреми да развие концепция за Земята, която съответства на това, което би видял някой, гледащ Земята отвън, с всичко, което тя духовно носи. Тя не е просто организъм, а духовно същество, и човекът принадлежи на Земята като част от нея. И да си представим Земята само от гледна точка на чистата физическа геология, за Планк би било все едно да гледаме дървото само във връзка със ствола, на един вдървен ствол, и да не виждаме, че цветовете и плодовете са свързани с най-съкровената природа на дървото. Точно както цветовете и плодовете принадлежат на дървото, според неговата същност, така и когато човек има Земята пред себе си, не може да се задоволи само с геоложки поглед. И така е с Планк.

И така, според Планк, се появява нещо, което той искал да използва, за да окаже силно въздействие върху съвременниците си, но не успял да го направи, защото те все още не били достатъчно зрели, за да възприемат този възглед толкова директно. Той искал да каже: Живеейки с природата, човек живее не само с външната природа, но и заедно с духа на природата. Това е, което той искал - религиозното съзнание на човечеството да бъде включено в морала, в смисъл на правилно и грешно. Времето, в което е живял християнинът Карл Планк, все още не е имало възможност да види нещата в перспектива. В крайна сметка то го е заклеймило като „прекалено нервен човек“. Такъв мислител често може да стои сам, не само в живота. Така че последното му писмено произведение е публикувано след смъртта му от неговия скъп приятел Кьостлин, под заглавието „Завет на един германец“. Всичко, което споменах, доведе до това за Планк да се говори като за свръхвъзбудим човек; така че онези, които днес имат само бегла представа за въпроса, биха могли да говорят за мегаломан. Но той е човек, който живее дълбоко и съзнателно в забравения тон на немския интелектуален живот – толкова съзнателно, че през 1864 г. Карл Кристиан Планк успява да напише за това, което иска да търси като немски учен:

„Силата на дълбоко вкоренени предразсъдъци от предишния му възглед“

на автора

„Той е напълно наясно със силата на дълбоко вкоренените предразсъдъци от предишния си поглед върху него“

сигурен, че това, което сега първо трябва да се бори за своето признание, един ден ще се появи като най-простата и най-очевидната истина и че в нея не само неговата кауза, но и истинският немски възглед за нещата ще триумфира над всички все още недостойни външни и негермански представи за природата и духа.“

Сега той продължава:

„Това, което нашата средновековна поезия несъзнателно и дълбоко е очаквала, най-накрая ще се изпълни в нашата нация в зрялостта на времето. Непрактичната вътрешност на немския дух, която е била посетена с вреда и подигравки (както Волфрам я описва в своя „Парсифал“).“

написано през 1864 г., преди „Парсифал“ на Вагнер!

„Накрая, в силата на непрестанния си стремеж, тя достига най-висшето; тя прозира в последните прости закони на нещата и на самото човешко съществуване; и това, което поемата е символизирала по фантастичен средновековен начин в чудесата на Граала, чието овладяване е постигнато от нейния герой, обратно, се изпълнява и се осъществява чисто естествено в трайното познание за природата и самия дух.“

Така Планк през 1864 г., със съзнанието, че може да изведе духовно-научна дисциплина от немската традиция.

Сега много хора ще кажат, нали: „Е, един беден философ, който мечтае наум, не знае нищо, което всъщност живее в реалността!“ Освен това има и практични хора, които знаят как да се справят и да преценяват практическия живот по правилния начин. Когато такива философи дойдат със своите идеали: Но какво знаят те за реалността? Да, бих искал да ви дам пример за този християнин Карл Планк. Човекът умира през 1880 г.; през 1881 г. е публикуван неговият „Завет на един германец“ – през 1881 г., десет години след като Френско-пруската война е променила някои от германските условия. Нека обърнем внимание на този момент. Колко много германци оттогава са вярвали в различни неща за европейските дела, представяли са си какво ще се случи, държавници и недържавници, дипломати и недипломати, какво са си представяли всички „практичните“ хора, които знаят как стоят нещата там навън! Какво са си представяли всички те! Как са се усмихвавали на идеалистите, които от своя мечтан свят от идеи са си изградили представа за теченията в света! Е, „непрактичният идеалист“ Кристиан Карл Планк пише най-късно през 1880 г. – защото умира през 1881 г. – той пише в своето „Завещание на един германец“: Ще дойде голяма европейска война!

„Никаква политическа мъдрост, никаква любов към мира от страна на Германия не може да предотврати този враждебен сблъсък в рамките на сегашния чисто национален ред. Защото по-могъща от всяка мъдрост е природата на обстоятелствата; и вече сега, въпреки приятелското отношение на Германия и Австрия, враждебното настроение на руския Изток се очертава още по-ясно, защото не можеше да му се даде свобода на действие във всичко, а по-скоро трябваше да се постави определена цел. И ако един ден се стигне до бой, тогава, колкото и да се налага да се борим за доброто на Европа, последната няма да стои на наша страна, а както на Изток, ще трябва да се защитаваме едновременно на Запад и на Юг; от всички страни ще се надигне национална завист срещу новата империя сред тях.“

А сега ви моля да се вслушате внимателно в тези думи:

„И ако някога се стигне до бой, тогава, колкото и да се наложи да се борим за доброто на Европа, последната няма да ни намери на наша страна, но както на Изток, ще трябва да се защитаваме и на Запад, и на Юг; враждебна национална завист ще се надигне срещу новата империя сред тях от всички страни.“

Това е „мечтаещият философ“ от 1881 г., който казва на хората: Ще можете да правите каквото си искате, аз вече не го вярвам днес - той не можеше да го каже тогава, но има нещо в думите му, в което умните хора все още [вярваха] през 1913, 1914 г., че например Италия ще бъде на страната на Централните сили.

„Непрактичният човек“, „непрактичният философ“ Кристиан Карл Планк вече не вярваше в това още през 1880 г.! Просто трябва да опознаете истинската ситуация на живота, каквато е днес, истинската ситуация на живота, която почива в дълбините на духовното същество, цялата ситуация, каквато е днес, е записана от философ, от немски философ през 1880 г. Тя може да бъде прочетена от всеки! През 1912 г. второто издание на този „Завет на един германец“ е публикувано от издателство, което по това време е имало много повече работа в печатната си работа, отколкото да се занимава със „Завета на един германец“. По-скоро то предпочете да се съсредоточи върху многобройните преводи на произведенията на френския философ Бергсон в Германия, както се казва, популяризирани, че Бергсон - аз в моите „Загадки на философията в тяхната история като очертание“ също споменава Бергсон в новото издание на труда „Светово- и житейски възгледи през деветнадесети век“. Но колкото и трудно да е било, или всъщност все още е, да се осъзнае, че макар да посочих пълното значение на Кристиан Карл Планк още през 1900 г. в моите „Светово- и житейски възгледи през деветнадесети век“ - допълнени от предистория на западната философия и продължили до наши дни - и осъзнавайки факта, че един немски философ може да говори по този начин, това дори не постигна ефекта, който успях да посоча в миналото - записано още преди войната - това, което например се приема за особено важна идея от невежите за Бергсон, като например известното изречение „Продължителността е трайна“. Може да се приеме, че това не означава нищо повече от „Продължителността е трайна“. Би било същото като да се каже „Сърцето бие“. Но това, което може да се приеме като нещо различно, е, че в творчеството на Бергсон следващото нещо, което човек трябва да обмисли по отношение на светогледа [...], е, че той започва от човека и поставя човешкото същество на преден план, а другите същества сякаш отпадат от човешкото развитие - че първо е там човешкото същество, след това възниква нещо от царството на минералите, растенията, животните, което някои ще сметнат за лудост, но което е действителният реален светоглед - човек се възхищаваше на това и го посочваше. Може да се каже, че в този случай няма пълно разнообразие сред онези, които толкова ентусиазирано се обръщат към философията на Бергсон и изригват много неща. Човек беше донякъде натъжен, когато Бергсон завърши речта си, като каза, че по време на войната германците са паднали толкова ниско - и аз вече споменах това миналата година тук, че германците са паднали толкова ниско от висините си, както някога са го направили при Шелинг,Шопенхауер, Хегел, [както го бяха казали] в един Гьоте - [че германците] са паднали толкова ниско сега, че всичко при тях е механистично, [че] искат всичко да се слее с машини и индустриално. Добрият Бергсон вероятно е вярвал, че германците ще им декламират един Новалис, един Гьоте или един Шилер.
Но аз успях да ви покажа по онова време – това се случи преди войната – че това, което беше толкова възхищавано като по-слаба мисъл у Бергсон, у немския

Вилхелм Хайнрих Пройс – но в произведенията, които се появиха още през 70-те години на 19-ти век, особено през 1882 г. – [че това] се появи и беше застъпвано по много по-силен начин от немския Пройс!

Там виждаме как Вилхелм Хайнрих Пройс, в своя труд от 1882 г. „Geist und Stoff“ („Ум и материя“), цитира цялото това забравено и забравено занимание и течение на немския интелектуален живот като пример и много енергично посочва, че човек трябва да започне от човешкото същество. И само един поглед върху природата, който изобщо не осъзнава истинската връзка между човешкия дух и духовното, може да започне от нисшите същества и да развие всичко до човешкото същество, докато това, което иначе е налице, се възприема като разцепващо се. Пройс казва:

„Следователно може би е време да се установи [различна] доктрина за произхода на органичните видове, която не само да се основава на едностранчиво установени твърдения от описателната естествена наука, но и да е в пълно съгласие с другите закони на природата, които едновременно са и закони на човешкото мислене. Доктрина, която е свободна от всякакви хипотези и се основава само на строги заключения от научни наблюдения в най-широк смисъл; доктрина, която спасява концепцията за вида според действителната възможност, но същевременно приема концепцията за еволюцията, предложена от Дарвин, и се стреми да я направи плодотворна в нейната област.“

Центърът на тази нова доктрина е човекът, единственият вид на нашата планета, който се повтаря: Homo sapiens. Странно е, че по-старите наблюдатели са започнали с природни обекти и след това са се отклонили толкова много, че не са могли да намерят пътя към човека, което Дарвин е успял само по най-жалкия и напълно незадоволителен начин, като е търсил прародителя на Господаря на Сътворението сред животните, докато натуралистът би трябвало да започне със себе си като човешко същество, за да се върне постепенно към човечеството през цялата сфера на битието и мисленето.

Човешката природа не е случайно възникнала от развитието на всички земни неща, а по необходимост. Човекът е целта на земните процеси и всяка друга форма, появила се заедно с него, е заимствала чертите си от неговите. Човекът е първородното същество на целия космос... Когато неговите микроби се появиха, останалите органични остатъци вече нямаха необходимата сила да произведат други човешки микроби. Това, което се появи, бяха животински или растителни...

Дали Бергсон не е знаел дали всъщност е познавал Пройс, Вилхелм Хайнрих Пройс? Което би било също толкова голяма грешка, колкото ако го е познавал и просто е написал какво е имуществото на Пройс, без да посочи, че е от Вилхелм Хайнрих Пройс.

Би било възможно за него – и последното също; защото вече е достатъчно известно, че Бергсон – който обвинява германците в механичен мироглед, за да докаже как са деградирали в наши дни – самият той е поел по много странен път. Достатъчно известно е, че Бергсон е преписвал цели страници от книгите си – книгите на Бергсон! от Шелинг, Шопенхауер и други немски философи, просто е преписвал – не механичен начин на писане на книгите си! А да преписваш страници и страници

от личностите на един народ, народ, който е толкова опозоряван и клеветен! Просто преписваш и по този начин печелиш голяма слава и похвала.
Това са неща, които толкова лесно се забравят в настоящето. Някои хора вече виждат как стоят нещата! Например, Хенри Фредерик Амиел веднъж е казал:
„Може би само германският ум има нужда да мисли самостоятелно, да търси произхода на нещата. Славяните и римляните са по-силно под влиянието на конвенциите, традициите, обичаите, предразсъдъците, модата; и когато ги пробиват, това е като бунт и бунт, без следователно да разпознават отвътре себе си закона, присъщ на нещата, техния истински стандарт, а не писания, произволен, който им е бил вложен. Германецът иска да проникне до природата; французинът, испанецът, руснакът спират на конвенцията. Коренът на проблема се крие във въпроса за връзката между Бога и света: иманентна или трансцендентна - тя решава от етап на етап значението на всичко останало. Ако духът е извън нещата, тогава той не е нужно да се адаптира към тях. Ако на духа му липсва истина, тогава тя трябва да му бъде дадена от пророците. Тогава мисълта презира природата и е подчинена на църквата, тоест на латинския свят."
Така Анри Фредерик Амиел, френският швейцарец, написал тези думи за германския дух и французите, испанците и руснаците през 1877 г., когато пребивавал в Емс.
Чрез такива неща, скъпи присъстващи, вие научавате какво всъщност живее в шестте милиона квадратни километра, които сега не само са оградени, но и очернени и хулени от видните личности на тези, които живеят на 68-те милиона квадратни километра.
Но ако се опитаме да извлечем същността, най-значителната част от индивидуалните национални духове, докато те сега трябва да се борят помежду си, да, можем наистина да кажем: ако погледнем италианската национална душа – сигурен съм, че тук има много слушатели, които знаят, че съм водил войната не само срещу германците, но и срещу други европейски народи, така че те не са причинени само от настроението на тази война, тези думи, а са основани на обективно познание за фактите. Ако погледнете душата на италианския народ, можете да намерите една проста дума, която да я характеризира. Италианецът се обръща към света – разбира се, нямам предвид индивида, а доколкото той принадлежи към своя народ – италианецът се обръща към света; но той казва: този свят трябва да е такъв, че да ми харесва! Съвсем единствено от тази гледна точка – националността е това.
Французинът също се обръща към света. Но той казва: Този свят не трябва да мисли нищо друго освен това, което аз искам, това, което аз, във френските си представи, си представям за света. И ако някъде срещне различно мислене, то трябва да бъде подчинено. Горко, ако съществува нещо, което французинът не може да разбере от своята французойскост.
Англичанинът, британецът, си мисли: Да, светът също е добър; светът, нали, много добър; но той трябва да бъде направен така, че да служи на британеца, че

британецът да може да отстоява егото си в този свят преди всичко друго и че иначе е устроен така, че да му служи. Можете да прочетете за това подробно, особено у онези, които са вярвали, че творят от дълбините на английската национална душа - историци, философи - където и да погледнете, можете да го видите навсякъде.
В развитието на мисълта си германецът мисли: Светът е там и докато аз стоя като човешко същество пред света, аз искам да развия човешката си душа така, че тя да се превърне в тройствен образ на великия свят. Това е същността на немското мислене и чувство.
Руснакът, който мисли: светът такъв, какъвто е, не струва нищо; той трябва да бъде заменен с друг. И става въпрос за това този свят да бъде поставен на мястото на този свят, в който руският човек може да процъфтява. Такова е настроението на руския народ.
Анри Фредерик Амиел, швейцарският французин, веднъж е нарисувал странна картина за това какво би било, ако руският национален характер залее и доминира Европа - както той иска и както всъщност цялото руско национално течение през деветнадесети и двадесети век го е изобразявало от собствените си импулси. Анри Фредерик Амиел казва:
„Какви ужасни господари биха били руснаците, ако някога разширят властта си над южните страни!“
Той определя Русия като страната на севера, а Франция и Германия включва сред страните на юг.
„Това, което биха ни донесли, би бил полярен деспотизъм, тирания, каквато светът никога не е познавал, безшумна като мъгла, режеща като лед, твърда като желязо, с красотата на падащия сняг и неговия студен блясък; робство без замяна или облекчение. Но вероятно те постепенно ще загубят добродетелите и пороците на своето полуварварство. Вековете ще узреят тези синове на севера и те ще се намесят по различен начин, отколкото като заплаха или дисонансна нотка в хармонията на народите...“
По отношение на Германия и Австрия, съюзените с тях народи, както знаем, това време все още не е дошло. Но точно както Изтокът, руският Изток, постепенно се е научил да мисли за европейския Запад в хода на деветнадесети век – какво е за него европейският Запад, който през деветнадесети век е включвал не само Централна Европа, но и Западна Европа, Франция и Англия – това, което се крие в руския народ, подбудено от неразбирането на западната интелектуална култура, особено и на германската духовна култура, се е разпалило до степен на мегаломания, която наистина е била противодействана не само в „Завета на Петър Велики“, във фалшифицирания или нефалшифицирания „Завет на Петър Велики“, но е била противодействана в целия принцип на развитие на водещите личности в Русия от деветнадесети и двадесети век.
Можете да прочетете повече за това в моята брошура „Мисли по време на войната. За германците и тези, които не ги мразят“; в момента тя не е в тираж, но второто

издание ще излезе скоро. Следователно в момента не е налична, защото е изчерпана.
Това е странен процес. Все повече и повече в руската литература, в описанията на руските философи, човек вижда развитие на мисълта, което казва: всичко, което живее на Запад, особено в немския интелектуален живот, тези мисли, произлезли от Фихте, Шелинг, Хегел и другите, са абстрактни мисли, които не схващат дълбочината на случващото се. Всичко това е порутено; това е свят, с който трябва да се свърши. И на негово място трябва да дойде руският свят, светът, който руският човек ще създаде. Киреевски е един от онези, които започнаха с този начин на мислене. През 1829 г. това вече беше тон, който стана доминиращ, след това стана политически и когато руският валяк сега щеше да бъде изпратен над Европа. Този Киреевски, който пише:
„Съдбата на всяка европейска държава зависи от обединението на всички останали; съдбата на Русия зависи единствено от Русия. Но съдбата на Русия се решава в нейното формиране: това е условието и източникът на всички блага. Веднага щом всички тези блага станат наши, ние ще ги споделим с останалата част от Европа и ще им изплатим всичките си дългове стократно."
... 1829! И така: всички европейски блага, щом Русия се разпростре върху цяла Европа. Това е не само политическата програма, това е и литературната програма, художествено-естетическата програма, да притежаваш цяла Европа и след това, от доброта, да споделяш колкото намериш за добре - според Киреевски.
Но руският интелектуален живот не прегърнал веднага Запада. Чак през 1885 г. откриваме книга на Юшаков, който мечтае, както е типично за дълбоко вкоренената руска идентичност, първо да упражни влияние в Азия – един вид паназиатизъм. Юшаков изгражда любопитна теория: той казва, че там, в Азия, живеят народи, които някога са имали прекрасна духовна и икономическа култура. Те самите – тези азиатски народи – имат в една прекрасна, но истинска легенда за Ормузд и Ариман това, което е възникнало и се е развило в живота им. Те наричат Ормузд добрия бог; Ариман винаги е бил злият бог. Но иранските народи, към които принадлежат и индийците и персите, са се поставили в служба на Ормузд. Те са взели от злия Ариман това, което им се е противопоставяло, така да се каже, това, което Ариман им е оставил, злият Ариман им е оставил, е взел от него. И през 1885 г. Юшаков гледа особено към Запада, към западните народи на Европа и особено към един западноевропейски народ: англичаните. Как бяха ограбени от даровете си на добрия Ормузд от тези англичани, тези азиатци! Тези англичани се отнасяха по такъв начин с азиатските народи, намесваха се с това, което можеше да излезе от техния мироглед. Но какво донесоха те на тези азиатски народи? - казва Юшаков в книгата си „Англо-руският конфликт", 1885 г. Тези англичани дойдоха при азиатските народи и си помислиха, че те са там само за да се обличат в английски дрехи, да се бият помежду си с английски оръжия, да работят с английски инструменти, да се хранят от английски съдове и да играят с английски дрънкулки.

След това той продължава, казвайки: Сега руснаците трябва да поемат отговорност за културните благословии. Те няма да отнемат от азиатците това, което Ормузд им е дал, а ще се съюзят с бедните хора, поробени от Ариман, и ще споделят своя Ормузд с тях, за да се изкачат заедно с тях и да съберат отново благата на Ормузд в Азия. В сърцата си, със сърцата на азиатските народи, те ще бъдат - не аз казвам това, а Юшаков. Така ще се случи, че те ще преминат от Русия, онези от Русия, които са истинските бъдещи типове човечество от Русия, земеделецът и казакът, най-великите носители на моралния световен ред, най-великите носители на безкористното човечество. От съюза на селянина и казака ще произлезе това, което ще направи Азия отново щастлива.
И тогава той, Юшаков, продължава, сочейки отново към Англия - 1885 г.:
„Англия експлоатира милиони индуси, но самото ѝ съществуване зависи от послушанието на различните народи, които населяват богатия полуостров."
И така, съществуването на Англия. И след това той продължава:
„Желая си отечеството си"
моето руско отечество
„нищо подобно – мога само да се радвам, че е достатъчно далеч от това положение на нещата, което е едновременно блестящо и тъжно."
и няма нищо общо с тази ужасна Англия. Това е казано от един руснак през 1885 г. за Англия, който копнее за държава и е благодарен, че Русия е достатъчно далеч от това, което Англия носи на света.
В такива неща се крият причините, не логичните, а може би нелогичните, кой тогава ще експериментира върху света, кой тогава ще заеме мястото, където руският народ е третирал отношенията си с азиатците, което, според мнението на тези хора, и което човек би трябвало да освободи от Ариман отново, че руснаците първоначално не са се съюзили с азиатците, за да се борят със злия Ариман и да го унищожат заедно с тях, а че руснаците първоначално са се съюзили със злите западни народи, със злите англичани, за да смажат Европа. Не е нужно да се спускаме в [тона], в който толкова много е слязло днес от страна на противниците на германщината [...], които по военни причини са станали и противници на германската същност и национален характер. С дадената по-рано характеристика на Кристиан Карл Планк, можем да кажем:
„[...] немският ум не напразно е посветил най-дълбоката и най-съкровена сила на това, [не напразно дори поезията му е създала образ на този незаличим стремеж да разбере себе си и реалността. Това безпристрастно, чисто обективно и универсално чувство, чрез което е станало възможно само за германеца да оцени напълно чуждото образование и националност и което му дава истински човешкото посвещение в религиозно, морално и художествено отношение, то включва и познаването на общия природен закон на нещата, веднага щом в съвършенството на времето] умът е узрял за него."
Затова предпочитаме да разгледаме към какво, от световноисторическа гледна точка, по отношение на чистия факт, трябва да се стреми германският дух. Там

виждаме нещо, което е съществувало много преди появата на Христос на земята, под формата на духовен стремеж в Азия. Там те също са се опитвали да се обединят с духа, който прониква и оживява света, целия свят, за да постигнат култура – защото никаква култура не може да се постигне по друг начин. Но как са се опитвали да постигнат това в Азия! Като отслабват, като потушават Аз-а, като потушават Аз-а колкото е възможно повече!

Този светоглед трябва да принадлежи на миналото, сега, когато Христовият Импулс, най-великият импулс, дошъл някога на Земята, е навлязъл в живота на Земята и му е дал истински дух и смисъл. Този светоглед на Ориента вече не може да намери истински духовен поглед. Там Азът не трябва да се угаси, а трябва да се укрепи и издигне, и чрез това издигане да расте като Аз в духовната вселена, в духовната вселена.

Панаситизмът по този начин показа този индуизъм, чийто връх беше достигнат чрез унищожаване на егото. В по-нови времена, след влиянието на Христовия импулс, осъзнаването на себе си се търси чрез познание, не чрез потискане на себе си, а чрез осъзнаване на себе си, преживяване на себе си, така че в преживяването си да има усещане за света. Германецът приема това като своя задача; такава задача винаги е присъствала в дълбините на стремежа на германския народ към знание. И онези, които са живели в Централна Европа като германци, са били обединени в този стремеж.

И накрая, бих искал да спомена няколко думи от един австрийски германец, австрийски германец, който казва за Австрия: „Австрия е моята родина; но Германия е моята родина“, изразено през 60-те години на 19-ти век – написано е през 1862 г., за да изрази как един споделен дух обединява това, което по-късно – това се случва едва след смъртта на Роберт Хамерлинг – е споено толкова здраво чрез външни връзки, както е сега Централна Европа. Роберт Хамерлинг, австрийският германец, най-великият австрийски поет през втората половина на деветнадесети век, обобщава това с думите: „Австрия е моята родина; но Германия е моята родина.“

Аз, като по-близък сънародник на Хамерлинг, аз, който самият аз живях почти тридесет години от живота си в Австрия сред австрийски германци и се борих с тях, мога да посоча точно тази сериозност на германския характер в рамките на германо-австрийския. Роберт Хамерлинг изразява тази черта, тази черта в световната история, красиво в своя „Germanenzug“ (Германският поход) – както казах, написан през 1862 г. – където той описва, като насън, как древните германски народи мигрират от Азия към Европа – и в тях, като в зародиш, по-късните германци – как търсят новата си европейска родина. Красиво е описано: луната изгрява; вечер е. Тевтонците лягат да спят, тези бъдещи тевтонци мигрират към Европа; само един е буден: русият Тевтон. Гений на Тевтония, гений на по-късната, бъдещата Германия, говори на Тевтон. Той говори за духовността, която

трябва да почива в стремежа, който е германски стремеж. Тогава Хамерлинг казва, тоест, оставя духа на германския народ да го каже на русия Тевтон:

„Към кого ще избухне словото от дълбините на душата един ден,
както към твоя народ, толкова богат, толкова деликатен, толкова могъщ?
Кой диша толкова тържествено в струните, толкова смело и се стреми и бори по всички пътища?
Кого води неговият порив, неговото предчувствие толкова високо, толкова дълбоко?
Кой схваща близкото и далечното толкова вярно?
Къде е отразена всяка земна и небесна зона
, както в твоето мислене, о, тевтоне?“

Това е най-дълбокото познание, което може да се извлече от тона на частично забравените тонове, цитирани днес от развитието на немската мисъл. Това е тон, който никога не може да бъде антирелигиозен, тон, който ще обхване и цялото знание у човека по такъв начин, че това знание да бъде предложено сякаш на олтара на световния дух, на духовния, реален свят. онзи тон, за който Якоб Бьоме, „тевтонският философ“ - както е бил наричан още - е говорил с красивите думи, които подсказват истинския народен характер на немското знание:

Когато ти, човече, тварта ти
Той има предвид дълбините на небето, синевата
и звездите, и земята,
така ходиш в Бога,
така се стремиш в Бога,
така умираш в Бога
и така ще бъдеш погребан в Бога.

Това са дълбоки, немски думи.

И Роберт Хамерлинг, великият австрийски германец, който знаеше как да съчувства дори на най-малкото германско същество – между другото, споменавам, че през 1884 г. в Париж е издигната статуя на Страсбург и германското знаме пред статуята е изгорено, което е толкова трогнало Хамерлинг, че е написал думите:

„Нека вярваш в отмъщението
и в победния венец в бъдещето“
той пишеше на французите
Дано не откраднат обратно
буца немска земя!
Може да вилнеете като гарвани<
Около елзаска статуя,
Страсбург няма да имате,
Страсбург никога повече!

Така звучеше от Австрия към французите, докато танцуваха около статуята в Страсбург и горяха германското знаме.

Но Хамерлинг е знаел и как да напомни на хората, че германският дух е продължение на най-великото, което някога се е появило в световния дух в древния

Ориент, от който са произлезли древните предци на германските народи; той е знаел как да посочи, че точно по предхристиянски начин, чрез понижаване на егото, човекът е искал да се слее с вселената, но как това все още живее, издига се на по-високо ниво, живее в германския характер, който трябва да донесе на този свят най-великото, което светът някога е създал в Ориента, в нова форма, както подобава на християнското развитие.

Тази връзка с цялостното развитие на човечеството идва на ум на Роберт Хамерлинг – също в неговия „Germanenzug“ – тази основна черта, че всичко, което германецът познава, трябва да обхване най-дълбокото му същество, да се слее с цялата му личност; но че в същото време е нещо, което е световноисторическа мисия и се свързва с най-висшите стремежи на човечеството в миналото. Затова Роберт Хамерлинг отново оставя духа на германския народ да говори:

„Но колкото и гордо да се стремиш,
високо над другите рояци,
ти винаги ще пазиш древния, свещен огън:
изпълненото с мечти, пиянско пиянство на Бога,
пиян с Бога, блажената топлина на сърцето
на древната азиатска родина.
Този свят лъч, храмов огън
на човечеството, свободен от дим, с чист пламък
ще свети в гърдите и душата ти
и ще остане пилот на кормилото ти!
Ти се стремиш само защото обичаш: най-дръзката ти мисъл.“

Днес можем и трябва да се потопим в това, което може да ни доведе до осъзнаването как наистина живеят корените на един висок духовен стремеж, който трябва да окаже влияние върху бъдещето в полза на човечеството. Тази духовност живее в най-красивите изрази на немския интелектуален живот в 6-те милиона квадратни километра, които днес са застрашени от хората, живеещи в 68 милиона квадратни километра.

И не е нужно да се говори от национално чувство, а от обективно знание, когато се говори за световното призвание на германския народ, което не може да бъде преодоляно от онези, които днес - не го разбирайки - не само го хулят, но и го клеветят.

Ние, германците, можем да погледнем назад към онова, което в най-великия духовен период на Германия се е вплело в развитието на германската мисъл и към това, което живее в нея и ще процъфтява отново. И можем да погледнем към това, което ни се е представило по такъв начин, че да го гледаме като към корени и зародиши. И като осъзнаем вкоренаващата и покълваща сила на отминалото, ние имаме вяра в продължаващото действие на това минало. И в тази вяра в това, което трябва да ценим и култивираме не само в името на германския народ, но и в името на човечеството, можем да обичаме тези корени на германската национална

идентичност и да ценим надеждата и увереността, че това, което е било разпознато като зародиши и корени, ще даде цветове и плодове в бъдеще! Въпреки всичко и всички, които се изправят срещу него днес, ние сме пропити със силата, която се изразява, от една страна, в германския интелектуален живот и която днес трябва да премине през такива изпитания по отношение на нашето външно ежедневие. Ние гледаме към бъдещето и се доверяваме на тази сила, която трябва да носи германската същност в бъдещето, както я е носила и в миналото.
От това, какво се имаше предвид с тези аргументи, може да се обобщи накратко, според чувството. Отново, по думите на Роберт Хамерлинг, гледайки какво се говори срещу нас, германците, и срещу нашето име, днес, гледайки каква трябва да бъде германската същност в развитието на човечеството, това, което исках да изразя днес от истинско, проницателно чувство, може да се обобщи в четири кратки реда от Роберт Хамерлинг, австрийски германец, който усещаше колко силно това, което днес е споено от едни и същи, от толкова големи и толкова скърбни и толкова богати на изпитания и трудности условия на времето в Централна Европа, принадлежи заедно. Той, Роберт Хамерлинг, който усещаше това, той изкова красивите думи, с които искаме да завършим това размишление:

„И когато немското име
види враждебен ден,
от океан до океан
ще намери своя път немският ум.“

13. Забравеното търсене на духовна наука в рамките на развитието на немската мисъл

Уважаеми участници!

Както направих миналата зима, бих искал да си позволя да говоря тази вечер по тема, която е тясно свързана с развитието на германския интелектуален живот, и по този начин да се отклоня от това, което имах привилегията да правя в продължение на много години, както в този град, така и в други градове в Германия: да говоря по по-тясна тема на духовно-научния мироглед.

Това отклонение със сигурност е близко до човешкото сърце поради големите, знаменателни събития, в които се намира германският народ, поради фактите, които се разгръщат около нас, които от една страна представляват тежко изпитание, но от друга страна трябва да станат източник на много значителни надежди за бъдещето.

И освен това, не мисля, че е необходимо да се говори от тесногръд националистически дух, когато човек свързва великите периоди на германския интелектуален живот с духовно-научните разсъждения, които са били култивирани тук през годините. Защото моето убеждение, основано не на някакви неясни чувства, а, както смирено вярвам, на признаването на фактите, е, че именно това, което често съм показвал тук като стремеж към духовните светове, се съдържа в най-значителния си зародиш в най-разнообразните начинания на германския интелектуален живот, в разцвета на този интелектуален живот.

Ако духовната наука иска да бъде наука, тогава човек би могъл много лесно – бих казал – от определена гледна точка, нещо разбираемо, нещо разбираемо, което все пак е повърхностно – човек би могъл много лесно да каже: науката трябва да бъде международна. А желанието да се обвързва науката с определени популярни начинания е неприемливо от самото начало. Толкова много хора казват. И е толкова очевидно, когато човек говори по този начин, че въпросът, разбираем, вече става повърхностен.

Ще кажа само сравнително за това: например, луната е международна, драги присъстващи, една и съща луна за всички народи; но това, което различните народи имат да кажат за луната, от душата, произтича от различните им предразположения. Сега наистина би могло да се каже: това може да се отнася за поезията, за литературата. Но ако науката трябва да се превърне в мироглед, тогава това, което науката има да каже, трябва да бъде обективно, трябва да бъде абсолютно еднакво за всички хора. Но дали науката прониква дълбоко в източниците на съществуване или остава на повърхността – да назовем само тези две крайности – зависи от различните предразположения на отделните народи, от импулсите, които отделните народи трябва да дадат на човечеството с това, което науката е за тях. И от най-голямо значение е тези импулси, тези сили [...] да произтичат от присъщите качества

на народите! Това е важно за цялостното развитие на човечеството, а не това, което може да бъде общо за всички в абстрактния смисъл!
За да [загатнем] какво всъщност се има предвид тук, е достатъчно само да си припомним една поговорка на Гьоте. Когато Гьоте, по време на голямото си пътешествие на юг, не само е разгледал и обяснил по свой начин най-разнообразните произведения на изкуството, но и е изучил природни факти и природни същества, той пише на приятелите си във Ваймар: След всичко, което съм видял от знанието и природата, най-много бих искал да направя пътуване до Индия - не за да открия нещо ново, а за да видя това, което вече е било открито по моя път.
Начинът, по който човек гледа на това, което е способен да донесе от душата към световните явления и световното тъкане, е това, което има значение. А това е тясно свързано с народните души. И когато се говори, уважаеми присъстващи, за германската национална душа и нейното въздействие в германската нация, за всеки, запознат с хода на германското развитие, изглежда веднага очевидно, че върхът, достигнат от германската национална душа в края на осемнадесети век, в началото на деветнадесети век, трябва да бъде достигнат. Там е създаден светогледен фон, фон на знанието, от умове като Фихте, Шелинг и Хегел, който в рамките на европейския интелектуален живот се превръща във втори [...] период на разцвет след гръцкия, чрез Гьоте, Шилер, Хердер, Лесинг и други, които принадлежат към тях. Зад „Фауст“ на Гьоте и другите големи поетични и художествени постижения стои това, което германският светоглед е създал в областта на развитието на мисълта в онези дни.
Фихте, Йохан Готлиб Фихте, се появява пръв пред душите на днешния ден по такъв начин, че изглежда толкова очевидно да се разглеждат германските умове във връзка с развитието на тяхната националност. Йохан Готлиб Фихте се появява пръв като велик оратор в „Речи към германската нация“. Ако се замислите какво е постигнато с тези речи, всяка дума от които все още трябва да се разпалва в германската душа днес, по простата причина, че в едно от най-трудните времена в германската история всеки ум е бил ободряван и укрепван от тези думи и как те всъщност хвърлят светлина върху възможностите за германско развитие. И защото тези речи са произлезли от най-съкровеното чувство за германския национален характер и от най-интимното родство с най-съкровените сили на германската национална душа.
Но колко лесно би се казало: Да, това, което Фихте е говорил на германския народ в своята ентусиазирана, пламенна реч тогава, лесно ще намери път във всяка душа. Но ако започнете от това какъв всъщност е светогледът на Фихте, тогава стигате до нещо трудно за разбиране. О, уважаеми присъстващи, само да можеше да избледнее това предубеждение за трудността да се разберат такива творения като тези на Фихте, Шелинг, Хегел: Никога личност като Йохан Готлиб Фихте не би могла

да произнесе своите „Речи към германския народ“, ако човек не беше преживял в душата си този светоглед, който само изглежда труден за разбиране и който той е чувствал, винаги е чувствал, че се е зародил в него сякаш чрез диалог със самия германски национален дух. Защото така е чувствал той това, което е имал да каже!
Сега, уважаеми присъстващи, духовната наука, както е разбирана тук, се основава изцяло на предпоставката, че в човешката душа има спящи сили, които не се използват в обикновения външен живот, дори когато човек интелигентно наблюдава това, нито в обикновената външна наука; но които първо трябва да бъдат развити, [които първо трябва] да бъдат извадени от дълбините на човешкия ум и да бъдат развити в това, което може да се използва за изразите на Гьоте: духовни очи, духовни уши - чрез които човек може да гледа, да слуша духовния свят - духовни очи, духовни уши!
Духовната наука приема, че такова истинско вътрешно чувство не е обвързано с физически орган, а дреме чисто в душата, но може да бъде изведено от нея. Духовната наука приема, че такова чувство е способно да възприема истински духовен свят, който е около нас и към който принадлежим с душите и с духа си, точно както принадлежим към физическо-сетивния свят с тялото си. Само че когато погледнем физическо-сетивния свят с органа на физическо-сетивното тяло, той ни се представя, който умира с нашата смърт. Докато когато вътрешното чувство на човека действа също толкова научно, колкото другите сетива или външната наука и чрез външния ум, свързан с мозъка или нервната система, когато вътрешното чувство действа по този начин по отношение на духовния свят, тогава човек стига до наблюдение на онези сили, които са в него и които проникват в целия външен свят. [Той стига до наблюдение] на онези сили, които представляват за него вечните, безсмъртните сили на душата, които преминават през раждания и смърти.
Да събуди такова вътрешно чувство, такива вътрешни сили, беше неизменният стремеж на Фихте, Йохан Готлиб Фихте, към мироглед. Той се стремеше към такова чувство. Можеше да го направи само защото това уникално качество - ще видим по-късно защо казвам „уникално“ - на немския национален дух живееше в него, тази воля да придобие в собствената си душа, чрез издигане, чрез укрепване, чрез развитие на душевните сили, нещо, което не може да се придобие, ако тези душевни сили не се укрепят, но което е едно и също - тук не се има предвид някаква смътна фантазия - което е едно и също с това, което като дух, като реален, обективен дух, е толкова обективно, колкото са обективни външните природни обекти за сетивата, което като дух прониква и преплита света.
За Фихте човешкото „аз“ е било способно да живее в това човешко „аз“, ако е било способно да се проумее навътре по такъв начин, че да схване това, което пулсира, тъче и живее през света като негови тайни.
Фихте вярвал, че когато човек изпита това вътрешно „аз“, този център на душата, в правилния смисъл, по истински директен и мощен начин в себе си, тогава не само

той живее като отделно човешко същество в такова вътрешно преживяване, но тогава животът на света, световният дух, това, което е творческият дух във всички съществуващи неща, живее в това вътрешно преживяване.
Това желание да разпознава с най-съкровения сетивен орган е толкова характерно за Фихте. И е характерно за него, защото е било в самата му природа. В природата му е било да расте заедно с това, което му е направило впечатление. Той не просто е чувал нещо, не просто е виждал нещо, а когато е чувал нещо, когато е виждал нещо, е влагал цялото чувство и живот на своята личност в това, което е чувал, в това, което е виждал. Той е бил толкова потопен в това, което е възприемал, че се е чувствал творчески потопен в него – пресъздавайки света, пресъздавайки природата, пресъздавайки всеки друг човешки живот. Това е присъствало в него като лична предразположеност.
За да илюстрирам това, бих искал да спомена няколко епизода от живота на Фихте, или по-скоро Йохан Готлиб Фихте. Той беше малко момче на седем години, син на обикновен тъкач; ето го веднъж на брега на поток, който течеше покрай малката къща на баща му. Беше хвърлил книга в потока! И стоеше там, плачейки, гледайки как книгата се носи. Тогава баща му дойде и видя какво се е случило. Факт е, че миналата Коледа баща му беше подарил на момчето, което беше преждевременно развито и се справяше добре в училище, „Рогатия Зигфрид“. На момчето, на седемгодишното момче в синьото фермерско палто, детето на прости хора, могъщото, първичното германско дело на „Рогатия Зигфрид“ направи толкова силно впечатление, че той се погълна напълно от него. И тогава се оказа, че човек трябва да каже: Въпреки че преди беше толкова усърден, съвестен и послушен в училище, сега е по-малко внимателен. Той беше упрекнат за това.
Какво направи седемгодишното момче? Каза си: „Харесвам „Зигфрид“, обичам го, привързан съм към него; но той не бива да ми отнема задълженията, затова го хвърлям във водата.“
И отново: Той беше навършил девет години. Съседният земевладелец беше дошъл в селото, където живееше Фихте, за да чуе проповедта на пастора в неделя. Той беше пристигнал твърде късно, за да чуе проповедта. Тогава някой измисли решение. Казаха: „Има едно деветгодишно момче, което е толкова добро в слушането на проповеди, че може би ще може да повтори най-важните части наизуст.“ И така, доведоха деветгодишния Йохан Готлиб Фихте. Той стоеше там неловко в синята си селска престилка. След като ледът беше счупен, така да се каже, той започна да развива проповедта така, както я беше чул. Но не, както разказват децата, като рецитира думите наизуст. По-скоро ги пресъздаде! Така че човек можеше да види: вътрешният огън на душата се беше слял с това, което беше достигнало до него от амвона. Още като момче той беше толкова тясно свързан с това, което го заобикаляше, че попиваше всичко от света. Това осъзна той и го доведе до неговия мироглед, [това, което го доведе] до неговия мироглед по такъв начин, че

почувства: Това, което живее като воля в отделния човек, не живее просто като воля в този отделен човек, а това, което живее като воля в отделния човек, е като онази капка, взета от морето, но която е от същия вид като цялото море. Волята, която човек се научава да разпознава в своето его, която пулсира, живее и се преплита през цялото съществуване като волята на света. И когато човек произнесе „аз“, волята на света говори в него.
Така в неговия мироглед индивидуалното его се е сляло с волята на света. И сякаш на крилете на волята, това, което излъчва от божествено-духовното съществуване, от божествено-духовното волево съществуване, свети в човешката душа като дълг. За него дългът се е превърнал в най-висшето, най-значимото, това, което влиза в човека като дълг – по отношение на света и неговите явления – като задача; това е било непосредствено вдъхновение от божествения дух на волята, който пулсира, тъче и живее през света.
И така, както в волята си, така и в аз-а си, Йохан Готлиб Фихте се чувстваше едно цяло със съществуването на света. Той вярваше, че когато говори, говори не от личен произвол, а от това, което Бог, който иска да говори в душата, иска да каже. И наистина не можем да си представим, че някой би могъл да бъде по-сериозен от Фихте, когато например говори на публиката си в Йена и се опитва да предаде на душите на своите слушатели това, което е преживял в душата си като световна сигурност.
Не ставаше въпрос просто да се съобщи определено съдържание, определени изречения, за да бъдат чути, както беше при другите оратори; не, но за него, когато се възкачваше на катедрата, ставаше въпрос да носи в душата си нещо, което знаеше - с истинско смирение, с цялата си скромност: „Световната воля, управляваща света, говори чрез мен; тя трябва да бъде пренесена в душите на моите слушатели на крилете на моите думи. И трябва да се установи онази връзка между душите на моите слушатели и божествено-духовната световна воля, от която самият аз съм пламенен и вдъхновен.“
И дълбоко в душата му – в душата на Фихте – се криеше осъзнаването, че най-дълбокото нещо в света трябва да бъде схванато от най-съкровената част на душата. Ето от своя страна един кратък разказ, познат на тези, които са изучавали Йохан Готлиб Фихте, за това как той отправя следното искане към своите слушатели, например. Като пример за това как се е стремял да установи непосредствена лична връзка със слушателите си, той казва: „Господа, помислете за стената.“ И така хората са мислили за стената; било им е лесно. След като ги е оставил да помислят за стената известно време, той е казал: „А сега помислете за този, който току-що е мислил за стената!“ Тогава хората вече бяха някак странно трогнати; те всъщност не знаеха какво трябва да правят; те бяха насочени към собственото си вътрешно същество. Те трябваше да станат силни в себе си, в

собственото си вътрешно същество, това, което като нещо безлично и духовно прониква и вплита света.
По този начин той се стремеше да достигне до слушателите си. И думите му не бяха думи, оформени по обикновения начин. Хората, които го познаваха добре, казваха: Речта му се търкаля като гръм, а думите му се разстрелват като отделни светкавици. Той се стремеше не просто да образова добри души, а да образова велики души. А друг каза за него: О, при Фихте е така, че той живее и се движи в сферата на невидимия свят на мисълта; не като някой, който обитава вътре, а като някой, който управлява този невидим свят.
Именно в такъв дух Фихте тогава, в своите берлински лекции от 1811 до 1813 г., казва неща, които вероятно не са често изричани пред университетска аудитория. Той говори за „ново чувство“, за духовно чувство, необходимо за човека, ако иска да познае вечното в контраст с временното. Той говори за това, като сравнява това чувство с друго чувство, което преобладава в обикновения живот. Той казва: „Скъпи мои слушатели! Ако една-единствена душа – той имаше предвид душата на Фихте – се появи сред редица хора, които не могат да видят Фихте и никога не са го виждали, не биха ли обявили това, което той има да каже, за фантазия? Но същото е и с всичко, което вашите сетива могат да видят, в сравнение с това, което човек може да види, когато пред него се отвори новото чувство – както го нарича Фихте – духовното зрение, чрез което възниква нов свят.“
Тук от немския научен стремеж се развива истински духовно-научен стремеж! И Фихте, осъзнавайки контраста между този немски стремеж и романския стремеж по отношение на познанието, казва: Този стремеж е стремеж, който произтича от първоизточника на живите и не иска просто да установи знание за мъртвите.
Дори по-задълбочено, отколкото Фихте успя да направи, може да се посочи към някои западни възгледи за вечността, които показват съвсем ясно колко различен е Фихте от световното развитие на човечеството, отколкото например подобни духове от романската, френската традиция. Вземете например отличния философ Декарт, Картезиус, който е действал във Франция в началото на XVII век. Подобно на Фихте, той иска да започне от това, което е в душата: „Мисля, следователно съществувам“ - „Cogito ergo sum“. Но какво представлява това? Стремеж да се използва интелектът, за да се изясни това, което вече има. Енергичната дейност на Фихте се стреми да развие в душата нещо, което човек все още няма, за да разпознае действителните, дълбоки тайни на света. И е достатъчно да се спомене само едно нещо, което излиза наяве особено силно у Картезиус, у Декарт. Декарт също се опитва да получи яснота за природата от най-съкровените дълбини на своя дух, от най-съкровените дълбини на човешкия дух. За това, което е около нас. Но той не започва от живото и следователно не може да стигне до живото. И характерно за Картезиус, за Декарт, е, че той разглежда не само другите природни явления, но и животните като неодушевени, като движещи се, бездушни машини.

Това не е преувеличение, това е истинска декартова теория: само човекът, който изпитва душа в себе си, всъщност има душа в истинския смисъл на думата. Останалата част от природата е бездушна.
Сравнете този възглед за природата като нещо бездушно, сравнете непосредствено живеещото у Фихте: душата на човека стои в нея в божествената воля, която пулсира и се преплита през света. Той гледа външните неща, но ги гледа по такъв начин, че човекът е призван да види във външните, материални неща това, в което трябва да види божествената воля... ... и живеещ навсякъде, навсякъде одушевлен.
Ще дойде време, уважаеми присъстващи, когато хората наистина ще обърнат внимание на тези различия между отделните нации, защото осъзнаването на тези различия между такива изключителни умове трябва да даде плодове. Ние, германците, нямаме нужда да доказваме всичко, което сега чухме от някои изключителни личности на вражеска страна. Ние, германците, нямаме нужда да се присъединяваме към тона не само на погрешната преценка, но и на клеветата срещу германския интелектуален живот, както можем да чуем навсякъде. Но ние имаме основание да проникнем в особеностите, в същността на германския интелектуален живот.
И тогава, подобно на последователя на Фихте, виждаме пред себе си да стои, също непризнат, но като личност, която вече ще празнува своето възкресение, Йозеф Вилхелм Шелинг. Шелинг не стои там като Фихте. Именно това е важното в немския интелектуален живот, тази многостранност, това разнообразие. Той не стои там като Фихте; Фихте стои там сякаш излиза от съзерцанието на индивидуалната личност, осъзнавайки пулсиращата и преплитаща се световна воля през света. Цялата личност на Фихте е активна от волята. От душата, от тази немска душа – за която другите езици на Запада дори нямат буквален превод – от тази немска душа, Шелинг създава своя великолепен поглед върху природата и духа, който само изглежда труден за разбиране.
За Шелинг природата не е нещо мъртво, нещо просто механистично; по-скоро природата е това, което е било създадено от същите сили в течение на хилядолетия и хилядолетия, от същите сили, които човешката душа чувства в себе си, когато наистина се впусне в себе си. И тогава Шелинг гледа природата и може да си каже: Това, което живее и се движи там в природата – същите сили на човешката душа, които сега се появяват в човешките души – са го създали, са си създали основа, подготовка; за да могат да възникнат и да се появят интернализирани в човешкия ум, в човешката душа.
И така, за Шелинг душата и природата се сливат по такъв начин, че той измисля със сигурност едностранчивото изречение: Да разпознаеш природата, означава да създадеш природа!
Няма никакво значение дали човек става последовател или противник на тези велики хора, дали е съгласен или се обявява за противник на това, което тези

велики умове са изразили; днес това може дори да изглежда детинско; няма значение; но важното е да се вгледаме в тези личности и да видим най-доброто в техните личности, техния духовен стремеж. Не бива да става въпрос за повтаряне на казаното от някого от духа на времето му, а за укрепване и овластяване по отношение на собствените душевни сили, за да може би днес да създаде нещо съвсем различно от това, което Фихте може да даде, отколкото е дал Фихте.
Ако го видите по начина, по който са го виждали онези, които са чували Шелинг, Фридрих Йозеф Вилхелм Шелинг – аз самият съм срещал хора, които са го чували в напреднала възраст и които напълно са потвърждавали това, което са казвали онези, които са били млади, когато Шелинг е бил млад, когато Шелинг е бил в университета в Йена в края на 1790-те. Така са говорили например – аз ви казвам какво е написал в дневниците си Шуберт, който самият е бил дълбок дух, искащ да проникне в дълбините на човешката душа, след като е чул Шелинг в Йена: Ако някой дойде в рамките на няколко следобедни часа в делничен ден, казва Шуберт, виждате богат на събития живот в Йена. Но този богат на събития живот не е произлязъл от някакво често празнуване, не от някакъв друг вид събиране; по-скоро този богат на събития живот е бил, защото е наближавал часът, когато не само студенти, но и зрели мъже от всички професии са ходили в лекционната зала на Шелинг. Шуберт продължава: „Личното впечатление, което Шелинг ми е направил, е на велик, могъщ човек.“ Когато Шелинг говореше, му се струваше, сякаш стои там и духовните му размисли са пряко свързани с духовния свят, а думите му са оформени по такъв начин, че той схваща какво има да каже от това, в което гледа: духовния свят.
Фихте се явяваше като могъща личност, като могъщ представител на немската същност. Шелинг се явяваше като просветител, философски просветител, който се явяваше на слушателите си сякаш обгърнат от аура на духовност, която знаеше как да предаде още като млад на слушателите си. А тези, които го слушаха в напреднала възраст – както казах, аз самият все още познавах такива хора – [те] уверяваха, че окото, което все още блести в напреднала възраст, говори за непосредствената лична природа на природата, която му се представяше в съобщенията, които се стремеше да даде на човечеството, не от благоразумна мъдрост, а от вътрешно виждане за духовния свят. И Шелинг говори за така наречените [интелектуални] възгледи. По този начин ние сме измислили думата по неговия начин за новия смисъл, за духовния смисъл, духовния смисъл, който може да се събуди в човека и е способен да погледне в духовния свят. Начинът, по който Шелинг говори за този духовен смисъл, може да е едностранчив; но фактът, че за това може да се говори с такава сериозност в немския интелектуален живот, е един от най-значимите интелектуални цветове, в присъствието на който човек трябва да се чувства по правилния начин.

Третият човек, който трябва да се разглежда сред създателите на светогледа, от който произлизат „Фауст“ на Гьоте и другите произведения на изкуството, е Хегел. У Хегел отново забелязваме как той се стреми да преживее в това, което душата преживява в себе си като индивидуална душа, онова, което прониква в света, онова, което пулсира през света. Но докато Фихте е търсил това във волята, а Шелинг в ума, Хегел го е търсил в чистата, безсмислена мисъл. И когато мисълта стане напълно чиста, когато мисълта не се опира на това, което сетивата наблюдават външно, а когато мисълта се създава като свободна мисъл от душата, тогава за Хегел не е само човешката душа, а за Хегел божественото световно същество, което прониква в душата и което сега разпалва нейните световни мисли, които са дали началото на нещата отвън, в човешката душа като светлина на самата душа.
В Хегел имаме забележителен вид мистицизъм, който не иска да се наслаждава на тъмни чувства, не мистицизъм, който иска да живее само в чувството, защото вярва, че само в чувството е по-тясно свързан с тайните на света, отколкото в мисленето. В Хегел имаме мистицизъм, който е интелектуално ясен, но не и интелектуално повърхностен, мистицизъм, пропит със светлината на идеите, със светлината на мисълта. Но Хегел се стреми да съживи в душата си онези мисли, които наистина сближават човека с божествените мисли. Бих искал да кажа: мистичен, но не мистичен мрак, а мистична светлина, мистичен блясък.
Хегел наистина се противопоставяше на идеята, че новият смисъл, вътрешният смисъл, трябва да се превърне в нещо, което човек може да получи само чрез специално разположение; и затова критикуваше Шелинг, който говореше за [интелектуална] интуиция. В известен смисъл Хегел беше прав, защото за всеки човек – достатъчно е да прочетете за това в моята книга „Как да познаваме висшите светове“, за всеки човек това ново чувство е постижимо, ако само иска да го развие. И това ново чувство, по същество то живее най-красиво, най-славно в онзи човек, в германеца, на когото Фихте, когато му показа своето привидно толкова мрачно, произволно учение, пише през 1794 г.: Философското начинание, както всяко чисто философско начинание, се вплита в духовността на твоето чувство; защото тази чиста духовност на твоето чувство е всъщност пробният камък. - Така пише Фихте на Гьоте през 1794 г.
И самият Гьоте, в прекрасното есе, което нарича „Съзерцателна преценка“, говори за факта, че не може да има само един начин за гледане на света, който се основава на външните сетива. По-скоро, както силата на преценката иначе съди само за външните сетивни преживявания, така и силата на преценката може да развие в себе си импулс, който разгръща вътрешен живот, така че да вижда духовното, както сетивата виждат чувственото.
Кант все още притежаваше това вътрешно виждане, това виждане за духовното чрез човешкия дух, за божествения дух чрез човешкия дух. Гьоте каза: Нека тогава

смело се изправим пред това приключение на разума! И именно от това вътрешно чувство се създаде всичко, което Гьоте искаше да предложи на науката. И Гьоте, в своите научни и когнитивни борби, показа най-ясно как немският ум трябва да разбира света по различен начин от западния ум.
В ранната си младост Гьоте се сблъсква с това, в което се е превърнал светогледът на Декарт, в рамките на развитието на френския мироглед. Докато Декарт все още е смятал животните за машини, дьо Ламетри вече е написал книгата „Човекът машина“! Механистичният мироглед, вкоренен във френския национален характер, е механистичен поглед върху света, поглед върху света като механизъм.
И когато този мироглед бил представен на младия Гьоте, той казал, от гледна точка на своя немски мироглед: „Сега ни разказват за атоми, които се сблъскват един с друг; тази велика световна машина. Само да ни обяснят как този красив и разнообразен свят може да възникне от тези сблъскващи се атоми. Но след като са ни показали как атомите се сблъскват и блъскат, те не обясняват нищо повече за това!“
Този стремеж е запазен в механизма и до днес. Механистичният мироглед всъщност е френският мироглед. Разбира се, уважаеми присъстващи, това не е предназначено да се отнася за отделните членове на една нация; индивидуалността може да се издигне над националността, над това, което е било обсъждано и което произтича от характера, от вътрешната природа на националността. И тук вярвам, че е казано правилното нещо. Бих искал да се чуе гласът на един човек, гласът на човек, който може би ще бъде чут, когато се разглежда стремежът на френската нация към научен мироглед. Този човек казва:
„Жаждата за истина не е френска страст. Външният вид е по-важен от същността, черупката е по-важна от ядката, формата е по-важна от веществото, блясъкът е по-важен от плодородното, общественото мнение е по-важно от съвестта. Това означава, че центърът на тежестта на французина не е в самия него, а в другите, в множеството. Индивидите са нули; цифрата, която ги оформя в число, идва отвън: това е суверенът, писателят на деня, най-четеният вестник, с една дума, настоящият господар на модата. Всичко това може да се изведе от преувеличена общителност; тя задушава в душата смелостта за съпротива, силата на преценката, личното убеждение, култа към идеала.“
Това не е написано от германец от едностранчиви национални чувства, а по-скоро, скъпи уважаеми присъстващи, е написано през 1875 г. от Амиел, Анри Фредерик Амиел, френският швейцарец в Женевския университет! Той би могъл да го знае като човек, който, макар и дълбоко запознат с германския интелектуален живот, е обвързан с френския интелектуален живот чрез кръвните си връзки. А през 1862 г. Амиел пише следното:
„Чувствам обща връзка с Гьоте, Хегел, Шлайермахер, Лайбниц, които въпреки това са достатъчно различни един от друг, докато френските философи, оратори или математици ме оставят хладен въпреки големите си качества, защото не носят в себе си сумата на общия живот, не контролират цялата реалност, запушват ми устата или ме правят подозрителен. Това,

което им липсва на французите, е пряко познание за живото единство, чувство за свещеното, чувство за мистериите на битието; това, което е тяхно, е основата на специализираните науки, изкуството да се създава книга, това е стил, учтивост, грация, чувство за ред, изкуство заради изкуството, дисциплина, елегантност, истина в детайлите, постановка, прозелитски плам, сила в практическите заключения. Но за пътуването през Ада и Рая са необходими други водачи; те са вкоренени в земята, в царството на крайното, променящото се, историческото и ограниченото. Механизмът и дуализмът са върховете на техния интелектуален полет. За да излязат от този кръг, те трябва да се насилят."

Човек не иска да представя едностранчив поглед, не от национално чувство; следователно, човек трябва да избере нещо, което е казано от някой, който го казва от собствената си привързаност, от кръвната си връзка с френската нация.

Но е дошло времето, когато, както и другите неща, връзката между отделните елементи на нацията трябва да бъде обективно разпозната. И щом човек е постигнал нещо подобно на постижението на Фихте – Фихте, за когото това, което живее отвън в света на сетивата, е, така да се каже, национализираното поле на дълга – ако сравним това с това, което живее в британците, в английския мироглед, тогава е достатъчно само да посочим къде ще се стигне, да вземем стария Бако от Верулам, който не би приел нищо друго освен това, което сетивата виждат външно – всичко останало е „идол" за него; и неговата книга за идолите е опит да докаже, че това, което човек може да схване в душата си, няма обективна валидност отвъд чувствеността. И ако се изкачим до Спенсър и всички, които имат подобен възглед, стигаме до най-новия английски мироглед, който е развит от английския възглед: той се нарича прагматизъм. Какво е този прагматизъм? Той не е нещо, което се отнася за нас, германците. За нас, германците, както и при Фихте, Шелинг, Хегел, това е нещо, което преживява истината, и като преживява истината, човек живее заедно със световния дух. Но романските народи и британците изобщо нямат представа за обективния световен дух. Това е нещо, което ще бъде напълно разпознато едва в бъдеще. [...] Истината [...] е нещо, което възниква в душата в резултат на това, че тази душа расте заедно със самия световен дух. След това душата прилага тази истина върху външните неща и външните неща се превръщат в откровение на духовната истина. Какво са те спрямо прагматизма, спрямо този прагматичен продукт на един мироглед? Карикатура! Казвам това, както казах, от чист факт, а не от някаква антипатия. За този прагматизъм истината е ценна само дотолкова, доколкото човек свързва понятия и идеи в духовното, които всъщност са само скоби, само ленти, които свързват външните сетивни факти, така че човек да може да намери пътя си във външния сетивен свят. Истината няма смисъл сама по себе си, няма стойност сама по себе си.

Човек, например, извършва действие; той има мисли. Всичко това е изразено. Търсим душата за мисли и действия. Душата е реално същество за нас. И докато растем заедно с истината, самата душа става реалност за нас, тя бива схваната като реалност.

За прагматизма душата е понятие, което е образувано, за да се ориентира човек, да държи заедно иначе разпадащите се мисли на човека като със скоба. Истината е това, което е полезно, ако човек иска да разбере света. - Прагматикът формира понятия и идеи с оглед на полезността, за да може да се ориентира в света. Достатъчно е само да се сравни това с онова, което живее в характеризирания връх на германския интелектуален живот, и човек ще може да добие представа за духовното място на германеца в историята на развитието на човечеството.
Но сега идва нещо друго. Ако погледнете Фихте, Шелинг и Хегел, те са велики, важни умове, гении; те представляват сближаването на човека с тайните на света от три различни страни: от страната на волята, от страната на мисълта и от страната на чувството. Ако някой днес все още мисли – а повечето хора всъщност мислят – че трябва да е така, че те са трудни [за четене и разбиране], тогава мога спокойно да изразя убеждението си, че има начин да се представи постигнатото от тези духове по такъв начин, че дори най-простият ум да може да схване за какво става въпрос, ако само иска. Тези духове могат да бъдат плодотворно използвани в училищата; [че не могат да бъдат плодотворно използвани там] е просто предразсъдък. Но странното нещо, с което се сблъсква човек, когато съзерцава тези духове, уважаеми присъстващи, е, че в тяхната тройственост нещо като единство, витаещо над тях, се утвърждава! Човек има чувството, че нещо се изразява по три начина, невидимо надделявайки над трите. Това е, което бихме могли да наречем: самият немски народен дух.
Амиел - отново френският швейцарец - е усетил нещо от факта, че самият германски народен дух се стреми да се слее в душите с най-съкровената причина за нещата. Затова Амиел казва:
„Може би само германският дух има нуждата да мисли самостоятелно, да търси самата основа на нещата.“
Следователно Амиел продължава да казва:
„Немският дух, подобно на колективното вдъхновение, преминава в тези характерни личности; той говори чрез тях.“
Следователно, скъпи присъстващи, може да се случи така, че действително се появиха личности, чието дело е до голяма степен забравено днес. Затова мога да говоря днес, като искам да отворя това отново, сякаш е избледняло, забравено търсене на развитието на немската мисъл. Личности, които са до голяма степен забравени днес, се появяват след току-що споменатите велики личности. И странното е, че макар тези личности да са с по-малки умове, по-малко изобретателни, след трите велики, те дори показват по-големи постижения в областта на духовното търсене, по-проникващи постижения от великите, които са ги предшествали. Разбира се, великите се нуждаят от стимулация; но по-малките, които следват, обикновено постигат по-големи неща, поне по-проникващи неща, от това, което някога е било стимулирано в рамките на немското интелектуално

развитие. Те са по-близо до вътрешното търсене на душата за конкретния духовен свят, за търсенето на духовни същности, които могат да бъдат открити с характеризираното чувство, точно както човек открива конкретни външни природни обекти и природни факти чрез външните сетива.
И сред тези по-нисши духове е синът на великия Йохан Готлиб Фихте: Имануел Херман Фихте. Разбира се, днес не са много онези, които все още се занимават с този Имануел Херман Фихте; но Имануел Херман Фихте – да споменем само това – вече стои там и казва: човекът, когото наблюдаваме с външните си сетива, човекът, който е направен от плът и кръв, е свързан с преходното земно по отношение на своята материя и своите сили. Но в този човек има друг човек. Този друг човек – споменах го по-рано в тези лекции. Хората все още много се смеят на това днес. Но те няма винаги да се смеят! Този друг човек, когото Имануел Херман Фихте нарича „етерния човек“, е свръхсетивна, висша личност, която притежава определени висши сили, чрез които е също толкова свързан с вечния духовен аспект на съществуването, с цялата вселена, колкото неговото преходно тяло е свързано тук с физическо-сетивните сили на земята. И етерното тяло, което Херман Имануел Фихте приема, е това, което първо изгражда физическото тяло!
И друг дух може да се появи пред нас, отново повече или по-малко забравен, но не по-малко значим и не по-малко характерен за най-съкровената свобода и за най-съкровеното укрепване на силите на немския интелектуален живот: това е Трокслер. Кой го познава днес? Но как стои той пред този, който го е опознал! Трокслер е написал своите прекрасни лекции за един мироглед през 40-те години на 19-ти век. В тях виждаме подчертано, отново и отново, как човекът, който стои пред нас със своите сетива, живее в духовен свят, духовен човек, който има духовен свят около себе си, точно както чувственият човек има чувствен свят около себе си. Трокслер говори за способности, които душата притежава, които са скрити само в обикновения живот. Трокслер говори за това, което той нарича „свръхдуховно чувство“.
Какво има предвид той с това? Когато Трокслер говори за свръхдуховното чувство, той има предвид, че сетивата, които обикновено наричаме така и които имат различни органи, не са единствените органи на възприятие за хората; а че хората могат да възприемат друг свят с нови органи, с нови сетива, с чисто духовни сетива, който е също толкова пълен със съдържание, колкото и външният физически свят. Казах вече, че много хора днес вярват, че има духовен свят като цяло. И всеки, който използва няколко пантеистични термина, мислейки си, че говори за духовен свят – дух, дух и още дух – просто използва абстрактни термини! Духовната наука говори за отделните духовни същества, които могат да бъдат видени; точно както човек не винаги казва само „природа, природа, природа!“, когато е изправен пред външния физически свят, а по-скоро „лилии, лалета, карамфили“ и т.н. По-конкретно, човек показва какво произвежда физическата природа поотделно. По

същия начин може да се покаже какво показва духовната природа поотделно. Това има предвид Трокслер, когато говори за „свръхдуховното чувство“. И след това говори за „свръхсетивния дух“, който не е зависим от чувствеността, а който познава себе си в духовното, който се чувства като тяло в духовното.
Но Трокслер отива още по-дълбоко в обсъждането си на това духовно, това висше човешко същество, което преминава през раждания и смърти. И е чудесно как Трокслер – не по абстрактен, неопределен начин – се обръща към висшето човешко същество по много определен начин. Дори ако това е избледнял, забравен тон в развитието на немската мисъл, той живее в нея. И дали човек забелязва какво е живо там или не, със сигурност е важно за разбирането; но дори и да не го е забелязал, то живее в развитието на немската мисъл и ще бъде забелязано! То ще отпразнува своето възкресение като действителна духовна наука!
Тогава Трокслер вижда, че в човешката душа, доколкото тя преживява себе си между раждането и смъртта във външната физичност, живеят три сили - като най-красивите сили според визията на Трокслер. Първо, това е силата на вярата - това, което човек има като сила на вярата. Това, което човек има като сила на любовта, той го има като сила на душата си, но в душата, доколкото тази душа живее в тялото. Зад силата на вярата обаче има друга, по-висша сила за самата душа и Трокслер нарича това духовен слух. Тоест, той вярва, че човешкото същество може да развие външната форма, така да се каже, черупката за духовен слух, чрез която човекът, когато го осъзнае, може да възприеме езика на духовните същества, които говорят за вечните тайни на съществуването. Така вярата се явява като външна обвивка на много по-дълбока сила, вечна сила в човека. Духовният слух е любов, силата на любовта, която се изразява в тялото като най-красивия, най-великия разцвет на човешката душа. Въпреки това, за Трокслер това е само външният израз на силата на духовното докосване, на духовното чувство. Този, който обича, има най-красивия разцвет на човешкото съществуване на земята. За него любовта е черупката за силите, които той може да осъзнае, които разширяват духовните органи в материалния свят, така че той може да докосне духовния свят, както докосва физическите неща с физическите си сетива за допир.
И това, което живее в нас като силата на надеждата, е от своя страна черупката за Трокслер, силата на духовното виждане.
Така че Трокслер вижда висш човек в обикновения човек - висш човек, който има духовно чувство, точно както физическият човек има физически слух; който има духовно чувство, точно както физическият човек има физическо чувство и който има духовно зрение, духовна душа. И че можем да виждаме, обичаме и чуваме хората в тялото, това е за Трокслер, защото, когато преминем през портата на смъртта, душата ни излиза от тялото. Силата на вярата тогава се проявява като духовен слух, силата на любовта като духовно докосване, силата на надеждата като духовна сила.

Именно в този дух Трокслер изразява много красиво и следното. Той знае, че по отношение на чувствата сме по-близо до нещата на човешко и духовно ниво, отколкото с чистия абстрактен ум. Но човек може да развие такива мисли, които са също толкова близки до прякото преживяване на нещото, колкото обикновено са чувствата. Трокслер също не търси сантиментален мистицизъм. Това е чуждо на същностно немската природа! Тази неясна, мъглива сантименталност на мистицизма не е част от немския характер; тя е чужда и на Трокслер. Но въпреки това Трокслер говори за „мисли, усетени“ - за мисли, които, подобно на чувствата, живеят като мисли в душата. Той говори за „интелигентно чувство“ и за чувствителни мисли - мисли, които докосват духовния живот!
Трокслер е изцяло пропит с този възглед. И веднъж той говори за това как се чувства в хармония с целия духовен живот на немския народ чрез такъв възглед, доколкото този духовен живот се е проявил у велики личности след Христос. Там Трокслер казва веднъж - Аз самият ще ви прочета тези думи:
„Още в миналото философите са разграничавали финото, благородно душевно тяло от по-грубото тяло... душа, която е имала образ на тялото, който са наричали схема, и която е била висшият вътрешен човек... В по-ново време дори Кант в „Сънища на духовно-гледач“ сериозно се шегува с цялостно вътрешно духовно човешко същество, което носи всички крайници на външния върху духовното си тяло. Лаватер пише повече и мисли същото; и дори когато Жан Пол се шегува с шегата на Бонската пола и душевния корсет Платнер, за които се казва, че са скрити в по-грубата телесна пола и..., го чуваме да пита: „Каква е целта и откъде са дошли тези изключителни способности и желания, които спят в нас, като погълнати диаманти, бавно прорязващи земната ни черупка?... В каменните крайници на...“
на човека
„да растем и да узреем по начин, който ни е непознат... Бихме могли“
казва още Трокслер.
„цитират безброй подобни начини на мислене и творчество, които в крайна сметка са само различни възприятия и представи, в които... се съдържа истинското, единствено учение за индивидуалността и безсмъртието на човека.“
Трокслер говори и за възможността за наука за човека по пътя на познанието, който е търсил, чрез която – да използваме собствените му термини – „свръхдуховното чувство“ в съюз със „свръхестествения дух“ може да схване свръхестествената същност на човека в неговата „антропософия“.
Трокслер цитира тези [индивидуални личности], а биха могли да се цитират и много други, които, изцяло от същността на германската национална идентичност, са търсили пътя към реалния, истински духовен свят. И пред [вътрешното око] на Трокслер е стояла определена наука. Той е мислил: Когато човекът наблюдава самия човек със сетивата си и обяснява това наблюдение с ума си, който е свързан със сетивата, тогава възниква антропология – науката за човека чрез сетивата. Но антропологията възниква от това, че човекът наблюдава човека като чувствено същество; но духовният човек, висшият човек с пробудените сетива, за които вече

говорихме, може също да наблюдава човека; тогава възниква висша наука. През 1835 г. Трокслер говори красиво за тази висша наука, каквато е антропологията, казвайки:

Въпреки че е изключително удовлетворяващо, че най-новата философия, която... трябва да се разкрие във всяка антропософия... трябва да се разкрие, се движи нагоре, не може да се пренебрегне фактът, че тази идея не може да бъде плод на спекулация и че истинската индивидуалност на човека не трябва да се бърка нито с това, което той установява като субективен дух или крайно его, нито с това, с което го противопоставя като абсолютен дух или абсолютна личност.

Този германски духовен живот се е развил изцяло от германския национален характер. И не е ли чудесно да преживеем подобно явление: През 50-те години на миналия век един обикновен пастор в Заксенберг, княжество Валдек, публикува една проста малка книжка, прекрасна малка книжка, която е на върха на духовната наука, която стои отделно от всеки материализъм, но и от всички чисто интелектуални и концептуални съображения, която си поставя за цел да разгледа човешката душа по такъв начин, че тя да може да схване духовната реалност. Някои от простичките произведения на Рохолер, които са написани просто за търсене на кръгове, може да изглеждат фантастични, но това няма значение; важното е, че тук имаме един обикновен човек, на върха на образованието, който ни води към духовните светове. Намерението е това, което има значение. Ето защо намерения като тази малка книжка, публикувана във Валдек през 1856 г., са толкова безкрайно важни. И всеки, който би си помислил, че избирам да представя тези явления, за да докажа нещо, греши напълно.

През последните няколко десетилетия обаче обстоятелствата се развиха по такъв начин, че дори огромното мнозинство от учените бяха вцепенени от това, което Гьоте, Фихте, Шелинг и Хегел бяха създали, и слязоха от тази висота, мислейки си: едностранчивият, материалистически дарвинизъм се беше оказал могъщ, френският материализъм се беше оказал могъщ.

Но това, което характеризирам, не е нещо, което може да се обясни само с немския интелектуален живот; по-скоро биха могли да се цитират стотици и стотици подобни явления. Когато хората действително осъзнаят това, те ще видят дълбочината на немското прозрение, което може да се извлече от немския национален характер. Защото това е, което наистина се стреми към немски мироглед, от немския интелектуален живот.

Може би може да се спомене, съвсем между другото, колко дълбоки са всъщност тези неща. Кой от физиците, обзети от френския механизъм и английската утилитарна философия, не се смее наум, когато ги хвали външно? Мога спокойно да говоря по въпроса, защото минаха повече от тридесет години, откакто се опитах да изтъкна дълбокото значение на Теорията за цветовете на Гьоте в противовес на онази теория за цветовете, която е напълно обзета от нютонизма и от механизма

като цяло. Винаги, когато говорите със съвременен физик за теорията за цветовете на Гьоте, всичко, което получавате, е: „Теорията за цветовете на Гьоте не ви казва нищо.“
Това е съвсем разбираемо за някой, който е запознат с днешните обстоятелства; но тук има нещо важно. А именно, че Гьоте, чрез прякото си съвместно съществуване с мистерията на цветовия спектър, е създал грандиозно произведение за природата и е дръзнал да се противопостави на интелектуалното присвояване от британците в Нютон и че светът не го е разбрал. Но главата все още не е написана: Гьоте - също и в теорията на цветовете - е прав срещу Нютон, когато човек ще схване още по-дълбоко това, което Фихте нарича германскост в Европа.
Бих могъл да посоча много други умове. Както казах, само трябва да ги изберете. Например, бих могъл да посоча един изследовател на душата - Шулц-Шулценщайн е името му, със сигурност немско име: Шулц-Шулценщайн - който се опитва да постави душевния живот на човека под понятието „подмладяване“ през 50-те години на миналия век. Шулценщайн успя да предложи някои прекрасни прозрения! Той каза, че човешката душа може да бъде правилно разбрана в живота си тук, между раждането и смъртта, само като се наблюдават преживяванията, които тя има като чувства и мисли в различните етапи от живота си. И докато тя напредва, човек може да проследи как душата, подобно на предишна кожа, сваля това, което вече е преживяно, и нещо непрекъснато, нещо живо се обновява и подмладява в душата.
Мога да посоча друг ум, чиято литературна дейност също започва през 50-те години на XIX век и който умира незабелязано през 1880 г. В книгата си „Загадките на философията“ - [...] още в първото издание, което се появява през 1900 г. - споменах Карл Кристиан Планк. Той беше ум, който осъзнаваше как създава от немския национален характер. Кой го познава! Но това няма значение, защото това, което беше в него като сила, действа в немския характер, действа в Централна Европа и поражда това, което принадлежи на най-добрия живот в Централна Европа.
Бих искал да спомена само едно нещо, за да покажа оригиналността на Карл Кристиан Планк. Днес, от гледна точка на естествената наука, всеки, който вярва, че разбира всичко – да го гледа по начина, по който французите гледат на земята, както английският наблюдател гледа на земята, както геоложкият наблюдател гледа на земята – той гледа на вселената, която се състои от материя. За Планк такъв наблюдател на земята е като някой, който би гледал дървото само от гледна точка на ствола и дървото, а не от гледна точка на същността на дървото, листата, цветовете и плодовете! За Планк ние не виждаме земята в нейната цялост, ако не видим и цялото човешко същество на земята. Планк гледа земята така, както би го направил дух, отвън. И в това, което вижда геологът, ние виждаме само част от земята, като ствола, дървото на дървото, но нищо друго от природата на земята. За

Карл Кристиан Планк Земята е не само живо същество, а живо, одухотворено живо същество. И това, което самият физически човек е – като цвете, като плод – принадлежи към същността на Земята. – Духовен – би казал Гьоте – духовен мироглед. И Кристиан Карл Планк е наясно, че стига до такъв духовен мироглед от дълбините на немския народ. Планк изразява това прекрасно още през 60-те години на XIX век. Той е написал няколко книги; книгите, които е написал, дишат духа на такъв мироглед. През 1864 г., в книгата си „Основи на науката за природата“ (Grundlinien einer Wissenschaft der Natur), той изразява красиво как осъзнава, че е стигнал до своя възглед, който вижда духа в природата, от дълбините на немската същност. Аз самият ще ви прочета думите:

Каква сила

пише Планк

дълбоко вкоренени предразсъдъци от предишния му възглед

авторът

писането, авторът е напълно наясно с това; но точно както самото произведение, въпреки всички неблагоприятни обстоятелства, които според автора

ситуация и професионална позиция,

Едно произведение от този род е било съпротивлявано, но си е проправило път към реализацията и пътя си към публиката, така че той е сигурен също, че това, което сега първо трябва да се бори за своето признание, един ден ще се появи като най-простата и най-очевидната истина и че в нея не само неговата кауза, но и истинският немски поглед върху нещата ще триумфира над всяко все още недостойно външно и негерманско схващане за природата и духа.

Това, което нашата средновековна поезия несъзнателно и дълбоко е предвещавала, най-накрая ще се изпълни в нашата нация с настъпването на епохата.

Непрактичната вътрешност на германския дух, която беше посрещната с вреда и подигравки (както Волфрам я описва в своя „Парцивал“).

През 1864 г., преди Вагнер, тези думи наистина са били написани!

накрая, в силата на непрестанния си стремеж, тя достига най-висшето; тя се вглежда в последните прости закони на нещата и на самото човешко съществуване; и това, което поезията е символизирала по фантастично средновековен начин в чудесата на Граала, чието овладяване е постигнато от нейния герой, обратно, получава своето чисто природно изпълнение и реалност в трайното познание за природата и за самия дух.

Карл Кристиан Планк умира на осемдесетгодишна възраст. Той оставя след себе си произведение, което нарича „Заветът на един германец“; първото издание е публикувано през 1881 г.; второто издание от Diederichs Verlag през 1912 г. Кой се е занимавал с него?

Е, хората имаха други занимания! Например, те трябваше да се занимават с книгите, публикувани от същото издателство от човек, който живее в скован дух - разбира се, това изобщо не е критика към него; те се занимаваха и с книгите на френския философ - името му все още е Бергсон - френско име! Той е този, който

от началото на войната не е намерил достатъчно клеветнически думи за германския мироглед и германския интелектуален живот. Мисля, че всъщност казах миналата година, че този Бергсон непрекъснато повтаряше на своите французи в Париж: германците някога са имали значителен интелектуален живот, но сега са се изродили напълно; всичко, което може да се види, е техният механистичен живот. Казах миналата година, че в по-ранни времена добрият Анри Бергсон ви е рецитирал Новалис, Гьоте и Шилер, във време, когато може би все още не би го нарекъл „механичен“. Това не може да се подчертае достатъчно. Човек гледаше към света с възхищение. Не само сега, по време на войната и периода на омразата - аз също се опитвах да посоча преди каква е „философията“ на Бергсон.
Особеност на философията на Бергсон е следната: той измисля една идея, но я представя по лекомислен начин. Тя се състои в това, че се твърди, че не се постъпва правилно, когато се разглежда развитието на света по такъв начин, че подчинените същества се разглеждат като произход на това, от което произлиза човекът, защото човек трябва да започне от човека. Това наистина е много добра мисъл: трябва да започнем от човека. Човекът е най-оригиналното нещо, преди да съществува всяко друго същество от минералното, растителното и животинското царство. Това днес не се разбира, но въпреки това е основано в писанията за реорганизацията на светогледа на Бергсон.
Това се проявява и в работата на Планк: преди другите неща да са съществували, човекът е съществувал, макар и в различни форми, а след това той е отблъснал някои неща, които не е могъл да използва в развитието си, и така човекът е възникнал, като е изключил растителното и животинското царство. Точно както човекът скрива костите си навътре, така и това, което е поставено на върха, растителното царство, минералното царство, се скрива от себе си. Тази мисъл, уважаеми присъстващи, ще се утвърди в немския интелектуален живот, след като материалните оцветявания на дарвинизма бъдат опровергани и правилно осветени. Добре, Бергсон представя това; но аз успях да покажа – както казах, точно преди войната, за да не си помислят хората, че само под влияние на военните събития нещата сега се характеризират такива, каквито са тук – успях да покажа, че именно тази идея, която – в донякъде опростена форма – френският философ Анри Бергсон – че тази идея, която още през 70-те години на 19-ти век, 1882 г. [публикувана], е живяла у немския мислител Вилхелм Хайнрих Пройс – също избледнял, забравен стремеж на немския интелектуален живот – е била мощно и енергично защитавана от Пройс!
Цитирам няколко думи, в които съм цитирал този пруски, този немски поглед върху въпроса; цитирам тези думи от книгата на Прус „Geist und Stoff“ - 1899 г., второ издание, вече публикувано. В нея се казва:
„Следователно може би е време да се установи [различна] доктрина за произхода на органичните видове, която не само да се основава на едностранчиво установени твърдения от

описателната естествена наука, но и да е в пълно съгласие с другите закони на природата, които едновременно са и закони на човешкото мислене. Доктрина, която е свободна от всякакви хипотези и се основава само на строги заключения от научни наблюдения в най-широк смисъл; доктрина, която спасява концепцията за вида според действителната възможност, но същевременно приема концепцията за еволюцията, предложена от Дарвин, и се стреми да я направи плодотворна в нейната област."

Центърът на тази нова доктрина е човекът, единственият вид на нашата планета, който се повтаря: Homo sapiens. Странно е, че по-старите наблюдатели са започнали с природни обекти и след това са се отклонили толкова много, че не са могли да намерят пътя към човека, което Дарвин е успял само по най-жалкия и напълно незадоволителен начин, като е търсил прародителя на Господаря на Сътворението сред животните, докато натуралистът би трябвало да започне със себе си като човешко същество, за да се върне постепенно към човечеството през цялата сфера на битието и мисленето.

Човешката природа не е случайно възникнала от развитието на всички земни неща, а по необходимост. Човекът е целта на земните процеси и всяка друга форма, появила се заедно с него, е заимствала чертите си от неговите. Човекът е първородното същество на целия космос... Когато неговите микроби са се появили, останалите органични остатъци вече не са имали необходимата сила да произвеждат други човешки микроби. Това, което е възникнало, е станало животинско или растително...

и така нататък. Бергсон, французинът, или не познава този немски предшественик – което, в случай на философ, разбира се, би било също толкова голяма грешка, колкото ако го е познавал и не го е посочил; но последното трябва да се предположи в случая с Бергсон! Той обвинява днешните германци в механизъм! Междувременно е възможно да се покаже, че цели страници от книгите на Бергсон са преписани от германците, от които той сега се отрича. Цели страници с аргументи са преписани от Шелинг и Шопенхауер от Анри Бергсон! Това може би не е механичен начин за изграждане на интелектуалния живот.

Бих искал да кажа: С нещо подобно на заден план, враговете на Германия сега се осмеляват, доколкото са представени от такива личности, да очернят и омаловажават германската същност. Но именно от това, което сега е заложено на карта, в световноисторическото развитие, тази германска същност ще се научи да отстоява това, което лежи в основата на нейното битие, също и в световноисторическото ставане.

Уважаеми присъстващи, това, което се случва сега – преди световната история – не се нуждае от много думи, за да се характеризира така, както бихме могли да си представим, че се характеризира един обективен акт: Има врагове, обграждащи Централна Европа. Достатъчно е да спомена само няколко цифри, които ще говорят силно в бъдеще, когато нещата ще бъдат виждани по различен начин, отколкото враговете на Германия ги виждат сега: 777 милиона души, без да броим италианците, стояха около Централна Европа срещу група от 150 милиона. 777 милиона срещу 150 милиона. Трябва ли да завиждат на тази Централна Европа? Е, имуществото на тези 777 милиона души обхваща 68 милиона квадратни километра,

в сравнение с 6-те милиона квадратни километра собственост, притежавана от 150-те милиона в Централна Европа. И тези 777 милиона – умножени по Италия – срещу тези 150 милиона, те са в позиция, в която не само искат да се бият с оръжие, но и искат да притежават по-добрата част от останалия свят, искат да гладуват 150-те милиона души. И водещи хора – хора, наричани от страна на Германия „велики личности“ – те се отдават на най-злобните обвинения и клевети срещу духовния живот, който се е появил на 6-те милиона квадратни километра в средата на Европа, и показват колко малко разбират от това, което е живо там.
Освен Бергсон, например, френският философ Бутру – малко преди войната той все още пътува из Германия, дори изнася лекции на немски за тясната научна връзка между германци и французи! Сега той казва на своите сънародници парижани неща подобни: Германците си въобразяваха, че са стигнали до края на всички търсения. С това те си въобразяваха и че са в центъра на божествения ред на света и че могат да управляват всички хора. [...]
Не е нужно да изпадаме в този тон; но е необходимо да посочим такива факти и да се запознаем с фактите. В края на краищата, Бутру също успя – е, французинът е остроумен – да се пошегува неотдавна: французинът, англичанинът и германецът говорят за преследване на мироглед, за познание на външните неща; Бутру каза на партньора си: французинът, ако иска да опознае камила, отива в менажерията, гледа камила и след това я описва. Англичанинът отива в района, където живеят камили, гледа камилата и след това я описва. Германецът не отива нито в менажерията, за да види камила, нито в района, където живеят камили в далечни земи, а отива в стаята си и изучава камилата в нейната вътрешност в нейното същество и създава камилата в себе си от своето същество. Французите са остроумни! Точно тази шега за Бутру е от Хайнрих Хайне!
И още толкова много може да се каже. Трябва да се каже: германецът всъщност няма нужда да се връща към обичаите на околните! Но германецът има още по-голяма нужда да се ангажира с това, което в момента е най-добрата част от неговата природа в преследването на знания. Германската природа ще преодолее и онези предразсъдъци, които произтичат от факта, че под влиянието на френския и английския материализъм човек, който търси духовна наука, все още се смята за мечтател, човек, който не живее в реалността: О, когато видите някой като Планк или [някой като] Пройс – е, тези хора могат да измислят теории, но за да се ангажират с реалността, да видят какво живее в реалността, за това са „практикуващите“; някой като Планк, не можеш да го използваш цял живот!
Бих могъл да дам много примери; ще спомена само един във връзка с Планк, тъй като ми беше позволено да обсъждам него: преди около 35 години (Планк умира през 1881 г.) той е написал думи, които дори ще прочета. Той не е бил дипломат; не е бил политик; не е бил от онези проповедници, които вярват, че имат пълно разбиране за функционирането на света, че са „преживели всичко“, които знаят как

да говорят авторитетно за всичко от широка перспектива и презират онези, които живеят само в духовния свят. Той не е бил нито един от тях. Той е бил обикновен човек с визия! Но човек, който е бил способен да вижда хода на събитията. А това, което е развил преди 1881 г., е написано в неговия „Завет на един германец“. Той умира през 1881 г. В него той пише за това, което му се е представило в развитието на Европа. И го е гледал с проницателен поглед. Той пише, че войната трябва да дойде. И за тази война той пише следните думи:

„Ако един народ, универсалистки и централен по самата си природа, сега е в най-рязък контраст с по-ранната си история, обединява се, за да образува чиста национална държава и, за всички останали, достига най-високото военно въоръжение, какво друго може да бъде последицата във време на най-високи национални стремежи, освен в крайна сметка най-всеобхватния сблъсък?“

Така казва „непрактичният човек на светогледа“! Колко хора, които са били практически в ситуацията, не са вярвали, когато войната избухва, че италианецът ще се изправи срещу Централна Европа! Но непрактичният човек с убеждения е знаел как да каже това през 1881 г. Не само руският Изток ще се въстане срещу Централна Европа, но както в миналото, ще трябва да се защитаваме и на Запад и на Юг.

„Не само антагонизмът на политическите интереси трябва да го провокира“

„но, както сега става все по-ясно, преди всичко конфликтът на икономически интереси в тяхната все още национално обвързана, все още неорганично противоположна форма. И колкото повече на преден план трябва да излязат противоречията и злините, които това състояние на нещата поражда във връзка с универсалистичното увеличаване на средствата за комуникация, които вече бяха обсъдени по-рано, толкова по-остро ще бъде напрежението, което възниква от всички страни в резултат на това.“

И към това се добавя още един контраст, в който присъщата едностранчивост на нашата западна култура е създала враг и който по природа на нещата трябва да стане враждебен преди всичко на немския дух. От самото начало, както видяхме, западното християнство и неговият стремеж към пълноценно, човешки присъстващо посредничество на божественото съдържание е вървял ръка за ръка с твърдата отвъдност и робство на ориенталската и византийската същност, за които църковната и политическата власт и авторитет пряко съвпадаха. В това твърдо единство християнският Изток оставаше също толкова несвободно ограничен, колкото, обратно, на Запад свободното национално развитие надрасна религиозното единство и го избута на заден план. Но едностранчивият, светски и външно материален характер на западната култура, който се корени в това, е дал възможност и на несвободния Изток да присвои тези външни културни средства, без да е необходимо да поглъща по-дълбоката, свободна, духовна страна на това развитие. Напротив, това само му помогна да се изправи срещу Запада, който беше

изпаднал в едностранчиво национално отделно съществуване, още по-съзнателно в самочувствието на своето отличително религиозно и политическо единство и по този начин, с оглед на все още незавършеното състояние на другите славянски племена и разпадащата се Турска империя, да претендира за още по-далечно значение за себе си. И именно поради това, по самата природа на нещата, той се превръща в противник на нацията, която и в това отношение има своето централно и обединяващо човешко и вселенско призвание, на германците и особено на онази империя, която от дълго време основава съществуването си именно върху всеобхватното преплитане на германски и чуждестранни елементи.
Никаква политическа хитрост, никаква любов към мира от страна на Германия не може да предотврати този враждебен сблъсък в рамките на сегашния чисто национален ред. Защото по-силна от всяка хитрост е природата на обстоятелствата; и вече сега, въпреки приятелското отношение на Германия и Австрия, враждебното настроение на руския Изток се очертава още по-ясно, защото не можеше да му се даде свобода на действие във всичко, а трябваше да се постави определена цел. И ако един ден се стигне до битка, тогава, колкото и да се налага да се борим за доброто на Европа, последната няма да стои на наша страна, а както на изток, ще трябва да се защитаваме едновременно и на запад и на юг; от всички страни ще се надигне национална завист срещу новата империя сред тях.
Но именно осъзнаването, че в тази последна и най-трудна борба излиза наяве напълно неадекватният характер на всички предишни чисто национални порядки, че преди всичко универсалната позиция на германската нация, свързана с редица чужди елементи, е напълно несъвместима с нея и би могла да доведе само до безкрайни борби. Това осъзнаване ще придаде на тази най-кървава от борбите нейното вечно решаващо значение и ще отвори умовете на народите, които сега все още са в капана на скучни външни фактори, за тяхното крайно и трайно призвание. Сред кръв и сълзи ще се осени осъзнаването, че никога не само националната държава и нейното търговско общество могат да донесат мир и помирение, а само универсалният закон за призванието, че само в него се крие обновяващото се прераждане за всички вътрешни рани, за връзката на държавите една с друга, за дегенеративните условия на Ориента и за покварата и екстернализацията на собственото образование. Ако първата борба, която имаше за цел да предотврати националното ни пробуждане, го е довела до край именно поради тази причина, то обратното, втората, която е причинена от самата неадекватност на целия този национален ред, също ще ни отведе завинаги отвъд него към човешката универсална цел.
Именно от германския дух трябва да произлезе обновлението на човечеството, за да може да има победа над това, което живее в смисъл, посочен от тези факти, и което е произлязло от негермански дух, особено в по-ново време, и което може да се характеризира с думите: силата на некомпетентността, която смазва всяко

оправдано усилие, трябва да бъде разпозната. Германският дух е силен и енергичен и ще разпознае това в тази област и ще изцели света в тази област, когато осъзнае това, което все още живее в германския интелектуален живот като забравено занимание в много случаи.
Многократно сме имали възможност да погледнем към Запада. Накрая, нека с няколко думи да погледнем и към Изтока. Целият този Изток, да, как се представя той? Централна Европа?
Немската същност: може ли тя да бъде характеризирана спрямо Запада по такъв начин, че да може да се каже, че наистина не е нужно да се омаловажава Западът по никакъв начин. Може да се знае, че научният дух е произлязъл от Италия преди зората на по-новия интелектуален живот. Този научен дух е дошъл от юг. Може да се знае, че френският дух е дал началото и на рационалната концепция за света; че чувството за полезност е произлязло от английския дух, светогледът по такъв начин, че всичко е поставено в полезността. Но колко далеч е този британски дух от немския дух, е, можете да разберете от факта, че ако някой иска да се опита да характеризира теорията на познанието на Фихте, където той многократно се опитва да опише чувството и преживяването на себе си в световния дух, ако е способен да проникне напълно в тази област на познанието, това би изглеждало странно само от езикова гледна точка...
Ако кажа: „Аз представлявам Аз-а“ – дори това не би могло да се придържа, [вместо немската дума „ich“ английската „i“] – дори това не би могло да се придържа, че човек [на английски] преминава от малкото „i“, както се пише на немски, към голямото „Аз“, когато си преживял „Аз-а“ – Фихте го нарича „възпроизводство“, прогресията на културата в „Аз-а“ – вътре в теб самия, как би трябвало да го наречеш, когато искаш да преминеш от малкото „Аз“ към голямото „Аз“, тъй като граматически личното „Аз“ се пише „Аз“ навсякъде.
Може да се каже: германската същност се отнася към западната по същия начин, както италианците са били съзерцатели, французите са оформили разума, утилитарният принцип е оформил англичаните; но принципът на интернализация е част от германската същност. Италианецът гледа на света. Гледайки света, той казва: светът е съвсем правилен; но просто трябва да бъде преоформен малко, трябва да бъде направен така, че да отговаря на нашите способности, не на задължителен език, а на дума, която е била преживяна. Именно когато се вгледате дълбоко, дълбоко навътре, особено в най-добрите страни на интелектуалния живот, тази дума е истинска.
Французинът казва: Този свят също струва / празнина в преписа]. Англичанинът казва: [празнина в преписа] Германецът казва: Аз също харесвам света. И в себе си той иска да създаде малък образ на света. Руснакът, да, човек трябва само да се сети за такива характерни фигури като Иван Карамазов в „Братя Карамазови“ на Достоевски. Но този тип Карамазовски характер се излива върху целия Изток през

деветнадесети век. [...] Самият Иван Карамасов казва: Все още бих приел Бог; но не мога да приема света от Бог. Светът, в руски смисъл, всъщност е нещо, което трябва да бъде заменено с друго, а именно с това, което е създадено за руския народ. Това е на пръв поглед радикална дума, но всеки, който следи развитието на руската мисъл през деветнадесети век, ще я открие като истинска. Защото наистина е странно: от първото десетилетие на деветнадесети век в Русия се подчертава, че в руската провинция живее - Достоевски го е казал например, въпреки величието на Достоевски, трябва да се има предвид и величието на Достоевски -: руският човек е този във всички хора, който чрез своята универсална човечност трябва да постави духовния си живот на мястото на другите. И човекът е изправен пред света по такъв начин, че може да се каже: през деветнадесети век той все повече си казва: европейският интелектуален живот е порутен и е отживелица. Това трябва да бъде изкоренено. Руският интелектуален живот би бил млад; той трябва да доминира. Руският език означава радост, означава любов. Западът - и това включва Централна Европа, но също така Франция, Италия, Испания и Англия - означава борба, означава война, означава егоизъм. Това е основният тон на целия [руски] интелектуален живот през деветнадесети век.
Външно не изглежда толкова силно; но е така. Само странно: кой тогава всъщност е първият, който е изразил природата на славянина, от която след това искат нещо съвсем различно от това, което се крие в руския национален дух? Те твърдят, че един благородник е говорил за това пръв и са надградили върху това. Кой е първият, който е характеризирал въпроса толкова красиво, е измислил дума, идея, върху която след това са основали целия деветнадесети век? Хердер! Хердер е бил по същество първият славянофил. Но думата на един славянофил се е изродила в мегаломания. И се е случило така, че ехтеше отново и отново: Европа е порутена и руският интелектуален живот трябва да заеме мястото на европейския интелектуален живот.
Уважаеми присъстващи, както казах, само още един факт: през 1885 г. беше публикувана книга, написана от руснака Юшаков. Юшаков стои на малко по-различна културна основа от тази, която току-що споменах – литературният контраобраз, представен за това, което се е появило до наши дни и до нашите настоящи ужасни събития – Юшаков, 1885 г., забележителна книга! Той не гледа на Запад, а на Изток, към Азия, към азиатските народи. Сега, както казва Юсахов в своята, както казах, забележителна книга: Тези бедни азиатци, те са показали как постепенно са се борили от своя културен живот до съответната настояща култура, те са го показали като борба между две духовни същества. Но тази борба представлява реалност в Азия. Според Юшаков, двете духовни сили, под чието влияние са били азиатците, са били представени като добрия Ормузд и злия Ариман.

Ариман винаги е бил този, който е бил отрицание на Ормузд. Джушаков казва на иранските народи, към които принадлежали и персите и индийците: Ариман, злият дух, им е отнел тези плодове както на материалната, така и на духовната култура. Но какво са направили европейските народи на Запада? - пита Юшаков. Те са изстискали от тези азиатски народи това, което тези народи са придобили под влиянието на добрия Ормузд! Руската култура трябва да се намеси тук. Руската култура е единствената, която е способна - казва Юшахов, аз не казвам това - да прегърне с любов азиатските народи. Две сили стоят в света, които ще донесат щастие в бъдеще - и преди всичко щастие на азиатските народи; тези две сили са - аз не казвам това, Юшахов го казва!, тези две сили са: руският селянин и казакът, двамата велики представители на [руското] човечество - казва Юшаков през 1885 г. И той не отива в Азия, за да донесе любов на азиатците, за да донесе любов на азиатците на свой ред, рано или късно злото, което западните народи са донесли на Азия, за което той не е могъл наистина да говори в онези дни в случая с Германия, ще бъде извадено наяве.

Колкото и странно да е, книгата се казва „Англо-руският конфликт“. И там Юшаков казва по този въпрос: Англичаните показват с отношението си към азиатските народи, че вярват, че тези азиатски народи са зависими само от тази нелюбеща английска любов. А след това Юшаков казва как си представя отношенията между своя народ и англичаните. Той казва на Англия - това са негови думи, негови собствени думи:

„Англия експлоатира милиони индуси, но самото ѝ съществуване зависи от послушанието на различните народи, които населяват богатия полуостров; не желая нищо подобно за родината си - мога само да се радвам, че...“

моето руско отечество [според Юшаков]

е достатъчно далеч от това положение на нещата, което е едновременно прекрасно и тъжно.

Така през 1885 г. руснакът Юшаков за Англия.

Вероятно той не е загрижен предимно за съюза между Русия и Англия, а за възстановяването на благословиите на Ормузд за азиатците. Русия сега ще премине към Азия, казва Юшаков, защото в Русия съюзът между развиващия се изцяло плодородие земеделец и носещия изцяло рицарство казак е вкоренен в дълбока култура, вярва Юшаков, и те ще предпочетат първо да разпространят руската духовност в Азия.

Така пише един от онези умове, които са мислили по този начин в Русия и са го изразявали още през 20-те години на XIX век – през 1829 г.: Западна и Централна Европа са порутени, отживели са си живота. Но ние в Русия имаме право да подчиним тази Европа на нашето управление. И когато я имаме – така казва Киреевски – когато я имаме, тогава ще споделим това, което имаме, с другите, доколкото е правилно.

Това е не само „правилното“ нещо, което трябва да се направи в политическата сфера, след фалшифицирания „Завет на Петър Велики“, но и в целия интелектуален и културен живот. И какво се случва чрез този русофил: самият отличен руски философ Соловьов го е казал. И можете да прочетете това в моята книга „Мисли по време на война“ – тя не е налична в момента, но ще бъде публикувана отново след известно време. Самият Соловьов го е казал: това, което е живо в руския интелектуален живот, идва от това, което би могло да се нарече: Русия все още има дълъг път, преди да достигне зрялостта на собствената си природа; защото Русия все още е днес, всъщност, в разгара на това, изцяло в разгара на неясен мистицизъм. Това е всичко. Човек трябва да бъде „мистичен“, за да може да каже: Този немски духовен живот търси инструмента на мистичното усилие. Напротив: напълно съзнателни мисли, пропити със светлина, изпълнени с мисли възгледи, ясни възгледи; Германецът търси образ на света, за да оформи собственото си същество възможно най-подобно на този образ на света.
Не бива да се омаловажават другите народи. Но какво могат да разпознаят те в това, към което се стреми германецът, към което се стреми съзнателно, така че да направи собствения си образ на човека подобен на образа на света? Италианецът не може да се стреми към това толкова съзнателно, ако се стреми само от своята националност. Той би трябвало да бъде научен на това, така да се каже, чрез внушение, така че това, което е стремеж към познание в него, да има по-голям ефект, отколкото морал.
Французинът го иска по-скоро като интелектуално изкуство, да достави на ума удоволствие, да му даде чувство за благополучие. Това е нещо, което се крие в фундаменталния характер като френски отпечатък на механистичния възглед за природата.
Англичанинът иска – той със сигурност би приел и науката на Фихте, ако човек можеше да превърне нейните истини в принцип или машина, ако човек можеше да я постави в прагматичния ред на живота, ако можеше да я превърне в прагматизъм, както беше споменато днес.
Руснакът и днес все още има нужда от неясен, мъглив мистицизъм навсякъде. Вече споменах Иван Карамазов от произведението на Достоевски „Братя Карамазови“, който е истински представител на руснака, попил западноевропейската култура. Бог би бил там, да, Бог, но в мистична неизвестност. И може да се каже: когато руснакът стане атеист, той иска мистичен атеист. Руснакът може да стане атеист, но той почти иска атеистът да му бъде разкрит от Бог! Може да го научите и на философията на Фихте, може да го научите и на хегелианството; но тогава той би трябвало да бъде намерен мистериозно на някой олтар или поне да носи отпечатъка, че е дошъл на света по мистериозен начин!
Накратко, различните народи, обграждащи германската нация, и днес стоят по такъв начин спрямо този германски духовен живот, че наистина има всички основания

германецът да осъзнае зародишите, корените и многообразието в своето духовно същество! А плодовете и цветовете ще дойдат, когато германецът наистина осъзнае това, осъзна го именно чрез трудния период на изпитания, в който е затънал в момента.

Да, това, което се опитахме да представим накратко, скъпи присъстващи, се е развило върху 6-те милиона квадратни километра в центъра, в сравнение с 68-те милиона квадратни километра в околността! И сякаш чрез връзки, които са и връзки на духа, тази Централна Европа е свързана. Съюзът между Германия и Австрия е наистина такава връзка, която се основава и на общността на духовния живот, протичащ през двете страни, през двете национални територии.

Мога да кажа това, защото съм живял в Австрия повече от половината си живот, почти тридесет години, и съм участвал във всички тези тридесет години по начина, по който германската същност трябва да живее там, в Австрия, трябва да живее в многообразната Австрия. Осъзнах какво означава да приемеш думите на един от най-германските австрийци – Роберт Хамерлинг, най-великият син на Австрия през втората половина на деветнадесети век – и да ги почувстваш в най-съкровената си същност на някой, който схваща чувството за принадлежност към Централна Европа. Роберт Хамерлинг е казал: „Австрия е моята родина; но Германия е моята родина“.

Роберт Хамерлинг още през 1862 г. в прекрасното си стихотворение „Germanenzug“ говори за тази вътрешна същност на немския мироглед. Не ни ли се явява в красива форма тази вътрешна същност на немския мироглед, когато виждаме например как Якоб Бьоме в много ранни времена говори за това как немецът се стреми към знание, но по такъв начин, че иска да го използва, за да навлезе в духа на света? Той го изразява толкова красиво:

„Когато погледнеш дълбините“

той има предвид дълбините на небето

„И звездите, и земята, вие виждате вашия Бог. И в вас живеете и сте и вие. И същият Бог ви управлява също.“ „Вие сте създадени от този Бог и живеете в същия. Също така, цялото ви знание е в този Бог. И когато умрете, ще бъдете погребани в този Бог.“

Хубави думи! Ако вземем това, което се опитах да илюстрирам днес: оказва се, че в това интернализиране на германската същност – в това желание да се схване това, което като божествена духовност прониква и оживява света в собственото вътрешно същество – се крие дълбокото световноисторическо призвание на германеца. И то е толкова присъщо на германеца, че наистина се откроява като втора вълна във великия катаклизъм на човешката раса. Ако погледнем към Ориента – гледайки различно от руснака Юшаков – тогава откриваме у азиатските народи как са мечтали, как и те някога са се опитвали да проникнат в духовното, което живее и диша чрез света. Те се опитвали да доближат Аз-а толкова близо, че сякаш е заспал, [че] действителната човешка вътрешна същност е заспала и така

човешкото същество може да се слее с това, което животът на световния дух в принципа на Цялото се преплита и живее чрез света. Сега, когато е въведен най-големият импулс за еволюцията на Земята – Христовият импулс – азиатският тип вече не е този, който може да доминира над човешката раса.
Германската природа е намерила правилния начин да проникне в духовния свят в смисъла на Христовия импулс, така че егото да не бъде изкоренено, както беше в Азия; [а това, което се търси в бъдещето на света като божествено-духовно, се постига чрез издигането, чрез укрепването - не чрез отслабването - на егото. Но азът е именно възвишен, укрепен, за да расте заедно с целия свят. Така древният човешки стремеж продължава в най-новата форма, както в историческото призвание е същността на германския дух.
Това е красиво показано от Роберт Хамерлинг, австрийският германец, в неговия „Germanenzug“, в който той описва с красиви думи как древните германски народи, предците на германците, някога са мигрирали от Азия в Европа, така че ние участваме в това, че участваме в залязващото слънце, в мекия здрач, който се разпростира; и когато всичко потъва в дълбок сън, само един остава буден: русият Теут. Докато всички останали спят, той е зает с мислите за бъдещото германско същество, германската задача. Геният, духът на германския народ, се явява пред русия Теут и му говори за бъдещето на германския народ. Ето как Роберт Хамерлинг го чувства и го изразява чрез гения на миналото към русия Теут, точно когато германските народи, предците на германците, преминават от изток на запад. Така говори геният:

„Към кого ще се откъсне словото от дълбините на душата,
както към твоя народ, толкова богат, толкова деликатен, толкова могъщ?
Кой диша толкова тържествено със струнни звуци
на най-съкровеното си? Кой е в чувството си толкова великолепно
в небесното синьо, гранитни йероглифи
на издигането на душата от теснотата на живота?
Кой най-накрая връзва нишките
на любознателната мисъл със звездите
толкова смело и се стреми и бори по всички пътища?
Кой е толкова висок, толкова дълбок, неговият порив, неговото предчувствие?
Кой схваща близкото и далечното толкова вярно?
Къде е отразена всяка земна и небесна зона,
както в твоето мислене, о, тевтоне?“

И колко свързано, но на по-високо ниво, се появява духовното търсене на божествената причина на света. И тук геният на немския народ говори на русия теут, сякаш през устата на Роберт Хамерлинг, от това, което току-що намекнах чрез думите на Якоб Бьоме, където предаността се превръща в знание, където предаността се превръща в мироглед, преданост към божествените духовни сили на света. Ето как Хамерлинг кара русия теут да каже на гения на немския народ:

„Но колкото и гордо да се стремиш,
извисявайки се високо над други рояци,
ти винаги ще запазиш древния, свещен огън:
изпълненото със сънища опиянение на Бога
от древната азиатска родина. Този свещен лъч, храмов огън, ще свети в гърдите и душата ти, ще остане с теб и ще бъде твой пилот на кормилото! Ти се стремиш само защото обичаш: най-дръзката ти мисъл ще бъде преданост, която се стреми да се слее с Бога.“

Да, германецът трябва да осъзнае своята германска същност. Тогава той ще намери правилното отношение към събитията на настоящето! Защото той може да се довери на това, което съществува като източник, корен и зародиш на духовния стремеж в германската нация. И всичко, което има такива зародиши, може да се усеща с надежда и увереност, че неговите цветове и плодове ще се развият, въпреки всичко, което се надига враждебно по света срещу тази духовна основа в германското развитие.

Мисля, че едно наистина обективно, а не тесногръдо, разглеждане на германската природа казва това. И германецът може да се довери на такова обективно разглеждане. Тогава той може да погледне обективно и на начина, по който човек не само опростява, но и очерня това, което се простира на 6 милиона квадратни километра в сравнение с 68 квадратни километра.

Всеки, който погледне това, корените и желаните семена, цветове и плодове на бъдещето, може да обобщи какво е било днешното размишление, да го обобщи сантиментално с няколко думи. Думи, които са тясно свързани с цялостното усещане за германската същност, цялата германска същност. Те също са от Роберт Хамерлинг и те също доказват как Централна Европа е била споена от тази и от другата страна на Рудните планини, но също така е била споена от това общо духовно сплитане и същност в тази Централна Европа.

Затова нека завършим днешното си размишление с думи от Роберт Хамерлинг, австрийския германец, думи, които обобщават по деликатен начин това, което се опитах да ви предам в едно по-дълго изложение - за съжаление твърде дълго изложение. Роберт Хамерлинг казва, водени от чувството, от което е казал „Австрия е моята родина, но Германия е моята родина“:

„И ако някога денят
се окаже враждебен към немското име,
от океан до океан ще тече
пътят на немския дух!“

14. Забравеното търсене на духовна наука в рамките на развитието на немската мисъл

Уважаеми участници!

За пореден път, както и при предишните ми посещения през това съдбоносно време, ми се струва уместно да започна с разсъждение, свързано с развитието на германския интелектуален живот, а утре да премина към тема, която по-стриктно принадлежи на духовната наука.

И ако днешното размишление трябва да се свърже с развитието на немската мисъл, тогава бих искал да подчертая, преди всичко, че това размишление не бива да попада в капана на установяването на външна връзка между всякакви интелектуални промени и съдбоносните исторически факти на нашето време, капан, в който попадат толкова много размисли днес. Във време, когато съдбата на народите се решава от силата на оръжията, думата не може да се намеси, смислено да се намеси например в това, което трябва да се реши от силата на оръжията. Но това е епохата, в която саморефлексията - включително националната саморефлексия - изглежда напълно уместна.

Когато от гледна точка на науката, включително духовната наука, се каже, че определени сили за развитие на такава духовна наука са вкоренени в народните сили, както се случва днес, човек веднага ще се сблъска, скъпи присъстващи, с всякакви възражения, възражения, които са изключително разумни, защото са толкова очевидни от определена гледна точка, че изглеждат изключително правдоподобни именно поради своята очевидност за онези, които не искат да се издигнат до определени по-висши гледни точки. При такова разглеждане човек многократно ще се сблъска с възражението, че науката като такава и всичко, което по някакъв начин иска да твърди, че е такава, се нарича „международна“ и че човек няма право да претендира за каквато и да е вкорененост в народната култура. Това възражение може да бъде подходящо опровергано само чрез сравнение. „Международна“, драги присъстващи, е например и Луната. Тя е еднаква за всички; но колко различни неща имат да кажат различните народи за Луната! Разбира се, някой може да възрази: Да, това е в сферата на поезията. Да, разбира се; но всеки, който се задълбочи малко в духовния живот на човечеството, ще забележи, че – дори ако наблюденията и прозренията, отнасящи се до външните, действителни неща, са едни и същи в науката за Луната – това, което идва от най-съкровените импулси на човешката душа, въз основа на това, което човек може да разпознае, че това е различно за всеки отделен народ и че всеки народ прониква повече или по-малко дълбоко в тайните на съществуването, в зависимост от различните си нагласи и импулси. И общият прогрес на човечеството не зависи от това, което е еднакво навсякъде, а от това, което е включено от движещите сили на цялостното развитие

на човечеството, които са свойствени на най-съкровената индивидуална природа на всеки народ.
От тази гледна точка, днес трябва да се посочи как немската националност е тясно свързана със стремежа не само да се основава външна наука за сетивата, но и да се проникне дълбоко в духовните тайни на съществуването – как самото търсене на начин да се стигне до духовните тайни на съществуването е характерно за голяма част от това, което може да се нарече немска националност.
И има още една причина, уважаеми присъстващи, за подобно разсъждение тук, защото моето убеждение – не произтичащо от тесногръдо, ограничено чувство, а от това, което смятам за подходящо съобразяване с германската същност – е, че това, което се защитава тук от години като духовна наука, е силно вкоренено в общия духовен живот на германския народ, че всички семена на истинска духовна наука присъстват в духовното развитие на германския народ.
Уважаеми присъстващи, ще взема за отправна точка три личности, за които имах честта да говоря тук, в този град, преди няколко месеца, когато се опитах да очертая светогледа на немския идеализъм. Дори с риск да повторя някои подробности, ще взема за отправна точка трите велики фигури, които се появяват в развитието на мисълта и духа на немския народ и които създават светоглед, който осигурява основата, фона, може да се каже, за това, което тогава беше художествено и поетично постигнато от Гьоте, Шилер, Хердер, Лесинг и т.н. в рамките на немския интелектуален живот, като разцъфтяване на по-новия интелектуален живот като цяло, което може да се сравни само с огромния разцъфтяване на човешкия интелектуален живот в Древна Гърция: Фихте, Шелинг и Хегел бяха отново отправната точка.
Фихте стои пред нас – и аз вече отбелязах това в лекцията си преди няколко месеца – с усещането, че е дал на народа си всичко, което може да даде като най-доброто, що се отнася до мироглед и прозрения за природата на своя народ, и че е придобил това чрез диалог със самия немски национален дух. Носен вътрешно от съзнанието, че най-германската същност говори от душата му, Йохан Готлиб Фихте е такъв.
Именно той е този, който не само в един от най-трудните периоди на германското интелектуално развитие е намерил тонове, които са били изключително подходящи да вдъхновят цялата нация да се издигне от потисничеството, но и той е [този], който, по начина, по който иска да получи светоглед за своите знания, толкова ясно показва, че търси този светоглед от качествата на човешката душа, от силите на човешката душа, които са по същество германски качества на духовния живот, германски сили. Той е подчертал това. И това със сигурност е истината по отношение на Йохан Готлиб Фихте.
И какво е толкова отчетливо немското в начинанията на Йохан Готлиб Фихте? То се състои във факта, че от своята немскост, както самият той я нарича, Йохан Готлиб

Фихте е бил воден да търси по жив начин да задълбочи и същевременно да укрепи собствената си душевност, собствения си Аз, и е бил убеден от живия си вътрешен мир, че това, което прониква в света като божествено-духовно, осветява и стопля, може да се влее в този Аз, ако се преживее по правилния начин, ако се осъзнае напълно. Така че, според Фихте, това, което говори отвън във всички природни явления, това, което говори в хода на историята, но също така и това, което говори зад природните явления и зад историята като духовни сили, се влива в човешката воля.

Човешката воля, която се утвърждава в себе си, е само най-съкровеният, таен израз на душата за това, което прониква и стопля всички същества в света, от най-материалистичните до най-духовните. Тази интимна взаимовръзка на преживяванията на душата с великата мистерия на вселената, доколкото човек може да я проумее, е именно немското в стремежа на Йохан Готлиб Фихте.

И ако наблюдавате Фихте такъв, какъвто се представя, можете да видите как трябва да се прецени това, как то не е нещо измислено, нещо придобито, а как произтича от най-съкровените дълбини на душата му като негова естествена предразположеност. За да се обоснове това, ще бъдат дадени няколко подробности от живота на Йохан Готлиб Фихте. Както казах, дори с риск да повторя подробности, които вече си позволих да спомена.

Например, виждаме този Йохан Готлиб като малко, седемгодишно момче пред къщата на баща си, който е бил беден майстор тъкач. Виждаме Йохан Готлиб Фихте, седемгодишен, застанал пред малкия поток, който тече покрай къщата на баща му; и той е хвърлил книга в този поток. Баща му идва и е изумен от случилото се. Какво се е случило? Е, Йохан Готлиб Фихте е бил шест-седемгодишно момче и усърден ученик. Това, което се нарича чувство за дълг, е живяло в душата му с най-голяма сила; и тъй като е бил толкова усърден, баща му му е подарил книга за миналата Коледа: „Gehörnte Siegfried“ (Зигфрид Рогат). Седемгодишното момче, което вече можело да чете свободно, е било толкова силно заинтересовано от книгата за „Рогатия Зигфрид“ и винаги е било погълнато от голямата фигура на рогатия Зигфрид; така че човек би могъл да забележи, че е станал малко по-малко усърден в училище и това му е било вменено в укор. Сега, в живота на завещанието, дори в седемгодишното момче, се раздвижи душевният дълг: той вече не искаше да чете, нито да се изкушава да чете книгата на рогатия Зигфрид. И за да е съвсем сигурен, той хвърля книгата в потока, плачейки! Такава беше природата на този, който според собственото си съзнание трябваше да създаде немския мироглед за своето време!

И отново, нека да разгледаме деветгодишния Йохан Готлиб Фихте. Една неделна сутрин съседът от имението дошъл да чуе проповедта. Но той пристигнал твърде късно и затова не успял да я чуе. Някои от познатите на оръженосца се сетили за умението да изпратят за малкия Йохан Готлиб Фихте, който бил толкова добър в

слушането на проповеди, че можел да ги повтаря дума по дума. Затова довели деветгодишния Йохан Готлиб Фихте. След като в началото изглеждал неловко в синьото си селско палто, той се изправил и повторил проповедта, но вече не само по начин, който се дължал само на външно придържане към думите, а с най-вътрешно участие, не само по отношение на паметта, но и с най-вътрешно участие, така че човек виждал: всичко, което било казано, живеело със собствен живот в душата му.

Това са малките черти, които показват колко тясно е била преплетена душата на Йохан Готлиб Фихте с това, което той наричал дълг, от една страна, а от друга - с онова, което е било в него - стремежа да издигне собственото си човешко его толкова силно, че това, което съзнателно прониква и стопля света като първични закони, да може да живее и да се разкрива в него. А как по-късно се е стремил да работи, когато е назначен за професор в Йена, ни разказват хора, които са го чували да говори и които ни уверяват, че когато е говорил, думите му са били сериозни и строги, но същевременно и силни, сякаш вплетени в езика, който е изричал тайните на света от самата природа на нещата. Езикът му е бил като гърмеж на гръмотевици, а думите са се разпръсквали сами - както ни казва някой, който го е чувал да говори и е бил приятел с него - думите са се разпръсквали сами като светкавица. Въображението му не е било пищно - казват ни - но е било величествено и грандиозно. И затова ни се казва, че е живял в царството на свръхсетивните идеи, не като някой, който просто обитава в него, а като някой, който по същество е овладял това царство на идеите.

И също така беше странно, например, как той възприемаше учителската си професия: нямаше много от това, с което човек е свикнал от лектор или учител. Той беше в постоянна вътрешна работа. Подготовката му за всяка лекция или реч се състоеше не толкова в разработване на съдържанието, колкото в опит да се постави, с душата си, в онази духовна вътрешност, която искаше да вдъхне не само чрез съдържанието на думите, но и чрез начина, по който работеше; той се стремеше да работи по такъв начин, че не толкова съдържанието на думите му да е от значение, колкото фактът, че душите на слушателите му бяха трогнати от целия начин, по който духовното се изразяваше в потока на речта му. Така, отново, някой, който го познаваше добре, би могъл да каже: Той се стремеше не само да образова добри хора, но и велики души.

Бихме искали да обърнем внимание на една малко известна черта, която трябва да се споменава отново и отново, ако искаме да съживим директния и оживен начин, по който Фихте се е свързвал със своята публика. Например, дълбокомислещият Щефенс ни разказва, че в Йена Фихте е казал на слушателите си: „Мислете за стената!“ – Разбира се, хората са намерили това лесно: те са си помислили за стената. След като ги е оставил да мислят за стената известно време, той е казал: И

така, а сега помислете за този, който току-що е помислил за стената! – Някои са били изумени!
Това беше индикация за собствената душа, в която трябва да се разпали онова, което протича и стопля света в най-дълбоката му същност. Колкото и да е удивлявал хората с това, едновременно с това е и свидетелство за това как Фихте всъщност не е искал просто да предава духовни идеи на слушателите си с умни думи. Той е искал да работи чрез думи, не само с думи. Ето защо е възможно този човек да се стреми активно да схване и историческия аспект на творческия национален дух. И в това, че е искал да се свърже живо, както с функционирането на света като цяло, той е искал да се свърже живо и с това, което е част от това функциониране на света и живее близо до него като член на неговата националност; той е искал да се свърже със същността на германския национален дух. И никой не може да разбере смисъла и значението на прекрасните думи, които Йохан Готлиб Фихте е отправил към германския народ в своите „Беседи към германската нация“ през такъв труден период от историята на германската нация. Никой не може да разбере това, освен ако не види връзката между начина, по който Фихте е искал да схване световната воля в себе си, в собственото си „аз“, и след това да пренесе възникналата в душата му сила в действие, в събития, в социалните и други форми на човешко съвместно съществуване и в концепцията за живота.
Ето го пред нас – макар и на нашия път – този Йохан Готлиб Фихте! И – както казах – не от тесногръд патриотизъм, а по-скоро от действително наблюдение трябва да се кажат тези неща, които сега трябва да бъдат обсъдени. Не е нужно да изпадаме в грешката, в която сега изпадат враговете на германския дух, които не само обвиняват този германски дух, но дори го клеветят в най-истинския смисъл на думата; можем да заемем обективна гледна точка в рамките на съображенията за германския дух и ще можем, именно чрез тази обективна гледна точка, да разпознаем по правилния начин каква е същността на германската националност. Фихте искаше да схване волята на света сама по себе си. И тази воля на света беше за него носител на това, което той наричаше дълг на света, който от своя страна се разделя на отделни човешки задължения. Така това, което живее навън, става за него живо същество навсякъде. Но това също го поставя в противовес на всичко, както самият той подчертаваше в своите „Беседи към германската нация“. Можете да прочетете за това в моето есе в малката ми книжка „Мисли по време на война“, която вече не е отпечатана, но скоро ще бъде преиздадена, [как] той, Йохан Готлиб Фихте, търси живото навсякъде и е наясно, че по този начин е в противовес на голяма част от това, което той нарича мъртва наука. И тази мъртва наука Фихте я намира и сред западноевропейските народи, сред французите и британците. Само, както казах, за целите на действителната характеристика, да не се налага нищо на който и да е народ, може да се каже това; но трябва да се признае в какво

отношение стои германският дух към другите национални духове в това съдбовно време!
В по-ранното си есе за картината на света на немския идеализъм посочих, че Декарт, Картезиус, е типичен пример за развитието на френския мироглед в началото на XVII век. Посочих как той характерно изразява това, което живее в неговия мироглед от неговата националност, а именно, че не само минералният и растителният свят, но дори и животинският свят за него е нищо повече от сбор от живи – не одушевени, а само движещи се – машини! Това е особеността на този западен ум – че той може да схване в основата си само мъртва наука.
В това отношение Фихте, с живия си подход във всичките си произведения, стои в съществен контраст с пътя на познанието и стремежа на Запада, [където] животните са като машини. Това продължава. И неотдавна преди Йохан Готлиб Фихте да работи в Германия, за да покаже живота във всички факти и същества на света от живото разбиране на тайните на света, един потомък, бих казал, на този Декарт - Картезиус - е работил във Франция: дьо Ламетри.
И докато Картезиус поне е признавал, че човекът има специална душа от вътрешния си опит, от вътрешния си опит, дьо Ламетри, в преувеличение на тази западна мъртва наука, се е изразил в книгата си „Човекът машина“, че дори това, което стои пред нас като човешко същество, е само по себе си част от света по същия начин, както и една обикновена машина; че можем да разберем целия човек, като го разглеждаме като резултат от чисто материални процеси и сили. Според дьо Ламетри всичко за един човек, включително всички качества и дейности на душата, трябва да се разбира по такъв начин, че човекът да бъде разпознаван само като машина.
Разбира се, до известна степен човекът е машина. Не това е същността на духовната наука, че тя противоречи на това, което подобни твърдения имат за нея; а че тя може да покаже други пътища - ще говорим за това утре - че може да покаже други [допълнителни] пътища към това, че познава други пътища, които също водят отвъд оправданите твърдения на материализма. Дьо Ламетри е по същество, от френския фолклор, един от най-значимите умове на този възглед, че целият човешки свят е само един вид механизъм. И е интересно да се разгледа контрастът между французина дьо Ламетри и германеца Йохан Готлиб Фихте. За дьо Ламетри всичко в човека е механизъм; за Фихте всичко е дух. Той е получил в душата си това, което нарича волята на света, и за него външният материален свят е само интернализирано поле за изпълнение на задължения, произтичащи от духа. Оттук и този красив, този прекрасен стремеж на Фихте да извлече всичко, което се явява на човека в света на сетивата, от духа; докато при дьо Ламетри всичко е пропито с целта външното физическо да се разглежда като непосредствено решаващ импулс и за духовното.

Де Ламетри понякога е доста остроумен по подобни въпроси, защото е също толкова дълбоко потопен в своя механистичен мироглед, колкото Йохан Готлиб Фихте е в своя духовен мироглед. Например, когато Де Ламетри казва в книгата си „ *Машината спира тук“:„* Не виждате ли как тялото оформя душата?“ Вземете например един известен поет, чиято душа може да се разглежда като съставена от едната половина от негодник, а другата половина от Прометеев огън. Де Ламетри беше малко хитър, като не каза кой поет има предвид, но Волтер избухна в ярост при тази забележка. Когато му казаха това, Де Ламетри каза: „Е, добре, оттеглям едната половина от твърдението – той имаше предвид половината от Прометей! – но поддържам „филу“. Той просто го изрази по свой начин; няма нужда да настоява. Но ако вземете отделните твърдения, че човекът е машина – и в това отношение той неуморно показва как машинното, нагряването [празнината в преписа] в човека, така да се каже, как това характеризира целия човек, предизвиква удовлетворение – ето къде понякога става доста забележителен. И не знам, и не знам с какви чувства ще бъде прочетен пасаж от „Човек машина“ във Франция днес! Със сигурност не искам да го цитирам като нещо, което например един германец трябва да сподели; но бих искал да го цитирам, защото е доста характерно и защото – след малко ще видите защо бих искал да го цитирам – човек може би би могъл да попита именно от гледна точка на духовната наука: как такава душа – той отричаше, че това е възможно – но как такава душа, повече от сто години след смъртта си, гледа с пренебрежение на похвалите, които са били разменени между Франция и Англия, когато той, французинът дьо Ламетри, в книгата си „Човек-машина“ доказва как характерите на хората са зависими от начина, по който материалистическото им влияе, когато казва следното:

„Суровата плът прави животните диви; хората биха станали диви, ако имаха същата храна.“

Той цитира това като доказателство, че материалните неща също обуславят духовното.

„Колко е вярно това“

казва де Ла Метри, французинът,

„може да се види във факта, че английската нация, която готви месо по-малко от французите, яде го доста сурово и кърваво, показва по-голяма дивотия, която отчасти се дължи на тези храни, но отчасти и на други причини, които само образованието може да потисне. Тази дивотия поражда в душата арогантност, омраза, презрение към други нации, инат и други чувства, които развалят характера, точно както грубата храна създава тежък и тромав ум у народ, чиито основни характеристики са мързел и тъпота.“

Както казах, няма нужда да възприемаме тази характеристика на френския материалист; но не би било безинтересно да си я припомним днес, от гледна точка на това как възприятията се променят с течение на времето.

Ако ние, най-скъпи присъстващи, си представим втория от духовете, създали светогледен фон за това, което немското изкуство и немската поезия са създали в епохата на Гьоте, то това е Вилхелм Йозеф Шелинг. И ако в случая с Фихте човек

трябва да се възхищава преди всичко на това как той разбира влиянието на волята върху Аза и как се прониква в осъзнаването на това влияние на волята върху Аза, то в случая с Шелинг това е, че той установява наука за природата и наука за духа по такъв начин, че човек наистина може да каже: Където и да иска да разбере и разпознае природните явления по абстрактен начин, в него действа немската душа. Това прави Шелинг, по един много специален начин, не противоположност на идеализма, а по-скоро негов наследник и усъвършенстващ го. В Шелинг стои, жив, създаден от немската душа, един светоглед, който в най-добрия смисъл на думата издига на по-високо ниво на духовност това, което например един Джордано Бруно би могъл само да вдъхнови. В тази душа на Шелинг, която беше толкова изцяло пламтяща с немската душа, също така артистично пламтяща, природата и духът са се слели в единство. Той можеше да стигне дотам, че да твърди, че природата и духът са се слели в единство. Разбира се, подобно нещо е едностранчиво, но днес всъщност няма значение дали човек трябва да е детински поддръжник или противник на даден мироглед, а че знае, че не става въпрос за това да си поддръжник или противник, а за това да се разгледа стремежът, който живее в такъв човек, стремежът към истината, стремежът към познаването на по-дълбоките тайни на човешкото съществуване. От едностранчива, но енергично мощна гледна точка Шелинг стигна до твърдението, за което вече говорих тук в една от последните лекции: Да познаваш природата означава да създаваш природа. - Разбира се, едностранчиво твърдение, но твърдение, от което може да се каже: То произтича от душа, която знае, че е едно с това, което живее и тъче в природата. Отново, от същността на германския дух, създател на мироглед, който знае, че човешкото его може да бъде толкова възвишено, толкова ободрено, толкова одушевено, че да изразява това, което мистериозно прониква и стопля света по духовен начин. И отново, може да се каже, именно заради ефекта, който Шелинг е оказал върху съвременниците си, Шелинг е и ясно разпознаваем. Разказва ни – от дълбоко духовния Шуберт, самият той ученик и приятел на Шелинг, – как хората са знаели кога следобед по улиците на Йена има особено оживление. Шелинг е бил професор в Йена и това не е било студентско събитие, а Шелинг е говорил за това, което иска да постигне като мироглед. Шуберт, който го е чул в Йена, го е изразил така, както Шелинг му се е явил. Бих искал да прочета дословно този пасаж от Шуберт, за да видите как един съвременник е говорил за Шелинг, за този Шелинг, който наистина, както може да се види у Фихте, е сраснал по целия си път, по целия си човешки път – с духовния си стремеж – с тайните на света.
Това непосредствено – бих казал – дълбоко искрено сливане на душата с мистерията на света е самата същност на стремежа на времето, за което говорим сега.
[Готилф Хайнрих Шуберт описва Шелинг като млад човек. И] Познавах, скъпи уважаеми присъстващи, хора, които са слушали Шелинг в напреднала възраст, и все

още е било така, че това, което е живяло в него, е говорило директно и лично от цялата му личност, е живяло така, сякаш е влязло от това, което духовно царува и вплита в света. Затова той се е явявал на слушателите си като гледач, обгърнат от един вид духовна аура и говорещ като един вид гледач, като е измислял думи не от човешки произвол, а защото е гледал в духовните движещи сили, които са в основата на света. Ето защо Готилф Хайнрих Шуберт, един обичан и блестящ мислител, казва:

„Какво привличаше толкова силно млади хора и зрели мъже отдалеч и отблизо към лекциите на Шелинг? Дали само личността на човека или особеният чар на устните му изказвания, в който се криеше тази привлекателна сила?“

Не беше само това.

„Имаше в оживените му думи“

наистина

„завладяваща сила, на която никоя млада душа, където и да се сблъска с каквато и да е чувствителност, не би могла да устои. Тя може да е трудна за читателя на нашето време“

През 1854 г. Шуберт записва преживяванията си с Шелинг през 1790-те години.

„който не беше, като мен, млад и участващ слушател. Беше разбираемо, че когато Шелинг ни говореше, често се чувствах сякаш чета или чувам Данте, провидеца на един отвъден свят, отворен само за посветеното око. Мощното съдържание на речта му, сякаш измерено с математическа прецизност в лапидарен стил, ми се струваше като вързан Прометей, чиито окови да бъдат разхлабени и от чиято ръка неугасимият огън да бъде приет, е задача на разбиращия ум.“

Но нито личността, нито ободряващата сила на устната комуникация са били единствените причини, поради които толкова скоро след публичното ѝ оповестяване чрез писмени материали е предизвикала такъв интерес и вълнение за или против нейната насока за философията на Шелинг, както никое друго литературно явление от подобен вид не е успяло да направи преди или след това. Тук самото съдържание е трябвало да го направи.

По въпроси, свързани със сетивно възприемаеми неща или природни явления, за учителя или писателя е веднага очевидно дали говори от собственото си прозрение и опит, или просто говори за това, което е чул от други, или дори е измислил според собствените си идеи... Същото важи както за вътрешния опит, така и за външния. Съществува реалност от по-висш вид, чието съществуване познаващият дух в нас може да изпита със същата сигурност и увереност, както тялото ни изпитва съществуването на външната видима природа чрез сетивата си. Тази реалност на телесните неща се представя пред нашите възприемащи сетива като акт на същата творческа сила, чрез която е възникнала нашата телесна природа. Битието на видимостта е също толкова реален факт, колкото и битието на възприемащото сетиво. Реалността от по-висш вид също се е приближила до разпознаващия дух в нас като духовно-телесен факт; тя ще го осъзнае, когато собственото му разпознаване се издигне до признание на това, от което е разпознато и от което, съгласно единния ред, произтича реалността на телесното, както и на духовното ставане. И това осъзнаване на духовна, божествена реалност, в която ние самите живеем, движим се и съществуваме, е най-висшата придобивка на земния живот и на търсенето на мъдрост.

Вече по мое време,

както е казал Шуберт,

„Сред младите мъже, които го слушаха, имаше такива, които усещаха какво има предвид под интелектуална интуиция, чрез която нашият дух трябва да схване безкрайния източник на всяко битие и ставане."

Говоренето на Шелинг за такъв свят на духа, произтичащ от такава пряка интуиция, е това, което Готилф Хайнрих Шуберт иска да изрази.

И сякаш немският дух иска да се разкрие във всички посоки, виждаме у Хегел - който, подобно на Шелинг, е родом от Вюртемберг; той е дори от Щутгарт - виждаме у Хегел как той се стреми да преживее в това, което душата може да преживее в себе си, едновременно с това, което, като божествено-духовно, протича през света и може да живее в собствената душа, само че по трети начин. Сякаш немският дух иска да се разкрие от всички страни: Хегел се опитва да направи това по третия начин. За него това, което прониква и осветява света, е божествено-духовната мисъл. И както човек мисли, както човек осветява мисълта в себе си - мисъл, която не зависи от паметта, а мисъл, която е свободна от чувственост - това мислене в душата расте заедно с това, което, като мисъл в самите закони на света, залива света.

И тук Хегел установява нещо – както казах, човек не е нужно да бъде нито привърженик, нито противник, а да насочи погледа си към съзерцанието на стремежа – тук Хегел установява нещо, което е толкова характерно за немската национална душа. Начинът, по който Хегел се стреми, би могло да се каже, е природата на мистичен стремеж, сраснал в самия човек с това, което фундаментално изпълва света като божествено-духовен. Но това сращване не се случва в тъмни, мъгляви представи, в хаотични чувства, както обичат да правят мнозина, които се стремят да бъдат мистици. По-скоро това е стремеж, който е мистичен по свой начин, но по свой собствен начин, по свой собствен начин, той е стремеж, изпълнен с мисли и ясни мисли. Характерната черта на фундаменталното качество на немския стремеж към мироглед е, че човек не иска тъмен мироглед, който произтича от просто чувства или просто тривиално ясновидство, а такъв, който е на път към божествено-духовния свят, но който е осветен и просветлен от яснота и светлина на мисълта. И ето това е особеното на Хегел!

И когато човек позволи на тези три знаменателни фигури да пристъпят пред душата му – Фихте, Шелинг, Хегел – винаги има усещането, че в тези три умове са изразени три страни от развитието на немската мисъл – страни от развитието на немската мисъл, които вече стават популярни.

Последния път, когато говорих от различна гледна точка, посочих, че може да се намери начин - дори ако глупаците все още казват: „О, това е абстрактно мислене!" Въпреки възраженията на тези глупаци, ще се намери начин да се изразят тези велики сили, тези велики движещи сили, които се стремят да свържат човешката душа със световната тайна, на най-прост език, така че - би искало да се каже - всяко дете да може да разбере и всяко дете да може да слуша. Това, че те биха могли да

бъдат изразени по този начин, ще бъде резултат от духовното самосъзерцание на немския народ.
Но човек винаги има чувството, че в рамките на изразеното в тези три откровения на немския интелектуален живот има нещо по-дълбоко, един висш дух, сякаш говорещ чрез тях. И тогава човек получава впечатлението, че това е самият немски национален дух. Той се изразява по три различни начина, формирайки светоглед с Фихте, Шелинг и Хегел! И човек получава това чувство по-специално, когато се замисли върху това, което бих искал да нарека в днешното си размишление: забравен стремеж, забравен, избледнял тон на немския интелектуален живот. Защото странното, уважаеми присъстващи, е, че гореспоменатите умове, които са умове от най-висок ранг в развитието, имат последователи, по-малки умове, умове, които изглеждат по-маловажни от тези три велики ума, но че тези по-малки умове са способни да създават по-значими неща от великите. Няма нужда да се изненадвате от това; всеки ученик може да схване питагоровата теорема. Стимулът да я схване, естествено, е трябвало да дойде от Питагор! Но, както казах, исках да изразя това, за което става въпрос тук, само по донякъде парадоксален начин; то не се прилага по такъв парадоксален начин.
Но е вярно, че тези три духа имат наследници, които, разбира се, не могат да им се доближат по отношение на силата на развитие, устойчивостта на душата и таланта, но които, по отношение на пътя, който човешката душа трябва да извърви, за да влезе в духовния свят, живия духовен свят, могат да постигнат дори повече от тези трима велики, вдъхновяващи предци.
И ето, виждаме сина на Йохан Готлиб Фихте: Херман Имануел Фихте. Той не е толкова велик ум, колкото баща си, но със сигурност е бил под влиянието на баща си, докато баща му е бил жив. И Имануел Херман Фихте - който също е преподавал в университета в Тюбинген - Имануел Херман Фихте, той идва от по-новото мислене, от по-новото развитие на мисълта, за да говори за това как човекът, такъв, какъвто ни се явява в света, не само има външно физическо тяло, но Имануел Херман Фихте говори за етерно тяло, което е в основата на външното физическо тяло. И както външното физическо тяло е обвързано чрез своите сили и закони с външния материал на физическото съществуване, така и етерното тяло е обвързано чрез своите сили и закони с елемента, който прониква и преплита света. И започвайки от физическото, Имануел Херман Фихте вижда в основата на човека, така да се каже, един висш човек в човека, етерния човек; и той гледа на този етерен човек.
И тогава виждаме как, като наследник на споменатите велики, се очертава дух, който наистина е вкоренен в избледнялия, забравен тон на развитието на немската мисъл. Дами и господа, това е Трокслер, Игнац Паул Витал Трокслер. Кой познава Трокслер?

Но това е доста характерно за по-малките, които сега следват и създават по-велики неща от големите, защото германската нация пулсира чрез тях и се изразява в тях. Забележителна личност - този Трокслер! Той започва да пише рано под влиянието на Фихте и по-специално на Шелинг: „Погледи в [същността на човека]“, пише той. В своите „Лекции“, публикувани през 1835 г., той пише по прекрасен начин за това как човек може да се развие от разпознаването на сетивния свят до свръхсетивното му разпознаване; как човек може да стигне - и сега използвам характерните изрази, които Трокслер е използвал - до две душевни сили, които спят в душата в обикновения живот. Трокслер казва, че човекът е не само зависим - по отношение на познаването на света, не само зависим - от обикновеното чувство и от обикновения ум, който е свързан с мозъка, но Трокслер казва, че макар човекът да не използва тези висши сили, които спят в него за външния свят, те могат да бъдат развити.
Трокслер говори за две сили в човешката душа – за „свръхсетивния дух“ и за „свръхдуховното чувство“. Това са думи на самия Трокслер. Но бих искал да характеризирам същността на това, в което той вярва, с няколко думи, които резонират с това, което вече развих тук в духовно-научни термини. Трокслер казва, че когато гледаме към света тук, ние не говорим с такива абстрактни термини за „природа, природа, природа“ и не имаме предвид растенията като цяло, а говорим за лалето, лилията, детелината и т.н., нали? Но философите, абстрактните мислители, за това говорят: за духа като цяло, за този дух, който като дух – но не в сивото общо – прониква и пронизва всичко. И човек се чувства възвишен, когато може да бъде пантеист, но за външния живот на природата. Трокслер вижда това ясно: Ако навлезете в конкретното, в отделните неща чрез сетивата, тогава има „свръхсетивно чувство“, което не просто, като цяло - простете израза - отделя сяра от това, което като дух е пантеистично в основата на всички явления и факти и в основата на всички същности, но което се ангажира с конкретното, с индивидуалната реалност на отделните духовни същества: „свръхсетивно чувство“. И отново: „свръхсетивен дух“ - [което означава дух, който по никакъв начин не е обвързан с мозъка, а] че той стои директно в духовния свят, без посредничеството на сетивата и нервната система, точно както физическото познание на човека стои в телесното същество: „свръхдуховно чувство“ - „свръхсетивен дух“.
И не по общо взето неясен начин, а по истински научен начин, Трокслер говори за факта, че чувствата могат да станат интелигентни, могат да бъдат издигнати – ще трябва да говорим за това утре, не във връзка с Трокслер, а във връзка с темата, която ще се обсъжда утре – могат да бъдат издигнати и сами да осигуряват когнитивни сили. През 1835 г. Трокслер говори за интелигентно чувство и сетивни мисли, за мисли, които докосват духовното битие. Това е тон, който е избледнял, стремящ се към духовна наука от първичната немска същност в рамките на развитието на немската мисъл.

Но Трокслер навлиза още по-дълбоко в човешката душа, казвайки следното: Сега, разбира се, тук, във физическия свят, душата е въплътена в тяло и работи чрез тялото. И най-красивото, най-великото нещо, което тази душа може да въплъти тук, във физическото тяло, може да изрази в това въплъщение, е вярата, тоест любовта – короната и цветът на физическото съществуване на човека – и това е надеждата. Но когато тези три вечни сили – вяра, любов, надежда – се изразят чрез душата на човешкото същество, работеща чрез тялото, тогава се преживяват висши сили във вечните сили на човешката душа, които преминават през смъртта и навлизат в духовния свят. Тъй като те са присъщи на душата, която е чисто духовна и съществува отвъд физическото, това, което стои зад силата на вярата – която е върховна като силата на вярата, но в тялото – представлява за Трокслер това, което той нарича „духовно слушане“.

Каква прекрасна, великолепна гледка към духовното познание, чиито подробности ще обсъдим утре. Това, което човешкото същество прави тук, в тялото, пред лицето на определени явления, е следното: то развива силата си на вяра. Но тази сила на вярата е външната обвивка за това, което душата е освободила от тялото, с което може да влезе в духовния свят през портата на смъртта: духовен слух, духовно слушане. И този духовен слух в тялото се изразява в силата на вярата.

И любовта, този венец и цвят на живота, на душата в тялото – какво е това за душата, доколкото тя, тази душа, носи вечните сили в себе си? Любовта е външната обвивка за духовното усещане. Трокслер говори за нея: Точно както човек протяга ръка и докосва физически неща, така може да протегне чувствата си, но духовните чувства на душата, и да докосне духовни неща. И това, което се проявява като любов тук, в тялото, е външният материал за духовната сила на чувството.

А надеждата е външната обвивка на духовното зрение.

Виждаме, че това развитие на мисълта в Германия е абсолютно на правилния път, пътят, който винаги е бил търсен в тези лекции тук като духовен път, за който ще говорим отново утре. Трокслер чувства, че в германския интелектуален живот има избледнял тон, той се чувства толкова у дома си в него, че говори за това как човек може да търси духовна реалност вътре и извън човешкото същество, точно както сетивата и умът, свързан със сетивата, търсят физическата реалност.

Бих искал да прочета един пасаж от Трокслер, който е характерен в това отношение. Той казва:

„Още в миналото философите са разграничавали финото, благородно душевно тяло от по-грубото тяло... душа, която е имала образ на тялото, който са наричали схема и който за тях е бил висшият вътрешен човек... В по-ново време дори Кант в „Сънищата на един духовен пророк“ сериозно се шегува с цялостно вътрешно духовно човешко същество, което носи всички крайници на външния върху духовното си тяло; Лаватер също пише и мисли по същия начин; и дори когато Жан Пол хумористично се шегува с долната пола на Бонез и корсажа от душевни нишки на Плат Платнер, които би трябвало да са скрити в по-грубата пола и мъченическата роба, все още го чуваме да пита: „За какво и откъде са заложени тези

необикновени наклонности и желания в нас, които, като погълнати диаманти, бавно разрязват земната ни черупка?... В каменните крайници“

на човека

„да растем и да узряваме по начин на живот, непознат за нас.“ Бихме могли

продължавам да

Бихме могли да цитираме още безброй подобни начини на мислене и поетизиране, които в крайна сметка са само различни възгледи и представи, в които... се съдържа истинското, единствено учение за индивидуалността и безсмъртието на човека.

И сега, както казах, Трокслер има пред себе си това, което аз съобщавам тук, съдържащо се в други писания на Трокслер, по-специално в неговите „Лекции“, публикувани през 1835 г., в които той се стреми да представи картина на света по свой начин. Антропологията е науката, която възниква, когато човек наблюдава човека със сетивата, това, което той съчетава с разума. Антропология: наблюдението на външния човек от външния човек. Трокслер представя образа на наука, в която вътрешният човек, човекът с пробудените способности на свръхсетивния дух и свръхдуховното чувство, в която невидимият, свръхсетивният човек също наблюдава невидимия, свръхсетивния човек. И как Трокслер говори за тази наука, която би трябвало да е по-висша духовна, за разлика от антропологията, която е насочена към сетивното? Нека ви прочета това дословно от книгата на Трокслер. Там той казва:

„Ако е изключително удовлетворяващо, че най-новата философия, която... трябва да се разкрие във всяка антропософия... трябва да се разкрие във всяка антропософия, не може да се пренебрегне фактът, че тази идея не може да бъде плод на спекулация и че истинската индивидуалност на човека не трябва да се бърка с това, което той установява като субективен дух или крайно его, нито с това, което му противопоставя като абсолютен дух или абсолютна личност.“

Трокслер има антропософия, в която духовният човек съзерцава духовния човек, както в антропологията чувственият човек съзерцава чувствения човек. Когато днес се говори за антропософия, се говори за продължението на това, което се крие в зародишите в избледнелия тон на немския интелектуален живот, за което говоря аз. И не е ли чудесно, уважаеми присъстващи, наистина чудесно, когато виждаме – и не само там, където човек се стреми към мироглед в професионален смисъл, макар и в по-висш смисъл, както при Херман Имануел Фихте, както при Игнац Паул Витал Трокслер – че такива неща не само възникват там, но че могат да възникнат в рамките на немския интелектуален живот от най-простите обстоятелства!

Не е ли чудесно, когато видим книга, публикувана през 1856 г., малка книжка от един обикновен пастор – Рудолф Рохол, който е бил пастор в Заксенберг в княжество Валдек – който като обикновен пастор се опитва да развие от немския духовен живот духовно подходящ мироглед? И всеки, който прочете тази малка книжка, наречена „Приноси към историята на немската теософия“ и написана от този обикновен пастор още през 1856 г., получава впечатлението, че тук говори

човешко същество! От днешна гледна точка голяма част от нея може да изглежда фантастична, но не това е въпросът. Важното е впечатлението за стремеж, което човек получава, впечатлението, че тук си имаме работа с човек, който не е просто способен да говори с философски абстрактни изречения, а за конкретен духовен свят, през който човек може да вижда. И по един прекрасен начин този обикновен пастор през 1856 г. посочва в малката си книжка „Приноси към историята на немската теософия“ един жив, духовен мироглед!
Това са само няколко изолирани момента от германския интелектуален живот. Човек би могъл да оспори всички тях и биха могли да се дадат стотици и стотици примери, които принадлежат към затихващия звук на германския интелектуален живот.
Но точно сега искам да ви говоря за друг дух, дух - бих искал да кажа - в чиято местна аура всъщност живеем тук. Въпреки че той е толкова важен за германския интелектуален живот, че аз - и споменавам това изрично, иначе някой би си помислил, че просто съм искал да полаская жителите на Вюртемберг - напоследък подчертавам този дух в Хамбург, Бремен, Лайпциг, навсякъде, където е било възможно да се говори по тази тема: „Едно забравено занимание с духовна наука в рамките на развитието на германската мисъл“. Човекът, когото имам предвид, е Карл Кристиан Планк, роден тук в Щутгарт през 1819 г., един - бих искал да кажа - истински син на германския национален дух и съзнателен син на германския национален дух, Кристиан Карл Планк, син на германския национален дух, който само е искал да създаде това, което е създал като духовен мироглед, от най-оригиналната същност на този германски национален дух! Кристиан Карл Планк е прекрасен дух. Той се бореше срещу това, което му се струваше твърде идеалистично и следователно егоистично – защото дори идеализмът може да бъде напълно егоистичен – той се бореше срещу идеализма на германците, който смяташе за едностранчив и просто реализъм, но духовно-научен реализъм, реализъм, който би трябвало да произведе именно силата на мисълта да се развива по духовен начин, за да се проникне в реалността; но не само във външната, материална реалност, а в цялостната, пълна реалност, към която принадлежат материята и духът.
Това е доста характерно - човек може да подчертае само отделни, така да се каже симптоматични аспекти на неговия мироглед. Как Кристиан Карл Планк вижда Земята от негова гледна точка? Уважаеми присъстващи, човек може да схване мащаба на мисълта, която Кристиан Карл Планк е замислил, само когато види как геолозите - обикновените научни геолози - гледат на Земята. Има тази Земя, слепена, нали, направена от просто минерално вещество. Да гледаш Земята по този начин изглеждаше на Кристиан Карл Планк сякаш човек иска да гледа дървото само във връзка със ствола и кората му и не иска да приеме, че цветовете и плодовете принадлежат на цялото дърво; и че човек гледа дървото само едностранчиво и

половинчато, ако не гледа това, което принадлежи на най-съкровената му същност. Така Земята се явява на Планк не само като живо същество, но и като духовно-душевно същество, което не е просто материално, но което изтласква от себе си цветовете и плодовете на собственото си същество, точно както дървото изтласква цветовете и плодовете на собственото си същество. Карл Кристиан Планк се стреми към цялостността на земната концепция. И той се стреми към това във всички области, и не само по такъв начин, че това е теория, както казах, но той иска основа, която е еднакво осъзната за душата, така че човек да може да схване това, което прониква и живее в света по отношение на силата, но което може да има и въздействие върху външните човешки условия, върху човешкото съвместно съществуване.

Този християнин Карл Планк – разбира се, има всякакви хора като тези, които току-що нарекох глупаци, и те могат да дойдат и да кажат: да, ако погледнете по-късните писания, а именно произведението, останало след смъртта на Кристиан Карл Планк, произведението, което той остави след себе си, „Завет на един германец“, можете да видите повишено самочувствие; и след това ще говорят за факта – и тези глупаци са прави с това – че е бил полулуд, нали! Но сега, това беше тъжен живот! Планк е осъзнавал, че германската същност е не само обградена – ще говорим за това след малко – в политически смисъл, но че е обградена от чужда същност, че трябва да бъде спасена преди всичко от това. Срещате това на всяка крачка, което е изключително важно да се вземе предвид в тази област.

И така, скъпи присъстващи, трябва да се повтаря отново и отново: Гьоте създаде своята теория за цветовете от дълбините на немската същност; и от дълбините на немската същност, в тази „теория за цветовете“, той стана противник на едно цветно яйце, което е обгърнало света по английския начин: теорията за цветовете на Нютон!

Днес всички физици естествено ще ви кажат това, което ми казаха преди години: единственото възражение, което един физик може да направи срещу подобно аматьорство по отношение на теорията за цветовете на Гьоте, е, че той изобщо не може да я проумее! Разбира се; но ще дойде време, когато тази глава „Гьоте в правото срещу Нютон“ ще бъде разбрана по различен начин, отколкото е днес. И в областта на теорията за цветовете може да настъпи онова самосъзерцание на немския дух, което е толкова необходимо и за което настоящето време може да бъде изключителен знак, когато вече няма да забравяме такива духове като Карл Кристиан Планк, който съзнателно искаше да твори от немския национален характер.

Само виенчани, благородните виенчани, са се грижили за него; това не е било от голяма полза, точно както аз характеризирах Карл Кристиан Планк в първото издание на моя „Welt- und Lebensanschauungen“ още през 1901 г. Тези неща все още не се разглеждат днес. Но когато немският дух осъзнае пълното си

световноисторическо положение, а това ще се случи, тогава хората ще разберат тези неща и ще оценят как Карл Кристиан Планк е съзнавал, че твори от дълбините на немския дух. Следните думи, които той е записал в Улм през 1864 г. в своите „Основи на науката за природата“, показват това:

„Силата на дълбоко вкоренени предразсъдъци от предишния му възглед“ авторът „Schrift entgegensteht, dessen ist er sich vollkommen bewusst; allein wie schon die Arbeit selbst, trotz aller Ungunst der Umstände, die zufolge der ganzen Lage und Berufsstellung des Verfassers einem Werke dieser Art sich entgegenstellte, doch ihre Durchführung und ihren Weg in die Öffentlichkeit sich gekämpft hat, so ist er auch gewiss, че това, което сега първо трябва да се бори за своето признаване, един ден ще се появи като най-простата и най-очевидна истина и че в нея не само неговата кауза, но и истинският немски възглед за нещата, ще триумфира над всички все още недостойни външни и ненемски концепции за природата и духа.

Това, което нашата средновековна поезия несъзнателно и дълбоко е предвещавала, най-накрая ще се изпълни в нашата нация в зрялостта на времето. Непрактичната вътрешност на немския дух, който е бил засегнат от вреда и подигравки (както го описва Волфрам в своя „Парсифал“). - 1864 г., написано преди „Парсифал“ на Вагнер! —

„Накрая, в силата на непрестанния си стремеж, тя достига най-висшето; тя се вглежда в последните прости закони на нещата и на самото човешко съществуване; и това, което поезията е символизирала по фантастично средновековен начин в чудесата на Граала, чието овладяване постига нейният герой, това, обратно, получава своето чисто природно изпълнение и реалност в трайното познание за природата и за самия дух.“

Така говореше Карл Кристиан Планк, който след това обобщаваше какво е имал да каже. Той умира през 1881 г.; в последната си година написва книгата си „Завет на един германец“, която е публикувана от Карл Кьостлин, неговия сънародник, в първо издание и в ново издание през 1912 г.

Както вече беше споменато, на Карл Кристиан Планк не се обръщаше много внимание, дори след публикуването на второто издание на „Последната воля на един германец“ през 1912 г. Те имаха други занимания. Тези, които по това време се занимаваха много с въпроси на светогледа, бяха заети например с други книги от същото издателство като „Заветът на един германец“ на Карл Кристиан Планк. По това време хората бяха заети с великия дух на Анри - да, той все още се нарича Бергсон днес - на Анри Бергсон, духът, който сега, по такъв неинтелигентен и глупав начин, не само клевети, но и наистина клевети германската същност, германските знания, навсякъде. Досега той го правеше в Париж, разказвайки на французите всякакви глупости за германския интелектуален живот, за да могат французите и техните съюзници да видят какви ужасни неща живеят в Централна Европа, какви вълчи и тигрови духове живеят там. Сега той ще направи същото и в Швеция. Човек, ако мога да използвам този тривиален израз, се беше влюбил в него. Ако се вгледате в това, което поне може да се покаже у Бергсон – посочих това в моите „Загадки на философията“, а въпросният пасаж е написан преди войната, както

можете да видите от самия предговор – ако се вгледате в това, което до известна степен може да се покаже в светогледа на Бергсон, то е, че според Бергсон се оказва, че не трябва да се изхожда от различните същества при разглеждането на света, а че човекът трябва да се постави на първо място, че човекът би бил, така да се каже, първото произведение и че човекът, докато се развива, след това отблъсква другите царства, животинското, растителното, минералното.
Днес не мога да навлизам в обосновката на този светоглед, макар че може да изглежда възможно най-неправилен за съвременния светоглед, въпреки това е вярно, че в този светоглед има нещо, което е точно по отношение на реалността. Но аз също така посочих това в книгата си „Загадките на философията“, както казах, не подтикната от войната, а много преди войната, че тази мисъл, преди да се вкорени в съзнанието на Бергсон, по по-дълбок, по-проникващ и всеобхватен начин, защото е възникнала от дълбините на немския интелектуален живот, у немския философ Вилхелм Хайнрих Пройс, който от своя страна е споменат в книгата ми „Загадките на философията“. Идеята е изразена много по-рано, отколкото Бергсон я е изложил – още през 1882 г. и дори по-рано – силно изразена от Вилхелм Хайнрих Пройс в книгата му за „Geist und Stoff“!
Не можем да знаем дали Бергсон го е знаел от Пройс – което, в случая на философ, е също толкова виновно, колкото ако е знаел нещо и не е цитирал Пройс. Въз основа на това, което сега е разкрито, можем също да предположим и да повярваме на последното за Бергсон. Защото, ако човек проучи въпроса, може да покаже, че в книгите на Бергсон цели страници са преписани от Шопенхауер и Шелинг, отчасти съвсем буквално! Това със сигурност е странен процес: приписваш на немския интелектуален живот, а след това стоиш там и обясняваш на хората как този немски интелектуален живот се е деградирал от този велик период насам, как този немски интелектуален живот се води механистично – вече казах това веднъж преди миналата година. Когато човек погледне към Германия, има впечатлението, че се сблъсква само с механичното. Бергсон е смятал, както вече казах, че ако французите стрелят с оръдия и пушки, германците ще излязат напред и ще рецитират Гьоте или Новалис! Това, което Бергсон има да каже днес, е горе-долу толкова логично!
Както казах, мога само в няколко изолирани примера да подчертая какво всъщност съществува като забравен тон на немския интелектуален живот, но което въпреки това присъства в този немски интелектуален живот. Ще зависи само от продължителността на времето, дами и господа, да потиснем това, което творчески умове като Трокслер или Карл Кристиан Планк например – тези с ограничени познания за него – могат да кажат за него: той просто се е извратил в края на живота си – в края на живота си, защото е трябвало да противопоставят на света, който днес също е духовно обгърнат, думи от немското съзнание, както пише Планк в предговора към своя „Завет на един германец“. Той казва:

„... често, в горчивата борба на цял живот, думите на стария римлянин искаха да се натрапят на устните на самотния: „Неблагодарно отечество, дори моите кости няма да ти отидат!“ Защото през всички най-добри и най-силни десетилетия от живота му, чак до дълбока старост, тя не му даваше дори професията, чийто незаличим печат, въпреки всички препятствия, носеше целия му живот и дело, и едва наскоро неговата собствена непосредствена общност откри началото на петия век на своя университет, като изключи единствената му творческа философска сила от професорската длъжност!“

Ще дойде време, когато всичко чуждо ще бъде видяно такова, каквото е, как се е промъкнало в немския, в оригиналния немски интелектуален живот, и тогава хората ще се замислят на какво е способен този немски интелектуален живот! Тогава ще видим много по-ясно връзките, които съществуват между този централноевропейски интелектуален живот и онова – което не бива да се хули, а само да се характеризира – [и] това, което е навсякъде наоколо и което в момента се опитва толкова усилено да се бори с този немски интелектуален живот, както казах: те не само се борят с оръжия срещу немския характер, но и хулят и дори клеветят немския интелектуален живот!

Историята един ден ще може да изрази нещо с големи числа, макар и трезви числа, драги присъстващи, което с оглед на днешните факти може да се напомни; историята все пак ще трябва да запише нещо странно. Човек може да се запита: как се свързва с района зоната, върху която се развива германският интелектуален живот - и как се свързва населението на централноевропейския интелектуален живот с населението на онези, които днес не само не само използват оръжие срещу Централна Европа, но дори, чрез по-голямата част от храбростта, искат да гладуват централноевропейците - ето как трябваше да се случи, че тази Централна Европа е гладувана! В края на краищата, това е по-голямата част от храбростта - особено когато се вземат предвид обстоятелствата, за които историята един ден ще говори! Историята ще трябва да се запита: Какъв процент от цялата суша, континентална земя, притежават тези централноевропейски народи? Това са четири процента! Какъв процент притежават малките нации днес, дори без японците - тези, които им се противопоставят като така наречените антиподи: 46 процента! Това означава, че днес 6 милиона квадратни километра са собственост на онези, които са обградили Централна Европа, в сравнение с 69 милиона квадратни километра за Централна Европа. Те наистина нямаха нужда да завиждат на това, което Централна Европа им отнемаше. И без да броим италианците: 741 милиона души на страната на Антантата са противопоставени на 150 милиона души в Централна Европа. Това означава: с девет процента от човечеството, Централна Европа е изправена пред почти половината от човечеството на земята: 45 до 47 процента. Историята един ден ще запише това като ситуацията, в която хората са живели в настоящето.

И какви сили са довели до това, може да се види и в духовната сфера. В моята книжка „Мисли по време на война“ – която сега се преиздава, след като, както

казах, известно време не беше отпечатана – можете да прочетете за това как са се движили силите през последните десетилетия. Не само че на Запад има противоположна сила, която се изразява по същия начин, както е характеризирана, поне в много общи черти, с помощта на няколко щриха на перото, но и на Изток има противоположни сили, които може би трябва да се вземат предвид дори повече от тези на Запада. Няма нужда да се свеждаме до нивото на нашите противници! Няма нужда да хулим руския народ. Ако искаме да проявим германско самообладание, не е нужно да се свеждаме до нивото на нашите противници. Но все пак може да се обърне внимание на някои характерни аспекти, които са наистина показателни за руския характер. Те трябва да бъдат подчертани, особено у народ, който с известна гъвкавост и адаптивност, и дори, когато се вгледате в народа, с известен миролюбив характер, иска да се издигне до интелектуалци в рамките на руския Изток на Европа, се появяват например възгледите – вече ги подчертах тук в по-ранни лекции – възгледите, че този централноевропейски, този западноевропейски интелектуален живот е по същество порутен и е изпаднал в смъртта и че руският интелектуален живот трябва да замени този централноевропейски интелектуален живот.

Този възглед се вкорени дълбоко, първо у онези, които се явиха като славянофили; а след това се вкорени дълбоко и у онези, които замениха славянофилите като панслависти. И не искам да споменавам нищо нехарактерно, а само да представя това, което наистина е било изразено по духовен начин - едно след друго от различни страни - но е същото като това, което е било изразено в политическата сфера.

Например, още през 1829 г. Иван Васильевич Киреевски, говорейки от това, което смяташе за знание, казва, че европейската същност и живот са се ветхили, умират и че руската същност трябва постепенно да замени и измести тази централноевропейска, а също и западноевропейска същност. И тогава Иван Васильевич Киреевски казва:

„Съдбата на всяка европейска държава зависи от обединението на всички останали; съдбата на Русия зависи единствено от Русия. Но съдбата на Русия се решава в нейното формиране: това е условието и източникът на всички блага. Веднага щом всички тези блага станат наши, ние ще ги споделим с останалата част от Европа и ще им изплатим дълга си стократно."

Това означава, че те се стремят Русия да принадлежи на цяла Европа; и след това, след като я получат, биха били склонни да я разделят, разбира се, под опеката на цяла Русия. Това е, което живее в руския интелектуален живот от 19-ти до 20-ти век; то живее навсякъде. Тези хора, които са интелигенцията на Изток, не можаха наистина да разберат много от немския интелектуален живот – както казах, нека само подчертая тези неща накрая! Те се опитаха да разберат нещо като „Фауст" на Гьоте. И е интересно да се прочете умът на руския народ – [Михайловски] – когато той казва нещо от рода на: Да, тези германци, те виждат нещо във „Фауст", където

човешката душа се стреми към световни тайни, към един вид изкупление. Но този „Фауст“, той е преди по-дълбоко осъзнаване, казва Михайловски, той е преди по-дълбоко осъзнаване, но той не е нищо повече от най-чистия израз на централно- и западноевропейския егоизъм, на капиталистическия стремеж. Този Фауст е истински капиталистически метафизик. И когато той говори за метафизици, за онези хора, които надхвърлят непосредствено чувственото, тогава Михайловски става доста странен. Там той казва например, че метафизиците са хора, които са полудели от мазнини. — Не знам дали човек може да открие особено много от този възглед в Централна Европа, от всички места, точно от този тип хора, „които са полудели от мазнини“. Но сега той причислява и Фауст към тези метафизици, които са полудели от мазнини! Накратко, виждаме, че няма много разбиране сред онези, които искат първо да завладеят, а след това да разделят.
Много може да се каже по този въпрос, но, както казах, бих искал да подчертая накрая, че един от най-характерните умове на руския интелектуален живот, Юшаков, в книга от края на деветнадесети век прави наблюдения върху връзката на Русия, от една страна, с Азия, а от друга, с европейския Запад - не само с германския европейски Запад, но и с европейския Запад - в по-широк смисъл. През 1885 г. той - имам предвид този Юшаков - пише книгата [това е забележителна книга]. Там той насочва поглед към Азия и вижда: там, в Азия, живеят народи; те наистина са донякъде изнемощели днес, но показват последните следи от един велик, духовен мироглед, който някога е живял с тях. Те са се опитали да се издигнат до духовната страна на съществуването, но са успели да го направят само като споменат мит за Ориента, като са се обединили с добрия бог Ормузд срещу злия дух Ариман. От Туран, от туранските народи, произлизаше това, което Ариман, като противник, беше направил срещу добрите иранци, към които той според Юшаков причислява и индусите и персите. Те въздъхнаха под делата на Ариман, тези азиатци, които се бяха обединили с добрия Ормузд и по този начин създадоха своята култура. След това дойдоха европейците - през 1885 г. той все още не може да говори много за германците, нали? Но той говори за Европа - ще видим след малко за коя Европа говори по-специално - и след това казва: Тези европейци, какво направиха те на тези азиатци, които се бяха вдигнали на бой, които се бяха обединили с добрия Ормузд срещу злия Ариман? Те взеха от азиатците благата, които са придобили, като са се борили редом с Ормузд срещу Ариман, и още повече ги предадоха в лапите на Ариман. И в кого вижда Юшаков това зло? Книгата се казва „Англо-руският конфликт“ - спор, война - и там той казва, по-специално по отношение на англичаните - през 1885 г., този Юшаков - следното, показвайки как англичаните се отнасят към тези азиатски народи. Там Юшаков казва: Те - англичаните - се отнасят към тези азиатски народи, сякаш вярват: Тези азиатски народи са там само за да

„обличат се в английски платове, бият се помежду си с английски оръжия, работят с английски инструменти, пият от английски съдове и си играят с английски дрънкулки."

И като отново посочва какво намира за толкова ужасно в тези англичани, Юшаков казва: Това само ще потисне азиатците; Русия трябва да се намеси и да освободи тези азиатци, като им съчувства. И – не аз казвам това, а самият Юшаков: от Русия ще се издигне велика сила, от Русия ще се издигне прекрасен съюз, съюз между селянина, който знае цената на земята, и носителя на най-благородния духовен живот, казака. И от този съюз между селянина и казака – и не аз казвам това, а Юшаков – ще се появи и ще се насочи към Азия това, което от своя страна ще доведе азиатците до удоволствията на Ормузд и ще ги освободи от лапите на Ариман. След това той казва накратко:

„Англия експлоатира милиони индуси, но самото ѝ съществуване зависи от послушанието на различните народи, населяващи богатия полуостров; не желая нищо подобно за родината си – мога само да се радвам, че е достатъчно далеч от това състояние на нещата, което е едновременно славно и тъжно."

1885 г., изречено от руски интелектуалец. Може би тук трябва да търсим причината, поради която Русия се съюзи с Англия?

Не искам да кажа, че азиатците са били освободени от лапите на Ариман и че някак си са се върнали от прославянето на този прекрасен съюз между селяните и казаците. Но в отношенията е настъпила и промяна. Важно е да се вземат предвид тези промени и да се разберат обстоятелствата, скъпи участници!

Не съм предприел тези разсъждения, за да говоря безплодно за избледнялия тон на германския интелектуален живот, а защото вярвам, че това, което може да се каже за германския интелектуален живот, наистина съдържа живи семена. Те могат да живеят известно време – бих казал – под повърхността на прогресивното съзнателно образование; но те ще се появят. И можем да осъзнаем, че духовен живот, който носи такива семена [...], има бъдеще, че не може да бъде смазан, дори от вида съюз, пред който е изправен в момента.

Може би именно в нашето съдбоносно време германският дух ще намери саморефлексия върху великите аспекти на своята природа. И това е по-важно за нас от сегашното враждебно отношение към нас и по-важно от очернянето на други народи. Преди всичко е по-важно за нас да осъзнаем, че когато германският народ се обръща към духовните въпроси, той не е нужно да става несвободен, а че подобно на силата на истинското мислене, съчетана с духовния живот, той може да бъде и свободен. Бих могъл да ви цитирам много доказателства, че това е най-тривиалното възражение, че твърдението, че духовният живот прави човека несвободен и че сложен идеалист трябва да е този, който живее в духа, е най-неоправданото нещо, което - ако изразът се използва отново - глупаците могат да възразят срещу духовния живот.

Карл Кристиан Планк, жителят на Вюртемберг, е пример за това, което би могло и би било показано в стотици случаи, ако се види нещо подобно, то е характеризирано именно от Карл Кристиан Планк. Уважаеми присъстващи, „практичните хора“ винаги са говорили за европейската политика, за това, което е вкоренено и присъства в политическите сили на Европа, и за това, което може да произлезе от това – „практични политици“, които със сигурност гледат отвисоко на хора като Карл Кристиан Планк, хора от интелектуалния живот, като на непрактичните идеалисти, които не знаят нищо за реалността. Тези „практици“, независимо дали са дипломати или политици, които се мислят за велики, гледат отвисоко на тях, защото те са практици, защото те, които вярват, че са овладели практическата страна на живота, гледат отвисоко на такива „непрактични идеалисти“ като Карл Кристиан Планк! Но от „Заветът на един германец“ на Планк искам да ви прочета едно изречение, написано през 1880 г., в което Карл Кристиан Планк говори за настоящата война. Ето какво казва той, „непрактичният“ идеалист, за настоящата война:

„Никаква политическа мъдрост, никаква любов към мира от страна на Германия не може да предотврати този враждебен сблъсък в рамките на сегашния чисто национален ред. Защото природата на обстоятелствата е по-силна от всяка мъдрост; и въпреки приятелското отношение на Германия и Австрия, враждебното настроение на руския Изток става още по-очевидно, защото не можеше да му се даде свобода на действие във всичко, а по-скоро трябваше да се постави определена цел. И ако един ден се стигне до битка, тогава, колкото и да се налага да се борим за доброто на Европа, последната няма да стои на наша страна, а както на Изток, ще трябва да се защитаваме едновременно на Запад и на Юг; от всички страни ще се надигне национална завист срещу новата империя, която е поставена сред тях.“

Написано през 1880 г.! Къде някога сме виждали „практикуващ“ да описва толкова точно настоящата ситуация, основавайки се на такова познаване на фактите!

Ще дойде време, уважаеми присъстващи, когато хората ще осъзнаят, че именно размисълът върху най-добрите сили на германския народ ще доведе до факта, че в Централна Европа не могат да съществуват повече негермански образувания и [че това, което оправданият стремеж – или поне много оправданият стремеж – иска да потисне, остава във властта на некомпетентните], така че германската природа, каквато е германската природа в собствения си корен, да не бъде изкоренена в света.

Редно е да се говорят сериозни думи в сериозни времена, ако тези сериозни думи се основават на факти, а не на всякакви безумни идеализми, които всеки аматьор може да открие, без да си прави труда да проучи фактите.

Ако се вгледате в тази централноевропейска същност: наистина ще я намерите в контраст, в смислен контраст с ориенталската същност, която днес стои толкова заплашително зад ориенталска Русия; ще я намерите в характерен контраст. Това, което живее днес в Азия, е остатък от търсене на духовния свят, но търсене, каквото е било и каквото е трябвало да бъде във време, когато най-големият импулс все

още не е повлиял на развитието, на развитието на човечеството: Христовият импулс. Стремежът към духовния свят в предхристиянските времена е бил следният: той се случва в Азия, при което човешкото същество е парализиран, егото е парализиран, за да може човешкото същество да се слее с духовния свят с покорено и притъпено его. Това е било сливане, каквото се е случило в индуизма, брахманизма, будизма и т.н., но както никога не е подходящо за по-ново време, в което Христовият импулс е ударил. Тази същност на модерното време се е проявила най-дълбоко в това, което избледнялият тон на германския интелектуален живот толкова красиво ни показва днес: не парализата на егото, а ободряването, съживяването на егото, правилната позиция в него.

Противоположността на някогашната ориенталска природа, която, укрепвайки се вътрешно, намира в човека и път към духовните светове. Фактът, че германската природа има тази задача, я поставя, заедно с нейната мисия, в цялостното развитие на човечеството – тя стои на терен от 6 милиона квадратни километра срещу 68 милиона квадратни километра от народите, които заплашват германската природа навсякъде около нея днес.

Нека завърша, като ви цитирам думите на един австрийски поет, които показват колко дълбоко вкоренено в цяла Централна Европа е това, което се осмелих да спомена днес, „германската същност“, и което се опитах да характеризирам в световноисторическия му смисъл. Нека го характеризирам, като ви насочвам, както казах, към поет от Централна Европа, който принадлежи към Австрия. Аз самият съм прекарал почти тридесет и една години в Австрия и съм бил свързан с всички борби, които германският характер също е трябвало да води в последно време. Трябва да ми бъде позволено да се позова на Роберт Хамерлинг; на онзи Роберт Хамерлинг, който, предвид обстоятелствата, сливането на Централна Европа от Германия и Австрия, по отношение на интелектуалния живот, но тъй като той не е бил имунизиран срещу външни обстоятелства, колко дълбоко се чувстват вкоренени такива умове в цялостната централноевропейска, германска същност, се вижда от твърдения като току-що направеното от Роберт Хамерлинг, който казва: „Австрия е моята родина; но Германия е моята родина“. Това се усеща именно от някой, който е свързан с централноевропейската култура като германец от Австрия. Но той е свързан и като един немски австриец с всичко немско.

Само – бих искал да кажа – бих искал да посоча едно малко, незначително [стихотворение], което Робърт Хамерлинг написа през 1880 г., по времето, когато французите горяха германското знаме пред елзаската статуя, пред статуята на Страсбург и изпълниха танц, по време на който изгориха германското знаме в [Париж] по това време, тогава Робърт Хамерлинг написа – не искам да посочвам това като поетично значение – но за нещо специално; тогава той написа думите:

Вярвайте в отмъщението
и в бъдещия венец на победителя:

Не се надявайте да откраднете обратно
буца германска земя!
Може да вилнеете като гарвани
около статуя от Елзас,
никога повече няма да имате Страсбург, Страсбург. “

Така извика австрийският германец Роберт Хамерлинг от Валдвиртел. Но великата мисия на германския народ също му се яви; през 1862 г. той, Роберт Хамерлинг, написа своя „Germanenzug“. В него е чудесно описано как предците на по-късните германци са се преселили от Азия в Европа заедно с германските народи - как са лагерували под вечерното слънце, все още на границата от Азия към Европа; залязващото слънце и изгряващата луна са чудесно описани. И чудесно Роберт Хамерлинг изразява как един човек бди над спящия германски народ, докато той се премества от Азия към Европа. Хамерлинг го изразява чудесно, като оставя Теут, русокосия младеж, да наблюдава сам; и геният - геният на бъдещия германски народ - сега говори думи за германското бъдеще на русокосия Теут. Там той говори, геният на германския народ, на русия Теут, докато останалите тевтонци спят наоколо:

„Към кого ще избухне словото от дълбините на душата един ден,
като твоя народ, толкова богат, толкова нежен, толкова могъщ?
Кой диша толкова тържествено в звуците на струните
най-съкровеното си същество? Кой издълбава ума си толкова великолепно
В небесносините гранитни йероглифи
на издигането на душата от теснотата на живота?
Кой най-накрая връзва нишките
на любознателната мисъл към звездите
толкова смело и се стреми и бори по всички пътища?
Кого води толкова високо, толкова дълбоко неговия порив, неговото предчувствие?
Кой схваща близкото и далечното толкова вярно?
Къде е отразена всяка земна и небесна зона,
както в твоето мислене, о, тевтоне?“

И тази същност на немския дух, която е постхристиянско обновление, но задълбочаване на духа извън личността, която, наред с други неща, беше толкова красиво изразена от наричания философ на немския дух, Якоб Бьоме, тази същност на немския дух, който винаги иска да свърже знанието и признанието с религиозна черта, тази същност на немския дух у Якоб Бьоме я намираме изразена по следния начин:

„Когато погледнеш дълбините

, той има предвид дълбините на синьото небе

„Когато погледнеш дълбините на небето, звездите и земята, виждаш своя Бог и в Него живееш и си. И същият Бог царува чрез теб и царува и над теб.“ „Ти си създаден от този Бог и живееш в Него. Цялото ти знание също е в този Бог и когато умреш, ще бъдеш погребан в този Бог.“

Това настроение на немския дух е прекрасно изразено в стихотворението на Роберт Хамерлинг от 1862 г. „Germanenzug“ (Немски марш), в което русият Теут изрича думи, целящи да изразят как най-добрите стремежи на Азия трябва да бъдат развити в Европа от немския народ с повишена жизненост. Геният казва на русия Теут:

„Но колкото и гордо да се стремиш, високо над другите рояци, ти все пак ще запазиш в себе си свещен, древен огън: радостното, мечтателно опиянение на Бога, блажената топлина на сърцето на древната азиатска родина. Този свят лъч, храмов огън, ще свети в гърдите и душата ти, без дим, с чист пламък, оставайки за теб и като пилот за кормилото ти! Ти се стремиш само защото обичаш: най-дръзката ти мисъл ще бъде преданост, която се стреми да се слее с Бога.“

По този начин, в цяла Централна Европа, германецът е наясно със своята идентичност като германец. И ако разгледаме чистите факти, както се опитахме да направим днес, уважаеми присъстващи, може да се установи, че човек може да вярва, както казах тук и преди в по-ранни лекции, че може да има увереността и вярата в природата на германския народ, че тъй като той съдържа зародиши в духовната сфера, както е характеризиран, един ден, в далечни времена, ще даде цветове и плодове. И онези, които са врагове на германския народ, няма да могат да премахнат тези цветове и плодове от световното развитие.

Както казах, съдбата на историята на външния свят се решава от силата на оръжията. Тази сила на оръжията, такава каквато е жива днес в нашето съдбоносно време, е само едната страна на силата на германския характер. Другата страна е силата на германския дух, върху която исках да размишлявам тази вечер.

Бих искал да постигна това с думи, които биха могли да бъдат само фрагментарни пред лицето на задачата, която си поставяте, бих искал да постигна това от едно действително, чисто обективно разглеждане на германския интелектуален живот: плодотворната, неразрушима природа на германеца е това, което пред лицето на най-тежкото потисничество дава възможност на хората, които са заобиколени от 6 милиона квадратни километра, да кажат, точно както хората в Централна Европа са способни да го направят, от дълбините на германската душа и същността на германското сърце, и доколкото това е свързано с германския интелектуален живот, да изразят това, което Роберт Хамерлинг, обобщавайки неразрушимостта на германския дух, изрази с красивите думи, с които бих искал да завърша това размишление днес:

„И когато денят, враждебен
на немското име, осъмне,
от океан до океан ще се открие
пътят на немския дух.“

15. Как се изследват вечните сили на човешката душа?

Уважаеми участници!

Когато някой мироглед се утвърди – било то по-материалистично-интелектуален или идеалистично-духовен – може да се каже, че такъв мироглед има опонент от съответната противоположна страна или дори само от страна, която е повече или по-малко обърната от него, и че се бори от тази страна. Но за духовно-научния мироглед, както го развивам оттук от години, може да се каже, че се бори повече или по-малко от всички тези мирогледи, независимо дали те клонят повече към идеалистично-духовната или материалистично-реалистичната посока. Фактът, че той все още има опоненти от всички страни днес, до голяма степен се дължи на факта, че най-съществените основни характеристики на този духовно-научен мироглед се разбират погрешно и след това се съдят или осъждат, преди човек действително да ги е опознал.

Този духовно-научен мироглед е погрешно разбран не само заради това, което твърди, но преди всичко от много страни заради определени измислици, които се правят за него, заради определени погрешни представи, които се формират за него. Често съм подчертавал това тук и днес ще трябва да ви помоля отново да ми позволите да кажа неща, които вече са казани в някои малки подробности, но които е необходимо да се свържат, за да могат да се развият нови гледни точки.

Например, широко разпространено е схващането, че духовната наука не иска да застане на позицията на твърдо установено научно знание, което през последните векове се е втурвало от триумф на триумф. Но това е голяма грешка! Защото духовната наука, когато е представена от истинските си основи, е изцяло основана на гледната точка, която гласи: всичко, което ни е донесло научното познание, днес трябва да се разглежда като първа отправна точка за всеки, включително духовно-научен, мироглед.

Често съм казвал тук, че не бих казал и дума от духовно-научна гледна точка, ако не бях наясно, че никоя от научно обоснованите истини не би била опровергана от духовната наука.

Преди всичко, има две неща, които трябва да се подчертаят, ако искаме да говорим за противопоставянето на онези, които казват: Ние стоим на твърдата основа на естествената наука и трябва да се борим срещу тази аматьорска намеса от авторитетна, духовно-научна гледна точка. В тази връзка трябва да се вземат предвид две неща. Първо, че такива хора могат или да стоят на основата, от която казват: всичко, което може да бъде предмет на научно наблюдение и което може да се вземе предвид, когато се изгражда научна картина на света, е опитът на естествената наука, т.е. това, което естествената наука е донесла.

Друга насока, която произтича от нейната гледна точка и е противоположна на тази хуманистична насока, е тази, която казва: Разбира се, може да се признае, че зад фактите, които естествената наука установява за сетивния свят, все още има други духовни факти или духовни същества, които трябва да се търсят; но човешката способност за познание изобщо не е предразположена да разпознае каквото и да било от този свят на съществуване, скрито зад сетивния свят.
И от тези две гледни точки, срещу духовната наука се води борба, сякаш от своя страна тя самата по някакъв начин изглежда антагонистична, изглежда противопоставяща се на тези две гледни точки, доколкото тези две гледни точки са положителни. Но тя изобщо не прави това! Че тя изобщо не прави това, ще стане ясно от някои от размислите тази вечер.
От друга страна обаче, духовната наука, както е разбирана тук, също има противник, противник, противник, който често не се представя като неин противник, но който в много отношения е може би дори честен противник, толкова честен, колкото току-що споменатия. И този друг противник на духовната наука, както е разбирана тук, е този, който се внася в света под формата на идеи и фантазии в голям брой неясни умове под всякакви мистични имена, а понякога и под всякакви мистични измами. От тази страна, скъпи присъстващи, има преди всичко хора, които могат да разчитат на такива слушатели и довереници, които със сляпа вяра приемат всичко, което по някакъв начин се говори за духовния свят, и които го приемат още по-охотно, когато се случва подобно бърборене, обикновено по аматьорски начин, разбира се, с осъдително отношение към строгата наука, която често изглежда толкова по-снобска, колкото по-малко въпросният човек е приел в душата си отричащия тази строга наука.
След това има и такива, които правят всякакви твърдения, уж произлизащи от духовния свят, но преследват с тях съвсем различни цели, тъй като първо искат да объркат хората с всякакви твърдения от духовния свят, за да могат след това да ги използват като инструменти за каквито и цели да си намерят предвид.
Може би ще бъде възможно, ако времето позволява, да поговорим за този вид противопоставяне на духовната наука в края на лекцията. Това противопоставяне не е безобидно, защото хората, които често съвсем искрено се стремят към наука, или нямат възможността, или способността да се занимават с духовната наука и затова смесват истинската духовна наука с мъгляви мистични бръщолевения, суеверни идеи и заблуди на подобни двусмислени умове.
Все още може да се повдигне въпросът защо духовната наука е обект на оспорване от повече или по-малко материалистично оцветения светоглед, който също вярва, че стои на твърдата основа на естествената наука.
Това, уважаеми присъстващи, е нещо, което наистина трябва да се обмисли сериозно, обмислено по една много специфична причина. От тази страна, от страна на повече или по-малко материалистично оцветения мироглед, който вярва, че стои

на твърдата основа на естествената наука, ще бъде подчертавано отново и отново, че духовната наука твърди всякакви неща, които не могат да бъдат разбрани, докато материалистично оцветеният мироглед казва само това, което може да се наблюдава навсякъде, така да се каже, това, което всеки може да разбере. Духовната наука обаче не иска да отрече последното; и затова е толкова трудно за нея да проникне именно срещу това възражение. Материалистично оцветен мироглед, като този, който споменах вчера като този на дьо Ламетри в неговата „Човек машина“, такива материалистически мирогледи могат да бъдат разбрани изключително лесно. Всичко в тях е изключително правдоподобно, очевидно, ясно. Ето защо те намират толкова охотни привърженици в наше време. И тогава такива мирогледи често разпространяват мнението, че техните ясни възгледи са отречени от духовната наука.

Точно както дьо Ламетри може да бъде описан като баща на по-новия, по-материалистично ориентиран позитивизъм, как може духовната наука да оцени нещо подобно на това, което дьо Ламетри казва в книгата си „Човешката машина“, за да докаже как всичко от духовна природа зависи от материалните неща, как всичко от духовна природа е обусловено от материалните неща? Дьо Ламетри казва:

„Каква власт има едно ястие над нас? Радостта се събужда в тъжно сърце; тя преминава в душите на другите посетители и се изразява в онези очарователни песни, в които французите превъзхождат.“

Никой с хуманистичен мироглед не би си помислил да се съмнява в такава осезаема истина, каквато е изразена тук. И дали такава осезаема истина е изразена по груб, дързък начин, както тук, или е изразена по малко по-изтънчен начин, в крайна сметка е без значение!

Същият този дьо Ламетри казва например: „Умствените качества на човека, всичко, което той разкрива от душата си на външния свят, са толкова зависими от механизма на тялото му, че може да се каже: Ако само някое малко нещо в мозъка на Еразъм или на Фонтенел – малко нещо, което дори не може да се докаже анатомично – беше различно, тогава Еразъм и Фонтенел може би щяха да станат глупаци, вместо гении!“

Тези неща винаги се споменават с намерението да се създаде впечатлението, че духовната наука може по някакъв начин да бъде опровергана от тях! Духовната наука лесно ще признае това; тя само ще трябва да вземе предвид такава сурова истина и малко по-фина истина, лежаща на една и съща дъска, както когато някой каже например: Можеше да бъде много по-лошо; нека предположим, че Еразъм, този, който е трябвало да стане Еразъм, е бил убит като петгодишно момче от бандит, тогава, разбира се, душата му би могла да се развие още по-малко, отколкото ако само едно зъбно колело в мозъка му беше сгрешило! Или дори преди да се роди, майка му би била убита от бандит!

Всички неща, които се изтъкват от тази страна, изобщо не могат да бъдат опровергани; те дори се открояват, защото се приемат за даденост, но все пак може да си остане дребно нещо да се споменават непрекъснато и да се събужда вярата, сякаш духовният учен е толкова глупав, че не може да признае такива „осезаеми“ неща.

Но хуманитарният учен знае, драги участници, че – [както] подобни твърдения са верни, [както] са основателни – че те, от друга страна, са също толкова оспорими, разбира се! – Защото това, което човек може да каже по отношение на външния свят, може да се комбинира с ума, може да бъде напълно погрешно, от друга страна! Често съм повтарял тук казаното от незабравимия Винценц Кнауер срещу материализма. Той каза: Просто направете теста и затворете един вълк, затворете го. След като се уверите, че всичко [което той е имал по отношение на материята, е чиста вълча материя], хранете го само с агнешко месо. Човек ще се убеди, че дори и да е възстановил тялото си от агне, ще се убеди, че дори и да е възстановил тялото си от агне, вълкът няма да се е превърнал в агне!

Въпросът е, че казаното от дьо Ламетри за влиянието на храненето върху душата със сигурност е много вярно; абсолютно вярно е. Но твърдения, за които се предполага, че имат силата да подкрепят един мироглед, е вероятно постепенно да се слеят с други или дори с тяхната противоположност; и че, когато се погледнат от другата страна, тяхната противоположност може да се твърди също толкова добре. Трябваше да предположа това, особено днес, когато ще става въпрос за навлизане, от определена гледна точка, в пътя, който поема духовно-научното изследване. Този път първоначално се характеризира с факта, че в по-нататъшното си преследване той води духовния учен до потвърждаване на определени научни открития дори повече, отколкото самият естествоизпитател може да ги потвърди днес.

Често съм обяснявал тук, че пътят, който духовното изследване трябва да поеме, е изцяло вътрешен; че макар тази духовна наука да иска да бъде толкова научна, толкова строго научна, колкото всяка естествена наука, пътят, който тя трябва да поеме, защото не се занимава със сетивния свят, а с духовния, че този път трябва да бъде чисто вътрешен. Днес няма да навлизам в точната природа на този вътрешен път; правил съм го тук достатъчно често и едно и също нещо не може да се повтаря отново и отново. Трябва да ви насоча към написаното в моята книга „Как да познаваме висшите светове“, където е описано подробно какво трябва да прави душата със себе си, ако иска да върви по пътя, който събужда определени спящи сили в нея, които могат да бъдат наречени духовни очи и духовни уши, за да използваме тези Гьотеови изрази. Там е описано развитието, което душата трябва да претърпи, за да придобие такива духовни очи и уши, за да може да вижда в духовния свят, точно както сетивата могат да виждат в света на сетивата.

Но когато всичко необходимо на душата, за да намери току-що посочения път, дойде, тогава ще се открие, че съществената част от него е, че мисленето, а след това и въображението, се третират по различен начин, отколкото това мислене, това въображение се третират в обикновения живот. В обикновения живот човек формира представи за външния свят и е съсредоточен върху това – и трябва да бъде съсредоточен върху това, защото само по този начин може да стои здраво във външния свят и в практическия живот – той е съсредоточен върху това и трябва да бъде съсредоточен върху това, в своите представи да има образи на това, което е външно, като реалност, вътрешно пробудени образи.
Но е необходимо и нещо друго. Не само образите трябва да се формират в нас, но тези образи, които човекът формира като представяне на реалността в своята среда, трябва - ако мога да използвам израз, който, макар и да не показва точно факта, ни позволява да общуваме - тези образи трябва да останат във вътрешния живот на човека: паметта и споменът трябва да присъстват. Ако образите не се задържаха, ако това, което си представяме, преминаваше без да оставя следа [под формата на спомени], нямаше да имаме нашия непрекъснат образ на егото, който трябва да ни съпътства от момента, в който можем да си спомним, до смъртта ни и който трябва да остане необезпокояван. Ние имаме тази идея за себе си, можем да я носим със себе си само ако идеите, които формираме, не са просто моментни, настоящи преживявания, а ако останат във вътрешния ни живот, ако могат да бъдат извлечени от този вътрешен живот.
Съществено при първото вътрешно начинание, първата вътрешна дейност, която духовният изследовател трябва да предприеме със собствената си душа, е, че това въображение, което е съвсем правилно за обикновения външен живот, се променя, така че да се случва в душата по съвсем различен начин, отколкото се случва в обикновения живот. Така че, за да разпознае наистина духовното, трябва да се случи нещо с душата, което да уреди живота на идеите съвсем различно, отколкото е в обикновения живот.
Често съм подчертавал, че смисълът е духовният изследовател, за да намери пътя си в духовния свят, да си изготви план, че става въпрос за това да представи в душата си определени мисли – чиято външна реалност в началото не е важна, те могат да бъдат образни мисли, символични мисли. Това се нарича „медитация“; цялата дейност на душата е съсредоточена върху мисловно съдържание, което е поставено произволно в душата, което човек може да наблюдава, в което следователно никакво подсъзнателно чувство, движещи сили на несъзнателното чувство не могат да играят роля, а съдържание, което човек може да наблюдава, което човек поставя прозрачно и ясно пред душата, е поставено в центъра на съзнанието, преместено в центъра на мисленето.
И тогава мисленето трябва – това е дълъг път на практика, който трябва да се извърви, и който често може да отнеме години – мисленето трябва многократно да

се връща към поставянето на това съдържание в центъра на съзнанието. По този начин целият живот на душата е концентриран – разбира се, може да продължи само кратко време, минути през деня, например – в това съдържание. И по този начин, малко по малко, описвам какво всъщност включва духовното изследване, душевният живот постепенно стига до разделянето на две неща, които винаги са свързани в обикновеното мислене: а именно, да се отдели вътрешната дейност на мисленето, на въображението, от съдържанието. Човек трябва да раздели това, скъпи присъстващи, което прави, когато мисли, когато визуализира – тази вътрешна дейност на мисленето трябва да бъде напълно отделена от съдържанието. Така че, когато поставите такова съдържание в центъра на вашия умствен живот, постепенно осъзнавате: То не зависи от това съдържание; аз съм въвел това съдържание само за да мога да упражнявам вътрешната дейност на мисленето с него.
И тогава изпитвам вътрешно, ту не определена мисъл, ту не определено съдържание, а вътрешната дейност на мисленето. Това е по-малко това, което иначе наричаме мислене, а по-скоро това, което иначе винаги остава несъзнателно в мисленето; това е определена дейност на волята, която се упражнява в друго мислене и въображение, фина дейност на волята. В обикновения живот, в обикновеното мислене, когато човек мисли, изобщо не обръща внимание на това. Човек не обръща внимание на факта, че всъщност винаги използва волята си, когато мисли, когато си представя; човек не обръща внимание на това. Но сега изпитва факта, че там упражнява фина вътрешна волева дейност. Душата осъзнава определени сили в себе си, които иначе упражнява през цялото време в обикновения живот, но към които не насочва съзнанието си и които остават несъзнателни. Така че цялото съдържание на медитацията може да излезе от въображението и само това вътрешно движение в мисленето, във въображението, се схваща вътрешно, така да се каже. И това е, което има значение. Защото, когато продължавате да практикувате в тази посока, ще имате много определени преживявания, докато продължавате търсенето си на духовния свят. Определени преживявания се прикрепят към него, когато стигнете дотам наистина да отделите съдържанието и да сте способни да изпитате чистата вътрешна дейност, дейността в мисленето, във въображението. Тогава първоначално имате вътрешно усещане, сякаш сега сте в някакво много неясно преживяване. Важно е - бих казал дори съществено - да се съсредоточите върху тези фини детайли, ако искате да знаете нещо за истинското духовно-научно изследване.
Това, което иначе е почивката на мисленето във въображението, може първоначално да престане под влиянието на подобни упражнения, ако целта трябва да бъде постигната, и всъщност трябва да престане за определени преживявания, ако целта трябва да бъде постигната. Човек навлиза във вътрешно преживяване, във вътрешно движение. Сега човек не се чувства външно - само сравнението е свързано с външното - човек се чувства сякаш духовно опипва в тъмнината наоколо;

човек се чувства напълно погълнат от вътрешната дейност на мисленето и въображението, която е схванал. Чрез вътрешното преживяване човек сега има определено преживяване; и то се състои в това да си каже: И така, сега си стигнал до точката, в която живееш само в дейността на мисленето, в дейността на въображението. Преди всичко човек преживява, че по отношение на тези вътрешни преживявания в дейността на мисленето, в дейността на въображението, това, което иначе е силата на спомена, това, което иначе е памет, вече не е там. Това вече не е там. Човек забелязва, че е навлязъл в съвсем различен вътрешен поток, че не преживява това, което сега преживява като мисловна дейност, по същия начин, както когато си спомня нещо или когато мисли по друг начин, позовавайки се на външни обекти или факти; но забелязва, че сега развива мисловна дейност, точно както развива волева дейност по навик – не мислене, а вътрешна дейност от определен фин навик, това е, което човек преживява вътрешно сега. И това вътрешно преживяване има само една стойност, едно значение в този момент – това преживяване на вътрешна дейност има едно значение в момента, в който го преживява. Това е и грубо сравнение, но все пак мога да използвам сравнението: това, което човек преживява, като отделя вътрешната си мисловна дейност от мислите си, сега принадлежи към моментното преживяване, точно както яденето и пиенето. Това е грубо сравнение, но е сравнение, което илюстрира всичко, което искам да кажа. Не можем, след като сме яли вчера, да използваме вчерашната храна или вчерашната напитка, за да подхранваме тялото днес, а трябва да ядем и пием отново днес. Яденето и пиенето имат само това моментно, настоящо значение. Не можем да кажем: Ядем днес; и утре, когато извършваме тази дейност, която [...] ни напомня за днешното ни ядене и пиене, като по този начин ни подхранва. Това е дейност – ядене и пиене – която винаги трябва да се повтаря.

И така, тази вътрешна дейност на въображението е нещо, тази вътрешна дейност на въображението е нещо, което няма стойност за по-късно време, а винаги трябва да бъде извиквано наново от преживяването. Трябва да придобиете вътрешната способност не да си спомняте това, което някога сте преживели по този начин, за да можете да си го припомните, а за да можете да го преживявате отново и отново от един вече вътрешен, по-фин навик. За да осъзнаете, че това, което сега сте развили като идея, всъщност тече като сънища. Точно както сънищата прелитат, така прелита и това истинско усещане, духовно-душевното усещане, което е в непроменима подвижност, както посочих.

И така, какво всъщност забелязвате в този момент, скъпи мои, които сте тук? Забелязвате това, което сега може да има разрушителен ефект върху душата, както и много неща, които вече споменах по повод духовния път на познанието: забелязвате какво всъщност има общо с това, което наричаме памет, с това, което наричаме сила на споменаването. В началото не можем да използваме тази сила на споменаването за духовно знание. Трябва да се освободим от тази сила на

споменаването, ако искаме да придобием духовно знание. И сега ясно осъзнаваме, че мисленето, което може да бъде спомнено – и това е всичко ежедневно мислене и трябва да бъде всичко ежедневно мислене; ако вече не е ежедневно мислене, тогава човек вече не е духовно здрав – осъзнаваме, че мисленето, което може да бъде предадено на паметта, е пряко свързано с физическото тяло. Човек осъзнава, че физическото тяло наистина функционира като машина, макар и по-деликатна, като допринася за мислите, които имаме в ежедневието си, по такъв начин, че те могат да предизвикат памет.

Виждате ли, уважаеми присъстващи, духовният изследовател стига чрез преживяване именно до потвърждение на тривиалната истина, която материализмът твърди за своя, че мисленето, което се развива в ежедневието, определено е обусловено от тялото. Само това, което сега сме отстранили, вътрешната дейност, не е обусловено от тялото. [Не мисленето, дейността на мисленето е обусловено от тялото, а съдържанието на мисълта е изцяло зависимо от тялото.] Съдържанието на мисълта е изцяло зависимо от тялото.

И когато някои аматьорски духовни учени или философски нюансирани експерти се появят и кажат: Да, но една мисъл има вътрешно качество, от което човек разпознава, че тя не може да бъде абсорбирана от тялото, че е нещо различно от тялото, тогава човек ще каже, с науката, която може би все още не съществува днес – но с идеала на науката, който един ден ще бъде осъществен, духовната наука –: има определени материали, които, когато са изложени на светлина, я абсорбират до известна степен и след това продължават да я излъчват известно време. Ще се считат ли тези лъчения сега за нещо, което не се основава на материята? По същия начин, когато външният свят, физическият, сетивният външен свят, прави впечатление на човек и тези мисли се запазват само през целия ни живот, когато те флуоресцират, така да се каже, извън физическото тяло, те също не бива да се разглеждат като нещо, което е духовно само, като нещо, което би могло да има значение за вечните сили на човешката душа. Те са явления, които се случват във физическата материя на човешкото същество. Точно както електричеството се случва в материята. Не в отричането на този оправдан научен възглед, а в правилното разбиране се крие какво общо има духовната наука с него.

Така че всички философски разговори, които се основават на наблюдението на мислите такива, каквито са, никога няма да могат да кажат нищо за вечните сили на човешката душа. Точно както флуоресценцията на материята, когато тя бъде премахната като материя, естествено причинява прекратяване на флуоресценцията, така и всеки, който е здраво запознат с естествените науки, не може да не заяви истината: когато тялото се разлага, се разпада и основата му за появата на мислите от тялото.

Само прякото доказателство, което произтича от факта, че иначе несъзнателната мисловна дейност, въображението, се е отделила от самите мисли, е обхванала

себе си навътре, това първоначално дава по-висшето съзнание, че човек сега живее в нещо, което е наистина извън тялото. С мислите от ежедневието човек не живее извън тялото. Като се хване за дейността, която е изолирал по описания начин от съдържанието на мислите си, човек знае, че живее с нещо в сфера, която сега е извън тялото.

Следователно, скъпи мои, човек никога не може да изследва вечните сили на човешката душа от това, което човек съзнателно практикува във връзка с физическата среда и във връзка с външния си живот; но е необходимо от това, което човек преживява в себе си в обикновения физически живот, първо да се отдели това, което може да бъде вътрешно схванато по описания начин. Но не е достатъчно човек да извърви току-що описания път; защото, правейки това, той никога няма да стигне до нищо друго, освен да се почувства, в чувство на вечно оттегляне, сякаш в душевен мрак. Така че това не е достатъчно.

Какво всъщност е постигнал човек по този начин? По същество, той се е освободил от съдържанието на мисълта, от самите мисли, и е осъзнал, че тези идеи, тези мисли, са обвързани с физическото и че само дейността на въображението, дейността на мисленето, не е обвързана с това физическо.

Следователно, те трябва да вървят ръка за ръка – упражненията, вътрешните упражнения, които споменах, за да се обучи душата по правилния начин, не трябва да се следват само по себе си – а трябва да бъдат придружени от други упражнения. Упражненията, които току-що характеризирах, всъщност са предназначени да развият живота на мисълта, живота на въображението. Човек отделя дейността на волята във въображението от съдържанието на живота на въображението. Тези упражнения трябва да бъдат придружени от други, които се отнасят по-малко до живота на мисълта и повече до живота на волята. И само чрез практикуване на медитации – и това обикновено е достатъчно; можете да прочетете повече за това в моята книга „Как да познаваме висшите светове“ – само чрез практикуване на медитации, чрез извършване на тази ежедневна концентрация на мисълта, която е вътрешна дейност на волята – фина волева дейност – човек практикува волята по начин, който иначе не се използва в обикновения живот. В обикновения живот човек не прави това, че взема оригинално решение на волята от себе си. И така, вие вече практикувате волева дейност, която, така да се каже, не се развива толкова мрачно, колкото импулсите, които иначе възникват от нашите желания, от нашите мечти или пък от всякакви идеали; но вие практикувате волева дейност, за която първо трябва да се подготвите директно, която трябва да произтича от най-пряката, вътрешна решителност.

Но това не е важното; по-скоро важното е, че тази волева дейност сега всъщност се практикува със съвсем различна цел от волевите дейности в обикновения живот. Волевите дейности в обикновения живот се практикуват по такъв начин, че човек

предизвиква това или онова външно действие, че това или онова се случва. Не е ли вярно, че когато желаеш нещо, искаш това или онова да се случи? Но външно нищо не би трябвало да се случи, ако просто искаш да насочиш мисленето си в определена посока, в определена концентрация. Но вътрешно нещо се случва; вътрешно се случва нещо много съществено. Това, което се случва вътрешно, е, че чрез такова волево решение, самият Аз на човешкото същество, неговата най-съкровена душевна същност, напредва, че това, което иначе винаги е, така да се каже, център на всяка воля, от което произтича всяка воля, Азът, сега самото става обект на воля. В противен случай Азът желае това или онова; сега човек иска да трансформира Аза с волята, да превърне Аза в нещо друго: Егото става обект, цел на волята. И това е, което има значение.

Тези упражнения могат да бъдат засилени и направени по-ефективни, ако човек започне от току-що характеризираната точка, казвайки си: волята на обикновения живот протича по такъв начин, че човек задоволява желанията си и може би преследва и определени много оправдани идеали във външния живот. Но сега ще се заема и с нещо освен всичко това. Разбира се, духовният изследовател не бива да се отклонява от всички оправдани претенции и изисквания на живота, иначе ще стане чудак и никакъв духовен изследовател; но ще се заема и с неща, които нямат външен ефект, които не целят осъществяването на тези или онези желания или идеали, а които са насочени към това да взема собственото си вътрешно същество в ръце, да го развия по начин, който иначе не би се развил, ако не го бях взел в ръце. Например, след като съм се налял, осъзнавам, че при определени обстоятелства бих желал това или онова: искам да обмисля да не преследвам тези желания, а по-скоро да укротя егото си и да го насоча в различна посока на желанието и така нататък, и така нататък. Накратко, [целта е] да се развие вътрешна воля, която не започва от егото, а е насочена именно към егото, към развитието, разгръщането на егото, към прогреса на егото.

Развива се воля, която тече в обратна посока на обикновената воля, воля, която тече към Аз-а; докато обикновената воля тече от Аз-а. Ако продължите практиката по този начин, след разумен период от време – който може да бъде по-дълъг за някои, по-кратък за други и може да отнеме седмици за някои и години за други, в зависимост от тяхното разположение – тогава ще забележите, че точно както сте открили дейността на волята в мисленето чрез третирането на живота на мисленето, сега, колкото и да е странно, ще откриете във волята скрито съзнание, истинско, истинско скрито съзнание. Това не е просто фигура на речта, а твърдение, което съответства на реалността: откривате скрито съзнание, постоянен наблюдател на това, което всъщност се развива като волева дейност. Сега човек наистина открива, че в себе си живее висш Аз, истински висш Аз; не само както често се говори по образен начин за висш Аз, а истинско същество живее там във волята. Откриваш това, като се сблъскваш с егото чрез противоположната посока на волята и сега

егото става толкова обективно за теб, толкова външно, толкова външно за теб, както иначе винаги е вътре в теб.
Така че второто, което трябва да върви ръка за ръка с развитието на мисловния живот и което също трябва да открие съзнанието, по-цялостното мислене във волята - както човек е открил волята, мислейки чрез гореизложеното - това е именно вътрешно упражнение на волята.
И двете упражнения трябва да вървят ръка за ръка. И когато се говори за това, което възниква в душата, на непосветения, който абсолютно иска да остане с очевидно правдоподобния мироглед с неговата по-материалистична окраска, то изглежда като голяма глупост. Но то е там и може да се опише като вътрешен зрител. И това, което наричаме вътрешен зрител, което говори от волята, когато се третира по подходящ начин – за което можете да прочетете по-подробно в споменатата книга – сега е способно да озарява, наистина да озарява тъмнината, за която говорих по-рано, тази тъмнина на душата. И така, сякаш се събират две вътрешни преживявания. Първото е това опипващо преживяване в сферата на движимото; а другото е оглеждането, с по-висшето съзнание, което човек сега е развил в себе си, на това, което първоначално е било тъмно. Човек осветява за себе си това, което първоначално е било в тъмнина.
И сега човек осъзнава, че опровержението на материализма се крие в съвсем различна област от тази, където обикновено го търсим! Това, което казва дьо Ламетри, че някое малко зъбно колело, което анатомията дори не може да изследва, може би е могло да бъде съвсем малко по-различно у Еразъм и Еразъм би станал глупак вместо гений - това е съвсем правилно, толкова правилно, че е съвсем очевидно. Но не това е въпросът; по-скоро въпросът е, че вътрешната, по-фина структура на неговия организъм, която е направила Еразъм Еразъм и гений от него, вече е била създадена, е била създадена под влиянието на душевно-духовното!
Така че, в тялото си, ние първоначално носим нещо като машина, но тази машина е направена от духовната душа, направена е под влиянието на тази духовна душа, която също произлиза от духовния свят и се свързва с това, което е наследено от бащата и майката, както и с това, което е налице, наследено от бащата и майката. Тези „зъбни колелца“ у Еразъм, които наистина му позволиха да направи от телесността си точно това, което бяха неговите гениални мисли и гениални творения, структурата, която беше в него, тези малки зъбни колелца, бяха направени първоначално от неговата духовна индивидуалност, която беше слязла от духовния свят до неговото физическо раждане, и първоначално бяха структурирани там!
Ако търсите душата, по-дълбоката душа на човешкото същество, наред с физическото, по време на нашия физически живот, вие грешите напълно! Вие се отклонявате толкова много, че самият духовен изследовател възразява: Да, това,

което се развива по време на вашия физически живот, например като вашият свят на мисли, е изцяло зависимо от вашата телесност. И тогава, като духовен изследовател, вие сте много добре осъзнати за материализма, доколкото той е оправдан. Но това, което е нашето материално тяло, е създадено от духовна сила! И именно с това, скъпи присъстващи, това, което е отишло преди нашето физическо съществуване и това, което ще бъде там, след като физическото ни съществуване се разпадне, именно с това човек се свързва чрез пътя на духовното изследване. И точно както е вярно, че в момента, в който топлината, която влагам в парната машина, се преобразува в задвижваща сила, топлината, която се преобразува в задвижваща сила, вече не присъства като топлина, а по-скоро като задвижваща сила, също толкова вярно е, че силата, която имаме като душа и дух, преди да приемем физическото съществуване, е точно това, което се трансформира чрез организиране на тялото, чрез превръщане във физическо. И докато сме физически, тя се абсорбира във физическото и може да бъде възстановена само чрез духовно изследване, показващо, че духовната душа е отделена от физическото по описания начин и познава себе си като такава духовна душа, живееща редом с физическото. Човек може да се убеди, че в нас е имало духовна душа, преди тя да се трансформира във физическото – че тя ще бъде там духовно-ментално, когато преминем през портата на смъртта.
Но е груб спиритизъм, едностранчив спиритизъм, да вярваш, че от едната страна имаш материята на тялото, а от другата - духовната, и че двете вървят рамо до рамо като два добри другари между раждането и смъртта.
Истинският процес е много различен. Истинският процес е, че това чудо на човешкия организъм всъщност е създадено от духа, структурирано е от духа. И когато е структурирано, тогава може да се разгърне като тяло. Защото, както се развива по време на обикновения външен физически живот чрез по-висша флуоресценция, така и вечните сили на човешката душа се откриват наистина само чрез духовно изследване. Човек не може да подходи към човешкото същество философски и да каже: Ние посочваме мислите, които са се развили в човешкото същество и т.н., и показваме, че тези мисли са нетленни. Всеки сън показва, че те могат да бъдат угасени. И защо да не бъдат угасени, както в съня за всички, когато човешкото същество премине през портата на смъртта? По този начин човек никога не може да развие доказателство за вечните сили на човешката душа. Но ако искате да развиете доказателство, да спечелите, тогава трябва да го спечелите по пътя на духовното изследване, като отделите волята от мислите и свържете тази воля, отделена от мислите, с мислите, които изскачат като по-висше съзнание от развитието на волята. Ето това, което преминава през раждания и смърти.
Сега знам, скъпи присъстващи, че има безброй възражения срещу това, което току-що казах, както има безброй възражения срещу духовните изследвания като цяло. И тези възражения са толкова очевидни вътрешно и толкова привидно логични, че

трябва да бъдат убедителни. И така, например, някой би могъл да повдигне възражението и да има мнението: Духовният изследовател отново говори глупости; той казва, че душата трябва да е замесена, когато човек се появява физически. Сякаш не е известно чрез външната наука как човек се появява физически! Това се случва съвсем от само себе си; за това не е необходима никаква духовна дейност от духовните светове, това се случва съвсем от само себе си; естествената наука доказва това много точно в учението за поколенията, в ембриологията и така нататък!

Сега ще използвам едно сравнение, което, разбира се, може да бъде опровергано с очевидни възражения. Но всеки, който иска да помисли върху това сравнение, ще го намери за толкова силно, че ще преодолее чисто материалистичното възражение, за което се говори тук.

Нека предположим, че има същества, които не могат да разберат нищо, може би дори не могат да видят нищо – разбира се, това е хипотеза, но все пак е хипотеза, която може да бъде предложена – които не могат да видят как се правят часовниците. Нека предположим, че има такива същества, които се разхождат тук в Щутгарт, които не могат да възприемат как се правят часовниците. Цялата дейност по изработването на часовници минава покрай тях; те не я виждат. Но те виждат часовниците; те биват видени от тях. Те влизат в часовникарска работилница, не виждат как се правят часовниците, но виждат готовите часовници, часовниците, които са създадени. Тъй като не могат да видят как часовниците се появяват, те ще стигнат до заключението, че часовниците се появяват сами! Че ще се съберат отвън чрез вътрешно привличане на отделните им части и така нататък. Тези същества биха говорили по начин, подобен на начина, по който говорят хората, когато казват: Това, което възниква в човешкото същество в непрекъснатата поредица от поколения, възниква съвсем от само себе си! Защото това, което не се вижда, е, че духовните сили, идващи от духовния свят, са замесени в измамата, която се случва тук, във физическия свят. И в тези духовни сили се крие това, което ние откриваме в себе си чрез пътищата на духовното изследване, за които току-що говорихме.

По този начин ние достигаме до духовен поглед върху вечната сърцевина на човешкото същество, състояща се от душа и дух, която стои пред нашата душа и за която знаем, че тя се спуска надолу от духовно съществуване и се съединява като трето с това, което човекът материално наследява от бащата и майката. И тогава човек знае също какво преминава през портата на смъртта, за да живее отново в духовен свят.

И сега възникват възможности за духовния изследовател да говори за структура на човешкото същество, точно както прави. Виждате ли, скъпа публика, когато духовният изследовател дойде пръв и каже: Този човек не е съставен само от физическото тяло, което очите могат да видят и което обикновената наука описва и обяснява – всичко, което обикновената наука може да каже, се приема лесно от

духовното изследване – когато духовният изследовател каже: Този човек също има етерно тяло – духовният изследовател казва: Този човек също има етерно тяло върху себе си. Терминът не е важен, може да се нарече и по друг начин, няма нужда да се отблъскваме от термина „етерно тяло“; „етерно“ се разбира съвсем различно от обичайния етер във физиката. Когато това се посочи просто като пример – когато се каже: Има по-фино тяло, живеещо вътре в по-грубото тяло, и това поражда идеята: Сега, по-грубото тяло е просто грубо, а в него живее малко по-фино тяло, така че в него е вплетено по-фино етерно тяло и това по-фино, вплетено тяло е просто етерното тяло – така че наистина може да се каже, че това е глупост. Но духовният изследовател не заема тази гледна точка; духовният изследовател заема гледната точка, че самото въображение, мисленето, може да се трансформира по различни начини, че мисленето става такова, че мислещият човек казва: Това са глупости. Но духовният изследовател не заема тази гледна точка; духовният изследовател заема гледната точка, че именно въображението, мисленето, може да се трансформира по различни начини, че мисленето става такова, че силата на паметта е изтъкана от мисленето; че мисленето се развива така, че въображението става такова, че не се преживява само мигновено, както е иначе при грубото хранене и пиене. И живеейки и движейки се в това мислене, което вече не води директно до паметта, а което винаги трябва да бъде новосъздадено, човек живее в нещо различно от физическото тяло; живее в етерното тяло. Там етерното тяло е посочено като преживяване. Там е посочено какво е то. И духовно-научните истини не се откриват просто чрез показване на физическите факти в по-изтънчена форма, както иска да направи спиритизмът – това изопачаване на истинската духовна наука – а чрез показване на това какво представлява духовният свят във вътрешни преживявания, които обаче също искат да бъдат преживени вътрешно.
И тогава, когато духовният изследовател говори и за съществуването на така наречената „астрално тяло“ в допълнение към това етерно тяло, е, тогава възраженията се сипят от всички страни, подтикнати от цялото презрение. Може да се каже, както вече са наречени всички хубави фрази, може да се каже: духовното изследване има за цел човекът да се „астрализира“ – и така нататък, и така нататък. Хората, които говорят така, дори не забелязват как духовният изследовател е напълно съгласен с най-глупавия начин, по който често се говори за астралното тяло: Но трябва изрично да отбележа, че чрез развиване на волята си по начина, който обясних, човек открива в себе си по-цялостно съзнание, което може да освети това, което първоначално се преживява в етерното тяло и което ни предоставя душевната тъмнина; и това съзнание, което се показва като реалност, сега е това, което образно се нарича „астрално тяло“, това са вътрешните реалности, но реалности, които се придобиват във вътрешното преживяване!
Светът наистина е удобен и би искал да има духовния свят пред себе си, както човек има материалния свят пред себе си; това се нарича „духовна материя“, за да

може човек да го види с физически очи. Тогава човек наистина може да си спести труда да използва духовните си очи! Но тези призраци обикновено са нещо съвсем различно от истинските призраци, дори когато, както в повечето случаи, има нещо повече от обикновена измама. Именно това е, от което духовната наука трябва да се отърси, защото тя се основава на строг вътрешен опит. И в този строг вътрешен опит първото нещо, което се постига, е, че човешкото същество има опита да може да прави разлика между друго съзнание и друг опит в един свят на фактите, да различава тази душа от нейната обикновена телесност и да живее в това, което са нейните вечни сили.

Когато тогава той живее в това, което са неговите вечни сили, тогава ще осъзнае какво всъщност изгражда тялото му – или нека кажем „помага за изграждането му“, за да не може да бъде разбрано погрешно – че целият този живот се разпада на животи, прекарани в тялото между раждането – или нека кажем зачеването – и смъртта тук, на земята, и такива животи, прекарани между смъртта и новото раждане [в духовен свят].

В това, което човекът преживява, когато усеща посоченото съзнание да излиза от волята му, той преживява нещо много специално. Ако трябва да характеризирам това, което той преживява, тогава трябва да го покажа като съзнание. И това е, което е от съществено значение – не че някой посочва, че в човека се съдържа нещо мъгляво, монадично – или както и да го нарече – а че това е определено съзнание. Аз също го описах като съзнание; следователно мога да го характеризирам.

Когато наблюдаваме външните материални процеси, както всички знаете, съществува възможността, от определени съзвездия на слънцето и луната днес, да предвидим, че след определено време ще настъпи лунно или слънчево затъмнение. Това означава, че реализацията на бъдещо събитие вече присъства в настоящото събитие. Тук имаме работа с външна реализация, която живее в понятия, в понятия, съответстващи на законите на природата. Тук виждаме бъдещо събитие в настоящото събитие.

Докато душата развива това съзнание от волята, за която говорих, тя действително преживява в настоящото физическо тяло това, което непременно трябва да доведе до следващ живот на земята. Това, което трябва да доведе до следващия живот на земята, се преживява толкова истинно, колкото бъдещето може да се предвиди в настоящото съзвездие на слънцето и луната. [Как може да се предвиди бъдещето], така се преживява предварително това, което трябва да доведе до следващия земен живот. И така се преживява, че това, което преминава през портата на смъртта, след това живее в духовния свят за известно време и след това трябва да се върне към нов земен живот. Това се преживява.

И това трябва да се каже като обща характеристика: прозренията на духовната наука не са просто загатнати, а са вътрешно преживени прозрения. Чисто

концептуалната вътрешна дейност се трансформира в пряко преживяване. И нещата се преживяват.
Има нещо важно в това, много уважаеми участници, когато подчертаваме, че това, което е, така да се каже, откъснато от паметта, че има смисъл само за момента, че трябва да се преживява отново и отново, за да бъде там по правилния начин.
Така е като цяло по отношение на духовния свят. Духовният свят винаги трябва да се преживява наново. И ако някой иска да говори от духовния свят, да характеризира фактите на духовния свят, тогава той по принцип не може винаги да си спомня и след това да ги рецитира, но по принцип, ако това, което има да каже, е да идва директно от духовния свят, той трябва да го дава в момента като свой собствен опит отново и отново, трябва да го изважда от най-съкровеното си същество в този момент.
Следователно, това, което ще се говори за духовния свят, ще трябва да има малко по-различен характер от това, което се говори във външната наука само по памет. Това, което се говори от духовния свят, ще бъде пряко свързано с настоящото прозрение за духовния свят, така че да може да бъде описано от духовния свят. Но в резултат на това, скъпи присъстващи, човек е предпазен и от изпадане в един вид отклонение от духовно-научното изследване, а именно, че просто се придържа към казаното.
Тези, които стоят на материалистическа основа, на самоочевидна материалистическа основа – трябва да подчертая това отново и отново – ще кажат: Ами, това, което духовният изследовател твърди, че е развил в себе си чрез своето специално развитие на мисленето, какво е то различно от това, което всички познаваме в психологията като халюцинации, видения и т.н.? Какво е то различно от това? Това е яздене-на-себе-в-нездравословен-психически-живот, което е посочено като път на духовно изследване!
Съществува и друго възражение, което е също толкова глупаво, колкото е самоочевидно и правдоподобно; правдоподобно за всеки, който стои на почвата на материалистична интерпретация на психиатричните феномени, самоочевидна. Само чрез постоянно преживяване наново човек всъщност знае, че е във връзка с духовния свят; защото няма какво да се доказва. Не е възможно да се докаже, че нещо е реалност. Тези хора, които вярват, че може да се докаже, че нещо е реалност – често съм посочвал това тук – не разбират нищо от понятието за реалност. Не можете да докажете, че един кит е реалност, ако не можете да покажете съществуването му във външния свят. Реалността може само да бъде преживяна, не и доказана. Но в прякото преживяване на реалността, това, което трябва да покажем нещо като реалност, възниква живо. И така, в прякото преживяване на духовния свят, това, което е духовният свят, винаги трябва да се преживява наново; в противен случай, разбира се, човек може да се отдаде на всякакви фантазии.

Тази връзка между логиката и реалността дори изигра номер на Кант, предизвиквайки спор. Кант се опита да елиминира така нареченото доказателство за съществуването на Бог, като се съгласи, че концептуално сто обикновени долара, сто просто въображаеми долара, съдържат точно толкова, колкото сто реални долара – нито стотинка по-малко. Разбира се, в концепция сто въображаеми долара съдържат точно толкова, колкото сто реални долара. Но в реалността, до която човек достига не чрез концепции, а чрез опит, сто реални долара означават точно сто долара повече от сто просто въображаеми! Всеки може да се убеди в това през живота си!

Сега е много лесно да се сбърка, като се каже: Да, но дали това обикновено съзнание, което е свързано с нашето физическо тяло, както днешните обяснения достатъчно показаха, дали това съзнание, което води в духовния свят, изобщо няма връзка? Човек може да има такава връзка – и дори трябва да я има, и е важно да я има. Много е важно, докато разгръща това висше съзнание, човек винаги да има до себе си съвсем обикновеното си рационално човешко същество, за да знае: както иначе гледа външни обекти, които са пред него и които не може нито да си представи, нито да фантазира, той трябва да гледа съвсем обикновеното си човешко същество такова, каквото стои във физическо-сетивния свят; и докато човек пребивава в духовния свят, никога за миг не бива да губи от поглед съвсем обикновения физически човек с неговото мислене, произвеждащо паметта, с неговата воля, която произтича от желания, идеали и т.н. Това е характеристиката. И всеки, който разбере това, веднага ще разбере наистина глупавата природа на материалистическите психиатрични възражения, които говорят за „нездравословен психически живот“ във връзка с духовно-изследователските начинания.

Какво се случва, когато навлезете в нездравословен психически живот, анормален психически живот, болестно съзнание? Тогава съзнанието, което може да е било здраво преди – казвам „може“ да е било здраво, ако не е напълно здраво, но може би има определени склонности, те ще развият болестното, анормално съзнание – тогава то става болестно и вече не може да развие здравословния душевен живот, не може да развие едното от другото. Защото, казано тривиално, човек не може да бъде едновременно глупак и здрав, иначе вече не би бил глупак! Но това, което е наистина необходимо за правилното духовно изследване, е човекът, така да се каже, наистина да познава себе си като дуалност и той, в своето напълно рационално, здраво човешко същество, екипирано с физическите условия на реалността, да се е вплел в целия начин на живот, какъвто е бил иначе, така че когато се постави на мястото на другото съзнание, което може да вижда в духовния свят, тези две съзнания не се развиват отделно, а едното трябва да се постави до другото. И това е съществено нещо, което трябва да се добавя все повече и повече, ако човек иска да сглоби по дилетантски начин това, в което духовният изследовател живее с някаква форма на нездравословно съзнание: това е именно

най-здравото съзнание, защото духовният изследовател не само живее в иначе здравия си човек, но и защото го гледа отвисоко, гледа го нагоре или го гледа в него, ако щем.
Сега е очевидно, скъпи присъстващи, че за да започне духовно изследване, човек не може да бъде чудак или нещо подобно. В противен случай, човек може само да гледа в кръстосаната глава и не бива да изисква, че която и да е друга отправна точка за духовно изследване е правилната освен тази на човек, който е в реалния живот, който има здрав разум за всички неща от непосредствения, практически живот, който също има съответното чувство за истина за всички неща от практическия живот. Няма нищо по-нездравословно от това да бъдеш по някакъв начин повлиян от неискренност, нечестност и други подобни, когато става въпрос за развитие на духовно виждане.
Трябва дори да се каже: това, което се постига по двата посочени пътя, се постига именно чрез търсене на това, което е независимо от физичността, това, което не се постига с помощта на физичността. Човек се освобождава именно от физичността. Следователно, всички неща, които са обвързани с физичността – а това са видения, халюцинации, които не идват от духа, както се разбират в обикновения, тривиален, суеверен, мистичен смисъл – те нямат нищо общо с истинското духовно изследване, защото зависят от физичността. И те не са в по-духовна сфера от тази, в която сме, когато сме във физическия свят; по-скоро те са в по-материална сфера от тази, в която сме, когато сме във физическия свят. Човек може да бъде визионер, защото работи с по-малко инструменти върху физическото си тяло, отколкото работи в обикновения, външен физически живот. Там човек работи с цялото си здраво тяло и се вглежда в обикновената реалност.
Обикновените видения са само вид послеобраз, послеобрази на това, което човек може да види и с очите; само че те са изтласкани от физическото тяло. Те се основават на факта, че определени части от нашия организъм не влизат в действие, а други могат да влязат в действие едва тогава; така че ние сме водени към подсетивното, а не към свръхсетивното в този случай, че виждаме по-малко реалност, отколкото виждаме с обикновените, здрави сетива.
Духовната наука, когато се разбира в истинската си основа, не е подходяща за подсилване на какъвто и да е вид суеверие. Напротив, тя е именно това, което ще елиминира всякакъв вид суеверие, всякакъв вид странен мистицизъм, защото иска да развие различен душевен живот, не от болен човек, а от здрав, и защото иска да отхвърли всичко, което е свързано с лошите видения и халюцинации, които трябва да бъдат изкоренени коренно, за да може да се появи истинското ясновидство, водещо към духовните светове, върху които единствено може да се основава духовната наука!

По описания начин, скъпи присъстващи, човекът открива вечните сили на човешката душа, той открива това, което преминава през раждания и смърти, той стига до увереност във вечното значение на човека.
И това е задачата на духовната наука: да покаже по научен начин, че това, което науката е създала толкова славно за външния свят, има еквивалент в духовния свят на духовното човешко развитие. Това е задачата на духовната наука.
Бих казал, че от няколко века насам естествената наука е трябвало да образова човечеството в чувство за реалност, което не е съществувало в миналото. Може да дойде време – и то вече дойде – когато със същата строгост в развитието на вътрешните душевни сили човекът ще може да говори и за духовния свят. И дори ако днес всички вече споменати причини все още се оспорват срещу тази духовна наука – тя ще стане толкова част от духовното развитие на човечеството, колкото естествената наука е станала част от него. Това, срещу което днес се приема за даденост в естествената наука, сравнително наскоро все още се водеше борба, борба по най-лошия начин. Това, срещу което се бори днес в духовната наука, ще стане нещо естествено, подобно на определени постижения в естествената наука. Но тогава ще дойде времето, когато хората ще осъзнаят, че както не е нужно всеки да е астроном, за да разбере какво допринася астрономията за общото познание и да предаде на света, така и не е нужно всеки да бъде духовен изследовател. Днес всеки може да стане такъв до известна степен, както може да се види от моята книга „Как да познаваме висшите светове“. Но това дори не е необходимо. Също толкова малко е необходимо, колкото е необходимо, за да разбереш една книга, да имаш дара сам да я напишеш. Когато истините за духовния свят са били извадени наяве от този духовен свят чрез този или онзи духовен изследовател, тогава обикновеното човешко разбиране е достатъчно, за да разбереш какво казва духовният изследовател - не просто да го повярваш, а наистина да го усвоиш и да го приемеш като храна за душата си. Така че дори в такива трудни времена като тези, когато сме заобиколени от стотици и стотици смъртни случаи всеки ден, можем да развием още по-голямо осъзнаване за вечното значение на човешката душа и за вечните сили, които стоят в основата на човешката душа.
Не искам да казвам, уважаеми присъстващи, че нашето време – това време, което е толкова съдбоносно – е по-подходящо от всяко друго време, за да схванем тези истини за безсмъртните сили на човешката душа; но това, което се случва около нас и за което говорихме вчера, може да бъде ориентир, който да посочи на хората, че трябва да размишляваме стократно върху случващото се около нас всеки ден, особено в нашето време. Нашето съдбоносно време може да послужи като ориентир, ако не и като разширение на разбирането, за тези духовни истини. Духовният изследовател трябва да говори, когато, както посочих, гледа в духовния свят, в един реален, конкретен духовен свят; не в мъгливия духовен свят, споменат вчера, за който говори пантеизмът: „Дух, духът е зад всичко! Дух, дух и винаги дух.“

Абстрактната философия говори за това. Все едно винаги да казваме „Природа, природа, природа!“, а не „лилии“, „лалета“ и т.н. Духовният изследовател говори за конкретни духовни факти и същности, с които духовният живот е свързан по същия начин, както тялото ни е свързано с външния сетивен свят чрез сетивата си.
Когато обаче човек навлезе в тази област, ще се изправят всички онези, които от чиста хитрост в наше време са станали глупави поради очевидните истини, които духовният изследовател по никакъв начин не отрича. Но ще дойде и времето, когато хората ще осъзнаят, че както днес може би все още има хора, които не са научили, че има въздух в празнината в преписа, така има и пространство. Ако пространството е празно, тогава въздухът го няма. Точно както е нещо естествено за някой, който е научил нещо за тези неща, да приема наличието на въздух за даденост и дори да го смята за необходимо за живота, така и той ще бъде признат за необходимо за живота на душата и духа, това, което постоянно тече към нас, както въздухът тече към дробовете ни - тече към нас от духовния и душевния свят, който ни заобикаля и в който живеем, точно както тялото живее във физическия и сетивния свят. Ще дойде време, когато хората ще говорят за този свят, в който сме вкоренени духовно и душевно, точно както сетивата говорят за сетивния свят.
Въпреки това, все още има много за подобрение, включително начинът, по който се практикува самата духовна наука. Днес строгите учени ще кажат, а тези, които са потопени в науката и я уважават, ще се съгласят с тях: „Е, нека да погледнем хората, които говорят за духовен свят! Трябва само да наблюдаваме малко, за да видим, че някакъв вид ентусиазъм, едно болезнено съзнание, е това, което води до всичко това. И когато видите колко повърхностно понякога се държи тази духовна наука - е, тогава ни писна!“
Човек със сигурност може да се съгласи с онези, които въз основа на своето уважение и прилагане на строго научния метод, който наистина е високо ценен, стигат до такова мнение; защото, както вече посочих, той твърде лесно може да бъде смесен с всякакви аматьорски и фантастични мечти и бълнувания, с безсмислени глупости. Колкото е вярно, от една страна, че има път към духовния свят, за да се разбере, да се убеди човек във вечната природа на човешката душа, във вечния ѝ живот, толкова е вярно, от друга страна, че именно тази духовна наука, която в никакъв случай не произвежда патологично ясновидство, че тази духовна наука трябва да отхвърли общността с всичко, което иска да се утвърди като откровение на духовния свят по шарлатански, изкривен мистичен начин!
В нашето сериозно време е може би необходимо накрая подобни неща да бъдат посочени по-подробно, скъпи присъстващи, за да не повярват хората в по-широките кръгове, че могат просто да смесват духовната наука, защото тя не се защитава, с всякакви объркващи неща, и дори по-лоши от объркващи неща. И така, тъй като това вече е било обсъждано в кръговете на материалистичните мислители, нека в

заключение цитирам един факт, просто като факт, по причина, която скоро ще стане очевидна.
През 1912 г., в годишник, публикуван за 1913 г. от човек, широко почитан като специална пророчица, която има много да каже от духовния свят, както можехте да прочетете в годишник, публикуван през 1912 г. за 1913 г., можеше да се прочете – обърнете внимание на времето – можеше да се прочете по отношение на Австрия: „Този, който все още вярва, че може да управлява днес, няма да управлява. Вместо това ще управлява млад мъж, който все още не би трябвало да управлява." И същото твърдение по подобен начин се появи отново през 1913 г. в същия годишник за 1914 г. А след това, както знаем, през юни 1914 г. се случи онзи опит за покушение срещу австрийския ерцхерцог Франц Фердинанд. Просто искам да събера фактите. Разбира се, всеки здравомислещ би се сетил за нещо различно от факта, че въпросният човек, който е силно съмнителен персонаж в много други отношения, го е предвидил пророчески!
Но това става още по-ясно, когато човек направи следното откритие – както казах, тези неща са били обсъждани по здравословен начин и в материалистическата област, а духовната наука има всички основания да покаже къде се намира по отношение на такива неща – въпросът става още по-ясен, когато човек вземе предвид, че още през 1913 г. в парижки вестник – „Paris-Midi" – е изразено желание за извършване на атентата в Сараево; че в същия този вестник е изразено и по повод въвеждането на тригодишната военна служба във Франция, че ако във Франция има мобилизация, Жорес ще бъде убит в първите дни на мобилизацията! Комбинирайте тези факти с факта, че те пророчески - привидно - се разпространяват сред хората - пророчески, привидно от духовни сфери, се разпространяват сред хората - тогава имате избор или да мислите за нещо, което не искам да загатвам - някаква подземна връзка между това привидно пророчество и това, което всъщност се е случило - или за факта, че това, което всъщност се е случило, е било наистина предвидено!
Но духовната наука подчертава, че ясното, реалистично, здравословно мислене е особено важно за нея и че то не иска да се смесва с това, което, особено в наше време, хората са склонни да приемат, които чрез някакви външни доказателства искат да им се „докаже" духовната сфера.
Точно толкова малко, колкото всеки материалист, истинският духовен изследовател ще мисли за „пророчеството" на тази съмнителна личност, а за нещо друго! И има всички основания, уважаеми присъстващи, сега, когато нещата се обсъждат публично, да се посочи, че духовната наука трябва да се отърси от всичко, което обича да се прикрепя към нейните полови части: всичко шарлатанинско, всички измами и всичко, което спекулира с лековерието на човечеството, за да постигне определени цели, които понякога могат да бъдат цели, достойни за осъждане. И в никоя друга област шарлатанството, глупостите и спекулациите с глупостта и

суеверието на хората не процъфтяват повече, отколкото в областта на стремежа към истината за духовните светове с духовно-научното направление и мироглед. Тази сериозна дума е особено необходима, ако човек иска да постави в правилната светлина чувството за истина, което е неразделно от духовно-научното изследване, и ако иска да обърне внимание на това как всичко духовно трябва да бъде вътрешно, трябва да се основава на интернализирането на човешката природа и как то стриктно се отделя – когато духовната наука говори и за неща, които могат да бъдат разпознати само от духовния свят, дори по отношение на такива неща тя няма да бъде пренебрежителна – но стриктно ще се отдели от всичко, което току-що беше характеризирано. Това е особено необходимо в нашето сериозно време, защото е необходимо, от друга страна, духовната наука да включва хода на развитието, духовния ход на развитието, както естествената наука някога е включвала духовния ход на развитието на човечеството.

Това ще бъде възможно само ако се разбере как наистина се търси духовно-научно начинание в посочения днес смисъл, колкото и парадоксално да изглежда, извън тялото, а не чрез физическа сила. Ако се посочи, че тези сложни духовни учени са вегетарианци например, тогава това е въпрос на вкус, който няма нищо общо с духовната наука като такава и не бива да се смесва на едно място, точно както не бива да се смесва фактът, че някои, които се смятат за част от духовно-научната школа на мисълта, носят къса коса, ако са мъже - дълга коса, и че носят едни или други дрехи и други подобни; точно както не може духовният свят да бъде „изяден“ чрез фалшив аскетизъм, чрез каквото и да е умъртвяване на тялото - дори ако е необходимо, разбира се, за да се развие здравословен живот - точно както не може духовният свят да бъде „изяден“ чрез нездравословно умъртвяване на тялото! Не можете да влезете в духовния свят, като ядете или като правите това или онова, а само чрез духовни и душевни сили!

Исках да добавя това по-специално, скъпи читатели, към това какво представлява истинското духовно изследване и какво истинското духовно изследване често среща трудности при отстояването на позицията си в днешния свят, в сравнение с това, което се представя като такова.

Човек може да действа само от една или друга гледна точка. Разбира се, много може да се каже в подкрепа на представеното днес; аз просто исках да намекна за отделни гледни точки – отделни гледни точки, които би трябвало още веднъж да покажат колко добре основано на човешкия опит, и особено на здравия човешки опит, е духовното изследователско направление.

И ако тази насока на духовно изследване, уважаеми присъстващи, все още се води от много самоочевидни страни – ще дойде време, когато хората ще са се развили в достатъчен брой до онази вътрешна дейност, която прави духовния свят непосредствено познание, и когато това, което е духовно познание, ще бъде

включено в човешкото познание, точно както коперниковият мироглед се е включил в човешкото познание.
Вчера видяхме колко дълбоко закотвен е пътят на духовното изследване в интелектуалния живот на Централна Европа и как виртуално, макар и забравено, един тон на германския интелектуален живот се стреми към реално разбиране на духовния свят. Затова можем уверено да посочим споменатото вчера като избледняла нотка на германския духовен живот, уверено онова, което все пак е ефективно, дори и да не се вижда днес, което ще бъде зародишът и коренът на цветовете и плодовете, които трябва да се развият. На преден план трябва да излезе онова, което е подготвено у Фихте, Шелинг и Хегел, както и у другите, споменати вчера, което е подготовка за действително навлизане в духовния свят. Но тази прогресия ще се случи също толкова сигурно, колкото растението, ако не може да бъде предотвратено, ще се развие от зародиш и корен до лист, цвят и плод. И духовното не може да намери препятствия във физическото, ако е добре заземено. Следователно, можем с увереност да гледаме на по-нататъшното развитие на това, което е в германския духовен живот, и можем да го направим - като специален акт на саморефлексия върху германската нация - в този настоящ, сериозен час на световната история. И можем също да си кажем: колкото и високо и все по-високо да се натрупват всички предразсъдъци, всички предразсъдъци срещу истинското духовно-научно познание, колкото и голяма да е силата на онези, които изключват този духовно-научен мироглед или не искат да му позволят да се появи по каквито и да е причини: Вглеждайки се в природата на духовната наука, може да се каже: Ако духовната наука е истина, тя ще намери пътищата, които истината винаги е намирала. Тя ще се развива през пукнатини и пролуки, както винаги се е развивала, и така ще се развива и духовната истина. Дори и да се натрупат много предразсъдъци и противоположни сили, онзи, който е способен да изследва връзката между истината и човешката душа от истински човешко, истински човешко чувство, трябва да си казва отново и отново: Нека му се струва, че човешката душа и истината са свързани като сестри.
Истината, скъпи присъстващи, може да бъде водена като враг, но тя винаги ще намери начини и средства. Дори и да бъде потискана от противопоставящи се предразсъдъци във всеки един момент, тя винаги ще намери начини и средства да надделее в идните времена.
На онези, които се подиграват и осмиват духовната наука, може да се каже от онези, които, както е посочено, мислят за истината и живота по този начин: Каквито и сили да искат да потиснат духовната наука днес, духовната наука може да разчита на собствената си сила. Тя ще се окаже в собствената си сила срещу всяко потискане; защото човек може да потисне истината, но не може да я заличи от света.

Истината и човешката душа са свързани и принадлежат заедно като братя и сестри, братя и сестри по дух. И дори ако човешките души, които са склонни към грешка, а не към истина, могат да се разминат в по-голяма или по-малка степен в един или друг момент, те винаги ще се намират отново в братската и сестринската любов и нека кажа това като последна дума на днешната лекция: тези братя и сестри, истината и човешката душа, трябва да се намират все повече и повече в духовната любов, която ги отхвърля и двамата към общия им произход, в който е вкоренено братството им. И този произход е светлината на света, от който и двамата идват, духовният свят, светът на произхода, духовният свят, който е бащино-майчинският принцип за истината и душата и към който истината и душата винаги ще се стремят, прегръщайки се като братя и сестри, осъзнавайки общия си произход във всеобхватния, пронизващ света и преплитащ света духовен свят на света, в който този свят има своя истински, единствен истински произход.

16. Забравено търсене на духовна наука в рамките на развитието на немската мисъл

Уважаеми участници!

Както и при предишните ми посещения тук, в Мюнхен, бих искал да си позволя да говоря в един от двата лекционни дни по тема, която не принадлежи строго към областта на духовната наука, а по-скоро засяга общия немски интелектуален живот. В тези съдбоносни времена това може да се счита за особено уместно.

И вдругиден – в неделя – ще се върна към едно разсъждение от по-тясната област на духовната наука, както ми е било позволено да го представя тук от години.

Но не само заради чувствата си пред лицето на важните и широкообхватни събития на нашето време бих искал да говоря по днешната тема, а защото мога да предположа, не от чисто национални чувства, а защото вярвам, че мога да предположа, въз основа на фактите, че представеният тук духовно-научен мироглед е тясно свързан с много специфични течения и стремежи на немския интелектуален живот.

Не, скъпи дами и господа, да се принижавам до нивото на противниците на Германия – противниците на германската национална идентичност – които не само обвиняват, но и хулят това, което е създал германският интелектуален живот, не да се принижавам до това ниво – вярвам, че това не е необходимо в рамките на германския интелектуалец, а защото бих искал да направя това наблюдение, защото нашето време изисква един вид саморефлексия върху действителната същност на развиващия се германски национален дух, също и по отношение на постигането на духовен мироглед, защото саморефлексията по този въпрос на германския духовен живот трябва да възникне като един вид основна нужда на душата, която се намира в момента в този духовен живот.

Когато човек се впусне в подобно размишление, духовният му поглед естествено пада първо върху трите велики фигури, за които говорих по време на последното си посещение тук. И бих искал да започна, като кажа няколко думи за тези трима велики немски мислители и философи, за които вече успях да говоря тук последния път, дори с риска да се наложи да кажа отново някои неща, които вече са били казани преди, с риска да се наложи да кажа отново някои неща, които вече са били казани преди, с риска да се наложи да кажа отново някои неща, които вече са били казани преди.

Преди всичко, нашият духовен поглед трябва да се насочи към онази личност, която е израснала изцяло извън германския интелектуален живот и която дори в едно от най-трудните времена в германския живот е намерила тонове, подходящи да поведат целия народ в един световноисторически необходим ентусиазъм: нашият духовен поглед трябва да се насочи към Йохан Готлиб Фихте.

Фихте – Мисля, че трябва да се каже за него следното: при по-внимателно, по-задълбочено разглеждане на творчеството му става очевидно колко дълбоко вярно е, че той е изразявал това, което е чувствал като свои собствени чувства, в най-разнообразни форми. Най-доброто, което може да каже в своя мироглед, се е родило в душата му от един интимен разговор, който е водил многократно със самия немски национален дух.
Не искам да представя това като външна преценка, а по-скоро като нещо, което самият Фихте е чувствал в най-дълбокото си същество. И какъв точно е този най-съкровен път на стремежа на Фихте? Мисля, че може да се опише като добре обосновано убеждение: да се задвижи така най-съкровената част на човешката душа, центърът на човешкото духовно-душевно-същество, така вътрешно да се съживи, че в това възвишено преживяване на най-съкровения душевен живот, това, което се преплита и живее чрез света като божествено-духовно резонира, човек да влезе в най-съкровеното същество на това убеждение чрез , така че това, през което човек може да премине вътрешно в собствената си душа - не в ежедневието, а в моменти на празнуване в живота - да расте заедно със самите духовно-божествени течения, но сега не само във вътрешното ни същество, но и в цялата природа и във всеки духовен, външен духовен живот, който пулсира през целия свят.
Сега, при Фихте сякаш нещо се разкрива от една определена страна на душата, която се е вкоренила в него, от една душевна сила, която е била особено силно развита в него, от онази душевна сила, която може би може да се опише така: От трите сили на човешката душа – мисленето, чувството и волята – той е чувствал преди всичко волята. И самият той е чувствал Аза по такъв начин, че най-съществено в преживяването на Аза е, че човек наистина може да си каже: Азът всъщност се състои в това, че човек може да иска и винаги иска отново; и че вечността му е гарантирана от чувството в себе си на правомощието да го иска отново и отново; и че в това волеизявление прониква това, което човек чувства в най-дълбокия смисъл като ангажимент към живота и света; че в този ангажимент към живота и света човек може едновременно да почувства нещо, което удря от божествено-духовните простори в собственото му същество. За да може човек да каже: най-висшето, което може да изпита, е дългът, който се разкрива на собствената му душа в целия свят, който прониква в собственото му същество и му дава сигурността, че тъй като е вплетен в това, което преминава през света като носеща дълг воля, като вечно носеща дълг воля, самият той стои в този свят като вечно същество.
От такъв опит, от опита на такова отношение към света, се е появил целият - дори не може да се каже „мироглед“, а цялостен - начин на мислене, чувстване и говорене за света на Фихте.

Но от неговата природа не следваше, че може да се говори за теория, за теоретична страна на света. От неговата природа следваше - и той винаги е чувствал това като немско явление в начина си на мислене за света - от неговата природа следваше, че това, което е като общо усещане за света, общ поглед върху света, е най-пряката, лична сила на неговата природа. И затова най-непосредствената сила на неговото същество се е появила, когато Фихте е бил много млад, момче.
И така, позволете ми да опиша няколко черти, които характеризират това лично отношение към света: Ето го Йохан Готлиб Фихте, син на бедни хора, на седемгодишна възраст – той вече е бил ученик – ето го виждаме един ден да стои край потока, който тече покрай малката тъкаческа къщичка на баща му, и да е хвърлил книга в потока. Той стои там и плаче; баща му идва при него.
Какво всъщност се беше случило? Както казах, Йохан Готлиб Фихте вече беше ученик на седемгодишна възраст; и тъй като често беше хвален за доброто си учене, сега стана ясно как, откакто баща му му беше дал книгата, която сега беше хвърлил в потока, той вече не беше толкова внимателен и усърден в училище, колкото преди; това често го критикуваха. Тази книга беше описание на делата на „Рогатия Зигфрид“. И когато младият Йохан Готлиб Фихте, който вече можеше да чете, се сдоби с тази книга, той се погълна от тези велики подвизи; вниманието му към училищните предмети отслабна и той беше порицан за това.
Но тогава най-дълбоката черта от характера му веднага се прояви в душата му. Както и да говорят вашите наклонности, какъвто и ентусиазъм да е разпален от фигурата на „Рогатия Зигфрид“ – помисли си той – това не бива да бъде; дългът е най-висшето нещо. Тъй като не иска по никакъв начин да омаловажава дълга, той хвърля книгата във водата – като седемгодишно момче! Така това, което по-късно става ключова нота в отношението му към по-широкия свят, вече е било живо в момчето: това проникване на човешката душа с волята, породена от дълга, която по-късно той чувства като фундаментална сила на цялата вселена.
И две години по-късно, деветгодишното момче Фихте, го виждаме в следния пример: съседът на имението – който по-късно става благодетел на Фихте – е тръгнал да чуе проповедта в родния град на Фихте в една неделя; но този съсед от квартала е пристигнал твърде късно. Проповедта вече е свършила. Съседният земевладелец е бил малко тъжен; той би искал да чуе проповедта. И докато разговаряли, им хрумнала идеята, че има едно момче, което знае как да слуша проповеди по такъв начин, въпреки че е само на девет години, че е в състояние да ги повтаря съвсем вярно. Доведоха младия Йохан Готлиб Фихте, който се появи в синята си селска престилка, отначало доста неловко, после се разгорещяваше, повтаряйки цялата проповед, не така, че да я избъбри без вътрешно участие, а по такъв начин, че човек видя – и това имаше ефект, както казах, толкова дълбоко значим, че съседът по имението по-късно стана благодетел на Йохан Готлиб Фихте – така че човек видя: цялата душа на това момче беше вплетена във всяка дума и в

това, което живееше във всяка дума, и можеше да даде цялата проповед наново, като своя духовна собственост!
Преплитането на това, средата, защо, наблюдението с най-съкровеното от собствения опит в душата, това е характеристиката, която Йохан Готлиб Фихте винаги е чувствал като основна черта на формирането на специфично немски мироглед. Това беше много живо в него, че само чрез укрепване на този вътрешен аз, чрез преживяване на това, което се намира в най-дълбоките дълбини на душата, човек може да преживее и това, което живее и се вплита в света като божествено-духовно.
Нещо подобно живееше например в една основна черта, за която ни разказва дълбокомислещият Щефенс, която самият той е преживял в Йена, когато Фихте вече е бил „професор“. Там Йохан Готлиб Фихте застава пред публиката си и казва: Преди всичко, господа от публиката, помислете за стената! Той не иска просто да говори на публиката по такъв начин, че да ѝ съобщи съдържание, а иска да създаде жива връзка между душата си и душата на публиката. Те трябваше да участват в духовен процес, който той позволяваше да се осъществи директно: Помислете за стената! Е, хората можеха да го направят. След като ги остави да мислят за стената известно време, той каза: И така, сега помислете за този, който е помислил за стената! Това беше по-озадачаващо; те вече не бяха напълно ангажирани с дейността, която той искаше от тях. Но той веднага посочи това вътрешно схващане и улавяне на това, което работи и живее в света.
Следователно, целият начин, по който Йохан Готлиб Фихте е представял речта си, е бил много специален. Хората, които са го слушали, са казвали как речта му се е леела като гръмотевици, а отделните думи са се разигравали като светкавици. Да, разказват ни как е изглеждал като човек, който не само обитава трансценденталното царство на идеите, но и пряко управлява в него. И тази дума е измислена от неговите верни слушатели.
И наистина, и те са запазили тази поговорка. Ако имате ухо да проследявате историята в нейните по-съкровени течения, можете да проследите какво се е случило с учениците на Йохан Готлиб Фихте и как са запазили тази поговорка. Хората, които са го разбирали, са казвали: Той не иска просто да възпитава добри души, той иска да възпитава велики души!
Това би трябвало да даде груба представа за дълбочината на творчеството на Фихте; защото когато заставаше пред публиката си, той всъщност не се интересуваше дали да каже това или онова, не се интересуваше само слушателите му да възприемат тези или онези негови думи; той изобщо не се подготвяше за отделните формулировки, а се опитваше да изживее това, което искаше да донесе на слушателите си - да живее в него с жива, вътрешна част от душата. След това излизаше пред публиката си. И, както вече беше споменато, за него не беше важно те да възприемат тези или онези думи, а това, което изпитваше, казвайки ги, беше

най-важно за него: да изрази Волята на света, така че Волята на света да живее в думите му. Това да нахлува и да нахлува в душите на слушателите му, това беше, което искаше той, тази воля, която се чувстваше толкова жива в него в това, което е в основата на света според неговия възглед.
Ето защо той успя да намери онези вълнуващи думи, за да характеризира германския национален характер, които намери в своите „Беседи към германската нация“. Никой не разбира по-дълбокия им смисъл, който е душата на Фихте, и не е в състояние да отговори на дълбоките нужди, от които са произлезли. Можем да кажем: Това, което германският дух е трябвало да каже на света, е било осъществено чрез личността на Фихте по отношение на волята.
Ако разгледаме втората фигура — фигурата на някой, който следва Фихте, Шелинг — виждаме съвсем различна страна на немската природа. Когато Фихте говори, сякаш елементът на самата воля се процежда през думите му. Шелинг не е изглеждал така на слушателите си. Още като много млад професор в Йена, все още младеж сред младежите, Шелинг е говорил омайващо, по начин, който може би никой преди или след това не е постигал чрез директно академична реч.
Защо Шелинг има този ефект? При Фихте можем да кажем, че това, което е казал на света, е живяло във волята. При Шелинг всичко живее от ума, от онзи ум, за който само немският език има дума, от онзи ум, който иска да убеждава с любов, дори когато осъзнава, че иска да се потопи с любов в нещата, които трябва да бъдат постигнати. Така за Шелинг това, което означава да бъдеш в природата, се слива в едно и той иска да се потопи в това с любов, така че цялата природа да стане като външния лик на неговия скрит духовен живот, дух в природата. Той стигна дотам, че можеше да изрече едностранчивата поговорка, Шелинг: „Да познаваш природата е да създаваш природа.“ Разбира се, едностранчива, в тази едностранчивост съвсем невярна дума; но тя ни насочва точно към съществото при него, Шелинг, към това създаване и втъкаване на духа, който живее зад природата и в който човешкият дух иска да схване себе си, за да познае себе си като едно с цялото природно и с цялото духовно съществуване.
Тъй като работеше по този начин, той се явяваше на слушателите си като ясновидец, така че докато говореше, Шелинг успяваше да предаде духовността, за която говореше и която го обгръщаше. Докато Фихте предава волята, при Шелинг е все едно той е говорил като ясновидец и е казал директно това, което е видял, докато го е казвал.
Човек научава такива неща най-лесно – бих казал – от пряко, традиционно наблюдение. Затова, позволете ми да опиша впечатлението, което един наистина дълбок ум, приятел и първи слушател на Шелинг – Шуберт – е имал за него; защото е добре да се потопим директно в случилото се в определен период от немското интелектуално развитие.
„Какво беше“

както пита Gotthilf Heinrich Schubert.

„което привличаше млади мъже, както и зрели мъже отдалеч и отблизо, към лекциите на Шелинг? Дали само личността на човека или особеният чар на устното му представяне, в който се криеше тази привлекателна сила?“

Не беше само това.

„Имаше в оживените му думи“

наистина

„завладяваща сила, на която никоя млада душа, където и да се срещне с каквато и да е възприемчивост, не би могла да устои. Може да е трудно за читателя на нашето време“

През 1854 г. Шуберт записва преживяванията си с Шелинг през 90-те години на XIX век.

„който не беше, като мен, млад и ентусиазиран слушател, за да стане ясно как често се чувствах, когато Шелинг ни говореше, сякаш четях или слушах Данте, провидеца на един отвъден свят, който беше отворен само за осветеното око. Мощното съдържание на думите му, сякаш измерено с математическа прецизност в лапидарен стил, ми се струваше като вързан Прометей, чиито окови да бъдат разхлабени и от чиято ръка неугасимият огън да бъде приет, е задача на разбиращия ум.“

Всичко това сигурно е било магическо. Аз самият познавах хора, които се запознаваха с Шелинг, когато той вече беше старец [...], защото той изразяваше това, което той, като стригач на духовните светове, носеше на слушателите си, по такъв начин, че както казват хората, които са го виждали и познавали по онова време, той не само им говореше, но думите му, както е искал да ги съобщи, се изливаха от очите му към тях. Това беше все още така и в напреднала възраст; какъв ли е бил той като млад!“ Шуберт казва след това:

„Но нито личността, нито ободряващата сила на устното общуване само по себе си са предизвикали такъв интерес и вълнение за или против посоката на философията на Шелинг, както никое друго литературно явление от подобен вид не е успяло да направи дълго време преди или след това. ... По въпроси, свързани със сетивните неща или природните явления, човек веднага ще разпознае дали един учител или писател говори от собственото си прозрение и опит.“

от духовния свят

„говори или просто говори за това, което е чул от други или дори е измислил според собствените си идеи...“

Сега, скъпа публика, вероятно е справедливо да кажем днес, че би било детинско гледище за света да се вярва, че описвайки подобни духове, човек изисква да говори с последователи или противници. В такива случаи лоялността и антагонизмът не са важни. Не е нужно човек да се придържа към нито една дума, която Фихте или Шелинг са написали или изрекли, нито е нужно да бъде техен опонент, ако не се придържа към нито една дума. Съдържанието е по-маловажно в това отношение. Съдържанието на светогледите е в състояние на динамично развитие.

Ще имаме много за обсъждане вдругиден, особено за живото развитие на тези мирогледи и какво общо има съдържанието с тях. Не става въпрос за защита на тази или онази позиция, която Фихте или Шелинг са заемали, а по-скоро за разглеждане на живота на личностите – как те са били разположени в рамките на цялостния немски интелектуален живот.
Това е нещо изключително важно, когато такива умове се опитват да разпознаят какво е природата и какво е историческият живот, така че те - както самият Фихте е знаел добре - да схванат това, което ги заобикаля по жив начин, потапяйки се в нещата със собственото си знание. И точно към това са се стремели тези умове.
Но поради това – и наистина не е нужно да се говори от тесногръди национални чувства, а може да се говори изцяло от фактите; както казах – не е нужно да изпадаме в тона, в който изпадат нашите врагове днес! В това, както подчертава и Фихте, животът в германския светоглед се показва различен от, да речем, западноевропейския, френския или британския светоглед.
Последния път посочих каква огромна разлика има между този вид Фихте и Шелинг и - колкото и да се борим срещу тях по отношение на съдържанието - [каква огромна разлика има] между този вид Фихте и Шелинг, между проникването в основите на нещата, където целият външен свят живее и получава живот в самото познание, и това, което Фихте нарича мъртъв светоглед, светогледът за неодушевеното сред западноевропейските умове [; където светът] на неодушевеното започва, казваме, във френския фолклор в началото на XVII век с Декарт или Картезиус. Но след това той се развива по-нататък и го намираме особено ясно изразен, малко преди Фихте и Шелинг, както беше описано, да се появят пред своята немска нация, ние откриваме този светоглед за мъртвото, за чисто материалното и механичното, във Франция; намираме го изразен например у дьо Ламетри.
Този мироглед, какъвто може да се открие например у дьо Ламетри – у този баща на материализма, на съвременния материализъм – не бива да се борим; трябва само да посочим как точно френската нация, за разлика от германската, се движи към мъртвото и механичното. Виждаме това още у Декарт, у Картезиус, в това, че за него не само минералите, растенията, но и животните са просто движещи се машини. За дьо Ламетри светът най-накрая се превръща в това, което той е успял да опише в книгата си: „Човек машина“.
Разбира се, драги слушатели, лесно е да се открият материалистични и спиритуалистични елементи във всяка култура и т.н. Но аз осъзнавам, че не следвам този удобен начин на изразяване, а че подчертавам именно характеристиката, която е свързана с културата, и че за германската култура Фихте и Шел в своите стремежи - дори може би не в мисленето си, както ще видим скоро - са толкова характерни и толкова значими за германския фолклор, колкото дьо Ламетри - това би могло да се докаже подробно - за френския фолклор.

Всичко е обяснено по такъв начин – и това е оправдано, защото е самоочевидно – че може да се види как човек е зависим от това, което действа в него и материално. Дьо Ламетри стига до някои странни твърдения, когато иска да докаже как всичко съществуващо зависи от това, което се приема чрез хранене. Може би не е съвсем излишно да се обърне внимание на пасаж от книгата на Дьо Ламетри „Човек машина“ и да се посочи този пасаж от книгата на французина именно в нашето настояще време. Разбира се, не е нужно да подкрепяме този пасаж по начина, по който е цитиран тук. Не искаме да мислим такива ужасни неща за нация, която сега е във война с нас, както французинът Дьо Ламетри е мислил по онова време. Но може би е интересно да цитираме това, което той казва, за да докажем как цяла нация, хранейки се по определен начин, придобива много специфични умствени и духовни качества и по този начин иска да изведе зависимостта на душата и духа на цяла нация от това, което се приема материално чрез хранене и пиене. Така Дьо Ламетри казва в книгата „Човек машина“:

„Суровата плът прави животните диви; хората биха станали диви, ако имаха същата храна. Колко вярно е това, може да се види от факта, че английската нация, която готви месо по-малко от нас и го яде доста сурово и кърваво, проявява по-голяма дивотия, която отчасти се дължи на такава храна и отчасти, разбира се, на други причини, които само образованието може да потисне. Тази дивотия поражда гордост, омраза, презрение към други народи, инат и други чувства в душата, които развалят характера, точно както грубата храна поражда тежък и тромав ум у народ, чиито основни характеристики са мързел и тъпота.“

Както казах, не е нужно да се придържаме към тази сурова преценка на един французин за англичаните; но може би е интересно да си я припомним, особено в наше време, когато днес се чуват толкова много други неща, движещи се в други посоки от тази страна, към днешните английски съюзници.

Третият човек, който е много почитан с присъствието си и на когото трябва да се обърне внимание, защото третата страна на немския характер говори чрез него – и на характера на душата като цяло – е Хегел.

Разбира се, когато днес хората говорят за Фихте, Шелинг и Хегел, първото нещо, което идва на ум, е: Да, но наистина не можете да очаквате хората да се занимават с Фихте, Шелинг и Хегел! И повечето от тях наистина ще отворят книга и след това ще я затворят отново, защото им е твърде трудно.

Но, скъпи присъстващи, всеки, който е запознат с по-интимните страни на интелектуалния живот, няма да се съгласи напълно с мен, когато кажа, че ще дойде време, когато тези три ума ще бъдат толкова схванати в стремежа си, че ще могат да бъдат ярко представени в съвремието, така че съществено – което, разбира се, е трябвало първо да бъде изразено от тях на език, който е труден за разбиране – да може да бъде разбрано от всички. И това съкровище, което се крие в тези три ума, отново ще даде плод за всяко немско дете, ако вече не сме твърде небрежни и твърде мързеливи, за да се ровим в най-големите съкровища на ума.

Третият, както казах, е Хегел. Ако при Фихте волята търси това, което тъче и диша през целия свят; [ако] при Шелинг това е умът, в който се търси любовта, който може да разпознае всяка външна страна в нейната жизненост – така в настоящия случай това е убеждението, че човекът, когато се издига до мисълта, която не е пронизана от чувственост, когато се издига до мисълта, която е свободна от чувственост, и позволява на тази свободна от чувственост мисъл да расте и живее в него, че тази мисъл, която душата сега преживява в себе си, е течение в душата, в което божествено-духовните мисли, от които е създадена самата вселена, работят и тъкат. Душата е пронизана от Божественото Същество и душата мисли свободно от всяка чувственост.

Съдържанието може да е погрешно – и можете да прочетете повече за това в книгата ми „Загадките на философията“ – но нещо съществено стои в основата му и това от своя страна резонира с най-съкровената черта на немския духовен живот: мистицизмът като стремеж, но не мистицизъм, който се опитва да разреши загадките на света в тъмното и обърканото, който иска да отхвърли всяка неяснота, както мистицизмът толкова често иска, а именно аматьорски мистицизъм, объркан мистицизъм, за който ще говорим вдругиден. Стремежът на Хегел е мистичен, а именно да обедини душата със самото тъкане на света. Но целта е да се постигне това мистично преживяване не в тъмен емоционален хаос или в тъмен вътрешен визионерски хаос; а в пълната яснота на света на идеите, в яснотата на света на идеите на духа на всички неща.

И тази мистична връзка в яснотата е една от най-дълбоките черти на немския характер. Човек почти се отвращава от това да открие такава връзка с немския характер като германец и да подчертае нейното значение за немския характер. Затова, позволете ми да ви представя друга характеристика на немския характер, уважаеми присъстващи. През 1877 г. някой отбелязва в своя „Дневник“:

„Може би само германският ум има нужда да мисли самостоятелно, да търси източника на нещата. Славяните и римляните са по-силно подвластни на властта на конвенциите, традициите, обичаите, предразсъдъците, модата; и когато ги пробиват, това е в резултат на бунт и бунт, без следователно да разпознават отвътре себе си закона, присъщ на нещата, техния истински стандарт, а не писания, произволен, който им е внушен. Германецът иска да се върне към природата; французинът, испанецът, руснакът се спират на конвенцията.“

За да не бъда обвинен в едностранчиво национално чувство, ви представям тази характеристика, написана от душа, разкъсвана от болка, и която – скъпа госпожо – не е написана от германец, а от френския швейцарец Амиел през 1877 г.! Мисля, че е редно да бъдем по-снизходителни към другите, които може би имат повече основания от своите чувства и от своите наблюдения да се изразяват за връзката на германския дух с другите национални духове на Европа. И същият Амиел пише в своя „Дневник“ в Женева през 1875 г.:

„Жаждата за истина не е френска страст. Външният вид е по-важен от същността, черупката е по-важна от ядката, формата е по-важна от веществото, блясъкът е по-важен от плодородието, общественото мнение е по-важно от съвестта.“

Така пишат френските швейцарци; както казах, като германец не бих го казал директно.

„Външният вид е по-важен от същността, черупката е по-важна от ядката, формата е по-важна от веществото, блясъкът е по-важен от плодородното, общественото мнение е по-важно от съвестта.“ Това означава, че центърът на тежестта на французина не е в самия него, а в другите, в огромното множество. Индивидите са нули; цифрата, която ги оформя в число, идва отвън: Това е суверенът, писателят на деня, най-четеният вестник, с една дума, настоящият господар на модата. Всичко това може да се изведе от преувеличена общителност; тя задушава в душата смелостта за съпротива, способността за преценка, личното убеждение, култа към идеала.

Така французинът Амиел, французин, запознат с немския интелектуален живот, за това, което е забелязал. Самият Амиел казва още през 1862 г.:

„Чувствам обща връзка с Гьоте, Хегел, Шлайермахер, Лайбниц, които са достатъчно различни помежду си, докато френските философи, оратори или математици ме оставят хладен въпреки големите си качества, защото не носят в себе си сумата на общия живот, не контролират цялата реалност, запушват ми устата или ме правят подозрителен. Това, което им липсва на французите, е пряко познание за живото единство, чувство за свещеното, чувство за мистериите на битието; това, което е тяхно, е основата на специализираните науки, изкуството да се създава книга, това е стил, учтивост, грация, дух на ред, дидактическо изкуство, дисциплина, елегантност, истина в детайлите, постановка, прозелитски плам, сила в практическите заключения. Но за пътуването през Ада и Рая са необходими други водачи; те са вкоренени в земята, в царството на крайното, променящото се, историческото и ограниченото. Механизмът и дуализмът са върховете на техния интелектуален полет. За да излязат от този кръг, те трябва да се насилят.“

Същият подход може да се приложи и за други западноевропейски култури. Но е по-важно да разгледаме тези три умове, създали немски мироглед, който формира фона на това, което немският интелектуален живот е произвел в Гьоте, Шилер, Лесинг, Хердер и другите, свързани с тях, като разцъфтяване на интелектуалния човешки опит, което може да се сравни само с разцъфтяването, съществувало в Древна Гърция. Но когато разглеждаме Фихте, Шелинг и Хегел по-специално, когато ги гледаме в този контекст, имаме едно особено чувство; почти можем да повярваме, че нещо друго говори, нещо по-висше, което живее и в тримата, отколкото е изразено във всяка отделна личност. Една картина изразява повече, отколкото говори една, когато това чувство е изразено: немският национален дух говори чрез тези три личности. И това е може би решението на една загадка, която трябва да се появи, когато разгледаме немския интелектуален живот, който следва тези три личности, макар и в много по-избледняла и забравена форма, която сега ще се опитам да скицирам с няколко характерни щриха.

Свидетели сме на нещо много специално. В рамките на едно повече или по-малко забравено течение на немския интелектуален живот, което е било забравено през

целия деветнадесети век и до наши дни – само че този забравен тон е бил малко изучен досега – има духове, които по отношение на интелектуалния си състав, по отношение на обхвата на това, което знаят и могат да правят, по отношение на своя гений, са далеч под задаващите тоновете Фихте, Шелинг и Хегел, но които, колкото и да е любопитно, когато се погледне към това, към което трябва да се стремим днес чрез духовната наука, са създали повече от духовната наука или са създали повече, което ѝ съответства, отколкото великите вдъхновители: Фихте, Шелинг, Хегел.
По-малките умове, които идват след тях, създават по-значими неща от великите умове, които са ги предшествали. Това е поразително явление. Не е нужно да е причина за голяма изненада, защото е очевидно, че е по-лесно за тези, които следват; като по-малки умове, те могат да постигнат по-велики неща от тези, които са ги предшествали при определени обстоятелства. В крайна сметка това наистина може да се изрази във факта, че всеки ученик може да разбере и схване питагоровата теорема - и за първата ѝ формулировка е бил необходим самият Питагор.
Така великите мъже трябваше да дойдат; умните вече са там, сочейки пътя към духовния свят. Но това, което е излязло от немския народен дух чрез тях, продължава да живее и сега. Дори и да е все още емоционално ограничено и духовно обградено – може да се говори и за духовно обградено – то все още формира изчезналия, избледнял тон в светогледа, за който бих искал да говоря сега.
Тук откриваме, скъпи дами и господа, сина на великия Фихте, Йохан Готлиб Фихте: Имануел Херман Фихте, който е бил повлиян от идеите на баща си. Но също така откриваме, че той е способен да проникне по-дълбоко в познанието за духа от баща си, въпреки че е много по-нисш дух от баща си. Имануел Херман Фихте вече говори за факта, че човекът, от една страна, притежава този физически свят. Той, Херман Имануел Фихте, нарича физически веществата и силите, които външният физически свят също съдържа. Чрез този физически свят човекът е свързан с физическите вещества и сили на земния свят, той е свързан с това, което му се струва като нещо минало. Но зад това физическо тяло, за Имануел Херман Фихте, се крие това, което той нарича етерно тяло; и както физическото тяло съдържа в себе си веществата и силите, така и етерното тяло съдържа вещества и сили от свръхсетивна природа, които свързват този вътрешен човек, този свръхсетивен духовен човек, с великия свят на духа и го поставят в него.
Така Имануел Херман Фихте вижда зад другия човек етерния човек, който за него е реалност, а не просто образ. И всичко, което духовната наука има да каже за етерното тяло, за тези свръхсетивни сили на човешката природа, в смисъла, често загатнат тук в тези лекции, може да се намери много красиво у Имануел Херман Фихте.

Но може да се каже: Дори по отношение на пътя, който е характеризиран тук по-често, безкрайно количество вече живее в зародиша на друг, който ще успее в светогледа на великия период на немския идеализъм: Например, виждаме Трокслер. Кой познава Игнац Паул Витал Трокслер днес? Кой чете Трокслер? Кой, дори сред тези, които пишат история на философията, се интересува повече от Игнац Паул Витал Трокслер, отколкото да надраска пет или шест реда, които не казват нищо за Трокслер! Кой е Трокслер?
Игнац Пол Витал Трокслер наистина е ум, който – дори и да не е усвоил напълно духовната наука, за която едва сега е подходящият момент – но Трокслер е личност, която е на пътя към това духовно-научно изследване. Виждаме тогава как Трокслер измисля странни думи, които показват, че в душата му живее нещо от живия дух на самата духовна наука. Трокслер измисля странни думи като „свръхсетивен дух“ и „свръхсетивен ум“.
„Свръхсетивният дух“ е сравнително лесен за разбиране; всъщност „свръхсетивният дух“ е точно това, което Гьоте нарича „съзерцателна преценка“. Защото – в своя реален мироглед Гьоте е на точно същата основа – защото „свръхсетивният дух“ е именно онази сила на човешката душа, която се разгръща по такъв начин, че без помощта на тялото, без външни сетива и без сетивата, свързани с мозъка, човешкото същество директно „гледа“ в духовната среда, точно както прави самият дух – „свръхсетивният дух“.
Но „свръхдуховно чувство“? Като говори за „свръхдуховно чувство“, Трокслер показва, че наистина разбира същността на духовната наука. Често съм го споменавал, тъй като има хора, идеалистични философи, които казват: Да, разбира се, това е съвсем ясно: физическият свят не е единственият; духът присъства зад физическия свят. Дух, дух и винаги дух - казват те. И оттам идва този пантеизъм, този мироглед, който, нали, разпространява такъв общ сос за потапяне - не е специализиран в това, нищо не е; може би днес би трябвало да се каже „сос за потапяне“ вместо „сос“ - [този мироглед, който] смята, че е разпространил такъв общ сос за потапяне върху всичко, което се явява пред хората като физически обекти и физически факти, нали?
Но случаят с Трокслер не беше такъв! Трокслер би казал: Тези, които говорят само по пантеистичен начин за дух, дух и пак дух, ми се струва, че казват: Защо трябва да говорим за лалета или лилии, за кокичета например? Природата, природата е всичко! И защо трябва да говорим за индивидуални експерименти в лабораторията? Природата, природата е всичко. Тези, които говорят за натурализъм по този начин, просто трябва /празнина в преписа/
Но важното не е просто да говорим общо за духовното, а да можем да посочим, че сме заобиколени от духовен свят, който се състои от отделни същности и отделни факти, точно както и физическият свят.

Ето защо Трокслер, знаейки това, говори за „свръхдуховното чувство“ – което, разбира се, е фигура на речта, но свидетелства, че човек наистина може да надникне, е способен да надникне в духовния свят и да го наблюдава в неговите детайли – не само като „общо духовно потапяне“.
И по още един начин, Трокслер – в своите „Лекции по философия“ през 1835 г. той говори много красиво за всички тези неща – по още един начин Трокслер говори за един вид духовно-научен път, който вече е изминал. Той казва: Най-красивите сили на душата, които управляват човека тук, доколкото той живее във физическото си тяло, които човек може да направи свои, доколкото душата се изразява чрез физическото тяло, тези сили са тези на вярата, любовта, надеждата. Но сега – Трокслер казва: вярата, любовта, надеждата, колкото и велики и значими да са за живота, който душата прекарва във физическото тяло, те са – тази вяра, тази любов, тази надежда – външната обвивка за духовните сили на душата, които стоят зад тях и които тази душа ще изпита, когато е отхвърлила тялото и е преминала през портата на смъртта.
Докато душата живее в тялото, тя изживява – чрез телесните органи, разбира се, чрез по-финитe телесни органи – силата на вярата. [Но, казва Трокслер, тази сила може да бъде преживяна не само като сила на вярата, но и – както вярва Трокслер – като духовен слух, като духовен слух, по такъв начин, че силата на вярата се превръща във външна, физическа обвивка за духовен слух на душата; този орган би позволил да бъде преживян свободен от тялото – прекрасна, велика мисъл.]
И любовта, този разцвет на външния физически живот на земята, това най-висше развитие на външния физически живот на земята, доколкото душата живее във физическото тяло в земния живот: За Трокслер тази любов, тази сила на любовта, може да се каже, е отново външната обвивка за нещо, което душата има вътре, което обгръща това физическо тяло. И това, което Трокслер сега нарича духовно чувство, духовно чувство - както днес човек усеща физическите неща с физическото - стои зад силата на любовта. Когато душата е способна да се освободи от тялото или да премине през портата на смъртта, тогава нейните духовни органи се разгръщат. И както чува чрез това, което се крие зад силата на вярата, това, което звучи като факти в духовния свят, така тя е способна да усеща духовните факти и същности чрез своите [„опипващи“] духовни органи, които душата простира от себе си. Докато когато живее във физическото тяло, духовните чувстващи сили, докосващите сили се довеждат до откровение като любов.
И по подобен начин, зад силата на надеждата, в силата на очакващата увереност в нещо, за Трокслер, духовно, се крие това, което той нарича „духовно виждане“.
По този начин, Трокслер знае, че във физическото тяло на човека обитава душа, надарена с духовно чуване, духовно докосване, духовно виждане, и че тази душа преминава през портала на смъртта с тези три сили, но че е способна и да

преживее, когато се освободи от връзките си с тялото, това, което духовно ни обгръща и обгръща.
И например, Трокслер изразява как мисли – и бих искал да споделя това с вас с негови думи – и същевременно посочва, че има определени другари по отношение на такъв начин на гледане на света. Той посочва едни или други духове. Бих искал да ви прочета дословно един от тези пасажи. Той казва:
„Философите от древността са разграничавали фината, благородна душа от по-грубото тяло (или в това са приемали един вид обвивка за духа), душа, която е имала образ на тялото, който са наричали схема, и това е бил вътрешният, висш човек за тях. Тази гледна точка, дори и да е само обяснение, е била поддържана и от повечето от първите велики църковни отци, като Ориген, Ириней, Лактанций, Тертулиан и Августин. В по-ново време дори Кант в „Сънищата на един духовен пророк“ сериозно се шегува за цялостен, вътрешен, духовен човек, който носи всички крайници на външния човек върху духовното си тяло. Лаватер също пише и мисли по същия начин; и дори когато Жан Пол хумористично се шегува за бонската долна пола и душевния корсет в стил Платнер, за които се казва, че са скрити в по-грубото тяло, скалата и мъченическата роба, все още го чуваме да пита: „Каква е ползата и произходът на тези необикновени таланти и желания в нас, които, подобно на погълнати диаманти, бавно разрязват земната ни обвивка?“ [Защо бях залепен за тази мръсна буца пръст, същество с безполезни криле от светлина, когато трябваше да изгният обратно в родовата буца, без никога да се освободя с ефирни криле? „Вътрешният човек“, казва той на друго място, „този „забулен Бог в природата“, самият той не е от камък, както последният.] В каменните крайници“ – на човека – „живите му крайници растат и узряват според начин на живот, непознат за нас. Бихме могли
„все още цитират безброй подобни начини на мислене и писане, които в крайна сметка са само различни възгледи и идеи, в които [се разкрива едната евангелско-апостолска идея,
„бихме могли да цитираме още безброй подобни начини на мислене и писане, които в крайна сметка са само различни възгледи и идеи, в които [се разкрива единствената евангелско-апостолска идея, която Павел изрази на коринтяните, казвайки: „Тяло, което душата е съживила, се полага, а тяло, което духът е съживил, се издига, защото има тяло, което е съживено от душата, има и тяло, което е одухотворено. И в това е] истинското, единствено учение за индивидуалността и безсмъртието на човека.“
И сега у Трокслер възниква една забележителна – бих казал дори решаваща – мисъл. Той мисли нещо подобно на следното. Това е съвсем ясно, когато се вгледате в различните му писания, особено в лекциите му по тези теми, които той вече е написал и изнесъл през 1835 г. Следната мисъл е в ума на Трокслер: Съществува антропология, познание за човека, казва той. Как възниква то – познание за човека? Човекът го опознава, като наблюдава това, което може да се наблюдава у човека със сетивата и с интелекта, който е свързан с мозъка – така възниква антропологията. Но този човек, който вижда със сетивата и наблюдава чрез интелекта – в този човек живее висшият човек. И видяхме колко ясно Трокслер може да се изрази за този висш човек. Този висш човек, със своето

„свръхсетивно чувство“ и със своя „свръхсетив дух“, сега може да наблюдава и това, което е свръхсетивно и свръхдуховно в другия човек. По този начин, точно както антропологията възниква в по-нисша сфера, възниква и по-висша наука: науката за духовния човек - антропософията. И Трокслер се изразява за това по следния начин:

„Макар че е изключително удовлетворяващо, че най-новата философия, която [отдавна сме признали за основаваща всяка жива религия и] трябва да се разкрие във всяка антропософия, следователно както в поезията, така и в историята, сега напредва, не може да се пренебрегне фактът, че тази идея не може да бъде плод на спекулация и че истинската личност или индивидуалност на човека не трябва да се бърка нито с това, което той определя като субективен дух или крайно его, нито с това, с което се сблъсква като абсолютен дух или абсолютна личност.“

Трокслер говори за основа на „антропософия“ в контраст с „антропологията“!

И така, човек има право да говори за зародишите на това, което сега трябва да бъде включено от вселената в духовното развитие на човечеството като духовна наука. Човек има право да говори за това по такъв начин, че то присъства като зародиш в тези личности. Тези зародиши обаче, дами и господа, са здраво закотвени в немския интелектуален живот, в съответствие с неговата природа. Мога само да намекна колко здраво са вкоренени тези неща в немския интелектуален живот. И как немският интелектуален живот, чрез своето най-съкровено развитие, не може да не ги произведе. Навсякъде, където погледнем назад, откриваме, че това е здраво вкоренено в немския интелектуален живот и можем само да се надяваме, че може да се включи като духовна наука в бъдещото развитие на човечеството.

Такъв тон е бил многократно забравен; той е избледнял. Но, скъпи дами и господа, той все още съществува! И е могъл да живее в най-разнообразни области. Той не само живее, така да се каже, в духовните висоти, но навсякъде, където е имало духовно стремеж, е имало и такива начинания. И ще дойде време, когато хората ще получат ново разбиране за най-дълбоката същност на немския стремеж и че това трябва да бъде повдигнато отново.

Много неща са покрили именно тази най-съкровена част от немското същество! Това може да се види, когато човек се опита да потърси немската същност в много специфични, особени, конкретни области. Тридесет и три години, уважаеми присъстващи, се стараех – простете ми, че го приемам лично – тридесет и три години се стараех да покажа значението на Теорията за цветовете на Гьоте за истинско познание на природата, което прониква до същността на нещата, и значението на спора на Гьоте с Нютон, който е вкоренен в британския национализъм!

Но, както казах, не само външният политически живот е обграден; дълбоко, дълбоко влиятелното, брутално чуждестранно научно отношение е стигнало дотам, че все още е посмешище за физика да говори за оправданието на теорията за цветовете

на Гьоте! Но ще дойде време, когато в тази област ще има по-дълбоко разбиране и главата „Гьоте, оправдан срещу Нютон“ ще бъде възродена, именно въз основа на духовността на най-германската природа; и ще бъде възродена по съвсем различен начин, отколкото човек би смеел да мечтае днес.
Тогава човек трябва да може да понесе факта, че е смятан за глупак, защото си представя предварително това, което трябва да дойде, това, което трябва да бъде разпознато, когато е напълно наясно с това. Но, както казах, този стремеж живее не само в духовните висоти, но и по много начини в немския характер. Бих могъл да цитирам стотици и стотици случаи за това; ще цитирам един за много, защото нямаме време да цитираме много. Ще цитирам един за много: Бих искал да посоча малка книжка, публикувана през 1856 г. от един обикновен пастор Рохол в Заксенберг в княжество Валдек - малка книжка. Тя е публикувана през 1856 г. и се казва „Приноси към историята на една немска теософия“. Днес човек може да намери голяма част от написаното в тази малка книжка за фантастично; може дори да е прав в голяма част от казаното, когато нарича малката книжка фантастична. Но тази малка книжка, публикувана през 1856 г., показва пастор Рохол в един пробуден, истински духовен стремеж, който поне иска да проникне в световните явления със „свръхестествено чувство“, със „свръхестествен дух“. И в широкообхватни духовни възгледи се прави опит да се характеризира как естественият живот и духовният живот, чувственият живот, са едно цяло, и как божествените духовни сили се преплитат и действат, и как човек има възможността да се издигне до тях.
Нивото на образование и дълбочината на познанията са нещата, които излизат наяве при подобни явления, които, както казах, лесно могат да бъдат осмивани. Но срещаме това и в други области и при други личности. Тук бих искал да насоча вниманието ви, уважаеми присъстващи, към един дух, който, за съжаление, е твърде забравен: Кристиан Карл Планк.
След като швабският Вишер – V-Вишер – го спомена в едно есе, аз се опитах отново в по-ново време, още в първото издание на моята „Welt- und Lebensanschauungen im neunzehnten Jahrhundert“ („Световогледни и житейски възгледи през деветнадесети век“), да привлека вниманието към тази изконно немска мирогледна личност, Кристиан Карл Планк. Но каква е ползата от това днес? Хората обикновено имат други неща за правене, освен да се вглеждат в немския характер или най-немския характер.
Мога само да дам кратко описание на това каква е била немската природа на Планк. И в неговия случай тя със сигурност е била извлечена от неговата немска природа, това, което е представил. Ще видим след малко колко осъзнавал е той основата на своя мироглед. Ще илюстрирам това с един пример.
Когато хората днес гледат на земята като естествоизследователи, те я виждат, да речем, както би я видял геолог. Земята се вижда такава, каквато е изградена от

минерални сили, както е известно от геологията. За Планк подобен поглед върху земята не би бил разглеждан без по-висши светогледни въпроси. За него това би било все едно да гледаш дърво и да искаш да приемеш само дървесината и кората, но не и листата, цветовете и плодовете! За него е ясно, че листата, цветовете и плодовете са част от това, което съставлява същността на дървото, и че всеки, който гледа само дървесината, кората и корените, не гледа цялото дърво. За Карл Кристиан Планк това изглеждаше като земно съображение, което се разглежда само в смисъл на геология.

За Планк, пълноценното земно съображение е не само одушевено, но и духовно-душевно същество. И човекът, докато ходи по земята като физическо човешко същество, принадлежи на земята, на същността на земята, която човек трябва да търси, ако иска да се научи да разпознава земята, точно както човек трябва да види същността на плодовете, цветята и листата заедно със същността на дървото, ако иска да разпознае дървото в неговата същност; светоглед - бих искал да кажа - истински духовен и истински преплетен с живота.

Кристиан Карл Планк е написал много книги в опит да спечели признание; той не е успял! Например, през 1864 г. той е написал книгата си „Основи на науката за природата“. И от тази книга ще прочета пасаж, за да докажа доколко този християнин Карл Планк принадлежи към онзи забравен, избледнял тон на немския интелектуален живот - немското интелектуално развитие, което е било осъзнато за някои от личностите, работили за него, тъй като делото е от първичната сила на немската националност. Там Планк казва през 1864 г.:

„Силата на дълбоко вкоренени предразсъдъци от предишния му възглед“

авторът

„Schrift entgegensteht, dessen ist er sich vollkommen bewusst; allein wie schon die Arbeit selbst, trotz aller Ungunst der Umstände, die zufolge der ganzen Lage und Berufsstellung des Verfassers einem Werke dieser Art sich entgegenstellte, doch ihren Durchführung und ihren Weg in die Öffentlichkeit sich erkauft hat, so ist er auch gewiss, че това, което сега първо трябва да се бори за своето признаване, един ден ще се появи като най-простата и най-очевидна истина и че в нея не само неговата кауза, но и истинският немски възглед за нещата, ще триумфира над всички все още недостойни външни и ненемски концепции за природата и духа.

Хората с различен начин на мислене първоначално го възприемат като чиста глупост – след това става нещо естествено. Така беше с коперниковия мироглед; така беше с всичко, което принадлежи към развитието на човешкия мироглед. И Планк казва думи, които доказват как той съзнателно е проникнал от германския дух към своя духовен мироглед. И той продължава:

„Това, което нашата средновековна поезия вече несъзнателно и дълбоко е предвещавала, най-накрая ще се изпълни в нашата нация в зрялостта на времето. Непрактичната вътрешност на германския дух (както го описва Волфрам в своя „Парцивал“), която е била посетена от вреда и подигравки,“

1864 г., написано преди „Парсифал“ на Вагнер!

„Накрая, в силата на непрестанния си стремеж, тя достига най-висшето; тя се вглежда в последните прости закони на нещата и в самото човешко съществуване; и това, което поезията е символизирала по фантастично средновековен начин в чудесата на Граала, чието управление постига нейният герой, това, обратно, получава своето чисто естествено изпълнение и реалност в трайното познание за природата и за самия дух.“

Карл Кристиан Планк пише това през 1864 г.; умира през 1880 г. В последните години от живота си той написва своя „Завет на един германец“, в който обобщава всички отделни черти на своя мироглед. През 1912 г. излиза второто издание на този Завет; то не привлича много внимание и не е много изучавано. Човек трябва да се занимава с други произведения, които са се появили в същото издателство по това време! Например, човек трябва да се занимава със светоглед, който наистина не е такъв, който по някакъв начин се е появил от германския характер или дори не е свързан с него! Можете да прочетете повече за това в моята книга „Загадките на философията“. Въпросният пасаж обаче не е написан под влияние на войната; той е написан много преди войната. През 1912 г. хората са били твърде заети да се занимават с Анри Бергсон – да, той все още се нарича Бергсон днес, Анри Бергсон все още го наричат – за да се занимават с този Анри Бергсон, който, както споменах последния път, разказва на своите парижани всякакви клеветнически неща на видни места в интелектуалното си творчество! Следващия път ще го направи и в Швеция.

Когато погледнете този Бергсон: Нека подчертаем само един аспект от неговата философия, един аспект, който резонира с нещо, което наистина се признава днес: аспектът, в който той казва – разбира се, бих могъл да подчертая много други неща, между другото – красивото изречение, което е било толкова възхищавано в цяла Европа: че човек може да разпознае душата само ако я разбере в нейната продължителност и по-специално ако разбере изречението във връзка със същността на душата „Продължителността трае“. Трябваше да чета ужасно много за това безкрайно гениално изречение на Анри Бергсон: „Продължителността трае“. Никога не съм успявал да го открия по друг начин, освен когато някой каже „Дървото дървеси“ или „Парите печелят пари“. Но нека игнорираме това.

Плодотворен светоглед би се постигнал само ако човек не започва абстрактно, както правят някои, които всъщност започват с най-несъвършените същества и стигат до най-съвършените, вярвайки, че те имат съвършен произход, а ако започне от най-съвършеното, от човека, и постави човека в началото, а след това разгледа другите царства - животни, растения, минерали - и ги разгледа по такъв начин, че са възникнали като отпадък от общия поток.

Разбира се, добра мисъл. Но е представена по леко изкривен начин от Анри Бергсон. И това, което е съществено: много преди Бергсон да я изрази - посочвам това във втория том на моите „Загадки на философията“ - тази мисъл е изразена - още през 1882 г. - от немския мислител Вилхелм Хайнрих Пройс, най-скоро в

книгата му „Geist und Stoff“ (Дух и материя), но също и в по-ранни книги! Там намираме тази идея силно изразена от самата основа, която току-що характеризирах като самата основа на немската същност.
Сега можем да предположим две неща: Бергсон, който по-късно е изразил тази идея, може да не е познавал Хайнрих Пройс – което е също толкова непростимо за един философ, както ако го е познавал и е пропуснал да спомене, че е получил тази идея от този източник – би могло да се повярва на последното, сега, когато стана ясно, че цели страници от книгите на Бергсон са преписани от Шелинг или Шопенхауер! Все пак, това е основна черта на времето, нали, да се противопоставяме на немската култура, която му се струва „механистична“ и която според него е слязла от големите си висоти и произвежда само механистични неща. Казах го и преди: Вероятно е очаквал, че когато французите стрелят с оръдия и пушки, германците ще дойдат и ще цитират Новалис и Гьоте! Едва ли е очаквал това, нали? Но той говори за „механистична култура“. Бих искал да знам: дали копирането на цели страници от немски философи и след това клеветата им е противоположност на „механичното“?
Но ние наистина научаваме много в тази област и трябва да намерим пътя си през тези неща. Но единственият начин да намерим пътя си, скъпи присъстващи, е да се опитаме, като човек, живеещ днес в Централна Европа, да се задълбочим в това, което от определена гледна точка е способно да разгърне тази централноевропейска и преди всичко немската същност, да разгърне силата, която трябва да присъства днес във физическия свят по външен начин, за да може в нашето съдбоносно време германецът да се защити от всички атакуващи врагове. Същата тази сила живее, изразявайки се по различен начин, в немското духовно същество. Двете са тясно свързани. Двете не могат да бъдат напълно разделени. В далечното бъдеще, когато се преценява съдбоносното положение на централноевропейския немски народ в това съдбоносно време, за историята ще трябва да се говори по този начин.
Човек трябва да разгледа само няколко цифри, но тези цифри, които ще говорят за най-далечни времена, трябва да дойдат на ум, когато се зададат следните въпроси: Какво всъщност представлява това, което ще се разгърне в Централна Европа с току-що характеризираното духовно съдържание? Без да броим по-малките нации: 741 милиона души обграждат 150 милиона души в Централна Европа! И имат ли тези 741 милиона души, които са изправени пред 150-те милиона души, причина да завиждат на земята, на която стоят тези 150 милиона души?
Човек трябва само да помни, че това човечество, обграждащо Централна Европа, притежава 69 милиона квадратни километра от земята – в сравнение с 5 до 6 милиона квадратни километра от населението на Централна Европа! 69 милиона квадратни километра в сравнение с 6 милиона квадратни километра в Централна Европа! 9,5 процента от населението на земята е противопоставено на 47 процента

от населението на земята! Така че половината свят е призован срещу Централна Европа. Това ще се открои в историята с прости числа!
И как това околно население, което дори не разчита на директен бой, а на глад, как това околно население гледа на това население, на тази централноевропейска култура, за която човек казва – най-малкото, което може да чуе –: Духът – този дух, който е навсякъде наоколо – се бори срещу суровия материал по средата!
И този възглед откриваме в известна модификация и когато погледнем на Изток. И там откриваме, както се е развивал през целия деветнадесети век, може да се каже, от простия руски народ, който е предразположен към нещо съвсем различно - можете да прочетете повече за това в моята малка книжка „Мисли по време на война“, която скоро ще бъде отново налична; в момента е изчерпана. Там откриваме, че от руския народ се развива руска интелигенция - но може да се проследи и развитието в други области - която израства, за да поддържа много, много странни възгледи. Голяма част от това, което се съдържа в моята малка книжка „Мисли по време на война“, би трябвало да се повтори – и много би трябвало да се добави към нея – ако човек иска дори да започне да характеризира тенденцията, която се налага в руския интелектуален живот, интелектуалния живот на интелигенцията, който черпи от убеждението, че Централна Европа в частност, но също и Западна Европа, е по същество остаряла, порутена култура и че тя трябва да бъде заменена от културата на Изтока, че тази култура на Изтока е млада и свежа и трябва да бъде внесена в Европа, защото всичко в Европа е порутено.
Например, откриваме – само за да спомена няколко неща, въпреки че, разбира се, бих могъл да говоря за това с часове – откриваме например, че още през 1827 г. Киреевски посочва тон, който след това се среща отново и отново. Само че са правени различни неща, за да се предотврати добрите германци по-специално да забележат този тон; понякога са търсени странни начини, за да се предотврати германците да забележат този тон. Един от тези начини е следният: след лекцията, която изнесох на различни места за Толстой, никой няма да ми припише твърдението, че не ценя Толстой именно като дух от най-първи ред; но именно при духовете от най-първи ред, с които не е нужно да се борим като с духове, могат да се открият характерните особености, които се развиват в тях от тяхната националност. Дори в художествените произведения на Толстой човек открива този тон, това усещане за застоялост и грохналост на централно- и западноевропейския интелектуален живот. Но, ще кажете, хората са чели произведенията на Толстой, не е възможно да са забравили, че са открили това в тях!
Нещо странно се случва тук. Докато Рафаел Льовенфелд не публикува пълното си издание на произведенията на Толстой в края на 1890-те – което е най-точното – всички по-ранни преводи бяха премахнали пасажите, насочени срещу немския дух! Всички произведения, които Льовенфелд е превел преди публикуването на пълното издание – и кой е имал в ръцете си пълното издание на Льовенфелд? – всички

произведения на Толстой, които са били преведени от други преди това, са били представени на немския народ по този начин!
През 1829 г. Киреевски казва:
„Съдбата на всяка европейска държава зависи от обединението на всички останали; съдбата на Русия зависи единствено от Русия. Но съдбата на Русия се решава в нейното формиране: това е условието и източникът на всички блага. Веднага щом всички тези блага станат наши, ние ще ги споделим с останалата част от Европа и ще им изплатим дълга си стократно."
Виждате какъв е фонът тук – да се направи Русия руска и след това щедро да се припише на индивида това, което човек иска да му припише. И сериозно: този тон преминава през целия руски интелектуален живот. И по странен начин се появява на различни места в по-ново време. Например у [Михайловски] има руски дух, който взема този – както той мисли – странно грохнал, осакатен, брутализиран интелектуален продукт на Централна Европа, „Фауст" на Гьоте, и казва: Какъв тогава всъщност е този „Фауст" на Гьоте като личност? Е, както в Централна Европа се стреми към метафизика, така и Фауст се стреми метафизично. —- На него му е нужен изразът, на този Михайловски: метафизик е човек, който е полудял от дебелина! Не знам колко метафизици с тази характеристика е познат! Но той смята Фауст на Гьоте за такъв метафизик, който е станал чужд на целия човешки живот.
Но нека се върнем към края на деветнадесети век; там откриваме ум като този на Сергий Юшаков; той написа книга през 1885 г., която отразява голяма част от това, което е в момента в този руски интелектуален живот: той презира Западна Европа като нещо порутено! Той казва, Юшаков: „Нека погледнем към Азия, където откриваме плодовете на европейската култура, които трябва да бъдат изкоренени чрез Русия и заменени с нещо друго. Нека погледнем към Азия, където откриваме тези западно- и централноевропейски плодове на културата. Там откриваме тези азиатски народи и това напомня на Юшаков за една азиатска легенда, която наистина изразява какво се крие в развитието на азиатските народи. Той казва: „Тези азиатски народи сами са изразили съдбата си, като са говорили за Ормузд и Ариман. След това са иранските народи, към които принадлежат и персите и индусите; те са трябвало да се борят срещу туранските народи, които са под ръководството на Ариман." И както народът на Ормузд, иранците, към които принадлежат персите и индусите, притежава това, което са завладели материално и духовно чрез своята култура, те са го завладели чрез добротата на добрия дух Ормузд срещу злия Ариман.
Но след това, според Юшаков, злите европейци дошли и не помогнали на азиатците да продължат своята Ормуздска култура, а дошли, за да им отнемат това, което са получили под Ормузд, и да ги предадат на робството и опасностите на Аримановата култура. Русия трябва да се намеси срещу тази немирна, нелюбяща западноевропейска култура. Русия трябва да се обърне, казва Юшаков, към Азия и

да обедини сили с азиатските народи, изнемогващи под Ариман, за да ги спаси от паразитизма на западноевропейската култура.
Юшаков казва, че ще бъдат две сили, които ще обединят сили, две сили, които изразяват най-великите, най-значимите и най-силните културни сили на бъдещето. Ще бъдат две сили, които ще гледат към Азия от Русия – не го казвам аз, казва го Юшаков; така че, ако ви звучи странно, прочетете Юшаков! Има две сили: простото руско селячество ще обедини сили с най-великия носител, с най-благородния носител на духовност, с казаците! Селяните и казаците ще спасят азиатското население и древната азиатска култура от лапите на западноевропейците. Един ден светът ще дължи това на Русия и нейната мисия, която се състои от делата на селяните и благородните казаци.
Книгата, която Сергий Юшаков написва през 1885 г., се казва: „Англо-руският конфликт“ – да, казва се „Англо-руският конфликт“. И той характеризира азиатските народи от западноевропейска гледна точка по отношение на това, което са претърпели. Той казва например: Тези азиатски народи са възприемани от западноевропейците – той не е могъл да вземе германците, така че не е взел германците – тези азиатски народи са възприемани от западноевропейците, казва той, сякаш съществуват единствено
„да се обличат в английски платове, да се бият помежду си с английски оръжия, да работят с английски инструменти, да се хранят от английски съдове и да си играят с английски гирлянди.“
И след това Джушаков продължава, обобщавайки това, което му се струва като велик, паназиатски идеал, така че в обобщение той казва:
„Англия експлоатира милиони индуси, но самото ѝ съществуване зависи от послушанието на различните народи, които населяват богатия полуостров; не желая нищо подобно за родината си – мога само да се радвам, че е достатъчно далеч от това състояние, което е едновременно блестящо и тъжно.“
Не желая нищо подобно за родината си, казва Юшаков, водещ руснак, през 1885 г. – за Англия! Вероятно по този път би трябвало да търсим онази странна световноисторическа последица – сключването на съюза между Русия и Англия! Защото в началото малко се забелязваше течението, мисията в Азия, която би трябвало да се осъществи под влиянието на селяните и казаците. Засега можем само да отбележим, че Русия се е съюзила с Англия и Франция, последните от които по този начин всъщност са предали европейската култура! Тя се е съюзила, за да изкорени из основи грохналата, грохнала европейскост, поне така казваха.
Уважаеми присъстващи, необходимо е да се изкажем, както казах, без да попадаме в тона, който се насажда около нас, и всеки, който е дори малко запознат с този тон, знае, че днешният тон няма тон на англичаните, французите, руснаците, без да попадаме в тона, който се насажда около нас днес, чисто въз основа на фактите, можем да посочим какво се случва в германския интелектуален живот за саморефлексия. Ето го, в края на краищата [това, което е живяло в умове като

Трокслер, Планк, Пройс и т.н., и в умовете на други – това, което е било зародиш, също ще се осъществи като цвят и като плод]!
Въпреки това, чрез този тон на немския интелектуален живот, който все още резонира днес, до тези от вас, които присъстват, трябва да стигне осъзнаването: интелектуалните наблюдатели на света не са непрактичните хора, за каквито често ги изкарват много умните хора – и особено много практичните хора. Защото това е, в края на краищата, общият тон, нали, че човек си мисли: Е, хора като Планк, като Трокслер или като Пройс и т.н. може да имат много хубави мисли – но нямат представа за практическия живот. Там трябва да отидат практичните хора, онези практични хора, които според тях имат практическо разбиране за практическия живот. Защото другите са тези непрактични идеалисти!
Е, но бих могъл да ви дам и стотици примери в подкрепа на опровержението на това твърдение. Карл Кристиан Планк, например, който беше един от най-немските сред германците, почина в огорчение през 1880 г. И глупаците несъмнено ще кажат: нещо като мегаломания понякога изниква от последното нещо, което е написал - след като самото време го е довело до известна нервност, защото не е могъл да предаде на съвременниците си какво е било на сърцето му. Глупаците дори ще кажат: той е станал мегаломан. Но той умира през 1880 г., а през 1881 г. неговият „Завет на един германец“ вече е отпечатан. Той съдържа думи, които сега ще ви прочета. Значи те са били написани вече през 1880 г. Планк - за когото със сигурност доста практични дипломати, политици и хора, които знаят всичко за практическия живот, ще съдят пренебрежително - Кристиан Карл Планк говори за настоящата война, за тази война, в която сега сме въвлечени. Той изрича следните думи през 1880 г. Те са написани от този „непрактичен идеалист“, който обаче е бил много практичен мислител и който е трябвало да бъде поставен на практическо място, защото силата, която живее в духовния живот, знае и как правилно да преценява практическия живот. Този „непрактичен“ Планк, който през 1880 г. пише за настоящата война, за която знае, че ще дойде, думите:
„Никаква политическа хитрост, никаква любов към мира от страна на Германия не може да предотврати този враждебен сблъсък в рамките на сегашния чисто национален ред. Защото природата на обстоятелствата е по-силна от всяка хитрост; и вече сега, въпреки приятелското отношение на Германия и Австрия, враждебното настроение на руския Изток се очертава още по-ясно, защото не можеше да му се даде свобода на действие във всичко, а трябваше да се постави определена цел. И ако един ден се стигне до битка, тогава, колкото и да се налага да се борим за доброто на Европа, последната няма да стои на наша страна, а както на Изток, ще трябва да се защитаваме едновременно на Запад и на Юг; от всички страни ще се надигне национална завист срещу новата империя сред тях.“
Питам ви колко дипломати са вярвали – можете да ги сочите с пръст – много по-късно, да, много по-късно, че Италия все още може да бъде разубедена от участие във войната. Ще посоча само един момент. Но това са „практичните“ хора, те са яли практика за закуска, обяд и вечеря. Но непрактичният християнин Карл Планк през

1880 г. е характеризирал случилото се през 1914, 1915 г. и така нататък, така че това, което е казал тогава, се е появило отново точно в реалните, действителни факти!
О, човек трябва да се вслуша в това, което би могъл да създаде един духовен човек, творящ от истинските дълбини на германската същност, ако тази германска същност някога напълно съзнателно застане на собствените си крака – символично казано. Но за да се случи това, настоящият момент в световната история трябва да осигури подходящите условия. Защото германският дух един ден ще реши и проблема за света с факта, че отвътре в германския дух трябва да се осъзнае какво означава, че властта – властта на некомпетентните, която смазва толкова много законни стремежи – всъщност е управляващата власт в толкова много части на света! Именно в тази област германският дух трябва да има лечебен ефект. Без по никакъв начин да се стреми да ласкае националната гордост, това може да се подчертае в настоящия съдбовен час от самите факти.
Накрая, нека ви посочим, уважаеми присъстващи, как онези, които бяха потопени в тази немска същност, които знаеха как да я схванат с цялата си душа, с цялото си сърце, как винаги са преживявали това, което сега се е случило. Аз, тъй като прекарах почти тридесет години от живота си в Австрия и трябваше да премина през последните времена точно в края на тези тридесет години в борбите, които германизмът трябваше да води там, [тъй като бях] сред тези трудности на немската същност, бих искал да обърна внимание на това как естествено тя живееше в дух като Роберт Хамерлинг, един от най-немските духове в Австрия, един от най-добрите духове в Централна Европа като цяло, как той изрази това, което живееше в него толкова красиво: „Австрия е моята родина; Германия е моята родина!“ Тези думи изразяват живо усещане за духовната реалност, която е изковала Германия и Австрия в тази Mitteleuropa по необходимост в тези трудни времена. Но такива умове като този на Роберт Хамерлинг не само схванаха подобно нещо в неговата дълбочина, в цялата му дълбочина, но и го преживяха, уважаеми присъстващи. Това е особено очевидно, когато погледнете Роберт Хамерлинг – не, разбира се, в стихотворението, което е разпространено и на което толкова много хора са се хвърлили, дори доста умни хора са се хвърлили, то е, разбира се, фалшификат, пророческото стихотворение, което сега е широко публикувано във вестниците – нямам предвид нещо подобно, разбира се! Всеки, който познава Роберт Хамерлинг дори малко, го разпознава като фалшификат още от първите редове. Но в творчеството на Роберт Хамерлинг има достатъчно улики, за да се види как е живяла тази Средна Европа! През 1862 г. той пише своето „Germanenzug“. Нека изтъкнем „Germanenzug“ от многото. През 1862 г. той пише в своето „Germanenzug“ как предците на германците са се преселили сред германските народи от Азия – това ни е описано в прекрасно настроение, докато лагеруват там – вечер е – как лагеруват там все още в Азия; красива вечерна атмосфера: залязващото слънце,

изгряващата луна, тевтонците спят, докато преминават. Само един е буден: русият Теут. И над него се появява геният на бъдещите германци и говори с него. И това, което трябва да се посочи като фундаментална черта на германския стремеж към знание - геният говори с него, с русия Теут на това германско бъдеще - е изразено от Роберт Хамерлинг чрез гения на германството към русия Теут. Бих искал да кажа: красотата на това, което е германска черта, е очевидна още във „Философ Тевтоник“, у Якоб Бьоме, където този Якоб Бьоме разглежда всяко знание по такъв начин, че това знание, доколкото идва от германския ум като знание, е едновременно и вид поклонение. Якоб Бьоме казва толкова красиво:
„Когато погледнеш дълбините
, той има предвид дълбините на синьото небе
„Когато погледнеш дълбините на небето, звездите и земята, виждаш своя Бог и в същия Бог живееш и си ти. И същият Бог царува чрез теб и царува и над теб.“ „Ти си създаден от този Бог и живееш в същия. Също така, цялото ти знание е в този Бог и когато умреш, ще бъдеш погребан в този Бог.“
Това настроение живееше и у Роберт Хамерлинг, когато той позволи на гения на немския дух да говори с русия Теут:
„Към кого ще избухне словото от дълбините на душата един ден,
както към твоя народ, толкова богат, толкова деликатен, толкова могъщ?
Кой диша толкова тържествено в струните на търсещата мисъл към звездите,
толкова смело и се стреми и бори по всички пътища?
Кого води толкова високо, толкова дълбоко неговият порив, неговото предчувствие?
Кой схваща толкова вярно близкото, колкото и далечното?
Къде се отразява всяка земна и небесна зона,
както в твоето мислене, о, тевтоне?“
Тази мисия на немския характер - Роберт Хамерлинг вече е бил наясно с нея, когато е писал своята „Germanenzug“ (Немският характер).
За да се види ясно пълното световноисторическо, всеобхватното световноисторическо значение на тази германска природа – човек наистина може да погледне към Азия по различен начин от този, по който го направи Юшаков: там се вижда как тези азиатски народи някога, в първобитни времена, са се стремели нагоре към духовните светове. Те са го донесли от Индия; те са го направили, като са потопили и заглушили всичко, което формира основата на човешкото его, центъра на човешкото същество, в един вид сънлив живот. И като са заглушили егото, те са създали в себе си нещо, което е възникнало от сънлив живот, което ги е въвело в духовното, което прониква и живее през целия свят. Този свят не може и не трябва да възникне отново такъв, какъвто е бил, като свидетел на това, което е останало от древни времена там в Азия; защото след като най-големият импулс, който земното човечество е могло да изпита, Христовият импулс, е нахлул в развитието на земното човечество, трябва да дойде нещо друго от това предишно издигане към духовния свят.

И този друг - със същата вътрешна насоченост, дълбока вътрешна насоченост, с която духът някога е трябвало да бъде преживян в древния Ориент, със същата вътрешна насоченост той трябва да бъде преживян отново чрез този друг; но този друг трябва да се развие по точно обратния начин: Егото не трябва да бъде парализирано, а трябва да бъде укрепено, трябва да бъде ободрено - именно чрез издигане, чрез пълноценен живот, Фихте, Шелинг и Хегел искат другите духове, които са вкоренени в дълбините на германския интелектуален живот, да проникнат в духовния свят: И така, тази германска същност трябва да даде на Ориента това, което някога е имал под формата на дълбока вътрешна насоченост в предхристиянските времена; тя трябва да даде германската същност по нов начин, както тя трябва да бъде дадена в следхристиянската епоха.

Това е било ясно още на Роберт Хамерлинг, когато е накарал гения на германците да говори с русия Теут, водачът на германските народи, в своята „Германенцуг“. Роберт Хамерлинг обръща внимание на факта, че цялото познание у германеца трябва да бъде вид поклонение, че германецът иска да познае себе си по такъв начин, че да се познава като роден от божествено-духовните сили, живеещ в божествено-духовните сили и погребан отново с божествено-духовните сили.

Ето защо Роберт Хамерлинг позволява на гения на германизма да каже тези красиви думи на русия теут:

„Но колкото и гордо да се стремиш, високо над другите рояци, ти все пак ще запазиш пламтящ, древен, свещен огън: изпълненото с мечти опиянение на Бога, блажената топлина на сърцето на Спокойното съществуване.

Този свят лъч, храмов огън, без дим, с чист пламък, ще свети в гърдите и душата ти, оставайки твой пилот и твое кормило! Ти се стремиш само защото обичаш: най-дръзката ти мисъл ще бъде предаността, която иска да потъне в Бога.“

Така че този, който като централноевропейски германец се чувства като у дома си в интелектуалния живот на Централна Европа, който се опитах да характеризирам днес, също в един от неговите избледнели тонове, в едно от неговите забравени интелектуални течения, но именно в интелектуалното течение, което показва кои семена, кои корени на стремеж към реалното, към истинския дух, са закотвени в германския интелектуален живот.

Прозрението, че това е така, винаги ще дава на този, който разпознава и чувства немската същност в себе си, оправданото убеждение: Каквото и да произлезе от 68-те милиона квадратни километра наоколо срещу това, което живее на 6-те милиона квадратни километра, каквото и да има такива корени, такива зародиши, ще даде своите цветове и плодове срещу всички врагове по начина и както са предразположени към него! Тази надежда, тази увереност, а също и тази любов към немската същност е именно това, което характеризира всеки, който наистина разпознава немската същност.

Нека обобщя в четири прости реда от Роберт Хамерлинг, след като се опитах да ви характеризирам такъв централноевропейски дух. Нека обобщя какво може да възникне в душата от обективното наблюдение на германския характер и потапянето в този германски характер днес, пред лицето на нашите трудни, съдбовни събития.
Вярвам, че тези четири прости реда, с които бих искал да завърша днешното си размишление, тези четири прости реда от Робърт Хамерлинг, които заявяват, че е вярно, че не само поради национално прегряване, но и поради обективно знание, може да се каже:
„И ако някога денят
се окаже враждебен към немското име,
от море до море
немският дух ще си проправи път.“

17. Здравословен емоционален живот и духовно изследване

Уважаеми участници!

Духовното изследване, както се разбира в лекциите, които изнасям тук от години, има, както е добре известно, по същество не само противници и антагонизми от онези страни, от които други светогледи имат противници и опозиция – материализмът има противници в спиритуализма, спиритуализмът в материализма, идеализмът в реализма и т.н. – и в известен смисъл все още може да се каже днес, че срещу духовната наука се борят всички възможни идеологически направления. И така, трябва да възникне въпросът: Каква е съществената причина, поради която духовната наука в частност е толкова силно отхвърляна от съвременния дух на времето като цяло?

Вече многократно съм обръщал внимание на това, което е важно във връзка с този въпрос. Особеното при тази духовна наука е, че противопоставянето не произтича от факта, че човек опознава тази духовна наука по-отблизо, че я изучава, за да не може да се съгласи с нея, а по-скоро, че противопоставянето се основава главно на факта, че има малка склонност от двете страни да се занимават с действителните същности, със смисъла на това духовно-научно направление.

Вместо това, хората измислят всякакви характеристики, които тази духовна наука трябва да притежава според собствените си представи, без да знаят нищо за това. Те мислят горе-долу така: От това, което знам и от това, което съм чул да се казва мимоходом от едната или другата страна, тази духовна наука иска това или онова. Или по-скоро, човек мисли още по-различно, човек мисли: тя трябва да иска това или онова. Така че в този или онзи смисъл тя е естествено осъдителна.

И тогава се появява особеността – и именно тази особеност може да се наблюдава, ако човек се задълбочи във връзката между духовната наука и други течения в светогледа. Особеността тогава се очертава, че много хора твърдят това или онова срещу духовната наука, предполагайки, че тя може да я повлияе, докато всъщност факт е, че що се отнася до това, което тези хора твърдят, човек е напълно съгласен като духовен учен в смисъла, в който духовната наука се има предвид тук, че човек няма абсолютно нищо против това, което тези хора казват, че те само вярват, че понеже човек е точно на гледна точка на духовната наука, човек трябва да възрази срещу това или онова.

Така че, скъпи присъстващи, странното е, че духовната наука много често е оспорвана от онези, с които тя всъщност е напълно съгласна във всички положителни неща, които изисква.

Една конкретна област, която трябва да бъде осветена от току-що споменатата светлина, е темата на днешното размишление: „Здравословен умствен живот и духовно изследване“. Защото ще се вижда отново и отново, че самите начини и

методи на духовно-научно изследване, пътищата, поети от духовната наука, се представят от онези, които под влияние на днешните навици на мислене вярват, че са изградили своите възгледи върху основата на чистата естествена наука. Ще се установи отново и отново, че тези методи и процедури се третират като нещо нездравословно, като нещо болно или поне смесени с нещо болно. И в този случай, дами и господа, не може дори да се каже, че причината за подобни недоразумения е единствено в тези, които развиват недоразумения от тази страна, а причините се крият в съвсем различни обстоятелства, които също ще бъдат разгледани във втората част на днешното размишление.

Но първо бих искал да развия някои основни положения относно видовете процедури в духовната наука, за да покажа чрез самия метод на духовното изследване колко малко основание има да се посочва този метод като нещо, което дори отдалечено би могло да бъде свързано с един донякъде патологичен душевен живот. По този начин днес ще се въздържа от това, което често съм си позволявал да представям тук през годините; ще се въздържа от по-подробно описание на това, което човешката душа трябва да постигне, за да поеме по пътя на духовното изследване и да го следва. Подробно описание на вътрешните процеси в душата може да се намери в книгите, вече споменати тук: във втората част на моя „Очерк на езотеричната наука“, също в края на моята „Теософия“ и подробно в книгата „Как да познаваме висшите светове“. От тези писания ще се извлече много по отношение на методите. Днес обаче бих искал да опиша ефекта на пътя на духовното изследване върху човешката душа, не толкова какво трябва да направи духовният изследовател, а по-скоро как душата му е засегната от това, което трябва да постигне.

Едно от съществените неща, които духовният изследовател трябва да постигне, за да навлезе в духовния свят, е, както често е било подчертавано, определена трансформация, развитие на мисленето, на човешкото мислене. В края на краищата, ние също така разграничаваме трите човешки душевни сили: мислене, чувство и воля. И трите душевни сили претърпяват определена трансформация под влиянието на духовно-научния път, определено вътрешно развитие в живота на душата.

Една такава посока на развитие сега е свързана с мисленето. Какво се случва, бихме могли да попитаме, с това, което човек нарича свое мислене, когато иска да стане духовен учен? По определен начин на мисленето се дава импулс – импулс, даден от произвола на душата – така че това мислене да стане нещо различно от това, което е в обикновения живот. В обикновения живот мисленето развива мисли. Тези мисли са там, за да изобразят някаква външна реалност. Казва се, че човек има истинска мисъл, тъй като тази истинска мисъл се отнася до реалност, която тя изобразява. Такава цел на мисленето е напълно здравословна за ежедневното мислене, а също и за мислене в обикновения смисъл на думата „научно“.

За духовния изследовател обаче това мислене, което е оправдано в ежедневието и трябва да се прилага безусловно в обикновената наука, е само отправна точка на неговия път на изследване. Духовният изследовател трябва да се посвети на такива вътрешни дейности, че да не насочва вниманието си толкова към съдържанието на мислите в рамките на мисловния процес - това, както казах, е важно за други неща, не предимно за пътя на духовното изследване. Така че вниманието не се насочва към съдържанието на мислите, а - в края на краищата е специфична дейност, вътрешно постижение. Вниманието се отклонява - това е по същество културата на това мислене, която се има предвид тук - вниманието се отклонява от съдържанието на мисленето и се насочва изцяло към вътрешната дейност на мисленето, която се извършва.
Мислителят се улавя в акта на мислене, фокусирайки се толкова силно върху това мислене, върху това, което всъщност се случва вътре в него, че това внимание е напълно отклонено от каквото и да е мисловно съдържание - да, до такава степен, че съдържанието на мисълта е напълно изгонено от съзнанието и човекът в крайна сметка стига до това сам да прави това във вътрешен процес на дейност, който е мислене, но който не е изпълнен от определени мисли, свързани с каквото и да било.
Но в резултат на това човек изпитва особеността в мисловния процес да осъзнае нещо, което в обикновения живот и в обикновената наука не бива да бъде осъзнато в този мисловен процес, защото в противен случай преценката за външни, чувствено реални неща се замъглява.
В основата на нашия мисловен процес е скрит волеви процес. Това, което е волята за мислене, която всъщност е несъзнателен волеви процес в мисловния процес, е отделено от това, което мисленето иначе е в живота, и душата държи съзнанието си единствено и изключително върху тази вътрешна волева реалност на мисленето. По този начин, чрез вътрешен, духовно-душевен процес, който е абсолютно реален, нещо се отделя от мисленето на обикновения живот, в същия смисъл, само духовно-душевен, а не физически, нещо е - както в химичния процес, който отделя водорода от кислорода, точно както водородът се освобождава от водата, точно както водородът се освобождава от водата, в абсолютно същия смисъл - само пренесено в духовно-душевното. Така това се превръща в научен метод, който е добре разпознат във външния живот, и просто се пренася в духовно-душевното.
Това, до което човек стига, може само да се преживее, скъпи присъстващи, разбира се, само да се преживее. А преживява се, че човек вече е отделил волевия процес от мисловния процес и сега знае, че живеейки в него, той вече не живее във физическото тяло. В началото това звучи фантастично за всеки, който не е запознат с тези неща. Звучи фантастично и за мнозина, които вярват, че навикът им на мислене е основан на солидна научна основа и следователно гледат на нещо подобно на току-що казаното като на фантастично от самото начало.

Въпреки това, колкото повече човек продължава да преследва развитието на описаното по-горе мислене с постоянство и желязна енергия в душата си, толкова повече осъзнава как в крайна сметка всъщност живее в елемент, който изпитва само волята, присъстваща в мисловния процес в душата; но преживяна по такъв начин, че преживяването е свободно от тялото.
Вие изпитвате тази свобода от тялото по два начина, чрез две неща. Първото е, че можете да имате – и това не е твърде силна дума – мъчителното преживяване да осъзнаете, че когато сте стигнали дотук, както току-що описахте, собствената телесност и физическите преживявания, които иначе човек преживява като принадлежащи на себе си, че ги имате извън себе си, както иначе имате планини, маси и столове [– просто външни факти –] пред себе си във физическото възприятие. Да бъдеш извън физическото тяло се преживява, като вече не притежаваш физическото тяло в субективния си опит, а по-скоро го притежаваш като външен обект. Това е едно нещо.
Второто нещо обаче е, че чрез току-що описаните процеси се осъществява много определена трансформация на мисленето. Обикновеното мислене, което човек трябва да развие в ежедневието и в обикновената наука, има особеността - и трябва да има особеността - че мислите, които развива, могат да бъдат запомнени. За здравословния душевен живот във физическото тяло е необходимо мислите, които се развиват за външни неща или за вътрешните процеси на душата, ако можем да използваме грубия израз, да се придържат към тях, както живеят, и по-късно да могат да бъдат изведени отново от този душевен живот. Тази възможност за припомняне на мислите, които сме преживели, тази способност за запомняне, трябва да бъде свързана със здравословния живот на душата в нашето ежедневие и обикновена научна работа.
Често съм споменавал тук как този здрав душевен живот би бил нарушен, ако такава способност за запомняне не съществуваше до момента, в който можем да осъзнаем себе си в детството, в първото си детство. Душевен живот, който има прекъсване в непрекъснатата способност за запомняне, който не може да разпознае, че преживяванията му принадлежат на самия него, това би бил болен душевен живот.
Такива болести на душата наистина съществуват. Има хора, които преживяват състояние, в което са напълно рационални и могат да извършват интелигентни действия, но забравят как са видели това или онова да се случва във вътрешния им живот или как това или онова се е развило във вътрешния им живот. Тъй като техният „аз“ е прекъснат в тях, този „аз“, който е толкова тясно свързан със способността за памет, такива хора могат въпреки това да изглеждат с болен душевен живот в способността си за памет, въпреки факта, че извършват интелигентни действия.

И така, скъпи мои, способността да запомняме е свързана с подхранването на мислите в мисленето.
Съвсем различно е с вътрешната душевна дейност, в която човек навлиза, когато извършва в душата си току-що описаното. Тогава човек има възможност наистина да вплете едно първоначално неопределено преживяване. Вие знаете много добре, че сте потопени в нова реалност, която е съществено различна от външната сетивна реалност, а също и от реалността, която може да бъде схваната от ума.
Но това, което човек преживява, което първоначално се проявява в образи, така наречени въображения, преплитащи се през реалността на волята - ще намерите това обяснено в споменатите книги - се проявява по такъв начин, че не може да премине в способността да се помни такова, каквото е непосредствено. И това е съществена част от това висше мислене. Тъй като няма друг термин за него, би трябвало да се нарече: Това висше мислене, което се развива от мисленето, не може да се запомни толкова директно. То принадлежи на свят, в който човек сега живее и се движи, свят, който е в постоянно развитие, свят, който прелита.
Първоначално би могло да се сравни с мимолетни сънища, които не се отпечатват в паметта, където тези сънища са различни от обикновените сънища от ежедневието. Ако вземете това непосредствено психическо преживяване, което току-що беше описано, тогава можете да кажете: вие преживявате определено съдържание на душата; то не се отпечатва веднага в паметта такова, каквото е [по такъв начин, че по-късно да можете да кажете: „Какво преживях тогава?“] и че няма да е необходимо да преживявате преживяването отново, а просто да си го спомните. Това не е така! Ако искате да си върнете отново преживяното духовно, тогава то трябва да бъде преживяно отново по същия начин. И от това можете да разпознаете, че наистина сте в духовния свят, че не остава спомен за това, което помните в духовния свят. Можете да го разпознаете именно от това!
И можете да кажете и нещо друго: можете да кажете, че всичко, което, подобно на обикновеното, ежедневно мислене, оставя следи в паметта, е зависимо в своя процес от физическото тяло на човека като негов инструмент. И именно духовният изследовател в това отношение може напълно да се съгласи с определени насоки на съвременната наука. Именно духовният изследовател осъзнава, че това обикновено мислене не може да се осъществи без да се задейства физическият организъм, нервната система и това, което е свързано с нервната система в останалата част на физическия организъм. И чрез - отново, грубо казано - отпечатването на живота на мисълта в телесния живот, остатъците от паметта остават.
По този начин човек може да се научи да прави разлика между това, което наистина е преживяно в духовното, и това, което е само замислено и е свързано с физическото. И именно като разпознава духовното преживяване от описания вид, като осъзнава, че то е основно само в самото преживяване, в самия му процес,

човек се научава да го разпознава, да го различава от всичко, което е обвързано с физическата телесност. Защото в момента, в който във физическото човешко същество остане някакъв остатък, е замесен и телесният живот.
Въпреки това, дами и господа, ако искате да проникнете в духовната наука, трябва да правите по-точни разграничения. Сега може би ще попитате: Значи няма начин духовният изследовател да си спомни какво е преживял някога в сферата на духа по описания начин?
За да се изразя правилно, винаги съм използвал една дума, към която бих искал да насоча вниманието. Използвал съм думата: „Духовното преживяване не се отпечатва веднага в паметта.“ Не „веднага“; а когато е преживяно, когато това духовно преживяване е направено, тогава то може да се остави да премине в обикновеното представяне. Може да се превърне в обикновена мисъл и тази обикновена мисъл може да бъде запомнена по абсолютно същия начин, както човек може да си спомни външен жизнен процес. Човек е формирал представа за него. Представата се запазва, но жизненият процес не се пренася в живота. Ако човек иска да го преживее отново, тогава трябва да го преживее отново, точно както при външния жизнен процес, който също не живее в паметта, а само в представата, която човек си е формирал за него.
Точно както е с външния жизнен процес, така е и в духовното преживяване. Не духовното преживяване като такова преминава в паметта, а само това, което е възникнало, когато човек за първи път е позволил на самото духовно преживяване да се влее в обикновения живот на мисълта чрез упражняване на волята.
Процесът на отделяне на духовния и душевния живот от телесния се случва, както току-що описах. Но тази страна не бива да остава единствената. И така, всички вътрешни душевни процеси, които са предназначени да посочат пътя към духовния свят, са описани в споменатите книги. Те са проектирани по такъв начин, че това развитие на душевния живот, както току-що беше характеризирано, е съпроводено с друго развитие. И както едното развитие насочва мисленето в определена посока чрез вътрешен импулс, така и другото развитие насочва волевия живот на човека, волята, към определено развитие, което от своя страна не присъства в обикновения живот и за което обикновената наука, включително обикновената духовна наука, не може да знае нищо.
Както казах, днес не сме тук, за да повтаряме неща, които често са били обсъждани тук, а за да опишем ефектите. Можем да култивираме волята на човешкото същество, като я разглеждаме, както иначе бихме гледали само външни обекти. В обикновения живот човек има воля. Имате волеви импулси, които произтичат от мнения, от външни грижи и други подобни. Но ако искате, това, което е желателно, е толкова тясно свързано с това, което се извършва като действие и други подобни, или остава съдържащо се в усещането за желание, че действителният волеви процес не се разглежда. Дори самонаблюдението, което често се нарича мистично,

което толкова лесно вярва, че може да постигне определени [цели], които си поставя, това самонаблюдение също не знае нищо за истинско наблюдение на волята.
Това истинско наблюдение на волята от своя страна трябва да се постигне чрез дълга, енергична и упорита душевна работа. По този начин човек стига дотам, че да придаде на стремежа определена форма: да стане зрител на собствената си воля.
Но тогава се случва нещо много странно. Като се стреми да стане зрител на собствената си воля, като се стреми, така да се каже, да гледа на собствената си воля така, както иначе гледа на външен минерал, растение или други същества, човек постепенно напълно се губи като нещо естествено, престава да бъде зрител, така да се каже.
И така, странното нещо, към което човек трябва енергично да се стреми – да бъде зрител на собствената си воля – е, че в процеса на развиване на тази зрителска роля, волята му се угасва като самия него! Наистина се угасваш, опитвайки се все повече и повече да гледаш волята си, ти се угасваш!
От друга страна, волята, в която човек се взира, ще носи все по-малко характера на волята, характера на желанието. Това, което човек преди това е преживявал като воля, ще му се яви като повърхностна конфигурация на вътрешното душевно съществуване. И от тази повърхност, сякаш, нещо изплува от подземието, през тази повърхност, през нещо, за което преди не е знаел нищо, човек се научава да разпознава, че нещо е скрито под повърхността на волята.
Това, което ще ви кажа сега, не е просто образ, не е метафора или илюзия, а пълна реалност, реалност, която е дори по-реална от всяко външно, осезаемо събитие!
Това, което извира от волята, което винаги остава несъзнателно в ежедневието, е, да, самото съзнание. Човек преживява, че носи в себе си през целия си живот вътрешен, невидим, несъзнателен зрител на цялата си воля.
Този друг човек в човека е съвсем реален. Той присъства във всяка човешка душа и може да бъде видян само чрез насочване на погледа към волята. И в това, че, така да се каже, собственото съзнание се угасва [през повърхността на волята се появява друго, по-висше съзнание], което заема мястото на обикновеното съзнание, това е реалността на волята, която се извлича от мисленето чрез духовно развитие по посочения по-горе начин. Така че това е различно съзнание от ежедневното съзнание, което сега е освободено от дейността на волята.
И сега, вместо просто да гледаме света с обикновеното си съзнание, ние се учим да гледаме на един [нов] свят с това съзнание, което самите ние сме родили от бума и стремежа на нашата воля.
Но това, което се е развило от волята, това, което човек опознава като сила на волята и душата, трябва да се свърже с това, което се развива от мисленето. Това съзнание, което е избухнало от волята, трябва, бих казал, да се свърже духовно и химически с онази реалност на волята, която е избухнала от мисленето. Тогава

присъства вътрешният духовен човек - който сега познава себе си като духовен човек, напълно свободен от телесното и едновременно с това познава себе си в духовна реалност, точно както чувственият човек с очите и ушите си познава себе си във физическо-сензорната реалност.
Ако човек развиваше само това, което може да бъде извлечено от мисленето, той би изпаднал във все по-тревожно, може би дори да се каже страховито състояние на ума, в чувство на вътрешна самота. Като се откъсне от мисленето на това, което може да бъде отделено от него, човек всъщност се озовава само в себе си, в това, че тъче и съществува в духовно ставане - в духовен процес на ставане.
Едностранчивото преживяване на това би могло да се сравни със способността да протягаш ръце навсякъде, да правиш хващащи движения навсякъде, но да не можеш да схванеш нищо. Човек би преживял собствената си духовно-душевна реалност, но не и духовно-душевна реалност извън себе си. Тази духовно-душевна реалност извън него се преживява чрез факта, че съзнанието, за което е загатнато, се издига от волевото същество. И в и чрез това съзнание, в това и чрез това съзнание човек сега преживява духовен външен свят, както преживява външен физически свят чрез сетивата.
Виждате ли, скъпи участници, във всяко усилие за духовно изследване е важно да се развие нещо в душата, което прави тази душа напълно независима от всяка физичност. А процесите, които наистина развиват душата, са единствено душевно-духовни процеси. Всичко, което се случва за по-нататъшното развитие на душата, всичко това са интимни, вътрешни душевни процеси, в които тялото не може да участва; защото те се състоят именно в своята същност, че духовната душа е извлечена от физическото. От това следва, че физическото тяло като такова не може да има никаква роля в развитието на истински методи за духовно изследване, защото тяхната същност се състои именно в това да се направи човек независим от всичко физическо.
В момента, в който човек вярва, че чрез някакъв физически процес, който трябва да бъде премахнат до такава степен, че дори паметта да бъде незабавно изключена, може да влезе в духовния свят чрез някакъв физически процес, той напълно греши.
А сега, скъпи присъстващи, запитайте се: как е възможно по някакъв начин да се постигне нездравословно човешко преживяване чрез методи, които водят хората до преживяване на нещо напълно свободно от тяхната физичност? Как може физичността да бъде разрушена, как може да бъде засегната от нещо, което е точно това, което е, защото се прави независима от всяка физичност? Разбира се, ще отнеме известно време, преди да бъде признато в по-широки кръгове от хора с научен ум, че истинските духовно-научни методи - а това са само тези, които наистина водят в духовния свят - правят човека независим от всяка телесност, така че е абсурдно да се говори за болен душевен живот във връзка с методите на духовното изследване! Защото именно духовното изследване - когато се основава

на такива предпоставки, като тези, които току-що накратко бяха характеризирани - трябва да е в съответствие с истинската естествена наука по отношение на всичко, което съвременната наука казва за зависимостта на душевния живот от физическия опит.

Дори обикновената памет, която следователно е изцяло душевна сила, част от здравословния душевен живот, дори обикновената памет знае: духовното изследване е свързано с инструментите на тялото, защото мисленето трябва да работи по такъв начин, че тъканта на мисълта да изпраща вълните си във физическия свят и по този начин да отдава дължимото на физическия свят, като развива мисли, които могат да бъдат запомнени.

Духовното изследване е стигнало до дълбоко прозрение относно дела на телесния живот в живота на душата. И само заблуда и погрешно схващане е, когато някоя научна школа твърди, че истинското духовно изследване иска да отрече зависимостта на обикновения мисловен или волеви живот от тялото. Именно чрез това духовно изследване става ясно, че това, което трябва да бъде независим, душевно-духовен живот, първо трябва да бъде освободено от обикновения душевен живот.

Но обикновеният живот на душата е такъв – и именно от гледна точка на освободения живот на душата човек го преживява – обикновеният живот на душата е такъв, че тя е навсякъде потопена в обикновения живот на тялото и по този начин зависима до известна степен от този живот на тялото.

И освен това, в изследванията на духовния учен се показва как други изрази на душата, други преживявания на душата, които с право се причисляват към патологичните преживявания на душата, също са свързани с живота на тялото. Когато естественият учен дойде и каже: Познаваме видения, познаваме халюцинации, познаваме илюзии - ние трябва, дори и да не сме изследвали всички подробности, определено да заемем становището, че в основата на това е илюзорен, халюцинаторен душевен живот, че телесният инструмент, който трябва да се използва от душевния живот, не функционира по правилния начин. Когато естественият учен каже това, той ще открие, че истинският духовен изследовател е напълно съгласен с него. Това е така, защото комбинацията от видения, халюцинации и илюзии с това, което току-що беше описано като развиващо се в истинското духовно изследване, означава комбиниране на неща, които са толкова различни, колкото денят и нощта.

Развитието на душевните сили, което изисква духовното изследване, се намира в точно обратната посока на процесите в душата, които водят до халюцинации, видения или илюзии. И всеки, който е в процес на развиване на способности за духовно изследване, знае, че не бива да се посвещава на онази част от душата, която може да доведе до видения, илюзии или халюцинации, а че трябва да се посвети на онези сили в душата, които единствено са плодотворни за него, които

единствено го водят до нещо, което е подходящо за разсейване, борба и разсейване на халюцинации, илюзии и видения. Развитието на духовното изследване на живота на душата се състои в засилване на това, в нещо, което прави виденията, халюцинациите или илюзиите здрави. Защото халюцинациите, виденията и илюзиите правят човешкото същество зависимо от живота на тялото в много по-голяма степен, отколкото обикновеният живот на душата, който то развива в ежедневието, този здравословен обикновен живот на душата, го прави да изглежда зависимо от тялото.
Разбира се, това засяга чувствителен въпрос, тъй като духовните изследователи може би са погрешно разбрани не толкова от естествените науки, колкото от школа на мисълта, която също твърди, че е духовно изследване. И тук се докосваме до областта, в която някои хора твърдят, че истинското духовно изследване - което е трудно - не би трябвало да е трудно. Разбирането на часовника е трудно; но вие се занимавате с него, ако искате да го разберете; но дълбоките тайни на света и тайните на душата не би трябвало да са трудни за разбиране!
Но онези, които избягват трудността на духовното изследване, намират лесен начин да надникнат в духовния свят, именно като прибягват до визионерски, халюциногенен живот – дори ако този халюциногенен свят се появява във всевъзможни форми. А злото е, че духовното изследване твърде лесно се смесва от онези, които не обичат да се занимават с различията с всички аматьорски случки, които твърдят, че са видения, халюцинации, вместо истинско духовно прозрение. Духовният изследовател заема следната позиция по тези въпроси и я защитава толкова твърдо, че това, което той трябва да защитава, се превръща в духовно-изследователска практика. Той заема следната позиция: обикновеният умствен живот ни запознава с физическата среда по здравословен начин и с много от това, което може да се схване за физическата среда чрез ума, който е свързан с мозъка, този умствен живот е свързан с цялото човешко тяло в неговото мислене, чувстване и воля. Нормално организираното човешко тяло е инструментът за този външно здрав духовен живот. Ако трябва да се случи истинско просветление, така че човек наистина да погледне в духовния свят, тогава човешкото същество трябва да се издигне над това нормално, обикновено гледане на нещата, което е свързано с тялото, със здраво тяло. Той трябва да направи гледането си по-всеобхватно. И най-вече трябва да го направи по-подходящо, по-подчинено на волята. Той трябва да го направи по такъв начин, че докато голяма част от това, което се случва в обикновения умствен живот, остава несъзнателно именно защото тялото служи като инструмент, в духовното съзерцание човек не може да бъде толкова пасивен, колкото е в обикновеното съзерцание, а трябва да бъде активен във всичко, което съзерцава; той трябва да развие воля, вътрешна дейност. Накратко, в истинското ясновидство, опитът на човешкото същество става по-широк от този, който е обвързан с тялото.

Но това, което се вижда в халюцинаторния, визионерския, илюзорния душевен живот, е по-обвързано с тялото. Тъй като обикновено не се вижда цялото тяло, а само част от него – така че друга част от тялото е дори парализирана – то е по-обвързано с тялото, отколкото обикновеният духовен живот, който се разгръща в ежедневието.
За да не се получи, чрез видения, халюцинации или илюзии, достъп до духовен свят, който може да му даде повече прозрения от външния свят на сетивата. Напротив, човек не получава достъп до свръхсетивен свят, а до подсетивен свят. Човек използва по-малка част от тялото си като инструмент, отколкото в обикновения живот, в който използва цялото си тяло като инструмент.
Но това е и причината халюцинациите, виденията, илюзиите да са по-малко подвластни на произвол, по-малко подвластни на волеви действия, отколкото възприятията на обикновения живот; докато истинското ясновидство е по-активен процес, тоест, то е по-подвластно на волята, отколкото това възприятие на обикновения живот. И образите, които възникват в халюцинациите, виденията и илюзиите, са много по-обвързани с тялото, отколкото образите на обикновения спомен. И ако човекът беше умен, той би оценил появата на образите на обикновения спомен по-високо от всички фантазии, които живеят във видения, халюцинации и илюзии, доколкото те са обвързани с тялото по описания начин. Той би осъзнал, че само нуждата му от усещания го кара да цени не това, което вижда в ежедневието, а да цени повече това, което е рядко, това, което човек произвежда чрез някакъв рядък процес - да цени това повече за изследване на тайните на живота, отколкото за ежедневното наблюдение. И в този нещастен, психически сензационализъм се крие множество отклонения, които се състоят в аматьорски духовен мироглед.
Удовлетворяващо е да можеш да посочиш, че човек притежава този или онзи медиум. Духовният изследовател, който казва „да“ на всичко от своето съзнание; не е нужно да вярваш в това. Той казва „да“, точно както в ежедневието всичко идва от неговото съзнание. Не можеш да бъдеш сигурен. Не е нужно да вярваш в това. Но ако имаш медиум, можеш да бъдеш сигурен, защото волята не играе никаква роля в това, всичко се случва в естествени процеси. Истинската, свободна от волята наука е налице!
Истинският духовен изследовател знае, че полето на видимост към света е по-тясно за медиума – макар че нищо не бива да се казва против някои изследователски методи, включващи медиумизъм, вече говорих за това тук – но истинският духовен изследовател вижда, че полето на видимост към света е по-тясно за медиума, не по-широко, а по-тясно, отколкото за обикновеното наблюдение в ежедневието. При обикновеното наблюдение, в обикновената наука, която просто се случва със здрави сетива и със здрав ум, човек преживява много повече от тайните на съществуването, отколкото чрез какъвто и да е вид медиумизъм, чрез който човек

може да преживее само нещо странно – нещо странно, защото при необичайни условия се пренебрегва по-малко поле на видимост. (Междуметия: „Това е грешно!“; „О, о!“).
Но точно за това става въпрос, че за истинското ясновидство това зрително поле трябва да се разшири, че това зрително поле трябва да се разшири именно чрез факта, че това, което човек иначе преживява по отношение на световните тайни в обикновения живот, претърпява добавяне, за да преживее това, което сега се преживява, напълно независимо от всякаква физическа дейност!
Ето защо, уважаема публика, редица хора постепенно започват да осъзнават, именно от истинските, истински условия на естествената наука, как цялото развитие в ясновидството отива в обратната посока, от която, където и да се развива човешката душа, когато тя изпада в халюцинации, медиумизъм и други подобни поради понижаване на здравословния живот.
Вече посочих, скъпи присъстващи, че ще отнеме доста време, преди признаването на такъв духовен път да може да се постигне въз основа на истинска наука. Защото хората, които все още наричат това, което се представя като същност на духовното изследване, погрешно, ще съществуват още дълго време! Тези хора принадлежат към същата категория като онези, които първоначално се разбунтуваха, когато коперниковият мироглед беше въведен в човешката история; тези хора принадлежат към онези, с които не се разчита, когато става въпрос за по-нататъшното развитие, защото те са естествено подчинени на закона, че всичко, което навлиза в световното развитие, може първоначално да изглежда погрешно или поне нещо мечтателно, лудо, фантастично. [...]
Но това, уважаеми присъстващи, вече показва как, по принцип, бих казал, бавно настъпва балансът между духовната наука и естествената наука. Малко по малко, естествената наука ще осъзнае, че истинският духовен изследовател наистина е на тяхна територия.
Но днес все още съществува опасност, с която трябва да се изправим директно, и тя идва от друга страна. Тази опасност не трябва да се търси сред онези, които, може би поради добре обосновани навици на мислене, са противници на духовната наука, защото са учени, истински, честни учени; а опасността се крие сред онези, които често се смятат за истински последователи на духовната наука; защото духовната наука трябва да се отърси от голяма част от своите полови дрехи, ако мога да използвам грубия израз, които се вкопчват в нея. И преди всичко, тя трябва да прокара ясна разделителна линия между пътищата, които поема и които са били характеризирани, и тези, които водят към халюцинаторното, визионерското и т.н., към медиите, и които не разширяват полето на видимост по отношение на ежедневието, а го стесняват.
Някой, който се е утвърдил в някоя област на естествените науки, да речем – защото това трябва да ни интересува особено за днешната ни тема – да речем в

научно обоснованата психиатрия днес, който се е утвърдил в такава област днес, който има опит чрез вярно и вярно замислено научно изследване, какво означава сериозността на методите на процедура в естествените науки, който е запознат с усилията в истинския смисъл на истината, който преобладава в областта на естествените науки днес, където тя се появява правдиво и честно, трябва по определен начин да му се обърне внимание, ако все още не е в състояние да се доближи до духовната наука просто поради навиклия си начин на мислене. И ако му се случи, което лесно може да се случи, че не опознае веднага духовната наука там, където тя е представена чрез своите сериозни методи – чрез методи, които са също толкова сериозни, колкото и научните методи – ако не опознае тази духовна наука в тези източници, а я опознае чрез всякакви последователи и ако след това смеси това следване с това, което е истинското духовно изследване, съществува опасност.

Не искам да говоря за външност, скъпи присъстващи, не искам да говоря за факта, че днес все още има хора, които виждат нещо съществено в това как човек се храни, за да поеме по пътя на определено духовно изследване! Дали човек е вегетарианец или не е въпрос на вкус; зависи от други неща. Може да има определени предимства и ползи; но що се отнася до интимното развитие на душата, която генерира споменатите сили и води към духовния свят, това, което човек яде или не яде, няма нищо общо с него, пряко. То може да направи физическия живот, който върви ръка за ръка с него, по-комфортен; но няма нищо общо с него пряко. Не можете да се изядете в духовния свят, като не ядете определени неща, например. И всеки, който вярва, че можеш да се изядеш и да се изкачиш в духовния свят чрез подобни външни материалистични процеси или да не ядеш – да речем, да гладуваш – е също толкова на грешен път, колкото и някой, който, изхождайки от своя материализъм, това, което дьо Ламетри, когото цитирах онзи ден като баща на съвременния материализъм, е виждал като влияние на храната на храненето, на погълнатите вещества, върху реалния живот на човек. Тези неща наистина са правдоподобни.

Правдоподобно е например, много по-правдоподобно от всичко, което духовният изследовател може да представи в по-нататъшно развитие, много по-правдоподобно е, когато дьо Ламетри казва: Каква власт има радостта над нас. Радостта се събужда в тъжно сърце; тя преминава в душите на другите посетители и се изразява в онези очарователни песни, в които французите се отличават. И тогава дьо Ламетри посочва – обръща внимание на факта, който със сигурност е верен – че Еразъм Ротердамски и Фонтенелски например не би станал гениите, които е бил, ако само едно малко зъбно колело в мозъка им се беше развило по различен начин, отколкото се е развило.

Истините, които идват от тази страна, се характеризират преди всичко с факта, че са самоочевидни, толкова самоочевидни, че са тривиални, но не засягат темата за

истинската духовна наука. Защото подобно твърдение – дьо Ламетри го прави по отношение на Фонтенел и Еразъм – може да бъде развито дори по-далеч. Ако го смятате за още по-преувеличено, можете да кажете: Е, ако майката на Еразъм беше убита от някой бандит, преди Еразъм да се роди, тогава целият Еразъм нямаше да се е появил. Тук можете да видите зависимостта на духовния живот от физическия. Да, уважаеми присъстващи, това е съществениият момент: противникът на духовната наука дори не подозира от тази страна как истинското духовно изследване по същество се съгласува с неговите тривиалности. Не искам да говоря и за други външни проявления, но за съжаление един духовно-изследователски мироглед често се съди по тези външни проявления, които например се изразяват - ако не се обсъждаше, нямаше да има нужда да се коментира - във факта, че определени дами, които се смятат за духовни изследователи, носят къса коса - ако са мъже, носят дълга коса - че носят определени дрехи и т.н. Е, разбира се, всички подобни дрънкулки могат да се обединят в едно. Но има една много по-сериозна област - тази, която със сигурност ще породи най-лошите атаки и противопоставяне на духовната наука в близко бъдеще, а и в по-далечно бъдеще.
С истинската естествена наука, например, и с истинската психиатрия, духовната наука ще може напълно да се съгласи. Духовният изследовател с готовност ще признае пред психиатъра, че например има определена патологична мистична предразположеност и че просто поради някаква характеристика на човешкото тяло, човек проявява определен стремеж към вътрешно размишление; че след това му хрумва идеята да иска да намери решение на големи световни загадки в определен хаотичен вътрешен емоционален живот. Че подобни импулси са свързани с живота на тялото, това ще трябва да твърди днешният психиатър. В това духовният изследовател ще бъде напълно съгласен с него! И той може да го направи, защото това, което той, като душевно-духовно същество, трябва да развие, за да влезе в духовния свят, трябва да бъде направено независимо от телесното и следователно трябва да остане независимо и от евентуално болно телесно.
Всеки, който възприеме перспективата, която духовното изследване трябва да заеме, трябва да разглежда именно такъв процес на засилен душевен живот, дори в случай на патологично, мистично разположение на душата. И така, ако самите вие имате мистично разположение, това болезнено мистично разположение би могло да бъде разглеждано като обект отвън. И вие бихте стигнали до здравословна преценка за собствената си работа, ако се стремите към истинска, здравословна духовно-научна гледна точка.
В тази област ще зависи от разграниченията. Духовният изследовател би трябвало да покаже, по отношение на определени духовни явления, как духовните реалности около него се преживяват по такъв начин, че преживяванията могат да бъдат изразени само в цветни образи. Такива цветни образи ще намерите описани в моята „Теософия“ и в „Окултна наука в общи линии“. Когато такива цветни картини,

такива аурични картини, възникват от истинско духовно изследване, човек трябва да е наясно с факта, че те са развити с вътрешната воля за това, което е наистина духовно преживяно, и че подобно описание на духовно преживяване на цвят не е направено в пасивно оставяне върху себе си някакво цветно впечатление (което обаче може да бъде и халюцинация).
По отношение на халюцинациите в тази област, духовният изследовател е напълно съгласен с психиатъра, който е задълбочен в естествените науки. Духовният изследовател знае, че подобни възприятия могат естествено да възникнат от болния душевен живот. Има хора, които просто изпитват много определени вътрешни цветни преживявания, когато четат определени думи, когато определени букви ги засягат; има хора, които, когато им се каже нещо неприятно, го чуват само в лявото ухо; когато им се каже нещо приятно, в дясното ухо и т.н. Тези неща принадлежат изцяло към сферата, с която е свързан телесният живот - по-тясно свързан с душевния живот, отколкото в случая с обикновените, ежедневни възгледи за света. Но духовният изследовател стои на същата позиция като естествения учен по отношение на тези неща. И по-точно от естествения учен, той може да види как подобно неволно халюцинаторно видение възниква от предопределената отдаденост на тялото на собствените му процеси, докато в истинското ясновидство свободната, независима дейност на волята, независима от тялото, е включена във всеки детайл, който човек преживява във връзка с духовния свят. Когато човек се поддаде, да речем, на заблуди или обсесии, духовният изследовател може би ще стои още по-твърдо на позицията, заета днес от научно обучения психиатър, по отношение на тези области по-специално, и ще бъде наясно с факта, че определени идеи, които възникват и упражняват принуда върху човека, на която той не може да устои, са обусловени от факта, че животът на тялото е бил патологично променен. Но с освободения си духовен живот от живота на тялото, той ще може да разгледа по-отблизо това робство на всички неволни, анормални идеи към тялото и неговите функции като самият естествен учен. Само ако човек осъзнаеше все по-дълбоко, че истинската духовна наука не е задължително да бъде в дисхармония с това, което естествената наука твърди като оправдано изискване.
Но, скъпи събрали се гости, макар да е вярно, че духовният изследовател стига до нещо, което е извън него, дори ако това е неговият собствен аз, и по същество не може дори да промени тялото си, ако не го направи, макар че това е абсолютно правилно, въпреки това ще има все повече и повече хора, които вярват, че разпознават в определено развитие, свързано с тялото, това, което също води до реални прозрения в един напълно различен свят от обикновения. И сред тях ще има объркване; и това често са именно онези, които се облягат на всякакви духовно-научни, дори истински духовно-научни мирогледи, и тези духовно-научни мирогледи често биват съдени от тях.

Има хора, да речем, които от самото начало са засегнати от някаква предразположеност към анормален психичен живот. Ако бяха останали извън духовно-научно течение, тогава, разбира се, те самите щяха да стигнат до лудост в течение на определено време. Сега, поради някои обстоятелства, те са се доближили до духовно-научен мироглед. Вместо да се отдават на всякакви безумни идеи отвън, те се отдават на своите безумни идеи в рамките на тази школа на мисълта. Защото тогава, ако човек не прави разлика, разбира се, може много правилно да каже: Е, школата на мисълта е подлудила въпросния човек! - Но в крайна сметка, какво струват подобни твърдения?

Те ви напомнят отново и отново, скъпи присъстващи, за онази възрастна жена, която се грижеше за великия анатом Хиртл в последните му дни; и когато той почина, тя излезе на улицата и каза: Да, сега Хиртл умря! Ето какво се случва, когато прекараш толкова много време в учене! Тогава го поразява инсулт! Хиртл доживя до осемдесет и четири години!

Това трябва да се счита за доказателство, че поне в този случай ученето е било по-малко вредно от пиенето на вино и бира за някои хора и че инсулт може да се случи на много по-ранна възраст.

Също толкова умни са и онези преценки, които често се правят, когато някой, страдащ от някакъв вид психично заболяване, има духовно-научни възгледи и след известно време се окаже луд - когато се казва: Ако не беше стигнал до тази духовна наука, нямаше да полудее!

Истината е следната: човек може, разбира се, също толкова добре, колкото чрез ум, да стигне до духовната наука чрез лудост и също толкова добре чрез слабите си способности да стигне до лудост там, или чрез някакъв друг вид ненормални способности да стигне до лудост, ако е недоволен от това или онова в живота. Човек отива насам-натам, за да намери удовлетворение, и след това, разбира се, вярва, че може да се чувства комфортно в това, което първоначално изглежда трудно, като се отдава на странни, неясни идеи, които няма желание да изяснява, вярва, че може да се освободи от някои от житейските напрежения. Количеството духовни изследвания, приписвани на тази страна, което следователно трябва да бъде характеризирано, не може да бъде изчерпателно изброено!

Това обаче изисква, изисква все повече и повече да се посочи, че по самата си природа всички методи на духовно изследване не могат при никакви обстоятелства да бъдат свързани с какъвто и да е вид патологичен психичен живот, защото те са изградени именно върху освобождаването от всичко, което може да причини патологичен психичен живот.

Но както успях да посоча подробно определени опасности и несгоди, които се твърдят срещу духовната наука, така може да се каже, че по отношение на нейното представяне в социалния живот, в човешкия живот като цяло, тя твърде лесно се смесва с всякакви аматьорски, дори измамни, шарлатански пътища. И тъй като тези

неща, скъпи присъстващи, сега се обсъждат в по-материалистични кръгове на светогледа, духовният изследовател непременно трябва да посочи как той прави строга разделителна линия между това, което той, в честно стремление към истината, преследва само като цел на истината, и всички различни неща, които се утвърждават в област, където човек може толкова лесно да разчита на суеверие и на лековерие и за всякакви нечисти цели хората се опитват да разпространяват предполагаема духовна наука или - както я наричат още - окултизъм, така че хората да бъдат объркани от всякакви тайни за това какво би трябвало да е окултното знание, а когато са били объркани, те имат определена власт над тях - дори ако в наше време това се повтаря отново и отново: това е времето, когато най-накрая сме се освободили от старата вяра в авторитетите и когато хората изповядват „свободна преценка“.
Е, истината, на която се основава това твърдение, не е чак толкова далеч. Вярно е, че хората много се хвалят с това, казвайки, че в по-ранни времена хората са вярвали в догмите на църковните отци. Да, за тези хора църковните отци са били наричани Тертулиан, Григорий Назиански, Ириней и т.н.; за съвременните хора, които според тях - а това, че имат това мнение, е може би дори по-вредно, отколкото е било за старите хора, че не са го имали. За съвременните хора, които вярват, че не се обръщат към никакви авторитети, „църковните отци“ днес се наричат: Хелмхолц, Хекел, Дарвин, Дюбоа-Реймон и т.н. - те са само светски църковни отци. За тях се говори по-скоро като за принцип; но зависимостите от тях са съвсем същите. Не бива да вярваме, че лековерието и суеверието са намалели особено в наше време. Те само са приели различна форма.
И затова истинският духовен изследовател е необходим, за да не се обърква, особено в настоящото съдбоносно време, с това, което под прикритието на предполагаема окултна наука преследва всякакви нечестни и покваряващи цели. За да не може да бъде смесван с нея, защото това се случва все повече и повече всеки ден: всичко, дори най-грубото и глупаво суеверие, се смесва с онази духовна наука, която всъщност има по-светло, по-ясно, по-просветлено мислене дори от обикновената наука, както може да се докаже достатъчно.
И тук трябва да се обърне внимание на едно очевидно явление, защото в противен случай в тази област твърде лесно биха могли да възникнат грешки, ако не се знае какво иска да отхвърли духовният изследовател; определено е дълг да се обърне внимание на определени неща, които са свързани и с настоящите ни знаменателни световноисторически събития. Следното е споменато само, както вече беше посочено, за да се представи духовната наука в нейната чистота и да се постави граница срещу нечестността. Открояват се само отделни факти и само защото те се обсъждат във вестници, враждебни към духовната наука.
Например, една личност, която живее в западна част на Европа, в столица на западна част на Европа, публикувала своеобразен „алманах“, годишник, всяка

година в продължение на години. Такъв годишник за 1913 г. вече е публикуван през 1912 г. В този годишник за 1913 г., който се появи през 1912 г., бяха написани думите, уважаеми присъстващи, по отношение на развитието на Австрия - думите бяха: този, който вярва, че ще управлява, няма да управлява; от друга страна, друг млад мъж, за когото се смята, че все още не управлява, ще управлява. И в алманаха, който беше отпечатан през 1913 г. за 1914 г., тези неща бяха повторени.
Лековерието на нашето време, глупавото суеверие, разбира се, лесно може да повярва във всякакви пророчества. А колко много са вярвали в пророчества в тази област!
Може би хората ще вярват по-малко в пророчествата, когато знаят, че почти едновременно с появата на този пасаж в споменатия алманах, следните изречения се появиха в един съвсем обикновен парижки вестник „Paris-Midi“: „Казват, че е желателно ерцхерцог Франц Фердинанд Австрийски да бъде убит в подходящия момент.“
Личността, която е написала подобни неща в своя алманах, вероятно е свързана с определени кръгове, които преследват тази или онази цел чрез всякакви подземни канали. И всеки, който се занимава сериозно с духовни изследвания, трябва също да покаже, че е съгласен със сериозното, научно мислене в тази област, дори ако то първоначално идва от областта на материализма, а не с измамата, която под прикритието на пророчество преследва всякакви шарлатански или нечестни цели.
Същата личност, която е публикувала този алманах и уж е знаела как да предсказва какво ще се случи като пророчество за бъдещето, е отишла от Париж в Рим в първите дни на август 1914 г., за да повлияе на определени хора там по техен начин да правят определени неща, които след това са допринесли за добре познатия интерес към текущите събития или поне е трябвало да допринесат с нещо.
Личността, която е написала подобни неща в своя алманах, вероятно е свързана с определени кръгове, които преследват тази или онази цел чрез всякакви подземни канали. И всеки, който е наистина искрен в своите духовни изследвания, трябва също да покаже, че е съгласен със сериозното, научно мислене в тази област, дори ако то първоначално идва от областта на материализма, а не с измамата, която преследва всякакви шарлатански или нечестни цели под прикритието на пророчество. Същата личност, която е публикувала този алманах и уж е знаела как да предсказва какво ще се случи като пророчество за бъдещето, е отишла от Париж в Рим в първите дни на август 1914 г., за да повлияе на определени хора там по пътя им към определени неща, които след това са допринесли поне с нещо за добре познатия интерес към текущите събития, или поне би трябвало да допринесат с нещо.
Тъй като, както вече беше споменато, тези неща се обсъждат публично, духовният изследовател трябва да посочи, че всяка нездравословна реакция на човешката душа към това или онова „откровение“, основано на такива основи, трябва да бъде

изкоренена от истинско духовно изследване! Истинското духовно изследване няма да работи към нездравословното, а към здравото. Защото истинското духовно изследване не е способно да замъгли мисленето или да направи човека глупав по отношение на външните реални процеси на живота. Всичко, което парализира духовния живот и го отклонява, както беше описано, също така замъглява мисленето и го прави притъпен за трезвите реалности на живота. Всичко, което разширява, тези духовни изследвания, които разширяват погледа на човек отвъд обикновения живот, също така просветлява здравословната преценка на човека за този обикновен живот. Това не принуждава хората да бъдат заблуждавани под влиянието на суеверие, но води до по-ясно и по-светло разбиране на житейските обстоятелства.

В тази област духовната наука все още има много да предложи и много сила да даде. Защото днес, уважаеми присъстващи, човек не забелязва колко, бих казал, притъпено е станало оръжието на мисълта, колко безразсъдство винаги преобладава!

В заключение, нека ви дам още един пример за това, който ще ви покаже къде се крие нездравословното мислене и че това нездравословно мислене не се крие в духовната наука.

Бих искал да кажа: случайността просто ми го донесе, което сега трябва да обясня във връзка със следното. Преди време, скъпи присъстващи, изнесох лекция в един град в Австрия. Там развих мисли, които бях развил и тук, в Мюнхен, отчасти в лекцията, която изнесох тук преди месеци, за светогледа на германския идеализъм, отчасти в лекцията, която изнесох тук онзи ден за отделните национални души. Мисля, че всеки здравомислещ ще може поне да разпознае това – колкото и критично да го гледаме – поне да разпознае, че когато човек наистина се вгледа в духа на хората, в отделните национални души, се проявяват определени характеристики, така че отделната национална душа се различава от другата по определен начин.

Представих това и в този град в Австрия. Не само че един объркан ум във вестник по онова време разпространи тази истина, която изобщо не разбираше; той също каза: „Щях да се възползвам от възможността, защото отношенията на военните сили в Източна, Западна и Централна Европа доведоха до антагонизъм, за да изградя сега и духовен антагонизъм.“ Е, това беше объркване, което човек абсолютно може да си представи в един „всекидневник“. Но това не беше достатъчно; по-скоро в едно немско списание се появи препечатка на това, което беше в този „всекидневник“ по онова време. И в едно немско списание един човек пише - според него той е австрийски германец - следните думи, всъщност следните думи:

„Обвинението на критика, че Щайнер е изградил противоположни култури от сегашното съзвездие на силите, е основателно. При най-добро желание не съм в състояние да възприема

каквато и да е съществена разлика между централноевропейската и западноевропейската и източноевропейската култура, както прави Щайнер. Според мен европейската култура е по същество напълно еднаква.“

Помислете за светлината на мисълта, която хвърля подобно твърдение! Помислете за това, уважаеми присъстващи! И все пак същият човек дори намира възможност да каже:

„Интелектуалният живот също се е развил в тази посока и е погълнат от това преследване. Дивата алчност на европейския културен човек за притежание на земни блага би се изродила в хищническа борба на всички срещу всички, ако индивидите не бяха ограничени от железни държавни структури.“

Сега ви питам: „Човешките индивиди“ днес ли обявиха война, или тези, които са начело на държавите?

И така, с пълен шамар в лицето на това, което е достъпно за най-простата мисъл, хората биват измамени! Такива неща съществуват в света на това мислене, които човек днес не иска да признае за нездравословни, защото е станал твърде безразличен към тях. Вместо това, колкото по-малко осъзнава по-специално това, което се съдържа в истинската духовна наука, толкова по-малко се открива това, което е предназначено да подведе хората, което е предназначено да създаде объркани представи у хората.

Наистина, духовният изследовател би могъл, ако го намери за съвместимо с иначе здравия си характер, да изпадне в известно самодоволство, когато види объркването на идеите, преобладаващо днес, в резултат на едно много банално мислене - което обаче всъщност се оказва доста нездравословно в сравнение със здравословния начин на мислене на духовното изследване.

Възможно е – трябва, бих казал, както с думите на Хамлет: „Тук е маса за писане!“, за да може човек да го запише – възможно е да съществува човек, който е способен да свърже нещо подобно с човечеството! И е възможно да съществува списание, което да печата нещо подобно! Човекът, който издава списанието, се казва: д-р Фридрих Майер и живее в Тюбинген. И трябва да се обърне внимание на такива неща, за да се види къде съществува нездравословно мислене и духовен живот.

В този случай, скъпи присъстващи, ако единият или другият може да се изненада, че казвам подобни неща с привидна ревност – както човек винаги би повярвал в такъв случай – може би от наранена, лична суета, в този случай мога да предоставя контрадоказателството, мога да посоча контрадоказателството от самото списание – въпреки че всеки, който ме познава и е запознат с това как представям духовната наука, ще ми повярва, когато кажа, че дали това, което правя и казвам, е хвалено или критикувано от някой друг, е възможно най-малка лична грижа за мен! Наистина, дали някой хвали или критикува това, което правя и казвам, е възможно най-малка лична грижа за мен. Но когато става въпрос за посочване къде има

обществено психично заболяване или здраве, тогава се чувствам призван да кажа мнението си, именно от гледна точка на чистата духовна наука.
Както казах, мога да докажа, че тук не си имам работа със суета; защото публикувах брошура - „Мисли по време на война. За германците и тези, които не вярват, че трябва да мразят - Берлин 1915). Това са - признавам, с малко по-различни примери, но по същество - точно същите мисли, които изразих по онова време в Линц ан дер Донау и в други лекции, които аз - както обясних тук - върху многообразието на европейските национални души. В нея се съдържат мислите, за които списанието, което току-що споменах, е говорило по такъв начин, както беше предложено, е говорило по такъв наистина безсмислен начин. Следващият брой на това списание съдържа продължението на статията. Във всеки случай, тя продължава в същия дух. И в края на същия брой има раздел, в който се обсъжда брошурата „Мисли по време на война“. И там тази книга е особено похвалена. Част от статията е написана през август 1915 г., останалата част през [октомври] 1915 г. Така че в тази [...] статия, наред със статията, в която се споменава въпросната глупост, има и хвалебствен преглед на книгата, която казва точно същото! И така, дами и господа, ето един случай, който исках да подчертая, който наистина трябва да се види и от който може да се види как истинската духовна наука често е поставена в цялостния духовен живот на човечеството. Често съм посочвал как духовните и културни условия на настоящето изискват отсега нататък и за в бъдеще духовната наука да бъде включена в развитието на човечеството.
Разбира се, още дълго време ще има хора, които ще осъждат, клеветят и ще се борят с духовната наука. Но духовната наука, здраво вкоренена в земята, която е успяла да изгради чрез основите, които е положила днес и в миналото, винаги и завинаги ще трябва да е наясно, че истината, ако е истина – и ако истината е истина, тя винаги и винаги ще трябва да е наясно, че истината, ако е истина, ще си проправи път и през най-тесните пукнатини, независимо колко големи са скалните маси от предразсъдъци, клевети и противопоставяне, които възникват, оставяйки само малките пукнатини, през които истината да премине.
Затова, уважаеми дами и господа, позволете ми да завърша тези днешни размисли, които само се стремяха да намекнат за истински здравословен душевен живот във връзка с духовното изследване, с това, което живее в духовния изследовател, който носи в себе си фундаменталния нерв на своята наука като източник, който му дава убедителна сила и сигурност на действието и волята.
За този духовен изследовател – образно казано – човешката душа се явява като сестра на истината. И като подхранва тази мисъл, той си казва: Човек може да се бори с истината, но тя винаги и отново ще се утвърждава чрез силата на истината в нея, дори ако борбата затрудни съществуването ѝ в определен период от време. Човек може дори да потисне истината със сила, да я потисне за определен период от време; не да я потисне за цялата история на развитие на човечеството.

Потиснатата истина ще се появява отново и отново, защото човешката душа и истината са братя и сестри. И дори ако, както е иначе при братята и сестрите, те живеят в някаква дисхармония и отчуждение в определени периоди от време, винаги ще има периоди от време, когато истината и човешката душа ще се съберат в братските си отношения и ще си спомнят за своя произход, общия си произход, бащиния си източник в света. И този общ бащински източник в света за истината и човешката душа, който е едновременно източник за всяко истинско самотърсене, е това, което духовната наука, в здравословно усилие, се стреми да открие. Това е самият световен дух, преплитащ се и проникващ от вечността във вечността, в който, започвайки от мястото на произход на материята, да проникне е задачата и целта на всяко истинско и здравословно духовно изследване.